

**T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**RIYÂZÜ'S-SÂLİHİN'DE
ZAYIF OLDUĞU İDDİA EDİLEN RİVAYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

SAMET ONUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ADİL YAVUZ**

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Samet ONUR		
	Numarası	17810601126		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Riyazü's-Salih'in'de Zayıf Olduğu İddia Edilen Rivayetlerin Değerlendirilmesi		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Samet ONUR

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Samet ONUR		
	Numarası	17810601126		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adil YAVUZ		
	Tezin Adı	Riyazü's-Salihîn'de Zayıf Olduğu İddia Edilen Rivayetlerin Değerlendirilmesi		

Bir hadis çalışması olan bu tezde, “Riyâzü’s-Sâlihîn”de zayıf olduğu iddia edilen rivayetler incelenmiştir. Tezin giriş bölümünde Nevevî’nin hayatı ve “Riyâzü’s-Sâlihîn”in içeriği incelenmiştir. Birinci bölümde “Riyâzü’s-Sâlihîn”de zayıf olup takviye edilemeyen hadisler incelenmiş, ikinci bölümde ise “Riyâzü’s-Sâlihîn”de zayıf olup takviye edilebilen hadisler incelenmiştir. Sonuç bölümünde araştırma sonucunda ulaşılan bilgiler detaylıca açıklanmıştır. İncelenen hadislerin ilk önce tahriri yapılmış, ardından senedleri incelenmiştir. Senedleri incelenen hadislerin sıhhati hakkında âlimlerin ne gibi hükümler verdiği de araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda “Riyâzü’s-Sâlihîn”de zayıf olup takviye edilemeyen hadislerin sayısının 54, zayıf olup takviye edilebilen hadislerin sayısının ise 54 olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ahlak

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Samet ONUR		
	Student Number	17810601126		
	Department	Basic Islamic Sciences / Department of Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Adil YAVUZ		
Title of the Thesis/Dis-sertation	Evaluation of The Rumours Alleging Weak Hadiths of Riyad'us-Saliheen			

In this thesis, which is a hadith study, the narrations claimed to be weak in "Riyad'us-Saliheen" were examined. In the introduction part of the thesis, the life of Nevevî and the content of "Riyad'us-Saliheen" are examined. In the first chapter, the hadiths that were weak but not reinforced in "Riyad'us-Saliheen" were examined, and in the second section, the hadiths that could be strengthened weakly in "Riyad'us-Saliheen" were examined. In the conclusion part, the information obtained as a result of the research is explained in detail. First of all, the hadiths analyzed were devised and then their scripts were examined. It has also been investigated what judgments the scholars make about the soundness of the hadiths whose scripts are examined. As a result of this research, it has been revealed that the number of hadiths that are weak but cannot be reinforced is 54, and the number of hadiths that can be reinforced is 54.

Key Words: Hadith, Morals

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
ÖN SÖZ	VIII

GİRİŞ

1.	Araştırmanın Konusu	1
2.	Araştırmanın Amacı	1
3.	Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	1
4.	İmam Nevevî'nin Hayatı	4
5.	Riyazü's-Salih'in Muhteva Analizi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEMİYEN HADİSLER

1.1.	66 Numaralı Hadis	9
1.2.	68 Numaralı Hadis	14
1.3.	93 ve 580 Numaralı Hadis	22
1.4.	194 Numaralı Hadis	25
1.5.	284 Numaralı Hadis	30
1.6.	342 Numaralı Hadis	34
1.7.	355 Numaralı Hadis	39
1.8.	358 Numaralı Hadis	44
1.9.	374 ve 717 Numaralı Hadis	47
1.10.	411 Numaralı Hadis	52
1.11.	484 Numaralı Hadis	55
1.12.	486 Numaralı Hadis	59

1.13.	521 ve 793 Numaralı Hadis	64
1.14.	598 Numaralı Hadis	68
1.15.	622 Numaralı Hadis	72
1.16.	761 Numaralı Hadis	74
1.17.	800 Numaralı Hadis	77
1.18.	833 Numaralı Hadis	80
1.19.	893 Numaralı Hadis	85
1.20.	895 Numaralı Hadis	95
1.21.	916 Numaralı Hadis	98
1.22.	942 Numaralı Hadis	104
1.23.	965 Numaralı Hadis	109
1.24.	987 Numaralı Hadis	112
1.25.	1004 Numaralı Hadis	117
1.26.	1064 Numaralı Hadis	122
1.27.	1098 Numaralı Hadis	128
1.28.	1100 Numaralı Hadis	131
1.29.	1107 Numaralı Hadis	134
1.30.	1125 Numaralı Hadis	137
1.31.	1161 Numaralı Hadis	139
1.32.	1163 Numaralı Hadis	141
1.33.	1231 Numaralı Hadis	145
1.34.	1240 Numaralı Hadis	149
1.35.	1253 Numaralı Hadis	153
1.36.	1271 Numaralı Hadis	160
1.37.	1391 Numaralı Hadis	165

1.38.	1399 Numaralı Hadis	168
1.39.	1403 Numaralı Hadis	174
1.40.	1445 Numaralı Hadis	179
1.41.	1495 Numaralı Hadis	184
1.42.	1498 Numaralı Hadis	186
1.43.	1523 Numaralı Hadis	188
1.44.	1544 Numaralı Hadis	191
1.45.	1584 Numaralı Hadis	197
1.46.	1633 Numaralı Hadis	203
1.47.	1677 Numaralı Hadis	209
1.48.	1684 Numaralı Hadis	213
1.49.	1729 Numaralı Hadis	217
1.50.	1861 Numaralı Hadis	220
1.51.	1880 Numaralı Hadis	226
Değerlendirme		229

İKİNCİ BÖLÜM

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEBİLEN HADİSLER

2.1.	43 Numaralı Hadis	238
2.2.	47 Numaralı Hadis	241
2.3.	67 Numaralı Hadis	243
2.4.	192 Numaralı Hadis	245
2.5.	274 Numaralı Hadis	248
2.6.	330 ve 1243 Numaralı Hadis	251
2.7.	361 Numaralı Hadis	255
2.8.	409 Numaralı Hadis	257

2.9.	412 Numaralı Hadis	260
2.10.	413 Numaralı Hadis	263
2.11.	474 Numaralı Hadis	265
2.12.	479 Numaralı Hadis	268
2.13.	513 Numaralı Hadis	270
2.14.	519 Numaralı Hadis	273
2.15.	586 Numaralı Hadis	276
2.16.	593 Numaralı Hadis	278
2.17.	628 Numaralı Hadis	281
2.18.	645 Numaralı Hadis	283
2.19.	676 Numaralı Hadis	286
2.20.	735 Numaralı Hadis	289
2.21.	746 Numaralı Hadis	292
2.22.	801 Numaralı Hadis	294
2.23.	837 Numaralı Hadis	299
2.24.	858 ve 869 Numaralı Hadis	302
2.25.	865 Numaralı Hadis	305
2.26.	891 Numaralı Hadis	307
2.27.	892 Numaralı Hadis	310
2.28.	894 Numaralı Hadis	312
2.29.	926 Numaralı Hadis	314
2.30.	938 Numaralı Hadis	316
2.31.	944 Numaralı Hadis	320
2.32.	948 Numaralı Hadis	322
2.33.	961 Numaralı Hadis	325

2.34.	1045 Numaralı Hadis	328
2.35.	1062 Numaralı Hadis	331
2.36.	1233 Numaralı Hadis	333
2.37.	1261 Numaralı Hadis	335
2.38.	1340 Numaralı Hadis	338
2.39.	1390 Numaralı Hadis	341
2.40.	1447 Numaralı Hadis	343
2.41.	1492 Numaralı Hadis	346
2.42.	1493 Numaralı Hadis	349
2.43.	1494 Numaralı Hadis	352
2.44.	1497 Numaralı Hadis	354
2.45.	1505 Numaralı Hadis	357
2.46.	1525 Numaralı Hadis	359
2.47.	1562 Numaralı Hadis	362
2.48.	1576 Numaralı Hadis	365
2.49.	1604 Numaralı Hadis	367
2.50.	1648 Numaralı Hadis	370
2.51.	1763 Numaralı Hadis	373
2.52.	1839 Numaralı Hadis	377
Değerlendirme		379
Genel Değerlendirme		388
SONUÇ		392
KAYNAKÇA		395
Öz Geçmiş		403

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Riyâzü's-Sâlihîn Muhteva Analizi Tablosu.....	8
Tablo 2 Zayıf Hadisler Tablosu	230
Tablo 3 Zayıf Olup Takviye Edilebilen Hadisler Tablosu	381

KISALTMALAR

b.	: İbn, bin, oğlu
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı sayısı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazret
nşr.	: Neşreden
s	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden
ty:	: Tarih yok
ö.	: Ölüm tarihi
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yayın yeri yok

ÖN SÖZ

İslâm dininin iki temel esasından biri olan Sünnet, önemini Müslümanlar nezdinde hiçbir zaman kaybetmedi. Hatta buna ilave olarak o, zaman zaman bazı yönleriyle tartışma konusu oldu. Sünnetin kaynağını oluşturan temeller arasında ilk olarak Kur’ân yer almaktadır. Kur’ân’dan sonra Sünnetin en önemli kaynağı olan hadis ve hadis ilminin kıymet-i harbiyesi, onun dinin pratik boyutunu oluşturmuş olan Peygamberin söz, fiil ve takrirlerini içeriyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Dinin dört temel esası olarak akide, ibadet, ahlak ve muamelat sayılmıştır. Bunların her birini ilgilendiren meseleleri, dini en iyi bilen, onu en iyi yaşayan Rasûlullah (s) hayatı boyunca tebliğ etmiş, yaşamış ve göstermiştir. Onun vefatı sonrası âlimler, ayrı başlıklar altında onun sözlerini, fiillerini ve takrirlerini toplamaya çalışmışlardır. İşte, araştırmanın esasını teşkil eden *Riyâzü’s-Sâlihîn*, ağırlıklı olarak ahlak ve adab ile ilgili rivayetlerin derlendiği bir eser olmuştur.

Nevevî (ö. 676/1277), bu eserini tasnif ederken kendi yazdığı mukaddimede amacını şöyle anlatmaktadır: “Bütün bu hususlardan dolayı kişiyi âhirete hazırlayacak, iç ve dış dünyasını güzelleştiren edep ve ahlak ilkelerini kendisine kazandıracak, iyi ve güzel olana yönlendirip kötü ve çirkin olan davranışlardan uzak tutacak ve Allah yolunda gidenlere mahsus âdâbı da içeren sahih hadislerden müteşekkil muhtasar bir eser oluşturmaya karar verdim.”¹ Bu eseri diğer eserlerden farklı ve değerli kılan iki yönü vardır denilebilir: Tasnifindeki ustalık ve seçtiği hadislerin sıhhati. Nevevî (ö. 676/1277), eserini oluştururken seçeceği hadisleri sadece sahih hadislerden seçeceğini açık bir şekilde belirtse de, onun eserinde yer alan bazı rivayetlerin sahih olmadığı iddia edilmiştir. Bu araştırmada söz konusu rivayetler incelenip değerlendirilecektir.

Bir diğer husus ise “*Riyâzü’s-Sâlihîn*” tercüme edildiği günden beri ülkemizde gerek ilim adamlarının gerekse de halkın ahlak konusundaki en önemli başvuru kaynaklarından biri haline gelmiş olduğudur. Öyle ki, ülkemizde “*Tecrid-i Sarih*”den sonra ikinci olarak tercüme edilen eser “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”dir.² O, ülkemizde ve diğer

¹ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, thk. Şuayb el-Arnâvut, 5. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1984), 33.

² Bkz. İsmail Lütî Çakan, *Hadis - Sünnet Üzerine*, 3. bs (İstanbul: İfav Yayınları, 2017), 126-127.

Müslüman ülkelerde gördüğü ilgiyi korumaya devam etmektedir. Mezkûr eserin, hadislerinin sıhhat durumu hakkında maalesef Türkçe’de bir çalışmanın yapılmamış olması, bu araştırmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

“Riyâzü’s-Sâlihîn’de Zayıf Olduğu İddia Edilen Rivayetlerin Değerlendirilmesi” başlığını taşıyan bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı yöntemi ve kaynaklarından bahsedilmiş, daha sonra Nevevî’nin (ö. 676/1277) hayatına kısaca değinilmiş ve son olarak “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”in muhteva analizi yapılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de yer alan zayıf olup takviye edilemeyen hadisler değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de yer alan zayıf ama takviye edilip, zayıflığı giderilebilen hadislere değinilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca incelenen rivayetleri ve zayıflık sebeplerini toplu halde görülebilmesi için bölüm sonlarına tablolar eklenmiştir.

Başından sonuna kadar desteğini her zaman yanımda hissettiğim eşim Meltem Onur’a, değerli bir dost olarak gördüğüm Cuma Yüce’ye ve bazı hadislerin tahlili konusunda yardımcı olan İbrahim Anar’a teşekkür ederim. Ayrıca jüri üyesi olarak tezimi baştan sona okuyup değerli katkılar sunan Dr. Öğretim Üyesi Taha Çelik ve Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Karabacak’a da müteşekkirim. Son olarak bu çalışmanın danışmanlığını yapan ve eksiklerim konusunda yol gösteren Sayın Prof. Dr. Adil Yavuz’a teşekkürü bir borç bilirim.

Samet Onur

Kurtalan – 05.01.2021

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu halkın hadis bilgisinin en önemli kaynaklarından birini oluşturan “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”in içerdiği zayıf olup takviye edilemeyen ve zayıp olup takviye edilebilen hadislerin incelemesini yapmaktır.

2. Araştırmanın Amacı

Yazıldığı günden beri, şöhreti artan ve gerek halkın gerek vaiz ve âlimlerin elinden düşürmediği, ahlak hadislerinin toplandığı eserlerin en rağbet edilenlerinden biri olan “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”in içerisindeki hadisleri incelemek ve onların durumunu ortaya koymak bu çalışmanın en önemli hedefidir. Çünkü ona gösterilen ilgi gerek İslâm âleminde gerekse Türkiye’de kendini açık bir şekilde göstermektedir. Türkiye’de en çok çevirisi yapılan hadis kitabı “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”dir. Onun bu kadar çeviri ve baskısı yapılırken içerisindeki hadislerin hükmünün ne olduğuna dair bir çalışmanın olmayışı, bu çalışmanın yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Çalışmada hem Türk okuyucusunun kolayca ulaşabileceği hem de yaygın olan Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’ndan çıkmış, M. Emin Özafşar ve Bünyamin Erul’un çevirisini yaptığı “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”³ kitabındaki hadis numaraları kullanılmıştır.

Bu çalışmada “*Riyâzü’s-Sâlihîn*” üzerine yapılmış yedi farklı tahkikin incelenmesi de yapılmıştır. Söz konusu tahkiklerde hadislere verilen hükümler incelenmiş ve çalışmada incelenen her hadisten sonra onların hükümleri de eklenmiştir. Bunun yapılmasıyla birlikte incelenen rivayetlere günümüzde ne gibi hükümler verildiği ortaya çıkmış olmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda incelenen rivayetlere verilen hükümlerin ne kadarının doğru olduğu da ortaya çıkacaktır.

³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, çev. M. Emin Özafşar ve Bünyamin Erul, 5. bs (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016).

Çoğunlukla sened tenkidi yapılan bu çalışmada rivayetler belli aşamalarla incelenmiştir. Bu aşamalar İbrahim Kutlay'ın bahsettiği gibi⁴ ilk olarak “dirasetü'l-isnad”, ardından “i'tibar”, bunun ardından “istifade” ve sonra “nihaî hüküm” şeklinde özetlenebilir.

Hadisi değerlendirmede ilk aşama olan “dirasetü'l-isnad”da ilk olarak isnadda ittisal olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için özellikle Mizzî'nin (ö. 742/1341) “*Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*”ine bakılmış, eğer orada açıklama yoksa diğer ravi kitaplarına gidilmiştir. Ravilerin ittisaline işaret edilirken “>” işareti kullanılmış, eğer inkıta varsa “--” işareti konulmuştur. Ravilerin vefat tarihlerinden tespit edilebilenleri belirtilmiştir. “Dirasetü'l-isnad”ın ikinci ve üçüncü aşamasında ravilerin adil ve zâbit olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ravilerin hayatları ve hakkındaki hükümlerin en önemli kaynağı olarak Mizzî'nin (ö. 742/1341) “*Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*”i kullanılmıştır. Ardından onu İbn Hacer'in (ö. 852/1449) “*Tehzîbü't-Tehzîb*”i ile “*Takrîbü't-Tehzîb*”i takip etmektedir. İbn Hacer'in (ö. 852/1449) “*Takrîbü't-Tehzîb*”de bazen hatalı hükümler verdiği tespit edildiğinde bunun doğrulanması ve düzeltilmesi için Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut'un (1928-2016) beraber hazırladıkları “*Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*”e bakılmıştır. Bunlara ilaveten yer yer Zehbî'nin (ö. 748/1348) eserlerine bakılmış, Beşşar Avvad'ın “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de incelenen ravi ile ilgili yaptığı açıklama ve alıntılara da yer verilmiştir. Böylece incelenen raviler hakkında bulunan cerh ve ta'dil hükümlerine en kapsamlı şekilde ulaşmaya çalışılmıştır. Raviler için söz konusu çalışma yapılırken sahabe ve diğerleri şeklinde 2 grup ortaya çıkmıştır. Eğer incelenen ravi sahabi ise “*el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*”, “*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*”, “*Tehzîbü'l-Kemâl*” ile “*Tehzîbü't-Tehzîb*”e işaret edilmiştir, ama ravi sahabeden biri değilse onun hakkında hüküm bulabilmek için üstteki kitaplara ve hatta gerektiğinde daha fazlasına başvurulmuştur. “Dirasetü'l-isnad”ın dördüncü ve beşinci aşamasında rivayetlerin şaz ve illetli olup olmadığına dair muhaddislerin hükümleri var mı diye bakılmış, eğer varsa belirtilmiştir.

⁴ Hadiste sened tenkidinin nasıl yapılacağına dair detaylı açıklamalar için bkz. Halil İbrahim Kutlay, *Hadiste Sened Tenkidi* (İstanbul: Elif Yayınları, 2015).

İsnadı değerlendirmede ikinci aşama olan “i’tibar” aşamasında incelenen hadisin bütün tariklerinin tespit edilip, çalışmaya aktarılması sağlanmıştır. Bu yapılırken gerek muhaddislerin hadislerin şahid ve mutabilerine işaret etmesi ve gerekse de teknolojik imkânlardan olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır.

İsnadı değerlendirmede üçüncü aşama olan “istifade” aşamasında incelenen hadisin/hadislerin hakkında mütekaddîmûndan müteahhîrûna kadar o hadis hakkında kimlerin nasıl hüküm verdiği tespit edilip, çalışmaya aktarılmaya çalışılmıştır.

Detaylı olarak burada bahsedecek olursak hükümler için başvurulmuş kitapları ikiye ayırmak gerekecektir. Mütekaddîmûnun hadislerle verdikleri hükümlerin aktarılması konusunda şunlar yapılmıştır: Tirmizî (ö. 279/892), Bezzâr (ö. 292/905), Nesâî (ö. 303/915), Taberânî (ö. 360/971), Hâkim (ö. 405/1014), yer yer Beyhakî’nin (ö. 458/1066) hadislerle verdikleri hükümler aktarılmıştır. Ardından Taberânî’nin (ö. 360/971) “*Mu’cem*”leri için Heysemî’nin (ö. 807/1405) “*Mecmaü’z-zevâid ve menbaü’l-fevâid*”ine, Hâkim’in “*el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*”ındaki hadisler için hem Zehebî’nin (ö. 748/1348) hükümlerine hem de Vâdiî’nin hükümlerine müracaat edilmiştir. Sadece bunlarla yetinilmemiş, ayrıca tahrir, illet, rical ve mevzu hadislerle ilgili çalışmalardan da hadislerin hükümleri konusunda yararlanılmaya çalışılmıştır.

Günümüze geldiğimizde ise tahkik çalışmalarından azami derecede yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu konuda: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’inde yer alan hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Ahmed Muhammed Şakir’in (1892-1958) tahkiklerine, Dârimî (ö. 255/869) ve Mevsilî’nin (ö. 307/919) kitapları için Hüseyin Selim Esed’in tahkiklerine, İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’i için Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Beşşar Avvad’ın tahkiklerine, Ebû Dâvûd’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’i ve İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’i için Şuayb Arnavut’un (1928-2016) tahkiklerine, İbn Huzeyme’nin (ö. 311/924) *Sahîh*’i için A’zamî’nin (1932-2017) tahkiki ve Elbânî’nin (1914-1999) hükümlerine bakılmıştır. Hem günümüzdeki hem de geçmişteki şerhler de incelemeye alınmış, hadis hakkında bir hüküm verildiğinde ona da yer verilmiştir. Ayrıca Elbânî’nin (1914-1999) çalışmaları da bu aşamada kullanılmıştır.

İsnadı değerlendirmede dördüncü ve son aşama olan “nihaî hüküm” kapsamında şunlar yapılmıştır: En başta tek tek bütün raviler incelenmiş, isnadda ittisal olup olmadığı ortaya konmuş, ardından her bir ravi hakkında nihai hüküm verilerek isnadın ravi anlamında durumu ortaya çıkarılmıştır. Ardından “i’tibar” çalışmasıyla tespit edilen rivayetlerin isnadları incelenmiş, onların da isnadındaki ravi durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Devamında incelenen rivayete/rivayetlere gerek selef gerek de halef ulemasının ne hüküm verdiği dikkate alınarak, incelenen hadisle ilgili nihai hüküm ortaya konulmaya çalışılmıştır. Neticede hadisin hükmünün verilmesi için geniş bir araştırma yapılmış ve hata ihtimali azaltılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü bu anlatılanlardan biraz farklı olarak şekillenmiştir. Çünkü ikinci bölümde rivayet her ne kadar zayıf da olsa mutabi yahut şahid vasıtasıyla takviye edilip güçlendirildiği için tüm isnadlara değinilmemiştir. Eser bazlı hüküm çalışması uygulanmış, kronolojik sırayla incelenen rivayetin geçtiği kitaplarda hadisin sıhhati ile ilgili değerlendirenlerin tespitleri aktarılmıştır. Ayrıca rivayeti güçlendirecek mutabi yahut şahid rivayete de işaret edilmiş, dipnotta hadisin hükmüne dair âlimlerin değerlendirmelerine de değinilmiştir.

4. İmam Nevevî’nin Hayatı

“631’de (1234) Suriye’nin güneyindeki Havran bölgesinde Nevâ köyünde doğdu. Nevevî (Nevâvî), Havrânî ve dedelerinden Hizâm’a nisbetle Hizâmî nisbeyle anılır. Hiç evlenmediği halde adı Yahyâ olanların genellikle yaptığı gibi Ebû Zekeriyâ künyesini almıştır. Nevevî ergenlik çağında ticareti sevmeyişi halde babasının dükkânında çalıştı ve bu arada çevresindeki âlimlerin derslerine devam etti. On sekiz yaşına girince babası onu Dimaşk’a götürüp Revâhiyye Medresesi’ne yerleştirdi. Orada Ebû İshak eş-Şîrâzî’nin Şâfiî fıkına dair et-Tenbîh ve el-Mühezzeb adlı eserlerini ezberledi. İki yıl sonra babasıyla birlikte hacca gitti, dönüşte Medine’de bir süre kalarak oradaki âlimlerin derslerine katıldı. Kütüb-i Sitte’den başka birçok hadis kitabını çeşitli hocalara okuyarak icâzet aldı. Nevevî kendini yetiştirdikten sonra talebe okutmaya ve 660 (1262) yılından i’tibâren eser vermeye başladı. Kendisi de pek çok âlim yetiştirdi. Çeşitli medreselerde hocalık yapan Nevevî, 665 (1267) yılında Ebû Şâme el-Makdisî’nin vefatıyla boşalan Eşrefiyye Dârülhadisi şeyhliğine getirildi ve

ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Nevevî, kendisine “sefer izni” çıktığını söyleyerek hocalarının kabirlerini ve tanıdıklarını ziyaret etti, kitaplarını medreseye vakfetti, Kudüs’ü de ziyaret edip köyüne döndü ve 24 Receb 676’da (21 Aralık 1277) Nevâ’da vefat etti.”⁵

“Zehebî’nin “hadis âlimlerinin efendisi” dediği Nevevî hem hadis hâfızı idi hem de hadis ilimlerinde otorite sayılıyordu. Sahih hadisleri zayıf ve uydurma rivayetlerden kolayca ayırır, râvilerin durumlarını, hadislerde geçen garîb kelimeleri çok iyi bilirdi; hadislerden fikhî hüküm çıkarmada mahirdi. Şâfiî fikhında devrinin en büyük âlimi kabul edilmekteydi. Bu mezhebin esaslarını, bir meseleye dair sahâbe ve tâbiîn âlimlerinin neler söylediklerini, hangi noktada birleşip hangi noktada ayrıldıklarını ezbere biliyordu. Tartışmadan hoşlanmazdı; fakat hocalarının Şâfiî mezhebine veya sünnetin açık hükmüne aykırı bulduğu görüşlerini eleştirmekten çekinmezdi. Nevevî öğrencilik yıllarında tıp tahsil etmek istemiş ve İbn Sînâ’nın el-*Kânûn*’unu okumaya başlamış, ancak bunalıp sıkılınca bunun tıpla uğraşmaktan kaynaklandığını anlayarak tıpla ilgili eserleri elinden çıkarmıştır.”⁶

Nevevî’nin birçok değerli eseri bulunmakla birlikte, konumuz gereği sadece “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”e bir sonraki başlıkta değinilecektir.

5. Riyâzü’s-Salihîn’in Muhteva Analizi

Kitabın tam adı “*Riyâzü’s-şâlihîn min hadîsi seyyidi’l-mürselîn*”dir. Nevevî’nin (ö. 676/1277) bu kitabı ne zaman yazmaya başladığı belli değilse de, kitabı tamamlama tarihi eserinin sonunda verdiği bilgiye göre 14 Ramazan 670’dir. Söz konusu kitabın bölüm sayısı, 19 ile 20 arasında değişmektedir. Bab sayısı 372-373 arasındadır. *Riyâzü’s-Sâlihîn*’de bulunan toplam hadis sayısı, bu kitap üzerinde yapılan farklı tahkiklere göre değişmekte olup, bu sayı 1896 ile 1904 arasında olmaktadır. Mezkûr kitabın en çok hadis içeren bölümü 680-684 kadar hadis ihtiva eden “*Kitâbu’l-Evvel*” bölümüdür. En az hadis sayısına sahip bölüm ise 3 hadisle “*Kitâbu’l-İ’tikaf*” bölümüdür. Yer yer bazı bölümlerde bab sayıları bire düşse de, çoğunlukla bab sayıları

⁵ M. Yaşar Kandemir, “Nevevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), XXXIII: 45-46.

⁶ Kandemir, “Nevevî”, XXXIII: 46.

mebzul miktarda mevcuttur. Bu durum Nevevî'nin (ö. 676/1277), eserini oluştururken hadisleri geniş bir tasnife tabi tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca Nevevî (ö. 676/1277), bu kitapta sadece hadisleri nakletmemiş, buna ilaveten her bölümde ilk olarak o konuyla ilgili olduğunu düşündüğü ayet veya ayetleri de nakletmiştir. Böylece *Riyâzü's-Sâlihîn*, ahlak ve edeple ilgili bazı konuların Kur'ân ve hadislerle özetini çıkartmış, böylece bunlara erişimde büyük kolaylıklar sağlamıştır.

“Eser sadece bir hadis mecmuası değil Nevevî'nin yaşadığı dönemde toplumun ve İslâm coğrafyasının meselelerini ortaya koyan bir belge, ferdin ve cemiyetin ihtiyaçlarına İslâm'ın iki ana kaynağı ışığında çözüm üretme yollarını anlatması açısından âlimler, yöneticiler ve halk için bir rehber niteliğindedir. *Riyâzü's-sâlihîn*, İslâm dünyasında müslümanların el kitabı olma özelliğini korumuş, bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en çok okunan kitap olduğu söylenmiştir.”⁷

Söz konusu kitaptaki bölümlerin sıralanışında belli bir düzen gözetilmiş, sanki bireysel olarak bir Müslümanın ihtiyaç duyacağı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Nevevî (ö. 676/1277), kitabının başlangıcına amellerin geçerli sayılması için en önemli şart olan ihlası koymuş, böylece yapılan bütün işlerin ihlas olmadığı sürece bir kıymet-i harbiyesi olmayacağını ifade etmiştir. Hemen ardından tövbe konusunu işlemiş, böylece her ne kadar kişi ihlasa sahip olmaya çalışsa da günahattan kurtulamayacağını, bunun ancak tövbe ile silinebileceğini vurgulamıştır. Yine ilk bölümlerde bir Müslümanın sahip olması gereken başlıca ahlak kaidelerini önem sırası içinde anlatmıştır. Bunlar arasında sabır, sıdk, murakabe, takva, tevekkül, ibadette ölçülü olmak, nasihat, havf, reca, zühd gibi ahlak ilkeleri sayılabilir. İkinci bölüm olan edebte ise hayâ, sır saklamak, vakar, istişare gibi konulara ağırlık vermiştir. Görüldüğü üzere Nevevî (ö. 676/1277), kullandığı ayet ve hadisleri gelişigüzel bir tasnife tabi tutmak yerine, önem ve önceliğine göre sıralamayı tercih etmiştir. Müslümanı başkalarına karşı ahlaklı ve edepli hale getirmek için oluşturduğu iki bölümden sonra o, yemek adabı, giyim adabı, uyku adabı, selamlaşma adabı, hasta ziyareti, yolculuk adabı gibi hayatın farklı yönle-

⁷ Raşit Küçük, “Riyâzü's-Sâlihîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), XXXV: 146.

rine bakan konuları dâhil etmiştir. Bu sıralamaya dikkat edilirse konuların özelden genele doğru gitmekte olduğu açık bir şekilde görülecektir. Bu konuların devamında ise Nevevî (ö. 676/1277), faziletler, itikâf, haccın fazileti, cihadın fazileti, ilmin fazileti gibi amellere teşvik babında hadisleri zikretmeyi uygun görmüştür. Bunlardan sonra o, en son bölüm olarak yasaklar konusunu ele almıştır. *Riyâzü's-Sâlihîn*'in konularının sıralanışında dikkati celb eden başka bir konu ise şudur: Bu sıralama aslında Nevevî'nin (ö. 676/1277) ahlak anlayışının kitap kisvesine bürünmüş halidir. Çünkü ona göre bir Müslüman kişisel olarak imanını artırmadığı sürece ahlaklı davranamayacaktır. İmanın artması, ahlakın gelişmesi ve artmasına vesile olacaktır. Ahlaklı bir Müslüman, sadece iman edip, ibadet eden biri olmakla kalmayacak, bunlara ilaveten kendisini ilmen geliştirecek ve çevresine de bu ilmi ve davranışını da gösterebilecektir.

Nevevî (ö. 676/1277), *Riyâzü's-şâlihîn*'e aldığı hadislerin birçoğunu Kütüb-i Sitte'den seçmiştir. *Riyâzü's-Sâlihîn*'in içerdiği hadislerin büyük çoğunluğu Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'lerinden seçilmiştir. Bu da söz konusu kitabın içerdiği hadislerin büyük çoğunluğunun sahih hadislerden oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Hadisleri naklederken onların sadece sahabe ravisini aktarmayı yeğlemiş, diğer ravileri hafzetmiştir. Söz konusu kitapta kullanılan hadis metinlerinin neredeyse tamamı lafzen nakledilmeye çalışılmış, çok az sayıda hadis mana ile nakledilmiştir. Her hadisin sonunda, hadisin tahrir edildiği kaynak belirtilmiştir. Hadisle ilgili değerlendirmeler tahrir edilen kitapta varsa, bunlar nakledilen hadisin devamında aktarılmıştır. Yer yer bazı hadislerin ve râvilerin değerlendirilmesi Nevevî (ö. 676/1277) tarafından yapılmıştır. Hadislerde geçen garîb kelime ve ifadelerin açıklamaları yapılmıştır.

“*Riyâzü's-Sâlihîn*”deki toplam hadis sayısı konusunda farklı görüşler vardır. Şöyle ki Şuayb Arnavut (1928-2016), Yûsuf Ali Budeyvî, Fahl ve Hâdî tahkiklerinde toplam hadis sayısı 1896; Dekkak ve Rabah tahkikinde 1894; Elbânî tahkikinde 1904 ve Halebî tahkikinde ise toplam hadis sayısı 1905'dir. Bu tahkiklerin içeriğinin kıyaslanması bâbında 1896 hadis içeren Yûsuf Ali Budeyvî tahkiki ile 1904 hadis içeren Elbânî (1914-1999) tahkikinin içerikleri detaylıca aşağıda tablo hâlinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1 Riyâzü's-Sâlihîn Muhteva Analizi Tablosu

Yûsuf Ali Budeyvî - 1896 – 372 Bab	Elbânî – 1904 – 373 Bab
1- Kitâbu'l-Evvel - 680 H - 83 B	1- Kitâbu'l-Evvel - 684 H - 83 B
2 - Kitâbu'l-Edeb - 47 H - 16 B	2 - Kitâbu'l-Edeb - 46 H - 16 B
3 - Kitâbu Edebi't-Taâm - 51 H - 16 B	3 - Kitâbu Edebi't-Taâm - 51 H - 17 B
4 - Kitâbu'l-Libâs - 35 H - 10 B	4 - Kitâbu'l-Libâs - 35 H - 10 B
5 - Kitâbu Âdâbi'n-Nevm - 31 H - 4 B	5 - Kitâbu Âdâbi'n-Nevm - 31 H - 4 B
6 - Kitâbu's-Selâm - 49 H - 13 B	6 - Kitâbu's-Selâm - 50 H - 13 B
7 - Kitâbu İyâdeti'l-Meriz - 62 H - 22 B	7 - Kitâbu İyâdeti'l-Meriz - 64 H - 22 B
8 - Kitâbu Âdabi's-Sefer - 35 H - 14 B	8 - Kitâbu Âdabi's-Sefer - 35 H - 14 B
9 - Kitâbu'l-Fezâil - 277 H - 52 B	9 - Kitâbu'l-Fezâil - 278 H - 52 B
10 - Kitâbu'l-İ'tikaf - 3 H - 1 B	10 - Kitâbu'l-İ'tikaf - 3 H - 2 B
11 - Kitâbu'l-Hac - 14 H - 1 B	11 - Kitâbu'l-Hac - 14 H - 1 B
12 - Kitâbu'l-Cihâd - 91 H - 7 B	12 - Kitâbu'l-Cihâd - 91 H - 7 B
13 - Kitâbu'l-İlim - 17 H - 1 B	13 - Kitâbu'l-İlim - 17 H - 1 B
14 - Kitâbu Hamdillah - 4 H - 1 B	14 - Kitâbu Hamdillah - 4 H - 1 B
15 - Kitâbu's-Salâti ala Rasûlillah - 11 H - 1 B	15 - Kitâbu's-Salâti ala Rasûlillah - 11 H - 1 B
16 - Kitâbu'l-Ezkâr - 57 H - 10 B	16 - Kitâbu'l-Ezkâr - 57 H - 6 B
17 - Kitâbu'd-Deavât - 46 H - 4 B	17 - Kitâbu'd-Deavât - 46 H - 4 B
18 - Kitâbu'l-Umûri'l-menhi anha - 297 H - 116 B	18 - Kitâbu'l-Umûri'l-menhi anha - 298 H - 116 B
19 - Kitâbu'l-Mensûrât - 89 H - 3 B	19 - Kitâbu'l-Mensûrât - 61 H - 1 B
	20 - Kitâbu'l-İstigfar - 28 H - 2 B
H: Hadis B: Bab Farklı olan noktalar koyu şekilde gösterilmiştir.	

Kitabu'l-İstigfar bölümü Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Yûsuf Ali Budeyvî tahkiklerinde önceki babın içinde yer alan bir bab sayılırken, diğer tahkiklerde bu bölüm kitab olarak sayılmıştır. Zaten Yûsuf Ali Budeyvî tahkikiindeki “Kitâbu'l-Mensûrât” bölümünün sayısı ile Elbânî'nin (1914-1999) söz konusu ve daha sonraki bölümünün toplamı aynı sayıya tekabül etmektedir. Ayrıca “Kitâbu'l-Evvel” bölümü Yûsuf Ali Budeyvî tahkikiinde geçerken diğerlerinde bu bölüm isimsiz olarak geçmiş, doğruca “Kitâbu'l-Edeb”den i'tibâren “kitab” bölümleri verilmeye başlanmıştır.

Yapılan bu analizlerle “Riyâzü's-Sâlihîn”in Nevevî'nin (ö. 676/1277) ahlak anlayışını yansıttığı söylenebilir. Yine bu kitabın içerdiği hadis sayısının yapılan tahkiklere göre değiştiği de ortaya çıkmıştır. Şimdi de “Riyâzü's-Sâlihîn”in içerdiği zayıf olup takviye edilemeyen hadislere bakalım.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEMİYEN HADİSLER

Bu bölümde isnadında inkıta olan veya ravilerinden biri veya birkaçı zayıf yahut meçhul olduğuna hükmedilen hadisler incelenecektir. İncelenen bu rivayetlerin zayıflıkları giderilemediği için bu başlık altında verilmiştir. İncelemeye konu olan hadislerin araştırılması adına tahrirci⁸ yapılmış, ardından farklı isnadlardaki ravilerin incelenmesi yoluna gidilmiştir. Bunlara ilaveten mezkûr rivayetler hakkında ulema tarafından yapılan yorumlar da araştırılıp, çalışmaya eklenmiştir. İncelenen rivayetler için verilen numaralar “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de bulunan hadislerdeki numaralandırmaya göre verilmiştir. Söz konusu numaralar, okuyucunun kolayca ulaşabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basımı yapılan, M. Emin Özafşar ile Bünyamin Erul’un tercümesini yaptığı “*Riyâzü’s-Sâlihîn*” baskısı esas alınarak verilmiştir.

1.1. 66 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَتَّى عَلَى اللَّهِ»

⁸ Bir hadisın veya bir kitaptaki hadislerin kaynak eserlerdeki yerlerini tespit ederek değişik yönlerden değerlendirmesini yapma ve bu şekilde yazılan eser. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 7. bs (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 300-1

Abdullah ibn Mubârek (h. 181)⁹ > Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156)¹⁰ > Damretü ibn Habîb (h. 130)¹¹ > Şeddâd ibn Evs (h. 58)¹² şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Akıllı kişi kendini hesaba çeken ve ölüm sonrası için amel işleyendir. Âciz kimse ise nefsi hevâlarına uyduran ve Allah’tan olmayacak şeyler bekleyendir.”*¹³

Raviler arasında ittisal¹⁴ mevcuttur. Fakat hadisin senedinde geçen “Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156)” zayıf bir ravidir. Bundan dolayı bu rivayetin isnadı zayıf olmakta ve hüccet olma niteliğini kaybetmektedir.

⁹ Abdullah ibn Mubârek. Ebû Bekr ibn Ebî Meryem’den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi’ye Süfyan es-Sevri mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek’ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Yusuf b. Abdurrahman Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf, 1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1980), XVI, 5; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 1. bs (Haydarabad: Matbatü’l-Mecclisi Dâireti’l-Maarifi’n-Nizamiyye, 1908), V, 382; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvame, 1. bs (Haleb: Dârü’r-Reşid, 1986), 320.

¹⁰ Ebû Bekr ibn Ebî Meryem. Damretü ibn Habîb’den hadis almıştır. Ebû Bekr için Ahmed ibn Hanbel, Yahya ibn Maîn, Ebû Zur’â ve Ebû Hâtim “Zayıftır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIII, 108; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 28; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 623.

¹¹ Damretü ibn Habîb. Şeddâd ibn Evs’ten hadis almıştır. Damretü için Osman ibn Saîd ve Yahya ibn Maîn “Sikadır.” demişlerdir. Muhammed ibn Sa’d: “Sikadır inşallah.” derken, Ebu Hâtim ise “La be’s bih” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 459; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 280.

¹² Şeddâd ibn Evs. Kendisi ve babası sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî ma’rifeti’l-ashab*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. bs (Beyrut: Dârü’l-Ciyl, 1992), II, 694; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 389; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavvaz, 1. bs (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995), I, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 315.

¹³ Sened ve metin Tayâlisî’ye ait. Ebû Davud Süleyman b. Davud Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Daru Hicr, 1999), II, 445 (1218); Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Adil Mürşid, 1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), XXVIII, 350 (17123); Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr., 1. bs (Dımaşk: Darü’r-Risaleti’l-Alemiyye, 2009), Zühâd 31 (4260). (V, 328); Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevres Tirmizî, *el-Câmiü’l-Kebîr*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf, 1. bs (Beyrut: Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1996), Sıfatü’l-kıyame 25 (2459). (IV, 247); Ebû’l-Kâsım Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, 3. bs (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994), VII, 284 (7143); Ebû’l-Kâsım Taberânî, *el-Mu’cemü’s-sagîr*, thk. Muhammed Şekür Mahmud, 1. bs (Beyrut: Mektebetü’l-İslami, 1985), II, 107 (863); Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata, 1. bs (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990), I, 125 (191); IV, 280 (7639); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, 3. bs (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), III, 516 (6514).

¹⁴ Hadisin senedindeki raviler arasında bir kopukluğun, atlamının bulunmaması. Bkz. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 144.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel – *el-Müsned* (17123): Ali ibn İshak (h. 213)¹⁵ > Abdullah ibn Mubârek (h. 181) > Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) > Damretü ibn Habîb (h. 130) > Şeddâd ibn Evs (h. 58) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Şuayb Arnavut (1928-2016) bu hadisin isnadı için: “Ebû Bekr ibn Ebî Meryem’in (h. 156) zayıf bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Rivayetin diğer ravileri sikadır.¹⁶” demektedir.¹⁷

***Sünenü İbn Mâce* (4260):** Hişam ibn Abdûlmelik Hımsî (h. 251)¹⁸ > Bakıyyetü ibn Velîd (h. 197)¹⁹ > Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) > Damretü ibn Habîb (h. 130) > Şeddâd ibn Evs (h. 58) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Fakat Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) zayıf bir ravidir. Bunun üstüne Bakıyyetü ibn Velîd (h. 197) de “zayıf ravilerden hadis alırsa zayıf sayılması kabul edilmesi” nedeniyle rivayetteki iki ravinin de cerh²⁰ edilmiş olması rivayetin zayıf olmasına sebep olmaktadır. Şuayb Arnavut (1928-2016):

¹⁵ Ali ibn İshak. Abdullah ibn Mubârek’den hadis almıştır. Ebû Zekerıyya: “Sika ve saduktur.” demiştir. Muhammed ibn Sa’d ve Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 318; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 282; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 398.

¹⁶ Adâlet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivayetinde güvenilir ravi. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 277.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 350, 1. dipnot.

¹⁸ Hişam ibn Abdûlmelik Hımsî. Bakıyyetü ibn Velîd’den hadis almıştır. Hişam için Ebû Dâvud: “Zayıf bir şeyhtir.” demiştir. Nesâî: “La be’s bih” demiş, başka bir zaman “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur, bazen vehimleri olurdu.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 223; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 108; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 573.

¹⁹ Bakıyyetü ibn Velîd. Ebû Bekr ibn Ebî Meryem’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d: “Bakıyye sikalardan rivayet ederse sikadır. Sika dışındakilerden rivayette bulunursa zayıftır.” demiştir. İbn Mubârek: “Saduktur, fakat kabul edilen ve edilmeyen kimselerden hadis alırdı.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır. Hadisiyle ihticac edilmez.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Zayıflardan çokça tedlis yapardı.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine zayıftır. Çünkü tesviye tedlisi yapardı.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 192; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 473; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 126; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb li’l-Hafız Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî*, 1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1997), I, 179.

²⁰ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

“Ebû Bekr ibn Ebî Meryem’in (h. 156) zayıflığından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.” diyor. Ayrıca aynı isnadla hadisi kitabında tahrir²¹ eden Tirmizî’nin (ö. 279/892) bu hadise “hasen” hükmü vermesini tenkit etmiştir.²²

Sünenü’t-Tirmizî (2459):

Süfyan ibn Veki’ (h. 247)²³ > İsâ ibn Yûnus (h. 187)²⁴ > Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) > Damretü ibn Habîb (h. 130) > Şeddâd ibn Evs (h. 58) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) ve Süfyan ibn Veki’ (h. 247) cerh edildiği için bu rivayet zayıftır.

Abdullah ibn Abdurrahman (h. 255)²⁵ > Amr ibn Avn (h. 225)²⁶ > Abdullah ibn Mubârek (h. 181) > Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) > Damretü ibn Habîb (h. 130) > Şeddâd ibn Evs (h. 58) > Rasûlullah (s)

²¹ Bir kimsenin bir hadisi, sözlü veya yazılı ilk kaynaklardan alıp senediyle birlikte kitabına kaydetmesi. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 300.

²² İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 328, 1. dipnot.

²³ Süfyan ibn Veki’. İsâ ibn Yûnus’dan hadis almıştır. Ebû Zur’a: “Onla uğraşma.” Ayrıca ona: “Kızble itham edildi mi?” diye sorulunca “Evet” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü’l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarır: “İbn Hibban onu ‘Kitabu’l-Mecrûhîn’ de zikretmiştir; Zehebî: ‘Hüccet değildir.’ demiştir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Ancak sahifelerine bir musibet olmuştur. Böylece onlara kendisinin olmayan rivayetler dâhil olmuştur. Ona bu söylene de sahifesinde olan hadisleri çıkarmayı kabul etmemiştir.” demiştir. İbn Hacer’in hükmüne ilaveten Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları eklemiştir: “Yani zayıftır. Ebû Hâtim, Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvud ve Zehebî onu zayıf saymışlardır. Ebû Zur’a: Yalanla itham edilirdi.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 200, XI, 203, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 245; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 52.

²⁴ İsâ ibn Yûnus. Ebû Bekr ibn Ebî Meryem’den hadis almıştır. Ebû Hâtim, Ya’kûb ibn Şeybe ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, me’mundur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIII, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 441.

²⁵ Abdullah ibn Abdurrahman. Amr ibn Avn’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Zamanındakilerinin hadis konusunda imamıydı.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü’l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şu alıntılarını yapar: “Ahmed ibn Hanbel: ‘Sikadır ve daha fazlasıdır. Onu hayırla anarım.’ demiştir. Dârekutnî: ‘Sikadır ve meşhurdur.’ demiştir. Hâkim: ‘Huffazu’l-hadistir.’ demiştir. İbn Hacer: ‘Sikadır, fadıldır ve mutkindir.’ demiştir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 210, XV, 217, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 311.

²⁶ Amr ibn Avn. Abdullah ibn Mubârek’den hadis almıştır. İclî: “Sikadır ve sâlih biridir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Sikadır ve hüccettir. Hadislerini hıfzederdi.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır ve sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXII, 177; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 425.

Tirmizî (ö. 279/892) bu iki rivayetin isnadına da hasen demektedir. Söz konusu rivayetlerin ravilerinin arasında ittisal mevcuttur. Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) zayıf bir ravi olduğu için bu hadisin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, ravilerden Ebû Bekr ibn Ebî Meryem zayıf bir ravi olduğu için söz konusu hadisin isnadına zayıf demektedir.²⁷ Elbânî (1914-1999) de bu rivayete zayıf demektedir.²⁸

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebir*'de 2 farklı isnadla²⁹, *el-Mu'cemu's-sagîr*'de ise 1 isnadla tahrir etmiştir.³⁰ Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 2 farklı isnadla tahrir³¹ etmiştir.³² Bunlardan 191 nolu rivayet için Hâkim (ö. 405/1014): “Bu hadis, Buhârî'nin (ö. 256/870) şartına göre sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) ise: “Hayır, vallahi Buhârî'nin (ö. 256/870) şartına uygun değildir. Ebû Bekr, Hâkim'in (ö. 405/1014) dediği gibi ‘vâh’³³dır.” demiştir.³⁴ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği diğer bir rivayet olan 7639 nolu rivayet için: “Bu hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.³⁵ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 6 farklı isnadla tahrir etmiştir.³⁶

Sülemî (ö. 803/1400), “Ebû Bekr ibn Ebî Meryem'e (h. 156) Zehebî (ö. 748/1348), zayıf bir ravi demiştir.” diyerek söz konusu rivayetin isnadında zayıflık olduğunu belirtmektedir. Sülemî'nin eserinin muhakkiki de dipnotta söz konusu edilen hadisin isnadına zayıf demektedir.³⁷ Abdulfettah Ebû Gudde (1917-1997) bu rivayet

²⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 247, 2. dipnot.

²⁸ Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, nşr. Muhammed Zühayr eş-Şaviş, 1. bs (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1991), 279.

²⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VII, 284 (7143).

³⁰ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, II, 107 (863).

³¹ Bir kimsenin bir hadisi, sözlü veya yazılı ilk kaynaklardan alıp senediyle birlikte kitabına kaydetmesi. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 300.

³² Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 125 (191); IV, 280 (7639).

³³ Güvenilir/sika biri olduğu hiç söylenmemiş olan bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı za'îf olduğu bildirilen ravi. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

³⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 125.

³⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 280.

³⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 516 (6514).

³⁷ Ebü'l-Meali Sadreddin Muhammed b. İbrahim Münavi Sülemî, *Keşfü'l-menâhic ve't-tenakih fi tahriri ehâdîsi'l-mesabih*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 1. bs (Beyrut: ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsuat, 2004), IV, 409.

için şöyle demiştir: “Bu zayıf bir hadis olup senedinde, son derece zayıf sayılan Ebu Bekir b. Abdullah b. Ebî Meryem el-Gassanî el-Hımsî bulunmaktadır.”³⁸

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)³⁹, Yûsuf Ali Budeyvî⁴⁰ ve Dekkâk ile Rabâh⁴¹: “Senedde bulunan Ebû Bekr ibn Ebî Meryem zayıf bir ravidir.” demişlerdir. *Elbânî* (1914-1999)⁴², *Hâdî*⁴³, *Halebî*⁴⁴ ve *Fahl*⁴⁵ incelenen hadisin isnadına zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 9 hadis kaynağında 16 farklı isnadla tahric edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta ilk üç ravinin aynı olmasıdır: “Ebû Bekr ibn Ebî Meryem (h. 156) > Damretü ibn Habîb (h. 130) > Şeddâd ibn Evs (h. 58).” Bu ravilerden Ebû Bekr, zayıf bir ravi kabul edilmiştir. Bundan dolayı bütün rivayetlerin isnadları zayıftır. İncelenen rivayeti takviye edecek başka bir hadis de mevcut değildir. Ayrıca bu rivayet sadece Şeddâd ibn Evs'ten geldiği için mutlak ferd⁴⁶ olmaktadır.

1.2. 68 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُسْلِيِّ، عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: ضِفْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ: يَا أَشْعَثُ احْفَظْ عَنِّي ثَلَاثًا حَفِظْتُهُنَّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَسْأَلِ الرَّجُلَ فِيمَا ضَرَبَ امْرَأَتُهُ، وَلَا تَنَامَنَّ إِلَّا عَلَى وَتَرٍ» وَنَسِيتُ الثَّالِثَةَ

³⁸ M. Abdülhayy Leknevî ve Abdulfettah Ebû Gudde, “Klâsik Dönem Bazı Tefsir, Hadis ve Tasavvuf Eserlerinde Yer Alan Hadislerin Değeri Üzerine”, çev. Hayati Yılmaz, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* V/13 (2004): 480.

³⁹ Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 73, 2. dipnot.

⁴⁰ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, thk. Yûsuf Ali Budeyvî, 6. bs (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2012), 75, 2. dipnot.

⁴¹ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, thk. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk ve Abdülaziz Rabâh, 2. bs (Dimeşk: Dâru'l-Me'mun li't-Türas, 1971), 45, 3. dipnot.

⁴² Bkz. Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, thk. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, 1. bs (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1992), 46, 1. dipnot.

⁴³ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, thk. Âsım Mûsâ Hâdî, 4. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Rayyân, 2007), 36, 5. dipnot.

⁴⁴ Bkz. Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdülhamid el-Halebî, 1. bs (Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzi, 2000), 79, 1. dipnot.

⁴⁵ Bkz. Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2007), 42, 66. dipnot.

⁴⁶ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

Ebû Avâne (h. 176)⁴⁷ > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?)⁴⁸ > Abdurrahman Müslî (?)⁴⁹ > Eş'as ibn Kays (h. 40)⁵⁰ > Ömer ibn Hattab (h. 23)⁵¹ şöyle demiştir: “Ey Eş'as,

⁴⁷ Ebû Avâne. Dâvud ibn Abdullah Evdî'den hadis almıştır. Abdullah ibn Mubârek'e “Âlimler arasında Mugîre'den daha çok rivayet eden ve yine onlar arasında hadis rivayetinde en iyisi kimdir?” diye sorulduğunda, cevap olarak “Ebû Avâne” demiştir. Ahmed ibn Hanbel ise “Ebû Avâne mi yoksa Şerîk mi rivayet konusunda daha sağlamdır?” sorusuna “Eğer Ebû Avâne kendi kitabından rivayet ederse en güveniliridir. Başkasının kitabından hadis naklederse bazen vehmeder.” demektedir. Ebû Zur'a: “Kitabından zikrederse sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Kitabı sahihtir. Hıfzından rivayette bulunursa çok hata yapardı. Saduktur. Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 441; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 116; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 580.

⁴⁸ Dâvud ibn Abdullah Evdî. Abdurrahman Müslî'den hadis almıştır. Ahmed ibn Hanbel ve Yahya ibn Maîn, Dâvud için “Sikadır” demişlerdir. İbn Maîn'in başka bir kavlinde şöyle geçmektedir: “Bir şey değildir.” Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “Yahya ibn Maîn'in ‘Bir şey değildir.’ kavlinin burada zikredilmesi fahiş bir hatadır. Çünkü İbn Maîn'in bu sözü sarfettiği kişi 'Dâvud ibn Yezîd Evdî'dir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 411, VIII, 412, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 190; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 199.

⁴⁹ Abdurrahman Müslî. Sadece Eş'as ibn Kays'dan söz konusu hadisi almıştır. Müslî'den de sadece Dâvud ibn Abdullah Evdî, söz konusu hadisi rivayet etmiştir. Mizzî: “Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce ondan sadece bir hadis rivayet etmişlerdir.” demektedir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: “Zehebî, ‘*el-Mizân*’da Eş'as'ın Ömer'den bir rivayeti dışında başka rivayeti bilinmemektedir. Abdullah Evdî de bu hadisi rivayette teferrüd etmiştir.” demiştir. İbn Hacer, “*Tehzîb*”de “Onlardan sadece eşi dövme ve vitri üstün tutmakla ilgili hadis gelmiştir. Derim ki: ‘Hâkim bunu sahih kabul etmiştir.’” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: “Aksine meçhuldür. Ondandır rivayette Dâvud ibn Abdullah Evdî teferrüd etti. Kimse onu tevsik etmedi. Zehebî ‘*el-Mizân*’da onun için: ‘Bilinmiyor’ demiştir.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 30, XVIII, 30, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 304; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 353; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 358.

⁵⁰ Eş'as ibn Kays. Ömer ibn Hattab'dan sadece bir hadis almıştır. Rasulullah'dan (s) hadis duyduğunu Mizzî zikretse de ilerleyen sayfalarda bunun münkatı olduğunu belirtmektedir. Eş'as'ın Rasûlullah (s) ile sadece bir kez görüştüğü kaynaklarda geçmektedir. Bu görüşmenin de heyetlerin geldiği dönemde Eş'as'ın bir heyet lideri olarak gelmesi olduğu kaynaklarda yer almaktadır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sahabidir.” demiştir. Ebû Abdullah ibn Munder ve Şerîk ibn Abdullah, Eş'as için şöyle demiştir: “Ebû Bekir döneminde önce irtidat etti sonra geri İslam'a döndü.” İsmâîl ibn Ebî Hâlid şöyle demiştir: Eş'as ibn Kays'ın cenazesinde şuna şahit oldum: Cenazede Eş'as ibn Ebî Hazim ile Cerîr ibn Abdullah vardı. Eş'as Cerîr'e döndü ve dedi ki: “O kesinlikle irtidat etmemişti. Ben ise irtidat etmiştim.” Tabakât kitaplarında Eş'as, sahâbi olarak sayılmış ve bundan dolayı sadece hayatından bahsedilmiştir. Kendisinin irtidat edip geri İslam'a dönmesi ve rivayetlerinin kabulü gibi ayrıntıların adaletine nasıl etki ettiğini maalesef herhangi bir âlim zikretmemiştir. Bu doğaldır, çünkü ulemanın neredeyse tamamına göre sahabe adildir ve bundan dolayı cerh edilmez. Ama ortada olan bir durum varsa bu da söz konusu kişinin irtidat etmesidir. Peygamber'i sadece bir kez gördüğü halde onun sahâbi sayılması da ilginç olmakla birlikte, İbn Hattab'dan sadece bu rivayeti aktarması da durumu daha ilginç hale getirmektedir. Eş'as'ın hayatı ve irtidatı ile ilgili detaylı bilgilere Yasemin Barlak'ın makalesinden ulaşılabilir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 133; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 286; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 239; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 359; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 113; Yasemin Barlak, “Dört Halife Dönemi Siyasî Hadislerinde Eş'as b. Kays'ın Rolü”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (2016): 105-114.

Rasûlullah'tan (s) ezberlediğim üç şeyi sen de ezberle: '*Kişiye karısını niçin dövdüğü sorulmaz. Vitri kılmadan sakın uyuma.*' Üçüncüsünü unuttum."⁵²

Kronolojik olarak rivayetler incelendiğinde bu hadisi tahrir⁵³ eden ilk müellif Tayâlîsî'dir (ö. 204/819). Bu rivayette olayın öncesi hakkında herhangi bir bilgi verilmemekte ve doğrudan Hz. Ömer'den (r) rivayet edilmektedir. Fakat rivayetin Tayâlîsî'den (ö. 204/819) sonra geçtiği ilk kaynak olan İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde bu olayın perde arkasından da bahsedilmektedir. Buna göre Eş'as, Hz. Ömer'in evine ziyarete gitmekte ve Hz. Ömer'in karısını dövdüğünü zikretmektedir. İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen*'inde yer alan rivayette ise: Eş'as'ın Hz. Ömer'e gece misafir olarak geldiğini, gecenin yarısında Hz. Ömer'in karısını dövdüğünü söylemektedir. Ardından onları Eş'as ayırmış, Hz. Ömer, yatağa uzandıktan sonra incelediğimiz rivayeti nakletmiştir. Bezzâr (ö. 292/905) da aynı şekilde bu rivayeti *Müsned*'inde tahrir etmiştir.

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Eş'as ile Abdurrahman Müslî'nin bu hadisten başka naklettikleri bir rivayet olmadığı ortaya çıkmıştır. Eş'as'ın irtidatı ve Abdurrahman Müslî'nin zayıf bir ravi olması söz konusu hadisin zayıf olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca rivayet bu haliyle "mutlak ferd"⁵⁴ olmaktadır.

⁵¹ Ömer ibn Hattab. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1144; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 316; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 484; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 438.

⁵² Sened ve metin Tayâlîsî'ye ait. Tayâlîsî, *Müsnedü Tayâlîsî*, I, 53 (47); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275 (122); İbn Mâce, *es-Sünen*, Nikâh 52 (1986). (III, 153); Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed Kâmil Karabelli, 1. bs (Şam: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyye, 2009), Nikâh 42 (2147). (III, 480); Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr el-Bahrü'z-zehhâr*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, 1. bs (Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1988), I, 356 (239); Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî, 1. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), VIII, 264 (9123); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 194 (7342); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 497 (14778).

⁵³ Bir kimsenin bir hadisi, sözlü veya yazılı ilk kaynaklardan alıp senediyle birlikte kitabına kaydetmesi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 300.

⁵⁴ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (122): Ebû Dâvud Tayâlisî (h. 203)⁵⁵ > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁵⁶ Şuayb Arnavut (1928-2016), Abdurrahman Müslî'nin durumu bilinmediği için bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir.⁵⁷

***Sünenü İbn Mâce* (1986):**

Muhammed ibn Yahya (h. 258)⁵⁸ > Yahya ibn Hammâd (h. 215)⁵⁹ > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdurrahman Müslî'nin zayıf bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır.

Hasan ibn Müdrik Tahhân (?)⁶⁰ > Yahya ibn Hammâd (h. 215) > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

⁵⁵ Ebû Dâvud Tayâlisî. Ebû Avâne'den hadis almıştır. Alî ibn Medinî, Tayâlisî için şöyle demiştir: “Ebû Dâvud'dan daha hafızını görmedim.” Amr ibn Alî: “Ebû Dâvud sikadır.” demiştir. Abdurrahman ibn Mehdî: “Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

⁵⁶ Bkz. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, 1. bs (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1995), I, 219, 122. dipnot.

⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275, 2. dipnot.

⁵⁸ Muhammed ibn Yahya. Yahya ibn Hammâd'dan hadis almıştır. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: “Babamın görüşüne göre ondan hadis yazılır. Sika ve saduktur. Müslümanların ilim konusunda imamlarından biridir.” Nesâî: “Sikadır, me'mundur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 617; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 512.

⁵⁹ Yahya ibn Hammâd. Ebû Avâne'nin damadıdır. Ebû Avâne'den hadis almıştır. Ebû Hâtim ve Muhammed ibn Sa'd, Yahya için “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 276; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 199; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 589.

⁶⁰ Hasan ibn Müdrik Tahhân. Yahya ibn Hammâd'dan hadis almıştır. Ebû Dâvud şöyle demiştir: “Hasan ibn Müdrik kezzâbdır. Fehd ibn Avf'ın hadislerini alırdı ve bunları Yahya ibn Hammâd'dan

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hasan ibn Müdrîk Tahhân'ın tercemesinde⁶¹ bazı tartışmalar mevcut olsa da zaten ondan önceki bir ravinin meçhul⁶² olması, rivayetin isnadını zayıf hale getirmektedir.

Muhammed ibn Hâlid ibn Hidâş (?)⁶³ > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198)⁶⁴ > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Diğer isnadlarda olduğu gibi burada da Abdurrahman Müslî'den dolayı rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Şuayb Arnavut (1928-2016), Abdurrahman Müslî'nin durumu bilinmediği için bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir.⁶⁵

rivayetini almış gibi nakledirdi.” Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: “Ebû Zur’a ve Ebû Hâtîm, Hasan için ‘Şeyh’ demişlerdir. Nesâî ise onu şeyhleri arasında zikretmiştir. İbn Hacer: ‘La be’sse bih’ demiştir. İbn Hacer, *Feth*’in Mukaddimesinde şunları belirtiyor: “Onun yaptığının kizb olduğu konusunda Ebû Dâvud’un sözüne istinad edilse de bu, onun yaptığı fiilin kizb olmasını gerektirmez. Çünkü Yahya ibn Hammad ve Fehd ibn Avf, ikisi de Ebû Avâne’nin ashabındandır. Öğrenci, şeyhine arkadaşının hadisini öğrenmek için sorsa -ki bunların tamamı duyma ile ilgilidir- ve onu tahdis etse; bu nasıl olur da yalan diye itham edilir? Ebû Zur’a ve Ebû Hâtîm, Hasan’dan hadis yazmışlar ve onu cerh etmemişlerdir. İkisi de onu tenkid etmemiştir. Buhârî, onun birçok hadisini Yahya ibn Hammâd’la birlikte tahrir etmiştir. O ve diğerleri şeyhleri olan Yahya ibn Hammad’dan hadis naklinde müşareket etmişlerdir.” İbn Hacer, *Tehzîb*’de şunları naklediyor: Mesleme ibn Kâsım Endelüsî demiştir ki: “Beldemizden olan İbn Vaddâh ondan hadis yazmıştır. O, rivayette salih bir kimsedir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “La be’sse bih.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 323, VI, 324, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 321; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 164.

⁶¹ Bir kimsenin hayat hikayesi, özgeçmişi, tercüme-i hal. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 317.

⁶² Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zaîf kabul edilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 172.

⁶³ Muhammed ibn Hâlid ibn Hidâş. Abdurrahman ibn Mehdî’den hadis almıştır. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta Muhammed’i zikretmiştir ve “Babasından sadece kendisinin aktardığı rivayetleri vardır.” Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunu aktarmıştır: “İbn Hacer, *Takrîb*’de ‘Saduktur, garib rivayetleri vardır.’ demektedir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 135, XXV, 136, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 140; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 475.

⁶⁴ Abdurrahman ibn Mehdî. Ebû Avâne’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d şöyle demiştir: “Sikadır ve çok hadis rivayeti vardır.” Ebû Hâtîm: “Hammâd ibn Zeyd’in ashabı içinde en sebtî İbn Mehdî’dir. Hadis rivayetinde imamdır ve sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtîr. Hâfızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 279; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 351.

⁶⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, III, 153, 1. dipnot.

Sünenu Ebû Dâvud (2147): Züheyr ibn Harb (h. 234)⁶⁶ > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198) > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Elbânî (1914-1999), bu rivayetin ravilerinden olan Abdurrahman Müslî'nin durumu bilinmediği için incelenen hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁷

Müsnedu'l-Bezzâr (239): Muhammed ibn Müsennâ (h. 252)⁶⁸ > Yahya ibn Hammâd (h. 215) > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Bezzâr (ö. 292/905), incelenen hadisin “garîb”⁶⁹ olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Abdurrahman Müslî'nin bu hadisten başka rivayetinin bilinmediğini belirtmektedir.⁷⁰

Nesâî - es-Sünenu'l-kübrâ (9123):

İshâk ibn Mansûr (h. 251)⁷¹ > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198) > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

⁶⁶ Züheyr ibn Harb. Abdurrahman ibn Mehdî'den hadis almıştır. Züheyr için Yahya ibn Maîn ve Nesâî “Sikadır.” derken; Ebû Hâtim “Saduktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 402; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 342.

⁶⁷ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, III, 480, 1. dipnot; Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvud*, 1. bs (Kuveyt: Müessesetü Garâs, 1423), II, 223.

⁶⁸ Muhammed ibn Müsennâ. Yahya ibn Hammâd'dan hadis almıştır. Yahya ibn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebu Hâtim: “Sâlihu'l-hadistir ve saduktur.” demiştir. Nesâî: “La be'se bih. Kitabında tağyirler (rivayetlerde değişiklikler) yapardı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 425.

⁶⁹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen ve çoğunlukla, daha iyi durumdaki ravilerin rivayetine aykırı olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 85.

⁷⁰ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, I, 356.

⁷¹ İshâk ibn Mansûr. Abdurrahman ibn Mehdî'den hadis almıştır. Müslim ve Nesâî “Sikadır” derken; Ebû Hâtim “Saduktur” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 474; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 249; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 103.

Amr ibn Alî (h. 249)⁷² > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198) > Ebû Avâne (h. 176) > Dâvud ibn Abdullah Evdî (?) > Abdurrahman Müslî (?) > Eş'as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

İki rivayetin isnadında da raviler arasında ittisal mevcut olmakla birlikte Abdurrahman Müslî'nin zayıf bir ravi olmasından dolayı, söz konusu rivayetlerin isnadları zayıf olmaktadır.

Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.⁷³ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir etmiş olduğu bu hadisin isnadının sahih olduğunu, fakat Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) bu rivayeti tahrir etmediğini belirtir. Zehebî (ö. 748/1348) ise söz konusu hadise "sahih" demektedir.⁷⁴ Şuayb Arnavut (1928-2016), Hâkim'in (ö. 405/1014) bu hadise sahih hükmünü vermesini ve buna Zehebî'nin (ö. 748/1348) bu hükme muvafakat etmesini tenkit etmiştir.⁷⁵ Şuayb Arnavut (1928-2016) gibi Elbânî (1914-1999) de, bu rivayete karşı Hâkim (ö. 405/1014) ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) verdikleri hükümleri tenkit etmiştir.⁷⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁷⁷

Alî ibn Medînî (ö. 234/848-49), söz konusu hadisin isnadının meçhul⁷⁸ olduğunu belirttikten sonra şunları demiştir: "Kûfe ehlinde Dâvud ibn Abdullah Evdî denen bir adam bunu rivayet etti. Hiç kimsenin ondan başka bir şey rivayet ettiğini bil-

⁷² Amr ibn Alî. Abdurrahman ibn Mehdî'den hadis almıştır. Ebû Hâtim, Muhammed ibn Cerîr: "Sadduktur." demişlerdir. Nesâî ise "Sikadır." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 162; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 80; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 424.

⁷³ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 194 (7342).

⁷⁴ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 194.

⁷⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275, 2. dipnot.

⁷⁶ Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve'eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*, 1. bs (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1992), X, 316 (4776).

⁷⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 497 (14778).

⁷⁸ Meçhul bir ravinin rivayet etmiş olduğu hadis. Böyle bir hadis zaiif sayılır. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 172.

miyorum. Ondan bildiğim kadarıyla sadece Abdurrahman Müslî hadis rivayetinde bulunmuştur.”⁷⁹ İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), incelenen hadisin isnadının meçhul olduğunu belirtmektedir. Çünkü Abdurrahman Müslî, “ma'rufu'l-ayn⁸⁰ ama meçhulü'l-hal”⁸¹ demektedir.⁸² Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir.⁸³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁸⁴ ve *Dekkâk ile Rabâh*⁸⁵: “Senedde bulunan Dâvud ibn Yezîd zayıftır. Şeyhi olan Abdurrahman Müslî ise tanınmıyor.” demişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu rivayetin senedindeki Dâvud ibn Yezîd'i İbn Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Maîn'in (ö. 233/848) zayıf saydığını belirtmiştir.⁸⁶ Elbânî (1914-1999)⁸⁷, Hâdî⁸⁸ ve Halebî⁸⁹ bu hadisin isnadına zayıf demişlerdir. Fahl, Abdurrahman Müslî'nin meçhul⁹⁰ olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadına zayıf, demiştir.⁹¹

İncelediğimiz hadise özel bir makale yazmış olan İsa Akalın'ın belirttiğine göre bu rivayet, tefsirlerde “nüşûz” ve “darb” kelimelerinin açıklamalarında kullanılmıştır. Akalın'ın tespitlerine göre rivayetin bütün tarikleri⁹² Abdurrahman Müslî > Eş'as ibn Kays > Ömer ibn Hattab'a dayanmaktadır. Abdurrahman ibn Müslî zayıf raviler arasında sayıldığı için rivayetlerin tamamı zayıf olmaktadır. Yazar, bu hadisi

⁷⁹ Ebü'l-Hasen Ali b. Abdillâh Ali b. Medîni, *el-İlel*, thk. Muhammed Mustafa A'zami, 2. bs (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1980), 93 (154).

⁸⁰ Hadis alimleri arasında şahsen tanınan kimse. Bunun asgari ölçüsü de bu kimseden en az iki (adil) ravinin hadis rivayet etmiş olmasıdır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 172.

⁸¹ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

⁸² Bkz. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Mağribi İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm ve'l-ihami'l-vakiayn fî kitâbi'l-ahkâm*, thk. Hüseyin Ayt Saîd, 1. bs (Riyad: Daru Taybe, 1997), V, 525, 762.

⁸³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-za'ife*, X, 316 (4776).

⁸⁴ Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 74, 1. dipnot.

⁸⁵ Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 46, 3. dipnot.

⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 75, 4. dipnot.

⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 46, 3. dipnot.

⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 37, 1. dipnot.

⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 79, 2. dipnot.

⁹⁰ Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zaîf kabul edilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 172.

⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 42, 68. dipnot.

⁹² Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

makbul⁹³ sayarak birçok âlimin zorlama yorumlar yaptığını nakletmektedir. “Nebî’nin (sav) kadınların dövülmemelerine dair uygulamalarıyla birlikte değerlendirildiğinde, “erkeğe, karısını niçin dövdüğü sorulmaz” sözünün merfû’ hadis⁹⁴ olma olasılığı zayıflamaktadır.” Ayrıca yazara göre Hz. Ömer’in ezberlediği üç şeyin üçüncüsünün ne olduğunu hiç kimsenin sorgulamaması, kadının dövülmesinin sebebinin ne olduğu ve diğer sahabilerden böyle bir nakil gelmemesinden dolayı bu rivayetin mevkûf⁹⁵ olma ihtimali üzerinde durmaktadır.⁹⁶

Bu rivayet 8 hadis kaynağında 11 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamının isnadında “Abdurrahman Müslî (?) > Eş’as ibn Kays (h. 40) > Ömer ibn Hattab (h. 23)” geçmektedir. Bu hadisi bize ulaştıran tüm kaynakların verdiği isnadlarda bu ortak noktanın olması rivayetin mutlak ferd⁹⁷ olduğunu göstermektedir. Abdurrahman Müslî ve Eş’as ibn Kays ise sadece bu hadisi rivayet etmişlerdir. Abdurrahman Müslî, meçhul bir ravi olması sebebiyle zayıf olarak değerlendirildiğinden bütün rivayetlerin isnadları zayıftır. Ayrıca bu zayıflığı giderecek herhangi bir destek (âdid)⁹⁸ rivayet de mevcut değildir.

1.3. 93 ve 580 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سَبْعًا هَلْ تُنْتَظَرُونَ إِلَّا إِلَى فَقْرٍ مُنْسٍ، أَوْ غِنًى مُطْعٍ، أَوْ مَرَضٍ مُفْسِدٍ، أَوْ هَرَمٍ مُفْنِدٍ، أَوْ مَوْتٍ مُجْهِزٍ، أَوِ الدَّجَالِ فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ، أَوِ السَّاعَةِ فَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمَرُّ.

⁹³ Sened ve metni bakımından Hz. Peygamber’e -sallallahu aleyhi ve sellem- ait olma ihtimali daha kuvvetli, dolayısıyla kabul edilmeye lâyık olan ve kendisiyle amel edilmesi gereken hadis. Buna göre makbul hadis, sahih ve hasen kısımlarına ayrılır. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 168.

⁹⁴ Senedi nasıl olursa olsun, Hz. Peygamber’e -sallallahu aleyhi ve sellem- açıkça veya hükmen nisbet edilen hadis. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 175.

⁹⁵ Sahabenin söz ve fiilleri, bunlarla ilgili haber. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 181.

⁹⁶ Bkz. İsa Akalın, “‘Erkeğe, Karısını Niçin Dövdüğü Sorulmaz’ Rivâyetinin Merfû’ Hadis-Mevkûf Hadis İltibası Açısından Tahlili”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)* XIII/26 (2015): 143-159.

⁹⁷ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

⁹⁸ Bir hadisi destekleyen ikinci hadis. Bir kusuru bulunan bir haberin bu kusurunu gideren diğer haber. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 15.

Ebû Mus'ab Medenî (h. 242)⁹⁹ > Muharrer ibn Hârun (?)¹⁰⁰ > Abdurrahman A'rec (h. 117)¹⁰¹ > Ebû Hureyre (h. 57)¹⁰² şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Yedi işi yapmakta acele edin: Ne bekliyorsunuz? Her şeyi unutturan fakirliği mi, azdırıp saptıran zenginliği mi, sağlığı bozan hastalığı mı, bunaklaştıran ihtiyarlığı mı, ansızın gelen ölümü mü, beklenenlerin en şerlisi Deccâl'i mi? Yoksa kıyameti mi? Kıyamet daha dehşetlidir ve daha acıdır."*¹⁰³

Tirmizî (ö. 279/892) bu hadis için şunu demektedir: "Hasen-garîbdir.¹⁰⁴ Hadisi sadece "Muharrer > A'rec > Ebû Hureyre" tarikiyle¹⁰⁵ biliyoruz."¹⁰⁶ Beşşar Avvad,

⁹⁹ Ebû Mus'ab Medenî. Muharrer ibn Hârun'dan hadis almıştır. Ebû Hâtım ve Ebû Zur'a: "Saduktur." demişlerdir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları nakletmiştir: "Alî ibn Medînî: 'Sikadır.' demiştir. Zehebî: 'Sikadır ve hüccettir.' demektedir. İbn Hacer'in nakline göre Ebû Hayseme, Ebû Mus'ab için şunları demiştir: 'Mus'ab'dan hadis yazma da kimden istersen yaz!' İbn Hacer, bu sözün söylenmesinin sebebinin Ebû Mus'ab'ın reyile fetva verdiği için olabileceğini belirtmektedir. Hâkim'in onun için: 'Fakihtir, zahittir, Ehl-i Medîne mezhebinden bir âlimdir.' dediğini nakleder." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Nakledilenlerden anlaşıldığına göre Ehl-i Hadisten bazı âlimler, yeri geldiğinde ravi kendi mezhebinden değil, yahut düşünce yapısı kendisine yakın değil diye raviyi cerh edebilmektedir. Elbette bu genelleştirilemez, fakat böyle bir durumun vâki olduğu cerh ile ilgili yapılan birçok çalışmada ortaya konmuştur. Söz konusu konuyla ilgili bahsettiğim mezhebî hükümlerin nedenleri ve örnekleri için aşağıda kaynak olarak verdiğim makalelere başvurulabilir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 278, I, 280, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 20; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 78; Abdu'l-Fettâh Ebû Gudde, "Halk'ı Kur'an Meselesi: Raviler, Muhaddisler, Cerh ve Ta'dil Kitaplarına Tesiri", çev. Mücteba Uğur, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XX* (1975): 307-321; Harun Reşit Demirel, "İbn Hacer'in *Takrîbü'l-Tehzîb*'de Buhârî'nin Bid'at Ehli Olmakla Cerh Edilen Râvilerinden Bahsetmesi ve Hedyu's-Sârî (Mukaddime) deki Müdafası", *EKEV Akademi Dergisi II/3* (2000): 29-60; Salahattin Polat, "Cerh ve Ta'dil'de Öznellik Sorunu", *Hadis Araştırmaları*, 6. bs (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 41-67.

¹⁰⁰ Muharrer ibn Hârun. Abdurrahman A'rec'den bir tane hadis aldığı belirtilmiştir. Buhârî ve Nesâî: "Münkeru'l-hadistir." demişlerdir. Ebû Hâtım: "Kavî değildir. Üç tane münker hadis rivayet etmiştir." demiştir. İbn Hibbân: "A'rec'den nakledildiğine göre: 'Ondan hadis rivayet etmek ve rivayet ettiği hadislerle ihticacda bulunmak helal değildir.' demiştir." Dârekutnî: "Zayıftır." demiştir. Tirmizî ondan tek hadis rivayet etmiştir. İbn Hacer'e göre "münkeru'l-hadis"tir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Metruktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 55; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 521.

¹⁰¹ Abdurrahman A'rec. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Alî ibn Medînî, Muhammed ibn Sa'd ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 467; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 290; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 353.

¹⁰² Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

¹⁰³ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Zühd 3 (2306). (IV, 141).

¹⁰⁴ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁰⁵ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

¹⁰⁶ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 141.

söz konusu rivayetin ravilerinden Muharrer ibn Hârun'un metruk¹⁰⁷ olmasından dolayı bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁸

Ukaylî (ö. 322/934), isnaddaki Muharrer ibn Hârun'a Buhârî'nin (ö. 256/870) "münkeru'l-hadis"¹⁰⁹ dediğini belirtiyor.¹¹⁰ Münzirî (ö. 656/1258), Muharrer'in A'rec'den rivayette bulunurken "vâh"¹¹¹ olduğunu belirtiyor.¹¹² Ayrıca söz konusu rivayeti naklederken "ruviye" lafzıyla zikrediyor. Bu lafzı kullanması rivayetin zayıf olduğu anlamına geliyor. Mübârekfûrî (1865-1935), Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inin şerhinde Muharrer için ulemadan birçok kişinin "münker"¹¹³ dediğini belirtmekte ve sözlerinin sonunda şunu demektedir: "Tirmizî'nin tahric ettiği rivayetin senedindeki Muharrer ibn Hârun'un hâlini artık öğrendin."¹¹⁴ Mübârekfûrî (1865-1935), söz konusu hadise doğrudan zayıf demese de aktardığı rivayetler ve sözlerinden, incelenen rivayetin isnadını zayıf kabul ettiğini rahatlıkla anlayabiliriz. Elbânî (1914-1999) de Muharrer'den dolayı bu rivayeti zayıf saymaktadır.¹¹⁵

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹¹⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹¹⁷ bu rivayetin senedinde bulunan Muharrer ibn Hârun için İbn Hacer'in (ö. 852/1449) "metruk"¹¹⁸ dediğini belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, söz ko-

¹⁰⁷ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁰⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 141, 3. dipnot.

¹⁰⁹ Buhârî, bu sigâyı, kendilerinden hadis rivayet etmenin helal olmadığı raviler hakkında kullanır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 328.

¹¹⁰ Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Amr Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebir*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, 1. bs (Beyrut: Dârü'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1984), IV, 230.

¹¹¹ Güvenilir/sika biri olduğu hiç söylenmemiş olan bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı za'if olduğu bildirilen ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 328.

¹¹² Bkz. Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi's-şerîf*, thk. İbrahim Şemsüddin, 1. bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), IV, 125 (5080).

¹¹³ Kendisi sika olsa da, za'if ravilerden münker hadis rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

¹¹⁴ Bkz. Ebû'l-Ula Muhammed Abdurrahman Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty), VI, 488-9.

¹¹⁵ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*, 260; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, IV, 163 (1666).

¹¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 86, 1. dipnot.

¹¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 58, 5. dipnot.

¹¹⁸ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

nusu rivayetin ravilerinden Muharrer ibn Hârun için Buhârî'nin (ö. 256/870) "münkeru'l-hadis"¹¹⁹; Dârekutnî'nin (ö. 385/995) "zayıf"; İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) "On-dan rivayet ve ihticac helal değildir." dediklerini nakletmektedir.¹²⁰ Elbânî (1914-1999)¹²¹ ve Hâdî¹²² bu hadisin isnadına zayıf demişlerdir. Fahl¹²³ ve Halebî¹²⁴ söz konusu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Bu rivayeti sadece Tirmizî (ö. 279/892) tahrir etmiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Muharrer ibn Hârun, cerh¹²⁵ edilmiştir. Rivayetin başka bir senedi de mevcut değildir. Bundan dolayı incelenen rivayetin isnadı zayıftır ve bu zayıflığı kurtaracak herhangi bir başka rivayet de söz konusu değildir.

1.4. 194 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا شَرِيكَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ بَدِيمَةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمَّا وَقَعَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ فِي الْمَعَاصِي، هَتَّهَتْهُمْ عُلَمَاؤُهُمْ، فَلَمْ يَنْتَهُوْا، فَجَالَسُوهُمْ فِي مَجَالِسِهِمْ - قَالَ يَزِيدُ: أَحْسِبُهُ قَالَ: وَأَسْوَاقِهِمْ - وَآكَلُوهُمْ وَشَارِبُوهُمْ، فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ، وَلَعَنَهُمْ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ، وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ"، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِئًا، فَجَلَسَ، فَقَالَ: "لَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، حَتَّى تَأْطُرُوهُمْ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا"

¹¹⁹ Buhârî, bu sigâyı, kendilerinden hadis rivayet etmenin helal olmadığı raviler hakkında kullanır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

¹²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 84, 3. dipnot.

¹²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 58, 3. dipnot.

¹²² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 44, 11. dipnot.

¹²³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 51, 93. dipnot.

¹²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 90, 1. dipnot.

¹²⁵ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 48.

Yezîd ibn Hârun (h. 206)¹²⁶ > Şerîk ibn Abdullah (h. 177)¹²⁷ > Alî ibn Bezîme (h. 133)¹²⁸ > Ebû Ubeyde (h. 82)¹²⁹ -- Abdullah ibn Mes'ud (h. 32)¹³⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Benî İsrâîl, masiyetler işlemeye başlayınca, ulema onları nehyederdi fakat onlar kötülükleri yapmaktan geri durmazdı. Onlar kötülöklere devam ettiği halde onların meclislerinde oturmaya devam ederler - Yezîd: "Zannediyorum şöyle dedi: 'Çarşıda onlarla olurlardı.' dedi." – onlarla beraber yer, içerlerdi. Allah onların kalplerini birbirine benzetti. Onları Dâvud, Meryem oğlu İsrâ'nın diliyle lanetledi. Çünkü onlar isyan etmiş ve haddi aşmışlardı." Rasûlullah (s) bunları söylerken yaslanıyordu, doğruldu ve şöyle dedi: "Hayır! Bu canı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, onları hakka boyun eğdirmediğiniz sürece bu böyle olacaktır." buyurdu.*¹³¹

Rivayetin isnadında Ebû Ubeyde ile Abdullah ibn Mes'ud arasında ittisal olmadığı(inkıta)¹³² tespit edilmiştir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadının inkıtadan dolayı zayıf

¹²⁶ Yezîd ibn Hârun. Şerîk ibn Abdullah'dan hadis almıştır. Alî ibn Medîni, Ebû Hâtim ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. Tercemesinde birçok muhaddis ondan övgü dolu sözlerle bahsetmektedir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, mütkindir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 606.

¹²⁷ Şerîk ibn Abdullah. Alî ibn Bezîme'den hadis almıştır. İbn Maîn, Yahya ibn Saîd Kattân, İclî ve İbn Hanbel: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Çok hata yapardı. Hıfzı bozulmuştur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

¹²⁸ Alî ibn Bezîme. Ebû Ubeyde'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Şülikle itham edilmiştir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 285; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 398.

¹²⁹ Ebû Ubeyde. Babası Abdullah ibn Mes'ud olmasına rağmen ondan hadis almamıştır. Tirmizî, onun ismini duymadığını ve onun babasından hiçbir şey almadığını belirtir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "Tehzîbü'l-Kemâl"de bu konuyla ilgili şunları nakletmiştir: "İbn Sa'd: 'Sikadır ve hadisi çoktur.' demiştir. İbn Maîn: 'Sikadır ve babasından bir şey duymamıştır.' demiştir." İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Râcih olan görüşe göre babasından seması sahih değildir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 61, XIV, 62, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 75; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 656.

¹³⁰ Abdullah ibn Mes'ud. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

¹³¹ Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 250 (3713); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten 20 (4006). (V, 140); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Melâhim 17 (4336). (VI, 391); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Tefsîr 6 (3047-3048). (V, 138-9).

¹³² Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 138.

olduğunu belirtmektedir.¹³³ Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin senedinde inkıta bulunduğundan dolayı zayıf olduğunu, bu zayıflığın da Ebû Ubeyde'nin babasından hadis duymadığından dolayı olduğunu belirtmektedir.¹³⁴

A. Hadisin Tahrici

Sünenu İbn Mâce (4006): Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)¹³⁵ > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198)¹³⁶ > Sufyân Sevrî (h. 161)¹³⁷ > Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin senedinde inkıta bulunduğu için zayıf olduğunu belirtir. Bu irsalin¹³⁸ Ebû Ubeyde ile babası İbn Mes'ud arasında olduğunu belirtir.¹³⁹

¹³³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 5, 3713. dipnot.

¹³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 251, 2. dipnot.

¹³⁵ Muhammed ibn Beşşâr. Abdurrahman ibn Mehdî'den hadis almıştır. İclî: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sâlih ve la be'se bihtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 469.

¹³⁶ Abdurrahman ibn Mehdî. Sufyân Sevrî'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd şöyle demiştir: "Sikadır ve çok hadis rivayeti vardır." Ebû Hâtim: "Hammâd ibn Zeyd'in ashabı içinde en sebtî İbn Mehdî'dir. Hadis rivayetinde imamdır ve sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir. Hâfızdır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 279; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 351.

¹³⁷ Sufyân Sevrî. Alî ibn Bezîme'den hadis almıştır. Vekî': "Sufyan nazarımda en hafızıdır." demiştir. İbn Mubarek: "Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım." demiştir. Tercemesinde birçok muhad-disin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Fakihdir. Hadiste imamdır. Âbidir. Hüccettir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

¹³⁸ Hadisi, senedinden bir veya birkaç ravisini düşürerek/atlayarak rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 139.

¹³⁹ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 141, 1. dipnot.

Sünenu Ebû Dâvud (4336): Abdullah ibn Muhammed Nufeylî (h. 234)¹⁴⁰ > Yûnus ibn Râşid (?)¹⁴¹ > Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) -- Abdullah ibn Mes'ud (h. 32) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin senedinde inkıta bulunduğundan dolayı zayıf olduğunu, bu zayıflığın da Ebû Ubeyde'nin babasından hadis duymadığından dolayı olduğunu belirtmektedir.¹⁴²

Sünenu't-Tirmizî (3047): Abdullah ibn Abdurrahman (h. 255)¹⁴³ > Yezîd ibn Hârun (h. 206) > İbn Ebî Şerîk (h. 177)¹⁴⁴ > Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) - Abdullah ibn Mes'ud (h. 32) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise “hasen-garîb”¹⁴⁵ demektedir. Beşşar Avvad, bu rivayetin ravilerinden Ebû Ubeyde'nin babasından hadis almadığı için incelenen rivayetin isnadına münkâtı¹⁴⁶ demektedir.¹⁴⁷

Sünenu't-Tirmizî (3048):

¹⁴⁰ Abdullah ibn Muhammed Nufeylî. Yûnus ibn Râşid'den hadis almıştır. Ebû Hâtim, Nesâî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 88; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 16; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 321.

¹⁴¹ Yûnus ibn Râşid. Alî ibn Bezîme'den hadis almıştır. Ebû Zur'a: “La be'se bih.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır.” demiştir. İbn Hibbân “*Kitabu's-sikât*”ında onu zikretmiştir. Ebû Dâvud ondan hadis rivayet etmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: “Buhârî, Yûnus'un Mürcie'den olduğuna dair söylenti olduğunu naklediyor. Nesâî, mezhebine çağırın (dâiye) biridir diyor.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. İrca ile itham edilmiştir.” demektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 507, XXXII, 508, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 439; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 613.

¹⁴² Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VI, 391, 2. dipnot.

¹⁴³ Abdullah ibn Abdurrahman. Yezîd ibn Hârun'dan hadis almıştır. Hâfızdır. Ebû Hâtim: “Abdullah ibn Abdurrahman zamanındakilerinin hadis konusunda imamıdır.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu sözleri mevcuttur. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 210; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 294.

¹⁴⁴ İbn Ebî Şerîk (Şerîk ibn Abdullah). Alî ibn Bezîme'den hadis almıştır. İbn Maîn, Yahya ibn Saîd Kattân, İclî ve İbn Hanbel: “Sikadır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 333.

¹⁴⁵ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁴⁶ Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahabeden sonra bir ravisi atlanmış/eksik olan yahut muhthem olarak zikredilmiş bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 209.

¹⁴⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, V, 139, 3. dipnot.

Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)¹⁴⁸ > Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198) > Sufyân Sevrî (h. 161) > Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892), bazılarının Ebû Ubeyde'nin Rasûlullah'tan (s) naklinin irsal olduğunu söylediğini naklediyor.

Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)¹⁴⁹ > Ebû Dâvud Tayâlisî (h. 203)¹⁵⁰ > Muhammed ibn Müslim ibn Ebî Vaddâh (h. 181)¹⁵¹ > Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) - Abdullah ibn Mes'ud (h. 32) > Rasûlullah (s)

Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğunu belirtiyor.¹⁵² Mübârekfûrî (1865 -1935), söz konusu hadisin isnadının mürsel¹⁵³ olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), bu ri-vayetin isnadının inkıtadan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁵ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁵⁶ ve Fahl¹⁵⁷, hadise munkatı demektedirler. *Dekkâk ile Rabâh* söz konusu hadisin mun-katı olduğunu ancak bu konuda Taberânî'nin (ö. 360/971) kitabında Ebû Mûsâ'dan

¹⁴⁸ Muhammed ibn Beşşâr (Bundâr). Abdurrahman ibn Mehdî'den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511.

¹⁴⁹ Muhammed ibn Beşşâr (Bundâr). Ebû Dâvud Tayâlisî'den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 513.

¹⁵⁰ Ebû Dâvud Tayâlisî. Muhammed ibn Müslim ibn Ebî Vaddâh'dan hadis almıştır. Alî ibn Medinî, Tayâlisî için şöyle demiştir: “Ebû Dâvud'dan daha hafızını görmedim.” Amr ibn Alî: “Ebû Dâvud si-kadır.” demiştir. Abdurrahman ibn Mehdî: “Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

¹⁵¹ Muhammed ibn Müslim ibn Ebî Vaddâh. Alî ibn Bezîme'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İclî, Nesâî, Ebû Hâtim ve Ya'kûb ibn Sufyan: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Vehmederdi.” demiştir. İbn Hacer'in bu sözüne karşı Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine sika-dır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 452; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 453; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 507; Beşşâr Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 318.

¹⁵² Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 368.

¹⁵³ Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den –sallellahu aleyhi ve sellem- naklettiği ha-dis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

¹⁵⁴ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, VIII, 328.

¹⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 130, 1. dipnot.

¹⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 120, 3. dipnot.

¹⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 85, 196. dipnot.

tahric ettiği ve ravilerinin “sahih” olduğu bir rivayetin olduğunu belirtirler.¹⁵⁸ Elbânî (1914-1999)¹⁵⁹, Hâdî¹⁶⁰ ve Halebî¹⁶¹ incelenen hadise zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 5 hadis kaynağında 6 farklı isnadla tahric edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta isnadın ilk üç ravisinin aynı olmasıdır: “Alî ibn Bezîme (h. 133) > Ebû Ubeyde (h. 82) -- Abdullah ibn Mes’ud (h. 32).” İncelenen rivayetin isnadının ilk kısmında Ebû Ubeyde ile İbn Mes’ud arasında inkıta bulunmaktadır. Bundan dolayı söz konusu rivayetlerin isnadları zayıftır. Münzirî (ö. 656/1258), bu rivayeti “an” sigasıyla naklediyor. Ayrıca rivayetin Ebû Ubeyde’nin babasından duy-
madığını, bundan dolayı rivayetin mürsel olduğunu belirtiyor.¹⁶²

1.5. 284 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ أَبِي نَصْرِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُسَاوِرِ بْنِ الْحَمِيرِ،
عَنْ أُمِّهِ، قَالَتْ: سَمِعْتُ أُمَّ سَلَمَةَ تَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَتْ
وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ، دَخَلَتْ الْجَنَّةَ"

¹⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 105, 1. dipnot.

¹⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 104, 1. dipnot.

¹⁶⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 72, 1. dipnot.

¹⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 128, 2. dipnot.

¹⁶² Bkz. Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, III, 161 (3492).

Muhammed ibn Fudayl (h. 195)¹⁶³ > Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr (?)¹⁶⁴ > Musavir Himyerî (?)¹⁶⁵ > Ümmü Musavir (?)¹⁶⁶ > Ümmü Seleme (h. 63)¹⁶⁷ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Kocası kendisinden razı olarak ölen kadın, cennete girer.”*¹⁶⁸

Müsavir ve annesi meçhul¹⁶⁹ birer ravi oldukları için bu rivayet zayıf olmaktadır. Ayrıca Zehebî (ö. 748/1348), Müsavir’in hadisleri için münker¹⁷⁰ demiştir.

¹⁶³ Muhammed ibn Fudayl. Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr’dan hadis almıştır. Ahmed ibn Hanbel: “Teşeyyu’ vardır. Hasenu’l-hadistir.” demiştir. Yahya ibn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebû Zur’a: “Saduktur ve ehli ilimendir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Şeyhdır.” demiştir. Ebû Dâvud: “Ateşli bir şiaadır.” demiştir. Nesâî: “La be’s’e bihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir: “Aksine sikadır. Şeyhân (Buhârî, Müslim) *Sahih*lerinde ondan ihticaatla bulunmuşlardır.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 502; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, III, 306.

¹⁶⁴ Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr. Musavir Himyerî’den hadis almıştır. Ahmed ibn Hanbel: “Sikadır.” derken; Ebû Hâtim: “Salihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 231; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 300; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 311.

¹⁶⁵ Musavir Himyerî. Musavir, annesinden ve Ümmü Seleme’den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Ebû Nasr Abdullah ibn Abdurrahman hadis almıştır. İbn Hacer, *Tehzîb*’de Zehebî’nin kendi hatırla yazmış olduğu şu sözleri naklediyor: “Onun haberleri münkerdir.” Onun iki kitapta iki hadisi vardır. Bunlardan biri de incelediğimiz hadistir. İbn Hacer, *Takrîb*’de “meçhûl” demektedir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII, 425; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 103; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 527.

¹⁶⁶ Ümmü Musavir. Sadece Ümmü Seleme’den hadis almıştır. Ümmü Müsavir’den de sadece oğlu hadis almıştır. Ümmü Müsavir’den Tirmizî ve İbn Mâce hadis tahrir etmişlerdir. İbn Hacer, *Takrîb*’de halinin bilinmediğini naklediyor. İncelenen ravi meçhulu’l-hal olmaktadır. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXV, 395; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 484; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 759.

¹⁶⁷ Ümmü Seleme. Rasûlullah’ın (s) eşlerindendir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1920; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXV, 317; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 455; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 404.

¹⁶⁸ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe’ye ait. Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü’l-Musannef fî’l-ehâdis ve’l-asar*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, 1. bs (Riyad: Mektebetü’r-Ruşd, 1409). III, 557 (17123); İbn Mâce, *es-Sünen*, Nikâh 5 (1854). (III, 60); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Radâ’ 10 (1161). (II, 454); Ahmed b. Ali b. el-Müsenne Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, thk. Hüseyin Selim Esed, 1. bs (Dimeşk: Dârü’l-Me’mun li’t-Tûras, 1984), XII, 331 (6903); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 191 (7328).

¹⁶⁹ Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zaîf kabul edilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 172.

¹⁷⁰ Za’îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

A. Hadisin Tahrici

Sünenu İbn Mâce (1854): Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)¹⁷¹ > Muhammed ibn Fudayl (h. 195) > Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr (?) > Musavir Himyerî (?) > Ümmü Musavir (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadise hasen li-gayrihi demektedir, bu isnada ise Musavir ve annesinin meçhullüğü yüzünden zayıf demektedir.¹⁷²

Sünenu't-Tirmizî (1161): Vâsıl ibn Abdül'ala (h. 244)¹⁷³ > Muhammed ibn Fudayl (h. 195) > Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr (?) > Musavir Himyerî (?) > Ümmü Musavir (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise “hasen-garîb”¹⁷⁴ demektedir. Beşşar Avvad, Musavir Himyerî ve annesinin meçhul olduğunu belirtmekte ve hadisin isnadına zayıf demektedir.¹⁷⁵

Müsnedu Ebû Ya'la Mevsilî (6903): Ebû Hişâm Rıfâî (h. 248)¹⁷⁶ > Muhammed ibn Fudayl (h. 195) > Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr (?) > Musavir Himyerî (?) > Ümmü Musavir (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Musavir ve annesinin meçhullüğü yanında, Ebû Hişâm'ın da zayıf olması bu hadisin isnadını daha zayıf hale getirmektedir.

¹⁷¹ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Muhammed ibn Fudayl'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtım ve İbn Hirâş: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹⁷² Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, III, 60, 1. dipnot.

¹⁷³ Vâsıl ibn Abdül'ala. Muhammed ibn Fudayl'dan hadis almıştır. Ebû Hâtım: “Saduktur.” demiştir. Nesâî ve Muhammed ibn Abdullah Hadramî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 404; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 104; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 579.

¹⁷⁴ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁷⁵ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 454, 2. dipnot.

¹⁷⁶ Ebû Hişâm Rıfâî. Muhammed ibn Fudayl'dan hadis almıştır. İclî: “Küfelidir. La be'se bihtir.” demektedir. Buhârî: “Zayıflığında icma olduğunu gördüm.” demektedir. Nesâî: “Zayıftır.” demektedir. Ebû Hâtım: “Zayıftır. Hakkında konuşulmuştur.” demektedir. İbn Hibbân “*Kitabu's-sikât*”ta onu zikretmiş ve şöyle demiştir: “Hata ederdi ve muhalefet ederdi.” İbn Hacer “Takrîb”de “Kavî değildir.” demektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 526; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 514.

Hâkim Nîsâbûrî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.¹⁷⁷ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadisin isnadına sahih demektedir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.¹⁷⁸ Vâdiî, Musavir ve annesinin meçhul olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁸⁰, *Dekkâk ile Rabâh*¹⁸¹ ve *Fahl*¹⁸² ravilerden Musavir ve annesinin meçhul olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*, Musavir ve annesinin meçhul olduğunu belirtmiş, ayrıca bu hadisin münker¹⁸³ olduğunu söylemiştir.¹⁸⁴ *Elbânî* (1914-1999)¹⁸⁵ ve *Halebî*¹⁸⁶ bu rivayetin senedinde iki meçhul kimsenin olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, incelenen rivayete münker demektedir.¹⁸⁷

Bu rivayet 5 hadis kaynağında 5 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Tüm rivayetlerin isnadında şu nokta ortaktır: “Muhammed ibn Fudayl (h. 195) > Abdullah ibn Abdurrahman Ebî Nasr (?) > Musavir Himyerî (?) > Ümmü Musavir (?) > Ümmü Seleme (h. 63).” Söz konusu rivayetin isnadındaki Musavir ile annesi meçhul ravilerdir. Bu rivayeti destekleyecek başka bir rivayet bulunmadığı için incelenen hadisin isnadı zayıftır. Buna ek olarak Ebû Ya'la'nın (ö. 307/919) *Müsned*'de tahrir ettiği bu rivayetin

¹⁷⁷ Bkz. Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, IV, 191 (7328).

¹⁷⁸ Bkz. Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, IV, 191.

¹⁷⁹ Bkz. Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*, nşr. Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdiî, 1. bs (Beyrut: Dâru'l-Haremeyn, 1997), IV, 288, 2. dipnot.

¹⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 166, 6. dipnot.

¹⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 145, 7. dipnot.

¹⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 112, 286. dipnot.

¹⁸³ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

¹⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 149, 1. dipnot.

¹⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 142, 2. dipnot.

¹⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 160, 1. dipnot.

¹⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 93, 11. dipnot.

isnadında bulunan Ebû Hişâm da zayıftır. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Musavir ve annesinin meçhul olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁸ Elbânî (1914-1999), bu hadiste Musavir ve annesinin meçhul olmasından dolayı hadisi münker olarak addetmiştir.¹⁸⁹

1.6. 342 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْغَسِيلِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أُسَيْدُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ، صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ بَدْرِيًّا، وَكَانَ مَوْلَاهُمْ، قَالَ: قَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: بَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ عَلَيَّ مِنْ بَرِّ أَبِي شَيْءٍ بَعْدَ مَوْتِهِمَا أَبْرَهُمَا بِهِ؟ قَالَ: " نَعَمْ خِصَالٌ أَرْبَعَةٌ: الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا، وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُمَا، وَإِنْفَادُ عَهْدِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقَيْهِمَا، وَصَلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا رَحِمَ لَكَ إِلَّا مِنْ قَبْلِهِمَا، فَهُوَ الَّذِي بَقِيَ عَلَيْكَ مِنْ بَرِّهِمَا بَعْدَ مَوْتِهِمَا "

¹⁸⁸ Bkz. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdîsi'l-vâhiye*, thk. İrşadü'l-Hakk el-Eserî, 2. bs (Pakistan: İdaretü'l-Ulûm el-Eserîyye, 1981), II, 141.

¹⁸⁹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, III, 616.

Yunus ibn Muhammed (h. 207)¹⁹⁰ > Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171)¹⁹¹ > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?)¹⁹² > Alî ibn Ubeyd (?)¹⁹³ > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60)¹⁹⁴ şöyle demiştir: Ensâr'dan bir adam Rasûlullah'ın (s) yanına geldiğinde ben onun yanında oturuyordum. Gelen adam dedi ki: "Allah'ın Rasûlü, anne ve babamın vefatından sonra onlar için yapabileceğim bir iyilik var mı?" *Rasûlullah (s) şöyle dedi: "Evet dört haslet vardır: Onlara dua edersin, istiğfar edersin, vasiyetlerini yerine getirirsin, onların arkadaşlarına ikramda bulunursun ve sıla-ı rahim yaparsın. İşte bunlar, onların ardından senin yapacağın iyiliklerdir."*¹⁹⁵

¹⁹⁰ Yunus ibn Muhammed. Abdurrahman ibn Gasîl'den hadis aldığına dair herhangi bir delil bulamadım. İbn Maîn ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır ve sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 540; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 447; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 614.

¹⁹¹ Abdurrahman ibn Gasîl. Esîd ibn Alî ibn Ubeyd'den hadis almıştır. Yahya ibn Maîn: "Sikadır ve la be'se bihtir." demiştir. Ebû Zur'a, Nesâî ve Dârekutnî: "Sikadır." demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde "La be'se bihtir." derken; daha başka bir seferinde ise "Kavî değildir." demiştir. Ebû Ahmed ibn Adî: "Hadisine i'tibar edilir ve yazılır." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: "Ahmed ibn Hanbel: 'Salihtir.' demiştir. Ukaylî onu '*ed-Duafâ*'da zikretmiştir. İbn Hibban '*es-Sikât*'ta onu zikretmiş, sonrasında '*el-Mecrûhîn*'de zikretmiş ve şöyle demiştir: 'Hata ederdi ve çok vehmi vardır. Haberlerde sikalara muhalefet ettiğinde onu terk etmeye ve asârlarda sikalara muvafakat ettiğinde hadisleriyle ihticac etmeye meylettim.' İbn Cevzî '*ed-Duafâ*'da onu zikretmiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de şunları demiştir: "Saduktur. Leyyîndir." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, XVII, 154; XVII, 157, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 189; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 342.

¹⁹² Esîd ibn Alî ibn Ubeyd. Babası Alî ibn Ubeyd'den hadis almıştır. Tercemesinde hayatı, vefat tarihi, hakkında cerh veya ta'dil hükmüne rastlamadım. Hakkında bulabildiğim tek hüküm İbn Hacer'in "*Takrîb*"de "Saduktur." demesidir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine ahvalinin iyi olmasından dolayı makbuldür." Açıkçası İbn Hacer'in bu hükme nasıl ulaştığına dair bir bilgi edinemedim. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 346; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 112; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 144.

¹⁹³ Alî ibn Ubeyd. Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa'dan hadis almıştır. İbn Hibbân "*Kitabu's-sikât*"da Alî'yi zikretmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunu nakletmiştir: "Zehebî '*Mizân*'da Alî için 'Bilmiyorum.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbûldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Aksine meçhuldür. Oğlu Esîd ondan rivayette teferrüd etti. Sadece İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiştir. Zehebî '*el-Mizân*'da onun için: 'Bilinmiyor' demiştir." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 56, XXI, 56, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 363; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 403; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 49.

¹⁹⁴ Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa. Ensâr'dandır. Bedir ashâbındandır. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1351; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 138; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 15; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, V, 535.

¹⁹⁵ Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 457 (16059); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 2 (3664). (IV, 632); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 128 (5142). (VII, 456); Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân el-Büstî, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut,

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Alî ibn Ubeyd hakkında Zehebî (ö. 748/1348): “Bilmiyorum.” derken; İbn Hacer (ö. 852/1449): “Makbûldür.”¹⁹⁶ demiştir. Alî hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tercemesinde¹⁹⁷ herhangi bir muhaddisin değerlendirmesi yokken, İbn Hacer’in (ö. 852/1449) ona “makbûl” demesinin kaynağı hakkında bir bilgi bulamadım. Beşşar Avvad ile Şuayb Arnavut (1928-2016), bu raviye meçhul demişlerdir. Alî’nin oğlu Esîd hakkında da yeterli bilgi mevcut değil. Tıpkı babası gibi kendisine de herhangi bir muhaddis değerlendirmede bulunmamıştır. Yine İbn Hacer (ö. 852/1449) ona “saduk”¹⁹⁸ demiştir. Beşşar Avvad ile Şuayb Arnavut (1928-2016), bu raviye makbul¹⁹⁹ demişlerdir. Abdurrahman ibn Gasîl hakkında da olumsuz hükümler (cerh)²⁰⁰ mevcuttur. İbn Hacer (ö. 852/1449), İbn Gasîl’e “saduk ve leyyin”²⁰¹ demiştir. Kısaca rivayetin isnadında sahabeden sonra bulunan Alî ibn Ubeyd ve oğlu Esîd ibn Alî ibn Ubeyd hakkında yeterli bilgi mevcut olmadığı için onlar meçhul²⁰² durumuna düşmektedir. Sayılan kusurlardan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Şuayb Arnavut (1928-2016), Alî ibn Ubeyd’in hali meçhul olduğu için isnadı zayıf demektedir. Ayrıca Şuayb Arnavut (1928-2016), ondan bu rivayeti sadece oğlu Esîd ibn Alî’nin naklettiğini yani infirad ettiğini belirtmiştir.²⁰³

1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1988), II, 162 (418); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 171 (7260); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 45 (6893).

¹⁹⁶ Zabt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Diğer bir anlamı ise şudur: Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirme üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 168.

¹⁹⁷ Bir kimsenin hayat hikayesi, özgeçmişi, tercüme-i hal. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 317.

¹⁹⁸ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 261.

¹⁹⁹ Zabt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 168.

²⁰⁰ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

²⁰¹ Cerhin, Irâkî’ye göre beşinci, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 164.

²⁰² Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zaîf kabul edilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 172.

²⁰³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 457, 1. dipnot.

A. Hadisin Tahrici

Sünenu İbn Mâce (3664): Alî ibn Muhammed (h. 233)²⁰⁴ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192)²⁰⁵ > Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171) > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?) > Alî ibn Ubeyd (?) > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Alî ibn Ubeyd'in meçhul olmasından dolayı bu hadisin isnadına zayıf demektedir.²⁰⁶

Sünenu Ebû Dâvud (5142):

İbrahim ibn Mehdî (h. 225)²⁰⁷ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192) > Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171) > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?) > Alî ibn Ubeyd (?) > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60) > Rasûlullah (s)

Osman ibn Ebî Şeybe (h. 239)²⁰⁸ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192) > Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171) > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?) > Alî ibn Ubeyd (?) > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60) > Rasûlullah (s)

²⁰⁴ Alî ibn Muhammed. Abdullah ibn İdrîs'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır ve saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Âbiddir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 120; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 405.

²⁰⁵ Abdullah ibn İdrîs. Abdurrahman ibn Gasîl'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Hasan ibn Arefe şöyle demiştir: "Kûfeliler arasında İbn İdrîs'den daha efdalini görmedim." Alî ibn Medînî: "Abdullah ibn İdrîs hadiste babasından daha üsttedir." demiştir. Nesâî: "Sikadır ve sebtir." demiştir. Ebû Hâtim: "Hüccettir, ihticac edilir. Müslümanların hadis konusunda imamlarındandır. Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhdır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 144; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 295.

²⁰⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 632, 4. dipnot.

²⁰⁷ İbrahim ibn Mehdî. Abdullah ibn İdrîs'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Maîn: "Yalanını görmedim." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Münker rivayetleri vardır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 214; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 164; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 94; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 101.

²⁰⁸ Osman ibn Ebî Şeybe. Abdullah ibn İdrîs'den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 478; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 149; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 386.

Muhammed ibn Ala' (h. 248)²⁰⁹ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192) > Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171) > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?) > Alî ibn Ubeyd (?) > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadı için bir şey dememekte, sadece Alî ibn Ubeyd'in meçhul olduğunu ve kendisinden sadece oğlunun rivayette bulunduğunu belirtmektedir.²¹⁰

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti tahrir etmiştir.²¹¹ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Alî ibn Ubeyd'in meçhul olduğunu, müellifden başka kimsenin onu tevsik²¹² etmediğini, Alî'nin oğlundan başka kimsenin ondan rivayette bulunmadığını belirtmektedir.²¹³ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.²¹⁴ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir etmiş olduğu bu hadisin isnadlarının sahih olduğunu belirtmektedir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.²¹⁵ Vâdiî, Esîd ibn Alî ibn Ubeyd ile babasının meçhul olduğunu söylemiştir.²¹⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü 'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.²¹⁷

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹⁸ ve Dekkâk ile Rabâh²¹⁹ bu rivayetin ravilerinden Alî ibn Ubeyd'i sadece İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) tevsik ettiğini, senedin diğer ravilerinin sika olduğunu belirtmişlerdir.

²⁰⁹ Muhammed ibn Ala'. Abdullah ibn İdrîs'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bihtir." derken; başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. Mesleme ibn Kâzım: "Kûfelidir ve sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

²¹⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 456, 1. dipnot.

²¹¹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, II, 162 (418).

²¹² Bir kimsenin/bir ravinin adalet ve zabt niteliklerini taşıdığını, güvenilir (sika) biri olduğunu söylemek, buna hükmetmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 320.

²¹³ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, II, 162, 1. dipnot.

²¹⁴ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 171 (7260).

²¹⁵ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 171.

²¹⁶ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*, IV, 265, 1. dipnot.

²¹⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, IV, 45 (6893).

²¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 186, 4. dipnot.

²¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 168, 2. dipnot.

Yûsuf Ali Budeyvî, Alî ibn Ubeyd'in meçhul olduğunu, İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin onu tevsik etmediği ve ondan sadece oğlu Esîd'in rivayette bulunduğunu belirtmiştir.²²⁰ Halebî, söz konusu rivayetin isnadında meçhul bir ravi olduğunu söylemektedir.²²¹ Elbânî (1914-1999)²²² ve Hâdî²²³ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu ve Alî ibn Ubeyd'in'in bilinmediğini söylemişlerdir. Fahl, incelenen rivayetin ravilerinden birinin meçhul olmasından dolayı isnad zayıftır, demektedir.²²⁴

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 10 farklı isnadla tahric edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta isnadın ilk dört ravisinin aynı olmasıdır: "Abdurrahman ibn Gasîl (h. 171) > Esîd ibn Alî ibn Ubeyd (?) > Alî ibn Ubeyd (?) > Ebî Üseyd Mâlik ibn Rabîa (h. 60)." Alî ve Esîd hakkında yeterli bilgi ve değerlendirme mevcut olmadığı için meçhulü'l-ayn²²⁵ olmaktadırlar. İbn Gasîl hakkında da "sika" diyenler olduğu gibi hakkında olumsuz konuşanlar (cerh) da vardır. Bahsedilen nedenlerden dolayı bu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Ayrıca söz konusu rivayeti destekleyecek herhangi bir delil de mevcut değildir. Elbânî (1914-1999) de bu hadise zayıf demektedir.²²⁶

1.7. 355 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَابْنُ أَبِي خَلْفٍ، أَن يَحْيَى بْنَ يَمَانٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ سَفْيَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مِيمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ أَنَّ عَائِشَةَ مَرَّ بِهَا سَائِلًا فَاعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وَهَيْئَةٌ، فَأَقْعَدَتْهُ، فَأَكَلَ، فَقِيلَ لَهَا فِي ذَلِكَ، فَقَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "أَنْزِلُوا النَّاسَ مِنْزِلَهُمْ"

²²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Budeyvî)*, 165, 1. dipnot.

²²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Halebî)*, 177, 1. dipnot.

²²² Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Elbânî)*, 163, 1. dipnot.

²²³ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Hâdî)*, 106, 4. dipnot.

²²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Fahl)*, 126, 343. dipnot.

²²⁵ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim âleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta'dîl âlimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma'rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

²²⁶ Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Za'îfü el-Edebü'l-müfred*, 4. bs (Darü's-Sıddîk, 1998), 22.

Yahyâ ibn İsmâil (?)²²⁷ -- İbn Ebî Halef (h. 236)²²⁸ > Yahyâ ibn Yemân (h. 189)²²⁹ > Sufyan Sevrî (h. 161)²³⁰ > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119)²³¹ > Meymûn ibn Ebî Şeybe (h. 83)²³² -- Âişe (h. 57)²³³ şöyle demiştir: Bir gün Hz. Âişe'nin yanına bir dilenci geldi ve ona bir dilim ekmek verdi. Başka bir seferinde ona görünüşü ve elbisesi

²²⁷ Yahyâ ibn İsmâil. Yahyâ ibn Yemân'dan hadis aldığı belirtilmekte fakat İbn Ebî Halef'den hadis aldığına dair herhangi bir bilgiye rastlamadım. Ebû Hâtim: "Ona ulaştım ancak ondan hadis yazmadım." derken; başka bir seferinde "Ondan hadis yazdım." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 205; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 179; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 587; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 77.

²²⁸ İbn Ebî Halef. Yahyâ ibn Yemân'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır ve saduktur." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve "Bazen hata yapardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 347; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 22; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 466.

²²⁹ Yahyâ ibn Yemân. Sufyan Sevrî'den hadis almıştır. Ahmed ibn Hanbel: "Hüccet değildir." demiştir. Zekeriyâ ibn Yahyâ Sâcî: "Ahmed ibn Hanbel, onu zayıf saymıştır." demiş, üstüne şunları eklemiştir: "Sevrî'den acâib şeyler tahdis etmiştir." İbn Maîn şöyle demiştir: "Sebt değildir. Hiçbir şeye dikkat etmeden hadis diye nakledirdi. Hadislerinde vehim vardır." Alî ibn Medînî: "Saduktur. Felç olmuştur. Hafızası tagayyür etmiştir." demiştir. Ebû Dâvud: "Hadislerinde hata ederdi ve onları kalb ederdi." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur ve çok hata yapardı." demektedir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Aksine zayıftır. Ondan mutabaât ve şevâhidde itibar edilir." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 55; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 306; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 598; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 105.

²³⁰ Sufyân Sevrî. Habîb ibn Ebî Sâbit'den hadis almıştır. Vekî': "Sufyan nazarımda en hafızıdır." demiştir. İbn Mubarek: "Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım." demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hafızdır. Fakihdir. Hadiste imamdır. Âbidir. Hüccettir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

²³¹ Habîb ibn Ebî Sâbit. Meymûn ibn Ebî Şeybe'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 150.

²³² Meymûn ibn Ebî Şeybe. Mizzî, Meymûn'un Hz. Âişe'den hadis aldığını belirtmektedir. Fakat Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunu naklediyor: "Ebû Hâtim: 'Meymûn ile Âişe arasında ittisal mevcut mu?' sorusuna cevaben 'Hayır.' demiş ve onun için: 'Salihu'l-hadistir.' demiştir." İbn Hacer "*Tehzîb*"de şunu naklediyor: İbn Maîn: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de: "Saduktur ve irsalî çoktur." demektedir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, Meymûn'un Alî ibn Ebî Tâlib, Muâz ibn Cebel, Ebû Zerr ve Âişe'den irsalde bulunduğunu belirtmişlerdir. Sibt İbnü'l-Acemî şunları demektedir: "Müdehlistir. Rivayetleri kabul edilmez." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 206, XXIX, 207, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 389; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 556; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 445; Ebü'l-Vefa Burhaneddin Sibt İbnü'l-Acemî, *et-Tebyînu li-esmâi'l-müdehlistin*, thk. Yahyâ Şefîk, 1. bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 58.

²³³ Âişe. Rasûlullah'ın (s) eşlerindendir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1881; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 433; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 231.

güzel bir adam geldi. Onu sofraya oturttu ve o adam da yemek yedi. Bunun üzerine (Âişe) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “İnsanlara konumuna göre davranın.”*²³⁴

Ebû Dâvud (ö. 275/889), Meymûn’un Hz. Âişe’yle görüşmediğini kaydediyor.²³⁵ Rivayette inkıta mevcuttur. Meymûn’un Hz. Âişe’den hadis almadığı nakledilmektedir. Meymûn’un müdellis²³⁶ olduğu ve an’aneli rivayetlerinin kabul edilmediği belirtilmiştir. İncelenen rivayetin isnadı da an’anelidir. Yahyâ ibn Yemân da zayıf sayılmıştır. İbn Yemân’ın Sufyân Sevri’den acayip şeyler naklettiği belirtiliyor. Yahyâ ibn İsmâil’in de İbn Ebî Halef’den hadis almadığı tespit edilmiştir. Kısaca rivayetteki inkıta olması bir yana ravilerden Meymûn ve İbn Yemân’ın cerh²³⁷ edildiği, İbn İsmâil’in de İbn Ebî Halef ile arasında ittisal olmadığı yapılan araştırma sonucu tespit edilmiştir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır.

Azimâbâdî (1857-1911), bu hadisin şerhinde şunları naklediyor: Nevevî (ö. 676/1277) “*Şerhu Sahihî Müslim*”in Mukaddimesinde şunları diyor: “Müslim (ö. 261/875) bu hadisi cezm sigasıyla²³⁸ tahrir etmediği için hadisin sıhhatinin sahih olduğuna hükmetmemiştir. Başka bir görüşe göre hadisi aslında²³⁹ zikredip, şevahid²⁴⁰ olarak zikretmediği için hadisin sıhhatinin sahih olduğuna hükmedilir. Bununla birlikte

²³⁴ Sened ve metin Ebû Dâvud’a aittir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 23 (4842). (VII, 210); Ebû Ya’la el-Mevsılî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VIII, 246 (4826); Ayrıca Müslim de Mukaddime’de bu hadisi muallak olarak tahrir etmiştir. Bkz. Ebû’l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim, *el-Câmiu’s-Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ty), Mukaddime. (I, 6).

²³⁵ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 212.

²³⁶ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 195.

²³⁷ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 48.

²³⁸ Hadisi başkasına naklederken kullanılan ve onun, hocadan muteber bir yolla alındığını kesin olarak gösteren kalıp ifade, sığa. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 31.

²³⁹ Hadis kitabında herhangi bir bölümün kendisine istinad ettiği, o bölüme delil ve dayanak olan musned hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 328.

²⁴⁰ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

Hâkim (ö. 405/1014) “*Ma’rifetu Ulûmi’l-Hadis*”te bu rivayeti zikretmiş ve sahih olarak hükmetmiştir. Ebû Dâvud (ö. 275/889) da ferd²⁴¹ bir isnadla bu hadisi tahrir etmiştir.”²⁴² Şuayb Arnavut (1928-2016) bu hadisin isnadı için şunları belirtiyor: “Hadis hasendir inşallah. Bu rivayetin isnadının ricali,²⁴³ Meymûn hariç sikadır. Meymûn, çoğunluğa göre Hz. Âişe’ye ulaşmamıştır.”²⁴⁴

A. Hadisin Tahrici

Müsnedu Ebû Ya’la Mevsilî (4826): Ebû Hişâm Rıfâî (h. 248)²⁴⁵ > Yahyâ ibn Yemân (h. 189) > Sufyan Sevrî (h. 161) > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Meymûn ibn Ebî Şeybe (h. 83) -- Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Ravilerden Meymûn ile Hz. Âişe arasında inkıta mevcuttur. Ayrıca Ebû Hişâm Rıfâî zayıf bir ravidir. Bunlardan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Hüseyin Selîm Esed, bu hadisin isnadına zayıf demektedir.²⁴⁶

Dârekutnî (ö. 385/995), bu rivayetin Hz. Âişe’den mevkûf olarak geldiğini, doğru olanın da bu olduğunu belirtiyor. Ayrıca Yahyâ ibn Yemân’ın bu hadisi Sevrî’den tahdiste²⁴⁷ teferrüd²⁴⁸ ettiğini vurguluyor.²⁴⁹ Hâkim (ö. 405/1014), bu hadise *el-Müstedrek*’te yer vermekte ve söz konusu rivayetin sahih olduğunu belirtmektedir.²⁵⁰ Sehâvî (ö. 902/1497), bu hadise Hâkim’in (ö. 405/1014) sahih hükmü verdiğini

²⁴¹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

²⁴² Ebu-t Tayyib Muhammed Şemsulhak Azimâbâdî, *Avnu’l Ma’bûd Şerhi Ebû Dâvud*, 2. bs (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995), XIII, 132.

²⁴³ Hadis âlimleri, hadis ravileri, meşhur kimseler. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 253.

²⁴⁴ Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VII, 210, 2. dipnot.

²⁴⁵ Ebû Hişâm Rıfâî. Yahyâ ibn Yemân’dan hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: “La be’s bihtir.” demişlerdir. Buhârî: “Zayıflığında icma olduğunu gördüm.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXVII, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü’t-Tehzib*, IX, 526.

²⁴⁶ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VIII, 246.

²⁴⁷ Hadisi rivayet etme. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 300.

²⁴⁸ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 315.

²⁴⁹ Bkz. Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer Dârekutnî, *el-İlelü’l-vârîde fi’l-ehâdîsi’n-nebeviyye*, thk. Mahfuzürrahman Selefi, 1. bs (Riyad: Daru Taybe, 1985), XIV, 391.

²⁵⁰ Bkz. Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî’ Muhammed Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma’rifetu ulûmi’l-hadîs*, thk. Muazzam Hüseyin, 2. bs (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1977), 48.

fakat bazılarının bu rivayetin isnadında inkıta olduğu için hadisi eleştirdiğini belirtiyor. Ayrıca rivayetin merfû veya mevkûf olduğu konusunda ihtilaf olduğunu söylüyor.²⁵¹

Kurtubî (ö. 656/1258), bu hadis için şunları demektedir: “Ebû Dâvud (ö. 275/889), Meymûn’un Hz. Âişe’ye ulaşmadığını belirtmiştir. Bu hadis münkatı’dır.²⁵² Bu durum Ebû Dâvud’a (ö. 275/889) zahir olmuşsa da Müslim’e (ö. 261/875) zahir olmamıştır. Eğer bu durum Müslim’e zahir olmuşsa bu rivayetle istidlalde bulunması caizdir. O, bu rivayeti mürsel olarak tahrir etmiştir. Allahu a’lem Müslim’in bu hadisi “Âişe’den rivayet edildi” şeklinde temrîz sigasıyla²⁵³ getirmesi, rivayeti zayıf saydığı-
nın işaretidir. Bundan dolayı bu rivayete Müslim (ö. 261/875) i’timad etmemiştir.”²⁵⁴ Irâkî (ö. 806/1404), bu hadisin isnadında Meymûn’un müdellis²⁵⁵ olduğunu ve an’ane-
sinin kabul edilmediğini belirtiyor.²⁵⁶ Elbânî (1914-1999), söz konusu hadisin zayıf olduğunu belirtmekle birlikte Hâkim’in (ö. 405/1014) bu hadise sahih hükmü verme-
sini tenkit etmiştir.²⁵⁷

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁵⁸ ve Dekkâk ile Rabâh²⁵⁹ incelenen rivayetin senedinin inkıtadan dolayı zayıf olduğunu ve Habîb ibn Ebî Sâbit’in ravilerden birinden tedliste²⁶⁰ bulunduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisin inkıtadan dolayı zayıf olduğunu ve Habîb ibn Ebî

²⁵¹ Bkz. Ebû’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-hasene fî beyâni kesîrin mine’l-ehâdîsi’l-müştehire*, thk. Muhammed Osman el-Huş (Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabi, 1985), 164.

²⁵² Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahabeden sonra bir ravisi atlanmış/eksik olan yahut mubhem olarak zikredilmiş bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 209.

²⁵³ Hadisin hocadan muteber bir yolla alınmış olduğunu kesin olarak göstermeyen ve çoğunlukla meçhul fiillerle yapılmış olan edâ sigası. Zâif hadisler bu tür sigalarla rivayet edilirler. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 317.

²⁵⁴ Ebû’l-Abbâs Ziyaeddin Ahmed b. Ömer Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin Dîb Müstû v.dğr., 1. bs (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1996), I, 126.

²⁵⁵ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülme-
yen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 195.

²⁵⁶ Bkz. Ebû’l-Fazl Zeynüddin Abdurrahim b. Hüseyin Irâkî, *et-Takyîd ve’l-izâh limâ utlika ve uglika min Mukaddimeti’bni’s-Salâh*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, 1. bs (Medine: el-Mektebetü’s-Selefiyye, 1969), 329.

²⁵⁷ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za’ife*, IV, 368.

²⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 191, 7. dipnot.

²⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 174, 2. dipnot.

²⁶⁰ Bir kusuru veya, ekseriya hoş görülme-
yen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zanettirecek bir şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 313.

Muhammed ibn Müsennâ (h. 252)²⁶⁸ > Yezîd ibn Beyân Ukaylî (?)²⁶⁹ > Ebu'r-Rahhâl Ensârî (?)²⁷⁰ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²⁷¹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Yaşlı bir kişiye sırf yaşından dolayı hürmet gösteren gence Allah, onun yaşlılığında hürmet edecek kimseler lütfeder."*²⁷²

Tirmizî (ö. 279/892): "Hadis garîbdir."²⁷³ Bu hadisi sadece Yezîd ibn Beyân'dan biliyoruz." demektedir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Ebu'r-Rahhâl ve Yezîd ibn Beyân zayıf sayılmıştır. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, bu rivayetin ravilerinden Yezîd ibn Beyân ve şeyhinin zayıf olmasından dolayı söz konusu hadisin isnadına zayıf demiştir.²⁷⁴

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir etmiştir.²⁷⁵ O, tahrir ettiği bu rivayet için: "Bu hadis Enes'den sadece bu isnadla gelmiştir. Yezîd ibn Beyân bu hadisin rivayetinde teferrüd²⁷⁶ etmiştir." demiştir.

²⁶⁸ Muhammed ibn Müsennâ. Yezîd ibn Beyân Ukaylî'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve İbn Maîn: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 425; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 505.

²⁶⁹ Yezîd ibn Beyân Ukaylî. Sadece Ebu'r-Rahhâl'dan hadis almıştır. Buhârî: "Fîhi nazar." demiştir. İbn Adî onun hadisini reddetmiştir. İbn Hibbân: "Onunla ihticac edilmez." demiştir. Dârekutnî: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 317; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 600.

²⁷⁰ Ebu'r-Rahhâl Ensârî. Enes ibn Mâlik'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Kavî değildir. Münkeru'l-hadistir." demiştir. Buhârî: "Onda acayıplikler vardır." demektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de zayıf demektedir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 310; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 94; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 640.

²⁷¹ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²⁷² Sened ve metin Tirmizî'ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Birr 75 (2022). (III, 547-8); Ebû'l-Kâsım Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. Abdullah ve Abdulmuhsin b. İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ty), VI, 94 (5903).

²⁷³ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen ve çoğunlukla, daha iyi durumdaki ravilerin rivayetine aykırı olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 85.

²⁷⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 548, 2. dipnot.

²⁷⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 94 (5903).

²⁷⁶ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 315.

Zehebî (ö. 748/1348), bu hadisin isnadının çürük (vâh)²⁷⁷ olduğunu belirtmektedir.²⁷⁸ Mübârekfûrî (1865-1935), söz konusu hadisin senedinde iki zayıf ravi bulunduğu dolaylı, bu rivayete zayıf demektedir.²⁷⁹ Abdulfettah Ebû Gudde (1917-1997) bu rivayet için şöyle demiştir: “Bu da kesin olarak zayıftır. Senedinde iki zayıf ravi bulunmaktadır: Yezîd b. Beyan el-Ukaylî ve onun hocası Ebû'r-Rahhâl Halid b. Muhammed el-Ensârî.”²⁸⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadise münker²⁸¹ demektedir.²⁸²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁸³, Yûsuf Ali Budeyvî²⁸⁴, *Dekkâk ile Rabâh*²⁸⁵ ve *Fahl*²⁸⁶ söz konusu rivayetin senedindeki Ebu'r-Rahhâl ve Yezîd ibn Beyân'ın zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Elbânî (1914-1999)²⁸⁷, *Hâdî*²⁸⁸ ve *Halebî*²⁸⁹ bu hadise zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta isnadın ilk üç ravisinin aynı olmasıdır: “Yezîd ibn Beyân Ukaylî (?) > Ebu'r-Rahhâl Ensârî (?) > Enes ibn Mâlik (h. 93).” Ravilerden Ebu'r-Rahhâl ve Yezîd ibn Beyân zayıf sayılmıştır. Bundan dolayı incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Bu hadisi kuvvetlendirecek başka bir şahid²⁹⁰/mutabi²⁹¹ rivayet bulunmamaktadır.

²⁷⁷ Cerhin Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 327.

²⁷⁸ Bkz. Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut ve Hüseyin el-Esed, 3. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), XV, 31.

²⁷⁹ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, VI, 141.

²⁸⁰ Leknevî ve Ebû Gudde, “Klâsik Dönem Bazı Tefsir, Hadis ve Tasavvuf Eserlerinde Yer Alan Hadislerin Değeri Üzerine”, 480.

²⁸¹ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

²⁸² Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-za'îfe*, I, 474.

²⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 193, 1. dipnot.

²⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 170, 2. dipnot.

²⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 175, 4. dipnot.

²⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 132, 359. dipnot.

²⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 169, 5. dipnot.

²⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 110, 4. dipnot.

²⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 183, 2. dipnot.

²⁹⁰ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

²⁹¹ Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahâbi ravisi aynı olmak kaydıyla, başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahâbi ravisi farklı olursa ona, daha ziyade şahid adı verilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 230.

1.9. 374 ve 717 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةٍ فَأَذِنَ لَهُ وَقَالَ لَهُ: « يَا أُخَيَّ أَشْرَكْنَا فِي دُعَائِكَ » أَوْ « لَا تَسْئَلْنَا مِنْ دُعَائِكَ »

Şu'be ibn Haccâc (h. 160)²⁹² > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132)²⁹³ > Sâlim ibn Abdullah (h. 106)²⁹⁴ > Abdullah ibn Ömer (h. 73)²⁹⁵ > Ömer ibn Hattab (h. 23)²⁹⁶ şöyle demiştir: Ömer ibn Hattab (r) Rasûlullah'tan (s) umre için izin istedi ve o izin verdi. Ardından Rasûlullah (s) ona dedi ki: “Kardeşçağızım, duana bizi de ortak et.” veya “Duanda bizi unutma.”²⁹⁷

²⁹² Şu'be ibn Haccâc. Âsım ibn Ubeydullah'dan hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: “Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim.” demiştir. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır. Me'mundur. Sebtir. Hüccettir.” demiştir. İclî: “Sikadır. Hadiste sebtir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

²⁹³ Âsım ibn Ubeydullah. Sâlim ibn Abdullah'dan hadis almıştır. Âsım ibn Ubeydullah'ın hadislerini inkârda en şedid olan olan Abdurrahman ibn Mehdî'dir. İbn Maîn ve İbn Hanbel: “Zayıftır.” demişlerdir. Muhammed ibn Sa'd: “Hadisi çoktur. Kendisiyle ihticac edilmez.” Ebû Hâtim ve Buhârî: “Münkeru'l-hadistir.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 500; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 46; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 285.

²⁹⁴ Sâlim ibn Abdullah. Babası Abdullah ibn Ömer'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır ve kesîru'l-hadistir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sebtir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 145; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 436; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 226.

²⁹⁵ Abdullah ibn Ömer. Babası Ömer ibn Hattab'dan hadis almıştır. Hafsa, Rasûlullah'tan (s) şunu naklediyor: “Abdullah, salih biridir.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 328.

²⁹⁶ Ömer ibn Hattab. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 1144; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 316; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 484; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 438.

²⁹⁷ Sened ve metin Tayâlisî'ye ait. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, I, 12 (10); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 325 (195); IX, 186-7 (5229); İbn Mâce, *es-Sünen*, Menâsik 5 (2894). (IV, 142); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 356 (1497). (II, 614); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deâvât 110 (3562). (V, 525); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, I, 231 (119-120); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 412 (10314, 10315).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Âsım ibn Ubeydullah cerh²⁹⁸ edilmiş ve zayıf sayılmıştır. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (195): Muhammed ibn Ca'fer (h. 193)²⁹⁹ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958): “Âsım ibn Ubeydullah’dan dolayı isnadı zayıftır.” demektedirler.³⁰⁰

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (5229):

Vekî' ibn Cerrâh (h. 196)³⁰¹ > Sufyan Sevrî (h. 161)³⁰² > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

²⁹⁸ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

²⁹⁹ Muhammed ibn Ca'fer. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur. Şu'be'nin hadislerinde sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

³⁰⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 326, 2. dipnot; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 248, 195. dipnot.

³⁰¹ Vekî' ibn Cerrâh. Süfyan Sevrî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: “Şeyhdir. Hafızdır.” demiştir. İbn Maîn: “Vekî' indimizde sebtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

³⁰² Süfyan Sevrî. Âsım ibn Ubeydullah'dan hadis almıştır. Vekî': “Sufyan nazarımda en hafızdır.” demiştir. İbn Mubarek: “Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Hadiste imamdır. Âbiddir. Hüccettir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

Abdurrezzak ibn Hemmâm (h. 211)³⁰³ > Sufyan Sevrî (h. 161) > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958): “Âsım ibn Ubeydullah’dan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.” demektedirler.³⁰⁴

Sünenu İbn Mâce (2894): Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)³⁰⁵ > Vekî’ ibn Cerrâh (h. 196) > Sufyan Sevrî (h. 161) > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): “Âsım ibn Ubeydullah’dan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.” demektedir.³⁰⁶

Sünenu Ebû Dâvud (1498): Süleymân ibn Harb (h. 224)³⁰⁷ > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): “Âsım ibn Ubeydullah’dan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.” demektedir.³⁰⁸ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına Âsım’dan dolayı zayıf demiştir.³⁰⁹

³⁰³ Abdurrezzak ibn Hemmâm. Süfyan Sevrî’den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ali ibn Medîni: “Abdurrezzak, Hişâm ibn Yûsuf’tan esbettir.” demişlerdir. Firyâbî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 52; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 310; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 354.

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 187, 2. dipnot; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 550, 5229. dipnot.

³⁰⁵ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Vekî’ ibn Cerrâh’dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtım ve İbn Hirâş: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 320.

³⁰⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, I, 142, 1. dipnot.

³⁰⁷ Süleymân ibn Harb. Şu’be ibn Haccâc’dan hadis almıştır. Nesâî, İbn Hirâş ve Ya’kub ibn Şeybe: “Sikadır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 384; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 178.

³⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, II, 614, 2. dipnot.

³⁰⁹ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni Ebî Dâvud*, II, 92.

Sünenü't-Tirmizî (3562): Sufyan ibn Vekî' (h. 247)³¹⁰ > Vekî' ibn Cerrâh (h. 196) > Sufyan Sevri (h. 161) > Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892) bu hadise “Hasen-sahihtir.”³¹¹ demektedir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise “hasen sahih” hükmü vermesini tenkit etmiştir.³¹² Elbânî (1914-1999) de Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise verdiği hükmü tenkit etmiştir.³¹³ Hadisin isnadındaki Âsım ibn Ubeydullah ve Sufyan ibn Vekî' cerh³¹⁴ edilmiştir. Rivayetin isnadı iki zayıf raviyle zayıf olmaktadır. Elbânî (1914-1999), İbn Teymiyye'den (ö. 728/1328) şunu nakletmektedir: “Tirmizî'nin bu hadise sahih demesinin sebebi hafızasına fazla itimad etmesindendir.”³¹⁵

Bezzâr (ö. 292/905), *Müsned*'de bu rivayeti 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.³¹⁶ Bezzâr (ö. 292/905), tahrir ettiği bu rivayet için şu açıklamayı yapmıştır: “Bu hadis, bu lafızla sadece Ömer'den rivayet edilmiştir.”³¹⁷ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 4 farklı isnadla tahrir etmiştir.³¹⁸

³¹⁰ Sufyan ibn Vekî'. Babası Vekî' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. Ebû Zur'a: “Onla meşgul olmayın.” dedikten sonra bunun üzerine “Yalan söyler mi?” diye sorulmuş. Bunun üzerine “Babası salih bir insandı. Yalanla itham edilmiştir.” demiştir. Buhârî: “Hakkında olumsuz konuşulmuştur.” demiştir. Ebû Hâtim: “Leyyindir.” demiştir. Nesâî: “Sika değildir” derken; başka bir seferinde “Bir şey değildir.” demiştir. İbn Hacer *Takrîb*'de “Saduktur. Ancak varâklarına bir bela isabet etmiştir.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Yani zayıftır. Ebû Hâtim, Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvud ve Zehebî onu taz'if etmişlerdir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 200; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 245; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 52.

³¹¹ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

³¹² İbn Mâce, *es-Sünen*, I, 142, 1. dipnot.

³¹³ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvud*, II, 92.

³¹⁴ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

³¹⁵ Elbânî, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvud*, II, 93.

³¹⁶ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, I, 231 (119-120).

³¹⁷ Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, I, 231.

³¹⁸ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 412 (10314, 10315).

Âlî ibn Medînî (ö. 234/848-49): “Hadisi sadece bu vecihle³¹⁹ biliyoruz. Âsım ibn Ubeydullah zayıftır.” demiştir.³²⁰ İbnü’l-Kayserânî (ö. 507/1113), Âsım’dan dolayı bu hadise zayıf demektedir.³²¹

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), Âsım ibn Ubeydullah’ın zayıf olduğunu ve Tirmizî’nin (ö. 279/892) bu hadise sahih demekle hata ettiğini söylemiştir.³²² *Dekkâk ile Rabâh*³²³ ve *Fahl*³²⁴ Âsım ibn Ubeydullah’ın zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, Âsım ibn Ubeydullah hakkında Yahyâ’nın: “Zayıftır. Onla ihticac edilmez.”, İbn Hibbân’ın (ö. 354/965): “Vehmi çoktur. Hatası çoktur. Terkedilmiştir.” dediklerini aktarmaktadır.³²⁵ Elbânî (1914-1999), söz konusu hadisin hükmünü verme konusunda sanki Tirmizî’nin (ö. 279/892) birini taklit ettiğini belirtmiş ve hadisin zayıf olduğuna dair “*Zaifu Süneni Ebî Davud*” adlı eserine işaret etmiştir.³²⁶ Hâdî, bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.³²⁷ Halebî, Âsım ibn Ubeydullah’ın zayıf olmasından dolayı incelenen rivayetin isnadına zayıf demiştir.³²⁸

Bu rivayet 7 hadis kaynağında 14 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta isnadın ilk dört ravisinin aynı olmasıdır: “Âsım ibn Ubeydullah (h. 132) > Sâlim ibn Abdullah (h. 106) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Ömer ibn Hattab (h. 23).” Ravilerden Âsım ibn Ubeydullah zayıf sayılmıştır, bundan dolayı incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Rivayetin sıhhatini güçlendirecek başka bir hadis de mevcut değildir.

³¹⁹ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

³²⁰ Ebü’l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Müsnedü’l-Fâruk emiri’l-mü’minin Ebi Hafs Ömer b. el-Hattâb ve akvâluhu ala ebvâbi’l-ilm*, thk. İmam b. Ali b. İmam, 1. bs (Feyyum: Darü’l-Felah, 2009), I, 520.

³²¹ Bkz. Ebü’l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü’l-Kayserânî, *Zahîretü’l-huffâz el-muhrec ‘ale’l-hurûf ve’l-elfâz*, thk. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Ferîvâî, 1. bs (Riyad: Dârü’s-Selef, 1996), II, 929.

³²² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 199, 1. dipnot.

³²³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 182, 1. dipnot.

³²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 137, 373. dipnot.

³²⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 175, 1. dipnot.

³²⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 175, 3. dipnot.

³²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 116, 1. dipnot.

³²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 188, 1. dipnot.

1.10. 411 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ مُبَارَكٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي سَلِيمَانَ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَئِذٍ تُخْبِرُهَا} [الزلزلة: 4] ، قَالَ: " أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟ " قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ وَأَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا، أَنْ تَقُولَ: عَمِلْتَ عَلَى كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا " ، قَالَ: " فَهِيَ أَخْبَارُهَا "

İbrâhîm ibn Îsâ (h. 215)³²⁹ > Abdullah ibn Mübârek (h. 181)³³⁰ > Saîd ibn Ebî Eyyûb (h. 161)³³¹ > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?)³³² > Saîd Makbûrî (h. 123)³³³ > Ebû Hureyre (h. 57)³³⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) "İşte o gün yeryüzü, kendi haberlerini*

³²⁹ İbrâhîm ibn Îsâ. Abdullah ibn Mübârek'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Maîn: "Sikadır." derken; başka bir seferinde "Leyse bihi be's" demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Sebtir." demiştir. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları naklediyor: "İbn Hibbân: 'Hata yapardı. Muhalefet ederdi.' demiştir. Zehebî: 'Sebtir. Mürciî'dir.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Aksine sikadır. İbn Maîn, Ya'kûb ibn Şeybe ve İbn Hibbân onu tevsik etmiştir. Zehebî ona 'Sebtir.' demiştir. Ebû Hâtîm ise: 'Saduktur.' demiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 39, II, 41, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 103; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 87; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 82.

³³⁰ Abdullah ibn Mübârek. Saîd ibn Ebî Eyyûb'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye Süfyan es-Sevri mi yoksa İbn Mübarek mi daha efdal diye sorulduğunda, cevabı İbnü'l-Mübarek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbnü'l-Mübarek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

³³¹ Saîd ibn Ebî Eyyûb. Yahyâ ibn Ebî Süleymân'dan hadis almıştır. İbn Hanbel ve Ebû Hâtîm: "La be'se bih." demişlerdir. Yahya ibn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır ve sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 342; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 7; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 233.

³³² Yahyâ ibn Ebî Süleymân. Saîd Makbûrî'den hadis almıştır. Buhârî: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. Ebû Hâtîm: "Muhtaribu'l-hadistir. Kavî değildir. Hadisi yazılır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Leyyinu'l-hadistir." demektedir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 228; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 591.

³³³ Saîd Makbûrî. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. İbn Medînî, Muhammed ibn Sa'd, İclî, Ebû Zur'a ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 466; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 38; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 236.

³³⁴ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

anlatır.” ayetini okudu. Sonra dedi ki: “Yeryüzünün haberlerini biliyor musunuz?” Sahabe: “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Onun haberleri, üzerinde bulunan bütün kulların ve halkların amellerine ‘Şunları şunları, şu günde yaptın’ diyerek şahitlik etmesidir. İşte yeryüzünün haberleri budur.”³³⁵

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Yahyâ ibn Ebî Süleymân zayıf sayıldığı için rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), Yahyâ ibn Ebî Süleymân’dan dolayı bu hadisin isnadına zayıf demektedir.³³⁶

A. Hadisin Tahrici

Sünenü’t-Tirmizî (2429): Süveyd ibn Nasr (h. 240)³³⁷ > Abdullah ibn Mübârek (h. 181) > Saîd ibn Ebî Eyyûb (h. 161) > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?) > Saîd Makbûrî (h. 123) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892) hadise “Hasen-sahih-garîb”³³⁸ demektedir. Beşşar Avvad, Yahyâ ibn Ebî Süleymân’ın münkeru’l-hadis³³⁹ olduğunu belirtmektedir.³⁴⁰ Bu da aslında söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğu anlamına gelmektedir. Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.³⁴¹

Sünenü’t-Tirmizî (3353): Süveyd ibn Nasr (h. 240) > Abdullah ibn Mübârek (h. 181) > Saîd ibn Ebî Eyyûb (h. 161) > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?) > Saîd Makbûrî (h. 123) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

³³⁵ Sened ve metin İbn Hanbel’e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 455 (8867); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Sıfatu’l-kıyame 7 (2429). (IV, 225); Tefsîr 87 (3353). (V, 373); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, XV, 178 (8549); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 342 (11629); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XVI, 360 (7360); Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 281 (3012); II, 580 (3965).

³³⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 456, 2. dipnot.

³³⁷ Süveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mübârek’den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 260.

³³⁸ 1. Rivayetlerinin birbirini desteklemeleriyle sahih derecesine yükselmiş olan hadisin bu rivayetleri arasından kendisinde bir gariblik görünen rivayeti; 2. Tek senedle rivayet edilmiş olan, ancak bu senediyle sahih mi, hasen mi olduğu kestirilemeyen hadis (Tirmizî’nin kullandığı bu ıstılahta, hsen sahih ıstılahındaki ihtimaller de söz konusudur). Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

³³⁹ Çokça münker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 213.

³⁴⁰ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 225, 2. dipnot.

³⁴¹ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 275.

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise “Hasen-sahih-garîb” demektedir. Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.³⁴²

Müsnedu’l-Bezzâr (8549): Âmr ibn Alî (h. 249) > Abdullah ibn Sinân (h. 213) > Abdullah ibn Mübârek (h. 181) > Saîd ibn Ebî Eyyüb (h. 161) > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?) > Saîd Makbûrî (h. 123) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Nesâî - es-Sünenü’l-kübrâ (11629): Suveyd ibn Nasr (h. 240) > Abdullah ibn Mübârek (h. 181) > Saîd ibn Ebî Eyyüb (h. 161) > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?) > Saîd Makbûrî (h. 123) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*’te bu rivayeti tahrir etmiştir.³⁴³ İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Yahyâ ibn Ebî Süleymân’dan dolayı hadisin isnadına zayıf demektedir.³⁴⁴ Hâkim Nîsâbûrî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.³⁴⁵ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir etmiş olduğu 3012 nolu rivayet için: “Hadis, Şeyhân’ın (Buhârî, Müslim) şartına göre sahihtir.” demektedir. Zehebî (ö. 748/1348) de bu hükme muvafakat etmektedir.³⁴⁶ Vâdiî, Buhârî’nin (ö. 256/870) Yahyâ ibn Ebî Süleymân’a “münkeru’l-hadis”³⁴⁷ dediğini aktarmaktadır.³⁴⁸ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği 3965 nolu rivayet için: “Hadisin isnadı sahihtir fakat (Şeyhân [Buhârî, Müslim]) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348): “Buhârî (ö. 256/870), Yahyâ’ya münkeru’l-hadistir.” demektedir.³⁴⁹

Elbânî (1914-1999), söz konusu hadise zayıf demekte, Tirmizî (ö. 279/892) ve Hâkim’in (ö. 405/1014) bu hadise vermiş oldukları hükümleri de tenkit etmektedir.³⁵⁰

³⁴² Bkz. Elbânî, *Za’ifu Süneni’t-Tirmizî*, 437.

³⁴³ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XVI, 360 (7360).

³⁴⁴ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XVI, 360, 1. dipnot.

³⁴⁵ Bkz. Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 281 (3012); II, 580 (3965).

³⁴⁶ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 281.

³⁴⁷ Cerhin, Zehebî’ye göre beşinci, Irâkî’ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 212.

³⁴⁸ Bkz. Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn (Vâdiî)*, II, 308, 1. dipnot.

³⁴⁹ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 580.

³⁵⁰ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za’ife*, X, 384.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)³⁵¹ ve Dekkâk ile Rabâh³⁵² Yahyâ ibn Ebî Süleymân'ın zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî³⁵³ ve Halebî³⁵⁴ Yahyâ ibn Ebî Süleymân için Buhârî'nin (ö. 256/870) “münkeru'l-hadis” dediğini aktarmışlardır. Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir.³⁵⁵ Fahl³⁵⁶ ve Hâdî³⁵⁷ incelenen hadise zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 9 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ortak olan nokta isnadın ilk dört ravisinin aynı olmasıdır: “Saîd ibn Ebî Eyyüb (h. 161) > Yahyâ ibn Ebî Süleymân (?) > Saîd Makbûrî (h. 123) > Ebû Hureyre (h. 57).” Ravilerden “Yahyâ ibn Ebî Süleymân” münkeru'l-hadis olduğu için incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Rivayetin sıhhatini kuvvetlendirecek başka bir delil de mevcut değildir.

1.11. 484 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُرَيْثُ بْنُ السَّائِبِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: حَدَّثَنِي حُمْرَانُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ لِابْنِ آدَمَ حَقٌّ فِي سِوَى هَذِهِ الْخِصَالِ، بَيْتٌ يَسْكُنُهُ وَثَوْبٌ يُوَارِي عَوْرَتَهُ وَجِلْفُ الْحَبْرِ وَالْمَاءِ.

³⁵¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 214, 1. dipnot.

³⁵² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 197, 4. dipnot.

³⁵³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 186, 2. dipnot.

³⁵⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 201, 2. dipnot.

³⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 190, 1. dipnot.

³⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 146, 408. dipnot.

³⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 122, 3. dipnot.

Abd ibn Humeyd (h. 249)³⁵⁸ > Abdüssamed ibn Abdülvâris (h. 206)³⁵⁹ > Hureys ibn Sâib (?)³⁶⁰ > Hasan Basrî (h. 110)³⁶¹ > Humrân ibn Ebân (h. 75)³⁶² > Osman ibn Affân (h. 35)³⁶³ şöyle demiştir: *Nebî (s) dedi ki: “Âdemoğlunun şunlardan başka hakkı yoktur: Oturabileceği bir ev, bedenini örtecek bir elbise, yiyecek ekmek ve su.”*³⁶⁴

³⁵⁸ Abd ibn Humeyd. Abdüssamed ibn Abdülvâris’den hadis almıştır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 524; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 455; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 368.

³⁵⁹ Abdüssamed ibn Abdülvâris. Hureys ibn Sâib’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur. Sâlihu’l-hadistir.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Sa’d: “Sikadır inşallah.” demiştir. Hâkim: “Sikadır. Me’mundur.” demiştir. İbn Kâni: “Sikadır. Hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Şu’be’den yaptığı rivayetlerde sebtir.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: “Aksine sikadır. İbn Maîn, İbn Numeyr, İclî, Hâkim ve İbn Kâni’ onu tevsik etmişlerdir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 99; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 327; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 356; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 364.

³⁶⁰ Hureys ibn Sâib. Hasan Basrî’den hadis almıştır. İshâk ibn Mansûr ve Yahyâ ibn Maîn: “Salihtir.” demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Ma bihi be’s” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü’l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları nakletmiştir: “İclî: ‘La be’s bih.’ demiştir. Ebû Dâvud: ‘Bir şey değildir.’ demiştir. İbn Hibbân ve İbn Şâhîn onu ‘*es-Sikât*’ta zikretmişlerdir. Zehebî, ‘*el-Kâşif*’de ‘Sikadır.’ demiş, ‘*el-Mugnî*’de ise ‘Sikadır. Zekeriyâ Sâcî onu zayıf saymıştır.’ demiştir. İbn Hacer: ‘Saduktur. Hata yapardı.’ demiştir. Beşşar: ‘Aksine bu, onun için az bir sözdür’ demiştir.” Beşşar Avvad, başka bir yerde (4. dipnot) şunu aktarmıştır: “Ahmed ibn Hanbel: ‘Hasan > Humrân > Osman’ dan münker hadis rivayet etmiştir.’ demiştir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: “Aksine zayıftır. Kendisine itibar edilir. Onun hakkında ihtilaf edilmiştir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 559, V, 561, 2. ve 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 233; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 156; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 262.

³⁶¹ Hasan Basrî. Humrân ibn Ebân’dan hadis almıştır. Ma’bed Cühenî: “Ulemayla karşılaştım. İnsanlarla karşılaştım. Hasan gibisini görmedim.” demiştir. Hasan’ın tercemesinde birçok alim ondan övgü ile söz etmektedir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 95; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 271; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 160.

³⁶² Humrân ibn Ebân. Mevlâsı Osman ibn Affân’dan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d: “Hadisi çoktur. Hadisiyle ihticac ettiklerini görmedim.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü’l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları naklediyor: “İbn Hibbân onu ‘*es-Sikât*’ta zikretmiştir. Zehebî ve İbn Hacer onu tevsik etmiştir. İbn Sa’d ve Buhârî ise onu zayıf saymıştır.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: “Aksine iyi halinden dolayı saduktur. İbn Hibbân ve Zehebî dışında onu tevsik eden birini bulamadık.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 301, VII, 306, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 179; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 321.

³⁶³ Osman ibn Affân. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1037; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 139; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 377.

³⁶⁴ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühd 30 (2341). (IV, 164); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 347 (7866).

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise sahih demektedir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bazı muhaddisler, Hureys'i ta'dil³⁶⁵ etse de bazıları onu cerh³⁶⁶ etmiştir. Sâcî (ö. 307/920) ve İbn Hanbel'in (ö. 241/855) cerhleri ve ağır sözleri dolayısıyla Hureys zayıftır. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Beşşar Avvad, bu rivayetin Hureys ibn Sâib'in münkerâtından olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu sözü, Rasûlullah'a (s) nisbet etmenin sahih olmadığı vurgulamaktadır.³⁶⁷ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.³⁶⁸

Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.³⁶⁹ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayet için: "Hadisin isnadı sahihtir fakat Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir." demektedir, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmektedir.³⁷⁰ Vâdiî, söz konusu hadisin muallel³⁷¹ olduğunu, Katâde'nin Hureys ibn Sâib'e muhalefet ettiğini söylemiş ve İbn Hanbel'in (ö. 241/855) Hureys için "Hadisi münkerdir."³⁷² dediğini aktarmıştır.³⁷³

Elbânî (1914-1999), bu hadise münker demektedir. Tirmizî (ö. 279/892), Hâkim (ö. 405/1014) ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) bu hadise sahih demelerini tenkit etmiştir. Hadis için şu yorumu yapmaktadır: "Hadisin İsrâiliyattan olduğu sabit oldu.

³⁶⁵ Bir kimsenin/bir ravinin adalet ve zabt niteliklerini taşıdığını, sika/güvenilir biri olduğunu belirtme, buna hükmetme. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 299.

³⁶⁶ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 48.

³⁶⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 164, 3. dipnot.

³⁶⁸ Bkz. Elbânî, *Za'îfu Süneni't-Tirmizî*, 263.

³⁶⁹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 347 (7866).

³⁷⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 347.

³⁷¹ Sened veya metninde ancak uzman hadis alimlerinin fark edebileceği ve sahihliğe zarar veren gizli bir kusur bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 188.

³⁷² Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

³⁷³ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn (Vâdiî)*, IV, 454, 1. dipnot.

Hureys, hadisi ref etmekle³⁷⁴ hata yapmıştır.”³⁷⁵ Vadiî: “Tirmizî’nin (ö. 279/892) ‘Hasan Basrî (h. 110) > Humrân ibn Ebân (h. 75) > Osman ibn Affân (h. 35)’ senediyle tahrir ettiği bütün hadisler münkerdir.” demektedir.³⁷⁶

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)³⁷⁷ ve Dekkâk ile Rabâh³⁷⁸: “Hureys ibn Sâib saduk³⁷⁹ olmakla birlikte İmam Ahmed (ö. 241/855) onun için: ‘Bu şeyh Basralıdır. Hasan, Hımırân ve Osman’dan münker hadis nakletmiştir. Katâde buna muhalefet etmiştir: ‘Hasan, Hımırân ve ehl-i kitaptan bir adamdan rivayet etmiştir.’ demişlerdir.” Yûsuf Ali Budeyvî, bu rivayetin ravilerinden Hureys ibn Sâib’e Sâcî’nin (ö. 307/920) “zayıf”, İbn Hacer’in (ö. 852/1449) ise “Sauduktur.”³⁸⁰ Hata yapardı.” dediğini aktarmaktadır.³⁸¹ Elbânî (1914-1999)³⁸² ve Hâdî³⁸³ bu hadise zayıf demişlerdir. Fahl, söz konusu hadise sahih değildir, demektedir.³⁸⁴ Halebî, İmam Ahmed’in (ö. 241/855) bu hadisi zayıf saydığını belirtmektedir.³⁸⁵

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Ulaşılan iki kaynakta da rivayetin isnadında ortak olan raviler şunlardır: “Hureys ibn Sâib (?) > Hasan Basrî (h. 110) > Humrân ibn Ebân (h. 75) > Osman ibn Affân (h. 35).” Bu ravilerden Hureys, cerh edilmiştir. Bundan dolayı isnad zayıftır. Rivayetin sıhhatini kuvvetlendirecek başka bir rivayet de mevcut değildir.

³⁷⁴ Bir hadisi, senedli veya senedsiz, Hz. Peygamber’e -sallallahu aleyhi ve sellem- nisbet (ederek rivayet) etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 251.

³⁷⁵ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsî’z-za’îfe*, III, 175.

³⁷⁶ Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî Vadiî, *Ehâdîsu muallale zâhiruha’s-sıhha*, 2. bs (yy: Darü’l-Âsâr, 2000), 297.

³⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 245-246, 6. dipnot.

³⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 231, 2. dipnot.

³⁷⁹ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 261.

³⁸⁰ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 261.

³⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 210, 3. dipnot.

³⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 220, 1. dipnot.

³⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 140, 2. dipnot.

³⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 167, 481. dipnot.

³⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 228, 1. dipnot.

1.12. 486 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ نَبْهَانَ بْنِ صَفْوَانَ التَّقْفِيُّ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ أَسْلَمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَدَّادُ أَبُو طَلْحَةَ الرَّاسِبِيُّ، عَنْ أَبِي الْوَازِعِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعْقَلٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ. فَقَالَ لَهُ: انْظُرْ مَاذَا تَقُولُ، قَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ تُحِبُّنِي فَأَعِدْ لِلْفَقْرِ تَخَفًا، فَإِنَّ الْفَقْرَ أَسْرَعُ إِلَى مَنْ يُحِبُّنِي مِنَ السَّيْلِ إِلَى مُنْتَهَاهُ.

Muhammed ibn Amr ibn Nebhân (?)³⁸⁶ > Revh ibn Eslem (h. 200)³⁸⁷ > Şeddâd Ebû Talha Râsibî (?)³⁸⁸ > Ebû Vâzi' (?)³⁸⁹ > Abdullah ibn Mugaffel (h. 59)³⁹⁰ şöyle demiştir: Bir adam Rasûlullah'a (s) "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi seni çok seviyorum."

³⁸⁶ Muhammed ibn Amr ibn Nebhân. Revh ibn Eslem'den hadis almıştır. Mizzî: "Muhammed ibn Amr için Tirmizî'den başka kimse bir şey demedi. Allahu a'lem." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 219; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 377; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 499.

³⁸⁷ Revh ibn Eslem. Şeddâd Ebû Talha Râsibî'den hadis almıştır. Affân: "Revh ibn Eslem kezzâbdır." demiştir. İbn Maîn: "Bir şey değildir. Kız ehliinden de değildir." demiştir. Ebû Hâtim: "Leyyinü'l-hadistir. Hakkında olumsuz konuşulmuştur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: "Ukaylî, İbn Adî, Dârekutnî, İbn Cevzî ve Zehebî onu '*ed-Duafâ*'da zikretmişlerdir. İbn Şâhîn onu '*es-Sikât*'ta zikretmiştir. Ebû Hayseme: 'Revh ibn Eslem'den babası ölene kadar hiç hadis almamıştır.' demiştir. Zehebî ve İbn Hacer, Revh'i zayıf saymışlardır." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 231, IX, 233, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 291; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 211.

³⁸⁸ Şeddâd Ebû Talha Râsibî. Ebû Vâzi'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Adî: "Çok hadisi yoktur. Onun hadisleri münker olarak görmüyorum. Kanaatimce o la be'se bihtir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: "Ukaylî: 'Saduktur. Hıfzında olumsuzluklar vardır. Ona tabi olunmaz. Onda hadis dışında bir şeyler de olsa yine ona tabi olunmaz.' demiştir. İbn Şâhîn: 'Şeyhdir ve sikadır.' demiştir. Dârekutnî: 'İ'tibar edilir.' demiştir. Zehebî: 'Salihu'l-hadistir.' demiştir. Ebû Ahmed Hâkim: 'Hadisçiler nezdinde kavî değildir.' demiştir. Bezzâr: 'Sikadır.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Saduktur. Hasenu'l-hadistir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 395, XII, 397, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 316; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 264; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 108.

³⁸⁹ Ebû Vâzi'. Abdullah ibn Mugaffel'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve İbn Maîn: "Sikadır." demişlerdir. İbn Adî: "Çok rivayetini bilmiyorum. O, sadece sayısı az olan (ma'dud) topluluktan rivayette bulunmuştur. Zannederim o la be'se bihtir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: "Nesâî: 'Münkeru'l-hadistir.' demiştir. İbn Sa'd: 'Hadisi çok azdır.' demiştir. İbn Hibbân onu tevsik etmiş ve hadisini '*es-Sahih*'inde tahrir etmiştir. Zehebî '*el-Kâşif*'de onu tevsik etmiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Vehmi vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Aksine zayıftır. Onunla itibar edilir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 456, IV, 457, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 43; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 136; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 206.

³⁹⁰ Abdullah ibn Mugaffel. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 996; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 173; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 206.

dedi. *Rasûlullah (s) ona: “Ne dediğini iyi düşün.” dedi.* Bunun üzerine adam üç defa “Vallahi seni seviyorum.” cümlesini tekrarladı. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle dedi: “Eğer beni seviyorsan, fakirlikten korun. Çünkü beni sevene fakirlik, tepeden gelen selden daha hızlı ulaşır.”*³⁹¹

Tirmizî (ö. 279/892) bu hadis için “Hasen-garibdir.”³⁹² demiştir. Ayrıca bu rivayetin “Nasr ibn Alî (h. 250) > Ebû Amr Nasr ibn Alî (h. 149) > Şeddâd ibn Saîd (?) > Ebû Vâzi’ (?) > Abdullah ibn Mugaffel (h. 59)” tarikiyla³⁹³ da geldiğini belirtmiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Ebû Vâzi’ ve Şeddâd’ı cerh³⁹⁴ edenler olduğu gibi tevsik³⁹⁵ edenler de olmuştur. Revh ibn Eslem ise zayıf sayılmıştır. Muhammed ibn Amr ibn Nebhân ise meçhulü’l-haldir.³⁹⁶ Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Sülemî (ö. 803/1400), Revh ibn Eslem’in zayıf olduğunu belirtmiştir. Bu işaretiyle isnadın zayıf olduğunu ima etmiştir.³⁹⁷ Muhammed İshak Muhammed İbrahim, Revh ibn Eslem’den dolayı bu hadise zayıf demektedir.³⁹⁸ Beşşar Avvad, Ebû Vâzi’in zayıf olmasından dolayı söz konusu hadisin isnadına zayıf demiştir.³⁹⁹

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*’te bu rivayeti tahrir etmiştir.⁴⁰⁰ İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayetin isnadı hakkında Şuayb Arnavut (1928-

³⁹¹ Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühd 36 (2350). (IV, 170); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 185 (2922); Şahid Rivayetler: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 471 (11379); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, VII, 160 (7157); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 367 (7944); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, thk. Abdülalî Abdülhamid Hamid, 1. bs (Riyad: Mektebetü’r-Ruşd, 2003), III, 63 (1399).

³⁹² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

³⁹³ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

³⁹⁴ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

³⁹⁵ Bir kimsenin/bir ravinin adalet ve zabt niteliklerini taşıdığını, güvenilir (sika) biri olduğunu söylemek, buna hükmetmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 320.

³⁹⁶ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta’dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

³⁹⁷ Bkz. Sülemî, *Keşfü’l-menâhic*, IV, 398 (4199).

³⁹⁸ Bkz. Sülemî, *Keşfü’l-menâhic*, IV, 398, 4. dipnot.

³⁹⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 171, 1. dipnot.

⁴⁰⁰ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 185 (2922).

2016) zayıf demiştir.⁴⁰¹ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadının hasen olduğunu, ricalinin⁴⁰² Müslim (ö. 261/875) ricali olduğunu ve Şeddâd hakkındaki sözlerin onun rivayetlerini hasen derecesinden aşağı düşürmeyeceğini belirtmektedir.⁴⁰³ Fakat söz konusu rivayetin isnadında yer alan Ebû Vâzi'yi cerh edenler de mevcuttur. Bundan dolayı Şuayb Arnavut'un (1928-2016) bu hadise verdiği hükümün daha isabetli olduğunu düşünüyorum.

Şahid Rivayetler:

Ahmed ibn Hanbel - el-Müsned (11379): Hârûn ibn Ma'rûf (h. 231)⁴⁰⁴ > İbn Vehb (h. 197)⁴⁰⁵ > Amr ibn Hâris (h. 149)⁴⁰⁶ -- Saîd ibn Ebî Saîd Hudrî (?)⁴⁰⁷ > Ebû Saîd Hudrî (h. 63)⁴⁰⁸ > Rasûlullah (s)

Rivayette inkıta⁴⁰⁹ mevcuttur. Saîd ibn Ebî Saîd Hudrî meçhulü'l-haldir.⁴¹⁰ Amr ibn Hâris ise Saîd'den hadis almamıştır. Hem inkıta hem de meçhullükten dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Heysemî (ö. 807/1405), bu rivayetin mürsele⁴¹¹

⁴⁰¹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 185, 1. dipnot.

⁴⁰² Hadis âlimleri, hadis ravileri, meşhur kimseler. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 253.

⁴⁰³ Bkz. Muhammed Nâsırüddin Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha ve şey'ün min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*, 1. bs (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1995), IV, 114 (1586).

⁴⁰⁴ Hârûn ibn Ma'rûf. İbn Vehb'den hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 107; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 569.

⁴⁰⁵ İbn Vehb. Amr ibn Hâris'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 71; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 328.

⁴⁰⁶ Amr ibn Hâris. Saîd ibn Ebî Saîd Hudrî'den hadis aldığına dair bilgi bulamadım. İshâk ibn Mansûr, İbn Maîn, Ebû Zur'a, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 570; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 14.

⁴⁰⁷ Saîd ibn Ebî Saîd Hudrî. Babasından hadis almıştır. Ravi *Tehzîbü'l-Kemâl*'de geçmemektedir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Bu durumda ravi meçhul olmaktadır. Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *et-Târihu'l-kebir* (Haydarabad: Dairetü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, ty), III, 474 (1587); Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, 1973), IV, 278 (2890).

⁴⁰⁸ Ebû Saîd Hudrî. Sahabidir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 479.

⁴⁰⁹ Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 138.

⁴¹⁰ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

⁴¹¹ Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den –sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 213.

benzediğini belirtmiştir.⁴¹² Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayette bulunan irsal-den⁴¹³ dolayı söz konusu rivayetin isnadını zayıf saymıştır.⁴¹⁴

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁴¹⁵ Taberânî (ö. 360/971) *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir ettiği bu rivayet hakkında: “Bu hadisi Ka'b'dan sadece Mûsa ibn Verdân rivayet etmiştir. Ondan da rivayette Dimâm teferrüd⁴¹⁶ etmiştir.” demektedir.⁴¹⁷ Heysemî (ö. 807/1405), incelenen rivayetin isnadının ceyyid⁴¹⁸ olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁹ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.⁴²⁰ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayetin sıhhati hakkında: “Hadis, Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartlarına göre sahihtir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁴²¹ Vâdiî, Buhârî'nin (ö. 256/870) İbn Ebî Talha'dan hadis tahrir etmediğini belirtmiştir.⁴²² Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *Şuabü'l-îman*'da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁴²³ Beyhakî (ö. 458/1066), *Şuabü'l-îman*'da tahrir ettiği bu rivayet için mürsel demiştir.⁴²⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁴²⁵ ve Dekkâk ile Rabâh⁴²⁶ Ebû Vâzi'in hakkında ihtilaf edildiğini ve bu hadisin metninin münker⁴²⁷ olduğunu belirtmektedirler. Yûsuf Ali Budeyvî, Nesâî'nin (ö. 303/915) Ebû

⁴¹² Bkz. Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Husameddîn el-Kudsî (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), X, 274 (17984).

⁴¹³ Hadisi, senedinden bir veya birkaç ravisini düşürerek/atlayarak rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 139.

⁴¹⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 472, 4. dipnot.

⁴¹⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 160 (7157).

⁴¹⁶ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 315.

⁴¹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 160.

⁴¹⁸ Hasen li-zatıhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

⁴¹⁹ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 313-314 (18245).

⁴²⁰ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 367 (7944).

⁴²¹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 367.

⁴²² Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn (Vâdiî)*, IV, 477, 1. dipnot.

⁴²³ Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, III, 63 (1399).

⁴²⁴ Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, III, 63.

⁴²⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 246, 2. dipnot.

⁴²⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 232, 1. dipnot.

⁴²⁷ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 210.

Vâzi' için "münkeru'l-hadis"⁴²⁸ dediğini ve hadisin metninin sahih olan hadislerle muhalif olduğunu belirtmektedir.⁴²⁹ Elbânî (1914-1999)⁴³⁰ ve Fahl⁴³¹ bu rivayet için bir şey dememişlerdir. Hâdî, bu hadis için hasen demektedir.⁴³² Halebî, bu rivayet için Elbânî'nin (1914-1999) önce zayıf hükmü verdiğini, ardından şahid⁴³³ rivayet bulmasıyla söz konusu rivayetin sıhhatine hükmettiğini belirtmektedir.⁴³⁴

Abdullah ibn Mugaffel'den gelen rivayet 2 hadis kaynağında tahrir edilmiştir. Bu iki kaynakta geçen isnadlarda ortak olan nokta ilk üç ravinin aynı olmasıdır: "Şeddâd Ebû Talha Râsibî (?) > Ebû Vâzi' (?) > Abdullah ibn Mugaffel (h. 59)." Şeddâd hakkında cerh bulunmaktadır. Ebû Vâzi'yi cerh edenler de vardır. Bundan dolayı İbn Mugaffel'den gelen rivayetler zayıftır.

Ebû Saîd Hudrî'den gelen rivayet 2 hadis kaynağında tahrir edilmiştir. Ondan gelen rivayetlerde ortak olan nokta ilk üç ravinin aynı olmasıdır: "Amr ibn Hâris (h. 149) -- Saîd ibn Ebî Saîd Hudrî (?) > Ebû Saîd Hudrî (h. 63)." Ravilerden Amr, Saîd'den hadis almamıştır. Saîd ise meçhulü'l-haldir. Rivayetlerde hem irsal hem de meçhul ravi bulunduğundan dolayı bu hadisin isnadı zayıftır.

Ka'b ibn Ucre'den gelen rivayeti ise sadece Taberânî (ö. 360/971) kitabında tahrir etmiştir. Musannifin kendisi bu rivayetin ferd⁴³⁵ olduğunu belirtmektedir. Ebû Zerr'den gelen rivayet ise sadece Hâkim'in (ö. 405/1014) eserinde yer almaktadır. Hâkim (ö. 405/1014), bu isnadın tahririnde teferrüd etmiştir. Sonuç olarak Rasûlullah'ı (s) sevmenin fakirliği gerektireceğine dair rivayetlerin hiçbirinin şüpheden uzak, sağlam bir isnadı mevcut değildir. Şuayb Arnavut (1928-2016): "Bu zayıf hadisler, Rasûlullah'ın (s) sahih ve sabit hadisleriyle çelişmektedir." demektedir.⁴³⁶

⁴²⁸ Çokça münker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

⁴²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 211, 2. dipnot.

⁴³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 220 (487).

⁴³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 167 (483).

⁴³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 140, 4. dipnot.

⁴³³ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

⁴³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 229, 1. dipnot.

⁴³⁵ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

⁴³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 472, 4. dipnot.

1.13. 521 ve 793 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ رَاهَوِيَةَ الْحَنْظَلِيُّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بُدَيْلِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ، قَالَتْ: كَانَتْ يَدُكُمْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الرُّصْغِ.

İshâk ibn İbrahîm (h. 238)⁴³⁷ > Muâz ibn Hişâm (h. 200)⁴³⁸ > Hişâm (h. 152)⁴³⁹
> Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130)⁴⁴⁰ > Şehr ibn Havşeb (h. 100)⁴⁴¹ > Esmâ bint

⁴³⁷ İshâk ibn İbrahîm. İbn Râhûye olarak da bilinir. Muâz ibn Hişâm'dan hadis almıştır. Ebû Ya'kûb: "Sikadır, me'mundur." demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu sözler mevcuttur. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 373; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 99.

⁴³⁸ Muâz ibn Hişâm. Babası Hişâm'dan hadis almıştır. Kaderî olduğu söylenmektedir. Humeydî: "Bu Kaderî'den hiçbir şey dinlemeyin." demiştir. İbn Maîn: "Saduktur. Hüccet değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Onun hakkında bir şey demeyi kerih görürüm. Yahya Kattân ondan razı değildir." demiştir. İbn Adî: "Muâz'ın babası dışındaki kişilerden rivayetleri salihdir. Bazen bazı şeyleri birbirine karıştırdı. Ümit ederim ki saduktur." demiştir. İbn Kâni: "Sikadır, me'mundur." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Vehmi vardır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 139; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 196; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 536.

⁴³⁹ Hişâm. Budeyl ibn Meysere Ukaylî'den hadis almıştır. Veki' ve İbn Medîni: "Sebtir." demişlerdir. Ebû Dâvud: "Hadiste emiru'l-mü'minindir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir. Kaderî olduğu söylenmiştir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 215; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 43; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 573.

⁴⁴⁰ Budeyl ibn Meysere Ukaylî. Şehr ibn Havşeb'den hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 31; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 424; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 120.

⁴⁴¹ Şehr ibn Havşeb. Esmâ bint Yezîd'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Maîn, Şehr'den hadis rivayet etmemiştir. Mûsâ ibn Hârun: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hanbel, Şehr'i tevsik etmiş ve şöyle demiştir: "Esmâ bint Yezîd'den hasen hadisler rivayet etmiştir." İbn Hanbel başka bir seferinde: "La be'se bih." demiştir. Buhârî: "Hasenu'l-hadistir." demiştir. İclî ve İbn Avn: "Sikadır." demişlerdir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Bazıları onu ta'n etmiştir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Ebû Hâtim: 'Şehr, sû-i hıfzından dolayı terk edilmez. Bu ızdıraba delildir.' demiştir. İbn Hibbân: 'Sikalardan karmaşık şeyler rivayet ediyor.' demiştir. İbn Adî: 'Hadiste kavî değildir. Hadisiyle ihticac edilmez.' demiştir. İbn Adî ek olarak şunu demiştir: 'Çok zayıftır.' Dârekutnî: 'Kavî değildir.' derken; başka bir seferinde 'Zayıftır.' demiştir. Bez-zâr: 'Ehli ilimden birçok kişi Şehr hakkında olumsuz konuşmuştur. Hiç kimsenin onun rivayetlerini terk ettiğini bilmiyoruz.' demiştir. İbn Kuteybe: 'Zayıftır.' demiştir. Sâcî: 'Kavî değildir. Hafız değildir.' demiştir. Beyhakî: 'Zayıftır.' demiştir. İbn Hazm: 'Sâkıttır.' demiştir. İbn Hacer: 'Saduktur. İrsali ve evhamı çoktur.' demiştir." İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Eğer zayıftır, itibar edilir deseydi daha güzel olurdu. Şehr infirad ettiğinde onunla ihticac edilmez. Lakin mütabaât ve şevâhidde itibar için kullanılır." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 578, XII, 588, 8. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 269; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 122.

Yezîd (?)⁴⁴² şöyle demiştir: *Rasûlullah'ın (s) gömleğinin kolu bileğine kadar uzanırdı.*⁴⁴³

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Şehr ibn Havşeb, cerh edildiği için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), Şehr ibn Havşeb'in zayıf olmasından dolayı bu hadisin isnadı zayıf demiştir.⁴⁴⁴

A. Hadisin Tahrici

Sünenü't-Tirmizî (1765): Abdullah ibn Muhammed ibn Haccâc (h. 255)⁴⁴⁵ > Muâz ibn Hişâm (h. 200) > Hişâm (h. 152) > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130) > Şehr ibn Havşeb (h. 100) > Esmâ binti Yezîd (?) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892), hadise “Hasen-garîbdir.”⁴⁴⁶ demiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise “hasen-garîb” demesini tenkit etmektedir.⁴⁴⁷ Raviler arasında ittisal mevcuttur. İsnadda bulunan Şehr'den dolayı söz konusu hadis zayıftır. İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), bu rivayetin isnadında bulunan Şehr'in hakkında ihtilaf bulunduğunu belirtiyor.⁴⁴⁸ Mübârekfûrî (1865-1935) ve Şevkânî (ö. 1250/1834), incelenen rivayetin isnadında yer alan Şehr ibn Havşeb hakkında olumsuz görüşlerin (cerh) meşhur olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴⁹ Beşşar Avvad,

⁴⁴² Esmâ bint Yezîd. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1787; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 128; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 399; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 21.

⁴⁴³ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Libas 4 (4027). (VI, 142); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Libas 28 (1765). (III, 366); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 424 (9587); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIV, 163 (416); Şahid Rivayetler: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 169 (24851); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XIII, 449 (7214); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 424 (9588).

⁴⁴⁴ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 142, 1. dipnot.

⁴⁴⁵ Abdullah ibn Muhammed ibn Haccâc. Muâz ibn Hişâm'dan hadis almıştır. Mizzî, Abdullah'ın naklettği “Rasulûllah'ın gömleğinin kolları bileklerine kadar uzanırdı.” rivayetinin, bu tarikle sadece Tirmizî'nin naklettğini belirtmektedir. Ebû Hâtim: “Şeyhdir. Sikadır. Saduktur. Me'mundur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 53; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 8.

⁴⁴⁶ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

⁴⁴⁷ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 142, 1. dipnot.

⁴⁴⁸ Bkz. İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, III, 591 (1391).

⁴⁴⁹ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, V, 375; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*, thk. Üsameddin es-Sebâbitî, 1. bs (Mısır: Darü'l-Hadis, 1993), II, 125.

Şehr ibn Havşeb'in teferrüdünde zayıf olduğu için rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁴⁵⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demiştir.⁴⁵¹

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (9587): İshâk ibn İbrahim (h. 238) > Muâz ibn Hişâm (h. 200) > Hişâm (h. 152) > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130) > Şehr ibn Havşeb (h. 100) > Esmâ binti Yezîd (?) > Rasûlullah (s)

Taberânî - *el-Mu'cemu'l-kebîr* (416): Abbas ibn Fadl (h. 283) > Alî ibn Medînî (h. 234) > Muâz ibn Hişâm (h. 200) > Hişâm ibn Ebî Abdullah (h. 152) > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130) > Şehr ibn Havşeb (h. 100) > Esmâ binti Yezîd (?) > Rasûlullah (s)

Şahid Rivayetler:

İbn Ebî Şeybe - *Musannef* (24851): Vekî' (h. 196)⁴⁵² > Mûsâ ibn Servân (?)⁴⁵³ > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ancak Budeyl, rivayeti irsal etmiştir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Bu tarik,⁴⁵⁴ incelenen hadisin en eski kaynaktaki isnadıdır. Görüldüğü üzere bu rivayette son ravi Budeyl iken, İbn Ebî Şeybe'den sonra hadisin geçtiği ilk kaynak olan Ebû Dâvud'da (ö. 275/889) Budeyl'den sonra iki ravi daha bulunmaktadır. Rivayetin sonradan zayıflıktan kurtarılmaya çalışılmış olması da ihtimal dâhilindedir.

⁴⁵⁰ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 366, 5. dipnot.

⁴⁵¹ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*, 200.

⁴⁵² Vekî' ibn Cerrâh. Mûsâ ibn Servân'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Şeyhdir. Hafızdır." demiştir. İbn Maîn: "Vekî' indimizde sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

⁴⁵³ Mûsâ ibn Servân. Budeyl ibn Meysere Ukaylî'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 40; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 550.

⁴⁵⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

Müsnedu'l-Bezzâr (7214): Muhammed ibn Sa'lebe (?) > Muhammed ibn Seva' (h. 187) > Hemmâm (h. 164) > Katâde (h. 117) > Enes ibn Mâlik (h. 93) > Rasûlullah (s)

Bezzâr (ö. 292/905), bu isnadın tamamen ferd olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁵ Bûsîrî (ö. 840/1436), Bezzâr'ın (ö. 292/905) *Müsned*'de tahrir ettiği bu rivayetin ricalinin sika olduğunu ve bu hadisin şahidinin Esmâ binti Yezîd'den geldiğini belirtmektedir.⁴⁵⁶ Heysemî (ö. 807/1405), söz konusu rivayetin ricalinin⁴⁵⁷ sika olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁸ Bu rivayet için söylenecek ilk söz isnadının ferd olduğudur. Ne *Müsned*ler ne *Musannefler*de söz konusu sened yer almamaktadır. Bu rivayetin isnadındaki raviler sika olsa dahi, rivayetin ferd olması kendisinden kuşku duymama sebep olmaktadır. Tek başına, bu ferd rivayetin ravilerinin sika olmasının yeterli olmayacağı ve bu hadisin rivayet döneminin başında hiçbir şekilde mevcut olmayıp, ilerleyen zamanlarda ortaya çıkmasından dolayı kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Nesâî - es-Sünenu'l-kübrâ (9588): Süleymân ibn Selâm (h. 238)⁴⁵⁹ > Nadr (h. 203)⁴⁶⁰ > Mûsâ ibn Servân (?) > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Budeyl rivayeti irsal ettiği için isnad zayıftır.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), Şehr ibn Havşeb'in zayıf olmasından dolayı isnada zayıf demiştir.⁴⁶¹ Yûsuf Ali Budeyvî, Şehr ibn Havşeb için Nesâî'nin (ö. 303/915): "Kavî değildir."; İbn Adî'nin (ö. 365/976): "Şehr'in hadisiyle ihticac ve amel edilmez."; İbn Avn'ın: "Şehr'i bırakınız." sözlerini aktarmaktadır.⁴⁶² Dekkâk ve Rabâh, söz konusu rivayetin senedindeki

⁴⁵⁵ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XIII, 449.

⁴⁵⁶ Bkz. Ebü'l-Abbâs Şehabeddin Bûsîrî, *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idî'l-mesânîdî'l-aşere*, thk. Darü'l-Mişkat İlmî Araştırma Kurulu, 1. bs (Riyad: Darü'l-Vatan, 1999), IV, 481 (3976).

⁴⁵⁷ Hadis âlimleri, hadis ravileri, meşhur kimseler. Bkz. Aydınî, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 253.

⁴⁵⁸ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, V, 121 (8509).

⁴⁵⁹ Süleymân ibn Selâm. Nadr'dan hadis almıştır. Ebû Dâvud ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 438; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 195; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 251.

⁴⁶⁰ Nadr. Mûsâ ibn Servân'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Nesâî, Ebû Hâtim ve İbn Medîni: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 379; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 437; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 562.

⁴⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 260, 1. dipnot.

⁴⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 221, 3. dipnot.

Şehr'in durumu hakkında ihtilaf olduğunu, diğer ravilerinse sika olduğunu söylemektedirler.⁴⁶³ Elbânî (1914-1999), incelenen rivayetin senedinde zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁴ Hâdî, bu hadis için zayıf demektir.⁴⁶⁵ Halebî, bu rivayeti Elbânî'nin (1914-1999) zayıf saydığını söylemiştir.⁴⁶⁶ Fahl, bu hadis için bir şey dememiştir.⁴⁶⁷

Esmâ binti Yezîd'den gelen rivayetler 4 hadis kaynağında tahrir edilmiştir. Bu rivayetlerin hepsinde ortak olan nokta ilk altı ravinin aynı olmasıdır: “Muâz ibn Hişâm (h. 200) > Hişâm ibn Ebî Abdullah (h. 152) > Budeyl ibn Meysere Ukaylî (h. 130) > Şehr ibn Havşeb (h. 100) > Esmâ binti Yezîd (?).” Bu ravilerden Şehr ibn Havşeb cerh edilmiştir. Bundan dolayı Esmâ binti Yezîd'den gelen rivayetlerin tamamı zayıftır.

Budeyl ibn Meysere Ukaylî'den gelen rivayetler 2 hadis kaynağında tahrir edilmiştir. Budeyl, Rasûlullah (s) ile görüşmemiş, rivayeti irsal etmiştir. Bundan dolayı Budeyl'den gelen iki rivayetin isnadı da zayıftır.

Enes ibn Mâlik'ten sadece bir hadis gelmiştir. Bu hadisi de Bezzâr (ö. 292/905) kitabında tahrir etmiş, bunun ferd olduğunu belirtmiştir. Enes'den nakledilen bu rivayetin ricaline bazı âlimler sika dese de isnadının ferd oluşu ve hadisin ilk kaynaklarda bulunmamış olması hadisin güvenilirliğine gölge düşürmektedir.

1.14. 598 Numaralı Hadis

نا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، قَالَ: نا أَبُو عَقِيلٍ، نا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: نا رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ، وَعَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ عَطِيَّةِ السَّعْدِيِّ، كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَارًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ»

⁴⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 246, 2. dipnot.

⁴⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 233, 1. dipnot.

⁴⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 148, 2. dipnot.

⁴⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 240, 1. dipnot.

⁴⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 177 (518).

Hâşim ibn Kâsım (h. 207)⁴⁶⁸ > Ebû Akîl Sakafî (h. 180)⁴⁶⁹ > Abdullah ibn Yezîd (?)⁴⁷⁰ > Rebîa ibn Yezîd (h. 121)⁴⁷¹ > Atiyye Sa'dî (?)⁴⁷²

Hâşim ibn Kâsım (h. 207) > Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?) > Atiyye ibn Kays (h. 121)⁴⁷³ > Atiyye Sa'dî (?) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kul günaha girme korkusuyla, mahzurlu olmayan bazı şeylerden de sakınmadıkça muttakilerden olamaz."*⁴⁷⁴

İki rivayetin isnadında da raviler arasında ittisal vardır. Abdullah ibn Yezîd cerh edilmiştir. Bundan dolayı söz konusu iki rivayetin isnadı da zayıftır.

⁴⁶⁸ Hâşim ibn Kâsım. Ebû Akîl Sakafî'den hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd, İbn Medînî ve Ebû Hâtım: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 18; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 570.

⁴⁶⁹ Ebû Akîl Sakafî. Abdullah ibn Yezîd'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Ebî Hayseme, İbn Maîn, Ebû Dâvud ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde "Münkeru'l-hadistir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 323; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 314.

⁴⁷⁰ Abdullah ibn Yezîd. Rebîa ibn Yezîd ve Atiyye ibn Kays'dan hadis almıştır. Sadece 1 tane hadis rivayet etmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Cüzecânî: 'Hadisleri münkerdir.' demiştir. İbn Adî: 'Onun hakkında bilgiye vakıf olamadım.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 319, XVI, 319, 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 82; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 330.

⁴⁷¹ Rebîa ibn Yezîd. Atiyye Sa'dî'den hadis almıştır. İclî, Ya'kûb ibn Şeybe, Ya'kûb ibn Sufyân ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 148; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 264; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 208.

⁴⁷² Atiyye Sa'dî. Sahabidir. Sadece 3 rivayeti vardır. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1070; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 152; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 421.

⁴⁷³ Atiyye ibn Kays. Atiyye Sa'dî'den hadis almıştır. İbn Sa'd: "Ma'rûftur. Hadisler vardır." demiştir. Ebû Hâtım: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Hibban "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 153; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 228; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 393.

⁴⁷⁴ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe'ye ait. Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, thk. Adil b. Yusuf el-Gazavi ve Ahmed Ferîd el-Mezîdî, 1. bs (Riyad: Darü'l-Vatan, 1997), II, 92 (591); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd 24 (4215). (V, 298); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Sıfatu'l-Kıyame 19 (2451). (IV, 242); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XVII, 168 (446); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 355 (7899); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 546 (10820); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, VII, 496 (5361).

A. Hadisin Tahrici

Sünenu İbn Mâce (4215):

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)⁴⁷⁵ > Hâşim ibn Kâsım (h. 207) Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?) > Rebîa ibn Yezîd (h. 121) > Atiyye Sa'dî (?) > Rasûlullah (s)

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235) > Hâşim ibn Kâsım (h. 207) > Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?) > Atiyye ibn Kays (h. 121) > Atiyye Sa'dî (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadındaki Abdullah ibn Yezîd'in zayıf olmasından dolayı söz konusu hadisin isnadına zayıf demiştir.⁴⁷⁶

Sünenu't-Tirmizî (2451):

Ebû Bekr ibn Ebî Nadr (h. 245)⁴⁷⁷ > Hâşim ibn Kâsım (h. 207) > Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?) > Rebîa ibn Yezîd (h. 121) > Atiyye Sa'dî (?) > Rasûlullah (s)

Ebû Bekr ibn Ebî Nadr (h. 245) > Hâşim ibn Kâsım (h. 207) > Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?) > Atiyye ibn Kays (h. 121) > Atiyye Sa'dî (?) > Rasûlullah (s)

⁴⁷⁵ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Hâşim ibn Kâsım'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

⁴⁷⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 298, 2. dipnot.

⁴⁷⁷ Ebû Bekr ibn Ebî Nadr. Dedesi Hâşim ibn Kâsım'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiştir. İbn Merdeveyh, Zehebî ve İbn Hacer onu tevsik etmiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 149, XXXIII, 151, 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 625.

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-garibdir.⁴⁷⁸ Sadece bu vecihle⁴⁷⁹ biliyoruz.” demiştir. Beşşar Avvad, bu rivayetin isnadındaki Abdullah ibn Yezîd’in zayıf olmasından dolayı söz konusu hadisin isnadına zayıf demiştir.⁴⁸⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.⁴⁸¹

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu’cemu’l-kebîr*’de 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁴⁸² Hâkim Nisâbü’rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁴⁸³ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği bu rivayet için: “Hadisin isnadı sahihtir fakat Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁴⁸⁴ Vâdiî, Ebû Akîl Sakafî ile Rebîa ibn Yezîd arasında Abdullah ibn Yezîd’in düşürüldüğünün açık olduğunu belirtmiş ve Abdullah ibn Yezîd’in meçhul⁴⁸⁵ olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü’l-kübrâ*’da 1 isnadla⁴⁸⁷, *Şuabü’l-iman*’da ise 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁴⁸⁸

İbn Hazm (ö. 456/1064), bu rivayetin isnadında bulunan Ebû Akîl’in ihticac edilen biri olmadığını belirtmiştir.⁴⁸⁹ İbnü’l-Kattân (ö. 628/1231), söz konusu rivayetin isnadında bulunan Abdullah ibn Yezîd’den sadece Ebû Akîl’in rivayette bulunduğunu ve Muhammed ibn Sa’d’ın (ö. 230/845) İbn Yezîd’in halini bilmediğini belirtmektedir. Ebû Akîl için sikadır demektedir.⁴⁹⁰ Münzirî (ö. 656/1258), bu hadisi “an” lafzıyla

⁴⁷⁸ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

⁴⁷⁹ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

⁴⁸⁰ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebîr*, IV, 242, 3. dipnot.

⁴⁸¹ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 279.

⁴⁸² Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XVII, 168 (446).

⁴⁸³ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 355 (7899).

⁴⁸⁴ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 355.

⁴⁸⁵ Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zaîf kabul edilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 172.

⁴⁸⁶ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn (Vâdiî)*, IV, 462, 3. dipnot.

⁴⁸⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 546 (10820).

⁴⁸⁸ Bkz. Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 496 (5361).

⁴⁸⁹ Bkz. Ebû Muhammed b. Ali ez-Zahirî İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli’l-ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Darü’l-Afâki’l-Cedide, ty), VI, 6.

⁴⁹⁰ Bkz. İbnü’l-Kattân, *Beyânü’l-vehm*, III, 608 (1414).

zikretmiştir.⁴⁹¹ Bu lafızla zikrettiği hadisler onun nezdinde sahih, hasen veya buna yakın bir değer taşımaktadır.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁴⁹², Yûsuf Ali Budeyvî⁴⁹³, Dekkâk ile Rabâh⁴⁹⁴ ve Fahl⁴⁹⁵ incelenen rivayetin senedinde bulunan Abdullah ibn Yezîd'in zayıf olduğunu söylemişlerdir. Elbânî (1914-1999)⁴⁹⁶, Hâdî⁴⁹⁷ ve Halebî⁴⁹⁸ bu hadisin isnadına zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 7 hadis kaynağında 13 farklı isnadla tahric edilmiştir. Rivayetlerin tamamı sahâbi Atiyye Sa'dî'ye dayanmaktadır. Atiyye Sa'dî'den ise bu rivayeti Rebîa ibn Yezîd ve Atiyye ibn Kays almıştır. Bu iki tabîi ravi dışında, rivayetlerin tamamının isnadında "Hâşim ibn Kâsım (h. 207) > Ebû Akîl Sakafî (h. 180) > Abdullah ibn Yezîd (?)." ortak ravi olarak bulunmaktadır. Bu ravilerden İbn Yezîd zayıf sayıldığı için tüm rivayetlerin isnadı zayıftır. İsnadın sıhhatini destekleyecek herhangi bir başka rivayet de mevcut değildir. Bu rivayetin Hz. Peygamber'e ref edilmesi⁴⁹⁹ doğru değildir. İhtimal odur ki: Bu metin sahâbî veya tabîin sözü olup sonradan ref edilmiştir.

1.15. 622 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ إِيَّاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الْجَبَّارِينَ فَيُصِيبُهُ مَا أَصَابَهُمْ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

⁴⁹¹ Bkz. Münziri, *et-Tergîb ve 't-terhîb*, II, 352 (2688).

⁴⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 291, 1. dipnot.

⁴⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 246, 2. dipnot.

⁴⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 279, 2. dipnot.

⁴⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 199, 595. dipnot.

⁴⁹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 264, 1. dipnot.

⁴⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 166, 6. dipnot.

⁴⁹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 265, 1. dipnot.

⁴⁹⁹ Bir hadisi, senedli veya senedsiz, Hz. Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- nisbet (ederek rivayet) etmek. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 251.

Ebû Kureyb (h. 248)⁵⁰⁰ > Ebû Muâviye (h. 194)⁵⁰¹ > Ömer ibn Râşid (?)⁵⁰² > İyâs ibn Seleme (h. 119)⁵⁰³ > Seleme ibn Ekva' (h. 74)⁵⁰⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "İnsan kibirlene kibirlene kendini beğene beğene zalimler grubuna dâhil edilir. Dolayısıyla zalimlerin başına gelen, onun da başına gelir."*⁵⁰⁵

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise "hasen-garîb"⁵⁰⁶ demiştir. Ancak Nevevî (ö. 676/1277), onun bu hadise "hasen" dediğini aktarmıştır.⁵⁰⁷ Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ömer ibn Râşid zayıf olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca Ebû Muâviye'nin A'meş haricindeki kişilerden aktardığı rivayetlerde vehmetiği⁵⁰⁸ bildirilmiştir. Beşşar Avvad, bu hadisin hükmünün Tirmizî'nin (ö. 279/892) dediği gibi olduğunu ve ravilerden Ömer ibn Râşid'in zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁹ Elbânî (1914-1999) de söz konusu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁵¹⁰

⁵⁰⁰ Ebû Kureyb. Ebû Muâviye'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bih."; başka bir seferinde ise "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

⁵⁰¹ Ebû Muâviye. Ömer ibn Râşid'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Muâviye'yi A'meş'in ashabından sabitlik konusunda Sufyân ve Şu'be'den sonra saymıştır. İclî: "Sikadır. Mürciidir. Bu konuda leyyinu'l-kavldır." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikalardandır. Arada tedlis yapardı. İrcayı caiz götürdü." demiştir. Ebû Dâvud: "Mürciidir." derken, başka bir seferinde: "Kûfe'de mürcienin reisidir." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur. A'meş'den rivayetlerinde sikadır. Başkalarından rivayetlerinde ızdırab vardır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve şunları demiştir: "Mütkin bir hafızdır lakin pis bir mürciidir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. İnsanlar arasında A'meş'in hadislerini bilme konusunda en bilgilisidir. A'meş dışında rivayet ettiği hadislerde vehmi vardır. İrcâ ile suçlanmıştır" demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 137; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 475.

⁵⁰² Ömer ibn Râşid. İyâs ibn Seleme'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Hadisi zayıftır. Müstakim değildir." demiştir. İbn Maîn: "Zayıftır." demiştir. İclî: "La be'se bih." demiştir. Ebû Zur'a: "Leyyinu'l-hadistir." demiştir. Ebû Dâvud: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Sika değildir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 412.

⁵⁰³ İyâs ibn Seleme. Babası Seleme ibn Ekva'dan hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Nesâî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 403; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 388; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 116.

⁵⁰⁴ Seleme ibn Ekva'. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 639; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 301; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 150; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 120.

⁵⁰⁵ Metnin çevirisi M. Emin Özafşar ve Bünyamin Erul'dan alınmıştır. Sened ve metin Tirmizî'ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Birr ve Sıla 61 (2000). (III, 534-535); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VII, 21 (6254).

⁵⁰⁶ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

⁵⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 298 (620).

⁵⁰⁸ Ravinin hadisi hep zanla, bazen böyle, bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum ravinin zabtının eksikliğini gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

⁵⁰⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 535, 2. dipnot.

⁵¹⁰ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 225.

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de tahrir etmiştir.⁵¹¹

Sülemî (ö. 803/1400), söz konusu rivayetin isnadında bulunan ravilerden Ömer'in zayıf olduğunu, Zehebî'nin (ö. 748/1348) onu zayıf saydığını belirtmiştir.⁵¹² Elbânî (1914-1999), bu hadisin Ömer ibn Râşid'in zayıf olması sebebiyle zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁵¹³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁵¹⁴, *Dekkâk ile Rabâh*⁵¹⁵ ve *Fahl*⁵¹⁶ incelenen rivayetin senedindeki Ömer ibn Râşid'in'in zayıf olduğunu söylemişlerdir. *Hâdî*⁵¹⁷ ve *Halebî*⁵¹⁸ bu hadisin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*⁵¹⁹ ve *Elbânî* (1914-1999)⁵²⁰ söz konusu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İki isnadda da ilk dört ravi ortaktır: “Ebû Muâviye (h. 194) > Ömer ibn Râşid (?) > İyâs ibn Seleme (h. 119) > Seleme ibn Ekva' (h. 74).” Bu ravilerden Ömer ibn Râşid zayıf olduğundan dolayı incelenen iki isnad da zayıftır. Hadisi destekleyecek herhangi bir rivayet de mevcut değildir. Ayrıca rivayet bu haliyle mutlak ferddir.⁵²¹

1.16. 761 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ سَنَانَ الْجَزْرِيِّ، عَنْ ابْنِ لِعَطَاءٍ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَشْرَبُوا وَاحِدًا كَشْرَبِ الْبَعِيرِ، وَلَكِنْ اشْرَبُوا مِثْنَى وَثَلَاثَ، وَسَمُوا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ، وَاحْمَدُوا إِذَا أَنْتُمْ رَفَعْتُمْ.

⁵¹¹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 21 (6254).

⁵¹² Bkz. Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, IV, 349 (4106).

⁵¹³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, IV, 387 (1914).

⁵¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 298, 5. dipnot.

⁵¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 286, 6. dipnot.

⁵¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 204, 619. dipnot.

⁵¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 171, 3. dipnot.

⁵¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 271, 1. dipnot.

⁵¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 252 (620).

⁵²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 251 (624).

⁵²¹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstıslahları Sözlüğü*, 76.

Ebû Kureyb (h. 248)⁵²² > Veki' ibn Cerrâh (h. 196)⁵²³ > Yezîd ibn Sinân (h. 155)⁵²⁴ > İbn Atâ' (h. 155)⁵²⁵ > Atâ' ibn Ebî Rabah (h. 114)⁵²⁶ > İbn Abbâs (h. 68)⁵²⁷ şöyle demiştir: Rasûlullah (s) dedi ki: “*Develerin suyu tek seferde içtiği gibi içmeyin. Suyu iki veya üç yudumda için. İçerken besmele çekin. İçmeyi bitirdiğinizde hamd edin.*”⁵²⁸

Tirmizî (ö. 279/892) bu hadise garîb demektedir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden İbn Atâ' ve Yezîd ibn Sinân zayıftır. Bunlardan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadisin sıhhati hakkında hüküm vermediğini, “Garîb demekle sanki hadisin isnadında terki gerektirecek bir ayıbın olmadığını ima etmektedir.” demiştir. Sözlerine ilaveten Yezîd'in zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵²⁹ Sülemî (ö. 803/1400), bu rivayetin isnadındaki İbn Atâ'nın ma'rûf⁵³⁰ olmadığını belirtmiştir.⁵³¹ Aynî (ö. 855/1451), söz konusu hadise bazılarının

⁵²² Ebû Kureyb. Veki' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Nesâî bir seferinde “La be'se bih.” derken; başka bir seferinde “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

⁵²³ Veki' ibn Cerrâh. Yezîd ibn Sinân'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Şeyhdir. Hafızdır.” demiştir. İbn Maîn: “Veki' indimizde sebtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hafızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

⁵²⁴ Yezîd ibn Sinân. İbn Atâ'dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn ve İbn Medîni: “Zayıftır.” demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde “Hadisi bir şey değildir.” demiştir. Buhârî: “Mukâribu'l-hadisdir.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır. Metruku'l-hadisdir.” demiştir. Ukaylî: “Hadislerine tabi olunmaz.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 155; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 335; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 602.

⁵²⁵ İbn Atâ'. Atâ' ibn Ebî Rabah'dan hadis almıştır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 304; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 608.

⁵²⁶ Atâ' ibn Ebî Rabah. İbn Abbâs'tan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır ve fakîhtir.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: “İclî: ‘Tabîdîr ve sikadır.’ demiştir. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: ‘Sikadır.’ demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, fakîhtir ve fâdıldır. Lakin irsâli çoktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 69, XX, 85, 7. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 199; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 391.

⁵²⁷ İbn Abbâs. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîberr, *el-İstîâb*, III, 933; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 121.

⁵²⁸ Sened ve metin Tirmizî'ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Eşribe 13 (1885). (III, 456); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XI, 166 (11378).

⁵²⁹ Bkz. İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, III, 222 (948).

⁵³⁰ Cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinen ve kendisinden birden fazla ravinin rivayette bulunmuş olduğu kimse. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 171-2.

⁵³¹ Bkz. Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, III, 530 (3424).

zayıf dediğini belirtmektedir.⁵³² Mübârekfûrî (1865-1935), bu hadisin isnadına İbn Hacer'in (ö. 852/1449) "*el-Feth*"te zayıf dediğini nakletmektedir.⁵³³ Beşşar Avvad ve Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demişlerdir.⁵³⁴ Muhammed İshak Muhammed İbrahim, incelenen rivayetin isnadındaki Yezîd'in zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵³⁵

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de tahrir etmiştir.⁵³⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁵³⁷ ve Dekkâk ile Rabâh⁵³⁸ söz konusu rivayetin isnadında yer alan ravilerden Yezîd ibn Sinân'ın zayıf ve şeyhinin⁵³⁹ bu rivayetin isnadında meçhul olduğunu beyan etmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu rivayetin ravilerinden Yezîd ibn Sinân'ı İbn Maîn (ö. 233/848), İbn Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Medîni'nin (ö. 234/848-49) zayıf saydığını, Buhârî'nin (ö. 256/870) onun için "mukâribu'l-hadis"⁵⁴⁰ dediğini ve Nesâî'nin (ö. 303/915) ondan hadis almayı terkettiği belirtmektedir.⁵⁴¹ Elbânî (1914-1999)⁵⁴², *Fahl*⁵⁴³ ve *Hâdî*⁵⁴⁴ bu hadisin isnadına zayıf demekteler. *Halebî*, İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Elbânî'nin (1914-1999) bu hadisi zayıf saydıklarını belirtmektedir.⁵⁴⁵

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İbn Abbâs'tan gelen rivayetlerin ikisinde de zayıf olan İbn Atâ' ve Yezîd ibn Sinân bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı söz konusu rivayetlerin isnadı zayıftır. Abdulfettah Ebû Gudde (1917-1997) bu rivayet için şöyle demiştir: "Ebû Ferve, Hafız İbn Hacer'in (ö.

⁵³² Bkz. Ebû Muhammed Bedreddin Aynî, *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İh-yai't-Türasi'l-Arabi, ty), XI, 201.

⁵³³ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, VI, 9; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve Muhibbüddin el-Hatîb (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1960), X, 93.

⁵³⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebîr*, III, 456, 3. dipnot; Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 214.

⁵³⁵ Bkz. Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, III, 530, 1. dipnot.

⁵³⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 166 (11378).

⁵³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 347, 1. dipnot.

⁵³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 338, 1. dipnot.

⁵³⁹ Kendisinden hadis alınan kimse, hoca. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 294.

⁵⁴⁰ Rivayet ettiği hadis, diğer sika ravilerle yakın muhtevada olan yani şazz ve münker olmayan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 207.

⁵⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 292, 1. dipnot.

⁵⁴² Aynı sayfada beş hadis bulunmakla birlikte muhakkik bir hadis için zayıf demiştir. Sayfaya baktığımda hangi metne dipnot koyduğunu göremedim ancak, muhakkikin bu rivayeti kastettiğini düşünüyorum. Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 319, 1. dipnot.

⁵⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 241, 757. dipnot.

⁵⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 201, 6. dipnot.

⁵⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 314, 1. dipnot.

852/1449) *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *Takrîb*'de söylediği gibi zayıf bir ravidir. *Fethû'l-bârî*'de (X, 81) ise bu hadis hakkında, 'Senedi zayıftır.' demektedir.⁵⁴⁶ Ayrıca bu rivayet mutlak ferddir.⁵⁴⁷

Rivayetin metninde yer alan "Develerin suyu tek seferde içtiği gibi içmeyin." sözü İbn Abbas'a yahut başka bir raviye ait olabilir. Başka bir ihtimale göre bu cümle hadise idrac⁵⁴⁸ edilmiş de olabilir. Ama her hâlükârda bu sözü Rasûlullah'a (s) atfetmek hadis ilminin kuralları gereği doğru değildir. İncelenen rivayet bu lafızla zayıftır. Ancak Rasûlullah'ın (s) bir şeyler içerken üç yudumda içtiğine dair birçok hadis sahih olarak kaynaklarda yer almaktadır.⁵⁴⁹

1.17. 800 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلًا إِزَارَهُ إِذْ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "اذهَبْ فتوضَّأْ" فذهب فتوضَّأَ، ثُمَّ جَاءَ، ثُمَّ قَالَ: "اذهَبْ فتوضَّأْ" فذهب فتوضَّأَ، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لَكَ أَمَرْتَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ؟! قَالَ: "إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ مُسْبِلٌ إِزَارَهُ، وَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إِزَارَهُ".

⁵⁴⁶ Leknevî ve Ebû Gudde, "Klâsik Dönem Bazı Tefsir, Hadis ve Tasavvuf Eserlerinde Yer Alan Hadislerin Değeri Üzerine", 481.

⁵⁴⁷ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 126.

⁵⁴⁸ Hadisin sened veya metnine, aslında olmayan bir şeyin karıştırılması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

⁵⁴⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 181 (12133); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 2000), II, 1347 (2166); Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, 1. bs (yy: Dâru Tavku'n-Necât, 1422), Eşribe 25 (5631). (VII, 112); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Eşribe 123 (2028). (III, 1602); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Eşribe 21 (3727). (V, 559); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Eşribe 13 (1884). (III, 455); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, IV, 486 (3416).

Mûsâ ibn İsmâîl (h. 223)⁵⁵⁰ > Ebân ibn Yezîd (h. 160)⁵⁵¹ > Yahyâ ibn Sâlih (h. 129)⁵⁵² > Ebû Ca'fer (?)⁵⁵³ -- Atâ' ibn Yesâr (h. 94)⁵⁵⁴ > Ebû Hureyre (h. 57)⁵⁵⁵ şöyle demiştir: Aramızda bir adam elbisesini yere sarkıtmış, namaz kılıyordu. *Rasûlullah (s) ona: "Git, abdest al." dedi.* O da gidip abdest aldı, sonra geri geldi. *Rasûlullah (s): "Git, abdest al." dedi.* O da gidip abdest aldı, sonra geri geldi. Adamın biri Rasûlullah'a (s): "Allah'ın Rasûlü, neden ona abdest almasını emrettiniz?" dedi. *Rasûlullah (s) da ona: "O, elbisesini yere sarkıtmış halde namaz kılıyordu. Allah, elbisesini yere sarkıtan kişinin namazını kabul etmez." buyurdu.*⁵⁵⁶

Senedde inkıta vardır. Ebû Ca'fer hem meçhuldür hem de Atâ' ibn Yesâr'dan hadis alıp almadığı belli değildir. Bu sebeplerden dolayı isnad zayıftır. Nevevî (ö. 676/1277), hadisin isnadının Müslim'in (ö. 261/875) şartına göre sahih olduğunu ifade

⁵⁵⁰ Mûsâ ibn İsmâîl. Ebân ibn Yezîd'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 21; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 549.

⁵⁵¹ Ebân ibn Yezîd. Yahyâ ibn Sâlih'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Bütün şeyhlerinde sebtir." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Ferd rivayetleri vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Leyyin olduğu bazı rivayetler hüccet değildir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 101; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 87; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 82.

⁵⁵² Yahyâ ibn Sâlih. Ebû Ca'fer'den hadis almıştır. İclî: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Hadis rivayetinde imamdır. Sadece sikalardan hadis rivayet ederdi." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir. Lakin tedlis ve irsal yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 504; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 268; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 596.

⁵⁵³ Ebû Ca'fer. İsmi bilinmemektedir. Atâ' ibn Yesâr'dan hadis aldığı dair tercemesinde bir bilgi yok. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Ondan sadece bir kişi rivayette bulunmuş ve teferrüd etmiştir. Kimse tevsik etmedi." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 191; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 55; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 628; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 170.

⁵⁵⁴ Atâ' ibn Yesâr. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Nesâî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fâzıldır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 125; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 217; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 392.

⁵⁵⁵ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

⁵⁵⁶ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 83 (638). (I, 475); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 342 (3304).

etmiştir.⁵⁵⁷ Şuayb Arnavut (1928-2016), Ebû Ca'fer'in meçhul olmasından dolayı isnadın zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁸ Elbânî (1914-1999) de Şuayb Arnavut'un (1928-2016) hükmünün aynısını vermiştir.⁵⁵⁹

Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁵⁶⁰

Münzirî (ö. 656/1258)⁵⁶¹ ve Şevkânî (ö. 1250/1834)⁵⁶² incelenen rivayetin senedinde bulunan ravilerden Ebû Ca'fer'in ehl-i Medîne'den olduğunu, ismininse bilinmediğini söylemişlerdir. Rubâî, isnaddaki Ebû Ca'fer'in meçhul olduğunu belirtmiştir.⁵⁶³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁵⁶⁴ ve *Dekkâk ile Rabâh*⁵⁶⁵ Ebû Ca'fer'in ehl-i Medîne'den olup isminin bilinmediğini söylemiş ve İbn Mes'ûd'dan⁵⁶⁶ bu konuda isnadı sahih bir rivayeti aktarmışlardır. Elbânî (1914-1999), Nevevî'nin (ö. 676/1277) hadise verdiği hükümden sarfı nazar edilmesi gerektiğini söylemektedir.⁵⁶⁷ *Fahl*, söz konusu rivayetin hükmünün Nevevî'nin (ö. 676/1277) dediği gibi olmadığını, isnadın zayıf olduğunu beyan etmektedir.⁵⁶⁸ *Hâdî*⁵⁶⁹, bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. *Halebî*, incelenen rivayetin ravilerinden Ebû

⁵⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 358 (797).

⁵⁵⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, I, 476, 1. dipnot.

⁵⁵⁹ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvud*, I, 218.

⁵⁶⁰ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 342 (3304).

⁵⁶¹ Bkz. Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, I, 319 (533).

⁵⁶² Bkz. Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, II, 134.

⁵⁶³ Bkz. Şerefeddin Hasan b. Ahmed Rubâî, *Fethü'l-gaffâr el-müştemilu ala ahkâmi sünneti Nebiyyîne'l-Muhtâr*, 1. bs (Mekke: Daru Alem el-Fevaid, 2006), I, 414 (1300).

⁵⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 358, 4. dipnot.

⁵⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 350, 1. dipnot.

⁵⁶⁶ Rivayetin metni şöyledir: "Her kim kibirlenerek elbisesini namazda yere sarkıtırsa, onun Allah katında bir değeri yoktur." Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 83 (637). (I, 474-475). Ebû Dâvud, bu sözü büyük bir topluluğun İbn Mes'ûd'dan mevkuf olarak rivayet ettiğini belirtmiştir. Şuayb Arnavut da ravilerin sika olduğunu ancak merfu mu yoksa mevkuf mu olduğu konusunda ihtilaf olduğunu, musannifin doğrusunun mevkuf olduğunu söylediğini, ancak İbn Hacer'in bu konuda İbn Mes'ûd'un kendi re'yiyle bir şey diyemeyeceğini, dolayısıyla bu rivayetin hükmen merfu olması gerekmesi dediğini aktarmıştır. Bu rivayet mevkuf yahut hükmen merfu olsa dahi incelenen hadisi destekler mahiyette değildir.

⁵⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 330, 1. dipnot.

⁵⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 251, 796. dipnot.

⁵⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 209, 4. dipnot.

Ca'fer'in meçhul olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷⁰ Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.⁵⁷¹

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İki isnadda da ilk altı ravi ortaktır: "Mûsâ ibn İsmâîl (h. 223) > Ebân ibn Yezîd (h. 160) > Yahyâ ibn Sâlih (h. 129) > Ebû Ca'fer (?) -- Atâ' ibn Yesâr (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57)." Bu ravilerden Ebû Ca'fer, meçhuldür. Ayrıca Atâ' ibn Yesâr'dan hadis aldığına dair bir delil yoktur. Bu sebeplerden dolayı iki rivayetin isnadı da zayıftır. Bu rivayeti destekleyecek başka bir rivayet de mevcut değildir. Bunlara ilave olarak, bu rivayet mutlak ferddir.⁵⁷²

1.18. 833 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ لَاحِقِ بْنِ حُمَيْدٍ، أَنَّ رَجُلًا قَعَدَ وَسَطَ الْحُلُقَةِ، فَقَالَ خُذِيفَةً: " مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «لَعَنَ الَّذِي يَجْلِسُ وَسَطَ الْحُلُقَةِ»

⁵⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 323, 1. dipnot.

⁵⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 301 (797).

⁵⁷² Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Şu'be ibn Haccâc (h. 160)⁵⁷³ > Katâde (h. 117)⁵⁷⁴ > Ebû Miclez (h. 106)⁵⁷⁵ -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36)⁵⁷⁶ şöyle demiştir: Adamın biri sohbet halkasının ortasına oturdu. Bunun üzerine Huzeyfe dedi ki: “*Sohbet halkasının ortasına oturan kimse, Muhammed’in diliyle kınanmıştır veya Rasûlullah (s) sohbet halkasının ortasına oturarak kınanmıştır.*”⁵⁷⁷

Ravilerin hepsi sikadır. Ancak Ebû Miclez ile Huzeyfe ibn Yemân arasında inkıta⁵⁷⁸ vardır. Rivayet münkatı’dır.⁵⁷⁹ Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

⁵⁷³ Şu'be ibn Haccâc. Katâde'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: “Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim.” demiştir. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır. Me'mundur. Sebtir. Hüccettir.” demiştir. İclî: “Sikadır. Hadiste sebtir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Mütkindir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

⁵⁷⁴ Katâde. Ebû Miclez'den hadis almıştır. Saîd ibn Müseyyeb: “İraklılar içinde bana Katâde'den daha hafızı gelmemiştir.” demiştir. Ma'mer: “Katâde insanlar arasında en hafızıdır.” demiştir. Şa'bî: “Katâde hâtıbu'l-leyldir.” demiştir. İshâk ibn Mansûr ve İbn Maîn: “Sikadır.” demişlerdir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: “İbn Sa'd: ‘Sikadır me'mundur. Hadiste hüccettir.’ demiştir. İclî: ‘Tabî'dir. Sikadır. Kader hakkında bir şeyler demiştir. Ona davet etmemiştir. Onun hakkında konuşmamıştır.’ demiştir. İbn Hibbân onu ‘es-Sikât’ta zikretmiş ve şunları demiştir: ‘Fıkıh ve Kur'an'da insanların ulemasıydı. Zamanındakilerin en hafızlarından biriydi. Müdellisti.’ Dârekutnî: ‘Sikadır.’ demiştir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır sebtir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 498, XXIII, 517, 6. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 351; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 453.

⁵⁷⁵ Ebû Miclez. Huzeyfe ibn Yemân'dan irsalde bulunmuştur. Muhammed ibn Sa'd, İclî, Ebû Zur'a ve İbn Hirâş: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Maîn: “Muzdaribu'l-hadistir. Huzeyfe'den hadis almamıştır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 176; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 171; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 586.

⁵⁷⁶ Huzeyfe ibn Yemân. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 334; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 219; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, II, 39.

⁵⁷⁷ Sened ve metin Tayâlisî'ye (436) ait. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, I, 348-9 (436, 437); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 298 (23263); XXXVIII, 393 (23376); XXXVIII, 411 (23406); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 17 (4826). (VII, 198); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Edeb 12 (2753). (IV, 466); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, VII, 359 (2957); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, IV, 314 (7754); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 332 (5907, 5908, 5909).

⁵⁷⁸ Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 138.

⁵⁷⁹ Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahabeden sonra bir ravisi atlanmış/eksik olan yahut mubhem olarak zikredilmiş bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 209.

A. Hadisin Tahrici

Müsnedu Ebû Dâvud Tayâlisî (437): Hemmâm (h. 164)⁵⁸⁰ > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

Ravilerin tamamı sikadır. Ancak Ebû Miclez ile Huzeyfe ibn Yemân arasında inkıta vardır. Rivayet münkatı'dır. Bundan dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.

Ahmed ibn Hanbel - el-Müsned (23263): Yahyâ ibn Saîd (h. 198)⁵⁸¹ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁵⁸²

Ahmed ibn Hanbel - el-Müsned (23376):

Muhammed ibn Ca'fer (h. 193)⁵⁸³ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

Haccâc ibn Muhammed (h. 206)⁵⁸⁴ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

⁵⁸⁰ Hemmâm. Katâde'den hadis almıştır. Yezîd ibn Hârûn: "Hemmâm hadiste kavîdir." demiştir. İbn Hanbel: "Hemmâm bütün şeyhleri içinde sebtir." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Arada vehmederdi." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 302; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 67; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 574.

⁵⁸¹ Yahyâ ibn Saîd. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Yahyâ ibn Saîd gibisini görmedim. Onun zamanında onun gibisi yoktu." demiştir. Bündâr: "Zamanındakilerinin hadis konusunda imamıydı." demiştir. Muhammed ibn Sa'd, İclî, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Mütkindir. Hâfızdır. Hadis rivayetinde imamdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 329; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 591.

⁵⁸² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 298, 2. dipnot.

⁵⁸³ Muhammed ibn Ca'fer. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur. Şu'be'nin hadislerinde sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

⁵⁸⁴ Haccâc ibn Muhammed. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Alî ibn Medînî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir. Lakin ömrünün sonlarına doğru ihtilat etti." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 451; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 205; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 153.

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁵⁸⁵

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (23406): Vekî' (h. 196)⁵⁸⁶ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁵⁸⁷

Sünenu Ebû Dâvud (4826): Mûsâ ibn İsmâîl (h. 223)⁵⁸⁸ > Ebân ibn Yezîd (h. 160)⁵⁸⁹ > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), Ebân hakkında Yahyâ Kattân'ın (ö. 198/813) "Ondan hadis nakletmem." sözünü naklediyor.⁵⁹⁰ Bu nakille İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), söz konusu rivayetin isnadındaki zayıflığa işaret etmektedir. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin ricalinin sika olduğunu fakat Ebû Miclez'in Huzeyfe'ye ulaşmadığını belirtiyor.⁵⁹¹

⁵⁸⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 394, 1. dipnot.

⁵⁸⁶ Vekî' ibn Cerrâh. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Şeyhdir. Hafızdır." demiştir. İbn Maîn: "Vekî' indimizde sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

⁵⁸⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 411, 3. dipnot.

⁵⁸⁸ Mûsâ ibn İsmâîl. Ebân ibn Yezîd'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtım ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 21; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 549.

⁵⁸⁹ Ebân ibn Yezîd. Katâde'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Bütün şeyhlerinde sebtir." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Ferd rivayetleri vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Bazı rivayetlerde leyyin olduğundan onlar hüccet değildir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 101; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 87; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 82.

⁵⁹⁰ İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz*, II, 869 (1745).

⁵⁹¹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VII, 198, 2. dipnot.

Sünenü't-Tirmizî (2753): Suveyd ibn Nasr (h. 240)⁵⁹² > Abdullah ibn Mübârek (h. 181)⁵⁹³ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Katâde (h. 117) > Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeife ibn Yemân (h. 36) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892), hadise “Hasen-sahihtir.”⁵⁹⁴ demiştir. Beşşar Avvad: “Tirmizî'nin dediği gibi sahihtir. Bu rivayetin isnadı münkatı'dır.” demiştir.⁵⁹⁵ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.⁵⁹⁶

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*'de tahrir etmiştir.⁵⁹⁷ Tahrir ettiği rivayet için Bezzâr (ö. 292/905): “Bu hadis, sadece Huzeife'den bu isnadla bilinmektedir.” demiştir.⁵⁹⁸ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.⁵⁹⁹ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği hadisin Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁶⁰⁰ Vâdiî, hadisin senedinde inkıta olduğunu, Ebû Miclez'in Huzeife'ye yetişmediğini söylemiştir.⁶⁰¹ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁶⁰²

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201): “Hadis, sahih değildir.” demiştir.⁶⁰³ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir. Ayrıca Tirmizî (ö. 279/892), Hâkim (ö. 405/1014)

⁵⁹² Suveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mübârek'den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

⁵⁹³ Abdullah ibn Mübârek. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye Süfyan es-Sevri mi yoksa İbn Mübarek mi daha efdal diye sorulduğunda, cevabı İbn Mübarek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mübarek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

⁵⁹⁴ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

⁵⁹⁵ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 466, 3. dipnot.

⁵⁹⁶ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 330.

⁵⁹⁷ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, VII, 359 (2957).

⁵⁹⁸ Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, VII, 359.

⁵⁹⁹ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 314 (7754).

⁶⁰⁰ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 314.

⁶⁰¹ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn (Vâdiî)*, IV, 418, 2. dipnot.

⁶⁰² Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 332 (5907, 5908, 5909).

⁶⁰³ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 222 (1183).

ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) sözk konusu hadise verdikleri hükümleri tenkit etmektedir.⁶⁰⁴ Vâdiî, Ebû Miclez'in Huzeyfe ibn Yemân'dan hadis almadığını ve bu hadisi irsal⁶⁰⁵ ettiğini belirtmektedir.⁶⁰⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁶⁰⁷, Yûsuf Ali Budeyvî⁶⁰⁸, Dekkâk ile Rabâh⁶⁰⁹ ve Halebî⁶¹⁰ incelenen rivayetin senedinde inkıta bulunduğunu söylemişlerdir. Elbânî (1914-1999), İbn Maîn (ö. 233/848) ve başkalarının dediği gibi Ebû Miclez'in Huzeyfe ibn Yemân'dan hadis almadığını aktarmıştır.⁶¹¹ Hâdi, bu hadise zayıf demiştir.⁶¹² Fahl, bu hadis için bir şey dememektedir.⁶¹³

Bu rivayet 7 hadis kaynağında 13 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Tüm rivayetler “Ebû Miclez (h. 106) -- Huzeyfe ibn Yemân (h. 36)” tarikiyle⁶¹⁴ gelmektedir. Ebû Miclez, Huzeyfe ibn Yemân'dan hadis almamıştır. Bundan dolayı bütün rivayetler münkatı'dır. Ayrıca bu rivayet mutlak ferddir.⁶¹⁵

1.19. 893 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَمَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ الْمُرَادِيِّ، أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اذْهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ فَقَالَ: لَا يَسْمَعَنَّ هَذَا فَيَصِيرَ لَهُ أَرْبَعَةُ أَعْيُنٍ، فَأَتِيَاهُ فَسَأَلَاهُ عَنْ تِسْعِ آيَاتٍ بَيَّنَّتِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَقْتُلُوا، وَلَا تَسْرِقُوا، وَلَا تَزْنُوا، وَلَا تَسْحَرُوا، وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا، وَلَا تَقْدِفُوا الْمُخَصَّنَةَ، وَلَا

⁶⁰⁴ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, II, 97 (638).

⁶⁰⁵ Hadisi, senedinden bir veya birkaç ravisini düşürerek/atlayarak rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 139.

⁶⁰⁶ Bkz. Vâdiî, *Ehâdisu mualelele zâhiruha's-sıhha*, 117-118 (119).

⁶⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 368, 4. dipnot.

⁶⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 310, 1. dipnot.

⁶⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 360, 4. dipnot.

⁶¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 332, 2. dipnot.

⁶¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 339, 1. dipnot.

⁶¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdi)*, 217, 3. ve 4. dipnot.

⁶¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 260 (829).

⁶¹⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

⁶¹⁵ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

تَفَرُّوا مِنَ الرَّحْفِ، وَلَا تَمْشُوا بِرِيٍّ إِلَى ذِي سُلْطَانٍ لَتَقْتُلُوهُ أَوْ لَتُهْلِكُوهُ، وَعَلَيْكُمْ خَاصَّةً يَهُودُ أَنْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ» فَقَبَّلَا يَدَيْهِ وَرَجَلَيْهِ وَقَالَا: نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ قَالَ: «فَمَا يَمْنَعُكُمَا مِنْ اتِّبَاعِي؟» فَقَالَا: إِنَّ دَاوُدَ دَعَا أَنْ لَا يَزَالَ فِي ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ وَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَقْتُلَنَا الْيَهُودُ وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ مَرَّةً: «وَلَا تَقْذِفُوا الْمُخَصَّنَةَ أَوْ لَا تَفَرُّوا مِنَ الرَّحْفِ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: شَكَكَ شُعْبَةُ

Şu'be ibn Haccâc (h. 160)⁶¹⁶ > Amr ibn Mürre (h. 116)⁶¹⁷ > Abdullah ibn Seleme (h. 80)⁶¹⁸ > Safvan ibn Assâl (?)⁶¹⁹ şöyle demiştir: Ehl-i kitaptan iki arkadaş, biri diğerine “Bizi Nebî'nin yanına götür.” dedi. Arkadaşı ona: “Ona peygamber deme. Çünkü o böyle dediğini duyarsa sevincinden gözleri dört olur.” İkisi geldiler, Rasûlullah'a (s) dokuz açık ayetten sordular. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: “Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın. Öldürmeyin. Hırsızlık yapmayın. Zina yapmayın. Sihir*

⁶¹⁶ Şu'be ibn Haccâc. Amr ibn Mürre'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: “Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim.” demiştir. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır. Me'mundur. Sebtir. Hüccettir.” demiştir. İclî: “Sikadır. Hadiste sebtir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*” de “Sikadır. Hâfızdır. Mütkindir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

⁶¹⁷ Amr ibn Mürre. Abdullah ibn Seleme'den hadis almıştır. Alî ibn Medînî: “Yüz hadisi yanımdadır.” demiştir. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtîm: “Saduktur. Sikadır. İrcâ fikri görülürdü.” demiştir. 'Ameş: “Me'mundur.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*” de bu konuyla ilgili şunları naklediyor: “İclî: ‘Sikadır.’ demiştir. İbn Hanbel: ‘Habistir.’ demiştir. İbn Hibbân onu ‘es-Sikât’ ta zikretmiş ve ‘Mürciidir.’ demiştir. İbn Hacer ‘*Tehzîb*’ de ‘İbn Numeyr onu tevsik etmiştir.’ demiştir. ‘*Takrîb*’ de ise “Sikadır. Abiddir. Tedlis yapmadı. Mürciî olduğu iddia edilir.” demiştir. Beşşar diyor ki: “Bu kişiyi Ahmed, İbn Maîn, Ebû Hâtîm ve Şu'be tezkiye ve medhetmişlerdir. Ahmed'in ‘Habîs’ demesinde şüphe içinde kaldım. O bu sözü onda ircâ” olmasından dolayı demiş olabilir.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 232, XXII, 237, 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 102; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 426.

⁶¹⁸ Abdullah ibn Seleme. Safvan ibn Assâl'dan hadis almıştır. İclî ve Ya'kûb ibn Şeybe: “Sikadır.” demişlerdir. Buhârî: “Hadislerine tâbi olunmaz.” demiştir. Ebû Hâtîm: “Tanınır ve kabul edilmez.” demiştir. İbn Adî: “La be's olduğunu zannederim.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü'l-Kemâl*” de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: “Ukaylî onu ‘*ed-Duafâ*’ da zikretmiştir. Dârekutnî: ‘Zayıftır.’ demiştir. İbnü'l-Cevzî onu ‘*ed-Duafâ*’ da zikretmiştir. Zehebî ‘*el-Kâşif*’ de ‘Süveylih’ demiştir. İbn Hacer ‘*Takrîb*’ de ‘Saduktur. Hıfzı bozulmuştur.’ demiştir. Nesâî: ‘Amr ibn Mürre dışında ondan rivayet edenini bilmiyorum.’ demiştir.” İbn Hacer'in verdiği hükme karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnâvut: “Aksine zayıftır. İ'tibar edilir. Amr ibn Mürre ve Ebû Zubeyr ondan rivayette teferrüd etmiştir.” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 50, XV, 53, 8. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 241; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 306; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnâvut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 217.

⁶¹⁹ Safvan ibn Assâl. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 724; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 200; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 428; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 353.

yapmayın. Ribâ yemeyin. Günahsız kadına iftira atmayın. Savaşta kaçmayın. Masum birini öldürtmek veya helak olması için sultana bildirmeyin. Yahûdiler özellikle sizin için diyorum Sebti ihlal etmeyin.” Bu iki kişi Rasûlullah’ın (s) ellerini ve ayaklarını öptüler ve dediler ki: “Şahitlik ederiz ki sen nebisin.” Rasûlullah (s) bunun üzerine onlara dedi ki: “O zaman bana tabi olmanıza mâni nedir?” İkisi de: “Dâvud, neslin-den peygamber kesilmesin diye dua etti. Sana tâbi olursak Yahûdilerin bizi öldürme-sinden korkuyoruz.” dedi. Ebû Dâvud (ö. 275/889) bir seferinde şöyle dedi: “Günahsız kadına iftira atmayın veya savaşta kaçmayın.” Yine Ebû Dâvud (ö. 275/889): “Şu’be karıştırdı.” demiştir.⁶²⁰

Rasûlullah’a (s) 9 ayet sorulmuş, fakat o 10 tane ayet saymıştır. Ebû Dâvud (ö. 275/889), ravilerden Şu’be’nin bu konuda şüphe içinde olduğunu belirtmiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), bazı rivayetlerde sayılan ayetin 10 olduğunu, bunun ravilerin vehmi olduğunu belirtmiştir.⁶²¹ Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisi İbn Kesîr’in (ö. 774/1373) *Tefsîr*’inde naklettiğini belirttikten sonra ondan şu alıntıyı yapar: “Hadis müşkildir.⁶²² Abdullah ibn Seleme’nin hıfzında hata vardır. Hakkında olumsuz konu-şulmuştur (cerh).”⁶²³ Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayette geçen “Dâvud, neslin-den peygamber kesilmesin diye dua etti.” sözünün “Biz şimdi nebî bekliyoruz.” anla-mına geldiğini, bunun, tıpkı Dâvud’un duasında olduğu gibi onların yalanı olduğunu belirtmiştir. Rivayeteki başka bir illetin ise ittibâyı terketmelerinden olduğunu, bunun da yalan olduğunu belirtiyor. Çünkü diyor Şuayb Arnavut (1928-2016), “Abdullah ibn Selam ve başkaları iman etti ama Yahûdiler onları öldürmedi.”⁶²⁴

Rivayetin metniyle alakalı başka bir problem ise Yahûdilerin Hz. Peygamber’e “Nebî” mi “Rasûlullah” mı dedikleridir. Metinlerin iki tanesi hariç tamamında “Nebî”

⁶²⁰ Sened ve metin Tayâlisî’ye ait. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, II, 483 (1260); İbn Ebî Şeybe, *el-Mu-sannef*, V, 292 (26207); VII, 328 (36543); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 12 (18092); XXX, 21 (18096); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 17 (3705); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, İsti’zan 33 (2733). (IV, 451); Tefsîr 18 (3144). (V, 210); Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, thk. Ab-dülfettah Ebû Gudde, 2. bs (Haleb: Dârü’l-Matbuâtî’l-İslâmiyye, 1986), Tahrim 17 (4078). (VII, 111); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 449 (3527); VIII, 43 (8602); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, VIII, 69 (7396); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, I, 52 (20); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 287 (16673).

⁶²¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 15, 3. dipnotun devamı.

⁶²² Anlaşılması ve açıklanması güç bir durum, bir ifade içeren hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 225.

⁶²³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 15, 3. dipnotun devamı.

⁶²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 16, 3. dipnotun devamı.

kelimesi kullanılmıştır. Sadece İbn Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan 18096. rivayeti ile Taberânî'nin kitabında tahrir ettiği 7396. rivayetinde "Rasûlullah" kelimesi kullanılmıştır. Tahâvî (ö. 321/933), "Rasûlullah" lafzının sadece Şu'be'nin ashabından olan Yahyâ ibn Saîd'den rivayet edildiğini belirtmektedir.⁶²⁵

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdullah ibn Seleme cerh edildiği ve zayıf sayıldığı için söz konusu hadisin isnadı zayıftır.

A. Hadisin Tahriri

İbn Ebî Şeybe - *Musannef* (26207): İbn İdrîs (h. 192)⁶²⁶ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdullah ibn Seleme cerh edildiği ve zayıf sayıldığı için bu hadisin isnadı zayıftır.

İbn Ebî Şeybe - *Musannef* (36543):

İbn İdrîs (h. 192) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Gunder (h. 193)⁶²⁷ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

⁶²⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 22, 4. dipnot.

⁶²⁶ İbn İdrîs. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Eşsiz biriydi." demiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhdir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 144; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 295.

⁶²⁷ Gunder (Muhammed ibn Ca'fer). Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur. Şu'be'nin hadislerinde sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

Ebû Üsâme (h. 201)⁶²⁸ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdullah ibn Seleme cerh edildiği ve zayıf sayıldığı için bu hadisin isnadı zayıftır.

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (18092):

Gunder (h. 193) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Yezîd ibn Hârun (h. 206)⁶²⁹ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin Abdullah ibn Seleme'den dolayı isnadının zayıf olduğunu açıklamıştır.⁶³⁰

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (18096): Yahyâ ibn Saîd (h. 198)⁶³¹ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Abdullah ibn Seleme'de bulunan illetten⁶³² dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.⁶³³

⁶²⁸ Ebû Üsâme. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Hanbel ve İbn Maîn: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir. Arada tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 217; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 2; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 177.

⁶²⁹ Yezîd ibn Hârun. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Alî ibn Medîni, Ebû Hâtim ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. Tercemesinde birçok muhaddis ondan övgü dolu sözlerle bahsetmektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Mütkindir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 606.

⁶³⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 13, 3. dipnot.

⁶³¹ Yahyâ ibn Saîd. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Bana Yahyâ Kattân rivayette bulundu. Gözlerim onun gibisini görmedi." demiştir. Muhammed ibn Sa'd, İclî, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 329; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 216.

⁶³² Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis İstihlâları Sözlüğü*, 135.

⁶³³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 22, 4. dipnot.

Sünenü İbn Mâce (3705):

Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe (h. 235)⁶³⁴ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe (h. 235) > Gunder (h. 193) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe (h. 235) > Ebû Üsâme (h. 201) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Abdullah ibn Seleme dışındaki diğer ravilerin sika olduğunu, fakat İclî ile Ya'kûb ibn Şeybe'nin onun için "sika" derken; Buhârî (ö. 256/870), Ebû Hâtim (ö. 277/890) ve Dârekutnî'nin (ö. 385/995) onun için olumsuz konuştuğunu (cerh) nakletmiştir.⁶³⁵

Sünenü't-Tirmizî (2733):

Ebû Kureyb (h. 248)⁶³⁶ > Abdullah ibn İdrîs (h. 192) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Ebû Kureyb (h. 248) > Ebû Üsâme (h. 201) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

⁶³⁴ Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe. Abdullah ibn İdrîs, Gunder ve Ebû Üsâme'den hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

⁶³⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 656, 1. dipnot.

⁶³⁶ Ebû Kureyb. Abdullah ibn İdrîs ve Ebû Üsâme'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bihtir."; başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-sahihtir.”⁶³⁷ demiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî’nin (ö. 279/892) bu hadise verdiği hükmü tenkit etmiştir.⁶³⁸ Beşar Avvad: “Tirmizî’nin (ö. 279/892) dediği gibidir. Hadisin isnadında bulunan Abdullah ibn Seleme zayıftır.” demiştir.⁶³⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demiştir.⁶⁴⁰

Sünenü’-t-Tirmizî (3144):

Mahmûd ibn Geylân (h. 239)⁶⁴¹ > Ebû Dâvud (h. 203)⁶⁴² > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Mahmûd ibn Geylân (h. 239) > Yezîd ibn Hârun (h. 206) > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Mahmûd ibn Geylân (h. 239) > Ebû Velîd (h. 227)⁶⁴³ > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

⁶³⁷ Tirmizî’nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedî olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarıca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 113.

⁶³⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 14, 3. dipnotun devamı.

⁶³⁹ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 451, 2. dipnot.

⁶⁴⁰ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’-t-Tirmizî*, 326 (32).

⁶⁴¹ Mahmûd ibn Geylân. Ebû Dâvud, Yezîd ibn Hârun ve Ebû Velîd’den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII, 305; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, X, 64; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 522.

⁶⁴² Ebû Dâvud Tayâlisî. Şu’be ibn Haccâc’dan hadis almıştır. Alî ibn Medinî, Tayâlisî için şöyle demiştir: “Ebû Dâvud Tayâlisî’den daha hafızını görmedim.” Amr ibn Alî: “Ebû Dâvud sikadır.” demiştir. Abdurrahman ibn Mehdî: “Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 250.

⁶⁴³ Ebû Velîd. Şu’be ibn Haccâc’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Mütkindir.” demiştir. İclî ve Ebû Hâtîm: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 226; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, XI, 45; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 573.

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-sahihtir.” demiştir. Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demiştir.⁶⁴⁴

Sünenu Nesâî (4078): Muhammed ibn Ala’ (h. 248)⁶⁴⁵ > İbn İdrîs (h. 192) > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Nesâî - es-Sünenu’l-kübrâ (3527): Muhammed ibn Ala’ (h. 248) > İbn İdrîs (h. 192) > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Nesâî (ö. 303/915): “Hadis münkerdir.”⁶⁴⁶ demektedir. Ayrıca Abdullah ibn Seleme için “metruku’l-hadis”⁶⁴⁷ demiştir.⁶⁴⁸ Münzirî (ö. 656/1258), Nesâî’nin (ö. 303/915) bu hadisi münker saymasının sebebinin Abdullah ibn Seleme olduğunu ve onun hakkında olumsuz hükümlerin (cerh) olduğunu belirtmiştir.⁶⁴⁹

Nesâî - es-Sünenu’l-kübrâ (8602):

Muhammed ibn Ala’ (h. 248) > İbn İdrîs (h. 192) > Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

⁶⁴⁴ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 391 (613).

⁶⁴⁵ Muhammed ibn Ala’. Abdullah ibn İdrîs’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Nesâî bir seferinde “La be’s bih.” derken; başka bir seferinde “Sikadır.” demiştir. Mesleme ibn Kâzım: “Kûfelidir ve sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 500.

⁶⁴⁶ Za’îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

⁶⁴⁷ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 181.

⁶⁴⁸ Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 449.

⁶⁴⁹ Bkz. Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah Zeylaî, *Nasbü’r-râye li-tahrîci ehâdîsi’l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme, 1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Rayyân, 1997), IV, 258.

Abdullah ibn Saîd (h. 241)⁶⁵⁰ > İbn İdrîs (h. 192) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?) > Rasûlullah (s)

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebir*'de 4 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁶⁵¹ Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁶⁵² Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayet için şunları demiştir: “Hadis sahihtir. İleti olduğunu bilmiyoruz. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir. Ebû Abdullah Muhammed ibn Ya'kûb'dan Safvan ibn Assâl'ın tek hadis zikretmediğini duydum. Muhammed ibn Ubeyd, İbn Ya'kûb'a ‘Şeyhân (Buhârî, Müslim), Safvan ibn Assâl'ın hadisini aslında⁶⁵³ zikretmeyi neden terk ettiler?’ diye sormuş; İbn Ya'kûb: ‘Onun hadisindeki tarikin⁶⁵⁴ bozuk olmasından dolayıdır.’ diye cevap vermiştir. Abdullah ibn Seleme'ye gelince onun için: ‘Ashâbın büyüklerinden Alî ve Abdullah'dandır. Sa'b ibn Ebî Vakkâs, Câbir ibn Abdullah ve ahabdan başkalarından da rivayette bulunmuştur. İbn Seleme'den Ebû Zübeyr ve tabîinden birçok kişi hadis almıştır.’ denilir.” Zehebî (ö. 748/1348) de: “Sahihtir. İletini bilmiyoruz.” demiştir.⁶⁵⁵ Şuayb Arnavut (1928-2016), Zehebî'nin (ö. 748/1348) Hâkim'e (ö. 405/1014) muvafakat etmesini tenkit etmektedir.⁶⁵⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁶⁵⁷

Ukaylî (ö. 322/934), bu rivayetin ravilerinden olan Abdullah ibn Seleme'yi “*ed-Duâfâ*”da zikretmiş ve şunları nakletmiştir: “Ebû Velîd: ‘Onu biliriz ve uzak dururuz.’ demiştir. Şu'be: ‘Vallahi onu yanımdan uzaklaştırdım. Onu sizin yanınıza attım.’ demiştir. Buhârî (ö. 256/870): ‘Hadislerine tâbi olunmaz.’ demiştir. Buhârî'nin

⁶⁵⁰ Abdullah ibn Saîd. İbn İdrîs'den hadis almıştır. İbn Maîn: “Leyse bihi be's.” demiştir. Ebû Hâtim: “Sikadır.” demiştir. Nesâî bir rivayete göre “Saduktur.” derken; başka bir rivayete göre “Leyse bihi be's.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 305.

⁶⁵¹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VIII, 69 (7396).

⁶⁵² Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 52 (20).

⁶⁵³ Hadis kitabında herhangi bir bölümün kendisine istinad ettiği, o bölüme delil ve dayanak olan musned hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 328.

⁶⁵⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

⁶⁵⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 52.

⁶⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 14, 3. dipnotun devamı.

⁶⁵⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 287 (16673).

(ö. 256/870) bahsettiği hadis bu (incelenen) hadistir... Bu hadis sadece Safvan ibn Assâl tarihiyle⁶⁵⁸ bilinmektedir.”⁶⁵⁹ Zeylaî (ö. 762/1360), rivayette iki işkâl⁶⁶⁰ olduğundan bahsediyor: Birincisi, 9 ayet sorulduğu halde 10 tane verildiği, bazı metinlerde de “sihir” kelimesinin geçmeyerek ayet sayısının 8’e düştüğüdür. İkinci işkalinse bu vasiyetlerin Tevrat’ta geçtiğini, Firavun ve kavmine karşı bunların delil olmadığıdır. Bunların üstüne Zeylaî (ö. 762/1360): “Bu rivayet sadece Abdullah ibn Seleme’den gelmiştir. Onun hıfzı kötüdür. Hakkında olumsuz konuşulmuştur. Münker⁶⁶¹ rivayetleri vardır.” demiştir.⁶⁶² İbn Kesîr (ö. 774/1373), bu hadisin ravileri hakkında eleştiriler olduğunu söylüyor.⁶⁶³ İbn Hacer (ö. 852/1449), bu hadisi “ashab-ı sünen”in “kavî isnad”la rivayet ettiğini belirtmektedir.⁶⁶⁴

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁶⁶⁵ ve Dekkâk ile Rabâh⁶⁶⁶ Abdullah ibn Seleme’nin su-i hıfza sahip olduğunu ve bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, Abdullah ibn Seleme için Buhârî’nin (ö. 256/870): “Onun hadisiyle ihticac edilmez.”; Ebû Hâtim (ö. 277/890) ve Nesâî’nin (ö. 303/915): “Maruftur ve münkerdir.” dediklerini aktarmaktadır.⁶⁶⁷ Fahl⁶⁶⁸ ve Hâdî⁶⁶⁹ söz konusu hadisin senedine zayıf demişlerdir. Halebî, bu konudaki hadislerin hepsinin Abdullah ibn Seleme etrafında olduğunu belirtmekte ve

⁶⁵⁸ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

⁶⁵⁹ Ukaylî, *ed-Du’afâ’ü’l-kebir*, II, 261.

⁶⁶⁰ Hadiste açıklanması gereken, anlaşılması güç olan husus. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 143.

⁶⁶¹ Za’îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

⁶⁶² Bkz. Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah Zeylaî, *Tahrîcü’l-ehâdis ve’l-âsâri’l-vâkı’a fî tefsîri’l-Keşşâf li’z-Zemahşerî*, thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa’d, 1. bs (Riyad: Dâru İbn Huzeime, 1414), II, 292-293 (731).

⁶⁶³ Bkz. Ebû’l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 1. bs (yy: Daru Hicr, 1997), IX, 96.

⁶⁶⁴ Bkz. Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Telhîsü’l-habîr fî tahrîci ehâdisi’r-Râfi’iyyi’l-kebir*, thk. Ebû ‘Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutub, 1. bs (Mısır: Müessesetü Kurtubâ, 1995), IV, 173.

⁶⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 385, 1. dipnot.

⁶⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 378, 1. dipnot.

⁶⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 323, 1. dipnot.

⁶⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 272, 889. dipnot.

⁶⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 229, 3. dipnot.

onun hakkında olumsuz konuşulup, ondan münker rivayetlerin geldiğini aktarmaktadır.⁶⁷⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadis hakkında herhangi bir açıklama yapmamaktadır.⁶⁷¹

Bu rivayet 10 hadis kaynağında 28 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Tüm rivayetler “Şu’be ibn Haccâc (h. 160) > Amr ibn Mürre (h. 116) > Abdullah ibn Seleme (h. 80) > Safvan ibn Assâl (?)” tarikiyle gelmektedir. Ravilerden İbn Seleme cerh edilmiştir. Bundan dolayı bu isnadla gelen bütün rivayetler zayıftır. Ayrıca bu rivayet mutlak ferddir.⁶⁷²

1.20. 895 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبَّادٍ الْمَدِينِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَدِمَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ الْمَدِينَةَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي فَأَتَاهُ فَقَرَعَ الْبَابَ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرْيَانًا يَجُرُّ ثَوْبَهُ، وَاللَّهُ مَا رَأَيْتُهُ عُرْيَانًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ، فَاعْتَنَقَهُ وَقَبَّلَهُ.

Muhammed ibn İsmâîl Buhârî (h. 256)⁶⁷³ > İbrâhîm ibn Yahyâ Medenî (?)⁶⁷⁴ > Ebû Yahyâ ibn Muhammed (?)⁶⁷⁵ > Muhammed ibn İshâk (h. 150)⁶⁷⁶ > İbn Şihâb

⁶⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Halebî)*, 348, 2. dipnot.

⁶⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Elbânî)*, 353 (893).

⁶⁷² Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

⁶⁷³ Muhammed ibn İsmâîl Buhârî. Buhârî “el-Câmi” dışında İbrâhîm ibn Yahyâ Medenî’den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 47.

⁶⁷⁴ İbrâhîm ibn Yahyâ Medenî. Sadece babası Ebû Yahyâ ibn Muhammed’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Zayıftır.” demiştir. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Hâkim: “Sikadır.” demiştir. Ezdî: “Babasından rivayetlerinde münkerdir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Leyyinu’l-hadistir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 230; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 176; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 95.

⁶⁷⁵ Ebû Yahyâ ibn Muhammed. Muhammed ibn İshâk’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Daifu’l-hadistir.” demiştir. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Sâcî: “Hadisinde münkerler ve yanlış şeyler vardır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 520; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 273; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 596.

⁶⁷⁶ Muhammed ibn İshâk. İbn Şihâb Zührî’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Alî ibn Medînî: “Râsûlullah’ın hadislerinin medarıdır.” demiştir. İbn Hanbel: “Hasenu’l-hadistir.” demiştir. Mâlik: “Deccallerden biridir.” demiştir. Hâfız Ebû Bekr: “Ulemadan birçoğu İbn İshâk’ın rivayetleriyle ihticac etmekten sakınmışlardır. Bunun sebepleri teşeyyu, kaderi inkâra gitmesi, hadislerinde tedlis olmasıdır.” demiştir. Ebû Zur’a Dimeşkî: “Muhammed ibn İshâk ehl-i ilmin büyükleriyle beraber olmuş

Zührî (h. 124)⁶⁷⁷ > Urve ibn Zubeyir (h. 94)⁶⁷⁸ > Âişe (h. 57)⁶⁷⁹ şöyle demiştir: *Zeyd ibn Hârise Medine'ye geldi ve Rasûlullah (s) benim odamdaydı. Ardından Zeyd geldi ve kapıyı çaldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s) çıplak olduğu halde elbisesini sürüyerek kapıyı açmak için kalktı. Vallahi onu ne bundan önce ne de sonra çıplak olarak görmedim. Rasûlullah (s) kapıyı açtıktan sonra Zeyd'e sarıldı ve onu öptü.*⁶⁸⁰

Tahâvî (ö. 321/933), Rasûlullah'ın (s) burada çıplak olmasının avret bölgesinin açık olması olmadığı beyan etmektedir.⁶⁸¹

birisidir. Ehl-i Hadis onun sıdkını görmüş ve İbn Şihâb'ın ona olan medhiyle hayırla anmışlardır. İbn İshâk'ı Mâlik'in sözüyle değersizleştirmişlerdir. Ama bu sözün sen onun hadisleriyle ilgili değil de kaderî olmakla ithamından kaynaklandığını görebilirsin." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır. Hücet değildir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (423. sayfa): "Dârimî, İbn Maîn'in 'Leyse bihi be's. Zührî'den naklettiği hadislerde zayıftır.' dediğini naklediyor. Ebû Zur'a, Yahya ibn Maîn'e 'Birisi "Muhammed ibn İshâk hüccettir." dese doğru sayılır mı?' diye sormuş, İbn Maîn de cevap olarak 'Hayır fakat o sikadır.' demiştir. Nesâî: 'Kavî değildir.' demiştir." Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (428. sayfa): "Ebû Hâtim: 'Muhammed ibn İshâk hadis konusunda bana göre kavî değildir. Daîfu'l-hadistir.' demiştir. İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiş ve şunları demiştir: 'Zayıf ravilerden tedlisle bulunurdu. Rivayetlerinde münkerler vardır. Eğer rivayet ettiği kişiden sema yolu ile aldığını belirtirse o sebt olur. O hadis ile ihticac edilir.' demiştir. Zehebî '*el-Mizân*'da 'Bir kişi hariç herkes onu tevsik etmiştir. Sâlihu'l-hadistir.' demiştir. Dârekutnî: 'Onun hükmünde ulema ihtilaf etmiştir. Hücet değildir. İ'tibar edilir.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Müdellistir. Şiî ve kaderî olduğu söylenmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Müdellistir. İbn Maîn, İbn Hanbel, Sufyân ibn Uyeyne, İbn Medînî ve diğerleri onu tevsik etmiştir. Ulemanın büyük çoğunluğu onu hayırla anmıştır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 405, XXIV, 423, 6. dipnot; XXIV, 428, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 38; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 467; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 212.

⁶⁷⁷ İbn Şihâb Zührî. Urve ibn Zubeyir'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İbn Şihab için: "Derler ki: Zühri, sikadır. Hadis, ilim, rivayette, bunların hepsinde fakihtir." sözünü aktarmıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Fakih. Hâfız. İtkamı ve büyüklüğünde ittifak vardır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 419; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 506.

⁶⁷⁸ Urve ibn Zubeyir. Teyzesi Âişe'den hadis almıştır. Kabîsa ibn Züeyb: "Urve ibn Zubeyir, Âişe'nin yanına girer ve bize öğretirdi Âişe, insanların en bilgilisiydi. Ona, Rasûlullah'ın ashabının büyüklerinden sorardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 180; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 389.

⁶⁷⁹ Âişe. Rasûlullah'ın (s) eşlerindendir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1881; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 433; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 231.

⁶⁸⁰ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, İsti'zan 32 (2732). (IV, 450).

⁶⁸¹ Bkz. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvut, 1. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), III, 415.

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdir.⁶⁸² Zührî’den sadece bu vehle⁶⁸³ biliyoruz.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Yahyâ ibn Muhammed ve oğlu İbrâhîm ibn Yahyâ Medenî zayıf olduğu için bu hadisin isnadı zayıftır. Zehebî (ö. 748/1348): “Hadis münkerdir.⁶⁸⁴ Ebû Yahyâ babasından bu rivayeti nakilde teferrüd⁶⁸⁵ etmiştir.” demiştir.⁶⁸⁶ Aynî (ö. 855/1451), söz konusu hadisin ravilerinden olan Ebû Yahyâ hakkında birçok olumsuz görüş olduğunu (cerh) belirtmektedir.⁶⁸⁷ Beşşar Avvad, söz konusu rivayetin isnadının Ebû Yahyâ ibn Muhammed’den dolayı zayıf olduğunu ve Muhammed ibn İshâk’ın müdellis olup bu rivayetin an’aneli olduğunu belirtiyor.⁶⁸⁸ Şuayb Arnavut (1928-2016): “Muhammed ibn İshâk’dan dolayı bu hadis zayıftır.” demiştir.⁶⁸⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demiştir.⁶⁹⁰

Üzeyir Durmuş, bir makalesinde bu rivayet için şunları demiştir: “Bu rivâyet Buhârî’nin mevcut eserlerinde bulunamadı. Bununla birlikte Buhârî’nin İbrâhîm b. Yahyâ’dan (ö. 245/859) hadîs aldığı konusunda şüphe yoktur. Zira Buhârî *et-Târîhü’s-şagîr*’de ondan 1 hadîs rivâyet etmektedir. Buhârî, *et-Târîhü’s-şagîr*, 1: 120. Buhârî’den önceki ve muâsırı muhaddislerin günümüze ulaşan eserlerinde de bu rivâyet yer almamaktadır.”⁶⁹¹

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁶⁹² ve *Dekkâk ile Rabâh*⁶⁹³ bu hadisin senedinde iki zayıf ravi bulunduğunu ve İbn İshâk’ın

⁶⁸² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

⁶⁸³ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

⁶⁸⁴ Za’îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

⁶⁸⁵ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 315.

⁶⁸⁶ Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Bicavî, 1. bs (Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, 1963), IV, 407.

⁶⁸⁷ Bkz. Ebû Muhammed Bedreddin Aynî, *Nuhabü’l-efkâr fî tenkîhi mebâni’l-ahbâr fî Şerhi Meâni’l-âsâr*, thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, 1. bs (Katar: Vizaretü’l-Evkaf ve’ş-Şuuni’l-İslamiyye, 2008), XIII, 449.

⁶⁸⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 450, 2. dipnot.

⁶⁸⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, I, 226, 3. dipnot.

⁶⁹⁰ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 326 (32).

⁶⁹¹ Üzeyir Durmuş, “Sünenü’t-Tirmizî’ye Kaynaklık Bakımından İmâm Buhârî’nin Eserleri (Tahrîc ve Değerlendirme)”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VI/11 (2018): 418, 43. dipnot.

⁶⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 385, 3. dipnot.

⁶⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 387, 3. dipnot.

tedliste⁶⁹⁴ bulunduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, İbn Ebî Hâtim'in (ö. 327/938) İbrâhîm ibn Yahyâ'yı zayıf saydığını, Ezdî'nin onun hakkında "münkeru'l-hadis"⁶⁹⁵ dediğini; Ukaylî'nin (ö. 322/934) Ebû Yahyâ ibn Muhammed hakkında "Hadisinde münker ve hatalar vardır." dediğini; Nesâî'nin (ö. 303/915) Muhammed ibn İshâk için "Kavî değildir." dediğini ve İbn Hanbel'in (ö. 241/855) "Çok fazla tedlisi vardır." sözlerini aktarmaktadır.⁶⁹⁶ Fahl⁶⁹⁷, Hâdî⁶⁹⁸ ve Halebî⁶⁹⁹ bu hadisin senedine zayıf demişlerdir. Elbânî (1914-1999), söz konusu hadis hakkında bir şey dememektedir.⁷⁰⁰

Bu rivayeti sadece Tirmizî (ö. 279/892) *es-Sünen*'de tahrir etmiştir. Bu durumda rivayet sened ve metin yönünden garîbdir.⁷⁰¹ Her ne kadar söz konusu rivayetin ravileri arasında ittisal mevcut olsa da, bu ravilerden Ebû Yahyâ ibn Muhammed ve oğlu İbrâhîm ibn Yahyâ Medenî zayıf olduklarından dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.

1.21. 916 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَرْجَسٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَمُوتُ، وَعِنْدَهُ قَدَحٌ فِيهِ مَاءٌ، فَيُدْخِلُ يَدَهُ فِي الْقَدَحِ، وَيَمْسَحُ وَجْهَهُ بِالمَاءِ، ثُمَّ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى سَكَرَاتِ الْمَوْتِ»

⁶⁹⁴ Bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek bir şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 313.

⁶⁹⁵ Çokça münker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

⁶⁹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 323, 2. dipnot.

⁶⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 272, 891. dipnot.

⁶⁹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 228, 5. dipnot.

⁶⁹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 349, 1. dipnot.

⁷⁰⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 354 (895).

⁷⁰¹ Sadece bir senedle rivayet edilmiş olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 86.

Yûnus ibn Muhammed (h. 207)⁷⁰² > Leys ibn Sa'd (h. 175)⁷⁰³ > Yezîd ibn Abdullah (h. 139)⁷⁰⁴ > Mûsâ ibn Sercis (?)⁷⁰⁵ > Kâsım ibn Muhammed (h. 106)⁷⁰⁶ > Âişe (h. 57)⁷⁰⁷ şöyle demiştir: *Rasûlullah'ı (s) ölürken gördüm. Yanında su bulunan bir tas vardı. Elini tasa sokuyor ve suyu yüzüne sürüyordu. Sonra dedi ki: "Allah'ım ölüm anındaki sıkıntılardan sana sığınırım."*⁷⁰⁸

⁷⁰² Yûnus ibn Muhammed. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sika sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sika sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 540; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 447; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 614.

⁷⁰³ Leys ibn Sa'd. Yezîd ibn Abdullah'dan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İshâk ibn Mansûr, İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hanbel: "Sika sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 255; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 459; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 464.

⁷⁰⁴ Yezîd ibn Abdullah. Mûsâ ibn Sercis'den hadis almıştır. İbn Maîn, Nesâî, Muhammed ibn Sa'd ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 169; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 339; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 602.

⁷⁰⁵ Mûsâ ibn Sercis. Kâsım ibn Muhammed'den hadis almıştır. Mûsâ sadece "Allah'ım ölüm anındaki sıkıntılardan sana sığınırım." hadisini rivayet etmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Mestûr" demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut "Meçhulü'l-haldir." demişlerdir. Ravi hakkında herhangi bir cerh veya ta'dil hükmü yoktur. Ravi bu haliyle meçhulü'l-haldir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 67; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 345; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 551; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 430.

⁷⁰⁶ Kâsım ibn Muhammed. Halası Âişe'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Vehb: "Bu ümmetin fakihlerindendir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Medîne'nin fakihlerindendir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 427; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 451.

⁷⁰⁷ Âişe. Rasûlullah'ın (s) eşlerindendir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1881; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 433; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 231.

⁷⁰⁸ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe'ye ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 42 (29333); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 415 (24356); XL, 478 (24416); XLI, 30 (24481); XLII, 96 (25176); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 64 (1623). (II, 546); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Cenâiz 8 (978). (II, 299); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 389 (7064); IX, 401 (10866); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 9 (4510); VIII, 144 (4688); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIII, 34 (83); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 307 (3244); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 505 (3731); III, 58 (4386).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Mûsâ ibn Sercis meçhulü'l-ayn⁷⁰⁹ olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca Mûsâ sadece bu hadisi rivayet etmiştir.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (24356): Yûnus ibn Muhammed (h. 207) > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Mûsâ ibn Sercis'in meçhul olmasından dolayı bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁷¹⁰

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (24416): Mansûr ibn Seleme (h. 209)⁷¹¹ > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁷¹²

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (24481): Mansûr ibn Seleme (h. 209) > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁷¹³

⁷⁰⁹ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta'dil alimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma'rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

⁷¹⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 415, 1. dipnot.

⁷¹¹ Mansûr ibn Seleme. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd ve Dârekutnî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 530; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 308; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 547.

⁷¹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 479, 1. dipnot.

⁷¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 30, 2. dipnot.

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (25176): Hâşim (h. 207)⁷¹⁴ > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Mûsâ ibn Sercis'in meçhul olmasından dolayı bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁷¹⁵

Sünenu İbn Mâce (1623): Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)⁷¹⁶ > Yûnus ibn Muhammed (h. 207) > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Mûsâ ibn Sercis'in meçhul olmasından dolayı bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁷¹⁷ Beşşar Avvad: "İsnadı zayıftır. Mûsâ ibn Sercis meçhuldür. Yezîd bu rivayeti Mûsâ'dan nakilde teferrüd etmiştir. Mûsâ ibn Sercis'i kimse tevsîk etmemiştir." demiştir.⁷¹⁸

Sünenu't-Tirmizî (978): Kuteybe ibn Saîd (h. 240)⁷¹⁹ > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): "Hadis garîbdir." demektedir. Mübârekfûrî (1865-1935): "Tirmizî (ö. 279/892) bu hadisin sıhhati hakkında bir hüküm vermemiştir. Zayıftır.

⁷¹⁴ Hâşim ibn Kâsım. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd, İbn Medînî ve Ebû Hâtım: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 18; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 570.

⁷¹⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 92, 2. dipnot.

⁷¹⁶ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Yûnus ibn Muhammed'den hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtım ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

⁷¹⁷ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 546, 2. dipnot.

⁷¹⁸ Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 1. bs (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1998), III, 132, 1623. dipnot.

⁷¹⁹ Kuteybe ibn Saîd. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde "Saduktur." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 523; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 454.

Zayıflığı zahirdir çünkü Mûsâ ibn Sercis mesturdur.⁷²⁰ demiştir.⁷²¹ Beşşar Avvad⁷²² ve Elbânî (1914-1999)⁷²³ de bu hadise zayıf demişlerdir.

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (7064): Süleymân ibn Dâvud (h. 253)⁷²⁴ > İbn Vehb (h. 197)⁷²⁵ > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10866): Süleymân ibn Dâvud (h. 253) > İbn Vehb (h. 197) > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Müsnedu Ebû Ya'la Mevsilî (4510): Süveyd (h. 240) > Rişdîn ibn Sa'd (h. 188) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selîm Esed, ravilerden Süveyd ve Rişdîn ibn Sa'd'ın zayıf olmasından dolayı bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁷²⁶

Müsnedu Ebû Ya'la Mevsilî (4688): Ebû Kureyb (h. 248) > Muhammed ibn Zeyd (?) > Rişdîn ibn Sa'd (h. 188) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selîm Esed, bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁷²⁷

⁷²⁰ Kendisinden birden fazla ravi hadis rivayet ettiği halde cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen veya hakkında yapılan cerh ve ta'diliyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 177.

⁷²¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, IV, 48.

⁷²² Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 299, 2. dipnot.

⁷²³ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*, 111.

⁷²⁴ Süleymân ibn Dâvud. İbn Vehb'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 186; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 251.

⁷²⁵ İbn Vehb. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 71.

⁷²⁶ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 9, 1. dipnot.

⁷²⁷ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 144, 2. dipnot.

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de 3 farklı isnadla⁷²⁸, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta ise 1 isnadla tahrir etmiştir.⁷²⁹ Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir ettiği bu rivayet için: “Bu hadisi Kâsım ibn Muhammed'den sadece Mûsâ ibn Sercis rivayet etti. Mûsâ'dan da sadece Yezîd ibn Abdullah rivayet etti. Leys ibn Sa'd, bu rivayette teferrüd etti.” demiştir.⁷³⁰ Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁷³¹ Bunlardan 3731 nolu rivayet için Hâkim (ö. 405/1014): “Hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁷³² Şuayb Arnavut (1928-2016), Hâkim'in (ö. 405/1014) bu hadise verdiği hükme ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) bu hükme muvafakat etmesini tenkit etmiştir.⁷³³ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği diğer bir rivayet olan 4386 nolu rivayet için: “Hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁷³⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁷³⁵ ve Dekkâk ile Rabâh⁷³⁶ bu rivayetin senedindeki Mûsâ ibn Sercis'in meçhul olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, ravilerden Mûsâ ibn Sercis'in “mestur”⁷³⁷ olduğunu nakletmiştir.⁷³⁸ Halebî, incelenen rivatelerin isnadının durumundan dolayı hadisin

⁷²⁸ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 34 (83).

⁷²⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 307 (3244).

⁷³⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 307.

⁷³¹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 505 (3731); III, 58 (4386).

⁷³² Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 505.

⁷³³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 416, 1. dipnotun devamı.

⁷³⁴ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 58.

⁷³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 390, 5. dipnot.

⁷³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 384, 3. dipnot.

⁷³⁷ Kendisinden birden fazla ravi hadis rivayet ettiği halde cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen veya hakkında yapılan cerh ve ta'diliyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 177.

⁷³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 329, 2. dipnot.

zayıf olduğunu, Mûsâ ibn Sercis'in meçhul olduğunu ve kimsenin onu tevsik etmediğini söylemiştir.⁷³⁹ Elbânî (1914-1999)⁷⁴⁰, Fahl⁷⁴¹ ve Hâdî⁷⁴² bu hadisin isnadına zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 9 hadis kaynağında 18 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'de tahrir ettiği iki isnadı hariç diğer 16 isnadda ilk beş ravi ortakdır: "Leys ibn Sa'd (h. 175) > Yezîd ibn Abdullah (h. 139) > Mûsâ ibn Sercis (?) > Kâsım ibn Muhammed (h. 106) > Âişe (h. 57)." Bu raviler arasından Mûsâ ibn Sercis meçhulü'l-haldir. Dolayısıyla söz konusu rivayetin bütün isnadları zayıftır. Ayrıca Taberânî'nin (ö. 360/971) de belirttiği gibi rivayet mutlak ferddir.⁷⁴³

Rivayetin bütün tariklerinin⁷⁴⁴ zayıf olması, Rasûlullah'ın (s) ölüm anında "sekerât-ı mevt"den dolayı dua ettiği olayının zayıf yollarla geldiğini göstermektedir. Rivayetin sıhhatini destekleyecek başka bir rivayet bulunmamaktadır. Bundan dolayı Rasûlullah'ın (s) ölüm anında "sekerât-ı mevt"den dolayı dua etmediğini belirtebiliriz. Buhârî'de (ö. 256/870) *Sahîh*'inde geçen bir rivayete göre Rasûlullah (s) ölüm anında şöyle demiştir: "لا إله إلا الله إن للموت سكرات" "Allah'tan başka ilah yoktur. Muhakkak ölümün sekerâtı vardır."⁷⁴⁵ Bu rivayette görüldüğü üzere Rasûlullah'ın (s) ölüm anında söylediği söz budur. Sekerât-ı mevtin kolaylaştırılması için dua etmemiştir.

1.22. 942 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبُو الْجَلَّاسِ عُقْبَةُ بْنُ سَيَّارٍ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ شَمَّاحٍ، قَالَ: شَهِدْتُ مِرْوَانَ سَأَلَ أَبَا هُرَيْرَةَ: كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَصَلِّي عَلَى الْجَنَازَةِ؟ قَالَ:

⁷³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 354, 1. dipnot.

⁷⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 359, 1. dipnot.

⁷⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 276, 912. dipnot.

⁷⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 232, 4. dipnot.

⁷⁴³ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

⁷⁴⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

⁷⁴⁵ Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Megâzî 78 (4449). (VI, 13); Rikâk 42 (6510). (VIII, 107).

أَمْعَ الَّذِي قُلْتُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: كَلَامٌ كَانَ بَيْنَهُمَا قَبْلَ ذَلِكَ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ رُبُّهَا، وَأَنْتَ خَلَقْتَهَا، وَأَنْتَ هَدَيْتَهَا لِلْإِسْلَامِ، وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا وَعَلَانِيَتِهَا، جُنْنَا شُفَعَاءَ فَاغْفِرْ لَهُ".

قال أبو داود: أخطأ شعبه في اسم علي بن شُمَّاح، قال: عثمان بن شُمَّاس. قال أبو داود: سمعتُ أحمدَ بن إبراهيم الموصلي يحدثُ أحمدَ ابن حنبلٍ، قال: ما أعلمُ أيَّ جليستُ من حمادِ بن زيدٍ مجلساً إلا عُيِّ فيه عن عبدِ الوارث وجعفرِ بن سليمان.

Ebû Ma'mer Abdullah ibn Amr (h. 224)⁷⁴⁶ > Abdülvâris (h. 180)⁷⁴⁷ > Ebû Culâs (?)⁷⁴⁸ > Alî ibn Şemmâh (?)⁷⁴⁹ > Ebû Hureyre (h. 57)⁷⁵⁰ şöyle demiştir: Alî: "Mervân'ın Ebû Hureyre'ye: 'Rasûlullah'ın (s) cenaze namazında bir şeyler dediğini nasıl duydu?" diye sorduğuna şahit oldum." demiştir. Ebû Hureyre, Mervân'a: "Dediğim şeyle birlikte mi?" demiş, Mervân ise "Evet." cevabını vermiştir. Ebû Culâs: "Daha önceden aralarında konuşma geçmişti." demiştir. *Ebû Hureyre dedi ki: "Allah'ım sen onun rabbisin, onu sen yarattın ve onu İslâm'a sen erdirdin. Onun ruhunu*

⁷⁴⁶ Ebû Ma'mer Abdullah ibn Amr. Abdülvâris'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ya'kûb ibn Şeybe, Ebû Zur'a ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 315.

⁷⁴⁷ Abdülvâris. Ebû Culâs'dan hadis almıştır. Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 478; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 441; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 367.

⁷⁴⁸ Ebû Culâs. Alî ibn Şemmâh'dan hadis almıştır. İbn Hanbel onun sika olduğunu temenni etmektedir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 198; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 240; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 394.

⁷⁴⁹ Alî ibn Şemmâh. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Ebû Culâs hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Ebû Culâs ondan rivayette teferrüd etti. Rivayet ettiği bir hadis vardır, o da ızdırabtan dolayı zayıftır." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 402; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 45.

⁷⁵⁰ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

alan sensin. Onun gizli ve açık hallerini bilen sensin. Biz, onun affını istemek için geldik, sen onu affet."⁷⁵¹

Ebû Dâvud (ö. 275/889): "Şu'be, Alî ibn Şemmâh'ın ismini Osmân ibn Şemmâs diyerek hata etmiştir. Ahmed ibn İbrâhîm Mevsılî'den İbn Hanbel'in (ö. 241/855) 'Hammâd ibn Zeyd ile her oturduğumda onun Abdülvâris ve Ca'fer ibn Süleymân'dan rivayeti men ettiğini bilirim.' dediğini duydum." demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Alî ibn Şemmâh meçhul bir ravidir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının Alî ibn Şemmâh'ın meçhul olması dolayısıyla zayıf olduğunu, mezkûr rivayetin isnadında ihtilaf olduğunu ve bazı ravilerin bu hadisi Ebû Hureyre'nin sözü olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir.⁷⁵²

A. Hadisin Tahrici

İbn Ebî Şeybe - *Musannef* (11355): Yezîd ibn Hârun (h. 206)⁷⁵³ > Şu'be (h. 160)⁷⁵⁴ > Ebû Culâs (?)⁷⁵⁵ > Osmân ibn Şemmâs (?)⁷⁵⁶ > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

⁷⁵¹ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 488 (11355); VI, 98 (29778); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 445 (7477); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cenâiz 60 (3200). (V, 109); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 395 (10849-10850).

⁷⁵² Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 110, 1. dipnot.

⁷⁵³ Yezîd ibn Hârun. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Alî ibn Medîni, Ebû Hâtim ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. Tercemesinde birçok muhaddis ondan övgü dolu sözlerle bahsetmektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Mütkindir. Âbiddir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 606.

⁷⁵⁴ Şu'be ibn Haccâc. Ebû Culâs'dan hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: "Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim." demiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Me'mundur. Sebttir. Hüccettir." demiştir. İclî: "Sikadır. Hadiste sebttir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Mütkindir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

⁷⁵⁵ Ebû Culâs. Osmân ibn Şemmâs'dan hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 198.

⁷⁵⁶ Osmân ibn Şemmâs. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. Ancak sadece İbn Hibbân'ın onu tevsik etmesi meçhul bir ravi olduğunu gösteriyor. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 389; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 384.

Raviler arasında ittisal mevcut olmakla birlikte Osmân ibn Şemmâs meçhul bir ravidir. Bundan dolayı bu hadisin isnadı zayıftır.

İbn Ebî Şeybe - *Musannef* (29778): Yezîd ibn Hârûn (h. 206) > Şu'be (h. 160) > Ebû Culâs (?) > Osmân ibn Şemmâs (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (7477): Yezîd ibn Hârûn (h. 206) > Şu'be (h. 160) > Ebû Culâs (?) > Osmân ibn Şemmâs (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin zayıf olduğunu ve üç illeti⁷⁵⁷ olduğunu söylemiştir: İletinin ilki senedde, ikincisi bazı ravilerinin meçhul olmasında ve üçüncüsü ise bazı ravilerin bu hadisi Ebû Hureyre'nin sözü olarak yani mevkuf olarak rivayet etmiş olmalarıdır. Ayrıca Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisi İbn Hacer'in (ö. 852/1449) tahsin⁷⁵⁸ etmesi ve Ahmmed Muhammed Şakir'in (1892-1958) tashih⁷⁵⁹ etmesini tenkit etmektedir.⁷⁶⁰

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10849): Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)⁷⁶¹ > Muhammed ibn Ca'fer (h. 193)⁷⁶² > Şu'be (h. 160) > Ebû Culâs (?) > Osmân ibn Şemmâs (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

⁷⁵⁷ Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 135.

⁷⁵⁸ Hadisin hasen olduğunu söyleme, buna hükmetme. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 303.

⁷⁵⁹ Hadisin sahih olduğunu söylemek, buna hükmetmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 310.

⁷⁶⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 446, 1. dipnot.

⁷⁶¹ Muhammed ibn Beşşâr. Muhammed ibn Ca'fer'den hadis almıştır. İclî: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sâlih ve la be'se bihtir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 469.

⁷⁶² Muhammed ibn Ca'fer. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur. Şu'be'nin hadislerinde sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10850): Muâviye ibn Sâlih (h. 262)⁷⁶³ > Abdurrahman ibn Mübârek (h. 228)⁷⁶⁴ > Abdülvâris (h. 180) > Ebû Culâs (?) > Alî ibn Şemmâh (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁷⁶⁵ ve Dekkâk ile Rabâh⁷⁶⁶ bu rivayetin senedindeki Alî ibn Şemmâh'ı, meçhul ravileri tev-sik⁷⁶⁷ etme âdeti olduğunu üzere İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini belirtmişlerdir. Elbânî (1914-1999) de, Şuayb Arnavut'un (1928-2016) dediği gibi İbn Şemmâh'ı İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini söylemiş ve ondan sadece bir kişinin hadis rivayet ettiğini eklemiştir.⁷⁶⁸ Hâdî, bu hadis in sıhhatinin zayıf olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁹ Halebî, söz konusu rivayetin isnadında zayıf bir ravi olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷⁰ Yûsuf Ali Budeyvî⁷⁷¹ ve Fahl⁷⁷² incelenen hadis in sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu rivayet 4 hadis kaynağında 5 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İncelenen rivayeti Ebû Hureyre'den Alî ibn Şemmâh'ın mı yoksa Osmân ibn Şemmâs'ın mı aldığı tartışmalıdır. Ebû Dâvud (ö. 275/889), Şu'be'nin hata yaptığını, aslında bu ravinin Alî ibn Şemmâh olduğunu belirtmektedir. İkisi de meçhul ravilerdir. Bu durumda bütün isnadlar zayıftır. Ayrıca bu hadis, Ebû Hureyre'nin sözü olarak yani mevkuf olarak da rivayet edilmiştir ki daha doğrusu bu olsa gerektir.

⁷⁶³ Muâviye ibn Sâlih. Abdurrahman ibn Mübârek'den hadis almıştır. Nesâî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 194; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 212; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 538; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 395.

⁷⁶⁴ Abdurrahman ibn Mübârek. Abdülvâris'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 263; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 349.

⁷⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 400, 2. dipnot.

⁷⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 394, 2. dipnot.

⁷⁶⁷ Bir kimsenin/bir ravinin adalet ve zabt niteliklerini taşıdığını, güvenilir (sika) biri olduğunu söylemek, buna hükmetmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 320.

⁷⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 368, 1. dipnot.

⁷⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 238, 5. dipnot.

⁷⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 361, 1. dipnot.

⁷⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 336-337 (938).

⁷⁷² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 282 (938).

1.23. 965 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ أَبُو حَيْثَمَةَ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ يُونُسَ، عَنِ الزَّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: "خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ، وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعٌ مِثَّةٌ، وَخَيْرُ الْجِيوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ، وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ. أَلْفًا مِنْ قِلَّةٍ". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَالصَّحِيحُ مُرْسَلٌ.

Zuheyir ibn Harb (h. 234) > Vehb ibn Cerîr (h. 206) > Cerîr ibn Hâzım (h. 170) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > Zührî (h. 124) > Ubeydullah ibn Abdullah (h. 94) > İbn Abbâs (h. 68) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "En iyi dostluk dört kişiyle olur. Hayırlı bir birlik yüz kişiden, hayırlı bir ordu da dört bin kişiden olur. On iki bin kişi olan bir orduysa artık azlık nedeniyle mağlup edilemez."*⁷⁷³

Ebû Dâvud (ö. 275/889): "Doğrusu mürseldir."⁷⁷⁴ demiştir.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁷⁷⁵, Dekkâk ile Rabâh⁷⁷⁶, Yûsuf Ali Budeyvî⁷⁷⁷ ve Elbânî (1914-1999)⁷⁷⁸ bu rivayetin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Fahl, söz konusu hadisin mualel⁷⁷⁹ olduğunu belirtmiştir.⁷⁸⁰ Hâdî⁷⁸¹ ve Halebî⁷⁸² bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.

İncelenen bu rivayetin senedinde herhangi bir zayıf ravi bulunmamaktadır. Bundan dolayı diğer isnadlar aktarılmamıştır. Rivayetin asıl problemi Rasûlullah'ın (s) sözü olmamasıdır. Bu hadis için yapılan yorumlar şu şekildedir: İbn Hanbel'in (ö.

⁷⁷³ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 418-419 (2682); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cihâd 87 (2611). (IV, 252); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Siyer 7 (1555). (III, 214); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IV, 459 (2587); Ebû Bekr Muhammed b. İshak İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa A'zami (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980), IV, 140 (2538); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XI, 17 (4717); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, I, 611 (1621); II, 110 (2489); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 263 (18481).

⁷⁷⁴ Tâbiûn neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

⁷⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 408 (961).

⁷⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 402 (959).

⁷⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 343 (961).

⁷⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 376 (967).

⁷⁷⁹ Sened veya metninde ancak uzman hadis âlimlerinin fark edebileceği ve sahihliğe zarar veren gizli kusur bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 188.

⁷⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 288, 961. dipnot.

⁷⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 244, 2. dipnot.

⁷⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 368, 2. dipnot.

241/855) *Müsned*'inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016) şunları söylemiştir: “Ricali sikadır ve Şeyhân (Buhârî, Müslim) ricalidir. Mevsulünde⁷⁸³ veya irsalinde ihtilaf edilmiştir. Ebû Dâvud (ö. 275/889): ‘Doğrusu mürseldir.’ demiş; Tirmizî (ö. 279/892): ‘Büyüklerden sadece Cerîr bunu rivayet etmiştir. Bu hadisi sadece Zührî Nebî’ye (s) mürsel olarak rivayet etmiştir.’ demiş, Ebû Hâtim (ö. 277/890) ise: ‘Mürsele benziyor. Bu sözün Rasûlullah’ın (s) sözü olmasına ihtimal yoktur.’ demiştir.”⁷⁸⁴ Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), üstteki sözlerine ilaveten şunları demiştir: “Zayıftır... Musannif ‘*el-Merâsîl*’ de: ‘Bu isnad edilmiştir sahih değildir.’ demiştir.”⁷⁸⁵ Tirmizî (ö. 279/892), bu rivayet için “hasen-garîb”⁷⁸⁶ hükmü vermiş ve üstte geçen sözü demiştir.⁷⁸⁷ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, Ebû Dâvud (ö. 275/889) ile Ebû Hâtim’in (ö. 277/890) sözlerini aktarmış ve “Bu sözlerden sonra müteahhirûndan mevsulü tashih edenler ders almamışlardır.” demiştir.⁷⁸⁸ Mevsîlî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Hüseyin Selim Esed⁷⁸⁹, İbn Huzeyme’nin (ö. 311/924) *Sahîh*’in de yer alan bu rivayet için A’zamî (1932-2017)⁷⁹⁰ ve İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’inde yer alan söz konusu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016)⁷⁹¹, belirtilen rivayetlerin isnadlarına sahih demişlerdir. Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği 1621 nolu hadis için Şeyhân’ın (Buhârî, Müslim) şartına göre sahih demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de ona muvafakat etmiştir.⁷⁹² 2489 nolu rivayet için de yine Hâkim (ö. 405/1014) bu rivayetin isnadına sahih demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de ona muvafakat etmiştir.⁷⁹³ Beyhakî (ö. 458/1066) ise Cerîr ibn

⁷⁸³ İlk kaynağına, ait olduğu kimseye kesintisiz bir senedle ulaşan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 183.

⁷⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 419, 1. dipnot.

⁷⁸⁵ Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 252, 1. dipnot.

⁷⁸⁶ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

⁷⁸⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, III, 214.

⁷⁸⁸ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, III, 214, 3. dipnot.

⁷⁸⁹ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, IV, 459, 2. dipnot.

⁷⁹⁰ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, IV, 140, 2538. dipnot.

⁷⁹¹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XI, 17, 1. dipnot.

⁷⁹² Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 611.

⁷⁹³ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 110.

Hâzım'ın bu rivayeti mevsul olarak rivayette teferrüd⁷⁹⁴ ettiğini ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) bu konuda Cerîr'in hata yaptığını söylediğini aktarmıştır.⁷⁹⁵

Bu rivayet İbn Abbas tarikiyle⁷⁹⁶ iki farklı isnadla kitaplarda tahrir edilmiştir. İlk rivayetin isnadında ortak olan raviler şunlardır: “Vehb ibn Cerîr (h. 206) > Cerîr ibn Hâzım (h. 170) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > Zührî (h. 124) > Ubeydullah ibn Abdullah (h. 94) > İbn Abbâs (h. 68).”

İkinci rivayet⁷⁹⁷ ise en erken kaynak olarak İbn Hanbel'in (ö. 241/855) “*Müsned*”inde tahrir edilmiştir. İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği bu rivayetin isnadı şöyledir: “Yûnus ibn Muhammed (h. 207) > Hibbân ibn Alî (h. 171) > Ukayl ibn Hâlid (h. 144) > Zührî (h. 124) > Ubeydullah ibn Abdullah (h. 94) > İbn Abbâs (h. 68).” İkinci rivayetin isnadının ortak ravileri ise şunlardır: “Hibbân ibn Alî (h. 171) > Ukayl ibn Hâlid (h. 144) > Zührî (h. 124) > Ubeydullah ibn Abdullah (h. 94) > İbn Abbâs (h. 68).” İki rivayetin isnadının ortak ravileri: “Zührî (h. 124) > Ubeydullah ibn Abdullah (h. 94) > İbn Abbâs (h. 68).” olmaktadır. Bu hadis için yapılan yorumlar şu şekildedir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu hadise hasen li-gayrihi demiş, Hibbân ibn Alî'nin zayıf olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹⁸ Dârimî'nin (ö. 255/869) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Hüseyin Selim Esed, mezkûr rivayetin isnadına hasen derken⁷⁹⁹, Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde yer alan bu rivayetin isnadına sahih demiştir.⁸⁰⁰ Mübârekfûrî (1865-1935), söz konusu rivayetin ravilerinden Hibbân ibn Alî'nin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁸⁰¹

⁷⁹⁴ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 315.

⁷⁹⁵ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 263.

⁷⁹⁶ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

⁷⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 451 (2718); Dârimî, *es-Sünen*, III, 1583 (2482); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, V, 103 (2714).

⁷⁹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 451, 2. dipnot.

⁷⁹⁹ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1583, 3. dipnot.

⁸⁰⁰ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, V, 104, 1. dipnot.

⁸⁰¹ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, V, 139.

Elbânî (1914-1999), incelenen rivayeti sahih saymaktadır.⁸⁰² Vâdiî, bu hadisi inceledikten sonra diyor ki: “Bilmelisin ki Zührî’nin mürselleri en zayıf mürsellerdir.”⁸⁰³ Sonuç olarak bu rivayetin ravileri her ne kadar sika olsa da Zührî’nin mürseli olması dolayısıyla ve hem Ebû Dâvud (ö. 275/889) hem de Ebû Hâtim’in (ö. 277/890) eleştirileri (cerh) dolayısıyla zayıf sayılması gerekmektedir.

1.24. 987 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو الْمُعْبِرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عَبْدِ الْحَضْرَمِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ الزُّبَيْرَ بْنَ الْوَلِيدِ، يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا غَزَا أَوْ سَافَرَ، فَأَذْرَكَ اللَّيْلُ قَالَ: " يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ، وَشَرِّ مَا فِيكَ، وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيكَ، وَشَرِّ مَا دَبَّ عَلَيْكَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ أَسَدٍ وَأَسْوَدٍ، وَحَيَّةٍ، وَعَقْرَبٍ، وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنْ شَرِّ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ "

⁸⁰² Bkz. Elbânî, *Za ‘İfû Süneni Ebî Dâvud*, II, 324; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, II, 680 (986).

⁸⁰³ Vâdiî, *Ehâdîsu muallele zâhiruha’s-sihha*, I, 227.

Ebû Mugîre (h. 212)⁸⁰⁴ > Safvan ibn Amr (h. 155)⁸⁰⁵ > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101)⁸⁰⁶ > Zubeyr ibn Velîd (?)⁸⁰⁷ > Abdullah ibn Ömer (h. 73)⁸⁰⁸ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) bir savaşa veya yolculuğa çıktığında gece olduğunda şunları derdi: “Ey yeryüzü, senin ve benim rabbim Allah’tır. Senin şerrinden, sende olanların şerrinden, sende yaratılanların ve senin üzerinde hareket edenlerin şerrinden Allah’a sığınırım. Bütün aslanların, büyük yılanların, küçük yılanların, akreplerin, bu yerde yaşayanların, doğuran ve doğanların şerrinden Allah’a sığınırım.”*⁸⁰⁹

⁸⁰⁴ Ebû Mugîre. Safvan ibn Amr’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İclî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. Nesâî: “La be’s bih.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 360.

⁸⁰⁵ Safvan ibn Amr. Şureyh ibn Ubeyd’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “La be’s bih.” demiştir. İbn Maîn: “Onu hayırla anarım.” demiştir. Amr ibn Alî: “Hadiste sebtir.” demiştir. İclî, Dahîm, Ebû Hâtim, Muhammed ibn Sa’d ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Hâtim başka bir seferinde “La be’s bih.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 201; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 428; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 277.

⁸⁰⁶ Şureyh ibn Ubeyd. Zubeyr ibn Velîd’dan hadis almıştır. İclî, Dahîm ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. İrsali çoktur.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 446; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 265.

⁸⁰⁷ Zubeyr ibn Velîd. Sadece Abdullah ibn Ömer’den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Şurayh ibn Ubeyd hadis almıştır. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Zubeyr’den sadece incelenen hadis rivayet edilmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut “Aksine meçhuldür.” demişlerdir. Zehebî “*el-Kâşif*”de “Sikadır.” demiştir. Zehebî’nin bu hükmünü Muhammed Avvame şaşkınlıkla karşılamaktadır. Zehebî, Zubeyr’i zayıf ravileri topladığı “*Mizanü’l-i’tidâl*”de zikretmiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IX, 31; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 320; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 214; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 413; Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *el-Kâşif fî ma’rifeti men lehû rivâye fî’l-Kütübi’s-sitte*, thk. Ahmed Muhammed Nemr Hatîb ve Muhammed Avvame, I. bs (Cidde: Dârü’l-Kıble li’s-Sekâfeti’l-İslâmiyye, 1992), I, 402. Muhakkiklerin eleştirisi için bkz. I, 31; Zehebî, *Mizanü’l-i’tidâl*, II, 68.

⁸⁰⁸ Abdullah ibn Ömer. Sahabidir. Hafsa, Rasûlullah’tan (s) şunu naklediyor: “Abdullah, salih biridir.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 950; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 155.

⁸⁰⁹ Sened ve metin İbn Hanbel’e (6161) ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 301 (6161); XIX, 274 (12249); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Sıfatu Cehennem 11 (2603). (IV, 297); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 203 (7813); IX, 208 (10322); İbn Huzeyme, *Sahihu İbn Huzeyme*, IV, 152 (2572); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 615 (1637); II, 110 (2487); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 414 (10321).

Hattâbî (ö. 388/998), “سَاكِنِ الْبَلَدِ” sözüyle Rasûlullah’ın (s) “yeryüzünde yaşayan cinleri” kastettiğini; “وَالِدٍ” sözünün “İblis”, “وَلَدٌ” sözünün de “şeytanlar” olma ihtimali olduğunu belirtmektedir.⁸¹⁰

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Zubeyr ibn Velîd meçhul olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına sahih demektedir. Ravilerden Safvan ve Zubeyr’in sika olduğunu belirtmektedir.⁸¹¹ Ravilerden Safvan sika olsa da, Zubeyr meçhuldür. Bundan dolayı Ahmed Muhammed Şakir’in (1892-1958) hadise verdiği hükümde hata vardır. Şuayb Arnavut (1928-2016): “İsnadı zayıftır. Zubeyr ibn Velîd Şamlıdır. Zubeyr’den bu rivayeti nakilde Şureyh teferrüd etmiştir. Zubeyr’i İbn Hibbân (ö. 354/965) *es-Sikât*’ta zikretmiştir. İbn Hibbân’dan (ö. 354/965) başka kimse onu tevsik etmemiştir.” demiştir.⁸¹²

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (12249): Ebû Mugîre (h. 212) > Safvan ibn Amr (h. 155) > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101) > Zubeyr ibn Velîd (?) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.⁸¹³

Sünenü Ebû Dâvud (2603): Amr ibn Osmân (h. 250)⁸¹⁴ > Bakiyye ibn Velîd (h. 197)⁸¹⁵ > Safvan ibn Amr (h. 155) > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101) > Zubeyr ibn Velîd (?) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Rasûlullah (s)

⁸¹⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 246, 1. dipnotun devamı.

⁸¹¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 401, 6161. dipnot.

⁸¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 301, 1. dipnot.

⁸¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 275, 1. dipnot.

⁸¹⁴ Amr ibn Osmân. Bakiyye ibn Velîd’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer *“Tehzibü’l-Kemâl”*’de “Nesâî, Ebû Dâvud ve Mesleme onu tevsik etmişlerdir.” demektedir. İbn Hacer *“Takrîb”*’de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer’in bu sözüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine sikadır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXII, 144; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü’t-Tehzib*, VII, 76; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzib*, 424; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzib*, III, 100.

⁸¹⁵ Bakiyye ibn Velîd. Safvan ibn Amr’dan hadis almıştır. Sufyan ibn Uyeyne: “Bakiyye’den sünnet konusunda bir şey almayın, sevap ve diğer konularda ondan hadis alın.” demiştir. Sufyan bu sözüyle Bakiyye’den fikhî ve amelî konularda hadis alınmayacağını fakat fazilet, terhib, terhib gibi konularda

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bakiyye ibn Velîd'i cerh⁸¹⁶ edenler olduğu gibi ta'dil⁸¹⁷ edenler de vardır. Bakiyye'yi makbul⁸¹⁸ bir ravi kabul etsek bile bu rivayetin isnadı Zubeyr ibn Velîd'den dolayı zayıf olmaktadır. Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinden Zubeyr ibn Velîd'in meçhul olmasından dolayı bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁸¹⁹

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (7813): İmrân ibn Bekkâr (h. 271)⁸²⁰ > Ebû Mugîre (h. 212) > Safvan ibn Amr (h. 155) > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101) > Zubeyr ibn Velîd (?) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10322): İshâk ibn İbrahim (h. 238)⁸²¹ > Bakiyye ibn Velîd (h. 197) > Safvan ibn Amr (h. 155) > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101) > Zubeyr ibn Velîd (?) > Abdullah ibn Ömer (h. 73) > Rasûlullah (s)

Nesâî (ö. 303/915): “Zubeyr ibn Velîd Şamlıdır. Onu sadece bu hadisle biliyoruz.” demiştir.⁸²²

hadis alınabileceğini belirtmiştir. İbn Hanbel: “Bakiyye tanınmayan kimselerden rivayette bulunrsa kabul etmeyin.” demiştir. İbn Maîn: “Safvan ve onun gibi sikalardan rivayet ederse kabul edilir. Meçhul kişilerden rivayet ederse kabul edilmez. Sâlihtir.” demiştir. Ya'kûb: “Ma'ruf kimselerden hadis naklederse sika ve hasenu'l-hadistir.” demiştir. Muhammed ibn Sa'd: “Sikalardan rivayetlerinde sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır. Hadisiyle ihticac edilmez.” demiştir. Nesâî: “Eğer 'haddesene, ahberana' derse sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Tedlisi çoktur. Duafâdandır.” demiştir. İbn Hacer'in bu sözüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine zayıftır. Çünkü tesviye tedlisi yapmaktadır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 192; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 473; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 126; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 179.

⁸¹⁶ Raviyi, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmek. Bunun sonucunda duruma göre ravinin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadis kabul veya reddedilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 48.

⁸¹⁷ Bir kimsenin/bir ravinin adalet ve zabt niteliklerini taşıdığını, sika/güvenilir biri olduğunu belirtme, buna hükmetme. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 299.

⁸¹⁸ Zabıt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 168.

⁸¹⁹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 245, 1. dipnot.

⁸²⁰ İmrân ibn Bekkâr. Ebû Mugîre'den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. Mesleme ibn Kâsım: “La be'se bihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 311; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 124; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 429.

⁸²¹ İshâk ibn İbrahim. İbn Râhûye olarak da bilinir. Bakiyye ibn Velîd'den hadis almıştır. Ebû Ya'kûb: “Sikadır, me'mundur.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu sözler mevcuttur. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 373; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 99.

⁸²² Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 208.

İbn Huzeyme (ö. 311/924), bu rivayeti *Sahîh*'te tahrir etmiştir.⁸²³ İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Elbânî (1914-1999): "İsnadı zayıftır. Zubeyr ibn Velîd, Zehebî'nin (ö. 748/1348) ifade ettiği gibi meçhuldür." demiştir.⁸²⁴ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁸²⁵ Bunlardan 1637 nolu rivayet için Hâkim (ö. 405/1014): "Hadis sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir." demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de ona muvafakat etmiştir.⁸²⁶ Şuayb Arnavut (1928-2016), Hâkim'in (ö. 405/1014) bu hadise verdiği hükmü tenkit etmektedir.⁸²⁷ Vâdiî, Zubeyr ibn Velîd'den sadece Şureyh'in rivayette bulunduğunu ve Zubeyr'in meçhulü'l-ayn⁸²⁸ olduğunu söylemiştir.⁸²⁹ Hâkim (ö. 405/1014), tahrir ettiği diğer bir rivayet olan 2487 nolu rivayet için: "Hadis sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir." demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁸³⁰ Vâdiî, Zubeyr ibn Velîd'in meçhul bir ravi olduğunu belirtmiştir.⁸³¹ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁸³²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁸³³ ve Dekkâk ile Rabâh⁸³⁴ incelenen rivayetin senedindeki Zubeyr ibn Velîd'i İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini, bununla birlikte Hâkim'in (ö. 405/1014) bu hadisi sahih saydığını, Zehebî'nin (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat ettiğini ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) de bu hadisi hasen saydığını belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisi Zubeyr ibn Velîd'den rivayette Şureyh ibn Ubeyd'in teferrüd ettiğini aktarmaktadır.⁸³⁵ Elbânî (1914-1999): "Hâkim (ö.

⁸²³ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, IV, 152 (2572).

⁸²⁴ İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, IV, 152, 2572. dipnot.

⁸²⁵ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 615 (1637); II, 110 (2487).

⁸²⁶ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 615.

⁸²⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 301, 1. dipnot.

⁸²⁸ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta'dil alimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma'rûf biri olur. Bkz. Aydınlı, *Hadis Isılahları Sözlüğü*, 173.

⁸²⁹ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*, I, 616, 1. dipnot.

⁸³⁰ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 110.

⁸³¹ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*, II, 121, 4. dipnot.

⁸³² Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 414 (10321).

⁸³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 416, 4. dipnot.

⁸³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 412, 2. dipnot.

⁸³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 350, 1. dipnot.

405/1014) ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) bu hadisi sahih saymasına ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) bu hadise hasen demesine rağmen, isnadda meçhul bir ravi vardır." demiştir.⁸³⁶ Hâdî, bu hadise zayıf demiştir.⁸³⁷ Halebî, bu hadisin isnadında meçhul bir ravi olduğunu belirtmektedir.⁸³⁸ Fahl, bu hadis hakkında bir şey dememektedir.⁸³⁹

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 9 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamının isnadında ilk dört ravi ortaktır: "Safvan ibn Amr (h. 155) > Şureyh ibn Ubeyd (h. 101) > Zubeyr ibn Velîd (?) > Abdullah ibn Ömer (h. 73)." Bu ravilerden Zubeyr ibn Velîd meçhuldür. Bundan dolayı incelenen rivayetlerin isnadlarının hepsi zayıftır.

1.25. 1004 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ قَابُوسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي
لَبَسَ فِي جُوفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ، كَالْبَيْتِ الْحَرَبِ "

⁸³⁶ Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 384, 1. dipnot.

⁸³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 249, 4. dipnot.

⁸³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 375, 1. dipnot.

⁸³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 294 (983).

Cerîr ibn Abdülhamîd (h. 188)⁸⁴⁰ > Kâbûs ibn Ebî Zabyân (?)⁸⁴¹ > Ebû Zabyân (h. 90)⁸⁴² > İbn Abbâs (h. 68)⁸⁴³ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Ezberinde Kur’an’dan hiçbir şey bulunmayan kişi, sanki harap bir ev gibidir.”*⁸⁴⁴

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Kâbûs ibn Ebî Zabyân hem zayıftır hem de sadece babası Ebû Zabyân’dan hadis rivayet etmiştir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), Kâbûs ibn Ebî Zabyân’ın zayıf olmasından dolayı bu isnada zayıf demektedir.⁸⁴⁵ Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına sahih demektedir.⁸⁴⁶

⁸⁴⁰ Cerîr ibn Abdülhamîd. Kâbûs ibn Ebî Zabyân’dan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d: “Sikadır. Hadisi çoktur. Kendisine rihle yapıldı.” demiştir. Muhammed ibn Abdullah ibn Ammâr Mevslî: “Hüccettir.” demiştir. İclî ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hirâş: “Saduktur.” demiştir. Lâlekâî: “Sika olduğunda icma vardır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Kitabı sahihtir. Ömrünün sonlarına doğru hıfzında vehim olduğu söylenir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 540; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 75; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 139.

⁸⁴¹ Kâbûs ibn Ebî Zabyân. Sadece babası Ebû Zabyân’dan hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Maîn başka bir sözünde “Daîfu’l-hadistir.” demiştir. İbn Hanbel: “Bir şey değildir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır, ihticac edilmez.” demiştir. Nesâî: “Kavî değildir. Zayıftır.” demiştir. İbn Adî: “La be’sse bih olduğunu umarım.” demiştir. Ya’kûb ibn Sufyân: “Sikadır.” demiştir. İbn Sa’d: “Zayıflık vardır. Onla ihticac edilmez.” demiştir. Sâcî: “Sebt değildir.” demiştir. Dârekutnî: “Zayıftır ancak terk edilmez.” demiştir. İbn Hibbân: “Hıfzı kötüdür. Babasından aslı olmayan rivayetlerde tek kaldı. Mürselleri ref, mevkufları *Müsned* hale getirirdi. Babası sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Leyyindir.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIII, 327; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 305; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 449.

⁸⁴² Ebû Zabyân. İbn Abbâs’tan hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Ebû Zur’a, Nesâî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 514; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 379; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 169.

⁸⁴³ İbn Abbâs. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 933; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 121.

⁸⁴⁴ Sened ve metin İbn Hanbel’e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 417 (1947); Dârimî, *es-Sünen*, IV, 2083 (3349); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Fedâilu’l-Kurân 18 (2913). (V, 35); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XII, 109 (12619); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 741 (2037); Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, III, 340 (1793).

⁸⁴⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 417, 1. dipnot.

⁸⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 459, 1947. dipnot.

A. Hadisin Tahrici

Sünenü Dârimî (3349): Amr ibn Zürrâre (h. 237)⁸⁴⁷ > Cerîr ibn Abdülhamîd (h. 188) > Kâbûs ibn Ebî Zabyân (?) > Ebû Zabyân (h. 90) > İbn Abbâs (h. 68) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadına hasen demiştir.⁸⁴⁸

Sünenü't-Tirmizî (2913): Ahmed ibn Menî' (h. 244)⁸⁴⁹ -- Cerîr ibn Abdülhamîd (h. 188) > Kâbûs ibn Ebî Zabyân (?) > Ebû Zabyân (h. 90) > İbn Abbâs (h. 68) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-sahihtir.”⁸⁵⁰ demiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise verdiği hükmü tenkit etmektedir.⁸⁵¹ Ravilerden İbn Menî' ile Cerîr arasında inkıta⁸⁵² vardır. Ayrıca Kâbus cerh edilmiştir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad: “(Hadisin hükmü) Tirmizî'nin dediği gibidir ve bu, onun içtihadıdır. Kâbûs zayıftır. Bize göre i'tibâr⁸⁵³ edilir bir ravidir. Musannıfın bu hadisi sahih sayması ona hüsnü zannından dolayı olabilir.” demiştir.⁸⁵⁴ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.⁸⁵⁵

⁸⁴⁷ Amr ibn Zürrâre. Cerîr ibn Abdülhamîd'den hadis almıştır. Nesâî, Ebû Bekr Muhammed ibn Nadr Cârudî ve Muhammed ibn Abdülvehhab: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 29; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 421.

⁸⁴⁸ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, IV, 2083, 2. dipnot.

⁸⁴⁹ Ahmed ibn Menî'. Cerîr ibn Abdülhamîd'den hadis aldığına dair herhangi bir delil bulamadım. Nesâî ve Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 85.

⁸⁵⁰ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

⁸⁵¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 417, 1. dipnot.

⁸⁵² Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 138.

⁸⁵³ Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 143-4.

⁸⁵⁴ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, V, 35, 2. dipnot.

⁸⁵⁵ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 351.

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de tahrir etmiştir.⁸⁵⁶ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁸⁵⁷ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayet için: “Hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348): “Kâbus leyyindir.”⁸⁵⁸ demiştir.⁸⁵⁹ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *Şuabü'l-îman*'da tahrir etmiştir.⁸⁶⁰

İbn Adî (ö. 365/976), söz konusu rivayetin ravilerinden Kâbûs ibn Ebî Zabyân'ı zayıf ravileri topladığı “*el-Kâmil*”e almış ve onun hakkında şunları aktarmıştır: “İbn Maîn (ö. 233/848): ‘Daifu'l-hadistir.’⁸⁶¹ demiştir. Umarım ki Kâbus ‘La be’s’ bih-tir.⁸⁶²” demiştir.⁸⁶³ İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), incelenen rivayeti zikretmiş ve “Kâbus zayıftır.” demiştir.⁸⁶⁴ İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), incelenen rivayeti zikretmiş ve “Kâbus zayıftır.” demiştir.⁸⁶⁵ Sülemî (ö. 803/1400), Zehebî'nin (ö. 748/1348) *el-Müstedrek*'te “Kâbus leyyindir.” dediğini nakletmektedir. Sözlerinin devamında Nesâî (ö. 303/915) ve başkalarının onun için “Kavî değildir.” dediğini aktarır.⁸⁶⁶ Muhammed İshak Muhammed İbrahim, Kâbus'un zayıf olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶⁷

Hafızlığa teşvik ile ilgili hadislerin incelendiği bir makalede söz konusu rivayet de incelenmiş ve sıhhati hakkında şu yorum yapılmıştır: “Hadisin sıhhati hakkındaki tartışmalar ve ortaya çıkan farklı hükümlerin Kâbûs'la ilgili değişik değerlendirmelerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zira biyografi eserlerinde sıgaru't-tâbiünden olan

⁸⁵⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 109 (12619).

⁸⁵⁷ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 741 (2037).

⁸⁵⁸ Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 164.

⁸⁵⁹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 741.

⁸⁶⁰ Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, III, 340 (1793).

⁸⁶¹ Zehebî'ye göre cerhin 5. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 337.

⁸⁶² İbn Maîn bu sigâyı sika manasında kullanır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 159.

⁸⁶³ Bkz. Ebû Ahmed Abdullah İbn Adî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavviz, 1. bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), VII, 172-176.

⁸⁶⁴ İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, IV, 660.

⁸⁶⁵ İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz*, I, 554 (882).

⁸⁶⁶ Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, II, 226 (1550).

⁸⁶⁷ Bkz. Sülemî, *Keşfü'l-menâhic*, II, 226, 4. dipnot.

Kâbûs b. Ebû Zabyân el-Cenbî el-Kûfî hakkında hadis münekkidleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Yahya b. Maîn, Yakub b. Süfyân, İclî ve İbn Adiy sikadır derken; Nesâî, Sâcî ve Dârekutnî ise zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Ebû Hâtim ise rivayet ettiği hadislerin yazılabileceğini fakat delil olarak gösterilemeyeceğini belirtmiştir. Bütün bu açıklamalardan hareketle hadisin en azından hasen seviyesinde olduğunu söylemek mümkündür.”⁸⁶⁸ Yakup Bıyıkoglu, bir makalesinde söz konusu edilen rivayete atıfta bulunmuş ve şu açıklamayı yapmıştır: “Yine Begavî tefsirinin muhakkikleri, bu hadisin ‘hasen’ olduğu kaydını düşerler.”⁸⁶⁹

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁸⁷⁰ ve *Dekkâk ile Rabâh*⁸⁷¹ Kâbûs ibn Ebî Zabyân’ın hıfzının leyyin olduğunu ve bu manada bir sözün Dârimî’nin (ö. 255/869) *es-Sünen*’inde İbn Mes’ûd’un sözü olarak tahrir edildiğini söylemektedirler. *Yûsuf Ali Budeyvî*, Ebû Hâtim’in (ö. 277/890) Kâbûs ibn Ebî Zabyân için: “Onunla ihticac edilmez.” dediğini, Nesâî’nin (ö. 303/915) “Kavî değildir.” dediğini ve İbn Hibbân’ın (ö. 354/965): “Hıfzı kötüdür. Babasından aslı olmayan rivayetlerde tek kaldı. Mürselleri ref, mevkufları müsned⁸⁷² hale getirirdi.” sözlerini aktarmaktadır.⁸⁷³ *Fahl*, seneddeki Kâbûs ibn Ebî Zabyân’ın zayıf olduğunu belirtmektedir.⁸⁷⁴ *Elbânî* (1914-1999)⁸⁷⁵, *Hâdî*⁸⁷⁶ ve *Halebî*⁸⁷⁷ bu hadise zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 8 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadların tamamında ilk dört ravi ortaktır: “Cerîr ibn Abdülhamîd (h. 188) > Kâbûs ibn Ebî Zabyân (?) > Ebû Zabyân (h. 90) > İbn Abbâs (h. 68)”. Bunlardan Kâbus cerh edilmiş

⁸⁶⁸ Bkz. Mesut Çakır ve Yavuz Horoz, “Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* V/9 (2018): 122.

⁸⁶⁹ Bkz. Yakup Bıyıkoglu, “Rivayet Türü Tefsir Mukaddimelerinin Tefsir Usûlü Bilgisi Bağlamında Değeri (Hüseyin el-Begavî, Muhammed İbnü’l-Cevzî ve İbn Kesîr Örneği)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXVIII/1 (2019): 45, 20. dipnot.

⁸⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Arnavut), 421, 2. dipnot.

⁸⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 417, 2. dipnot.

⁸⁷² Senedi, hiçbir ravi eksikliği/düşmesi olmaksızın kesintisiz olarak Resûlullah’a –sallellahu aleyhi ve sellem- varan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 219.

⁸⁷³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Budeyvî), 353, 2. dipnot.

⁸⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Fahl), 298, 1000. dipnot.

⁸⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Elbânî), 388, 3. dipnot.

⁸⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Hâdî), 253, 5. dipnot.

⁸⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Halebî), 379, 1. dipnot.

ve zayıf sayılmıştır. Bundan dolayı bütün rivayetlerin isnadları zayıftır. Ayrıca söz konusu rivayet sadece bu ortak ravilerle tahrir edildiği için mutlak ferddir.⁸⁷⁸

1.26. 1064 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُرَيْجٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّ دَرَّاجًا أَبَا السَّمْحِ، حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسْجِدَ، فَاشْهَدُوا عَلَيْهِ بِالْإِيمَانِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ " : {إِنَّمَا يَعْمرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ، مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ}

⁸⁷⁸ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Sureyc (h. 217)⁸⁷⁹ > Abdullah ibn Vehb (h. 197)⁸⁸⁰ > Amr ibn Hâris (h. 149)⁸⁸¹ > Derrâc Ebî Semh (h. 126)⁸⁸² > Ebû Heysem (h. 100)⁸⁸³ > Ebu Saîd Hudrî (h. 63)⁸⁸⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Mescide gelmeyi alışkanlık edinmiş birini görürseniz, onun imanına şahitlik ediniz. Allah azze ve celle şöyle demiştir: “Allah’ın mescidlerini sadece Allah’a ve ahiret gününe iman edenler imar eder.”*⁸⁸⁵

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Derrâc Ebî Semh zayıf olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf

⁸⁷⁹ Sureyc. Abdullah ibn Vehb’den hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Muhammed ibn Sa’d, Dârekutnî ve Ebû Dâvud: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hanbel: “Hadislerde hata yapardı.” demiştir. Nesâî: “Leyse bihi be’stir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Az vehmi vardır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 218; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 457; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 229.

⁸⁸⁰ Abdullah ibn Vehb. Amr ibn Hâris’den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur’a: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 71; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 328.

⁸⁸¹ Amr ibn Hâris. Derrâc Ebî Semh’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d, İbn Maîn, Ebû Zur’a, İclî ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fakîhdir. Hâfızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 570; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 14; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 419.

⁸⁸² Derrâc Ebî Semh. Ebû Heysem’den hadis almıştır. İbn Hanbel: “Hadisi münkerdir.” demiştir. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Maîn’e “Derrâc > Ebû Heysem > Ebû Saîd” isnadı sorulunca şöyle demiştir: “Bu böyle değildir. Bu isnad leyse bihi be’stir. Derrâc ve Ebû Heysem sikadır.” demiştir. Ebû Dâvud: “Hadisleri kıymetlidir. Ancak Ebû Heysem > Ebû Saîd’den naklettikleri böyle değildir. Nesâî bir seferinde “Kavî değildir.” derken; başka bir seferinde “Münkeru’l-hadistir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisinde zayıflık vardır.” demiştir. Dârekutnî: “Zayıftır.” demiştir. Başka bir seferinde “Metruktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıftır.” demiştir. İbn Hacer’in bu sözüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine zayıftır.” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 477; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 397; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 201; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 380.

⁸⁸³ Ebû Heysem. Ebu Saîd Hudrî’den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 50; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 212; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 253.

⁸⁸⁴ Ebû Saîd Hudrî. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 540; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 147.

⁸⁸⁵ Sened ve metin İbn Hanbel’e (11651) aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 194 (11651); XVIII, 251 (11725); Dârimî, *es-Sünen*, II, 780 (1259); İbn Mâce, *es-Sünen*, Mesâcid 19 (802). (I, 513); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, İman 8 (2617). (IV, 364); Tefsîr 10 (3093). (V, 172); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, II, 379 (1502); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, V, 6 (1721); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 321 (770); II, 363 (3280); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 93 (4988).

olduğunu, bu zayıflığın sebebinin de Derrâc'ın Ebû Heysem'den nakillerinde zayıf olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.⁸⁸⁶

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (11725): Hasan ibn Mûsâ (h. 209)⁸⁸⁷ > İbn Lehîa (h. 174)⁸⁸⁸ > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. İbn Lehîa ve Derrâc Ebî Semh zayıf olduğu için bu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadına zayıf demektedir.⁸⁸⁹

Sünenü Dârimî (1259): Humeydî (h. 219)⁸⁹⁰ -- Abdullah ibn Vehb (h. 197) > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

Humeydî'nin İbn Vehb'den hadis aldığı tespit edilmediği için bu rivayetin isnadında inkıta vardır. Ayrıca Derrâc zayıftır. Bu sebeplerden dolayı söz konusu isnad zayıftır. Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadına zayıf demiştir.⁸⁹¹

⁸⁸⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 193, 2. dipnot; XVIII, 194, 1. dipnot.

⁸⁸⁷ Hasan ibn Mûsâ. İbn Lehîa'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve İbn Medîni: "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde "Lem yekün bihi be's" demiştir. Alî ibn Medîni başka bir seferinde onu zayıf saymıştır. Ebû Hâtim, Sâlih ibn Muhammed ve İbn Hirâş: "Saduktur." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 323; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 164.

⁸⁸⁸ İbn Lehîa. Derrâc Ebî Semh'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd, İbn Lehîa'yı beş para etmez (lâ yerâhu şey'en) göürdü. Abdurrahman ibn Mehdî: "İbn Lehîa'dan az veya çok hadis almam." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Abâdileden rivayet ederse sahihtir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 487; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 373; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 319; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 258.

⁸⁸⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 251, 1. dipnot.

⁸⁹⁰ Humeydî. Abdullah ibn Vehb'den hadis aldığına dair bir delil bulamadım. İbn Hanbel: "Humeydî bize göre hadiste imamdır." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır. İmamdır." demiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sika, hafız, fakihtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 512; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 215; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 303.

⁸⁹¹ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 780, 3. dipnot.

Sünenu İbn Mâce (802): Ebû Kureyb (h. 248)⁸⁹² > Rişdîn ibn Sa'd (h. 188)⁸⁹³ > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Rişdîn ibn Sa'd ve Derrâc Ebî Semh zayıftır. Bunlardan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demekte, bunun sebebininse Derrâc'ın Ebû Heysem'den rivayetlerinde zayıf olmasından dolayı olduğunu belirtmektedir.⁸⁹⁴ Beşşar Avvad, Derrâc'ın Ebû Heysem'den rivayetlerinde zayıf olmasından dolayı mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ravilerden Rişdîn'in de zayıf olduğunu söylemektedir.⁸⁹⁵

Sünenu't-Tirmizî (2617): İbn Ebî Ömer (h. 243)⁸⁹⁶ > Abdullah ibn Vehb (h. 197) > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

⁸⁹² Ebû Kureyb, Rişdîn ibn Sa'd'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bihtir.;" başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

⁸⁹³ Rişdîn ibn Sa'd, Amr ibn Hâris'den hadis almıştır. İbn Hanbel bir seferinde Rişdîn'i zayıf saymış; başka bir seferinde ise "Sâlihu'l-hadis olduğunu umarım." demiştir. İbn Maîn: "Hadisi yazılmaz." demiştir. Osman ibn Saîd Dârimî: "Bir şey değildir." demiştir. Amr ibn Alî ve Ebû Zur'a: "Daîfu'l-hadistir." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. Nesâî bir seferinde "Metruku'l-hadistir." derken; başka bir seferinde "Daîfu'l-hadistir. Hadisi yazılmaz." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 191; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 278; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 209.

⁸⁹⁴ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, I, 513, 2. dipnot.

⁸⁹⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen* (Beşşar), II, 101, 802. dipnot.

⁸⁹⁶ İbn Ebî Ömer, Moğultay ibn Kılıç, İbn Ebî Ömer'in Abdullah ibn Vehb'den hadis aldığını belirtmiştir. İbn Hanbel: "Salih biriydi. Gafleti vardı. Onun yanında mevzu rivayetler olduğunu gördüm. Bunları İbn Uyeyne'den tahdîs ediyordu. Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Maîn ve Dârekutnî onu tevsik etmişlerdir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 639; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 518; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 513; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 333; Ebu Abdullah Alâüddîn Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'ricâl*, thk. Adil b. Muhammed ve Üsâme b. İbrahim, 1. bs (yy: el-Faruku'l-hadise, 2001), X, 391.

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen garîbdır.”⁸⁹⁷ demiştir. Beşşar Avvad, Derrâc Ebî Semh’in özellikle Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıf olduğu için bu rivayetin isnadının da zayıf olduğunu belirtmektedir.⁸⁹⁸

Sünenu’t-Tirmizî (3093):

Ebû Kureyb (h. 248) > Rişdîn ibn Sa’d (h. 188) > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Rişdîn ibn Sa’d ve Derrâc Ebî Semh zayıftır. Bunlardan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

İbn Ebî Ömer (h. 243) > Abdullah ibn Vehb (h. 197) > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen garîbdır.” demiştir. Beşşar Avvad, Derrâc Ebî Semh’in özellikle Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıf olduğu için bu rivayetin isnadının da zayıf olduğunu belirtmektedir.⁸⁹⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.⁹⁰⁰

İbn Huzeyme (ö. 311/924), bu rivayeti *Sahîh*’te tahrir etmiştir.⁹⁰¹ İbn Huzeyme’nin (ö. 311/924) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayetin isnadına A’zamî (1932-2017), sahih demektedir.⁹⁰² İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*’te bu rivayeti tahrir etmiştir.⁹⁰³ İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu ve Derrâc’ın Ebû Heysem’den rivayette zayıf olduğunu belirtmektedir.⁹⁰⁴ Hâkim Nîsâbûrî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek* adlı eserinde 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁹⁰⁵ Bunlardan 770

⁸⁹⁷ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

⁸⁹⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 364, 2. dipnot.

⁸⁹⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 172, 3. dipnot.

⁹⁰⁰ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 381.

⁹⁰¹ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, II, 379 (1502).

⁹⁰² Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, II, 379, 1502. dipnot.

⁹⁰³ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, V, 6 (1721).

⁹⁰⁴ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, V, 6, 1. dipnot.

⁹⁰⁵ Bkz. Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 321 (770); II, 363 (3280).

nolu rivayet için Hâkim (ö. 405/1014): “Sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) ise: “Derrâc’ın münkeri çoktur.” demektedir.⁹⁰⁶ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği 3280 nolu diğer bir rivayet için: “Hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.⁹⁰⁷ Vâdiî, ravilerden Derrâc Ebî Semh’in zayıf olduğunu söylemiştir.⁹⁰⁸ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü’l-kübrâ*’da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.⁹⁰⁹

İbnü’l-Kayserânî (ö. 507/1113), incelenen rivayeti zikrettikten sonra isnaddaki Rişdîn’in zayıf olduğunu belirtmektedir.⁹¹⁰ İbn Müflih, söz konusu rivayeti naklettikten sonra Derrâc Ebî Semh’in özellikle Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıf olduğunu belirtmektedir.⁹¹¹

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁹¹² ve *Dekkâk ile Rabâh*⁹¹³ incelenen rivayetin ravilerinden Derrâc Ebî Semh’in zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, İbn Hanbel’in (ö. 241/855) Derrâc Ebî Semh için: “Hadisleri münkerdir.” dediğini, Ebû Hâtim’in (ö. 277/890): “Zayıftır.” dediğini ve Nesâî’nin (ö. 303/915): “Kavî değildir.” sözünü aktarmaktadır.⁹¹⁴ *Elbânî* (1914-1999)⁹¹⁵, *Fahl*⁹¹⁶, *Hâdî*⁹¹⁷ ve *Halebî*⁹¹⁸ bu hadisin isnadına zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 8 hadis kaynağında 14 farklı isnadla tahrir edilmiştir. 14 isnadın biri hariç (İbn Hanbel, 11725) tamamında ilk dört ravi ortakdır: “Amr ibn Hâris (h. 149) >

⁹⁰⁶ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 332.

⁹⁰⁷ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 363.

⁹⁰⁸ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn (Vâdiî)*, II, 394, 2. dipnot.

⁹⁰⁹ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 93 (4988).

⁹¹⁰ Bkz. İbnü’l-Kayserânî, *Zahîretü’l-huffâz*, I, 319 (307).

⁹¹¹ Bkz. Ebû Abdillâh Şemsüddîn İbn Müflih, *el-Âdâbü’s-şer’iyye*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Ömer el-Kayyâm, 3. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999), III, 393.

⁹¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 438, 1. dipnot.

⁹¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 435, 1. dipnot.

⁹¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 367, 2. dipnot.

⁹¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 405, 1. dipnot.

⁹¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 310, 1060. dipnot.

⁹¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 263, 3. dipnot.

⁹¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 393, 1. dipnot.

Derrâc Ebî Semh (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebu Saîd Hudrî (h. 63).” Ravilerden Derrâc Ebî Semh cerh edilmiş ve zayıf sayılmıştır. Bütün rivayetler bu sebepten dolayı zayıftır. Ayrıca rivayet mutlak ferddir.⁹¹⁹

1.27. 1098 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى مَيِّمِنِ الصُّفُوفِ".

Osmân ibn Ebî Şeybe (h. 239)⁹²⁰ > Muâviye ibn Hişâm (h. 204)⁹²¹ > Sufyân (h. 161)⁹²² > Usâme ibn Zeyd (h. 153)⁹²³ > Osmân ibn Urve (h. 140)⁹²⁴ > Urve ibn Zubeyr

⁹¹⁹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

⁹²⁰ Osmân ibn Ebî Şeybe. Muâviye ibn Hişâm’dan hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Evhamı vardır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIX, 478; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 149; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 386.

⁹²¹ Muâviye ibn Hişâm. Sufyân’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Ebû Dâvud: “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiş ve “Arada hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Evhamı vardır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVIII, 218; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 218; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 538.

⁹²² Sufyân Sevrî. Usâme ibn Zeyd’dan hadis almıştır. Vekî’: “Sufyan nazarımda en hafızıdır.” demiştir. İbn Mubarek: “Sufyan’dan daha efdalinden hadis yazmadım.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Âbiddir. İmâmdır. Hüccettir. Arada tedlis yapardı.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 244.

⁹²³ Usâme ibn Zeyd. Osmân ibn Urve’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Bir şey değildir.” demiştir. İbn Maîn, Usâme’yi taz’if etmiştir. Başka bir kavline göre: “Sikadır. Salihtir.” demiş, daha başka bir sözüne göre ise: “Leyse bihi be’s.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır, onunla ihticac edilmez.” demiştir. Nesâî: “Kavî değildir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Vehmederdi.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 347; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 208; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 98.

⁹²⁴ Osmân ibn Urve. Sadece babası Urve ibn Zubeyr’dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIX, 440; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 138; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 385.

(h. 94)⁹²⁵ > Âişe (h. 57)⁹²⁶ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Allah ve melekleri safin sağ tarafında duranlara salât⁹²⁷ ederler.”*⁹²⁸

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Usâme ibn Zeyd hakkında ihtilaf edilmiş, neticede saduk⁹²⁹ olduğuna hükmedilmiştir. Usâme ile Muâviye ibn Hişâm’ın saduk olmaları sebebiyle bu rivayetin isnadı hasendir. Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin isnadını Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) Müslim’in (ö. 261/875) şartına göre rivayet ettiğini belirtmiş ve söz konusu rivayetin isnadında tevsikinde ihtilaf olan bir ravinin olduğunu ifade etmiştir.⁹³⁰ Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının hasen olduğunu ancak Muâviye ibn Hişâm’ın “*safin sağ tarafında duranlara*” lafzında hata ettiğini, bunun doğrusunun “*safları birtleştirilenlere*” olduğunu söylemiştir.⁹³¹ Beşşar Avvad da bu hadis hakkında Şuayb Arnavut (1928-2016) ile aynı kanaati dile getirmiştir.⁹³² Görüldüğü üzere bu hadisin isnadı amel edilebilir düzeyde olsa da, metninde bir problem mevcuttur.

⁹²⁵ Urve ibn Zubeyir. Teyzesi Âişe’den hadis almıştır. Kabîsa ibn Züeyb: “Urve ibn Zubeyir, Âişe’nin yanına girer ve bize öğretirdi Âişe, insanların en bilgilisiydi. Ona, Rasûlullah’ın ashabının büyüklerinden sorardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fakîhdir. Meşhurdur.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 180; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 389.

⁹²⁶ Âişe. Rasûlullah’ın (s) eşlerindendir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1881; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 433; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 231.

⁹²⁷ İbnü’l-Esîr, bu kelimenin özel bir ibadet anlamına geldiğini, sözlükte ise dua anlamında olduğunu belirtmektedir. Meleklerin salâtının anlamının ise hayır duaları etmeleri olduğunu haber vermektedir. Bkz. Ebû’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek İbnü’l-Esîr, “Salâ”, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadis ve’l-eser*, thk. Tahir Ahmed Zavi ve Mahmûd Muhammed Tanahi (Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye, 1979), III, 50.

⁹²⁸ Sened ve metin İbn Mâce’ye ait. İbn Mâce, *es-Sünen*, İkâmetu’s-salavât 55 (1005). (II, 137-138); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 96 (676). (II, 14); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, V, 533-534 (2160); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 146 (5199).

⁹²⁹ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 261.

⁹³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 447 (1094).

⁹³¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 138, 1. dipnot.

⁹³² Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, II, 236, 1005. dipnot.

A. Hadisin Tahrici

Sünenu Ebû Dâvud (676): Osmân ibn Ebî Şeybe (h. 239) > Muâviye ibn Hişâm (h. 204) > Sufyân (h. 161) > Usâme ibn Zeyd (h. 153) > Osmân ibn Urve (h. 140) > Urve ibn Zubeyr (h. 94) > Âişe (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının hasen olduğunu ancak Muâviye ibn Hişâm'ın “*sağın sağ tarafında duranlara*” lafzında hata ettiğini, bunun doğrusunun “*safları birleştirenlere*” olduğunu söylemiştir.⁹³³ Elbânî (1914-1999), söz konusu hadisin bu lafızla zayıf olduğunu, Muâviye ibn Hişâm'ın bunu rivayette tefer-rüd ettiğini ve hıfzında zayıflık olduğunu ifade etmiştir.⁹³⁴

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti tahrir etmiştir.⁹³⁵ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Ha-cer'in (ö. 852/1449) “*Feth*”te dediği gibi bu rivayetin isnadının hasen olduğunu söy-lemiştir.⁹³⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü 'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁹³⁷

İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), incelenen rivayete “Musahhihlerin Sustuğu An-cak Sahih Olmayan Hadisler” başlığı altında yer vermektedir.⁹³⁸ Elbânî (1914-1999), incelenen hadisin bu lafızla aslının olmadığını⁹³⁹ söylemiştir.⁹⁴⁰

Riyâzü 's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁹⁴¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*⁹⁴² Beyhakî'nin (ö. 458/1066) aynı isnadla gelen “*Allah ve melekleri*

⁹³³ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, II, 14, 2. dipnot.

⁹³⁴ Bkz. Elbânî, *Za 'ifü Süneni Ebî Dâvud*, I, 232.

⁹³⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, V, 533-534 (2160).

⁹³⁶ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, V, 534, 1. dipnot.

⁹³⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, III, 146 (5199).

⁹³⁸ Bkz. İbnü'l-Kattân, *Beyânü 'l-vehm*, IV, 85.

⁹³⁹ Sahih/sabit bir senedi bulunmayan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 159.

⁹⁴⁰ Bkz. Elbânî, *Silsiletü 'l-ehâdîsi 'z-za 'ife*, XII, 428 (5686).

⁹⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Arnavut)*, 447, 1. dipnot.

⁹⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 444, 3. dipnot.

safları birleştirenlere salât ederler.” hadisinin mahfuz⁹⁴³ olduğunu söylediğini aktarmışlardır. Hâdî⁹⁴⁴ ve Halebî⁹⁴⁵ bu hadisin bu lafızla şaz⁹⁴⁶ olduğunu ifade etmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî⁹⁴⁷, Elbânî (1914-1999)⁹⁴⁸ ve Fahl⁹⁴⁹ söz konusu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu rivayet 4 hadis kaynağında 4 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadlar hasen seviyesindedir, ama rivayetin problemini oluşturan kısım senedi değil, metnidir. Söz konusu edilen rivayet aynı isnadla fakat iki farklı lafızla tahrir edilmiştir. Birincisi incelenen rivayet olup şaz hükmündedir. İkincisi ise “*Allah ve melekleri safları birleştirenlere salât ederler.*” lafızıyla gelip mahfuz⁹⁵⁰ hükmündedir.⁹⁵¹ Beyhakî (ö. 458/1066), ikinci lafzın mahfuz olduğunu beyan etmektedir.⁹⁵² Sonuç olarak incelenen rivayetin metni şaz olduğu için, merdud⁹⁵³ hükmündedir.

1.28. 1100 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ بَشِيرٍ ابْنِ خَلَّادٍ، عَنْ أُمِّهِ، أَنَّهَا دَخَلَتْ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرْظِيِّ فَسَمِعَتْهُ يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "وَسَطُوا الْإِمَامَ، وَسُدُّوا الْحُلُلَ"

⁹⁴³ Aralarında metin veya sened bakımından zıtlık/muhalefet bulunan hadislerden, ravileri diğerine oranla daha sika yahut sikalık bakımından eşit olmakla beraber sayıca daha fazla olanı. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 167.

⁹⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 269, 1. dipnot.

⁹⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 400, 1. dipnot.

⁹⁴⁶ Sika ravinin diğer sika ravilere veya kendisinden daha sika olan raviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Diğer hadise mahfuz denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

⁹⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 374-375 (1094).

⁹⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 414 (1100).

⁹⁴⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 397 (1094).

⁹⁵⁰ Aralarında metin veya sened bakımından zıtlık/muhalefet bulunan hadislerden, ravileri diğerine oranla daha sika yahut sikalık bakımından eşit olmakla beraber sayıca daha fazla olanı. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 167.

⁹⁵¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 161 (25270); İbn Mâce, *es-Sünen*, İkametu's-salavât 50 (995). (II, 130); İbn Huzeyme, *Sahihu İbn Huzeyme*, III, 23 (1550); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, V, 536 (2163); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 146 (5200).

⁹⁵² Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 146 (5200).

⁹⁵³ Sened ve metni bakımından Hz. Peygamber'e –sallallahu aleyhi ve sellem- ait olma ihtimali hiç olmayan veya ait olmama ihtimali daha kuvvetli bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 175.

Ca'fer ibn Musâfir (h. 254)⁹⁵⁴ > İbn Ebî Fudeyk (h. 200)⁹⁵⁵ > Yahyâ ibn Beşîr (h. 227)⁹⁵⁶ > Ümmü Vâhid (?)⁹⁵⁷ > Muhammed ibn Ka'b (h. 118)⁹⁵⁸ > Ebû Hureyre (h. 57)⁹⁵⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "İmam ortaya gelecek şekilde saf tutun. Boş safları doldurun."*⁹⁶⁰

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Yahyâ ibn Beşîr ve annesi Ümmü Vâhid meçhuldür. İbn Ebî Fudeyk ve Ca'fer ibn Musâfir saduktur.⁹⁶¹ Ravilerden geriye İbn Ka'b ve Ebû Hureyre kalıyor. İbn Ka'b ise sikadır. Rivayette iki meçhul ravi bulunmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016) bu rivayet için şu açıklamayı yapmaktadır: "وَسُدُّوا الْحُلُلَ" lafzı sahih li-gayrihidir. Bu rivayetin isnadı zayıftır. Ümmü Vâhid'den sadece oğlu hadis rivayetinde bulunmuştur. Oğlu Yahyâ ibn Beşîr de meçhulü'l-haldir.^{962,963} Elbânî (1914-1999) bu rivayet için şunları

⁹⁵⁴ Ca'fer ibn Musâfir. İbn Ebî Fudeyk'den hadis almıştır. Nesâî: "Salihtir." demiştir. Ebû Hâtîm: "Şeyhidir." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve "Bazen hata yapardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Bazen hata yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 108; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 106; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 141.

⁹⁵⁵ İbn Ebî Fudeyk. Yahyâ ibn Beşîr'den hadis almıştır. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Sa'd: "Hadisi çoktur. Hüccet değildir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 485; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 61; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 468.

⁹⁵⁶ Yahyâ ibn Beşîr. Sadece annesi Ümmü Vâhid'den hadis almıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Mesturdur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhulü'l-haldir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 245; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 189; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 588; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 79.

⁹⁵⁷ Ümmü Vâhid. Muhammed ibn Ka'b, ondan incelenen rivayeti nakletmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 129; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 400; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 743.

⁹⁵⁸ Muhammed ibn Ka'b. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İbn Medîni, Ebû Zur'a ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 420; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 504.

⁹⁵⁹ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

⁹⁶⁰ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 100 (681). (II, 18); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 369 (4457); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 147 (5203).

⁹⁶¹ Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 261.

⁹⁶² Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

⁹⁶³ Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, II, 18, 1. dipnot.

demektedir: “Bu rivayetin isnadı Yahyâ ve annesinden dolayı zayıftır. İkisi de meçhuldür. İsnadın diğer ravileri sikadır. Rivayetin ikinci cümlesi sahih li-gayrihidir.”⁹⁶⁴

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir etmiştir.⁹⁶⁵ Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir ettiği bu rivayet için: “Bu hadis Ebû Hureyre'den sadece bu isnadla rivayet edilmiştir. Bu hadisi rivayette Yahyâ ibn Beşîr teferrüd⁹⁶⁶ etmiştir.” demektedir.⁹⁶⁷ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁹⁶⁸

İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), incelenen rivayeti zikrettikten sonra “Bu isnad kavî⁹⁶⁹ ve meşhur değildir. Yahyâ ve annesi meçhuldür.” demektedir.⁹⁷⁰ Şevkânî (ö. 1250/1834), Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve Münzirî'nin (ö. 656/1258) bu hadis hakkında sustuklarını belirtmekte ve Yahyâ'nın mestur⁹⁷¹, annesininse meçhul bir ravi olduğunu söylemektedir.⁹⁷² Rubâî, incelenen rivayeti zikrettikten sonra “İsnadı hakkında olumsuz sözler (cerh) vardır.” diyor.⁹⁷³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁹⁷⁴ ve *Dekkâk ile Rabâh*⁹⁷⁵ Yahyâ ibn Beşîr ve annesinin meçhul olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, İbnü'l-Kattân'ın (ö. 628/1231) Yahyâ ibn Beşîr için: “Onun ve babasının hali meçhuldür.” dediğini ve Abdülhak'ın: “Bu isnad kavî değildir.” sözlerini aktarmaktadır.⁹⁷⁶ Hâdî, bu hadise zayıf demektedir.⁹⁷⁷ Halebî, Elbânî'nin (1914-

⁹⁶⁴ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvud*, I, 237-238.

⁹⁶⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 369 (4457).

⁹⁶⁶ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 315.

⁹⁶⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 369.

⁹⁶⁸ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 147 (5203).

⁹⁶⁹ Hz. Peygamber'e –sallellahu aleyhi ve sellem- ait olma ihtimali, olmama ihtimalinden daha çok olan hadis Buna göre sahih ve hasen hadis yerine kullanılan bir ıstilahtır. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 148.

⁹⁷⁰ İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, III, 350.

⁹⁷¹ Kendisinden birden fazla ravi hadis rivayet ettiği halde cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen veya hakkında yapılan cerh ve ta'diliyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 177.

⁹⁷² Bkz. Şevkânî, *Neylû'l-evtar*, III, 215.

⁹⁷³ Rubâî, *Fethü'l-gaffar*, I, 569 (1758).

⁹⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 447, 3. dipnot.

⁹⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 444, 3. dipnot.

⁹⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 375, 1. dipnot.

⁹⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 269, 3. dipnot.

1999) bu hadisin senedinde iki meçhul ravi bulunduğu açıklamasını aktarmaktadır.⁹⁷⁸ Elbânî (1914-1999)⁹⁷⁹ ve Fahl⁹⁸⁰ bu hadis için bir şey dememişlerdir.

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 3 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin hepsinde ilk dört ravi ortaktır: “Yahyâ ibn Beşîr (h. 227) > Ümmü Vâhid (?) > Muhammed ibn Ka'b (h. 118) > Ebû Hureyre (h. 57).” Bu ravilerden Yahyâ ve annesi Ümmü Vâhid meçhul olduğu için incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca Taberânî'nin (ö. 360/971) de ifade ettiği gibi rivayet mutlak ferddir.⁹⁸¹

Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Elbânî'nin (1914-1999) de dedikleri gibi rivayetin garîb ve zayıf olan kısmı ilk cümlesidir. İkinci cümle olan “Boş safları doldurun.” kısmı ise başka rivayetlerde sahih li-gayrihi olarak yer almaktadır.⁹⁸²

1.29. 1107 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنِي أَبُو زَيْدَةَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدَةَ الْكِنْدِيُّ، عَنْ بِلَالٍ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ: أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْذِنُهُ بِصَلَاةِ الْعَدَاةِ، فَشَغَلَتْ عَائِشَةُ بِلَالًا بِأَمْرِ سَأَلَتْهُ عَنْهُ حَتَّى فَضَحَهُ الصُّبْحُ، وَأَصْبَحَ جَدًّا، قَالَ: فَقَامَ بِلَالٌ فَأَذَنَهُ بِالصَّلَاةِ، وَتَابَعَ بَيْنَ أَذَانِهِ، فَلَمَّ يَخْرُجُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا خَرَجَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ، أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ شَغَلَتْهُ بِأَمْرِ سَأَلَتْهُ عَنْهُ حَتَّى أَصْبَحَ جَدًّا، ثُمَّ إِنَّهُ أَبْطَأَ عَلَيْهِ بِالْخُرُوجِ فَقَالَ: " إِنِّي رَكَعْتُ رُكْعَتِي الْفَجْرِ " قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ قَدْ أَصْبَحْتَ جَدًّا قَالَ: " لَوْ أَصْبَحْتُ أَكْثَرَ مِمَّا أَصْبَحْتُ، لَرَكَعْتُهُمَا وَأَخَسَنْتُهُمَا وَأَجْمَلْتُهُمَا "

⁹⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 401, 1. dipnot.

⁹⁷⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 414 (1102).

⁹⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 317 (1096).

⁹⁸¹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

⁹⁸² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 17 (5724); XXXVI, 597 (22263); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 94 (666). (II, 8).

Ebû Mugîre (h. 212)⁹⁸³ > Abdullah ibn Ala' (h. 164)⁹⁸⁴ > Ebû Ziyade (?)⁹⁸⁵ -- Bilâl ibn Rabah (h. 20)⁹⁸⁶ şöyle demiştir: Bilâl bir gün sabah namazının vaktiğini söylemek için Rasûlullah'ın (s) yanına gelmişti. Hemen ardından Âişe ona bir şey sorarak güneş doğana kadar meşgul etti, sabah olmuştu cidden. Sonra Bilâl kalktı ve sabah ezanını okudu ve bunun ardından tekrar okudu. Rasûlullah (s) odasından çıkmadı. Bir süre sonra odasından çıktı ve insanlara namazı kıldırdı. Bilâl, Âişe'nin bir şey sorarak sabaha kadar onu meşgul ettiğini ve Rasûlullah'ın (s) namazı kılmaya gelmesinde ağır davrandığını belirtti. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: "Sabah namazının iki rekâtını kıldım."* Bilâl ise: "Allah'ın Rasûlü, sabah aydınlanmıştı." dedi. *Rasûlullah (s) ise: "Daha fazla geciktirsem de yine o iki rekâtı daha iyi ve daha güzel kılardım."* dedi.⁹⁸⁷

Ravilerden Ebû Ziyade ile Bilâl ibn Rabah arasında inkıta mevcuttur. Ayrıca Ebû Ziyade meçhul bir ravidir. Bu iki sebepten dolayı söz konusu rivayetin isnadı

⁹⁸³ Ebû Mugîre. Abdullah ibn Ala'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İcîlî ve Dârekutnî: "Sikadır." demiştir. Nesâî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 360.

⁹⁸⁴ Abdullah ibn Ala'. Ebû Ziyade'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Mukâribu'l-hadistir." demiştir. Abbâs Düverî, Ebû Bekr ibn Ebî Hayseme, Osman ibn Saîd Dârimî, Yahyâ ibn Maîn, Dahîm ve Ebû Dâvud: "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde "Leyse bihi be's." demiştir. Nesâî de aynı hükmü belirtmiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır inşallah." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 350; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 317.

⁹⁸⁵ Ebû Ziyade. Bilâl ibn Rabah'dan hadis almıştır. Dahîm: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Tehzîb*"de İbn Hibbân'ın "Açıktır ki Bilâl'den naklettiği rivayetler mürseldir." sözünü aktarır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Bilâl'den rivayetlerinde mürseldir." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Kütüb-i Sitte'de Ebû Dâvud'un Bilâl'den tahrir ettiği rivayetten başka hadisi yoktur." demişlerdir. Moğultay Ebû Hasan ibn Kattân'ın "Hâli bilinmemektedir." dediğini aktarır. Sadece bir kişinin tevsiki ile İbn Hacer'in ona "sika" demesini doğru bulmuyorum. Ebû Ziyade bana göre meçhulü'l-haldir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 45; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 15; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 371; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 406; Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 21.

⁹⁸⁶ Bilâl ibn Rabah. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 178; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 288; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 502; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 455.

⁹⁸⁷ Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 334 (23910); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 291 (1257). (II, 441); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, IV, 215 (1381); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 662 (4157).

münkâtî⁹⁸⁸ ve zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinin sika olduğunu ancak Ebû Ziyade ile Bilâl ibn Rabah arasında inkıta bulunduğunu, ikisi arasında semâ'ın⁹⁸⁹ varlığına dair rivayette bir şey denilmediğini belirtmiştir. Bu hatalı durumun Ebû Mugîre'nin vehminden⁹⁹⁰ dolayı olduğu veya bu rivayetin onun ızdırablarından⁹⁹¹ olduğunu söyler.⁹⁹²

A. Hadisin Tahrici

Sünenü Ebû Dâvud (1257): Ahmed ibn Hanbel (h. 241) > Ebû Mugîre (h. 212) > Abdullah ibn Ala' (h. 164) > Ebû Ziyade (?) -- Bilâl ibn Rabah (h. 20) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinin sika olduğunu ancak Ebû Ziyade ile Bilâl ibn Rabah arasında inkıta bulunduğunu, ikisi arasında semâ'ın varlığına dair burada bir şey açıklanmadığını belirtmiştir.⁹⁹³ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına sahih demektedir. Ayrıca Elbânî (1914-1999): “Her kim ‘Ebû Ziyade’nin Bilâl’den yaptığı rivayetler mürseldir.’ derse merduddur.” demiştir.⁹⁹⁴

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*'de tahrir etmiştir.⁹⁹⁵ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.⁹⁹⁶

⁹⁸⁸ Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahabeden sonra bir ravisi atlanmış/eksik olan yahut mubhem olarak zikredilmiş bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 209.

⁹⁸⁹ Bizzat hocanın ağzından hadis işitme, hadis alma. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 274.

⁹⁹⁰ Ravinin hadisi hep zanla, bazen böyle, bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum ravinin zabtının eksikliğini gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

⁹⁹¹ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 121.

⁹⁹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 335, 3. dipnot.

⁹⁹³ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, II, 441, 1. dipnot.

⁹⁹⁴ Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, 1. bs (yy: Müessesetü Garâs, 2002), IV, 426-427 (1143).

⁹⁹⁵ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, IV, 215 (1381).

⁹⁹⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 662 (4157).

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)⁹⁹⁷ ve Dekkâk ile Rabâh⁹⁹⁸ söz konusu rivayetin senedindeki ravilerin sika olduklarını belirtmekle beraber Ebû Ziyade'nin Bilâl ibn Rabah'tan yaptığı rivayetlerin mürsel olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, Ebû Ziyade'nin Bilâl ibn Rabah'tan yaptığı rivayetlerin mürsel olduğunu belirtmektedir.⁹⁹⁹ Elbânî (1914-1999)¹⁰⁰⁰ ve Fahl¹⁰⁰¹ bu hadis için bir şey dememişlerdir. Hâdî, söz konusu hadise sahih demektedir.¹⁰⁰² Halebî, incelenen rivayetin isnadının hasen olduğunu ve inkıta iddiasının merdud olduğunu beyan etmektedir.¹⁰⁰³

Bu rivayet 4 hadis kitabında 4 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk dört ravi ortaktır: “Ebû Mugîre (h. 212) > Abdullah ibn Ala' (h. 164) > Ebû Ziyade (?) -- Bilâl ibn Rabah (h. 20).” Bu ravilerden Ebû Ziyade ile Bilâl ibn Rabah arasında inkıta mevcuttur. Ebû Ziyade meçhuldür. Bu iki sebepten dolayı söz konusu rivayetin isnadı münkatı ve zayıftır. Ayrıca rivayet mutlak ferddir. İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), söz konusu rivayeti zikrettikten sonra ravilerden Ebû Ziyade'nin halinin bilinmediğini belirtmektedir.¹⁰⁰⁴

Rasûlullah'ın (s) sabah namazının sünnetine önem verdiğine dair sahih olarak bize ulaşan rivayetler mevcuttur.¹⁰⁰⁵ Ama böyle bir olay, bize sahih olarak gelmediği için bunun doğru kabul edilmesi mümkün değildir.

1.30. 1125 Numaralı Hadis

حدثنا حفص بن عمر، حدثنا شعبة، عن أبي إسحاق، عن عاصم ابن ضمرة عن علي: أن النبي - صلى الله عليه

وسلم - كان يُصلي قبل العصر ركعتين.

⁹⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 449, 2. dipnot.

⁹⁹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 446, 5. dipnot.

⁹⁹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 376, 2. dipnot.

¹⁰⁰⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 415 (1109).

¹⁰⁰¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 318 (1103).

¹⁰⁰² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 270, 4. dipnot.

¹⁰⁰³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 402, 1. dipnot.

¹⁰⁰⁴ Bkz. İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, V, 43.

¹⁰⁰⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 132 (15819); XL, 197 (24167); İbn Mâce, *es-Sünen*, *Mevâkîtü's-Salât* 3 (672). (I, 429); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, *Salât* 9 (424). (I, 316).

Hafs ibn Ömer (h. 225) > Şu'be (h. 160) > Ebû İshâk (h. 126) > Âsım ibn Damretü (h. 74) > Alî ibn Ebî Tâlib (h. 40) şöyle demiştir: Rasûlullah (s) ikindiden önce iki rekât namaz kılardı.¹⁰⁰⁶

Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰⁷ Şuayb Arnavut (1928-2016), Hz. Alî'den gelen 4 rekât lafzının hasen olduğunu, 2 rekât olarak gelen ve Hafs ibn Ömer'in teferrüd ettiği bu rivayetinse şaz¹⁰⁰⁸ olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰⁹ Elbânî (1914-1999), bu rivayetin isnadında bulunan raviler sika olsa da 2 rekât lafzının şaz olduğunu, doğrusunun 4 rekât olmasını gerektiğini belirtmiş, ardından hadisin ravilerinden Ebû İshâk'ın müdellis¹⁰¹⁰ olup ihtilât¹⁰¹¹ ettiğini ve burada an'ane ile rivayet ettiğini, bir de metnin şaz olduğunu söyleyip hadisin iki illete¹⁰¹² sahip bulunduğunu açıklamıştır.¹⁰¹³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁰¹⁴ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁰¹⁵ söz konusu rivayetin senedinin hasen olduğunu ancak 4 rekât rivayetin mahfuz¹⁰¹⁶ olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin şaz olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹⁷ *Halebî*, Elbânî'nin (1914-1999) bu hadise şaz dediğini aktarmaktadır.¹⁰¹⁸ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁰¹⁹, *Elbânî* (1914-1999)¹⁰²⁰ ve *Fahl*¹⁰²¹ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

¹⁰⁰⁶ Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Tatavvû' 8 (1272). (II, 451).

¹⁰⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 453 (1121).

¹⁰⁰⁸ Sika ravinin diğer sika ravilere veya kendisinden daha sika olan raviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Diğer hadise mahfuz denir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 291.

¹⁰⁰⁹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, I, 451, 1. dipnot.

¹⁰¹⁰ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 195.

¹⁰¹¹ Yaşlanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 130.

¹⁰¹² Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 135.

¹⁰¹³ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvud*, II, 45-46.

¹⁰¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 453, 4. dipnot.

¹⁰¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 451, 3. dipnot.

¹⁰¹⁶ Aralarında metin veya sened bakımından zıtlık/muhalefet bulunan hadislerden, ravileri diğerine oranla daha sika yahut sikalık bakımından eşit olmakla beraber sayıca daha fazla olanı. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 167.

¹⁰¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 273, 6. dipnot.

¹⁰¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 406, 1. dipnot.

¹⁰¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 380 (1121).

¹⁰²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 419 (1127).

¹⁰²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 322 (1121).

Bu hadisi sadece Ebû Dâvud (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde tahrir etmiştir. Hz. Ali'den gelen diğer rivayetlerde Rasûlullah'ın (s) ikinci namazından önce 4 rekât namaz kıldığı geçmektedir.¹⁰²² Yine ikinci öncesi iki rekât kılmayla ilgili başka sahabelerden de rivayetler hadis kitaplarında tahrir edilmiş, ancak bu rivayetler kendilerinde bulunan zayıflıklarından dolayı münker¹⁰²³ olarak sayılması gerekmiştir. Bunlar Meymûne¹⁰²⁴ ve Ümmü Seleme'den¹⁰²⁵ rivayet edilmişlerdir.

1.31. 1161 Numaralı Hadis

وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، وَعَلِيُّ بْنُ حُشْرَمٍ، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بُكَيْرٍ، ح وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ، وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَرْدَةَ، عَنْ أَبِي بَرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: أَسَمِعْتَ أَبَاكَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شَأْنِ سَاعَةِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ»

Ebû Tâhir (h. 250) > İbn Vehb (h. 197) > Mahreme ibn Bukeyr (h. 159) > Bukeyr ibn Abdullah (h. 122) > Ebû Bürde (h. 104) > Abdullah ibn Kays (h. 50)

Alî ibn Haşrem (h. 257) > İbn Vehb (h. 197) > Mahreme ibn Bukeyr (h. 159) > Bukeyr ibn Abdullah (h. 122) > Ebû Bürde (h. 104) > Abdullah ibn Kays (h. 50)

Hârûn ibn Saîd (h. 253) > İbn Vehb (h. 197) > Mahreme ibn Bukeyr (h. 159) > Bukeyr ibn Abdullah (h. 122) > Ebû Bürde (h. 104) > Abdullah ibn Kays (h. 50)

¹⁰²² Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 18 (5966); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 383-384 (1203); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Salât 318 (429). (I, 453). İbn Hanbel'in rivayeti için Arnavut, isnadın kavî olduğunu söylemiştir. Tirmizî ise hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir.

¹⁰²³ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

¹⁰²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 418 (26839). Şuayb Arnavut, isnadın ravilerden Hanzala'nın zayıf olması dolayısıyla zayıf olduğunu söylemiştir.

¹⁰²⁵ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsılî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XII, 449 (7019). Hüseyin Selim Esed, isnadın zayıf olduğunu belirtmiştir.

Ahmed ibn İlsâ (h. 243) > İbn Vehb (h. 197) > Mahreme ibn Bukeyr (h. 159) > Bukeyr ibn Abdullah (h. 122) > Ebû Bürde (h. 104) > Abdullah ibn Kays (h. 50) şöyle demiştir: Ebû Bürde anlatıyor: “İbn Ömer bana: ‘Babanın Cuma günü duaların kabul edilmesi hakkında Rasûlullah’tan (s) bir şey rivayet ettiğini duydun mu?’ diye sordu.” Ebû Bürde: “Evet. *Rasûlullah’ın (s) : ‘Duanın kabul olacağı an, imamın minbere oturmasından namazın kılınacağı ana kadar olan vakit içindedir.’* dediğini duymuştur.”¹⁰²⁶

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)¹⁰²⁷ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁰²⁸ incelenen rivayetin inkıta ve ızdırab¹⁰²⁹ ile ta’lil¹⁰³⁰ edildiğini, Dârekutnî’nin (ö. 385/995) bu rivayetin mevkuf olduğuna karar verdiğini belirtmişlerdir. Hâdî¹⁰³¹ ve Halebî¹⁰³² bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî¹⁰³³, Elbânî (1914-1999)¹⁰³⁴ ve Fahl¹⁰³⁵ söz konusu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu rivayetin ravileri sika olmakla beraber metni tartışma konusu olduğu için diğer rivayetlerin isnadlarına değinilmemiştir. Söz konusu rivayetin geçtiği ilk kaynak Müslim’dir (ö. 261/875). Dârekutnî (ö. 385/995), bu rivayeti Mahreme ibn Bukeyr dışında kimsenin rivayet etmediğini, cemaatin bu kelamı Ebû Bürde’nin kendi sözü olarak naklettiğini belirtmekte, Ebû Bürde’nin sözünün munkatı olup, sadece Mahreme’nin ref ettiğini ve onun babasından bir şey duymadığını aktarmıştır.¹⁰³⁶ San’ânî (ö. 1182/1768), bu rivayetin inkıta ve ızdırabla ta’lil edildiğini, çünkü açıkça Mahreme’nin babasından hadis almadığını tasrih ettiğini ve bunun Müslim’in (ö. 261/875)

¹⁰²⁶ Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Cum’a 16 (853). (II, 584); Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, Salât 207 (1049). (II, 281); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 120 (1739); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 355 (5999).

¹⁰²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 463, 2. dipnot.

¹⁰²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 461, 2. dipnot.

¹⁰²⁹ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 121.

¹⁰³⁰ Hadiste herkesin farkedemeyeceği gizli bir kusurun bulunduğunu söyleme, buna hükmetme. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 307.

¹⁰³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 280, 2. dipnot.

¹⁰³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 413, 2. dipnot.

¹⁰³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 387 (1157).

¹⁰³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 428 (1163).

¹⁰³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 330 (1157).

¹⁰³⁶ Bkz. Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer Dârekutnî, *el-İlzâmât ve’t-tetebbu’*, thk. Ebû Abdurrahman Mukbil b. Vadii, 2. bs (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1985), 167.

Ahmed ibn Sâlih (h. 248)¹⁰³⁹ > İbn Ebî Fudeyk (h. 200)¹⁰⁴⁰ > Mûsâ ibn Ya'kûb (h. 141)¹⁰⁴¹ > İbn Osmân (?)¹⁰⁴² > Eş'as ibn İshâk (?)¹⁰⁴³ > Âmir ibn Sa'd (h. 96-104)¹⁰⁴⁴ > Sa'd ibn Ebî Vakkâs (h. 55)¹⁰⁴⁵ şöyle demiştir: *Bir gün Rasûlullah (s) ile Medine'ye gitmek için Mekke'den yola çıktık. Azverâ'ya yaklaştığımızda Rasûlullah (s) bineğinden indi ve ellerini kaldırıp dua etti. Sonra secde etti ve uzun süre böyle kaldı. Sonra kalktı, elini kaldırıp bir süre dua etti. Sonra secdeye kapandı. Bunu üç defa tekrarladı. Sonra şöyle dedi: "Ben Allah'a dua edip, ümmetim için şefaât istedim. Ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Bundan dolayı rabbime şükür için secde yaptım. Sonra başımı kaldırıp yine dua ettim ve Allah'tan ümmetimi bağışlamasını istedim. İkinci defa ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Allah'a şükür için secde yaptım.*

¹⁰³⁹ Ahmed ibn Sâlih. İbn Ebî Fudeyk'den hadis almıştır. Buhârî: "Sikadır. Saduktur. Hüccet olmasına dair konuşan birini görmedim." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfizdir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 39; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 80.

¹⁰⁴⁰ İbn Ebî Fudeyk. Mûsâ ibn Ya'kûb'dan hadis almıştır. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Sa'd: "Hadisi çoktur. Hüccet değildir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 485; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 61; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 468.

¹⁰⁴¹ Mûsâ ibn Ya'kûb. İbn Osmân'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Medînî: "Daifu'l-hadistir. Münkeru'l-hadistir." demiştir. Ebû Dâvud: "Sâlihtir. İbn Mehdî'den rivayette bulunmuştur. Şeyhleri meçhuldür." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Adî: "İndimde la be'se bihtir." demiştir. İbn Kattân: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Seyyiu'l-hıfzıdır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mutâbaât ve şevâhidde itibar edilir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 171; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 554; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 441.

¹⁰⁴² İbn Osmân. Sadece Eş'as ibn İshâk'tan hadis almıştır. Kendisinden de sadece Mûsâ ibn Ya'kûb hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhulü'l-haldir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhulü'l-aynıdır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 270; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 198, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 589; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 81.

¹⁰⁴³ Eş'as ibn İshâk. Amcası Âmir ibn Sa'd'dan hadis almıştır. Ebû Zur'a: "Dedesi Sa'd ibn Ebî Vakkâs'tan hadis rivayet etmiştir. O da mürseldir." demiştir. Ebû Dâvud bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. Eş'as'ın hakkında bir herhangi bir cerh veya ta'dil hükmü yoktur. Sadece İbn Hibbân'ın onu kitabında zikretmesi meçhul olduğuna işaret etmektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 258; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 349; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 112.

¹⁰⁴⁴ Âmir ibn Sa'd. Babası Sa'd ibn Ebî Vakkâs'tan hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 21; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 63; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 287.

¹⁰⁴⁵ Sa'd ibn Ebî Vakkâs. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 606; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 483; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 74.

Yine başımı kaldırıp rabbimden ümmetime şefa'at istedim. Allah ümmetin geri kalan üçte birini de bağışladı. Ben de şükretmek için secdeye kapandım."¹⁰⁴⁶

Ebû Dâvud (ö. 275/889): "Eş'as ibn İshâk bu hadisi rivayet ederken Ahmed ibn Sâlih'i ıskat etti. Bunu ondan Mûsâ ibn Sehl rivayette bulundu." demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. İbn Osmân meçhul, Mûsâ ibn Ya'kûb zayıf ve Eş'as ibn İshâk'ın hakkında net bir hüküm yoktur. Eş'as'ı İbn Hacer (ö. 852/1449) "makbul"¹⁰⁴⁷ kabul etmiştir. Onun meçhul olması sanki daha doğrudur. Bu ravinin makbul bir ravi olduğu kabul edilse bile, söz konusu rivayetin isnadında bulunan bir zayıf ve bir meçhul raviden dolayı mezkûr rivayetin isnadı zayıf olmaktadır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin senedinde bulunan ravilerden Mûsâ ibn Ya'kûb'un zayıf ve İbn Osmân'ın meçhul olmasından dolayı incelenen rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴⁸ Elbânî (1914-1999) de bu hadisi zayıf saymaktadır.¹⁰⁴⁹

Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.¹⁰⁵⁰

Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin ravilerinden zayıf olan birini bilmediğini, Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) bu rivayeti zayıf saymadığını, dolayısıyla Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) zayıf saymadığı rivayetlerin onun indinde hasen olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵¹ Rubâî, Münzirî'nin (ö. 656/1258) söz konusu rivayetin ravilerinden Mûsâ ibn Ya'kûb hakkında olumsuz görüşlerin (cerh) olduğunu söylediğini aktarmaktadır.¹⁰⁵² Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵³ Hâlid ibn Dayfullah Şelâhî, Nevevî'nin (ö. 676/1277) "*el-Hulâsa*"da bu hadisin isnadının ceyyid¹⁰⁵⁴ olduğunu, kimsenin zayıf saymadığını söylediğini aktarmış, ravilerden İbn Osmân'ın İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediği, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) "*Takrîb*"de

¹⁰⁴⁶ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cihâd 172 (2775). (IV, 405); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 518 (3935).

¹⁰⁴⁷ Zabt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 168.

¹⁰⁴⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 405, 1. dipnot.

¹⁰⁴⁹ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvud*, II, 362.

¹⁰⁵⁰ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 518 (3935).

¹⁰⁵¹ Bkz. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ty), IV, 70.

¹⁰⁵² Bkz. Rubâî, *Fethü'l-gaffar*, I, 505-506 (1585).

¹⁰⁵³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VII, 217 (3230).

¹⁰⁵⁴ Hasen li-zatıhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

ona “meçhulü’l-hal”¹⁰⁵⁵ dediğini belirtmiş, keza aynı şekilde Eş’as ibn İshâk’ın da İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimse tarafından tevsik edilmediğini söyledikten sonra Nevevî’nin (ö. 676/1277) “*el-Mecmu’*”da bu hadis hakkındaki görüşlerinden sarfı nazar edilmesini gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁶

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁰⁵⁷ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁰⁵⁸ söz konusu rivayetin senedindeki Mûsâ ibn Ya’kûb’un seyyiü’l-hıfza¹⁰⁵⁹ sahip olduğunu ve şeyhi¹⁰⁶⁰ İbn Osmân’ın meçhul olduğunu söylemiş, ancak Rasûlullah’ın (s) ve ashabın güzel bir haber karşısında şükür secdesi yaptığının başka kanıtları olduğunu dile getirmişlerdir. *Elbânî* (1914-1999)¹⁰⁶¹, *Fahl*¹⁰⁶², *Hâdî*¹⁰⁶³ ve *Halebî*¹⁰⁶⁴ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*, söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.¹⁰⁶⁵

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 2 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İki isnadda da aynı raviler vardır. Bunlar şu ravilerdir: “Ahmed ibn Sâlih (h. 248) > İbn Ebî Fudeyk (h. 200) > Mûsâ ibn Ya’kûb (h. 141) > İbn Osmân (?) > Eş’as ibn İshâk (?) > Âmir ibn Sa’d (h. 96-104) > Sa’d ibn Ebî Vakkâs (h. 55).” Ravilerden İbn Osmân meçhul, Mûsâ ibn Ya’kûb zayıf ve Eş’as ibn İshâk’ın hakkında net bir hüküm yoktur. Eş’as’ı İbn

¹⁰⁵⁵ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta’dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

¹⁰⁵⁶ Bkz. Hâlid b. Dayfullah Şelâhî, *et-Tibyân fî tahrîci ve tebvîbi ehâdîsi Bulûgi’l-meram ve beyâni ma verede fî’l-bab*, 1. bs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2000), IV, 329-330.

¹⁰⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Arnavut), 464, 1. dipnot.

¹⁰⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 462, 1. dipnot.

¹⁰⁵⁹ Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 276.

¹⁰⁶⁰ Kendisinden hadis alınan kimse, hoca. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 294.

¹⁰⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Elbânî), 429, 1. dipnot.

¹⁰⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Fahl), 330, 1159. dipnot.

¹⁰⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Hâdî), 380, 4. dipnot.

¹⁰⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Halebî), 414, 1. dipnot.

¹⁰⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Budeyvî), 387-388 (1159).

Tirmizî (ö. 279/892): “Ebû Hureyre’nin hadisi hasen-sahihtir.¹⁰⁶⁹ Ancak hadisi, bu vecihte¹⁰⁷⁰ bu lafız ile biliyoruz. Bu hadisin bazı ehl-i ilim yanında manası şudur: ‘Kişi oruç tuttuğu halde Şa’bân’dan geriye son on beş günü kalır da Ramazan ayına gücü kalsın diye oruç tutmaz.’ Rasûlullah’tan (s) buna benzer bir hadis Ebû Hureyre tarafından rivayet edilmiştir. *Rasûlullah (s) dedi ki: ‘Ramazan’ı oruçla karşılamaya çalışmayın. Ancak oruç tutmakta olduğunuz güne denk gelirse tutabilirsiniz.’* Bu hadis, Ramazan ayındaki orucu kişinin rahat bir şekilde tutabilmesi için (Pazartesi, Perşembe orucu gibi) Şa’bân ayının yarısından sonra oruç tutmasının kerahiyetine delalet eder.” demiştir.

Bu hadisin isnadından çok, metni tartışma konusu edildiği için diğer rivayetlerin isnadları verilmemiştir. Yine de onların sıhhati hakkında ulemanın ne dediğini görelim: Ebû Dâvud (ö. 275/889), Abdurrahman’ın bunu tahdis etmediğini, İbn Hanbel’e (ö. 241/855) bunun nedeni sorulunca Abdurrahman’a göre Rasûlullah’ın (s) Şa’bân ile Ramazan oruçlarını birleştirdiğini ve Rasûlullah’tan (s) bunun hilafına hadis rivayet edildiğini aktarmıştır.¹⁰⁷¹ İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetlerin isnadlarının sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷² Dârimî’nin (ö. 255/869) *es-Sünen*’inde yer alan rivayet için Hüseyin Selim Esed, Ebû Hâtim’in (ö. 277/890) ravilerden Abdurrahman ibn İbrâhîm için “Kavî değildir. Alâ’dan münker bir hadis rivayet etmiştir.” dediğini aktarmıştır.¹⁰⁷³ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayetlerin garîb olduklarını beyan etmiştir.¹⁰⁷⁴ Dârekutnî (ö.

¹⁰⁶⁹ Tirmizî’nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

¹⁰⁷⁰ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁰⁷¹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 26.

¹⁰⁷² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 441, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 564, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 25, 1. dipnot; İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, VIII, 356, 1. dipnot.

¹⁰⁷³ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1087, 4. dipnot.

¹⁰⁷⁴ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsat*, II, 264; VII, 65.

385/995), söz konusu rivayetin ravilerinden Abdurrahman ibn İbrâhîm'in daîfu'l-hadis¹⁰⁷⁵ olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷⁶ Beyhakî (ö. 458/1066), Ebû Dâvud'dan (ö. 275/889) nakille İbn Hanbel'in (ö. 241/855) bu hadise münker¹⁰⁷⁷ dediğini ve Abdurrahman'ın bunu rivayet etmediğini aktarmıştır.¹⁰⁷⁸

Şimdi de, daha h. 3. asırda tartışılmaya başlanan ve yukarıda bunların az bir kısmını aktardığımız sözlere ilaveten, daha sonra gelen ulemanın ne dediklerini de aktaralım: İbn Hacer (ö. 852/1449), cumhur ulemanın Şa'bân'ın ikinci yarısında gönüllü olarak oruç tutmaya cevaz verdiğini ve bu hadisi İbn Hanbel (ö. 241/855) ile İbn Maîn'in (ö. 233/848) zayıf saydığını söylemiştir.¹⁰⁷⁹ Aynî (ö. 855/1451), bu hadisin sıhhatinde ulemanın ihtilaf ettiğini, Tirmizî (ö. 279/892), İbn Hibbân (ö. 354/965), İbn Asâkir (ö. 571/1176) ve İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) bunu tashih, Ahmed'in (ö. 241/855) ise taz'îf edip, münker dediğini aktarmış; Ebû Hureyre'nin Şa'bân'ın ikinci yarısında oruç tuttuğunu, bunun da hadisin mensuh¹⁰⁸⁰ olduğuna delalet ettiğini söylemiştir. Bunlara ilaveten, Şa'bân ayının ikinci yarısında oruç tutmakla ilgili nehyin kapsamına, söz konusu günlerde oruç tutmayı alışkanlık haline getirenlerin dâhil olmadığına hamledilmesinin mümkün olabileceğini temrîz sigasıyla¹⁰⁸¹ aktarmıştır.¹⁰⁸² İbn Receb Hanbelî (ö. 795/1393), bu rivayeti, Tirmizî (ö. 279/892) ile başkalarının tashih ettiğini, ulemanın bu hadisin sıhhatinde ihtilaf ettiğini söylemiş, bu hadisi tashih edenler arasında Tirmizî (ö. 279/892), İbn Hibbân (ö. 354/965), Hâkim (ö. 405/1014), Tahâvî (ö. 321/933) ile İbn Abdilberr'in (ö. 463/1071) olduğunu, onlardan bu ilimde daha büyük ve daha bilgili olan İbn Mehdî (ö. 198/813-14), İbn Hanbel (ö. 241/855),

¹⁰⁷⁵ Zehebî'ye göre cerhin 5. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 337.

¹⁰⁷⁶ Bkz. Dârekutnî, *Sünenü 'd-Dârekutnî*, III, 169.

¹⁰⁷⁷ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 210.

¹⁰⁷⁸ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, IV, 353.

¹⁰⁷⁹ Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu 'l-bârî*, IV, 129.

¹⁰⁸⁰ Hükmü, zaman bakımından sonraki şer'i bir delille kaldırılmış olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 175.

¹⁰⁸¹ Hadisin hocadan muteber bir yolla alınmış olduğunu kesin olarak göstermeyen ve çoğunlukla meçhul fiillerle yapılmış olan edâ sigası. Zaîf hadisler bu tür sîgalarla rivayet edilirler. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 317.

¹⁰⁸² Bkz. Aynî, *Umdetü 'l-kari*, XI, 85.

Ebû Zur'a (ö. 281/894) ve Esrem'in (ö. 261/874-75 [?]) ise söz konusu rivayete münker dediklerini söylemiştir. İmam Ahmed ibn Hanbel'in (ö. 241/855) bu rivayet için: "Alâ' bundan daha münker bir hadis rivayet etmemiştir." dediğini de aktarmıştır.¹⁰⁸³ İbn Receb (ö. 795/1393), Esrem'in (ö. 261/874-75 [?]) bu hadislerin Rasûlullah'tan (s) oruçla ilgili gelen diğer rivayetlere muhalif olduğunu, Tahâvî'nin (ö. 321/933) ise bu hadisin mensuh¹⁰⁸⁴ olduğunu, terkinde icma olduğunu ve ulemanın ekserisinin bununla amel etmediğini söylediklerini aktarmıştır.¹⁰⁸⁵

Fahir Yasin Fahl, bu rivayetin sadece Alâ'nın babasından rivayet ettiğini söylemiş, ulemanın bu hadis üzerine çokça durup tartıştığını örnekleriyle aktarmış ve fukahânın da Şa'bân'ın ikinci yarısında oruç tutma konusunda ihtilafa düştüğünü, bir kısmının bu konuda kerahiyet olduğunu söylerken, cumhurun bu konuda adem-i kerahiyet hükmünü verdiğini açıklamıştır.¹⁰⁸⁶ İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) 'Mevzûât'ını tahkik eden Abdurrahman Muhammed Osman, sika ravilerin Alâ'dan rivayet edip, bunda Alâ'nın teferrüd ettiği hadisin terkedildiğini, Müslim'in (ö. 261/875) Alâ'dan *Sahîh*'inde birçok hadis rivayet ettiğini ancak bu ve buna benzer Alâ'nın babasından infirad ettiği rivayetleri terk ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁸⁷

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁰⁸⁸ *Dekkâk ile Rabâh*¹⁰⁸⁹ bu rivayetin isnadının sahih olduğunu ifade etmişlerdir. *Hâdî*, bu hadise sahih demiştir.¹⁰⁹⁰ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁰⁹¹, *Elbânî* (1914-1999)¹⁰⁹² ve *Halebî*¹⁰⁹³ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. *Fahl*, bu hadisin

¹⁰⁸³ Bkz. Ebû'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb, *Letâ'ifü'l-ma'ârif fî mâ li-mevâsimi'l-âm mine'l-vezâ'if*, 1. bs (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2004), 135.

¹⁰⁸⁴ Hükmü, zaman bakımından sonraki şer'i bir delille kaldırılmış olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 175.

¹⁰⁸⁵ Bkz. İbn Receb, *Letâ'ifü'l-ma'ârif*, 136.

¹⁰⁸⁶ Bkz. Mahir Yasin Fahl, *Eserü ihtilâfi'l-mütûn ve'l-esânîd fî ihtilâfi'l-fukahâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 94-97.

¹⁰⁸⁷ Bkz. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, 1. bs (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1968), I, 33.

¹⁰⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 482, 3. dipnot.

¹⁰⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 481, 3. dipnot.

¹⁰⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 291, 5. dipnot.

¹⁰⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 402 (1226).

¹⁰⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 447 (1233).

¹⁰⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 428 (1234).

batıl¹⁰⁹⁴ olup, sahih olmadığını, kim bu hadise sahih derse doğruyu engelleyeceğini söylemiştir.¹⁰⁹⁵

1.34. 1240 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي قُرَّةُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ أَحَبَّ عِبَادِي إِلَيَّ، أَعْجَلُهُمْ فِطْرًا "

Velîd ibn Müslim (h. 194)¹⁰⁹⁶ > Evzâî (h. 157)¹⁰⁹⁷ > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147)¹⁰⁹⁸ > İbn Şihâb Zührî (h. 124)¹⁰⁹⁹ > Ebû Seleme (h. 94)¹¹⁰⁰ > Ebû Hureyre (h.

¹⁰⁹⁴ Uydurma (mevzû') hadis manasında kullanılır. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 39.

¹⁰⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Fahl)*, 345, 1226. dipnot.

¹⁰⁹⁶ Velîd ibn Müslim. Evzâî'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İclî ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hanbel: "Hatası çoktur." demiştir. Dârekutnî: "Velîd ibn Müslim ırsal yapardı. Evzâî'den hadisler rivayet ederdi. Bunların içlerinde Evzâî'nin zayıf şeyhlerden aldıkları vardı. Bu şeyhler içinde Evzâî'nin ulaştığı kimselerden Nâfi', Atâ' ve Zührî misal verilebilir. Rivayetlerden zayıfların isimlerini düşürür ve onları öyle naklederdi." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır lakin tesviye ve tedlisi çoktur." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 584.

¹⁰⁹⁷ Evzâî. Kurrete ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. Mizzî onu "Fıkıh ve Hadiste Şam ehlinin imamıdır." diye takdim ediyor. İbn Mehdî "Hadiste dört imam vardır" demektedir ve Evzâî'yi onlardan biri olarak saymaktadır. İbn Maîn: "Sikadır. Zührî'den rivayetleri azdır." demiştir. Sufyân ibn Uyeyne: "Hadiste imamdır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakih'tir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 238; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 347.

¹⁰⁹⁸ Kurrete ibn Abdurrahman. İbn Şihâb Zührî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Münkeru'l-hadistir cidden." demiştir. İbn Maîn: "Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "Rivayet ettiği hadisler münkerdir." demiştir. Ebû Hâtim ve Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Hadisinde nekâret vardır." demiştir. İbn Adî: "Hadisinde münkerlik görmedim. La be'se bih olduğunu umarım." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Münkerâtı vardır." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut "Aksine zayıftır. Mütâbaat ve şevâhidde ona i'tibar edilir. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hanbel onu zayıf saymışlardır." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 581; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 455; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 182.

¹⁰⁹⁹ İbn Şihâb Zührî. Ebû Seleme'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İbn Şihab için: "Derler ki: Zührî, sikadır. Hadis, ilim, rivayette, bunların hepsinde fakih'tir." sözünü aktarmıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Fakih. Hâfiz. İtkanı ve büyüklüğünde ittifak vardır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 419; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 506.

¹¹⁰⁰ Ebû Seleme. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için

57)¹¹⁰¹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: Allah azze ve celle buyuruyor: “Kullarımdan en sevgili olanı, oruçlarını açmada acele edenlerdir.”*¹¹⁰²

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Kurrete zayıf, Velîd ibn Müslim ise sika olmasına rağmen bolca tedlisi¹¹⁰³ bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demektedir ve şunları eklemektedir: “Kurrete’yi cumhur ulema taz’îf etmiştir. Bazıları gevşeklik (mütesahil)¹¹⁰⁴ göstermiş ve onu tevsîk etmiştir.”¹¹⁰⁵ Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına sahih demektedir.¹¹⁰⁶

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (8360): Ebû Âsım (212)¹¹⁰⁷ > Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), Kurrete’nin zayıf olmasından dolayı bu hadisin isnadına zayıf demektedir.¹¹⁰⁸ Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına sahih demektedir.¹¹⁰⁹

bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIII, 370; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 115; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 645.

¹¹⁰¹ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 262.

¹¹⁰² Sened ve metin İbn Hanbel’e (7241) ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 182 (7241); XIV, 98 (8360); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Savm 13 (700-701). (II-76-77); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, XIV, 291 (7899); Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, X, 378 (5974); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 276 (2062); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 275-276 (3507, 3508); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, I, 54 (149); II, 134 (1490); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 399 (8120).

¹¹⁰³ Bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek bir şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 313.

¹¹⁰⁴ Ravileri cerh ve ta’dil ederken titizlik göstermeyen, gevşek davranan alim. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 231.

¹¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 182, 1. dipnot.

¹¹⁰⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VII, 79, 7240. dipnot.

¹¹⁰⁷ Ebû Âsım. Evzâî’den hadis almıştır. İclî ve Muhammed ibn Sa’d: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Hâtîm: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır sebtir.” demiştir. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 281; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 450; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 280.

¹¹⁰⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 98, 1. dipnot.

¹¹⁰⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII, 289, 8342. dipnot.

Sünenü't-Tirmizî (700): İshak ibn Mûsâ Ensârî (h. 244)¹¹¹⁰ > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Sünenü't-Tirmizî (701): Abdullah ibn Abdurrahman (h. 255)¹¹¹¹ > Ebû Mugîre (h. 212)¹¹¹² > Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-garibdir.”¹¹¹³ demiştir. Beşşar Avvad, Kurrete ibn Abdurrahman’ın zayıf olmasından dolayı bu hadisin isnadına zayıf demektedir.¹¹¹⁴ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.¹¹¹⁵

Müsnedu'l-Bezzâr (7899): Muhammed ibn Müsennâ (h. 252) > Ebû Âsım (212) > Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Müsnedu Ebû Ya’la Mevsilî (5974): Sehl ibn Zencele (h. 240) > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selim Esed, bu rivayete doğrudan hüküm vermese de Kurrete hakkında olan birçok cerhi nakletmekte, o hariç diğer ravilerin sika olduğunu söylemektedir.¹¹¹⁶

¹¹¹⁰ İshak ibn Mûsâ Ensârî. Velîd ibn Müslim’den hadis almıştır. Nesâî ve Hatîb: “Sikadır.” demişlerdir. Yahyâ ibn Muhammed: “O, ehl-i sünnettendir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır mütkindir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 480; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 103.

¹¹¹¹ Abdullah ibn Abdurrahman. Ebû Mugîre’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Zamanın imamıdır.” demiştir. İbn Hibbân: “Mütkin ve hafızlardandır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fâdıdır. Mütkindir. *Müsned* sahibidir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 210; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 311.

¹¹¹² Ebû Mugîre. Evzâî’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İclî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. Nesâî: “La be’s e bihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 360.

¹¹¹³ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹¹¹⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 77, 2. dipnot.

¹¹¹⁵ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni't-Tirmizî*, 80.

¹¹¹⁶ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, X, 378, 3. dipnot.

İbn Huzeyme (ö. 311/924), *Sahîh*'te bu rivayeti 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹¹¹⁷ İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Elbânî (1914-1999), Kurrete'nin zayıf olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadına zayıf demektedir. Ayrıca Kurrete'nin hıfzından dolayı zayıf sayıldığını belirtmiştir.¹¹¹⁸ İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹¹¹⁹ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016) şunları demiştir: “İki illeti¹¹²⁰ vardır: Velîd'in an'anesi ve Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıflığı. Lakin bu baktaki hadisler bunu takviye etmektedir.”¹¹²¹ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹¹²² Bunlardan 149 nolu rivayet için Taberânî (ö. 360/971): “Bu hadisi Muhammed ibn Velîd Zübeydî'den sadece Mesleme ibn Alî rivayet etmiştir.” demiştir.¹¹²³ İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), bu rivayeti aktardıktan sonra “Muhammed ibn Velîd Zübeydî'den sadece Mesleme ibn Alî rivayette bulundu. Mesleme, hadiste hiçbir şeydir.” demektedir.¹¹²⁴ Taberânî (ö. 360/971), kitabında tahrir ettiği diğer bir rivayet olan 1490 nolu rivayet için: “Bu hadisi Evzâî'den (ö. 157/774) sadece Muhammed ibn Kesîr rivayet etmiştir.” demiştir.¹¹²⁵ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.¹¹²⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) bu rivayeti sahih saydığını ve Kurrete ibn Abdurrahman'ın seyyiü'l-hıfza¹¹²⁷ sahip olduğunu belirtmektedir.¹¹²⁸ Dekkâk ile Rabâh¹¹²⁹, İbn

¹¹¹⁷ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 276 (2062).

¹¹¹⁸ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 276, 2062. dipnot.

¹¹¹⁹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 275-276 (3507, 3508).

¹¹²⁰ Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 135.

¹¹²¹ İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 276, 2. dipnot.

¹¹²² Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 54 (149); II, 134 (1490).

¹¹²³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 54.

¹¹²⁴ Bkz. İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz*, III, 1655 (3701).

¹¹²⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 134.

¹¹²⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 399 (8120).

¹¹²⁷ Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 276.

¹¹²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 484, 4. dipnot.

¹¹²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 483, 4. dipnot.

Hibbân'ın (ö. 354/965) bu rivayeti sahih saydığını belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî¹¹³⁰ ile Elbânî (1914-1999)¹¹³¹ bu hadis için bir şey dememişlerdir. Fahl¹¹³², Hâdî¹¹³³ ve Halebî¹¹³⁴ bu hadisin senedine zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 8 hadis kaynağında 12 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Taberânî'nin (ö. 360/971) 2 isnadı hariç geriye diğer bütün rivayetlerde ilk beş ravi ortaktır: “Evzâî (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57).” Bu ravilerden Kurrete zayıftır. Bundan dolayı bütün rivayetlerin isnadları zayıf olmaktadır. Taberânî'nin (ö. 360/971) kitabında tahrir ettiği iki rivayetin isnadına gelecek olursak, bunlarda tedlis¹¹³⁵ yapılmış olma olasılığı yüksektir. Ayrıca rivayet mutlak ferddir.¹¹³⁶ İbn Adî (ö. 365/976), bu rivayetin de bulunduğu birkaç rivayeti zikrettikten sonra şunları diyor: “Hepsi gayri mahfuzdur.”^{1137”1138}

Rasûlullah'ın (s) iftarın açılmasında acele edilmesine dair tavsiyeleri ve sözleri makbul olarak elimizde mevcuttur.¹¹³⁹ Ancak incelenen rivayetteki gibi “kudsî hadis” formatında ve aynı metinle elimize sahih olarak ulaşan bir rivayet mevcut değildir. Bu rivayetin isnadından dolayı kabul edilmemesi gerekmekte ve bu sözün Rasûlullah'a (s) nisbeti doğru olmasa gerektir.

1.35. 1253 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُجِيبَةُ عَجُوزٌ مِنْ بَاهِلَةَ، عَنْ أَبِيهَا، أَوْ عَنْ عَمِّهَا، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَةٍ مَرَّةً، فَقَالَ: " مَنْ أَنْتَ؟ " قَالَ: أَوْ مَا تَعْرِفُنِي؟ قَالَ: " وَمَنْ

¹¹³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 461 (1235).

¹¹³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 442 (1242).

¹¹³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 347, 1235. dipnot.

¹¹³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 293, 2. dipnot.

¹¹³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 430, 1. dipnot.

¹¹³⁵ Bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek bir şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 313.

¹¹³⁶ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

¹¹³⁷ Sika bir ravinin sika ravilere veya kendisinden daha sika olan birine aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 89.

¹¹³⁸ Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, VIII, 16.

¹¹³⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 503 (9810); İbn Mâce, *es-Sünen*, Siyâm 24 (1698). (II, 595); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 20 (2353). (IV, 37); İbn Huzeyme, *Sahihu İbn Huzeyme*, III, 275 (2060); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, VII, 275 (3506); VIII, 277 (3509, 3510).

أَنْتَ؟ " قَالَ: أَنَا الْبَاهِلِيُّ الَّذِي أَتَيْتُكَ عَامَ أَوَّلٍ، قَالَ: " فَإِنَّكَ أَتَيْتَنِي وَجِسْمُكَ وَلَوْثُكَ وَهَيْئَتُكَ حَسَنَةً، فَمَا بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى؟ " فَقَالَ: إِنِّي وَاللَّهِ مَا أَفْطَرْتُ بَعْدَكَ إِلَّا لَيْلًا، قَالَ: " مَنْ أَمَرَكَ أَنْ تُعَذِّبَ نَفْسَكَ؟ " ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، " صُمُّ شَهْرِ الصَّبْرِ رَمَضَانَ "، قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، وَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ تَرِيدَنِي، قَالَ: " فَصُمْ يَوْمًا مِنَ الشَّهْرِ "، قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، وَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ تَرِيدَنِي، قَالَ: " فَيَوْمَيْنِ مِنَ الشَّهْرِ "، قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، وَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ تَرِيدَنِي، قَالَ: " وَمَا تَبْعِي عَنْ شَهْرِ الصَّبْرِ، وَيَوْمَيْنِ فِي الشَّهْرِ "، قَالَ: قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، وَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ تَرِيدَنِي، قَالَ: " فَثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ "، قَالَ: " وَالْحَمْدُ عِنْدَ الثَّالِثَةِ "، فَمَا كَادَ قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، وَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ تَرِيدَنِي، قَالَ: " فَمِنْ الْحَرَمِ، وَأَفْطُرُ "

İsmâîl ibn Uleyye (h. 193)¹¹⁴⁰ > Saîd Cureyrî (h. 144)¹¹⁴¹ > Ebû Selîl (h. 130)¹¹⁴² > Mucîbe Bâhilî (?)¹¹⁴³ > Bâhilî (?) şöyle demiştir: “Bir defasında Rasûlullah (s) yanına bir ihtiyaç için gelmiştim.” *Rasûlullah (s)*: “*Sen kimsin?*” dedi. Yahut Bâhilî: “Beni tanıdın mı?” deyince *Rasûlullah (s)*: “*Sen kimsin?*” dedi. Bâhilî: “Ben

¹¹⁴⁰ İsmâîl ibn Uleyye. Saîd Cureyrî’den hadis almıştır. Şu’be: “İbn Uleyye muhaddislerin seyyididir.” demiştir. İbn Hanbel: “Basra’da tesebbütte son noktadır.” demiştir. Nesâî: “Sikadır sebtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hafızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 23; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 275; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 105.

¹¹⁴¹ Saîd Cureyrî. Ebû Selîl’den hadis almıştır. İbn Hanbel: “Muhaddistir. Basra ehliendir.” demiştir. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Ölmeden önce hıfzı bozuldu. Bundan önce kim ondan bir şey yazdıysa onlar düzgündür. Hasenu’l-hadistir.” demiştir. Nesâî: “Sikadır. Tâun günlerinde inkar etti.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Ölümünden önce ihtilat etti.” demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, Saîd ihtilat etmeden önce hadis alanları sıralamaktadırlar. Onlardan bazıları: “İsmâîl ibn Uleyye, Sufyân Sevrî, Hammâd ibn Zeyd ve Hammâd ibn Seleme.” Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 223; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 22.

¹¹⁴² Ebû Selîl. Mizzî: “Mucîbe Bâhilî’den hadis aldığı denildi.” demiştir. İbn Maîn ve İbn Sa’d: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 457; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 280.

¹¹⁴³ Mucîbe Bâhilî. Mizzî, Mucîbe hakkında bilgi vermemekte sadece rivayet ettiği birkaç hadisi nakletmektedir. Zehebî: “Amcasından oruç hakkında rivayeti vardır. Garîbdir. Bilinmiyor.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sahabeden bir kadındır. Oruç hakkında hadisi vardır.” demiştir. İbn Hacer’in sözlerine karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine meçhuldür. Ebû Selîl ondan rivayette teferrüd etti. Muzdarib bir hadis dışında kendisi bilinmemektedir. Nasıl olur da bu durum onun sahabi olduğunu tashih eder?” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1754; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII, 252; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 521; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 298; Zehebî, *Mizânü’l-i’îdâl*, III, 440; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, III, 349.

geçen sene senin yanına gelen Bâhilî'yim.” dedi. *Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Sen benim yanıma geldiğinde bedenin, ten rengin ve görünümün güzeldi. Gördüğüm kadarıyla sana ne oldu?” dedi. Bâhilî: “Vallahi senden ayrıldığımdan beri sadece geceleri yemek yedim.” dedi. Rasûlullah (s): “Kendine eziyet etmeni kim senden istedi?” dedi. Bunu 3 defa tekrarladi. Sonra şöyle devam etti: “Sabır ayı Ramazan'da oruç tut.” Bâhilî: “Ben bundan fazlası için kendimde kuvvet buluyorum. Bana günlerin sayısı arttır.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Her ayda bir gün oruç tut.” dedi. Bâhilî: “Ben bundan fazlası için kendimde kuvvet buluyorum. Bana günlerin sayısı arttır.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Her ayda iki gün oruç tut.” dedi. Bâhilî: “Ben bundan fazlası için kendimde kuvvet buluyorum. Bana günlerin sayısı arttır.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Sabır ayındaki oruçtan ve her ay iki günlük oruçtan fazlasını isteme.” dedi. Bâhilî: “Ben bundan fazlası için kendimde kuvvet buluyorum. Bana günlerin sayısı arttır.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “Her ayda üç gün oruç tut.” dedi. Rasûlullah (s) üçde durdu daha da arttırmadı. Bâhilî: “Ben bundan fazlası için kendimde kuvvet buluyorum. Bana günlerin sayısı arttır.” der demez bu sefer Rasûlullah (s): “Haram aylarda üç gün oruç tut.” dedi.¹¹⁴⁴*

İbn Hanbel'in (ö. 241/855) metniyle Abdürrezzâk (ö. 211/826-27), Nesâî (ö. 303/915) ve Taberânî'nin (ö. 360/971) (435) tahrir ettikleri metinler benzerlik göstermektedir. Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066) tahrir ettikleri metinlerde şöyle geçmektedir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Haram aylarda üç gün oruç tut bırak. Haram aylarda üç gün oruç tut bırak. Haram aylarda üç gün oruç tut bırak.” Bunları derken parmaklarını üç defa açıp birleştiriyordu. İbn Mâce (ö. 273/887) ve Taberânî'nin (901) tahrir ettikleri metinlerde ise Rasûlullah (s) şöyle diyor: “Sabır ayında ve ondan sonraki üç günde oruç tut. Haram aylarda oruç tut.”*

¹¹⁴⁴ Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, IV, 296 (7868); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 432 (20323); İbn Mâce, *es-Sünen*, Siyâm 43 (1741). (II, 629); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 54 (2428). (IV, 94); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 204 (2756); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 358 (901); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 481 (8426); Şahid rivayet için bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX, 194 (435).

Taberânî'nin kitabında tahrir ettiği 435 nolu rivayetinde bu olayı yaşayan kişi Kehmes Hilâlî olarak sunulmaktadır. O da Rasûlullah'a (s) gelip kendisi tanıyıp tanımadığını sorar ve yukarıdaki metindeki konuşmalar vuku bulur.

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bâhilî hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Mucîbe Bâhilî'ninse sahabi olduğu tartışmalıdır. Ayrıca meçhulü'l-haldir.¹¹⁴⁵ Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016): "Son söz hariç bu rivayet hasen li-gayrihidir. Bu isnad Mucîbe Bâhilî'nin meçhullüğü yüzünden zayıftır. Ondan Ebû Selîl'den başkası rivayette bulunmamıştır." demiştir.¹¹⁴⁶

A. Hadisin Tahrici

Abdürrezzâk es-San'ani - el-Musannef (7868): Sufyân Sevrî (h. 161) > Saîd Cureyrî (h. 144) > Ebû Selîl (h. 130) -- Bir Adam -- Adamın Babası -- Adamın Amcası

Sünenü İbn Mâce (1741): İbn Ebî Şeybe (h. 235)¹¹⁴⁷ > Vekî' ibn Cerrâh (h. 196)¹¹⁴⁸ > Sufyân Sevrî (h. 161)¹¹⁴⁹ > Saîd Cureyrî (h. 144) > Ebû Selîl (h. 130) > Ebû Mucîbe Bâhilî (?) > Bâhilî (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): "İsnad, Ebû Mucîbe Bâhilî'nin meçhul olmasından dolayı zayıftır." demiştir.¹¹⁵⁰ Beşşar Avvad: "İsnad zayıftır. Ebû Mucîbe Bâhilî, meçhuldür. Ebû Selîl bu rivayeti ondan nakilde teferrüd etmiştir. Raviler Ebû Mucîbe

¹¹⁴⁵ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

¹¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 432, 3. dipnot.

¹¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe. Vekî' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹¹⁴⁸ Vekî' ibn Cerrâh. Sufyan Sevrî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Şeyhdir. Hafızdır." demiştir. İbn Maîn: "Vekî' indimizde sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

¹¹⁴⁹ Sufyân Sevrî. Saîd Cureyrî'den hadis almıştır. Vekî': "Sufyan nazarımda en hafızdır." demiştir. İbn Mubarek: "Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım." demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Hadis rivayetinde imamdır. Âbidir. Hücettir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

¹¹⁵⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 629, 1. dipnot.

Bâhilî'nin ismi konusunda ızdıraba¹¹⁵¹ düşmüşlerdir. Şüphesiz ki bu ravi Nebî'den rivayette meçhuldür.” demiştir.¹¹⁵²

Sünenu Ebû Dâvud (2428): Mûsâ ibn İsmâîl (h. 223)¹¹⁵³ > Hammâd ibn Seleme (h. 167)¹¹⁵⁴ > Saîd Cureyrî (h. 144) > Ebû Selîl (h. 130) > Mucîbe Bâhilî (?) > Bâhilî (?) > Rasûlullah (s)

Azimâbâdî (1857-1911), Münzirî'den (ö. 656/1258) şunları aktarmaktadır: “Ebû Mucîbe Bâhilî veya onun amcası Basra'da yaşadı. Rasûlullah'tan (s) duymadığı halde bir hadis rivayet etti.” Şarih, “Bu rivayeti zikretti.” demektedir ve şunları eklemektedir: “Şeyhlerimizden¹¹⁵⁵ bazıları bu rivayetin zayıflığına işaret etmiştir.”¹¹⁵⁶ Şuayb Arnavut (1928-2016)¹¹⁵⁷ ve Elbânî (1914-1999)¹¹⁵⁸: “İsnad, Mucîbe Bâhilî'nin meçhul olmasından dolayı zayıftır.” demişlerdir.

Nesâî - es-Sünenu'l-kübrâ (2756): Abdetu ibn Abdullah Saffâr (h. 258) > Ebû Dâvud Haferî (h. 203) > Sufyân Sevrî (h. 161) > Saîd Cureyrî (h. 144) > Ebû Selîl (h. 130) > Mucîbe Bâhilî (?) > Bâhilî (?) > Rasûlullah (s)

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de tahrir etmiştir.¹¹⁵⁹ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹¹⁶⁰

¹¹⁵¹ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştıramayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 121.

¹¹⁵² İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, III, 219, 1741. dipnot.

¹¹⁵³ Mûsâ ibn İsmâîl. Hammâd ibn Seleme'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtım ve Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 21; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 549.

¹¹⁵⁴ Hammâd ibn Seleme. Saîd Cureyrî'den hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Abiddir. Esbetu'n-nasdır. Sonlara doğru hıfzı tegayyür etmiştir.” demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, Beyhakî'den şunu aktarıyorlar: “Yaşlandığında hıfzı kötüleşti. Bundan dolayı Buhârî ondan hadis rivayetini bıraktı. Ancak Müslim ondan hadis aldı.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 253; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 178; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 318.

¹¹⁵⁵ Kendisinden hadis alınan kimse, hoca. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 294.

¹¹⁵⁶ Bkz. Azimâbâdî, *Avnu'l Ma'bûd*, VII, 58-59.

¹¹⁵⁷ Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, IV, 95, 1. dipnot.

¹¹⁵⁸ Elbânî, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvud*, II, 283.

¹¹⁵⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 358 (901).

¹¹⁶⁰ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 481 (8426).

Şahid Rivayet

Taberânî – *el-Mu'cemu'l-kebîr* (435): Abbâs ibn Fadl (h. 283) > Mûsâ ibn İsmâîl (h. 223) > Hammâd ibn Yezîd (h. 161-170) > Muâviye ibn Kurre (h. 113) > Kehmes Hilâlî (?)¹¹⁶¹

Heysemî (ö. 807/1405), bu rivayetin isnadındaki Hammâd ibn Yezîd hakkında bir bilgi bulamadığını söylemektedir.¹¹⁶²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹¹⁶³ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹¹⁶⁴ Zehebî'nin (ö. 748/1348) Mucîbe Bâhilî için “Bilinmiyor.” dediğini ve diğer ravilerin sika olduğunu belirtmişlerdir. *Fahl*, bu hadisin isnadına zayıf demiştir.¹¹⁶⁵ *Halebî*, bu hadisin zayıf ve isnadında meçhul bir ravi olduğunu belirtmektedir.¹¹⁶⁶ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹¹⁶⁷ ve *Elbânî* (1914-1999)¹¹⁶⁸ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin bu lafızla zayıf olduğunu, ancak Elbânî'nin (1914 -1999) bu hadisin “Haram aylarda oruç tut.” lafzı hariç olarak Kehmes Hilâlî'den bir şahid¹¹⁶⁹ getirdiğini belirtmektedir.¹¹⁷⁰

Bu rivayet 7 hadis kaynağında 8 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826-27) isnadı münkatıdır. Onun dışındaki 7 isnadda ilk dört ravi ortaktır: “Saîd Cureyrî (h. 144) > Ebû Selîl (h. 130) > Mucîbe Bâhilî (?) > Bâhilî (?)” Bu ravilerden Bâhilî hakkında hiçbir bilgi bulunamamıştır. Mucîbe Bâhilî'ninse sahabi olup olmadığı tartışmalıdır. Ayrıca meçhulü'l-haldir. Bundan dolayı bütün isnadlar zayıftır.

¹¹⁶¹ Kehmes Hilâlî. Ravi, *Tehzîbü'l-Kemâl*'de geçmemektedir. Buhârî: “Sohbeti vardır.” demiştir. Tayâlisî ondan Muâviye ibn Kurre tarikiyle oruçla ilgili bir hadis nakletmiştir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, V, 467.

¹¹⁶² Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, III, 197 (5293).

¹¹⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 488, 1. dipnot.

¹¹⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 487, 1. dipnot.

¹¹⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 349, 1248. dipnot.

¹¹⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 433, 1. dipnot.

¹¹⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 407 (1248).

¹¹⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 452 (1255).

¹¹⁶⁹ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

¹¹⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 296, 2. dipnot.

Şahid rivayet ise Kehmes Hilâlî'den gelmektedir. Buhârî (ö. 256/870), onun sahabi olduğunu söylese de hem oruçla ilgili tek rivayetinin olması hem de kütüb-i sitte'de¹¹⁷¹ herhangi bir hadisin tahric edilmemesi dolayısıyla ona da meçhulü'l-haldir diyebiliriz. Bu rivayet de zayıf sayılmalıdır. Ayrıca aynı rivayet çok uzun bir şekilde Tayâlisî tarafından da tahric edilmiştir.¹¹⁷²

İncelenen rivayete benzer bir durum Abdullah ibn Amr ile Rasûlullah (s) arasında yaşanmıştır. Rasûlullah (s) ona her aydan üç gün oruç tutmasını tavsiye etmiş, İbn Amr bunun daha da arttırılmasını isteyince Rasûlullah (s) Dâvud'un tuttuğu gibi oruç tutmasını tavsiye etmiştir.¹¹⁷³ “فَثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ” lafzı İbn Amr ve Ebû Hu-reyre'den¹¹⁷⁴ gelen sahih isnadlı rivayetlerle elimizde mevcuttur.

Haram aylar olan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep'ten sadece Muharrem ayında oruç tutulması, Rasûlullah (s) tarafından tavsiye edilmiştir.¹¹⁷⁵ İbn Mâce (Siyâm 43), Ebû Dâvud (Savm 54) ve Nesâî (ö. 303/915) “Haram Aylarda Oruç” ismiyle oluşturdukları babda haram ayların tamamında oruç tutulması ile ilgili sadece bu hadisi tahric edebilmişlerdir. Bu da bize şunu göstermektedir ki Rasûlullah (s) haram ayların tamamında oruç tutulmasını emretmemiştir. Elimizde bunu yanlışlayacak sağlam isnadlı bir rivayet mevcut değildir.

İbn Mâce (ö. 273/887) ve Taberânî'nin (ö. 360/971) (901) tahric ettikleri metinlerde geçen “*Sabır ayında ve ondan sonraki aylarda üç günde oruç tut. Haram aylarda oruç tut.*” cümlesinde Ramazan'dan sonra gelen Şevval ayında üç gün oruç tutmak emredilmektedir. Ancak Rasûlullah (s) Şevval ayında üç gün değil altı gün oruç

¹¹⁷¹ Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen* isimli hadis kitapları (Âlimlerin çoğuna göre). Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 158.

¹¹⁷² Bkz. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, I, 36 (32).

¹¹⁷³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 8 (6477); Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Savm 55 (1976). (III, 40); Savm 56 (1977). (III, 40); Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Siyâm 181 (1159). (II, 812); Siyâm 183 (1159). (II, 814); Siyâm 186 (1159). (II, 814); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 323 (1389). (II, 537); Savm 53 (2427). (IV, 93).

¹¹⁷⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 22 (7577); XIV, 538 (8986); XVI, 388 (10663).

¹¹⁷⁵ Ramazan ayında tutulan oruçtan sonraki en faziletli orucun Muharrem ayında tutulan oruç olduğuna dair bkz. Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Siyâm 202, 203 (II, 821); İbn Mâce, *es-Sünen*, Siyâm 43 (1742). (II, 630); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 55 (2429). (IV, 96).

tutulmasını tavsiye etmektedir.¹¹⁷⁶ Rivayette geçen “ondan sonraki aylarda üç günde oruç tut” lafzı, Rasûlullah’tan (s) sahih isnadlarla aktarılan rivayetlere ters düşmektedir.

1.36. 1271 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَوْلَاةً لَنَا يُقَالُ لَهَا: لَيْلَى تُحَدِّثُ، عَنْ جَدَّتِهِ أُمِّ عُمَارَةَ بِنْتِ كَعْبِ الْأَنْصَارِيَّةِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَدَّمَتْ إِلَيْهِ طَعَامًا، فَقَالَ: كُلِّي، فَقَالَتْ: إِنِّي صَائِمَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الصَّائِمَ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِذَا أَكَلَ عِنْدَهُ حَتَّى يَفْرُغُوا، وَرُبَّمَا قَالَ: حَتَّى يَشْبَعُوا. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شَرِيكَ.

¹¹⁷⁶ Ramazan ayından sonraki Şevval ayında altı gün oruç tutanın tüm yılı oruçlu geçirmiş olacağına dair hadisler için bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Siyâm 204. (II, 822); İbn Mâce, *es-Sünen*, Siyâm 33 (1715, 1716). (II, 611-612); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 58 (2433). (IV, 98).

Mahmûd ibn Geylân (h. 239)¹¹⁷⁷ > Ebû Dâvud (h. 203)¹¹⁷⁸ > Şu'be (h. 160)¹¹⁷⁹ > Habîb ibn Zeyd (h. 121)¹¹⁸⁰ -- Leylâ (?)¹¹⁸¹ > Ummu Umâre (?)¹¹⁸² şöyle demiştir: Rasûlullah (s) Ummu Umâre'nin yanına geldi. Ummu Umâme, Rasûlullah'a (s) yemek ikram etti. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) "Sen de ye." dedi.* Ummu Umâme: "Ben oruçluyum." dedi. *Bu sözler üzerine Rasûlullah (s) "Oruçlunun yanında yemek yenildiğinde onlar yemekten kalkana kadar veya doyana kadar melekler oruçluya dua ederler." dedi.*¹¹⁸³

¹¹⁷⁷ Mahmûd ibn Geylân. Ebû Dâvud, Yezîd ibn Hârun ve Ebû Velîd'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 305; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 64; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 522.

¹¹⁷⁸ Ebû Dâvud Tayâlisî. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. Alî ibn Medînî, Tayâlisî için şöyle demiştir: "Ebû Dâvud'dan daha hafızını görmedim." Amr ibn Alî: "Ebû Dâvud sikadır." demiştir. Abdurrahman ibn Mehdi: "Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

¹¹⁷⁹ Şu'be ibn Haccâc. Habîb ibn Zeyd'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: "Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim." demiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Me'mundur. Sebttir. Hüccettir." demiştir. İclî: "Sikadır. Hadiste sebttir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır. Mütkindir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

¹¹⁸⁰ Habîb ibn Zeyd. Hadis aldığı kişiler arasında Leylâ zikredilmiş olsa da, Leylâ'nın tercemesinde Habîb'in ondan hadis işitmediği nakledilmiştir. Nesâî ve İbn Maîn: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 373; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 183; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 150.

¹¹⁸¹ Leylâ. Mevlatesi Ummu Umâre'den hadis almıştır. Kendisinden sadece Habîb ibn Zeyd'in rivayette bulunduğu söylense de, aslında Habîb ondan hadis işitmemiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnaut: "Aksine tıpkı Zehbî'nin 'el-Mizân'da dediği gibi meçhuldür. Habîb ibn Zeyd ondan rivayette teferrüd etmiştir. Kimse onu tevsik etmemiştir." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 301; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 490; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 753; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnaut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 432.

¹¹⁸² Ummu Umâre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1948; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 474; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 442.

¹¹⁸³ Sened ve metin Tirmizî'ye ait. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, III, 244 (1771); Abdürrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, IV, 312 (7911); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 333 (9616); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 614 (27059); Dârimî, *es-Sünen*, II, 1086 (1779); İbn Mâce, *es-Sünen*, Siyâm 46 (1748). (II, 634); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Savm 67 (785). (II, 145); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, XIII, 69 (7148); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 307 (2138-2139); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 216-217 (3430); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXV, 30 (49-50).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-sahihtir.”¹¹⁸⁴ Şerîk’in hadisinden daha sahihtir.” demiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî’nin (ö. 279/892) hadise verdiği hükmü tenkit etmiştir.¹¹⁸⁵ Bu hadisin isnadında inkıta mevcuttur. Habîb ibn Zeyd, Leylâ’dan hadis almamıştır. Leylâ ise meçhuldür. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, ravilerden Leylâ’nın meçhul olduğunu, Habîb ibn Zeyd’in ondan bu rivayeti nakletmede teferrüd ettiğini ve bu hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸⁶ Elbânî (1914-1999) de bu hadise zayıf demektedir.¹¹⁸⁷

A. Hadisin Tahrici

Müsnedu Ebû Dâvud Tayâlisî (1771): Şu’be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Habîb ibn Zeyd, Leylâ’dan hadis almadığı için bu rivayetin isnadında inkıta vardır. Ayrıca Leylâ meçhuldür. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Abdürrezzâk es-San'ani - el-Musannef (7911): Sufyân (h. 161)¹¹⁸⁸ > Şu’be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

İbn Ebî Şeybe - Musannef (9616): Vekî’ (h. 196)¹¹⁸⁹ > Şu’be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

¹¹⁸⁴ Tirmizî’nin, çokça kullandığı bu ıstilahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 113.

¹¹⁸⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 634, 1. dipnot.

¹¹⁸⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, II, 145, 2. dipnot.

¹¹⁸⁷ Bkz. Elbânî, *Za’ifu Süneni’t-Tirmizî*, 91.

¹¹⁸⁸ Sufyân Sevrî. Şu’be’den hadis almıştır. Vekî’: “Sufyan nazarımda en hafızdır.” demiştir. İbn Mubarek: “Sufyan’dan daha efdalinden hadis yazmadım.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fakihdir. Hâfızdır. Hadis rivayetinde imamdır. Hücettir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 244.

¹¹⁸⁹ Vekî’ ibn Cerrâh. Şu’be ibn Haccâc’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Şeyhdir. Hafızdır.” demiştir. İbn Maîn: “Vekî’ indimizde sebtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 581.

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (27059): Esved ibn Âmir (h. 208)¹¹⁹⁰ > Şerîk (h. 177)¹¹⁹¹ > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin ravilerinden Leylâ'nın meçhul olması dolayısıyla söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ve Habîb ibn Zeyd'den başka kimsenin ondan rivayette bulunmadığını belirtmiştir.¹¹⁹²

Sünenu Dârimî (1779): Hâşim ibn Kâsım (h. 207)¹¹⁹³ > Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selim Esed, isnadın ceyyid¹¹⁹⁴ olduğunu söylemiştir.¹¹⁹⁵ Hem Habîb ibn Zeyd, Leylâ'dan hadis almamıştır, hem de Leylâ meçhuldür. Bu durumda söz konusu rivayetin isnadının zayıf olması gerekirken, muhakkikin isnada ceyyid demesi ilginçtir.

Sünenu İbn Mâce (1748):

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)¹¹⁹⁶ > Vekî' (h. 196) > Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

¹¹⁹⁰ Esved ibn Âmir. Şerîk'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve İbn Medînî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn: "La be'se bih." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 226; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 111.

¹¹⁹¹ Şerîk ibn Abdullah. Habîb ibn Zeyd'den hadis almıştır. İbn Maîn, Yahya ibn Saîd Kattân, İclî ve İbn Hanbel: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Çok hata yapardı. Hıfzı bozulmuştur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 333; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

¹¹⁹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 614, 4. dipnot.

¹¹⁹³ Hâşim ibn Kâsım. Şu'be'den hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd, İbn Medînî ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 18; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 570.

¹¹⁹⁴ Hasen li-zatihi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

¹¹⁹⁵ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1087, 1. dipnot.

¹¹⁹⁶ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Vekî' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

Alî ibn Muhammed (h. 233)¹¹⁹⁷ > Vekî' (h. 196) > Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Sehl (h. 240)¹¹⁹⁸ > Vekî' (h. 196) > Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), ravilerden Leylâ'nın meçhul olması dolayısıyla bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹¹⁹⁹ Beşşar Avvad, bu rivayetin isnadın zayıf olduğunu, Leylâ'nın meçhul olup, ondan rivayyete Habîb ibn Zeyd'in teferrüd ettiğini belirtmiştir.¹²⁰⁰

Müsnedu Ebû Ya'la Mevsilî (7148): Alî ibn Ca'd (h. 230) > Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selim Esed, isnadın ceyyid olduğunu söylemiştir.¹²⁰¹

İbn Huzeyme (ö. 311/924), *Sahîh*'te bu rivayeti 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹²⁰² Elbânî (1914-1999), bu iki rivayetin isnadına da zayıf demiştir.¹²⁰³ İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti tahrir etmiştir.¹²⁰⁴ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Leylâ'yı müellif dışında kimsenin tevsik etmediğini ve ondan Habîb ibn Zeyd dışında kimsenin hadis almadığını, diğer ravilerin sika olduğunu beyan etmiştir.¹²⁰⁵ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de 4 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹²⁰⁶

¹¹⁹⁷ Alî ibn Muhammed. Vekî'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır ve saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 120; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 405.

¹¹⁹⁸ Sehl. Vekî'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 186; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 257; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 87.

¹¹⁹⁹ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 634, 1. dipnot.

¹²⁰⁰ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, III, 224, 1748. dipnot.

¹²⁰¹ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XIII, 69, 1. dipnot.

¹²⁰² Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 307 (2138-2139).

¹²⁰³ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 307, 2138. ve 2139. dipnot.

¹²⁰⁴ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 216-217 (3430).

¹²⁰⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 217, 1. dipnot.

¹²⁰⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXV, 30 (49-50).

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹²⁰⁷, Dekkâk ile Rabâh¹²⁰⁸ ve Fahl¹²⁰⁹ bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Elbânî (1914-1999), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise hasen demesinde sarfı nazar edilmesi gerektiği söylemiş, "*Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zaiife*" adlı eserine bu hadis hakkında bakılmasını istemiştir.¹²¹⁰ Hâdî¹²¹¹ ve Halebî¹²¹² söz konusu hadisin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, mezkûr hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.¹²¹³

Bu rivayet 11 hadis kaynağında 17 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Taberânî'nin kitabında tahrir ettiği (50) üç isnadı ile İbn Hanbel'in *Müsned*'de tahrir ettiği rivayetin bir isnadı hariç geriye kalan 13 isnadda ortak raviler şunlardır: "Şu'be (h. 160) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?)." Bunların dışındaki isnadlardaki ortak raviler şu kişilerdir: "Şerîk (h. 177) > Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?)." Her hâlükârda ilk üç ravi ortaktır: "Habîb ibn Zeyd (h. 121) -- Leylâ (?) > Ummu Umâre (?)." Bu ravilerden Leylâ meçhuldür. Habîb ibn Zeyd ise Leylâ'dan hadis almamıştır. Bu durumda isnadda hem inkıta hem de meçhul bir ravi olması dolayısıyla bütün rivayetlerin isnadları zayıf olmaktadır. Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir.¹²¹⁴

1.37. 1391 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ الشَّيْبَانِيُّ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي هَيْثَمٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَنْ يَشْبَعَ الْمُؤْمِنُ مِنْ خَيْرٍ يَسْمَعُهُ حَتَّى يَكُونَ مُنْتَهَاهُ الْجَنَّةُ.

¹²⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 492, 2. dipnot.

¹²⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 491, 2. dipnot.

¹²⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 353, 1266. dipnot.

¹²¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 456, 1. dipnot.

¹²¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 298, 2. dipnot.

¹²¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 437, 1. dipnot.

¹²¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 410 (1266).

¹²¹⁴ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zaiife*, III, 502 (1332).

Ömer ibn Hafs (h. 250)¹²¹⁵ > Abdullah ibn Vehb (h. 197)¹²¹⁶ > Amr ibn Hâris (h. 149)¹²¹⁷ > Derrâc Ebî Semh (h. 126)¹²¹⁸ > Ebû Heysem (h. 100)¹²¹⁹ > Ebu Saîd Hudrî (h. 63)¹²²⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Mü’min, sonu cennet oluncaya kadar hiçbir hayır işitmekten doymaz.”*¹²²¹

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-garibdir.”¹²²² demiştir. Raviler arasında itisal mevcuttur. Derrâc Ebî Semh zayıf olduğu için bu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, Derrâc Ebî Semh’in özellikle Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıf olduğu için bu rivayetin isnadının da zayıf olduğunu belirtmektedir.¹²²³ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.¹²²⁴

Tirmizî (ö. 279/892) ve Hâkim’in (ö. 405/1014) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetin metinleri benzerlik göstermektedir. İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği metinde ise “hayır işitmek” değil, “mü’minin hayra doymayacağı” geçmektedir.

¹²¹⁵ Ömer ibn Hafs. Abdullah ibn Vehb’den hadis almıştır. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 301; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Kemâl*, 411.

¹²¹⁶ Abdullah ibn Vehb. Amr ibn Hâris’den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur’a: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 71; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Kemâl*, 328.

¹²¹⁷ Amr ibn Hâris. Derrâc Ebî Semh’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d, İbn Maîn, Ebû Zur’a, İclî ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fakîhdir. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 570; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 14; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Kemâl*, 419.

¹²¹⁸ Derrâc Ebî Semh. Ebû Heysem’den hadis almıştır. İbn Hanbel: “Hadisi münkerdir.” demiştir. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Maîn’e “Derrâc > Ebû Heysem > Ebû Saîd” isnadı sorulunca şöyle demiştir: “Bu böyle değildir. Bu isnad leyse bihi be’stir. Derrâc ve Ebû Heysem sikadır.” demiştir. Ebû Dâvud: “Hadisleri kıymetlidir. Ancak Ebû Heysem > Ebû Saîd’den naklettikleri böyle değildir. Nesâî bir seferinde “Kavî değildir.” derken; başka bir seferinde “Münkeru’l-hadistir.” demiştir. Ebû Hâtîm: “Hadisinde zayıflık vardır.” demiştir. Dârekutnî: “Zayıftır.” demiştir. Başka bir seferinde “Metruktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Ebû Heysem’den rivayetlerinde zayıftır.” demiştir. İbn Hacer’in bu sözüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine zayıftır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 477; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 397; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Kemâl*, 201; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’l-Kemâl*, I, 380.

¹²¹⁹ Ebû Heysem. Ebu Saîd Hudrî’den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 50; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 212; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’l-Kemâl*, 253.

¹²²⁰ Ebû Saîd Hudrî. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 540; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 147.

¹²²¹ Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, İlim 19 (2686). (IV, 417); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 185 (903); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 144 (7175).

¹²²² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹²²³ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 417, 2. dipnot.

¹²²⁴ Bkz. Elbânî, *Za’îfu Süneni’l-Tirmizî*, 320.

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti tahrir etmiştir.¹²²⁵ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016): “İsnad, Derrâc'ın Ebû Heysem'den yaptığı rivayetlerde zayıf olmasından dolayı zayıftır.” demiştir.¹²²⁶ Hâkim Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.¹²²⁷ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayet için: “Hadis, sahîh isnadlıdır. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.¹²²⁸ Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği isnadda geçen “Ebû Şeyh” için iki ihtimal mevcuttur: İlki bu ravinin zayıf olmasından dolayı isnadı kuvvetlendirmek adına mübhem¹²²⁹ hale getirilmiş olduğu; ikinci ihtimalse yazım yanlışlığıdır. “Derrâc Ebî Semh” ile “Ebû Şeyh” arasındaki yazım benzerliği dikkat çekmektedir. Bundan dolayı ikinci ihtimal daha baskın görünmektedir. İkinci ihtimalin doğru olduğunu Vâdiî de teyit etmekte ve hadisin Derrâc'tan dolayı zayıf olduğunu söylemektedir.¹²³⁰

Ahmet Özdemir, bir tebliğinde incelenen rivayeti zikretmekte ve rivayetin sıhhati hakkında şu açıklamayı yapmaktadır: “Hadisi hasen olarak görenler olduğu gibi zayıftır diyenler de vardır.”¹²³¹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut¹²³² ve *Dekkâk ile Rabâh*¹²³³ Derrâc'ın Ebû Heysem'den yaptığı rivayetlerde zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyyî, söz konusu rivayetin senedindeki Derrâc'ın zayıf olduğunu ve İbn Hanbel'in (ö. 241/855) onun için: “Hadisleri münkerdir ve kendisi leyyindir.”

¹²²⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 185 (903).

¹²²⁶ İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 185, 1. dipnot.

¹²²⁷ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 144 (7175).

¹²²⁸ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 144.

¹²²⁹ İsim, künye veya lakabı belirtilmeksizin sadece “fulân: falan”, “recul: bir adam”, “imre'eh: bir kadın”, “şeyh: bir hoca/bir ihtiyar”... şeklinde zikredilen kimse. Senedde bir ravinin bu şekilde zikredilmesi, hiç zikredilmemesi gibidir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 191.

¹²³⁰ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*, IV, 235, 2. ve 3. dipnot.

¹²³¹ Bkz. Ahmet Özdemir, “İdris-i Bitlisî'nin 'Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba'in' Adlı Eseri”, *IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, 2018, 459.

¹²³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 525, 5. dipnot.

¹²³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 526, 3. dipnot.

dediğini aktarmaktadır.¹²³⁴ Elbânî (1914-1999)¹²³⁵, Fahl¹²³⁶ ve Hâdî¹²³⁷ bu hadise zayıf demişlerdir. Halebî, Elbânî'nin (1914 -1999) bu hadise zayıf dediğini söylemiştir.¹²³⁸

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 3 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Üç isnadın ikisinde ilk beş ravi ortakdır: “Abdullah ibn Vehb (h. 197) > Amr ibn Hâris (h. 149) > Derrâc (h. 126) > Ebû Heysem (h. 100) > Ebû Saîd Hudrî (h. 63).” Bunlardan Derrâc zayıftır. Ayrıca kendisi Ebû Heysem'den yaptığı rivayetlerde de zayıf sayılmıştır. Rivayet mutlak ferddir.¹²³⁹

1.38. 1399 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ
السَّلَامُ، قَالَ: «كُلُّ كَلَامٍ ذِي بَالٍ، لَا يُبَدَأُ فِيهِ بِأَحْمَدَ لِلَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ»

¹²³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 438, 2. dipnot.

¹²³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 487, 2. dipnot.

¹²³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 383, 1386. dipnot.

¹²³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 319, 8. dipnot.

¹²³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 465, 2. dipnot.

¹²³⁹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

Ubeydullah ibn Mûsâ (h. 219)¹²⁴⁰ > Evzâ'î (h. 157)¹²⁴¹ > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147)¹²⁴² > İbn Şihâb Zührî (h. 124)¹²⁴³ > Ebû Seleme (h. 94)¹²⁴⁴ > Ebû Hureyre (h. 57)¹²⁴⁵ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Allah'a hamdla başlama-yan her önemli iş, kesiktir/bereketsizdir."*¹²⁴⁶

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıf olması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

¹²⁴⁰ Ubeydullah ibn Mûsâ. Evzâ'î'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Dâvud: "Taraftar bir şiidir. Hadisi alınabilir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Şiidir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 164; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 50; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 375.

¹²⁴¹ Evzâ'î. Kurrete ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. Mizzî onu "Fıkıh ve Hadiste Şam ehlinin imamıdır." diye takdim ediyor. İbn Mehdî "Hadiste dört imam vardır" demekte ve Evzâ'î'yi onlardan biri olarak saymaktadır. İbn Maîn: "Sikadır. Zührî'den rivayetleri azdır." demiştir. Sufyân ibn Uyeyne: "Hadiste imamdır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakihdir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 238; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 347.

¹²⁴² Kurrete ibn Abdurrahman. İbn Şihâb Zührî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Münkeru'l-hadistir cidden." demiştir. İbn Maîn: "Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "Rivayet ettiği hadisler münkerdir." demiştir. Ebû Hâtim ve Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Hadisinde nekâret vardır." demiştir. İbn Adî: "Hadisinde münkerlik görmedim. La be'se bih olduğunu umarım." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Münkerâtı vardır." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut "Aksine zayıftır. Mütâbaat ve şevâhidde ona i'tibar edilir. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hanbel onu zayıf saymışlardır." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 581; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 455; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 182.

¹²⁴³ İbn Şihâb Zührî. Ebû Seleme'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İbn Şihab için: "Derler ki: Zührî, sikadır. Hadis, ilim, rivayette, bunların hepsinde fakihdir." sözünü aktarmıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Fakih. Hâfiz. İtkamı ve büyüklüğünde ittifak vardır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 419; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 506.

¹²⁴⁴ Ebû Seleme. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 370; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 115; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 645.

¹²⁴⁵ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

¹²⁴⁶ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe'ye ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 339 (26683); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 329 (8712); İbn Mâce, *es-Sünen*, Nikâh 19 (1894). (III, 89); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 21 (4840). (VII, 208); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 184-185 (10255-10258). Şahid rivayet için bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XIX, 72 (141).

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (8712): Yahyâ ibn Âdem (h. 203)¹²⁴⁷ > İbn Mubârek (h. 181)¹²⁴⁸ > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), ravilerden Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıf olmasından ve sened ile metinde ızdırab¹²⁴⁹ olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.¹²⁵⁰

***Sünenü İbn Mâce* (1894):**

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)¹²⁵¹ > Ubeydullah ibn Mûsâ (h. 219) > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Muhammed ibn Yahyâ (h. 258)¹²⁵² > Ubeydullah ibn Mûsâ (h. 219) > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

¹²⁴⁷ Yahyâ ibn Âdem. İbn Mubârek'den hadis almıştır. İbn Maîn, Nesâî, Ebû Hâtim ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 188; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 587.

¹²⁴⁸ İbn Mubârek. Evzâ'î'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹²⁴⁹ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 121.

¹²⁵⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 329, 2. dipnot.

¹²⁵¹ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Ubeydullah ibn Mûsâ'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâs: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹²⁵² Muhammed ibn Yahyâ. Ubeydullah ibn Mûsâ'dan hadis almıştır. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: "Babamın görüşüne göre ondan hadis yazılır. Sika ve saduktur. Müslümanların imamlarından biridir." Nesâî: "Sikadır, me'mundur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hafızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 617; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 512.

Muhammed ibn Halef (h. 260)¹²⁵³ > Ubeydullah ibn Mûsâ (h. 219) > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinden Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıf olmasından ve metinde ızdırab olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.¹²⁵⁴ Beşşar Avvad da Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıf olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵⁵

Sünenü Ebû Dâvud (4840):

Ebû Tевbe (h. 221)¹²⁵⁶ > Velîd ibn Müslim (h. 194)¹²⁵⁷ > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > Zührî (h. 124)

Âkîl ibn Hâlid (h. 144) > Zührî (h. 124)

Şuayb ibn Ebî Hamza (h. 162) > Zührî (h. 124)

Saîd ibn Abdülazîz (h. 167) > Zührî (h. 124)

¹²⁵³ Muhammed ibn Halef. Ubeydullah ibn Mûsâ'dan hadis almıştır. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Salihtir." demiştir. Ebû Bekr ibn Ebî Âsım: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 161; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 149; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 477; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 238.

¹²⁵⁴ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, III, 90, 2. dipnot.

¹²⁵⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, III, 337, 1494. dipnot.

¹²⁵⁶ Ebû Tевbe. Velîd ibn Müslim'den hadis almıştır. Ebû Hâtîm ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hüccettir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 103; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 207.

¹²⁵⁷ Velîd ibn Müslim. Evzâ'î'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İclî ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hanbel: "Hatası çoktur." demiştir. Dârekutnî: "Velîd ibn Müslim irsal yapardı. Evzâ'î'den hadisler rivayet ederdi. Bunların içlerinde Evzâ'î'nin zayıf şeyhlerden aldıkları vardı. Bu şeyhler içinde Evzâ'î'nin ulaştığı kimselerden Nâfi', Atâ' ve Zührî misal verilebilir. Rivayetlerden zayıfların isimlerini düşürür ve onları öyle naklederdi." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır lakin tesviye ve tedlisi çoktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 584.

Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinden Kurrete ibn Abdurrahman'ın zayıf olmasından ve metinde ızdırab olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.¹²⁵⁸ Beşşar Avvad, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) Zührî'nin arkadaşlarından olan Yûnus, Âkîl, Şuayb ve Saîd'in Zührî'den bu hadisin mürsel olarak rivayetlerinin doğru olduğunu söylediğini aktarmıştır.¹²⁵⁹

Nesâî - *es-Sünenu'l-kübrâ* (10255): Mahmûd ibn Hâlid (h. 249) > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenu'l-kübrâ* (10256): Mahmûd ibn Hâlid (h. 249) > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Saîd ibn Abdüazîz (h. 167) > Zührî (h. 124) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenu'l-kübrâ* (10257): Kuteybe ibn Saîd (h. 240) > Leys ibn Sa'd (h. 175) > Ukayl ibn Hâlid (h. 144) > Zührî (h. 124) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenu'l-kübrâ* (10258): Alî ibn Hucr (h. 244) > Hasan ibn Ömer (h. 232) -- Zührî (h. 124) > Rasûlullah (s)

Şahid Rivayet

Taberânî - *el-Mu'cemu'l-kebîr* (141): Ahmed ibn Muallâ (h. 286) > Abdullah ibn Yezîd (h. 231) > Sadakatü ibn Abdullah (h. 166) > Muhammed ibn Velîd (h. 146) > Zührî (h. 124) > Abdullah ibn Ka'b (h. 97) > Ka'b ibn Mâlik (h. 50) > Rasûlullah (s)

Heysemî (ö. 807/1405), söz konusu rivayetin ravilerinden Sadakatü ibn Abdullah'ı İbn Hanbel (ö. 241/855), Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875) ve başkalarının zayıf saydığını, Ebû Hâtim (ö. 277/890) ve Dahîm'in ise tevsik ettiğini söylemiştir.¹²⁶⁰

¹²⁵⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VII, 209, 1. dipnot.

¹²⁵⁹ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, III, 337, 1494. dipnot.

¹²⁶⁰ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, II, 188 (3148).

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹²⁶¹ ve Dekkâk ile Rabâh¹²⁶² incelenen rivayetin ravilerinden Kurrete ibn Abdurrahman için İbn Hanbel'in (ö. 241/855) "münkeru'l-hadis"¹²⁶³ dediğini, İbn Mâin'inse (ö. 233/848) onu zayıf saydığını aktarmış ve ayrıca bu rivayetin Zührî'den mürsel olarak da geldiğini belirtmiştir. Elbânî (1914-1999), bu hadisin senedinde zayıflık, metninde ise ızdırab olduğunu söylemiştir.¹²⁶⁴ Fahl¹²⁶⁵, Hâdî¹²⁶⁶ ve Halebî¹²⁶⁷ söz konusu hadisin zayıf zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir şey dememiştir.¹²⁶⁸

Bu rivayet 5 hadis kaynağında 7 muttasıl isnadla, 7 de mürsel isnadla tahrir edilmiştir. Ayrıca 1 tane de isnadı zayıf şahid rivayet Taberânî (ö. 360/971) tarafından tahrir edilmiştir. Muttasıl¹²⁶⁹ isnadların tamamında ilk beş ravi ortakdır: "Evzâ'î (h. 157) > Kurrete ibn Abdurrahman (h. 147) > Zührî (h. 124) > Ebû Seleme (h. 94) > Ebû Hureyre (h. 57)." Bu ravilerden Kurrete ibn Abdurrahman zayıf olduğu için muttasıl olarak rivayet edilen hadislerin isnadlarının hepsi zayıftır. Dârekutnî (ö. 385/995), bu hadisin mürsel olarak daha doğru olduğunu beyan etmiş¹²⁷⁰, Şuayb Arnavut (1928-2016) ise cumhur ehl-i ilmin Zührî'nin mürsellerine güvenmediğini belirtmiştir.¹²⁷¹ Mürsel isnadların tamamı da İbn Şihâb'tan rivayet edilmiştir. Onun irsallerine güvenilmediğinden onlar da zayıf hükmündedir. Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin mevsûl

¹²⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 528, 4. dipnot.

¹²⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 528, 6. dipnot.

¹²⁶³ Çokça münker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

¹²⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 490, 2. dipnot.

¹²⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 385, 1394. dipnot.

¹²⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 321, 4. dipnot.

¹²⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 467, 2. dipnot.

¹²⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 440 (1394).

¹²⁶⁹ İlk kaynağına veya ait olduğu kimseye kadar kesintisiz bir senedle varan yani, seneddeki her ravinin, hocasından muteber bir öğrenme yoluyla alarak rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 237.

¹²⁷⁰ Bkz. Dârekutnî, *el-İlelü'l-vârîde*, VIII, 29.

¹²⁷¹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 209, 1. dipnot.

ve mürsel olarak rivayet edildiğini, mevsul isnadın ise ceyyid¹²⁷² olduğunu söylemiştir.¹²⁷³ Nevevî'nin (ö. 676/1277) bu hükmüne katılmak mümkün değildir, çünkü hadisin isnadında zayıf bir ravi vardır. Bundan dolayı hadisin hükmü ceyyid değil, zayıf olmak zorundadır.

1.39. 1403 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: ثنا مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ الزَّمْعِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَيْسَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ أَهَادٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَوَّلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً»

¹²⁷² Hasen li-zatihi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

¹²⁷³ Bkz. Nevevî, *el-Mecmû 'şerhu'l-Mühezzebe*, I, 73.

Hâlid ibn Mahled (h. 213)¹²⁷⁴ > Mûsâ ibn Ya'kûb (h. 141)¹²⁷⁵ > Abdullah ibn Keysân (?)¹²⁷⁶ > Abdullah ibn Şeddâd (h. 83)¹²⁷⁷ > Şeddâd ibn Hâd (?)¹²⁷⁸ > Abdullah

¹²⁷⁴ Hâlid ibn Mahled. Mûsâ ibn Ya'kûb'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Hadisleri münkerdir." demiştir. İbn Maîn: "Mâ be'se bih." demiştir. Ebû Hâtim: "Hadisi yazılır." demiştir. Ebû Dâvud: "Saduktur. Lakin onda teşeyyu vardır." demiştir. İbn Adî: "Kûfe muhaddislerinin çok hadis rivayet edenlerinden. İndimde inşallah la be'se bihtir." demiştir. İbn Hacer "*Tehzîb*"de şunları aktarır: İbn Adî: "Hadislerinde münkerlik görmedim." demiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Müteşeyyi idi. Münkeru'l-hadistir. Teşeyyuda aşırıydı." demiştir. İclî: "Sikadır. Az da olsa teşeyyu vardır. Hadisi çoktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Teşeyyu vardır. Ferd rivayetleri vardır." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık olarak Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine zayıftır. İ'tibar edilir." Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 163; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 116; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 190; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 325.

¹²⁷⁵ Mûsâ ibn Ya'kûb. Abdullah ibn Keysân'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Medînî: "Daifu'l-hadistir. Münkeru'l-hadistir." demiştir. Ebû Dâvud: "Sâlihtir. İbn Mehdî'den rivayette bulunmuştur. Şeyhleri meçhuldür." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Adî: "İndimde la be'se bihtir." demiştir. İbn Kattân: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Seyyiu'l-hıfzdır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mutâbaât ve şevâhidde itibar edilir." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 171; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 554; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 441.

¹²⁷⁶ Abdullah ibn Keysân. Abdullah ibn Şeddâd'dan hadis almıştır. Kendisinden sadece Mûsâ ibn Ya'kûb hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Tirmizî, İbn Keysân'dan bir hadis rivayet etmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunu aktarıyor: "İbn Kattân: 'Bilinmiyor.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir: "Aksine meçhuldür. Mûsâ ibn Ya'kûb ondan rivayette teferrüd etmiştir. İbn Hibbân'dan başkası onu tevsik etmemiştir. Zehebî '*el-Mizân*'da 'Tirmizî'nin tahrir ettiği hadis dışında kitaplarda hadisi yoktur.' demiştir." Gerçekten de İbn Hacer, ravi hakkında hiçbir bilgi yokken hangi delille "makbul" hükmünü vermiştir, bu konuda bilgi sahibi değilim. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 482, XV, 482, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 319; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 257.

¹²⁷⁷ Abdullah ibn Şeddâd. Babası Şeddâd ibn Hâd ve Abdullah ibn Mes'ûd'dan hadis almıştır. İclî ve Ebû Bekr Hatîb: "Kibâr-ı tâbiîndendir. Sikalarındandır." demişlerdir. Ebû Zur'a, Muhammed ibn Sa'd, Vâkîdî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Rasûlullah döneminde doğmuştur. İclî, onu kibâr-ı tâbiîn'in sikalarından biri olarak zikretmiştir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 81; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 307.

¹²⁷⁸ Şeddâd ibn Hâd. Sahabidir. Abdullah ibn Mes'ûd'dan hadis almıştır. Buhârî: "Sohbeti vardır." demiştir. İbn Sa'd, Şeddâd'ı Hendek Gazvesi'ne şahid olanlar arasında zikretmektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sahabidir. Hendek ve diğerlerine şahit olmuştur." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 318; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 264.

ibn Mes'ûd (h. 32)¹²⁷⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kıyamet günü bana en yakın olanların çoğunluğu bana çokça salavat getirenlerdir."*¹²⁸⁰

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Abdullah ibn Keysân, hem meçhuldür hem de tek rivayeti vardır. Mûsâ ibn Ya'kûb zayıf sayılmıştır. Hâlid ibn Mahled ise zayıf olmasına rağmen i'tibâr¹²⁸¹ için kullanılabilir bir ravidir. Tespit edilen bu problemlerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Bu rivayete şahid¹²⁸² olarak belirtilen Beyhakî'nin (ö. 458/1066) tahrir ettiği rivayetin metni şöyledir: *"Her Cuma günü bana salavat getirmeyi çoğaltın. Ümmetimin salavatları her Cuma günü bana arz edilir. Salavatı çok olanlar derece olarak bana yakın olacaktır."*

A. Hadisin Tahrirci

Sünenü't-Tirmizî (484): Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)¹²⁸³ > Muhammed ibn Hâlid (?)¹²⁸⁴ > Mûsâ ibn Ya'kûb (h. 141) > Abdullah ibn Keysân (?) > Abdullah ibn Şeddâd (h. 83) > Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32) > Rasûlullah (s)

¹²⁷⁹ Abdullah ibn Mes'ûd. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

¹²⁸⁰ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe'ye ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 325 (31787); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Vitr 21 (484). (I, 495); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, IV, 278 (1446); V, 190 (1789); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 428 (5011); IX, 13 (5080); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 192 (911); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, X, 17 (9800); Şahid rivayet için bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 353 (5995).

¹²⁸¹ Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 143-4.

¹²⁸² Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

¹²⁸³ Muhammed ibn Beşşâr. Muhammed ibn Hâlid'den hadis almıştır. İclî: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sâlih ve la be'se bihtir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 469.

¹²⁸⁴ Muhammed ibn Hâlid. Mûsâ ibn Ya'kûb'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Hadislerinde bir sakınca görmedim." demiştir. Ebû Zur'a: "La be'se bih." demiştir. Ebû Hâtim: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiş ve "Bazen hata yapardı." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 143; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 142; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 476; Beşşâr Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 235.

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-garibdir.”¹²⁸⁵ demiştir. Raviler arasında itisal mevcuttur. Ancak İbn Keysân’ın meçhullüğü ve İbn Ya’kûb’un zayıflığı dolayısıyla söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad: “(Hadisin hükmü) Tirmizî’nin (ö. 279/892) dediği gibidir. Hadisin isnadı Mûsâ ibn Ya’kûb’un zayıf olması ve şeyhi Abdullah ibn Keysân’ın meçhullüğü sebebiyle zayıftır. Her kim bu hadisin isnadlarını ve tariklerini¹²⁸⁶ araştırırsa onlarda büyük ızdırablar¹²⁸⁷ bulur. Bu da vardığımız hükmü teyit eder.” demiştir.¹²⁸⁸

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*’de 4 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹²⁸⁹ Bunlardan 1446 nolu rivayet için Bezzâr (ö. 292/905): “Şeddâd ibn Hâd’ın Abdullah ibn Mes’ûd’dan onun da Rasûlullah’tan (s) naklettiği bu hadisten başkasını bilmiyoruz.” demiştir.¹²⁹⁰ Mevsîlî (ö. 307/919), bu rivayeti *Müsned*’de 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹²⁹¹ İbn Hibbân (ö. 354/965), bu rivayeti *Sahîh*’te tahrir etmiştir.¹²⁹² İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), ravilerden Mûsâ ibn Ya’kûb’un seyyiu’l-hıfz¹²⁹³ olduğunu, Abdullah ibn Keysân’ın ise sadece İbn Hibbân (ö. 354/965) tarafından tevsik edildiğini belirtmektedir. Bu rivayetin şahidinin Beyhakî’nin tahrir ettiği rivayet olduğunu söylemektedir.¹²⁹⁴ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu’cemü’l-kebîr*’de tahrir etmiştir.¹²⁹⁵

Şahid Rivayet:

Beyhakî - es-Sünenü’l-kübrâ (5995): Alî ibn Ahmed (h. 415) > Ahmed ibn Ubeyd (h. 345) > Hasan ibn Saîd (h. 303) > İbrâhîm ibn Haccâc (h. 231) > Hammâd ibn

¹²⁸⁵ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹²⁸⁶ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

¹²⁸⁷ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 121.

¹²⁸⁸ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebîr*, I, 495, 2. dipnot.

¹²⁸⁹ Bkz. Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, IV, 278 (1446); V, 190 (1789).

¹²⁹⁰ Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, IV, 278.

¹²⁹¹ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VIII, 428 (5011); IX, 13 (5080).

¹²⁹² Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 192 (911).

¹²⁹³ Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 276.

¹²⁹⁴ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 192, 1. dipnot.

¹²⁹⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, X, 17 (9800).

Seleme (h. 167) > Burd ibn Sinân (h. 135) > Mekhûl (h. 112) > Ebû Umâme (h. 86) > Rasûlullah (s)

Münzirî (ö. 656/1258), bu rivayetin isnadının hasen olduğunu ancak Mekhûl'un bundan istisna olduğunu belirtmektedir. Ayrıca o, Mekhûl için: "Ebû Umâme'den hadis işitmemiştir." demektedir. İbn Hacer (ö. 852/1449) ise "*Feth*"te "İsnadında problem yoktur." demiştir.¹²⁹⁶ Elbânî (1914-1999), hadis için "Çok zayıftır." demektedir.¹²⁹⁷

Dârekutnî'ye (ö. 385/995) söz konusu edilen rivayet sorulunca Mûsâ ibn Ya'kûb hakkında ihtilaf edildiğini, rivayetlerde İbn Ya'kûb'dan kaynaklı ızdırab olduğunu ve onla ihticac edilmeyeceğini belirtmiştir.¹²⁹⁸ İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), incelenen rivayeti nakletmiş ve ardından şunları demiştir: "Mûsâ, hadiste kavî değildir."¹²⁹⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹³⁰⁰ ve Dekkâk ile Rabâh¹³⁰¹ Abdullah ibn Keysân'ı sadece İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) tevsik ettiğini ve bu rivayetin isnadının diğer ravilerinin sika olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, Abdullah ibn Keysân'ın bu hadisi Abdullah ibn Şeddâd'dan aldığını, İbn Keysân'dan da bu hadisi sadece Mûsâ ibn Ya'kûb'un aldığını belirtmekte ve İbn Keysân'ı İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini söylemektedir.¹³⁰² Elbânî (1914-1999)¹³⁰³ ve Fahl¹³⁰⁴ bu hadisin sıhhati hakkında açıklama yapmamışlardır. Hâdî, söz konusu hadisin isnadına hasen li-gayrihi demektedir.¹³⁰⁵ Halebî, bu isnadın zayıf olduğunu, lakin şahid rivayetlerin bu hadisi takviye ettiğini belirtmektedir.¹³⁰⁶

¹²⁹⁶ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 193, 1. dipnotun devamı.

¹²⁹⁷ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi 'z-za'ife*, VI, 430 (2892).

¹²⁹⁸ Bkz. Dârekutnî, *el-'İlelû'l-vârîde*, V, 112 (759).

¹²⁹⁹ Bkz. İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz*, I, 540 (846).

¹³⁰⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 529, 2. dipnot.

¹³⁰¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 530, 1. dipnot.

¹³⁰² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 442, 2. dipnot.

¹³⁰³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 491 (1405).

¹³⁰⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 287 (1398).

¹³⁰⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 322, 3. dipnot.

¹³⁰⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 469, 1. dipnot.

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 10 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İbn Ebî Şeybe, Bezzâr (1446), Mevsilî (5011) ve Taberânî'nin (ö. 360/971) kitaplarında tahrir ettikleri 6 isnadda ilk altı ravi ortakdır: "Hâlid ibn Mahled (h. 213) > Mûsâ ibn Ya'kûb (h. 141) > Abdullah ibn Keysân (?) > Abdullah ibn Şeddâd (h. 83) > Şeddâd ibn Hâd (?) > Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32)." Tirmizî (ö. 279/892), Bezzâr (1789), Mevsilî (5080) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) kitaplarında tahrir ettikleri 4 isnadda ilk dört ravi ortakdır: "Mûsâ ibn Ya'kûb (h. 141) > Abdullah ibn Keysân (?) > Abdullah ibn Şeddâd (h. 83) > Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32)." Tüm rivayetlerde ortak olan ravilerden Abdullah ibn Keysân meçhuldür ve sadece incelenen hadisi rivayet etmiştir. Mûsâ ibn Ya'kûb ise zayıftır. Bu sebeplerden dolayı incelenen rivayetin bütün isnadları zayıftır. Şahid olarak sunulan Beyhakî'nin (ö. 458/1066) tahrir ettiği hadis ise zayıflıktan kurtulamadığı gibi, incelenen hadisi de zayıflıktan kurtaramamıştır.

1.40. 1445 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَفَرَأَيْتَ أَمَّتَكَ مِنِّي السَّلَامَ وَأَخْبَرْتَهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ عَذْبَةُ الْمَاءِ، وَأَنَّهَا فَيْعَانٌ، وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ.

Abdullah ibn Ebî Ziyâd (h. 255)¹³⁰⁷ > Seyyâr ibn Hâtîm (h. 200)¹³⁰⁸ > Abdulvahid ibn Ziyâd (h. 176)¹³⁰⁹ > Abdurrahman ibn İshâk (?)¹³¹⁰ > Kâsım ibn Abdurrahman (h. 112)¹³¹¹ > Abdurrahman ibn Abdullah (h. 79)¹³¹² -- Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32)¹³¹³ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "İsrâ gecesi İbrâhîm ile karşılaştım. Bana 'Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle ve onlara haber ver ki cennetin*

¹³⁰⁷ Abdullah ibn Ebî Ziyâd. Seyyâr ibn Hâtîm'den hadis almıştır. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Ebî Hâtîm ve İbn Hibbân onu tevsik etmişlerdir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 427; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 190; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 300; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 202.

¹³⁰⁸ Seyyâr ibn Hâtîm. Abdulvahid ibn Ziyâd'dan hadis almıştır. Kavârîrî: "Akli yoktur." demiştir. Yine aynı kişiye Seyyâr'ın yalanla itham edilip edilmediği sorulduğunda buna "Hayır." demiştir. Hâkim, Seyyâr'ın bazı hadislerinin münker olduğunu belirtmiştir. Ukaylî: "Hadisleri münkerdir. İbn Medînî onu zayıf saymıştır." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Saduktur. Evhamı vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İtibar edilir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 290; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 261; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 99.

¹³⁰⁹ Abdulvahid ibn Ziyâd. Abdurrahman ibn İshâk'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtîm: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 450; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 367.

¹³¹⁰ Abdurrahman ibn İshâk. Kâsım ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Bir şey değildir. Münkeru'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn: "Zayıftır. Bir şey değildir." demiştir. Muhammed ibn Sa'd, Ya'kûb ibn Sufyân, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Hibbân: "Zayıftır." demişlerdir. Ebû Zur'a: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Hâtîm: "Daîfu'l-hadistir. Münkeru'l-hadistir. Hadisi yazılır. Onla ihticac edilmez." demiştir. İbn Huzeyme: "Hadisiyle ihticac edilmez." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 515; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 336.

¹³¹¹ Kâsım ibn Abdurrahman. Babası Abdurrahman ibn Abdullah'dan hadis almıştır. Dedesi Abdullah ibn Mes'ûd'dan irsalde bulunmuştur. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Medînî: "Rasûlullah'ın ashabından Câbir ibn Semure dışında kimseyle görüşmemiştir." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 379; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 321; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 450.

¹³¹² Abdurrahman ibn Abdullah. Mizzî, Abdurrahman'ın hadis aldığı kişiler arasında babası Abdullah ibn Mes'ûd'u zikretmiştir. Ancak tercemenin devamında Yahyâ ibn Maîn'in bunu reddeden sözlerini de nakletmiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Hadisi azdır. Babasından olan rivayetleri hakkında olumsuz konuşulmuştur. Küçüktü." demiştir. İbn Medînî: "Babası Abdullah'tan hadis almıştır." demiştir. İbn Maîn bir seferinde onun babasıyla görüşmediğini söylerken; başka bir seferinde ise hadis aldığını belirtmiştir. Yahyâ ibn Saîd: "İbn Mes'ûd vefat ettiğinde Abdurrahman 6 yaşındaydı." demiştir. İbn Hanbel'e Abdurrahman'ın babasından hadis alıp almadığı sorulduğunda şöyle demiştir: "Süfyân Sevrî ve Şerîk'e baktığımızda onlar 'Duydu' demiyor. İsrâîl'e gelince kertenkele hadisinde 'Duydum' ifadesini veriyor." demiştir. İclî: "Denilir ki: 'Babasından tek harf dahi duymamıştır.'" demiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtîm: "Salihtir." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır. Babasından hadis almıştır, lakin az miktardadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 239; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 215; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 344.

¹³¹³ Abdullah ibn Mes'ûd. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

*toprağı güzeldir, suyu tatlıdır ve orası düzdür. Ağacı ise ‘Subhanallahi ve ‘l-hamdü li ‘llahi ve la ilahe illa ‘llahu va ‘llahu ekber.’ sözüdür.”*¹³¹⁴

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis, İbn Mes’ûd’dan gelen veçhiyle¹³¹⁵ hasen-garîbdir.”¹³¹⁶ demiştir. Abdurrahman ibn Abdullah babası İbn Mes’ûd’dan hadis almamıştır. Söz konusu rivayetin isnadında bundan dolayı inkıta¹³¹⁷ mevcuttur. Ravilerden Abdurrahman ibn İshâk ittifakla zayıftır. Seyyâr ibn Hâtım ise zayıf olduğu halde i’tibar¹³¹⁸ edilir denmiştir. Rivayette bulunan inkıta ve zayıf ravilerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Beşşar Avvad söz konusu rivayet hakkında şunları aktarıyor: “Ebû Hâtım (ö. 277/890) ve Ebû Zur’a’ya (ö. 281/894) bu hadis hakkında soruldu. İkisi de: ‘Seyyâr’ın rivayet ettiği gibidir.’ dediler. Başkası: ‘Kâsım, babasından’ diyerek rivayet etti. Bu sahih mürseldir. İbn Ebî Hâtım (ö. 327/938) ikisine de ‘Vehmi¹³¹⁹ kimde görüyorsunuz?’ deyince babası: ‘Seyyâr’dan.’ dedi. Ebû Zur’a (ö. 281/894) ise ‘Bu vehmin Seyyâr’dan mı Abdülvahid’den mi olduğunu bilmiyorum. Abdülvahid’den büyük bir topluluk rivayette bulundu, ancak ‘Kâsım’ın babasından’ sözünü söylemediler.’ demiştir.”¹³²⁰ Mübârekfurî (1865-1935), Münzirî’den (ö. 656/1258) şunları aktarıyor: “Abdurrahman babasından hadis almamıştır. Abdurrahman ibn İshâk ise değersiz bir ravidir. Taberânî (ö. 360/971) de değersiz bir isnadla böyle bir hadis rivayet etmiştir.”¹³²¹

¹³¹⁴ Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 59 (3462). (V, 455); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, V, 361 (1991, 1992, 1993); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, X, 173 (10363); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, IV, 271 (4170); Taberânî, *el-Mu’cemü’s-sagîr*, I, 326 (539).

¹³¹⁵ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹³¹⁶ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹³¹⁷ Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 138.

¹³¹⁸ Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bu araştırma işi, daha ziyade, zayıf bir hadisi, benzerini bularak kuvvetlendirmek amacıyla yapılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 143-144.

¹³¹⁹ Ravinin hadisi hep zanla, bazen böyle, bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum ravinin zabtının eksikliğini gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹³²⁰ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 455, 3. dipnot.

¹³²¹ Mübârekfurî, *Tuhfetü’l-ahvezî bi-şerhi Câmi’i’t-Tirmizî*, IX, 303.

Elbânî (1914-1999), bu rivayeti zikrettikten sonra şunları diyor: “Abdurrahman ibn İshâk ittifakla zayıftır. Ancak bu hadisi iki şahid rivayet güçlendiriyor. Birincisi Ebû Eyyüb’ten gelen rivayettir. İbn Hanbel (ö. 241/855), *Müsned*’de bunu tahrir etmiştir. Bu rivayetteki ravilerden Abdullah ibn Abdurrahman hariç diğer raviler sahihtir. Abdullah da sikadır. Onun hakkında kimse olumsuz konuşmamıştır. İbn Hibbân (ö. 354/965) onu tevsik etmiştir. Derim ki: ‘Önceki rivayet gibi bunda da bir problem yoktur.’ İkinci şahid rivayet ise İbn Ömer’den gelmekte ve İbn Ebî’l-Dünyâ (ö. 281/894) tahrir etmektedir. Heysemî (ö. 807/1405) bu rivayet için: ‘İsnadda Ukbe ibn Alî vardır ve o zayıftır.’ demiştir.¹³²² Elbânî (1914-1999), bu rivayet için en azından hasen demektedir. Ancak şahid olarak gösterdiği İbn Hanbel’de (ö. 241/855) geçen birinci rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016) şöyle demektedir: “İsnadı zayıftır. Abdullah ibn Abdurrahman meçhulü’l-hal¹³²³ marufu’l-nesebdir.¹³²⁴ Görüldüğü üzere şahid olarak gösterilen bu iki rivayetin de isnadı zayıflıktan kurtulamamıştır. Bu durumda söz konusu rivayet hasen seviyesine çıkmamaktadır.

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*’de 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹³²⁶ Bunlardan 1993 nolu rivayet için: “Bu kelamı, İbn Mes’ûd’dan rivayet edilen bu sened ve bu vecih¹³²⁷ dışında bilmiyoruz.” demiştir.¹³²⁸ Bezzâr’ın (ö. 292/905) *Müsned*’de tahrir etmiş olduğu diğer rivayetlerin isnadlarının hepsinde Kâsım’dan sonra Abdurrahman ibn Abdullah gelmektedir. O, isnaddan düşürülüp isnad tesviye tedlisi¹³²⁹ yapılmış olabilir. Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu’cemu’l-kebir*¹³³⁰, *el-*

¹³²² Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, I, 214-216 (105).

¹³²³ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta’dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

¹³²⁴ Neseb: Bir kimsenin doğum yoluyla bağlı olduğu soy, sülâle. O zaman Şuayb Arnavut “marufu’l-neseb” sözüyle söz konusu ravinin isim ve ailesinin bilindiğini vurgulamaktadır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 246.

¹³²⁵ Birinci şahid olarak gösterilen rivayet İbn Hanbel’de 23552 nolu rivayettir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 533, 2. dipnot.

¹³²⁶ Bkz. Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, V, 361 (1991, 1992, 1993).

¹³²⁷ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹³²⁸ Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, V, 361.

¹³²⁹ Senedin tamamen sika ravilerden oluşmuş olduğunu göstermek maksadıyla seneddeki sika raviler arasında bulunan zaîf raviyi, okuyucuya veya dinleyiciye farketmeksizin, atarak rivayette bulunmak. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 315.

¹³³⁰ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, X, 173 (10363).

*Mu'cemu's-sagîr*¹³³¹ ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta¹³³² tahrir etmiştir. Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir ettiği bu rivayet hakkında: “Bu hadis, İbn Mes'ûd'dan sadece Abdurrahman ibn İshâk hadisiyle rivayet edilmiştir. Bu rivayeti merfu olarak Kâsım'dan sadece Abdurrahman, ondan da sadece Abdulvahid, ondan da sadece Seyyâr rivayet etmiştir.” demiştir.¹³³³ Yine Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemu's-sagîr* adlı eserinde de tahrir ettiği bu rivayet için şunları demiştir: “Bu rivayeti merfu olarak Kâsım'dan sadece Abdurrahman, ondan da sadece Abdulvahid, ondan da sadece Seyyâr rivayet etmiştir.” demiştir.¹³³⁴ Heysemî (ö. 807/1405), bu hadisin isnadındaki Abdurrahman ibn İshâk'ın zayıf olduğunu belirtmiştir.¹³³⁵

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹³³⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹³³⁷ söz konusu rivayetin senedindeki Abdurrahman ibn İshâk'ın zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, İbn Hanbel'in (ö. 241/855) Abdurrahman ibn İshâk hakkında: “münkeru'l-hadis”¹³³⁸ ve Buhârî'nin (ö. 256/870): “Onun hakkında olumsuz yorumlar (cerh) vardır.” dediklerini aktarmaktadır.¹³³⁹ Elbânî (1914-1999)¹³⁴⁰ ve Fahl¹³⁴¹ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Hâdî¹³⁴² ve Halebî¹³⁴³ bu hadisin isnadına hasen demişlerdir.

Bu rivayet 5 hadis kaynağında 7 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk dört ravi ortakdır: “Abdurrahman ibn İshâk (?) > Kâsım ibn Abdurrahman (h. 112) > Abdurrahman ibn Abdullah (h. 79) -- Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32).” Ravilerden Abdurrahman ibn Abdullah babası İbn Mes'ûd'dan hadis almamıştır. Abdurrahman ibn İshâk ise ittifakla zayıf bir ravidir. Bundan dolayı bu rivayetin bütün

¹³³¹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü's-sagîr*, I, 326 (539).

¹³³² Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 271 (4170).

¹³³³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 271.

¹³³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü's-sagîr*, I, 326.

¹³³⁵ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 91 (16863).

¹³³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 541, 4. dipnot.

¹³³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 543, 2. dipnot.

¹³³⁸ Çokça münker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

¹³³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 452, 2. dipnot.

¹³⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 503 (1447).

¹³⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 398 (1440).

¹³⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 330, 9. dipnot.

¹³⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 480, 1. dipnot.

isnadları zayıftır. Rivayete şahid olarak sunulan iki hadis olmakla birlikte onlar da zayıflıktan kurtulamamıştır.

1.41. 1495 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبِيعَةَ الدِّمَشْقِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَائِدُ اللَّهِ أَبُو إِدْرِيسَ الْحَوَلَانِيُّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ مِنْ دُعَاءِ دَاوُدَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي، وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ دَاوُدَ يُحَدِّثُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ.

Ebû Kureyb (h. 248)¹³⁴⁴ > Muhammed ibn Fudayl (h. 195)¹³⁴⁵ > Muhammed ibn Sa'd (?)¹³⁴⁶ > Abdullah ibn Rebîa (?)¹³⁴⁷ > Âizullah Ebû İdrîs (h. 80)¹³⁴⁸ > Ebû Derdâ' (h. 32)¹³⁴⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: Dâvud'un dualarından biri*

¹³⁴⁴ Ebû Kureyb. Muhammed ibn Fudayl'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bihtir.;" başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

¹³⁴⁵ Muhammed ibn Fudayl. Muhammed ibn Sa'd'dan hadis almıştır. Ahmed ibn Hanbel: "Teşeyyu" vardır. Hasenu'l-hadistir." demiştir. Yahya ibn Maîn: "Sikadır." demiştir. Ebû Zur'a: "Saduktur ve ehli ilimdendir." demiştir. Ebû Hâtim: "Şeyhdîr." demiştir. Ebû Dâvud: "Ateşli bir şiadır." demiştir. Nesâî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Ârifîr. Onda teşeyyu olduğuna dair itham vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Şeyhân (Buhârî, Müslim) *Sahihân*'da onla ihticac etmişlerdir. İbn Maîn, İbn Sa'd, İclî ve Ya'kûb ibn Sufyân onu tevsik etmişlerdir. İbn Medînî: 'Hadiste sikadır sebtir.' demiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 502; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 306.

¹³⁴⁶ Muhammed ibn Sa'd. Abdullah ibn Rebîa'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 260; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 184; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 480.

¹³⁴⁷ Abdullah ibn Rebîa. Sadece Âizullah Ebû İdrîs'den Dâvud'un duası hakkında hadis almıştır. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 489; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 207; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 302.

¹³⁴⁸ Âizullah Ebû İdrîs. Ebû Derdâ'dan hadis almıştır. Mekhûl: "Ebû İdrîs'den daha bilgilisini görmedim." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Rasûlullah hayattayken, Huneyn günlerinde doğdu. Sahabenin büyüklerinden hadis aldı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 88; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 85; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 289.

¹³⁴⁹ Ebû Derdâ'. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 621; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 469; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 346.

şöyleydi: “Allah’ım, senden senin sevgini, seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine ulaştıracak davranışı isterim. Allah’ım, senin sevgini kendimden, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli kıl.” Rasûlullah (s) Dâvud’u zikrettiği zaman “O, insanların en çok ibadet edeniydi.” derdi.¹³⁵⁰

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen garîbdir.”¹³⁵¹ demiştir. Raviler arasında itisal mevcuttur. Abdullah ibn Rebîa sadece bu hadisi rivayet etmiştir ve kendisi meçhul bir ravidir. Bu rivayetin isnadı meçhul olan bir raviden dolayı zayıftır. Beşşar Avvad: “Abdullah ibn Rebîa meçhuldür.” demektedir.¹³⁵² Elbânî (1914-1999): “Dâvud hakkındaki ‘O, insanların en çok ibadet edeniydi.’ sözü hariç gerisi zayıftır.” demiştir.¹³⁵³

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*’de 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹³⁵⁴ Bezzâr (ö. 292/905), *Müsned*’de tahrir ettiği bu hadisin bu vecihle¹³⁵⁵ sadece bu isnad-dan bilindiğini belirttikten sonra şöyle diyor: “Muhammed ibn Sa’d (ö. 230/845), Muhammed ibn Fudayl’dan hadis rivayet etmiş, ancak bu rivayetlerde ondan başkası İbn Sa’d’a ortak olmamıştır. Onun hadislerini bu tarik¹³⁵⁶ dışından öğrenmedik. Bunların illetini¹³⁵⁷ zikir ve beyan ettik.”¹³⁵⁸ Hâkim Nisâbü’rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*’te tahrir etmiştir.¹³⁵⁹ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği bu rivayet için: “İsnad sahihtir, Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehbî (ö. 748/1348) ise: “Aksine, Ahmed ibn Hanbel (ö. 241/855), Abdullah ibn Rebîa’nın hadislerine mevzudur diyor.” demiştir.¹³⁶⁰

¹³⁵⁰ Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 73 (3490). (V, 472); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, X, 28 (4089); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 470 (3621).

¹³⁵¹ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹³⁵² Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 473, 2. dipnot.

¹³⁵³ Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 453; Ayrıca bkz. *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za’ife*, III, 256.

¹³⁵⁴ Bkz. Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, X, 28 (4089).

¹³⁵⁵ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹³⁵⁶ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

¹³⁵⁷ Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 135.

¹³⁵⁸ Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, X, 28.

¹³⁵⁹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 470 (3621).

¹³⁶⁰ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 470.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹³⁶¹, Yûsuf Ali Budeyvî¹³⁶², Dekkâk ve Rabâh¹³⁶³ söz konusu rivayetin ravilerinden Abdullah ibn Rebîa'nın meçhul bir ravi olduğunu belirtmişlerdir. Hâdî, bu hadise zayıf demiştir.¹³⁶⁴ Halebî, bu hadisi Zehebî'nin (ö. 748/1348) zayıf saydığını belirtmektedir.¹³⁶⁵ Elbânî (1914-1999)¹³⁶⁶ ve Fahl¹³⁶⁷ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 4 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk dört ravi ortaktır: “Muhammed ibn Sa'd (?) > Abdullah ibn Rebîa (?) > Âizullah Ebû İdrîs (h. 80) > Ebû Derdâ' (h. 32).” Ravilerden Abdullah ibn Rebîa sadece bu hadisi rivayet etmiştir ve kendisi meçhul bir ravidir. Bütün rivayetlerin isnadları, meçhul raviden dolayı zayıftır. Ayrıca rivayet mutlak ferddir.¹³⁶⁸

1.42. 1498 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عِيسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحِيرِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ نَجْدَةَ الْقُرَشِيُّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا خَلْفُ بْنُ خَلِيفَةَ، ثنا حُمَيْدُ الْأَعْرَجُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ مِنْ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ، وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ، وَالْفُوزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ بِعَوْنِكَ مِنَ النَّارِ» هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ "

¹³⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 557, 4. dipnot.

¹³⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 460, 3. dipnot.

¹³⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 561, 1. dipnot.

¹³⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 342, 4. dipnot.

¹³⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 493, 1. dipnot.

¹³⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 520 (1497).

¹³⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 412 (1490).

¹³⁶⁸ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Alî ibn İsâ ibn İbrâhim (h. 344)¹³⁶⁹ > Ahmed ibn Necdet (h. 296)¹³⁷⁰ > Saîd ibn Mansûr (h. 227)¹³⁷¹ > Halef ibn Halîfe (h. 181)¹³⁷² > Humeyd A'rec (?)¹³⁷³ > Abdullah ibn Hâris (?)¹³⁷⁴ > İbn Mes'ûd (h. 32)¹³⁷⁵ şöyle demiştir: *Rasûlullah'ın (s) dualarından biri şöyleydi: "Allah'ım, senden rahmetini ve mağfiretini gerektirecek şeyleri, bütün günahlardan selamette olmayı, bütün iyilikleri elde etmeyi, cennete ulaşmayı, yardımınla ateşten korunmayı isteriz."*¹³⁷⁶

Hâkim (ö. 405/1014): "Bu hadis Müslim'in (ö. 261/875) şartına göre sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) bunu tahrir etmemiştir." demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de ona bu hüküm konusunda muvafakat etmiştir.¹³⁷⁷ Raviler arasında ittisal mevcuttur. Humeyd A'rec'in zayıf olması sebebiyle söz konuşur rivayetin isnadı zayıftır. Vâdiî, Humeyd A'rec'in metruk¹³⁷⁸ olduğunu belirtmiştir.¹³⁷⁹

Elbânî (1914-1999), bu hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.¹³⁸⁰

¹³⁶⁹ Alî ibn İsâ ibn İbrâhim. Ahmed ibn Necdet'ten hadis almıştır. Hâkim: "Sikadır. Me'mundur." demiştir. Bkz. Ebû't-Tayyib Nayif b. Salah b. Ali Mansûrî, *er-Ravdü'l-bâsim fî teracimi şuyûhi'l-Hâkim*, I. bs (Riyad: Dârü'l-Âsime, 2011), I, 726.

¹³⁷⁰ Ahmed ibn Necdet. Saîd ibn Mansûr'dan hadis almıştır. Sikaldandır. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 571.

¹³⁷¹ Saîd ibn Mansûr. Halef ibn Halîfe'den hadis almıştır. İbn Sa'd, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 77; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 89; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 241.

¹³⁷² Halef ibn Halîfe. Humeyd A'rec'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Leyse bihi be's." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Adî: "La be'se bih olduğunu umarım." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Ömrünün sonlarına doğru ihtilat etmiştir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 264; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 150; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 194.

¹³⁷³ Humeyd A'rec. Sadece Abdullah ibn Hâris'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Zayıftır." demiştir. İbn Maîn: "Hadisi bir şey değildir." demiştir. Buhârî ve Tirmizî: "Münkeru'l-hadistir." demişlerdir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a: "Daifu'l-hadistir." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 53; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 182.

¹³⁷⁴ Abdullah ibn Hâris. İbn Mes'ûd'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 402; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 299.

¹³⁷⁵ Abdullah ibn Mes'ûd. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

¹³⁷⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 706 (1925).

¹³⁷⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 706.

¹³⁷⁸ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 181.

¹³⁷⁹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn (Vâdiî)*, I, 714, 2. dipnot.

¹³⁸⁰ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, VI, 454.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹³⁸¹, Yûsuf Ali Budeyvî¹³⁸² ve Dekkâk ile Rabâh¹³⁸³ Dârekutnî (ö. 385/995) ile Zehebî'nin (ö. 748/1348) “*el-Mizân*”da Humeyd A' rec için: “metruk”¹³⁸⁴ dediğini, İbn Hanbel'in (ö. 241/855): “zayıf” ve Ebû Zur'a'nın (ö. 281/894): “vâh (değersiz)”¹³⁸⁵ dediklerini aktarmışlardır. *Fahl*, bu hadisin zayıf olduğunu söylemektedir.¹³⁸⁶ *Hâdî*, söz konusu hadisin çok zayıf olduğunu belirtmiştir.¹³⁸⁷ *Halebî*, bu rivayetin isnadında metruk bir ravi olduğunu söylemektedir.¹³⁸⁸ *Elbânî* (1914-1999), incelenen hadisin Hâkim'in (ö. 405/1014) dediği gibi Müslim'in (ö. 261/875) şartına göre sahih olduğunu ve isnadında ihtilat¹³⁸⁹ eden bir ravinin bulunduğunu belirtmiştir.¹³⁹⁰

Bu rivayeti sadece Hâkim (ö. 405/1014) tahric etmiştir. Ravilerden Humeyd A' rec'in zayıf olması sebebiyle isnad zayıftır. Ayrıca bu rivayet sened ve metin yönünden garîbdir.¹³⁹¹

1.43. 1523 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي ثَلَجٍ الْبَغْدَادِيُّ، صَاحِبُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ، وَإِنَّ أْبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي.

¹³⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 558, 4. dipnot.

¹³⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 466, 2. dipnot.

¹³⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 562, 2. dipnot.

¹³⁸⁴ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹³⁸⁵ Cerhin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 327.

¹³⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 413, 1493. dipnot.

¹³⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 343, 1. dipnot.

¹³⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 494, 2. dipnot.

¹³⁸⁹ Yaşlanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 130.

¹³⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 521, 2. dipnot.

¹³⁹¹ Sadece bir senedle rivayet edilmiş olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 86.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي النَّضْرِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو النَّضْرِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ. هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَاطِبٍ.

Ebû Abdullah Muhammed ibn Ebî Selc (h. 257)¹³⁹² > Alî ibn Hafs (?)¹³⁹³ > İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib (?)¹³⁹⁴ > Abdullah ibn Dînâr (h. 127)¹³⁹⁵ > İbn Ömer (h. 73)¹³⁹⁶

Ebû Bekr ibn Ebî Nadr (h. 245)¹³⁹⁷ > Ebû Nadr (h. 207)¹³⁹⁸ > İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib (?) > Abdullah ibn Dînâr (h. 127) > İbn Ömer (h. 73) şöyle demiştir:

¹³⁹² Ebû Abdullah Muhammed ibn Ebî Selc. Alî ibn Hafs'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Onu cerh edeni bilmiyoruz." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 449; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 247; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 486; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 264.

¹³⁹³ Alî ibn Hafs. İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib'den hadis almıştır. İbn Maîn, İbn Medînî, Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Ebû Dâvud: "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn bir başka kavlinde: "Leyse bihi be's." demiş, Nesâî de onun gibi hüküm vermiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 408; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 400; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 40.

¹³⁹⁴ İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib. Abdullah ibn Dînâr'dan hadis almıştır. Mizzî'nin aktardığına göre İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onun için: "Müstakîmu'l-hadistir." demiştir. İbn Kattân: "Hali bilinmiyor." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Mürsel rivayetler nakledeydi." demiştir. Üstte Muhammed Amr Abdüllatif, Mizzî'nin bu ravi için İbn Hibbân'dan aktardığı değerlendirmenin aslında başka bir raviye olduğunu, ancak Mizzî'nin burada hata yaptığını söylemektedir. Bu durumda ravi sadece İbn Kattân tarafından "meçhul" olarak cerh edilmiştir. İbn Hacer de galiba saduk derken İbn Hibbân'a istinat etmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 133; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 90.

¹³⁹⁵ Abdullah ibn Dînâr. Mevlası İbn Ömer'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, İbn Sa'd ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 471; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 201; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 302.

¹³⁹⁶ Abdullah ibn Ömer. Sahabidir. Hafsa, Rasûlullah'tan (s) şunu naklediyor: "Abdullah, salih biridir." Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 950; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 155.

¹³⁹⁷ Ebû Bekr ibn Ebî Nadr. Dedesi Ebû Nadr'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "İbn Hibbân '*es-Sikât*'ta onu zikretmiştir. İbn Merdeveyh, Zehebî ve İbn Hacer onu tevsik etmiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 149, XXXIII, 151, 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 625.

¹³⁹⁸ Ebû Nadr. İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib'den hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa'd, İbn Medînî ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 18; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 570.

*Rasûlullah (s) dedi ki: “Allah’ı zikretmek dışında çok konuşmayın. Allah’ı zikretmek dışında çok konuşmak kalbi katılaştırır. Allah’tan en uzak olan kullarsa kalbi katı olanlardır.”*¹³⁹⁹

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis garîbdir. Bu hadisi sadece İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib yoluyla biliyoruz.” demiştir. İki isnadın ravileri arasında da ittisal mevcuttur. İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib meçhul bir ravidir. Bundan dolayı söz konusu iki rivayetin isnadı da zayıftır. Elbânî (1914-1999), bu hadisi zayıf saymakta ve İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâtib’in meçhul olduğunu onu kimsenin cerh veya ta’dil etmediğini, bu durumun onun tevsikini ilzam etmediğini söylemektedir.¹⁴⁰⁰

Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *Şuabü’l-iman*’da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁴⁰¹

Muhammed Amr Abdüllatif, incelenen hadisin zayıf olduğunu, söz konusu rivayetin ravilerinden İbrâhîm hakkında İbnü’l-Kattân’ın (ö. 628/1231) onun bilinmediğini söylediğini, İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin onu tevsik etmediğini aktarmakta ve Mizzî’nin (ö. 742/1341) “*Tehzîb*”de, “İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) ‘*es-Sikât*’ta onun için “müstakîmu’l-hadis”¹⁴⁰² dediğini aktarmasının vehim¹⁴⁰³ olduğunu”, aslında İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) başka bir ravi için bunu söylediğini belirtmektedir.¹⁴⁰⁴

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâris için “müstakîmu’l-hadis” dediğini aktarmış ve diğer ravilerin sika olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰⁵ Dekkâk ve Rabâh söz

¹³⁹⁹ Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühd 61 (2411). (IV, 211); Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 28 (4600-4601).

¹⁴⁰⁰ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 272; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za’îfe*, II, 321 (920).

¹⁴⁰¹ Bkz. Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 28 (4600-4601).

¹⁴⁰² “Müstakîm: *Sahîh* yahut hasen olan hadis hakkında kullanılan bir ifade.” Bu durumda “müstakîmu’l-hadis” tabiri söz konusu ravinin rivayetlerinin sahîh yahut hasen seviyesinde olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 224.

¹⁴⁰³ Ravinin hadisi hep zanla, bazen böyle, bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum ravinin zabtının eksikliğini gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁴⁰⁴ Bkz. Muhammed Amr Abdüllatif, *Tebyîdü’s-sahîfe bi-usûli’l-ehâdîsi’d-daîfe*, 1. bs (Cize: Mektebetü’t-Tev’îyyeti’l-İslâmiyye, 1989), I, 139.

¹⁴⁰⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 571, 2. dipnot.

konusu rivayetin senedinin hasen olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁰⁶ Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir şey dememiştir.¹⁴⁰⁷ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadında meçhulu'l-hal¹⁴⁰⁸ bir ravi olduğunu ve bu sözün Mâlik tarafından Hz. İsbâ'nın sözü olarak belag¹⁴⁰⁹ şekilde rivayet edildiğini¹⁴¹⁰ ifade etmiştir.¹⁴¹¹ Fahl¹⁴¹², Hâdî¹⁴¹³ ve Halebî¹⁴¹⁴ bu hadisin zayıf olduğunu açıklamışlardır.

Bu rivayet 2 hadis kaynağında 4 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadların hepsinde ilk üç ravi ortaktır: "İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâris (?) > Abdullah ibn Dînâr (h. 127) > İbn Ömer (h. 73)." Bu ravilerden İbrâhîm ibn Abdullah ibn Hâris meçhul olduğu için incelenen rivayetlerin isnadlarının hepsi zayıftır.

1.44. 1544 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا الْفَرِيَّابِيُّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ الْوَلِيدِ - قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَنَسَبَهُ لَنَا زَهِيرُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ حُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي هِشَامٍ - عَنْ زَيْدِ بْنِ زَائِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - " لَا يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا، فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرَجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ "

¹⁴⁰⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 575, 4. dipnot.

¹⁴⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 476 (1518).

¹⁴⁰⁸ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dîl yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

¹⁴⁰⁹ "Belagânî: Bana ulaştı ki..." diyerek nakledilen haber. Bu şekilde nakledilen bir haber, aksi belli oluncaya kadar munkatı', dolayısıyla da za'îf hükmündedir. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 40.

¹⁴¹⁰ Elbânî, bu hadisin merfu olarak aslının olmadığını belirtmektedir. Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-za'îfe*, II, 309 (908).

¹⁴¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 534, 1. dipnot.

¹⁴¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 422, 1518. dipnot.

¹⁴¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 350, 5. dipnot.

¹⁴¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 505, 1. dipnot.

Muhammed ibn Yahyâ (h. 258)¹⁴¹⁵ > Firyâbî (h. 212)¹⁴¹⁶ > İsrâîl (h. 160)¹⁴¹⁷ > Velîd ibn Ebî Hişâm (?)¹⁴¹⁸ > Zeyd ibn Zâid (?)¹⁴¹⁹ > İbn Mes'ûd (h. 32)¹⁴²⁰

¹⁴¹⁵ Muhammed ibn Yahyâ. Firyâbî'den hadis almıştır. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: “Babamın görüşüne göre ondan hadis yazılır. Sika ve saduktur. Müslümanların imamlarından biridir.” Nesâî: “Sikadır, me'mundur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hafızdır.” demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 617; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 512.

¹⁴¹⁶ Firyâbî. İsrâîl'den hadis almıştır. İclî ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Maîn: “Saduktur sika-dır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fâdıldır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 52; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 535; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 515.

¹⁴¹⁷ İsrâîl. Velîd ibn Ebî Hişâm'dan hadis almıştır. İbn Hanbel'e İsrâîl'in hadiste infiradı sonucu onla ihticac edilip edilmeyeceği sorulduğunda şu cevabı vermiştir: “İsrâîl hadiste sebtir. Yahyâ gibidir. Münker raviler ondan rivayet etmiştir.” demiştir. İbn Maîn: “Kattân İsrâîl'den hadis almazdı.” demiştir. Ahmed ibn Sa'd ibn Ebî Meryem, İbn Maîn ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Hâtim: “Sikadır saduktur.” demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: “Salihu'l-hadistir. Hadislerinde leyyindir.” demiştir. Başka bir seferinde: “Sikadır saduktur. Hadiste kavî değildir.” demiştir. İbn Medînî: “Zayıftır.” demiştir. Nesâî: “Leyse bihi be's.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Huccet olmadığı söylenmiştir.” demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Dedesi Ebû İshâk'tan gayet sağlam şekilde hadis almıştır. Lüzum olursa sadece ondan olan rivayetlerine güvenilir.” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 262; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 104; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 126.

¹⁴¹⁸ Velîd ibn Ebî Hişâm. Sadece Zeyd ibn Zâid'den hadis almıştır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Mesturdur.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine meçhulü'l-haldir. Ondan iki hadis rivayet edilmiştir. Kimse onu tevsik etmemiştir.” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 104; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 156; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 584; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 68.

¹⁴¹⁹ Zeyd ibn Zâid. Sadece İbn Mes'ûd'dan hadis almıştır. Ebû Dâvud ve Tirmizî, ondan sadece bir hadis rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Ezdî: “Hadisi sahih değildir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine meçhuldür. Velîd ibn Hişâm ondan rivayette teferrüd etti. İbn Hibbân dışında kimse onu tevsik etmedi. Zehebî ‘*el-Mizân*’da ‘Bilinmiyor.’ dedi.” demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 69; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 413; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 223; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 434.

¹⁴²⁰ Abdullah ibn Mes'ûd. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

Züheyr ibn Harb (h. 234)¹⁴²¹ > Hüseyin ibn Muhammed (h. 213)¹⁴²² > İsrâîl (h. 160) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes'ûd (h. 32) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Ashabımdan hiçbirisi diğerinden olumsuz bir şeyi bana ulaştırmasın. Çünkü ben sizin yanınıza kalbimde size karşı olumsuz duygular olmadan çıkmak isterim."*¹⁴²³

İki rivayetin isnadında da raviler arasında ittisal mevcuttur. Zeyd ibn Zâid, sadece İbn Mes'ûd'dan bu hadisi almıştır ve kendisi meçhuldür. Velîd ibn Ebî Hişâm, sadece Zeyd'den bu hadisi almış ve kendisi meçhulü'l-haldir.¹⁴²⁴ İsrâîl'in de sadece dedesi Ebû İshak'tan iyi bir şekilde hadis aldığı söylenmiştir. İsrâîl, sika kabul edilse bile söz konusu rivayetlerin isnadları 2 meçhul raviden dolayı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016): "Bu hadisin isnadı Zeyd ibn Zâid'in meçhul olması ve Velîd ibn Ebî Hişâm'ın mestur¹⁴²⁵ olması sebebiyle zayıftır." demiştir.¹⁴²⁶

Bu hadisi Ebû Dâvud (ö. 275/889), Tirmizî (3897), Bezzâr (ö. 292/905) ve Mevsilî (ö. 307/919) bu şekilde ihtisar ederek kitaplarında tahrir etmişlerdir. İbn Hanbel (ö. 241/855), Tirmizî (3896) ve Beyhakî (ö. 458/1066) ise bu rivayetin tam metnini kitaplarında tahrir etmişlerdir. Rivayetin uzun olan metninde bir bedevi, Rasûlullah'ın (s) ganimet taksimini hak üzere yapmadığını, Allah'ın rızasını gözetmediğini söylemiş, bunu duyan İbn Mes'ûd Rasûlullah'a (s) bunu haber vermiş; Rasûlullah (s) da

¹⁴²¹ Züheyr ibn Harb. Hüseyin ibn Muhammed'den hadis almıştır. Züheyr için Yahya ibn Maîn ve Nesâî "Sikadır." derken; Ebû Hâtim "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 402; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 342; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 217.

¹⁴²² Hüseyin ibn Muhammed. İsrâîl'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 471; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 168.

¹⁴²³ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 301 (3759); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 33 (4860). (VII, 224); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Menâkıb 64 (3896, 3897). (VI, 189-190); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, V, 406 (2038); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, IX, 266; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 288 (16675).

¹⁴²⁴ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

¹⁴²⁵ Kendisinden birden fazla ravi hadis rivayet ettiği halde cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen veya hakkında yapılan cerh ve ta'diliyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 177.

¹⁴²⁶ Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 224, 2. dipnot.

ona: “Beni kendi halime bırak. Mûsâ’ya bundan daha fazla eziyet edildi de o sabretmişti.” demiştir.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (3759): Haccâc ibn Muhammed (h. 206)¹⁴²⁷ > İsrâîl (h. 160) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes’ûd (h. 32) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): “Bu hadisin isnadı zayıftır.” demiştir.¹⁴²⁸ Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958): “Bu hadisin isnadı üzerinde yapılan araştırmaya göre o, en azından hasendir.” demiştir.¹⁴²⁹

Sünenu’t-Tirmizî (3896): Muhammed ibn Yahyâ (h. 258) > Firyâbî (h. 212) > İsrâîl (h. 160) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes’ûd (h. 32) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis bu vecihle¹⁴³⁰ garîbdir. Bu isnadda geçen Zeyd bilinmeyen biridir. (وَقَدْ زِيدَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ رَجُلٌ)” demiştir. Beşşar Avvad: “Velîd ibn Ebî Hişâm ve Zeyd ibn Zâid, ikisi de meçhul ravilerdir.” demiştir.¹⁴³¹ Elbânî (1914-1999): “Bu hadisin isnadı zayıftır. Ancak bu hadisin ikinci cümlesi sahihtir.” demiştir.¹⁴³²

Sünenu’t-Tirmizî (3897):

¹⁴²⁷ Haccâc ibn Muhammed. İsrâîl’den hadis almıştır. İbn Medînî ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır sebtir. Lakin ihtilat etmiştir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 451; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 205; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 153.

¹⁴²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 302, 1. dipnot.

¹⁴²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 20, 3759. dipnot.

¹⁴³⁰ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁴³¹ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, VI, 190, 1. dipnot.

¹⁴³² Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 522.

Muhammed ibn İsmâîl Buhârî (h. 256)¹⁴³³ > Abdullah ibn Muhammed (h. 229)¹⁴³⁴ > Ubeydullah ibn Mûsâ (h. 219)¹⁴³⁵ > İsrâîl (h. 160)¹⁴³⁶ > Süddî (h. 127)¹⁴³⁷ > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes'ûd (h. 32) > Rasûlullah (s)

Muhammed ibn İsmâîl Buhârî (h. 256) > Abdullah ibn Muhammed (h. 229) > Hüseyin ibn Muhammed (h. 213) > İsrâîl (h. 160) > Süddî (h. 127) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes'ûd (h. 32) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): “İbn Mes'ûd'un Rasûlullah'tan bu vecihle ve bu isnadla gelen başka başka bir rivayeti yoktur.” demiştir.

Bezzâr (ö. 292/905), bu rivayeti *Müsned*'de 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁴³⁸ Tahrir ettiği rivayet için Bezzâr (ö. 292/905): “Bu kelamı İbn Mes'ûd'un Rasûlullah'tan rivayet ettiği bu vecih dışında bilmiyoruz. Yine bu isnadla Nebî'den İbn Mes'ûd'un bu isnadla rivayet ettiğinden başka bir isnadını da bilmiyoruz.” demiştir.¹⁴³⁹ Mevsilî (ö. 307/919), bu rivayeti *Müsned*'de tahrir etmiştir.¹⁴⁴⁰ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'de tahrir ettiği bu rivayet için Hüseyin Selim Esed şunları demiştir: “İsnadı zayıftır. Velîd ibn Ebî Hişâm'ı kimse tevsik etmedi. Ebû Hâtim (ö. 277/890): ‘Meşhur değildir.’ demiştir. İbn Hacer (ö. 852/1449): ‘Mesturdur.’ demiştir. Hadisin

¹⁴³³ Muhammed ibn İsmâîl Buhârî. Abdullah ibn Muhammed'den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 47.

¹⁴³⁴ Abdullah ibn Muhammed. Ubeydullah ibn Mûsâ'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta onu zikretmiş ve “Mütkindir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hafızdır. *Müsned* topladı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 59; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 9; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 321.

¹⁴³⁵ Ubeydullah ibn Mûsâ. İsrâîl'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Dâvud: “Taraftar bir şiidir. Hadisi alınabilir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Şiidir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 164; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 50; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 375.

¹⁴³⁶ İsrâîl. Süddî'den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515.

¹⁴³⁷ Süddî. Velîd ibn Ebî Hişâm'dan hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd: “La be'se bih.” demiştir. İbn Hanbel: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Vehmi vardır. Teşeyyu ile itham edilmiştir.” demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir. Tefsîr'de imamdır. Teşeyyu dışında ona karşı koz yoktur. Teşeyyu mefhumu onun zamanında sonradan bilinen anlamında değildir. Bu illet yaralayıcı değildir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 132; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 313; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 108; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 136.

¹⁴³⁸ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, V, 406 (2038).

¹⁴³⁹ Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, V, 406.

¹⁴⁴⁰ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IX, 266.

isnadında ihtilaf edildi. Bu isnad da aynı şekilde muzdaribdir.^{1441,1442} Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 3 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁴⁴³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁴⁴⁴ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁴⁴⁵ bu hadisin senedinde iki meçhul ravi olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu rivayetin ravilerinden Velîd ibn Ebî Hişâm'ın meçhul olduğunu, Ezdî'nin Zeyd ibn Zâid hakkında: "Hadisi sahih değildir." ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) ise: "Bilinmiyor." dediklerini aktarmıştır.¹⁴⁴⁶ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadında bir meçhul ravi olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴⁷ Halebî, bu hadisin senedinde iki meçhul ravi bulunduğunu ve söz konusu hadisin zayıf olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁴⁸ Fahl¹⁴⁴⁹ ve Hâdî¹⁴⁵⁰ incelenen hadise zayıf demişlerdir.

Bu rivayet 6 hadis kaynağında 12 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadların beşinde ilk dört ravi ortakdır: "İsrâîl (h. 160) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes'ûd (h. 32)." Tirmizî'nin (3897) iki, Bezzâr'ın iki, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) tahrir ettiği üç isnad olmak üzere toplam yedi isnadda ilk beş ravi ortakdır: "İsrâîl (h. 160) > Süddî (h. 127) > Velîd ibn Ebî Hişâm (?) > Zeyd ibn Zâid (?) > İbn Mes'ûd (h. 32)." Zikredilen rivayetlerin ravilerinden Zeyd ibn Zâid, sadece İbn Mes'ûd'dan bu hadisi almıştır ve kendisi meçhuldür. Velîd ibn Ebî Hişâm, sadece Zeyd'den bu hadisi almış ve kendisi meçhulü'l-haldir. Tüm rivayetler iki meçhul raviden dolayı zayıftır. Ayrıca Bezzâr'ın (ö. 292/905) ifade ettiği gibi rivayet mutlak ferddir.¹⁴⁵¹

¹⁴⁴¹ Birbirlerine zıt oldukları halde birini diğerine tercih imkânı bulunmayan hadislerden her biri. Muzdarib hadis ekseriya zaîf hadislerdendir. Bununla beraber, bilhassa seneddeki ızdırablarda birbirine zıt rivayetlerdeki ravilerin hepsinin sika olması gibi bazı durumlarda, makbul hadis de olabilmektedir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 242.

¹⁴⁴² Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, IX, 266, 3. dipnot.

¹⁴⁴³ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 288 (16675).

¹⁴⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 580, 1. dipnot.

¹⁴⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 585, 2. dipnot.

¹⁴⁴⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 484, 1. dipnot.

¹⁴⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 543, 2. dipnot.

¹⁴⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 512, 1. dipnot.

¹⁴⁴⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 429, 1539. dipnot.

¹⁴⁵⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 357, 1. dipnot.

¹⁴⁵¹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

Rasûlullah'ın (s) tecessüsü nehyettiği, insanların özel bilgilerine ulaşan kimse-lerin ifsad olduğunu söylediği¹⁴⁵² ve bir yöneticinin insanlardan şüphelenmesi sonucu onları ifsad edeceğini belirttiği¹⁴⁵³ rivayetleri hasen ve sahih isnadlarla hadis kitaplarında mevcuttur. İncelediğimiz rivayetin ise ihticac edilebilir bir şekilde ulaşan isnadı mevcut değildir. Bundan dolayı incelen rivayet, zayıf olmaktadır.

1.45. 1584 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَالِدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ (ح) وَأَخْبَرَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ الْقَاسِمِ الْحَذَّاءُ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ بُرْدِ بْنِ سَنَانٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْفَعِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ

¹⁴⁵² Şuayb Arnavut bu hadisin isnadına sahih demektedir. Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 44 (4888). (VII, 250).

¹⁴⁵³ Şuayb Arnavut hadisin isnadına hasen demektedir. Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 44 (4889). (VII, 251).

Ömer ibn İsmâîl ibn Mucâlid (?)¹⁴⁵⁴ > Hafs ibn Gıyâs (h. 194)¹⁴⁵⁵ > Burd ibn Sinân (h. 135)¹⁴⁵⁶ > Mekhûl (h. 112)¹⁴⁵⁷ > Vâsile ibn Eska' (h. 85)¹⁴⁵⁸

Seleme ibn Şebîb (h. 247)¹⁴⁵⁹ > Ümeyye ibn Kâsım (?)¹⁴⁶⁰ > Hafs ibn Gıyâs (h. 194) > Burd ibn Sinân (h. 135) > Mekhûl (h. 112) > Vâsile ibn Eska' (h. 85) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kardeşinin başına gelen şeye sevinme. Çünkü Allah, ona merhamet eder, bu sevindiğin şeyle seni sınar."*¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁴ Ömer ibn İsmâîl ibn Mucâlid. Hafs ibn Gıyâs'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Ömer ibn İsmâîl, bana göre hiçbir şeydir. Habis bir kezzâbdır. Zararlı biridir. Ömer ibn Muâviye A'meş'den, o Mucâhid'den, o İbn Abbâs'tan, o da Nebî'den şunu tahdis ediyor: 'Ben ilmin şehriyim. Alî de onun kapısıdır.' Bu hadisin aslı yoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Daîfu'l-hadistir." demiştir. Nesâî: "Sika değildir. Metruku'l-hadistir." demiştir. Dârekutnî bir seferinde "Zayıftır." derken; başka bir seferinde "Metrukdur." demiştir. İbn Hacer: "Metruktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 274; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 427; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 410.

¹⁴⁵⁵ Hafs ibn Gıyâs. Burd ibn Sinân'dan hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Nesâî, İbn Hirâş ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Medînî: "Vehim vardır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakihdir. Ömrünün sonlarına doğru hıfzı az da olsa bozulmuştur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 56; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 415; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 173.

¹⁴⁵⁶ Burd ibn Sinân. Mekhûl'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn, Dahîm, Nesâî ve İbn Hirâş: "Sikadır." demiştir. İbn Medînî: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. Ebû Zur'a: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer: "Saduktur. Kaderî olmakla itham edilmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Maîn, Duheyim, Nesâî, İbn Hirâş ve Yezîd ibn Zurey' onu tevsik etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 43; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 428; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 121; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 167.

¹⁴⁵⁷ Mekhûl. Vâsile ibn Eska'dan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd: "Şam ehlinin tabîilerindendir." demiştir. Tirmizî: "Mekhûl Vâsile ibn Eska', Enes ibn Mâlik ve Ebû Hind Dârî'den hadis almıştır. Bu üçü dışında başka bir sahabiden hadis almadığı söylenir." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Şamlılardan Mekhûl'den daha fakihini görmedim." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakihdir. İrsâli çoktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 464; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 289; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 545.

¹⁴⁵⁸ Vâsile ibn Eska'. Tebük Gazvesi'nden önce Müslüman olmuştur. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1563; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 393; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 101; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 462.

¹⁴⁵⁹ Seleme ibn Şebîb. Ümeyye ibn Kâsım'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim ve Sâlih ibn Muhammed: "Saduktur." demişlerdir. Nesâî: "Onda bir sorun görmüyoruz." demiştir. Ebû Nuaym: "Sikalardan biridir." demiştir. Hâkim: "Mekke ehli onun sıdkı ve itkanında ittifak halindedirler." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 284; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 146; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 247.

¹⁴⁶⁰ Ümeyye ibn Kâsım. Beşşar Avvad ravinin isminin Kâsım ibn Ümeyye olduğunu Mizzî'nin burada vehmettiğini belirtmektedir. Sadece Hafs ibn Gıyâs'dan incelenen hadisi almıştır. Tirmizî ondan bir hadis rivayet etmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Herhangi bir delile dayanmadan İbn Hibbân onu zayıf saymıştır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 308; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 449.

¹⁴⁶¹ Sened ve metin Tirmizî'ye ait. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Kıyâmet 54 (2506). (IV, 277); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXII, 53 (127); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 110 (3739).

Tirmizî (ö. 279/892): “Hadis hasen-garîbdir.¹⁴⁶² Mekhûl, Vâsile ibn Eska’, Enes ibn Mâlik ve Ebû Hind Dârî’den hadis almıştır. Bu üçü dışında başka bir sahabi-den hadis almadığı söylenir.” demiştir. İki isnadın da ravileri arasında ittisal mevcuttur. İlk isnadda bulunan Ömer ibn İsmâîl metruk¹⁴⁶³ bir ravidir. İkinci rivayette bulunan Ümeyye ibn Kâsım sadece bu rivayetle bilinmektedir. İbn Hacer (ö. 852/1449), her ne kadar bu raviye “saduk”¹⁴⁶⁴ dese de, bu ravi hakkında başka bir değerlendirme olmaması dolayısıyla, onun meçhulü’l-ayn¹⁴⁶⁵ olması daha doğru gözükmemektedir. Çünkü ravi başka bir rivayetle tanınmadığı gibi hakkında verilen hükümlerin dayanakları belirtilmemiştir. Belirtilen sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin iki isnadı da zayıftır. Beşşar Avvad bu hadis için şu açıklamayı yapmıştır: “Tirmizî’nin dediği gibidir. Bu hadis Kâsım ibn Ümeyye’den dolayı reddedilmiştir. İbn Hibbân (ö. 354/965) *el-Mecrûhîn*’de ‘(Bu rivayetin) Rasûlullah’ın (s) sözleriyle bir alakası yoktur.’ demiştir.”¹⁴⁶⁶ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demiştir.¹⁴⁶⁷

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu’cemu’l-kebîr*¹⁴⁶⁸ ve *el-Mu’cemu’l-evsat*’ta¹⁴⁶⁹ tahrir etmiştir. Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu’cemu’l-evsat*’ta tahrir ettiği bu rivayetin Rasûlullah’tan (s) sadece bu isnadla rivayet edildiğini belirtmektedir.¹⁴⁷⁰

İbn Hibbân (ö. 354/965): “Kâsım ibn Ümeyye Hafis ibn Gıyâs’tan birçok münker rivayette bulunmuştur. Onla ihticac etmek caiz değildir.” dedikten sonra incelenen

¹⁴⁶² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁴⁶³ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁴⁶⁴ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 261.

¹⁴⁶⁵ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta’dil alimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma’rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 173.

¹⁴⁶⁶ Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebîr*, IV, 277, 3. dipnot; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân el-Büstî, *el-Mecrûhîn mine’l-muhaddisîn ve’d-du’afâ’ ve’l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, 1. bs (Haleb: Dârü’l-Va’y, 1976), II, 213-214 (881).

¹⁴⁶⁷ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 287.

¹⁴⁶⁸ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XXII, 53 (127).

¹⁴⁶⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 110 (3739).

¹⁴⁷⁰ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 110.

rivayeti aktarmış ve “Bu rivayetin Rasûlullah’ın (s) sözleriyle bir alakası yoktur.” demiştir.¹⁴⁷¹ İbnü’l-Kayserânî (ö. 507/1113) de İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) bu hadise verdiği hükmü tekrar etmektedir.¹⁴⁷² İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201), incelenen rivayeti aktardıktan sonra “Bu rivayetin, Rasûlullah’tan (s) sadır olması sahih değildir.” demiştir.¹⁴⁷³

İbn Hacer (ö. 852/1449) incelenen rivayet için şunları demiştir:

“Ben diyorum ki, bu hadisi Tirmizi, Mekhûl tarikıyla¹⁴⁷⁴ Vaile b. Eska'dan rivayet etmiş ve ‘hasen garib bir hadistir. Mekhul Vaile'den dinlemiştir.’ demiştir. Ve bu hadis için aynı manaya gelen Sevr b. Yezid tarikıyla Halid b. Ma'dân dan o da Vaile'den aktararak diğer bir şahit tahriç etmiştir. Buna göre Hz. Peygamber ‘kim kardeşini bir günahı dolayısı kınarsa o günahı işleyinceye kadar ölmez’ buyurmuştur. Hadisi Tirmizi rivayet etmiş ve hasen garib demiştir. Böylece bu iki hadiste her ikisine de hasen ve garib sıfatı vermiştir. Bunun garibliği bu hadislerden her birisinin ravilerinden bazısının şeyhinden rivayette teferrut etmesinden kaynaklanmıştır. Bu da nisbi bir garabettir. Hasen oluşuna gelince, bu her birinin diğerini desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda İbn Hibbân muhalefette bulunmuş ve şöyle demiştir: ‘Hz. Peygamber’in kelimelerinden bu hadisin aslı yoktur.’”¹⁴⁷⁵

İbn Arrâk (ö. 963/1556), incelenen rivayetin ravilerinden Ömer ibn İsmâîl ibn Mücâlid ile Ümeyye ibn Kâsım’ın yalancılıkla itham olunduğunu, sonuç olarak ikisinin de zayıf olduğunu belirtmektedir. Sözlerinin devamında Hatîb’in (ö. 463/1071) *el-Müttefik ve l-müfterik*’inde İbn Abbâs’tan gelen hadisin bu rivayetin şahidi olduğunu ancak zikredilen şahid rivayetin isnadındaki İbrâhîm ibn Hakem’in zayıf olduğunu

¹⁴⁷¹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *el-Mecrûhîn*, II, 213 (881).

¹⁴⁷² Bkz. Ebü’l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü’l-Kayserânî, *Tezkiretü’l-huffâz*, thk. Hamdi b. Abdül-mecid b. İsmail es-Selefi, I. bs (Riyad: Dârü’s-Sumay’i, 1994), 379.

¹⁴⁷³ Bkz. İbnü’l-Cevzî, *Kitâbü’l-mevzû’ât*, III, 224.

¹⁴⁷⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

¹⁴⁷⁵ Musa Erkaya (çev.), “Mesâbihu’s-Sunne’nin Bazı Hadisleri Çerçevesinde Ömer el-Kazvî’nin Risalesine İbn Hacer el-Askalânî’nin Cevapları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/2 (2006): 104.

söylemektedir.¹⁴⁷⁶ Şevkânî (ö. 1250/1834), incelenen rivayet için şunları aktarmaktadır: “*ez-Zeyl*’de ‘Sahih değildir.’ diye geçmektedir. Sagânî (ö. 650/1252): ‘Mevzudur.’¹⁴⁷⁷ demiştir. İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201): ‘Bu hadisin isnadındaki Ömer ibn İsmâîl kezzâbdır (yalancı).’¹⁴⁷⁸ demiştir. İbn Ömer’den şahidi vardır. Bir lafzı şöyledir: ‘Allah onun yerine afiyet vererek merhamet eder.’”¹⁴⁷⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demekte ve şahid¹⁴⁸⁰ olarak gösterilen rivayetin şahidliğe uygun olmadığını belirtmektedir.¹⁴⁸¹

Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde bulunan zayıf ve mevzu rivayetleri inceleyen M. Cemâl Sofuoğlu (1941-2013) bu rivayeti incelemiş ve şu yorumu yapmıştır: “İncelediğimiz bu hadîs -her ne kadar mevzudur diyen bulunsa da- İslâm ahlâkının kaidelerinden birini oluşturmaktadır. İslâm cemiyetinde fertler cemiyetin bir cüz’ü olduklarını hiçbir zaman unutmamalıdır. Onlar birbirlerinin kardeşidirler. Hz. Peygamber’in diliyle ‘bir binânın tuğlaları gibidirler.’ Onlardan birinin başına gelecek musibete, keder ve sıkıntıya sevinmek İslâm peygamberinin hiç hoşlanmayacağı kötü bir huydur ki, böyle kötü bir huyu C. Allah’ın da sevmeyeceği âşikardır. Bu bakımdan hadîs zayıf olsa bile mevzû değildir, manaca sahihtir.”¹⁴⁸²

¹⁴⁷⁶ Bkz. Ebü’l-Hasen Nûreddîn İbn Arrâk, *Tenzîhü’s-şerîati’l-merfû’a ’ani’l-ahbâri’s-şeni’ati’l-mevzû’a*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf ve Abdullah Muhammed es-Sıddîk, 2. bs (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1981), II, 369-370.

¹⁴⁷⁷ Söylemediği veya yapmadığı halde ifirayla Resûlullah’a –sallellahu aleyhi ve sellem- ait olduğu söylenen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 183.

¹⁴⁷⁸ Cerhin, Zehebî ve Irâkî’ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 150.

¹⁴⁷⁹ Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Fevâ’idü’l-mecmû’a fi’l-ehâdisi’l-mevzû’a*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemani (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995), 265; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Şevkânî, *Mevzu Hadisler*, çev. Mehmet Emin Akın, 2. bs (İstanbul: Medarik Yayınları, 2012), 410.

¹⁴⁸⁰ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

¹⁴⁸¹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za’ife*, XI, 707-710.

¹⁴⁸² M. Cemal Sofuoğlu, “Zayıf ve Mevzu Hadisler Açısından Tirmizî’nin Sünen’i Üzerine Bir İnceleme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1989): 76.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁴⁸³ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁴⁸⁴ Tirmizî'nin (ö. 279/892) naklettiği bu hadisin isnadındaki rica-lin¹⁴⁸⁵ sika olduğunu, Muâz'dan bu konuda bir şahid rivayet geldiğini ancak bu rivayette zayıflık ve inkıta¹⁴⁸⁶ olduğunu belirtmişlerdir. Elbânî (1914-1999), bu hadise Tirmizî'nin (ö. 279/892) hasen olarak hüküm vermesinin yanlış olduğunu ve hadiste Mekhûl'ün an'anesinin olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸⁷ Hâdî, bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸⁸ Halebî, bu hadis için İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) "Bu rivayetin Rasûlullah'ın (s) sözleriyle bir alakası yoktur." sözünü aktarmaktadır.¹⁴⁸⁹ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁴⁹⁰ ve Fahl¹⁴⁹¹ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 4 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) tahrir ettiği rivayetin ilk isnadında Ömer ibn İsmâîl vardır ve bu ravi metruktur. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Geriye kalan üç isnadda ilk beş ravi ortaktır: "Kâsım ibn Umeyye (?) > Hafs ibn Gıyâs (h. 194) > Burd ibn Sinân (h. 135) > Mekhûl (h. 112) > Vâsile ibn Eska' (h. 85)." Bu ravilerden Kâsım ibn Umeyye sadece bu rivayetle bilinmektedir. İbn Hibbân (ö. 354/965) onu cerh etmiş ve Hafs ibn Gıyâs'tan münker rivayetler aktardığını belirtmiştir. İbn Hacer (ö. 852/1449) ise onun için "saduk" demiştir. Bu ravinin hem tek rivayeti vardır, hem de hakkında sadece İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) ta'dili ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) cerhi bulunmaktadır. Kâsım hakkında verilen bu iki değerlendirmenin neye dayanarak verildiğinin bilinmemesinden dolayı söz konusu ravinin meçhulü'l-ayn¹⁴⁹² olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağını düşünüyorum. Geriye kalan üç rivayetin isnadı da bu sebepten dolayı zayıftır. Kâsım ibn Umeyye'ye İbn Hacer'in (ö. 852/1449) verdiği

¹⁴⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 598, 7. dipnot.

¹⁴⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 605, 2. dipnot.

¹⁴⁸⁵ Hadis âlimleri, hadis ravileri, meşhur kimseler. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 253.

¹⁴⁸⁶ Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 138.

¹⁴⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 562, 6. dipnot.

¹⁴⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 367, 4. dipnot.

¹⁴⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 528, 1. dipnot.

¹⁴⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 499 (1577).

¹⁴⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 443 (1577).

¹⁴⁹² Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta'dil alimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma'rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

hüküm kabul edilse dahi o zaman rivayetin metni münkerdir¹⁴⁹³ denilebilir. Her halükarda söz konusu rivayetin ravileri cerhe maruz kalmaktadır ve bu rivayet sahihlik vasfını elde edememektedir. Ayrıca rivayet Taberânî'nin (ö. 360/971) de belirttiği gibi mutlak ferddir.¹⁴⁹⁴

Şahid olarak gösterilen İbn Ömer rivayetinin metni şöyledir: “Kim Müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde bile olsa kusurunu ortaya çıkarır.”¹⁴⁹⁵ Bu rivayet ile incelenen rivayet arasında herhangi bir alaka yoktur. Çünkü incelenen rivayette başkasının başına gelen musibete gülenin, aynısının kendisinin de başına geleceği bahsedilirken; bu rivayette başkasının hatasını veya kusurunu araştıran kişinin kendi kusurlarının ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır.

1.46. 1633 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ نَبَهَانَ، حَدَّثَهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ قَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمِيمُونَةُ، فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهِ، وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَمَرْنَا بِالْحِجَابِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اِحْتَجِبَا مِنْهُ " فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ أَعْمَى، لَا يُبْصِرُنَا وَلَا يَعْرِفُنَا؟ قَالَ: " أَفَعَمِيَاوَانِ أَنْتُمَا، أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِ؟ "

¹⁴⁹³ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

¹⁴⁹⁴ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

¹⁴⁹⁵ Şuayb Arnavut iki rivayet için de sahih li gayrihi demektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 20 (19776); Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, Edeb 40 (4880). (VII, 241).

Abdurrahman ibn Mehdî (h. 198)¹⁴⁹⁶ > İbn Mübârek (h. 181)¹⁴⁹⁷ > Yûnus ibn Yezîd (h. 159)¹⁴⁹⁸ > İbn Şihâb Zührî (h. 124)¹⁴⁹⁹ > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?)¹⁵⁰⁰ > Ümmü Seleme (h. 63)¹⁵⁰¹ şöyle demiştir: Ben ve Meymûne Rasûlullah'ın (s) yanındaydık. İbn Ümmi Mektûm geldi. (Bu olay bizim örtünmemiz emrinden sonra oldu.) *Bunun üzerine Rasûlullah (s) bize şöyle dedi: "Örtünün."* Biz de dedik: "Ey Allah'ın Rasûlü, o âmâ değil midir, bizi görmez ve bizi tanımaz?" *Rasûlullah (s) dedi ki: "İkiniz de âmâ mısınız? Siz onu görmüyor musunuz?"*¹⁵⁰²

¹⁴⁹⁶ Abdurrahman ibn Mehdî. İbn Mübârek'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd şöyle demiştir: "Sikadır ve çok hadis rivayeti vardır." Ebû Hâtîm: "Hammâd ibn Zeyd'in ashâbı içinde en sebtî İbn Mehdî'dir. Hadis rivayetinde imamdır ve sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 279.

¹⁴⁹⁷ İbn Mübârek. Yûnus ibn Yezîd'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdî'ye Süfyan es-Sevri mi yoksa İbn Mübarek mi daha efdal diye sorulduğunda, cevabı İbnü'l-Mübârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbnü'l-Mübârek gibisini görmediğini belirtmiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382.

¹⁴⁹⁸ Yûnus ibn Yezîd. İbn Şihâb Zührî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Münker hadisler rivayet etmiştir." demiştir. İbn Hanbel başka bir seferinde: "Sikadır." demiştir. İbn Maîn, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sâlihu'l-hadistir. Zührî'nin hadislerini bilirdi." demiştir. Ebû Zur'a: "La be'se bih." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Hüccet değildir. Bazen ondan münker şeyler gelirdi." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır ancak Zührî'den az bir rivayeti vardır. Zührî dışında rivayette bulunduklarında hata vardır." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Sikadır. Zührî'den va başkasından olan rivayetlerinde imamdır. İmamlar onu tevsik etmiştir." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 551; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 450; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 614; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 142.

¹⁴⁹⁹ İbn Şihâb Zührî. Nebhân'dan hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İbn Şihab için: "Derler ki: Zührî, sikadır. Hadis, ilim, rivayette, bunların hepsinde fakihdir." sözünü aktarmıştır. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Fakîh. Hâfız. İtkânî ve büyüklüğünde ittifak vardır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 419; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 506.

¹⁵⁰⁰ Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme. Sadece sahibesi Ümmü Seleme'den incelenen hadisi almıştır. İbn Hibbân *"es-Sikât"*ta onu zikretmiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Makbuldür." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği *"Tehzîbü'l-Kemâl"*de bu konuyla ilgili İbn Hazm'dan şunu aktarıyor: "Tevsik edilmemiştir." Ravi bir hadisi rivayet etmiş ve İbn Hibbân'dan başka kimse onu tevsik etmemiş ve hakkında bir hükümde bulunmamıştır. Bundan dolayı ravi makbul yerine meçhulü'l-hal olmalıdır. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 311, XXIX, 312, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 416; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 559.

¹⁵⁰¹ Ümmü Seleme. Rasûlullah'ın (s) eşlerindendir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1920; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 317; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 455; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 404.

¹⁵⁰² Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 159 (26537); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Libâs 37 (4112). (VI, 204); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Edeb 29 (2778). (IV, 482); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 293 (9197, 9198); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XII, 353 (6922); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 387-389 (5575-5576); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIII, 302 (678); XXIII, 399 (956); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 147-148 (13524, 13525).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme meçhuldür. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadının Nebhân'ın meçhulü'l-hal¹⁵⁰³ olmasından dolayı zayıf olduğunu söylemekte ve bu hadisin metninin sahih hadislerle çeliştiğini belirtmektedir.¹⁵⁰⁴

A. Hadisin Tahrici

Sünenu Ebû Dâvud (4112): Muhammed ibn Ala' (h. 248)¹⁵⁰⁵ > İbn Mübârek (h. 181) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadına zayıf demekte ve Nebhân'ın meçhul olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁰⁶

Sünenu't-Tirmizî (2778): Suveyd (h. 240)¹⁵⁰⁷ > İbn Mübârek (h. 181) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Tirmizî (ö. 279/892): "Hadis hasen-sahihtir."¹⁵⁰⁸ demiştir. Şuayb Arnavut (1928-2016), Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu rivayete verdiği hükmü tenkit etmektedir.¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰³ Kendisinden ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dil yönünden durumu bilinmeyen kimse. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

¹⁵⁰⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 159, 2. dipnot.

¹⁵⁰⁵ Muhammed ibn Ala'. İbn Mübârek'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bihtir." derken; başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. Mesleme ibn Kâzım: "Kûfelidir ve sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, hafızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

¹⁵⁰⁶ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VI, 204.

¹⁵⁰⁷ Suveyd. İbn Mübârek'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

¹⁵⁰⁸ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kastedtiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kastedtiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

¹⁵⁰⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 160, 2. dipnotun devamı.

Beşşar Avvad: “Tirmizî rahimehullah böyle içtihat etmiştir. Çokça yaptığı üzere, senesinde bazı meçhul raviler bulunan hadisleri tashih ettiği gibi. Nebhân meçhuldür. İmam Ahmed şöyle demiştir: ‘Nebhân iki tuhaf hadis rivayet etmiştir.’ Bu hadis, sahîh hadislerle çelişmektedir.” demiştir.¹⁵¹⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadise zayıf demektedir.¹⁵¹¹

Nesâî - es-Sünenü'l-kübrâ (9197): Yûnus ibn Abdula'lâ (h. 264) > İbn Vehb (h. 197) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Nesâî (ö. 303/915): “Nebhân’dan İbn Şihâb dışında rivayette bulunan birini bilmiyoruz.” demiştir.¹⁵¹²

Nesâî - es-Sünenü'l-kübrâ (9198): Abdurrahman ibn Abdullah (h. 257) > Saîd ibn Ebu Meryem (h. 224) > Nafi’ ibn Yezîd (h. 168) > Ukayl (h. 144) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Müsnedu Ebû Ya’la Mevsilî (6922): Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235) > İbn Mübârek (h. 181) > Yûnus ibn Yezîd (h. 159) > İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63) > Rasûlullah (s)

Hüseyin Selim Esed: “Bu hadisin isnadı ceyyiddir.¹⁵¹³” demiştir.¹⁵¹⁴

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*’te bu rivayeti 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁵¹⁵ İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği iki rivayetin de isnadına Şuayb Arnavut (1928-2016), zayıf demiştir.¹⁵¹⁶ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-*

¹⁵¹⁰ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 482, 2. dipnot.

¹⁵¹¹ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*, 332.

¹⁵¹² Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 293.

¹⁵¹³ Hasen li-zatîhi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

¹⁵¹⁴ Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, XII, 353, 2. dipnot.

¹⁵¹⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 387-389 (5575-5576).

¹⁵¹⁶ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 387, 1. dipnot; 390, 1. dipnot.

Mu'cemu'l-kebîr'de 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁵¹⁷ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁵¹⁸

İbn Abdilberr (ö. 463/1071), mezkûr rivayeti zikrettikten sonra Nebhân hakkında şunları söylüyor: “Kimse onun hadisiyle ihticac etmemiştir. Onun iki münker hadis rivayet ettiği iddia edilir.”¹⁵¹⁹ İbn Abdilberr (ö. 463/1071), başka bir kitabında bu rivayet için şunları demektedir: “Nebhân'ın hadisi hüccet teşkil etmez.”¹⁵²⁰ Kurtubî (ö. 656/1258): “Ehl-i nakil indinde bu hadis sahih değildir. Çünkü Ümmü Seleme'den bu hadisi kölesi Nebhân rivayet etmiştir. Onun hadisiyle ihticac edilmez. İkinci bir ihtimal olarak, eğer rivayet doğru kabul edilirse bu, Rasûlullah'ın (s) eşleri üzerindeki haramlığı sertleştirmesidir.” demiştir.¹⁵²¹ İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401), incelenen rivayeti zikrettikten sonra “Hadis sahihtir.” demiştir.¹⁵²² Aynî (ö. 855/1451), Buhârî'nin (ö. 256/870) “Kadının Habeşlilere ve Yabancı Erkeklerle Herhangi Bir Şüphe Olmaksızın Bakması Babı”¹⁵²³ başlığıyla İbn Şihâb'ın Nebhân'dan rivayet ettiği hadisi reddetmek istediğini belirtiyor. Aynî (ö. 855/1451), sözlerinin devamında şunları diyor: “Âişe'nin rivayet ettiği hadis Nebhân'ın rivayet ettiğinden daha sahihtir. Çünkü Nebhân ilmi nakledenler (muhaddisler) tarafından bilinmemektedir. Ondan iki hadis dışında başka bir hadis nakledilmemiştir. Sâbit hadislerle ters düşmesinden dolayı Nebhân'ın hadisiyle amel edilmez.” demiştir.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 302 (678); XXIII, 399 (956).

¹⁵¹⁸ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 147-148 (13524, 13525).

¹⁵¹⁹ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ ve Muhammed Ali Muavvaz, 1. bs (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), VI, 169.

¹⁵²⁰ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî İbn Abdilberr, *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdülkebir el-Bekri (Tıttan: Vizarretü'l-Evkaf ve's-Suuni'l-İslâmiyye, 1967), XIX, 155.

¹⁵²¹ Kurtubî, *el-Müfhim*, IV, 271.

¹⁵²² Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-münîr fî tahriri'l-ehâdis ve'l-asari'l-vakia fî's-Serhi'l-kebîr*, thk. Mustafa Ebü'l-Gayt Abdülhay v.dğr., 1. bs (Riyad: Dârü'l-Hicre, 2004), VII, 512.

¹⁵²³ Bkz. Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, Nikâh 113.

¹⁵²⁴ Bkz. Aynî, *Umdetü'l-kari*, XX, 216.

Elbânî (1914-1999), bu hadise münker demektir.¹⁵²⁵ Şuayb Arnavut (1928-2016), incelenen rivayetin Hz. Âişe'den¹⁵²⁶ ve Fâtıma binti Kays'dan¹⁵²⁷ gelen sahih rivayetlerle çeliştiğini belirtmektedir.¹⁵²⁸ Yusuf Karadavî söz konusu edilen rivayeti aktardıktan sonra şunları demektir: “Fakat hadis tetkikçileri bu hadisin sahih olmadığını söylerler. Çünkü ravisi Ummu Seleme'nin kölesi Nebhân'dır ki, onun hadisi hüccet olarak kabul edilmez.”¹⁵²⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁵³⁰ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁵³¹ incelenen rivayetin senedindeki Nebhân'ın meçhul olup, İbn Hibbân'dan (ö. 354/965) başkasının onu tevsik etmediğini belirtmişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*, söz konusu rivayetin senedindeki Nebhân'ın meçhul olduğunu söylemektedir.¹⁵³² *Fahl*, bu hadisin Nebhân'ın meçhul olmasından dolayı zayıf olduğunu açıklamaktadır.¹⁵³³ *Hâdî*¹⁵³⁴ ve *Halebî*¹⁵³⁵ bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. *Elbânî* (1914-1999), bu hadisin Tirmizî'nin (ö. 279/892) dediği gibi “hasen-sahih” olduğunu ve Nebhân'ın meçhul olduğunu söylemiştir.¹⁵³⁶

Bu rivayet 8 hadis kaynağında 13 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadların tamamında ilk üç ravi ortakdır: “İbn Şihâb Zührî (h. 124) > Nebhân Mevlâ Ümmü Seleme (?) > Ümmü Seleme (h. 63).” Bu ravilerden Nebhân meçhuldür. Bundan dolayı

¹⁵²⁵ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, XII, 899.

¹⁵²⁶ Hz. Âişe, Habeşliler mescidde oynarken onları Rasûlullah (s) ile beraber izlemiştir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 88 (24541); Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, Nikâh 113 (5236). (VII, 38); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Salâtü'l-İdeyn 17 (892). (II, 608).

¹⁵²⁷ Fâtıma binti Kays boşandıktan sonra peygamberimiz ona İbn Mektûm'un evinde bir süre kalmasını söylemiştir, çünkü onun âma olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 309 (27327); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Talak 36 (1480). (II, 1114); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Talak 39 (2284). (III, 593).

¹⁵²⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 160, 2. dipnotun devamı.

¹⁵²⁹ Yusuf el-Karadavî, *İslam'da Helal ve Haram*, çev. Ramazan Nazlı (İstanbul: Hilal Yayınları, 2005), 175.

¹⁵³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 616, 3. dipnot.

¹⁵³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 623, 3. dipnot.

¹⁵³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 512, 3. dipnot.

¹⁵³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 456, 1626. dipnot.

¹⁵³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 378, 5. dipnot.

¹⁵³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 543, 1. dipnot.

¹⁵³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 579, 2. dipnot.

bütün rivayetlerin isnadları zayıftır. Rivayetin metni sahih olarak gelen başka rivayetlere ters düşmesinden dolayı şazdır.¹⁵³⁷ Ayrıca rivayet sadece Ümmü Seleme ve ondan da Nebhân vasıtasıyla geldiği için mutlak ferddir.¹⁵³⁸

1.47. 1677 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ حَيَّانَ، عَنْ قُطَيْبِ بْنِ قَبِيصَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْعِيَاظَةُ وَالطَّيْرَةُ وَالطَّرْقُ مِنَ الْجُبْتِ»

Mervân ibn Muâviye (h. 193)¹⁵³⁹ > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146)¹⁵⁴⁰ > Hayyân ibn Ala' (?)¹⁵⁴¹ > Katan ibn Kabîsa (?)¹⁵⁴² > Kabîsa ibn Muhârik (?)¹⁵⁴³ şöyle demiştir:

¹⁵³⁷ Sika ravinin diğer sika ravilere veya kendisinden daha sika olan raviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Diğer hadise mahfuz denir. Bkz. Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 291.

¹⁵³⁸ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

¹⁵³⁹ Mervân ibn Muâviye. Avf ibn Ebî Cemîle'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Sebttir. Hafızdır." demiştir. İbn Maîn, Ya'kûb ibn Şeybe ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Medîni: "Maruf kimselerden rivayetlerinde sikadır. Meçhul kişilerden rivayetlerinde zayıftır." demiştir. İclî de onun için "Sikadır ve sebttir." demiş ve İbn Medîni'nin sözlerini tekrarlamıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, hafızdır. Şeyhlerin isimlerinde tedlisde bulunurdu." demiştir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 403; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 526.

¹⁵⁴⁰ Avf ibn Ebî Cemîle. Hayyân ibn Ala'dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim, Velîd ibn Utbe ve Muhammed ibn Abdullah Ensârî: "Saduktur." demişlerdir. Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur. Şiidir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Kaderî ve şii olduğu ithamı vardır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 437; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 166; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 433.

¹⁵⁴¹ Hayyân ibn Ala'. Katan ibn Kabîsa'dan sadece incelenen hadisi rivayet etmiştir. Hayyân'dan da sadece Avf hadis almıştır. Mizzî, Hayyân'ın mensûbiyeti konusundaki ızdırabları onun tercemesinde nakletmektedir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Avf ondan rivayet konusunda teferrüd etti. İbn Hibbân dışında onu kimse tevsik etmedi. İsmi konusunda ihtilaf edildi." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 474; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 68; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 184; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 336.

¹⁵⁴² Katan ibn Kabîsa. Babası Kabîsa ibn Muhârik'dan hadis almıştır. Nesâî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 615; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 381; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 456.

¹⁵⁴³ Kabîsa ibn Muhârik. Sohbeti vardır. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1273; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 492; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 350; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, V, 312.

*Rasûlullah (s) dedi ki: “Kuşun ötmesini, uçmasını uğursuzluk saymak, ufak taşlar atarak veya kum üzerine çizgiler çizerek fal açmak, sihir ve kehanet çeşitlerindendir.”*¹⁵⁴⁴

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hayyân ibn Ala’ın meçhul olması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

A. Hadisin Tahrici

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (15915): Yahyâ ibn Saîd Kattân (h. 198)¹⁵⁴⁵ > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala’ (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, Hayyân’ın ismi konusunda karmaşa olduğunu, ondan sadece Avf’ın rivayette bulunduğunu ve İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin onu tevsik etmediğini belirtmektedir.¹⁵⁴⁶

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (20603): Revh ibn Ubâde (h. 205)¹⁵⁴⁷ > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala’ (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): “Bu hadisin isnadı Hayyân ibn Ala’nın meçhul olmasından dolayı zayıftır.” demiştir.¹⁵⁴⁸

¹⁵⁴⁴ Metnin tercümesi M. Emin Özaşar ve Bünyamin Erul’a aittir. Sened ve metin İbn Ebî Şeybe’ye ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 311 (26403); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 256 (15915); XXXIV, 208 (20603, 20604); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Tıb 23 (3907). (VI, 52); Nesâî, *es-Sünenü ’l-kübrâ*, X, 66 (11043); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, XIII, 502 (6131); Taberânî, *el-Mu’cemü ’l-kebîr*, XVIII, 369 (941, 942, 943, 944, 945); Beyhakî, *es-Sünenü ’l-kübrâ*, VIII, 239 (16515, 16516).

¹⁵⁴⁵ Yahyâ ibn Saîd Kattân. Avf ibn Ebî Cemîle’den hadis almıştır. İbn Hanbel: “Bu işte Yahyâ ibn Saîd gibisini görmedim.” demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu sözleri yer almaktadır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Mütkindir. Hâfızdır. Hadis rivayetinde imamdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü ’l-Kemâl*, XXXI, 329; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, XI, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü ’t-Tehzîb*, 591.

¹⁵⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 256, 4. dipnot.

¹⁵⁴⁷ Revh ibn Ubâde. Avf ibn Ebî Cemîle’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Leyse bihi be’s. Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Fâdıldır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü ’l-Kemâl*, IX, 238; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, III, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü ’t-Tehzîb*, 211.

¹⁵⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 208, 1. dipnot.

Ahmed ibn Hanbel - *el-Müsned* (20604): Muhammed ibn Ca'fer (h. 193)¹⁵⁴⁹ > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala' (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadına zayıf demiştir.¹⁵⁵⁰

Sünenu Ebû Dâvud (3907): Musedded ibn Muserhed (h. 228)¹⁵⁵¹ > Yahyâ ibn Saîd Kattân (h. 198) > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala' (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), hadisin isnadına zayıf demekte ve şunları eklemektedir: “Hayyân’dan Avf dışında kimse rivayette bulunmadı. İbn Hibbân’dan (ö. 354/965) başka onu tevsik eden olmamıştır.”¹⁵⁵²

Nesâî - *es-Sünenu'l-kübrâ* (11043): İshâk ibn İbrâhîm (h. 238) > Mu'temir ibn Süleymân (h. 187) > Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala' (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?) > Rasûlullah (s)

İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*'te bu rivayeti tahrir etmiştir.¹⁵⁵³ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016): “Bu hadisin isnadı zayıftır. Hayyân ibn Ala'dan Avf dışında kimse rivayette bulunmamıştır. Müellif dışında kimse Hayyân'ı tevsik etmemiştir.” demiştir.¹⁵⁵⁴ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de 5 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁵⁵⁵ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁴⁹ Muhammed ibn Ca'fer. Avf ibn Ebî Cemîle'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur. Şu'be'nin hadislerinde sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Gafleti vardır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

¹⁵⁵⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 208, 2. dipnot.

¹⁵⁵¹ Musedded ibn Muserhed. Yahyâ ibn Saîd Kattân'dan hadis almıştır. İbn Maîn: “Saduktur.” demiştir. Nesâî, Ebû Hâtim ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hafızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 443; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 107; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 528.

¹⁵⁵² Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, VI, 52, 1. dipnot.

¹⁵⁵³ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XIII, 502 (6131).

¹⁵⁵⁴ İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XIII, 502, 1. dipnot.

¹⁵⁵⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 369 (941, 942, 943, 944, 945).

¹⁵⁵⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 239 (16515, 16516).

Şevkânî (ö. 1250/1834), bu hadisin isnadına “ceyyid”¹⁵⁵⁷ demiştir.¹⁵⁵⁸ Şevkânî’nin (ö. 1250/1834) kitabının muhakkiki söz konusu rivayet için Hayyân’ın ismi konusunda ızdırab¹⁵⁵⁹ bulunduğunu ve bu durumun sonucu olarak isnadın zayıf sayılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁶⁰

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁵⁶¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁵⁶² söz konusu rivayetin ravilerinden Hayyân ibn Ala’ın sadece İbn Hibbân (ö. 354/965) tarafından tevsik edildiğini ve diğer ravilerin sika olduğunu belirtmişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*, incelenen rivayetin ravilerinden Hayyân ibn Ala’ın sadece İbn Hibbân (ö. 354/965) tarafından tevsik edildiğini söylemiştir.¹⁵⁶³ *Elbânî* (1914-1999), bu hadisin isnadının Tirmizî’nin (ö. 279/892) dediği gibi hasen olduğunu ve ravilerden Hayyân’ın ise meçhul olduğunu beyan etmektedir.¹⁵⁶⁴ *Halebî*, bu hadisi Elbânî’nin (1914-1999) zayıf hükmü verdiği kitabına işaret etmekle yetinmiştir.¹⁵⁶⁵ *Fahl*¹⁵⁶⁶ ve *Hâdî*¹⁵⁶⁷ bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Bu rivayet 7 hadis kaynağında 14 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk dört ravi ortaktır: “Avf ibn Ebî Cemîle (h. 146) > Hayyân ibn Ala’ (?) > Katan ibn Kabîsa (?) > Kabîsa ibn Muhârik (?)” Bu ravilerden Hayyân ibn Ala’, meçhuldür. Bundan dolayı bütün rivayetlerin isnadları zayıftır. Ayrıca bu rivayet mutlak ferddir,¹⁵⁶⁸ sadece Kabîsa ibn Muhârik tarihiyle¹⁵⁶⁹ gelmiştir.

¹⁵⁵⁷ Hasen li-zatîhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

¹⁵⁵⁸ Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Fethu’r-rabbânî min fetâva’l-İmâm eş-Şevkânî*, thk. Ebû Mus’ab Muhammed Subhi b. Hasan Hallak (San’a: Mektebetü’l-Cilî’l-Cedid, 2002), I, 328.

¹⁵⁵⁹ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştıramayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 121.

¹⁵⁶⁰ Bkz. Şevkânî, *el-Fethu’r-rabbânî*, I, 181, 3. dipnot; I, 328, 1. dipnot.

¹⁵⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Arnavut), 629, 3. dipnot.

¹⁵⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 637, 3. dipnot.

¹⁵⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Budeyvî), 523, 1. dipnot.

¹⁵⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Elbânî), 591, 1. dipnot.

¹⁵⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Halebî), 554, 1. dipnot.

¹⁵⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Fahl), 467, 1680. dipnot.

¹⁵⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Hâdî), 387, 1. dipnot.

¹⁵⁶⁸ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

¹⁵⁶⁹ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

1.48. 1684 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الطَّيِّرَةِ، فَقَالَ: " أَحْسَنُهَا الْقَالُ وَلَا تَرُدُّ مُسْلِمًا، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مِنْ ذَلِكَ مَا يَكْرَهُ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ "

Vekî' ibn Cerrâh (h. 196)¹⁵⁷⁰ > Sufyan Sevrî (h. 161)¹⁵⁷¹ > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119)¹⁵⁷² > Urve ibn Âmir (?)¹⁵⁷³ şöyle demiştir: *Rasûlullah'a (s) uğursuzluktan soruldu. Bunun üzerine şöyle dedi: "En güzeli hayra yormaktır. Uğursuzluk, bir Müs-*

¹⁵⁷⁰ Vekî' ibn Cerrâh. Süfyan Sevrî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Şeyhdir. Hafızdır." demiştir. İbn Maîn: "Vekî' indimizde sebtir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 581.

¹⁵⁷¹ Süfyan Sevrî. Habîb ibn Ebî Sâbit'den hadis almıştır. Vekî': "Sufyan nazarımda en hafızdır." demiştir. İbn Mubarek: "Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım." demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Hadis rivayetinde imamdır. Âbiddir. Hüccettir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

¹⁵⁷² Habîb ibn Ebî Sâbit. Urve ibn Âmir'den hadis almıştır. İclî, İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim ve Buhârî: "Urve ibn Zubeyr'den hiçbir şey duymamıştır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Büyük fakihdir. İrsali ve tedlisi çoktur." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, İbn Hacer'in "İrsali ve tedlisi çoktur." sözünün doğru olmadığını belirtmişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 150; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 245.

¹⁵⁷³ Urve ibn Âmir. Rasûlullah'tan bu hadisi mürsel olarak rivayet etmiştir. Urve'nin tercemesine İbn Abdilberr'in sahabenin tercemesine hasrettiği eseri olan "el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab"da bulunamamıştır. İbn Hacer "Tehzîb"de "Bir kişi dışında onun sahabe olduğu sabit oldu. Bu konuda bazıları şüpheye düştü. Bazı sahabilerden rivayetlerde bulunması onun sahabe olmasına engel değildir. Zahir olan şudur ki: Habîb'in ondan rivayetinde inkıta vardır." demiştir. Fakat, sahabe biyografilerini incelediği eseri olan "el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe"de ise bu hakkında sahabe olduğu konusunda ihtilaf olduğunu beyan etmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "Tehzîbü'l-Kemâl"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "İbn Maîn'e bu hadis sorulunca, cevabı: 'Mürseldir. Urve'nin sohbeti yoktur.' olmuştur. Ebû Hâtim: 'Tabî'dir. İbn Abbâs ve Ubeyd ibn Rufâa'dan rivayette bulunmuştur.' demiştir." İbn Hacer *Takrîb*'de "Sahabiliği konusunda ihtilaf vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sohbeti sahih değildir. Nebî'den bir hadis tahdîs etmiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve Mizzî: 'Tabî'dir. Saduktur.' demiştir. İbn Hibbân es-Sikât'ta onu zikretmiştir." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 26, XX, 27, 3. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 185; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 389; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 404; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 9.

lûmanı vazgeçirmesin. Sizden biri hoşuna gitmeyen bir şey gördüğünde: ‘Allah’ım iyilikler sadece senden gelir, kötülükleri de sadece sen uzaklaştırırsın. Kuvvet ve güç yalnız senindir.’ desin.”¹⁵⁷⁴

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Urve ibn Âmir’in sahabi olup olmadığı tartışmalıdır. Rasûlullah’tan (s) bir hadis rivayet etmiş ve bu hadiste de tek kalmıştır. Urve tabîi olarak kabul edilmeli ve bu rivayet mürsel¹⁵⁷⁵ sayılmalıdır. Bu rivayetin isnadındaki kopukluk (inkıta)¹⁵⁷⁶ giderilemediği için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

A. Hadisin Tahrici

İbn Ebî Şeybe - Musannef (29541): Ebû Muâviye (h. 194)¹⁵⁷⁷ > A’miş (h. 148)¹⁵⁷⁸ > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Urve ibn Âmir (?) > Rasûlullah (s)

İbn Ebî Şeybe - Musannef (29542): Vekî’ ibn Cerrâh (h. 196)¹⁵⁷⁹ > A’miş (h. 148) > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Urve ibn Âmir (?) > Rasûlullah (s)

Sünenü Ebû Dâvud (3919):

¹⁵⁷⁴ Sened ve metin İbn Ebî Şeybe’ye (26392) ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 310 (26392); VI, 70 (29541, 29542); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Tıb 24 (3919). (VI, 61); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 240 (16521).

¹⁵⁷⁵ Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber’den –sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 213.

¹⁵⁷⁶ Senedde, nasıl olursa olsun, ravi düşmesi, ravi atlaması, senedik kopuk olması. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 138.

¹⁵⁷⁷ Ebû Muâviye. A’miş’den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Muâviye’yi A’miş’in ashabından sabitlik konusunda Sufyân ve Şu’be’den sonra saymıştır. İclî: “Sikadır. Mürciidir. Bu konuda leyyinu’l-kavl-dir.” demiştir. Ya’kûb ibn Şeybe: “Sikalardandır. Arada tedlis yapardı. İrcayı caiz görürdü.” demiştir. Ebû Dâvud: “Mürciidir.” derken, başka bir seferinde: “Kûfe’de mürcienin reisidir.” demiştir. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hirâş: “Saduktur. A’miş’den rivayetlerinde sikadır. Başkalarından rivayetlerinde ızdırab vardır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiş ve şunları demiştir: “Mütkin bir hafızdır lakin pis bir mürciidir.” İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. İnsanlar arasında A’miş’in hadislerini bilme konusunda en bilgilisidir. A’miş dışında rivayet ettiği hadislerde vehmi vardır. İrcâ ile suçlanmıştır” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 137; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 475.

¹⁵⁷⁸ A’miş. Habîb ibn Ebî Sâbit’den hadis almıştır. İbn Medînî, A’miş’i ümmet-i Muhammed içinde ilmi öğrenen altı kişi içinde sayıyor. Âsım Ahvel: “Şeyhdir. İnsanların en bilgilisidir.” demiştir. İbn Maîn ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 76; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 222; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 254.

¹⁵⁷⁹ Vekî’ ibn Cerrâh. A’miş’den hadis almıştır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 464.

Ahmed ibn Hanbel (h. 241)¹⁵⁸⁰ > Vekî' ibn Cerrâh (h. 196) > Sufyân Sevrî (h. 161) > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Urve ibn Âmir (?) > Rasûlullah (s)

Raviler arasında ittisal mevcuttur. İbn Hanbel (ö. 241/855) kitabı “*Müsned*”de bu rivayeti tahrir etmemiştir.

Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe (h. 235)¹⁵⁸¹ > Vekî' ibn Cerrâh (h. 196) > Sufyân Sevrî (h. 161) > Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Urve ibn Âmir (?) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016): “Hasen li-gayrihidir. Bu isnadın ricali Urve ibn Âmir dışında sikadır. Urve'nin sahabi olup olmamasında ihtilaf edilmiştir.” demiştir. Sözlerinin devamında Mizzî'nin (ö. 742/1341) onu sahabi saydığını, ancak Habîb'in ondan rivayetinde inkıta bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸²

Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.¹⁵⁸³

Beyhakî (ö. 458/1066), Zehebî (ö. 748/1348) ve Şevkânî (ö. 1250/1834), incelenen hadise mürsel demişlerdir.¹⁵⁸⁴ İbn Kesîr (ö. 774/1373): “Bu bağlam, ravisi sahabi de olsa irsale¹⁵⁸⁵ engel değildir. Garip olan İmam Ahmed'in onun hadisini rivayet etmesidir. *Müsned*'inde ondan hadis tahrir etmemiştir. Hadisi tahrirde Ebû Dâvud tefer-rüd¹⁵⁸⁶ etmiştir.” demiştir.¹⁵⁸⁷ *Câmiü'l-mesânid*'in muhakkiki Münzirî'den (ö. 656/1258) şu alıntıyı yapmaktadır: “Urve: Kuraşîdir. Ebû Kâsım Dimeşkî: ‘Sohbeti

¹⁵⁸⁰ Ahmed ibn Hanbel. Vekî' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Hüccettir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 437; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 72; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 84.

¹⁵⁸¹ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Vekî' ibn Cerrâh'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtım ve İbn Hirâş: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹⁵⁸² Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 62, 1. dipnot.

¹⁵⁸³ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 240 (16521).

¹⁵⁸⁴ Bkz. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *ed-Da'avâtü'l-kebîr*, thk. Bedr b. Abdullah Bedr, 1. bs (Kuveyt: Gıras li'n-Neşr, 2009), II, 205 (568); Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *el-Muhezzeb fi ihtisârî's-Süneni'l-Kübrâ li'l-Beyhakî*, thk. Daru'l-Mişkat İlmî Araştırma Kurulu, 1. bs (yy: Darü'l-Vatan, 2001), VI, 3234 (12822); Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VII, 218.

¹⁵⁸⁵ Hadisi, senedinden bir veya birkaç ravisini düşürerek/atlayarak rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 139.

¹⁵⁸⁶ Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 315.

¹⁵⁸⁷ Ebû'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Câmi'u'l-mesânid ve's-süneni'l-hâdî li-ak-vâmi's-senen*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, 2. bs (Mekke: Matbaatü'n-Nehdati'l-Hadise, 1998), VI, 146.

yoktur,¹⁵⁸⁸ doğru olan budur.’ demiştir. Buhârî (ö. 256/870) ve diğerleri: ‘İbn Abbâs’tan hadis almıştır.’ demişlerdir. Bu bilgilerin üzerine hadis mürsel olmaktadır.”¹⁵⁸⁹ İbn Hacer (ö. 852/1449) incelenen hadis için şunları demiştir: “Mürsellers dışında raviler sikadır. Lakin Habîb’in irsali çoktur.”¹⁵⁹⁰ Rubaî: “Ebû Dâvud sahih isnadla mürsel olarak rivayet etmiştir.” demiştir.¹⁵⁹¹ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına zayıf demiştir.¹⁵⁹²

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁵⁹³ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁵⁹⁴ söz konusu rivayetin ravilerinden Habîb ibn Ebî Sâbit’in tedlisi¹⁵⁹⁵ olduğunu, Urve ibn Âmir’in sahabe olup olmamasında ihtilaf olduğunu ve Habîb’in Urve’den rivayetinın munkatı¹⁵⁹⁶ olduğunu belirtmişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyyî*, incelenen rivayetin ravilerinden Habîb ibn Ebî Sâbit’in çokça irsal ve tedlisi bulunduğunu, Urve’nin sahabelerden olmasının doğru olmadığını ve bu hadisin mürsel olduğunu söylemektedir.¹⁵⁹⁷ *Elbânî (1914-1999)*, Urve’nin sahabe olup olmadığında ihtilaf olduğunu ve bu isnadda müdellisin¹⁵⁹⁸ an’anesinin olduğunu açıklamaktadır.¹⁵⁹⁹ *Fahl*, bu hadisin isnadı hakkında olumsuz sözlerin (cerhler) olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁰⁰ *Hâdî*, bu hadise zayıf demektedir.¹⁶⁰¹ *Halebî*, irsalden dolayı bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰²

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 6 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk iki ravi ortakdır: “Habîb ibn Ebî Sâbit (h. 119) > Urve ibn Âmir (?).”

¹⁵⁸⁸ Suhbet: Sahâbîlik, sahâbî olma durumu. “Sohbeti yoktur” demekle söz konusu ravinin sahâbî olmadığı belirtilmektedir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 280.

¹⁵⁸⁹ İbn Kesîr, *Câmi’u l-mesânîd*, VI, 146, 3. dipnot.

¹⁵⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 404.

¹⁵⁹¹ Rubaî, *Fethü l-gaffar*, IV, 2007-2008 (5835).

¹⁵⁹² Bkz. Elbânî, *Silsiletü l-ehâdîsî z-za’ife*, IV, 123 (1619).

¹⁵⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 631, 3. dipnot.

¹⁵⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 639, 5. dipnot.

¹⁵⁹⁵ Bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek bir şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 313.

¹⁵⁹⁶ Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahabelerden sonra bir ravisi atlanmış/eksik olan yahut muhem olarak zikredilmiş bulunan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 209.

¹⁵⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyyî)*, 524, 1. dipnot.

¹⁵⁹⁸ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 195.

¹⁵⁹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 593, 1. dipnot.

¹⁶⁰⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 469, 1677. dipnot.

¹⁶⁰¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 388, 2. dipnot.

¹⁶⁰² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 556, 1. dipnot.

Ravilerden Urve'nin sahabi olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte tabî olduğu daha doğru gözükmetedir. O, bu hadisi rivayette tek kalmıştır. İrsal ettiği sahabi belli değildir. Ayrıca Habîb'in Urve'den hadis almadığını belirten muhaddisler bulunmaktadır. Rivayet Rasûlullah'a (s) ulaşmadığı gibi tabîne de ulaşmamaktadır. İsnad bu haliyle hem munkatı hem de mürseldir. Habîb'in Urve'den hadis aldığı kabul edilse bile rivayet mürsel olmaktan kurtulmamaktadır. Bu hadisi destekleyecek başka bir rivayet mevcut olmadığından ötürü mezkûr rivayetin isnadı zayıf kabul edilmelidir. Bu rivayet sadece Urve'den geldiği için mutlak ferd¹⁶⁰³ durumundadır. Mamañih İbn Hanbel'in (ö. 241/855) raviler arasında olduğu bu hadisin "Müsned"de geçmemesi de oldukça ilginçtir.

1.49. 1729 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْقَلَوْرِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ الْخَضْرَمِيِّ، عَنْ سَلِيمَانَ بْنِ مَعَاذٍ التَّمِيمِيِّ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُنْكَدَرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "لَا يُسْأَلُ بَوَاحُ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ"

¹⁶⁰³ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Ebû Abbas Kilevrî (h. 253)¹⁶⁰⁴ > Ya'kûb ibn İshâk (h. 205)¹⁶⁰⁵ > Süleymân ibn Muâz (?)¹⁶⁰⁶ > İbn Munkedir (h. 130)¹⁶⁰⁷ > Câbir ibn Abdullah (h. 78)¹⁶⁰⁸ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Allah'ın rızasıyla sadece cennet istenir."*¹⁶⁰⁹

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Süleymân ibn Muâz zayıf olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016): "İsnad, Süleymân'ın zayıf olmasından dolayı zayıftır." demiştir.¹⁶¹⁰

Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübra*¹⁶¹¹ ve *Şuabü'l-îman*'da tahrir etmiştir.¹⁶¹²

İbn Adî (ö. 365/976), bu hadisi Süleymân ibn Karm'ın tercemesinde¹⁶¹³ zikretmiş ve bu rivayetin sadece bu tarikle¹⁶¹⁴ bilindiğini söylemiştir.¹⁶¹⁵ İbnü'l-Kayserânî

¹⁶⁰⁴ Ebû Abbas Kilevrî. Ya'kûb ibn İshâk'dan hadis almıştır. İbn Şâhîn: "Hadramî bu hadiste teferriid etti. Bu hadisi ondan Kilevrî dışında rivayet edenî bilmiyoruz. Hadis garîbdir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de ravi için şöyle diyor: "Sikadır denilmiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 19; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 146; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 654.

¹⁶⁰⁵ Ya'kûb ibn İshâk. Süleymân ibn Muâz'dan hadis almıştır. İbn Hanbel ve Ebû Hâtîm: "Saduktur." demişlerdir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 607.

¹⁶⁰⁶ Süleymân ibn Muâz. İbn Munkedir'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Onda bir sorun görmüyorum. Lakin teşeyyuda aşırıya gitti." demiştir. İbn Maîn bir seferinde: "Zayıftır." derken; başka bir seferinde "Bir şey değildir." demiştir. Ebû Zur'a: "Bir şey değildir." demiştir. Ebû Hâtîm: "Metin değildir." demiştir. Nesâî: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Seyyiu'l-hıfzıdır. Şiîdir." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâşim, Nesâî, İbn Hibbân ve Ukaylî onu zayıf saymışlardır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 51; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 213; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 253; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 75.

¹⁶⁰⁷ İbn Munkedir. Câbir ibn Abdullah'dan hadis almıştır. Humeydî: "Hâfız." demiştir. İbn Maîn ve Ebû Hâtîm: "Sikadır." demişlerdir. Vâkidî: "Sikadır. Vera sahibi ve abiddir. Cabir'den hadisi az, isnadı çoktur." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sahihu'l-hadistir gerçekten." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fâdıldır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 503; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 473; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 508.

¹⁶⁰⁸ Câbir ibn Abdullah. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 443; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 546.

¹⁶⁰⁹ Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Zekât 37 (1671). (III, 103); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 333 (7889); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, V, 172 (3259).

¹⁶¹⁰ Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, III, 103, 2. dipnot.

¹⁶¹¹ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 333 (7889).

¹⁶¹² Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, V, 172 (3259).

¹⁶¹³ Bir kimsenin hayat hikayesi, özgeçmişi, tercüme-i hal. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 317.

¹⁶¹⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

¹⁶¹⁵ Bkz. Azimâbâdî, *Avnu'l Ma'bûd*, V, 61.

(ö. 507/1113), Süleymân ibn Karm'ın "metrûku'l-hadis"¹⁶¹⁶ olduğunu söylemektedir.¹⁶¹⁷ İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231), incelenen hadise "Sahih değildir." demektedir.¹⁶¹⁸ Zehebî (ö. 748/1348), incelenen rivayeti aktardıktan sonra İbn Maîn'in (ö. 233/848) Süleymân hakkında "Bir şey değildir."¹⁶¹⁹ dediğini nakletmektedir.¹⁶²⁰ Rubâî, bu hadisin isnadında bir sorun olmadığını söylemektedir.¹⁶²¹ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadına zayıf demektedir.¹⁶²² İbn Useymin (1929-2001), bu rivayet için: "İsnadı zayıftır, lakin manası doğrudur." demiştir.¹⁶²³

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)¹⁶²⁴ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁶²⁵ bu hadisin ravilerinden Süleymân ibn Muâz için birçok kimsenin olumsuz konuştuğunu (cerh) belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) Süleymân ibn Muâz hakkında: "Seyyü'l-hıfzı"¹⁶²⁶ vardır." dediğini, Nesâî'nin (ö. 303/915): "Kavî değildir." dediğini ve İbn Maîn'in (ö. 233/848): "Bir şey değildir." dediklerini aktarmıştır.¹⁶²⁷ Elbânî (1914-1999)¹⁶²⁸, Hâdî¹⁶²⁹ ve Halebî¹⁶³⁰ söz konusu hadisin isnadına zayıf demişlerdir. Fahl, bu hadisin ravilerinden birinin zayıf olması sebebiyle incelenen rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁶³¹

Bu rivayet 3 hadis kaynağında 3 farklı isnadla tahrir edilmiştir. İsnadların tamamında ilk dört ravi ortaktır: "Ya'kûb ibn İshâk (h. 205) > Süleymân ibn Muâz (?) >

¹⁶¹⁶ Metrûk ravi manasına kullanılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 181.

¹⁶¹⁷ Bkz. İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz*, V, 2718 (6340).

¹⁶¹⁸ İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, V, 519.

¹⁶¹⁹ Yahya b. Maîn bu sigâyı, cerh için de kullanmakla beraber bazan, ravinin az hadis rivayet etmiş biri olduğunu ifade etmek için kullanır ki, bu durumda cerh manası taşımaz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 164.

¹⁶²⁰ Bkz. Zehebî, *el-Mühezzebe*, III, 1566 (6919).

¹⁶²¹ Bkz. Rubâî, *Fethü'l-gaffâr*, II, 829 (2577).

¹⁶²² Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahiha*, I, 513.

¹⁶²³ Muhammed b. Salih Useymin, *Şerhu Riyâzi's-sâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* (Riyad: Darü'l-Vatan, 1426), VI, 465.

¹⁶²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 644, 2. dipnot.

¹⁶²⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 652, 5. dipnot.

¹⁶²⁶ Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 276.

¹⁶²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 534, 1. dipnot.

¹⁶²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 605, 1. dipnot.

¹⁶²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 397, 1. dipnot.

¹⁶³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 567, 2. dipnot.

¹⁶³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 479, 1722. dipnot.

İbn Munkedir (h. 130) > Câbir ibn Abdullah (h. 78).” Ravilerden Süleymân ibn Muâz zayıf olduğu için incelenen rivayetlerin isnadlarının hepsi zayıftır. Ayrıca söz konusu rivayet sadece bu tarikle geldiği için mutlak ferddir.¹⁶³²

1.50. 1861 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ: قَالَ: أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ، مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي، فَقَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ الْجِبَالَ فِيهَا يَوْمَ الْأَحَدِ، وَخَلَقَ الشَّجَرَ فِيهَا يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ، وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ بَعْدَ الْعَصْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ آخِرَ الْخَلْقِ، فِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ، فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ "

¹⁶³² Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Haccâc ibn Muhammed (h. 206)¹⁶³³ > İbn Cüreyc (h. 150)¹⁶³⁴ > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139)¹⁶³⁵ > Eyyûb ibn Hâlid (?)¹⁶³⁶ > Abdullah ibn Râfi' (?)¹⁶³⁷ > Ebû Hureyre (h. 57)¹⁶³⁸ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) elimi tuttu ve şöyle dedi: "Allah Cumar-tesi günü toprağı, Pazar günü dağları, Pazartesi günü ağaçları, Salı günü mekruhları, Çarşamba günü nûru yarattı. Perşembe günü hayvanları yaydı. Yaratmanın en sonunda, Cuma günü ikindiden sonra, Cuma'nın son saatleri olan ikindi ile akşam arasında Âdem'i yarattı."*¹⁶³⁹

¹⁶³³ Haccâc ibn Muhammed. İbn Cüreyc'den hadis almıştır. İbn Medîni ve Nesâi: "Sikadır." demişlerdir. İbn Sa'd: "Sikadır. Saduktur inşallah. Ömrünün sonlarına doğru hafızası bozulmuştur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir. Lakin ömrünün sonlarında ihtilat etmiştir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 451; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 205; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 153.

¹⁶³⁴ İbn Cüreyc. İsmâîl ibn Umeyye'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Kitaptan naklettiği bütün rivayetlerde sikadır." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakihdir. Fâdıldır. Tedlis ve irsal yapardı." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 402; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 363.

¹⁶³⁵ İsmâîl ibn Umeyye. Eyyûb ibn Hâlid'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâi: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Sebtir." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 45; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 283; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 106.

¹⁶³⁶ Eyyûb ibn Hâlid. Abdullah ibn Râfi'den hadis almıştır. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. Hatîb onu tercih etmiştir. Ezdî, incelediğimiz hadisi nakletmiş ve "Eyyûb ibn Hâlid'in hadisi hiçbir şeydir. Hadis uleması onun hadisi hakkında olumsuz konuşmuştur." demiştir. Yahyâ ibn Saîd: "Hadisi yazılmaz." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Leyyinlik vardır." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnaut: "Müslim onun bir hadisini tahrir etmiştir. Bu hadis '*Sahîh-i Müslim*'in sayılı garâiblerindendir. Bu rivayetin üzerine İbn Medîni, Buhârî ve birçok hafız olumsuz konuşmuştur. Bunu Kabu'l-Ahbâr'ın sözü saymışlardır. Ebû Hureyre, Ka'b'ın sözlerinden biri olarak bunu duymuştur. Bazı ravilerin şüphesi üzerine merfu yapılmıştır." demişlerdir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 468; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 118; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnaut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 160.

¹⁶³⁷ Abdullah ibn Râfi'. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. İclî ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 485; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 206; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 302.

¹⁶³⁸ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

¹⁶³⁹ Sened ve metin İbn Hanbel'e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 82 (8341); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Münâfikîn 27 (2789). (IV, 2149); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XV, 35 (8228); Nesâi, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 20 (10943); X, 213 (11328); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, X, 513 (6132); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 117 (1731); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XIV, 30 (6161); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 303 (3232); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 5 (17705).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Eyyûb ibn Hâlid hariç diğerleri sikadır. Eyyûb ise muhaddislerce zayıf bir ravi sayılmıştır. Bundan dolayı incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016): “Doğrusu bu hadis Rasûlullah’ın (s) sözü olarak değil, Ka’bu’l-Ahbâr’ın sözü olarak mevkuftur.” demiştir.¹⁶⁴⁰

A. Hadisin Tahrici

Sahîhu Müslim (2789):

Sureyc ibn Yûnus (h. 235)¹⁶⁴¹ > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi’ (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Hârûn ibn Abdullah (h. 243)¹⁶⁴² > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi’ (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Müsnedu’l-Bezzâr (8228):

Muhammed ibn Abdullah (h. 254) > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi’ (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Hüseyin ibn Muhammed (h. 260) > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi’ (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

¹⁶⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 82, 1. dipnot.

¹⁶⁴¹ Sureyc ibn Yûnus. Haccâc ibn Muhammed’den hadis almıştır. İbn Hanbel bir seferinde: “Leyse bihi be’s.” derken; başka bir seferinde: “Sikadır.” demiştir. İbn Maîn ve Nesâî: “Leyse bihi be’s.” demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde: “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Âbiddir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 221; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 457; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 229.

¹⁶⁴² Hârûn ibn Abdullah. Haccâc ibn Muhammed’den hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Tehzîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 8; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 569.

Abbâs ibn Ebî Tâlib (h. 258) > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi' (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Bezzâr (ö. 292/905): “Bu hadisin Rasûlullah’tan (s) bu isnad dışında rivayet edildiğini bilmiyoruz.” demektedir.¹⁶⁴³

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10943):

Hârûn ibn Abdullah (h. 243) > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi' (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Yûsuf ibn Saîd (h. 271) > Haccâc ibn Muhammed (h. 206) > İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfi' (?) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (11328): İbrâhîm ibn Ya’kûb (h. 259) > Muhammed ibn Sabbâh (h. 227) > Ebû Ubeyde (h. 190) > Ahdâr ibn Aclân (?) > İbn Cüreyc (h. 150) > Atâ’ ibn Eslem (h. 114) > Ebû Hureyre (h. 57) > Rasûlullah (s)

Mevsîlî (ö. 307/919), bu rivayeti *Müsned*’de tahrir etmiştir.¹⁶⁴⁴ Mevsîlî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’de tahrir ettiği bu rivayet için Hüseyin Selim Esed: “İsnadı inkıtadan dolayı zayıftır.” demiştir.¹⁶⁴⁵ İbn Huzeyme (ö. 311/924), bu rivayeti *Sahîh*’te 2 farklı isnadla tahrir etmiştir.¹⁶⁴⁶ İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh*’te bu rivayeti tahrir etmiştir.¹⁶⁴⁷ İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’te tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016): “İsnadı Müslim’in şartına göre sahihtir. Şu kadar var ki hafızlardan biri hariç bu sözü Ka’bu’l-Ahbâr’ın sözlerinden biri olarak atfetmiştir.” demiştir.¹⁶⁴⁸ Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu’cemu’l-evsat*’ta tahrir etmiştir.¹⁶⁴⁹ Tahrir ettiği

¹⁶⁴³ Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, XV, 35.

¹⁶⁴⁴ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, X, 513 (6132).

¹⁶⁴⁵ Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, X, 514, 1. dipnot.

¹⁶⁴⁶ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, III, 117 (1731).

¹⁶⁴⁷ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XIV, 30 (6161).

¹⁶⁴⁸ İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XIV, 30, 1. dipnot.

¹⁶⁴⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, III, 303 (3232).

rivayet için Taberânî (ö. 360/971): “Bu hadis Abdullah’dan sadece İsmâîl yoluyla gelmiştir. İbn Cüreyc bu hadisi rivayette teferrüd etmiştir.” demiştir.¹⁶⁵⁰ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü’l-kübrâ*’da tahrir etmiştir.¹⁶⁵¹

Beyhakî (ö. 458/1066): “Hadis ehlinden bazıları, bu rivayetin ehl-i tefsir ve ehl-i tarih’in görüşlerine muhalif olduğu için gayr-ı mahfuz¹⁶⁵² olduğunu iddia etmişlerdir. Bazıları da İsmâîl ibn Umeyye’nin bu hadisi İbrâhîm ibn Ebî Yahyâ’dan onun da Eyyûb ibn Hâlid’den aldığını söylemişlerdir. İbrâhîm, ihticac edilmeyecek biridir.” demiştir.¹⁶⁵³ İbn Kesîr (ö. 774/1373), söz konusu hadiste bahsedilen yaratmanın yedi güne ulaştığını, ancak ayette bunun altı gün olduğunu belirtmektedir. Sözlerinin devamında: “Bu hadis için Buhârî ve diğer hafızlar olumsuz konuşmuşlardır. Rivayeti Ebû Hureyre’nin Ka’bu’l-Ahbâr’dan aldığına dayandırmışlardır. Merfu değildir. Allahu a’lem.” demiştir.¹⁶⁵⁴ Başka bir yerde aynı rivayet için şunları demiştir: “Bu, *Sahîh*’in garâiblerindendir. Buhârî (ö. 256/870) *et-Târîh*’inde ‘Bazıları Ebû Hureyre’den o da Ka’bu’l-Ahbâr’dan rivayet etmiştir. Bu daha doğrudur.’ demiştir.¹⁶⁵⁵ Zehebî (ö. 748/1348), incelenen hadisin metnine çok yakın bir rivayeti nakletmiş ve onun için “garîb” demiştir.¹⁶⁵⁶

İbn Useymin (1929-2001): “Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Ulema bunu kabul etmemiştir. Bu hadis sahih değildir. Rasûlullah’a (s) dayandırılması sahih değildir çünkü Kur’ân’a muhaliftir.” demiştir.¹⁶⁵⁷ Elbânî (1914-1999), bu hadisin sahih olduğunu ve Kur’ân’a ters düşmediğini belirtmektedir.¹⁶⁵⁸

¹⁶⁵⁰ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, III, 303.

¹⁶⁵¹ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 5 (17705).

¹⁶⁵² Sika bir ravinin sika ravilere veya kendisinden daha sika olan birine aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 89.

¹⁶⁵³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî Beyhakî, *el-Esmâ’ ve’s-sıfât*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî, 1. bs (Cidde: Mektebetü’s-Sevâdî, 1993), II, 250.

¹⁶⁵⁴ Bkz. Ebû’l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, 2. bs (Riyad: Daru Taybe, 1999), III, 426.

¹⁶⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, VII, 168.

¹⁶⁵⁶ Bkz. Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *el-Uluv li’l-ali el-gaffar fi izahi sahihi’l-ahbar ve sakimiha*, 1. bs (Riyad: Mektebetu Edvai’s-Selef, 1995), 94.

¹⁶⁵⁷ Useymin, *Şerhu Riyâzi’s-sâlihîn*, VI, 674.

¹⁶⁵⁸ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, IV, 449.

Kemal Özcan, bir makalesinde “*Sahîhayn*’da Eleştiriye Uğrayan Rivayetler” başlığı altında söz konusu rivayet için şunu demiştir: “İmam Buhari, *Sahîh-i Müslim*’de, yaratılışın yedi günde gerçekleştiğini ifade eden rivayetin Hz. Peygambere atfedilmesini hatalı bulmuş ve bu sözlerin Ka’b’a ait olduğunu belirtmiştir.”¹⁶⁵⁹ Hüseyin Akgün, bir makalesinde incelenen rivayet için şu açıklamayı yapmıştır: “Buhârî’ye göre bazıları bu hadisi Hz. Peygamber’e isnâd etse de, Ebû Hureyre’nin bunu Ka’bu’l-Ahbâr’dan rivâyet ettiği yönündeki haber daha doğrudur.”¹⁶⁶⁰

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁶⁶¹, Dekkâk ile Rabâh¹⁶⁶² ve Fahl¹⁶⁶³ İbn Kesîr’den (ö. 774/1373) nakille bu hadisin Müslim’in (ö. 261/875) garâibinden olduğunu, bu hadis hakkında İbn Medînî (ö. 234/848-49), Buhârî (ö. 256/870) ve birçok başka hafızın olumsuz konuştuğunu (cerh) ve bu sözü Ka’bu’l-Ahbâr’ın sözü saydıklarını aktarmışlardır. Yûsuf Ali Budeyvî, bu rivayetin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.¹⁶⁶⁴ Elbânî (1914-1999), söz konusu hadisin metninin yorumu için başka bir kitaptaki açıklamasına bakılmasını istemekte ve mezkûr hadisin senedi hakkında olumsuz konuşmaları reddettiğini söylemektedir.¹⁶⁶⁵ Hâdî¹⁶⁶⁶ ve Halebî¹⁶⁶⁷ bu hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.

Bu rivayet 9 hadis kaynağında 15 farklı isnadla tahric edilmiştir. Nesâî (11328) ve Mevsilî’nin (ö. 307/919) kitaplarında tahric ettikleri rivayetlerin isnadları hariç geriye kalan 13 isnadda ilk beş ravi ortaktır: “İbn Cüreyc (h. 150) > İsmâîl ibn Umeyye (h. 139) > Eyyûb ibn Hâlid (?) > Abdullah ibn Râfî’ (?) > Ebû Hureyre (h. 57).” Ravi-lerden Eyyûb ibn Hâlid zayıf bir ravi sayılmıştır. Bundan dolayı söz konusu rivayetlerin isnadı zayıftır. Ayrıca rivayetin metninin merfu değil, mevkuf olduğu ifade edilmiştir. İncelenen rivayetin senedinde herhangi bir problem olmasa dahi, bu sözün

¹⁶⁵⁹ Bkz. Kemal Özcan, “Buhârî ve Müslim’in *Sahîhleri* Hakkında Farklı Görüşler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II/40 (2014): 230.

¹⁶⁶⁰ Bkz. Hüseyin Akgün, “Sahâbe Tefsirinin Hz. Peygamber’e İsnâdı Meselesi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2017): 40.

¹⁶⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 690, 1. dipnot.

¹⁶⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 800, 3. dipnot.

¹⁶⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 516, 3. dipnot.

¹⁶⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 571 (1854).

¹⁶⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 650, 1. dipnot.

¹⁶⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 426, 4. dipnot.

¹⁶⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 605, 1. dipnot.

Rasûlullah'a (s) nispeti doğru değildir. Ayrıca rivayetin metninin Rasûlullah'a (s) değil, Ka'bu'l-Ahbâr'a ait olması gerektiği birçok âlim tarafından belirtilmiştir.

1.51. 1880 Numaralı Hadis

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَجَدْتُ فِي كِتَابِ أَبِي بِحَظِّ يَدِهِ: حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ مُصْعَبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ أَكْثَرَ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ، جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ فَرْجٍ، وَمِنْ كُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ "

Mehdî ibn Ca'fer (h. 227)¹⁶⁶⁸ > Velîd ibn Müslim (h. 194)¹⁶⁶⁹ > Hakem ibn Mus'ab (?)¹⁶⁷⁰ > Muhammed ibn Alî (h. 113)¹⁶⁷¹ > Alî ibn Abdullah (h. 118)¹⁶⁷² > İbn Abbâs (h. 68)¹⁶⁷³ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kim istiğfarı çoğaltırsa,*

¹⁶⁶⁸ Mehdi ibn Ca'fer. Velid ibn Müslim'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır. La be'se bih." demiştir. İbn Adî: "Sikalardan hiç kimsenin mutabaat etmediği şeyler paylaşırdı." demiştir. Buhârî: "Hadisi münkerdir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Evhamı vardır." demiştir. İbn Hacer'in hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir: "Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir. Sikalar-dan büyük bir topluluk ondan rivayette bulunmuştur." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 588; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 325; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 548; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 424.

¹⁶⁶⁹ Velid ibn Müslim. Hakem ibn Mus'ab'dan hadis almıştır. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İclî ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakat tedlisi ve tesviyesi çoktur." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 584.

¹⁶⁷⁰ Hakem ibn Mus'ab. Sadece Muhammed ibn Alî'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "O, Velid ibn Müslim'in şeyhidir. Velid dışında ondan başkasının rivayet ettiğini bilmiyorum." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiş ve şöyle demiştir: "Hata yapardı." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 135; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 439; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 176.

¹⁶⁷¹ Muhammed ibn Alî. Babası Alî ibn Abdullah'dan hadis almıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 153; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 258; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 497.

¹⁶⁷² Alî ibn Abdullah. Babası İbn Abbas'tan hadis almıştır. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi azdır." demiştir. İclî ve Ebû Hâtim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 357; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 403.

¹⁶⁷³ İbn Abbâs. Sahabidir. Bu ravi, bu bölümde birçok rivayette geçtiği için bundan sonraki rivayetlerde kendisine değinilmeyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 933; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 121.

Allah onun bütün tasalarını giderir, bütün darlıkları için bir kapı açar ve onu ummadığı yerden rızıklandırır.”¹⁶⁷⁴

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hakem ibn Mus’ab meçhul bir ravi olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ve Hakem’in meçhul bir ravi olduğunu beyan etmektedir.¹⁶⁷⁵ Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958), bu hadisin isnadına sahih demektedir.¹⁶⁷⁶

A. Hadisin Tahrici

Sünenü İbn Mâce (3819): Hişâm ibn Ammâr (h. 245)¹⁶⁷⁷ > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Hakem ibn Mus’ab (?) > Muhammed ibn Alî (h. 113) > Alî ibn Abdullah (h. 118) > İbn Abbâs (h. 68) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin isnadının Hakem’in meçhul bir ravi olmasından dolayı zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷⁸

Sünenü Ebû Dâvud (1518): Hişâm ibn Ammâr (h. 245) > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Hakem ibn Mus’ab (?) > Muhammed ibn Alî (h. 113) > Alî ibn Abdullah (h. 118) > İbn Abbâs (h. 68) > Rasûlullah (s)

Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ve Hakem’in meçhul bir ravi olduğunu beyan etmektedir.¹⁶⁷⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadının zayıf, Hakem’in ise meçhul bir ravi olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸⁰

¹⁶⁷⁴ Sened ve metin İbn Hanbel’e ait. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 104 (2234); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 57 (3819). (IV, 721); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 359 (1518). (II, 628); Nesâî, *es-Sünenü l-kübrâ*, IX, 171 (10217); Taberânî, *el-Mu’cemü l-kebîr*, X, 281 (10665); Taberânî, *el-Mu’cemü l-evsat*, VI, 240 (6291); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 291 (7677); Beyhakî, *es-Sünenü l-kübrâ*, III, 490 (6421).

¹⁶⁷⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 104, 1. dipnot.

¹⁶⁷⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 27, 2234. dipnot.

¹⁶⁷⁷ Hişâm ibn Ammâr. Velîd ibn Müslim’den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. İclî başka bir seferinde “Saduktur.” demiştir. Nesâî: “Saduktur.” demiştir. Dârekutnî: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü l-Kemâl*, XXX, 242; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü t-Tehzîb*, XI, 51; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü t-Tehzîb*, 573.

¹⁶⁷⁸ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 721, 2. dipnot.

¹⁶⁷⁹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, II, 628, 1. dipnot.

¹⁶⁸⁰ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni Ebî Dâvud*, II, 97.

Nesâî - *es-Sünenü'l-kübrâ* (10217): İshâk ibn Mûsâ (h. 244) > Velîd ibn Müslim (h. 194) > Hakem ibn Mus'ab (?) > Muhammed ibn Alî (h. 113) > Alî ibn Abdullah (h. 118) > İbn Abbâs (h. 68) > Rasûlullah (s)

Taberânî (ö. 360/971), bu rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebir*¹⁶⁸¹ ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir etmiştir.¹⁶⁸² Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tahrir ettiğı bu rivayet için: “Bu hadis İbn Abbâs'tan sadece bu isnadla rivayet edilmiştir. Velîd ibn Müslim bu hadisi rivayette teferrüd etmiştir.” demiştir.¹⁶⁸³ Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014), bu rivayeti *el-Müstedrek*'te tahrir etmiştir.¹⁶⁸⁴ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiğı bu rivayetin sıhhati hakkında: “Bu hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir.” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348) ise: “Hakem ibn Mus'ab'da meçhullük vardır.” demiştir.¹⁶⁸⁵ Beyhakî (ö. 458/1066), bu rivayeti *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir etmiştir.¹⁶⁸⁶

Ebû Nuaym (ö. 430/1038), bu hadis için şunları demiştir: “Bu hadis, Muhammed ibn Alî'nin babasından ve dedesinden rivayet etmiş olduğı garîb bir rivayettir. Bu hadisi rivayette Hakem teferrüd etmiştir.”¹⁶⁸⁷ İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) bu rivayetin ravilerinden olan Hakem için şöyle dediğini aktarır: “Onunla ihticac etmek helal değildir.”¹⁶⁸⁸ Begavî (ö. 516/1122), incelenen hadisi Hakem ibn Mus'ab'ın aktardığını ve onun da zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸⁹ Zehebî (ö. 748/1348), söz konusu rivayetin ravilerinden Hakem'in meçhul bir ravi olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹⁰ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadının zayıf, Hakem'in ise meçhul bir ravi olduğunu söylemektedir.¹⁶⁹¹

¹⁶⁸¹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 281 (10665).

¹⁶⁸² Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 240 (6291).

¹⁶⁸³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 240.

¹⁶⁸⁴ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 291 (7677).

¹⁶⁸⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 291.

¹⁶⁸⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 490 (6421).

¹⁶⁸⁷ Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'* (Kahire: Matbaatü's-Saade, 1974), III, 211.

¹⁶⁸⁸ Bkz. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 355.

¹⁶⁸⁹ Bkz. Ebû Muhammed Muhyissünne Begavî, *Şerhü's-sünne*, thk. Muhammed Züheyr eş-Şaviş ve Şuayb el-Arnâvut, 2. bs (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983), V, 79.

¹⁶⁹⁰ Bkz. Zehebî, *el-Mühezzeb*, III, 1278.

¹⁶⁹¹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, II, 142.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁶⁹² ve Dekkâk ile Rabâh¹⁶⁹³ Ebû Hâtîm'in (ö. 277/890) Hakem ibn Mus'ab hakkında "meçhul" dediğini, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) onu zayıf raviler arasında zikrettiğini ve Ezdî'nin onun için: "Hadislerine tâbi olunmaz." dediklerini aktarmışlardır. Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu rivayetin ravilerinden Hakem ibn Mus'ab'ı İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) hem "*es-Sikât*" hem de "*ed-Duâfâ*" adlı eserinde zikredip onun için: "Hata yapardı." dediğini ve Ebû Hâtîm'in (ö. 277/890) onun için "meçhul" dediklerini aktarmıştır.¹⁶⁹⁴ Elbânî (1914-1999), bu hadisin isnadında meçhul bir ravi olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁹⁵ Fahl¹⁶⁹⁶, Hâdî¹⁶⁹⁷ ve Halebî¹⁶⁹⁸ bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Bu rivayet 8 hadis kaynağında 9 farklı isnadla tahrir edilmiştir. Rivayetlerin tamamında ilk beş ravi ortakdır: "Velîd ibn Müslim (h. 194) > Hakem ibn Mus'ab (?) > Muhammed ibn Alî (h. 113) > Alî ibn Abdullah (h. 118) > İbn Abbâs (h. 68)." Bu rivayetin ravilerinden Hakem meçhul bir ravi olduğu için zayıftır ve bu sebeple bütün rivayetlerin isnadları zayıf olmaktadır. Ayrıca bu rivayet mutlak ferddir.¹⁶⁹⁹

Değerlendirme

Birinci bölümde mükerrerler hariç tutulursa 51, mükerrerler dâhil edilirse toplamda 54 rivayet incelenmiştir. Bunların neredeyse tamamı mutlak ferd rivayetlerdir. Çoğunun zayıflık sebebi genelde ravilerin zayıflık yahut meçhullüğü olurken, az bir kısmının zayıflığı, raviler arasında ittisal yokluğundan (inkıtan) dolayı olmuştur. İncelenen rivayetleri ve zayıflıklarını topluca görmek adına aşağıda bir tablo oluşturulmuştur.

¹⁶⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 702, 4. dipnot.

¹⁶⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 814, 6. dipnot.

¹⁶⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 581, 1. dipnot.

¹⁶⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 663, 2. dipnot.

¹⁶⁹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 526, 1873. dipnot.

¹⁶⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 434, 2. dipnot.

¹⁶⁹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 617, 1. dipnot.

¹⁶⁹⁹ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

Tablo 2 Zayıf Hadisler Tablosu

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEMİYEN HADİSLER			
Sıra	Hadis No	Hadisin Metni	Zayıflık Sebebi
1	66	“Akıllı kişi kendini hesaba çeken ve ölüm sonrası için amel işleyendir. Âciz kimse ise nefisini hevâlarına uyduran ve Allah’tan olmayacak şeyler bekleyendir.”	Zayıf Ravi
2	68	‘Kişiye karısını niçin dövdüğü sorulmaz. Vitri kılmadan sakın uyuma.’	Meçhul Ravi
3	93 ve 580	“Yedi işi yapmakta acele edin: Ne bekliyorsunuz? Her şeyi unutturan fakirliği mi, azdırıp saptıran zenginliği mi, sağlığı bozan hastalığı mı, bunaklaştıran ihtiyarlığı mı, ansızın gelen ölümü mü, beklenenlerin en şerlisi Deccâl’i mi? Yoksa kıyameti mi? Kıyamet daha dehşetlidir.”	Zayıf Ravi
4	194	“Benî İsrâîl arasında fenalıklar şöyle başladı: Ulema onları nehyederdi fakat onlar kötülükleri yapmaktan geri durmazdı. Onlar kötülüklerle devam ettiği halde onların meclislerinde oturmaya devam ederler - Yezîd: “Zannediyorum şöyle dedi: ‘Çarşıda onlarla olurlardı.’ dedi.” – onlarla beraber yer, içerlerdi. Allah onların kalplerini birbirine benzetti. Onları Dâvud, Meryem oğlu İsâ’nın diliyle lanetledi. Çünkü onlar isyan etmiş ve haddi aşmışlardı.” Rasûlullah (s) bunları söylerken yaslanıyordu, doğruldu ve şöyle dedi: “Hayır! Bu canı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, onları hakka boyun eğdirmedığınız sürece bu böyle olacaktır.” buyurdu.	İnkıta
5	284	“Kocası kendisinden razı olarak ölen kadın, cennete girer.”	2 Meçhul Ravi
6	342	“Allah’ın Rasûlü, anne ve babamın vefatından sonra onlar için yapabileceğim bir iyilik var mı?” Rasûlullah (s) şöyle dedi: “Evet dört haslet vardır: Onlara dua edersin, istiğfar edersin, vasiyetlerini yerine getirirsin, onların arkadaşlarına ikramda bulunursun ve sıla-ı rahim yaparsın. İşte bunlar, onların ardından senin yapacağın iyiliklerdir.”	Meçhul Ravi

7	355	<i>“İnsanlara konumuna göre davranın.”</i>	İnkıta ve Zayıf Ravi
8	358	<i>“Yaşlı bir kişiye sırf yaşından dolayı hürmet gösteren gence Allah, onun yaşlılığında hürmet edecek kimseler lütfeder.”</i>	2 Zayıf Ravi
9	374 ve 717	Ömer ibn Hattab (r) Rasûlullah’tan (s) umre için izin istedi ve o izin verdi. Ardından Rasûlullah (s) ona dedi ki: <i>“Kardeşim, duana bizi de ortak et.”</i> veya <i>“Duanda bizi unutma.”</i>	Zayıf Ravi
10	411	Rasûlullah (s) <i>“İşte o gün yeryüzü, kendi haberlerini anlatır.”</i> ayetini okudu. Sonra dedi ki: <i>“Yeryüzünün haberlerini biliyor musunuz?”</i> Sahabe: <i>“Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.”</i> dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): <i>“Onun haberleri, üzerinde bulunan bütün kulların ve halkların amellerine ‘Şunları şunları, şu günde yaptın’ diyerek şahitlik etmesidir. İşte yeryüzünün haberleri budur.”</i>	Zayıf Ravi
11	484	<i>“Âdemoğlunun şunlardan başka hakkı yoktur: Oturabileceği bir ev, bedenini örtecek bir elbise, yiyecek ekmek ve su.”</i>	Zayıf Ravi
12	486	Bir adam Rasûlullah’a (s) <i>“Ey Allah’ın Rasûlü! Vallahi seni çok seviyorum.”</i> dedi. Rasûlullah (s) ona: <i>“Ne dediğini iyi düşün.”</i> dedi. Bunun üzerine adam üç defa <i>“Vallahi seni seviyorum.”</i> cümlesini tekrarladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle dedi: <i>“Eğer beni seviyorsan, fakirlikten korun. Çünkü beni sevene fakirlik, tepeden gelen selden daha hızlı ulaşır.”</i>	Zayıf Ravi
13	521 ve 793	<i>Rasûlullah’ın (s) gömleğinin kolu bileğine kadar uzanırdı.</i>	Zayıf Ravi
14	598	<i>“Kul günaha girme korkusuyla, mahzurlu olmayan bazı şeylerden de sakınmadıkça muttakilerden olmaz.”</i>	Zayıf Ravi
15	622	<i>“İnsan kibirlene kibirlene kendini beğene beğene zalimler grubuna dâhil edilir. Dolayısıyla zalimlerin başına gelen, onun da başına gelir.”</i>	Zayıf Ravi
16	761	<i>“Develerin suyu tek seferde içtiği gibi içmeyin. Suyu iki veya üç yudumda için. İçerken besmele çekin. İçmeyi bitirdiğinizde hamd edin.”</i>	2 Zayıf Ravi

17	800	Aramızda bir adam elbisesini yere sarkıtmış, namaz kılıyordu. <i>Rasûlullah (s) ona: “Git, abdest al.” dedi. O da gidip abdest aldı, sonra geri geldi. Rasûlullah (s): “ Git, abdest al.” dedi. O da gidip abdest aldı, sonra geri geldi. Adamın biri Rasûlullah’a (s): “Allah’ın Rasûlü, neden ona abdest almasını emrettiniz?” dedi. Rasûlullah (s) da ona: “O, elbisesini yere sarkıtmış halde namaz kılıyordu. Allah, elbisesini yere sarkıtan kişinin namazını kabul etmez.” buyurdu.</i>	İnkıta ve Meçhul Ravi
18	833	<i>“Sohbet halkasının ortasına oturan kimse, Muhammed’in diliyle kınanmıştır veya Rasûlullah (s) sohbet halkasının ortasına oturana kınamıştır.”</i>	İnkıta
19	893	Ehl-i kitaptan iki arkadaş, biri diğerine “Bizi Nebî’nin yanına götür.” dedi. Arkadaşı ona: “Ona peygamber deme. Çünkü o böyle dediğini duyarsa sevincinden gözleri dört olur.” İki kişi geldiler, Rasûlullah’a (s) dokuz açık ayetten sordular. <i>Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayın. Öldürmeyin. Hırsızlık yapmayın. Zina yapmayın. Sihir yapmayın. Ribâ yemeyin. Günahsız kadına iftira atmayın. Savaşta kaçmayın. Masum birini öldürtmek veya helak olması için sultana bildirmeyin. Yahûdiler özellikle sizin için diyorum Sebti ihlal etmeyin.”</i> Bu iki kişi Rasûlullah’ın (s) ellerini ve ayaklarını öptüler ve dediler ki: “Şahitlik ederiz ki sen nebisin.” <i>Rasûlullah (s) bunun üzerine onlara dedi ki: “O zaman bana tabi olmanıza mâni nedir?”</i> İki kişi de: “Dâvud, neslinden peygamber kesilmesin diye dua etti. Sana tâbi olursak Yahûdilerin bizi öldürmesinden korkuyoruz.” dedi.	Zayıf Ravi
20	895	<i>Zeyd ibn Hârise Medine’ye geldi ve Rasûlullah (s) benim odamdaydı. Ardından Zeyd geldi ve kapıyı çaldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s) çıplak olduğu halde elbisesini sürüyerek kapıyı açmak için kalktı. Vallahi onu ne bundan önce ne de sonra çıplak olarak görmedim. Rasûlullah (s) kapıyı açtıktan sonra Zeyd’e sarıldı ve onu öptü.</i>	2 Zayıf Ravi
21	916	<i>Rasûlullah’ı (s) ölürken gördüm. Yanında su bulunan bir tas vardı. Elini tasa sokuyor ve suyu yüzüne sürüyordu. Sonra dedi ki: “Allah’ım ölüm anındaki sıkıntılardan sana sığınırım.”</i>	Meçhul Ravi
22	942	<i>Ebû Hureyre dedi ki: “Allah’ım sen onun rabbisin, onu sen yarattın ve onu İslâm’a sen erdirdin. Onun ruhunu alan sensin. Onun gizli ve açık hallerini bilen sensin. Biz, onun affını istemek için geldik, sen onu affet.”</i>	Meçhul Ravi
23	965	<i>“En iyi dostluk dört kişiyle olur. Hayırlı bir birlik yüz kişiden, hayırlı bir ordu da dört bin kişiden olur. On iki bin kişi olan bir orduysa artık azlık nedeniyle mağlup edilemez.”</i>	Mürsel

24	987	<i>Rasûlullah (s) bir savaşa veya yolculuğa çıktığında gece olduğunda şunları derdi: “Ey yeryüzü, senin ve benim rabbim Allah’tır. Senin şerrinden, sende olanların şerrinden, sende yaratılanların ve senin üzerinde hareket edenlerin şerrinden Allah’a sığınırım. Bütün aslanların, büyük yılanların, küçük yılanların, akreplerin, bu yerde yaşayanların, doğuran ve doğanların şerrinden Allah’a sığınırım.”</i>	Meçhul Ravi
25	1004	<i>“Ezberinde Kur’an’dan hiçbir şey bulunmayan kişi, sanki harap bir ev gibidir.”</i>	Zayıf Ravi
26	1064	<i>“Mescide gelmeyi alışkanlık edinmiş birini görürseniz, onun imanına şahitlik ediniz. Allah azze ve celle şöyle demiştir: “Allah’ın mescidlerini sadece Allah’a ve ahiret gününe iman edenler imar eder.”</i>	Zayıf Ravi
27	1098	<i>“Allah ve melekleri safın sağ tarafında duranlara salât ederler.”</i>	Şaz
28	1100	<i>“İmam ortaya gelecek şekilde safta tutun. Boş safları doldurun.”</i>	2 Meçhul Ravi
29	1107	<i>Bilâl bir gün sabah namazının vaktiğini söylemek için Rasûlullah’ın (s) yanına gelmişti. Hemen ardından Âişe ona bir şey sorarak güneş doğana kadar meşgul etti, sabah olmuştu cidden. Sonra Bilâl kalktı ve sabah ezanını okudu ve bunun ardından tekrar okudu. Rasûlullah (s) odasından çıkmadı. Bir süre sonra odasından çıktı ve insanlara namazı kıldırdı. Bilâl, Âişe’nin bir şey sorarak sabaha kadar onu meşgul ettiğini ve Rasûlullah’ın (s) namazı kılmaya gelmesinde ağır davrandığını belirtti. <i>Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: “Sabah namazının iki rekâtını kıldım.” Bilâl ise: “Allah’ın Rasûlü, sabah aydınlanmıştı.” dedi. Rasûlullah (s) ise: “Daha fazla geciktirsem de yine o iki rekâtı daha iyi ve daha güzel kılardım.” dedi.</i></i>	İnkıta ve Meçhul Ravi
30	1125	<i>Rasûlullah (s) ikindiden önce iki rekât namaz kıları.</i>	Şaz
31	1161	<i>Ebû Bürde anlatıyor: “İbn Ömer bana: ‘Babanın Cuma günü duaların kabul edilmesi hakkında Rasûlullah’tan (s) bir şey rivayet ettiğini duydun mu?’ diye sordu.” Ebû Bürde: “Evet. Rasûlullah’ın (s) : ‘Duanın kabul olacağı an, imamın minbere oturmasından namazın kılınacağı ana kadar olan vakit içindedir.’ dediğini duymuştur.”</i>	Mevkuf

32	1163	<i>Bir gün Rasûlullah (s) ile Medine'ye gitmek için Mekke'den yola çıktık. Azverâ'ya yaklaştığımızda Rasûlullah (s) bineğinden indi ve ellerini kaldırıp dua etti. Sonra secde etti ve uzun süre böyle kaldı. Sonra kalktı, elini kaldırıp bir süre dua etti. Sonra secdeye kapandı. Bunu üç defa tekrarladı. Sonra şöyle dedi: "Ben Allah'a dua edip, ümmetin için şefaât istedim. Ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Bundan dolayı rabbime şükür için secde yaptım. Sonra başımı kaldırıp yine dua ettim ve Allah'tan ümmetimi bağışlamasını istedim. İkinci defa ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Allah'a şükür için secde yaptım. Yine başımı kaldırıp rabbimden ümmetime şefaât istedim. Allah ümmetin geri kalan üçte birini de bağışladı. Ben de şükretmek için secdeye kapandım."</i>	Zayıf ve Meçhul Ravi
33	1231	<i>"Şa'bân'ın son yarısı kaldığında oruç tutmayın."</i>	Şaz
34	1240	<i>Allah azze ve celle buyuruyor: "Kullarımdan en sevgili olanı, oruçlarını açmada acele edenlerdir."</i>	Zayıf Ravi
35	1253	<i>"Haram aylarda üç gün oruç tut."</i>	Meçhul Ravi
36	1271	<i>Ummu Umâme, Rasûlullah'a (s) yemek ikram etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) "Sen de ye." dedi. Ummu Umâme: "Ben oruçluyum." dedi. Bu sözler üzerine Rasûlullah (s) "Oruçlunun yanında yemek yenildiğinde onlar yemekten kalkana kadar veya doyana kadar melekler oruçluya dua ederler." dedi.</i>	İnkıta ve Meçhul Ravi
37	1391	<i>"Mü'min, sonu cennet oluncaya kadar hiçbir hayır işitmekten doymaz."</i>	Zayıf Ravi
38	1399	<i>"Allah'a hamdla başlamayan her önemli iş, kesiktir/bereketsizdir."</i>	Zayıf Ravi
39	1403	<i>"Kıyamet günü bana en yakın olanların çoğunluğu bana çokça salavat getirenlerdir."</i>	Zayıf ve Meçhul Ravi

40	1445	<i>“İsrâ gecesi İbrâhîm ile karşılaştım. Bana ‘Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle ve onlara haber ver ki cennetin toprağı güzeldir, suyu tatlıdır ve orası düzdür. Ağacı ise ‘Subhanallahi ve ‘l-hamdü li ‘llahi ve la ilahe illa ‘llahu va ‘llahu ekber.’ sözüdür.”</i>	İnkıta ve Zayıf Ravi
41	1495	<i>Dâvud’un dualarından biri şöyleydi: “Allah’ım, senden senin sevgini, seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine ulaştıracak davranışı isterim. Allah’ım, senin sevgini kendimden, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli kıl.” Rasûlullah (s) Dâvud’u zikrettiği zaman “O, insanların en çok ibadet edeniydi.” derdi.</i>	Meçhul Ravi
42	1498	<i>“Allah’ım, senden rahmetini ve mağfiretini gerektirecek şeyleri, bütün günahlardan selamette olmayı, bütün iyilikleri elde etmeyi, cennete ulaşmayı, yardımınla ateşten korunmayı isteriz.”</i>	Zayıf Ravi
43	1523	<i>“Allah’ı zikretmek dışında çok konuşmayın. Allah’ı zikretmek dışında çok konuşmak kalbi katılaştırır. Allah’tan en uzak olan kullarsa kalbi katı olanlardır.”</i>	Meçhul Ravi
44	1544	<i>“Ashabımdan hiçbiri diğerinden olumsuz bir şeyi bana ulaştırmasın. Çünkü ben sizin yanınıza kal-bimde size karşı olumsuz duygular olmadan çıkmak isterim.”</i>	2 Meçhul Ravi
45	1584	<i>“Kardeşinin başına gelen şeye sevinme. Çünkü Allah, ona merhamet eder, bu sevindiğin şeyle seni sınar.”</i>	Zayıf ve Meçhul Ravi
46	1633	<i>Biz de dedik: “Ey Allah’ın Rasûlü, o âmâ değil midir, bizi görmez ve bizi tanımaz?” Rasûlullah (s) dedi ki: “İkiniz de âmâ mısınız? Siz onu görmüyor musunuz?”</i>	Münker ve Meçhul Ravi
47	1677	<i>“Kuşun ötmesini, uçmasını uğursuzluk saymak, ufak taşlar atarak veya kum üzerine çizgiler çizerek fal açmak, sihir ve kehanet çeşitlerindendir.”</i>	Meçhul Ravi
48	1684	<i>Rasûlullah’a (s) uğursuzluktan soruldu. Bunun üzerine şöyle dedi: “En güzeli hayra yormaktır. Uğursuzluk, bir Müslümanı vazgeçirmesin. Sizden biri hoşuna gitmeyen bir şey gördüğünde: ‘Allah’ım iyilikler sadece senden gelir, kötülükleri de sadece sen uzaklaştırırsın. Kuvvet ve güç yalnız senindir.’ desin.”</i>	Mürsel

49	1729	<i>“Allah’ın rızasıyla sadece cennet istenir.”</i>	Zayıf Ravi
50	1861	<i>Rasûlullah (s) elimi tuttu ve şöyle dedi: “Allah Cumartesi günü toprağı, Pazar günü dağları, Pazartesi günü ağaçları, Salı günü mekruhları, Çarşamba günü nûru yarattı. Perşembe günü hayvanları yaydı. Yaratmanın en sonunda, Cuma günü ikindiden sonra, Cuma’nın son saatleri olan ikindi ile akşam arasında Âdem’i yarattı.”</i>	Mevkuf ve Zayıf Ravi
51	1880	<i>“Kim istiğfarı çoğaltırsa, Allah onun bütün tasalarını giderir, bütün darlıkları için bir kapı açar ve onu ummadığı yerden rızıklandırır.”</i>	Meçhul Ravi

Söz konusu rivayetlerin zayıflık sebepleri 11 grup altında verilebilir. Bunlardan ilki isnadında zayıf ravi olduğu için zayıf olan rivayetlerdir ki bu rivayetlerin mükerrerler hariç tutulursa 20, mükerrerler dâhil edilirse 23 rivayet olduğu ortaya çıkmıştır: “66, 93 ve 580, 358, 374 ve 717, 411, 484, 486, 521 ve 793, 598, 622, 761, 893, 895, 1004, 1064, 1240, 1391, 1399, 1498, 1729.” 358, 761 ve 895 nolu rivayetlerin senedlerinde ikiye zayıf ravi varken, geri kalan rivayetlerin senedinde bir zayıf ravi bulunmaktadır. İkinci grup olarak isnadında meçhul ravi olduğu için zayıf olan rivayetlerdir ki bunların toplamı 13’tür: “68, 284, 342, 916, 942, 987, 1100, 1253, 1495, 1523, 1544, 1677, 1880.” 284, 1100 ve 1544 nolu rivayetlerin senedlerinde ikiye meçhul ravi, diğer rivayetlerin senedlerinde ise birer meçhul ravi vardır. Üçüncü grupta isnadında hem zayıf hem de meçhul ravi olan rivayetler bulunmaktadır ki bunların toplamı 3’tür: “1163, 1403, 1584.” Dördüncü grupta isnadında meçhul bir ravi bulunup kendisi münker olan 1 rivayet vardır: “1633.” Beşinci grupta isnadındaki inkıtan dolayısı zayıf olan 2 rivayet vardır: “194,833.” Altıncı grupta isnadında hem inkıta olan hem de zayıf bir ravi bulunan 2 rivayet vardır: “355, 1445.” Yedinci grupta isnadında hem inkıta olan hem de meçhul bir ravi bulunan 3 rivayet vardır: “800, 1107, 1271.” Sekizinci grup olarak mürsel olan 2 rivayet vardır: “965, 1684.” Dokuzuncu grupta şaz olan 3 rivayet vardır: “1098, 1125, 1231.” Onuncu grupta mevkuf olan 1 rivayet vardır: “1161” Onbirinci olarak son grupta hem mevkuf olup hem de isnadında zayıf bir ravi bulunan 1 rivayet vardır: “1861.”

Burada incelenen rivayetlerden özellikle işaret edilmesi gereken birkaç rivayet vardır. Öncelikle 2 mürsel rivayet vardır. Bunlardan 965 nolu rivayetin senedi sağlam olduğu halde mürsel olduğu için zayıf kabul edilmiştir. 1 tane mevkuf rivayet vardır. 3 tane şaz rivayet vardır ki bunların senedlerinin sağlam olup, metinleri nedeniyle zayıf kabul edildiği ehlinin malumudur. Asıl değinilmesi gereken bir rivayet vardır ki o, bazı âlimlerce mevzû kabul edilmiştir: 1584. Bu rivayetin isnadında hem zayıf hem de meçhul ravi vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEBİLEN HADİSLER

Bu bölümde isnadında veya metninde farklı nedenlerden dolayı zayıflık bulunan rivayetler incelenecektir. Bu rivayetlerin birinci bölümdeki rivayetlerden farklı yönü, söz konusu rivayetlerin şahid yahut mutabi rivayetlerle takviye edilerek zayıflıklarının izale edilmiş olmasıdır. Bu başlık altında inceleme konusu edilen rivayetler ilk olarak, sened ve metniyle birlikte verilmiş, ardından farklı kaynaklardaki tahrirlerinin sıhhat değeri ortaya konulmuştur. Devamında ise zayıflıklarının nedeni tespit edilmiş ve bu zayıflıkların giderilmesini sağlayan takviye rivayetlere işaret edilmiştir. Şimdi “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”deki bu tür rivayetleri ele almak istiyoruz.

2.1. 43 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُؤَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَهَذَا الْإِسْنَادُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ عَظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عَظَمِ الْبَلَاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ.

Kuteybe ibn Saîd (h. 240)¹⁷⁰⁰ > Leys ibn Sa'd (h. 175)¹⁷⁰¹ > Yezîd ibn Ebî Habîb (h. 128)¹⁷⁰² > Sa'd ibn Sinân (h. 121-130)¹⁷⁰³ > Enes ibn Mâlik (h. 93)¹⁷⁰⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Allah bir kulunun hayrını isterse onun cezasını dün-yada verir. Eğer bir kulunun şerrini isterse onun günahını tutar da karşılığını kıyamet gününü verir."* Bu isnadla *Nebî (s) şöyle buyurdu: "Karşılığın büyüklüğü beraberindeki belanın büyüklüğü boyutundadır. Eğer Allah bir kavmi severse onlara bela verir. Kim bundan dolayı Allah'tan razıysa o da ondan razıdır. Kim de bundan dolayı öfkelenirse o da ona öfkelenir."*¹⁷⁰⁵

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis bu veçhiyle¹⁷⁰⁶ hasen-garîbdir."¹⁷⁰⁷ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcut olmakla birlikte Sa'd ibn Sinân'ın zayıf olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, incelenen rivayetin ravilerinden Sa'd

¹⁷⁰⁰ Kuteybe ibn Saîd. Leys ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde "Saduktur." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 523; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 454.

¹⁷⁰¹ Leys ibn Sa'd. Yezîd ibn Ebî Habîb'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, İshâk ibn Mansûr, İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hanbel: "Sika sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 255; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 459; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 464.

¹⁷⁰² Yezîd ibn Ebî Habîb. Sa'd ibn Sinân'dan hadis almıştır. İbn Hibbân, onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Hakkında ihtilaf edilmiştir. Sikadır. Fakîhdir. İrsal yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 102; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 318; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 600.

¹⁷⁰³ Sa'd ibn Sinân. Sadece Enes ibn Mâlik'den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Yezîd ibn Ebî Habîb hadis almıştır. İbn Hanbel onun hakkında: "Onun hadisini terkettim çünkü hadisi muzdarib ve gayri mahfuzdur." demiş; başka bir seferinde ise: "Hadisleri Hasan'ın hadislerine benziyor. Enes'in hadislerine benzemiyor." demiştir. Yine İbn Hanbel: "Sinân ibn Sa'd'ın hadislerini muzdarib olduğunu için yazmıyorum." demiştir. İbn Maîn'e Yezîd ibn Ebî Habîb'in Sa'd'dan rivayeti sorulmuş, o da "Sikadır." demiştir. Cûzecânî: "Hadisleri vâhtır. Sa'd'ın rivayetleri, diğer ravilerin Enes'ten rivayet ettiği hadislere benzemiyor." demiştir. İbn Adî: "Bu hadisler birbirini taşır. Bu hadisleri asıl olarak terketmek gerekmez. İbn Hanbel, bu hadisleri terketmiştir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de Saduktur. Seyyiu'l-hıfzıdır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İbn Hanbel, Nesâî, Dârekutnî ve Cûzecânî onu taz'if etmiştir. Zehebî: 'Hüccet değildir.' demiştir. İbn Hanbel: 'On beş hadis rivayet etti, hepsi de münkerdir. Onlardan birini bile bilmiyorum.' demiştir. İbn Maîn, İclî ve İbn Hibbân dışında kimse onu tevsik etmemiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 265; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 471; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 231; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 83.

¹⁷⁰⁴ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîlber, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

¹⁷⁰⁵ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Zühd 56 (2396). (IV, 202); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VII, 247 (4254-4255); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 651 (8799).

¹⁷⁰⁶ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁷⁰⁷ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

ibn Sinân'ın zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰⁸ Hüseyin Selim Esed, Ebû Ya'la'nın (ö. 307/919) *el-Müsned*'inde yer alan iki hadisin de Sa'd ibn Sinân'ın zayıf bir ravi olmasından dolayı zayıf olduğunu söylemektedir.¹⁷⁰⁹ Hâkim (ö. 405/1014) ve Zehebî (ö. 748/1348) bu hadis için bir şey dememişlerdir.¹⁷¹⁰

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁷¹¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁷¹² bu hadisin şahid¹⁷¹³ rivayetlerle sahih derecesine çıktığını söylemişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin isnadına hasen demiştir.¹⁷¹⁴ *Halebî*, yapmış olduğu uzun bir açıklamayla bu hadisin isnadının zayıf olmadığını ispatlamaya çalışmaktadır.¹⁷¹⁵ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁷¹⁶, *Elbânî* (1914-1999)¹⁷¹⁷ ve *Fahl*¹⁷¹⁸ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır.

Bu hadisin metniyle yakın benzerlikleri olup, sıhhatini takviye edecek şahid rivayetler İbn Hanbel (ö. 241/855)¹⁷¹⁹, İbn Hibbân (ö. 354/965)¹⁷²⁰, Taberânî (ö. 360/971)¹⁷²¹ ve Hâkim (ö. 405/1014)¹⁷²² tarafından tahrir edilmiştir. Elbânî (1914-1999) de mezkûr hadisin ilk kısmını sahih hadisleri topladığı eserinde tahrir etmiş ve İbn Abbas'tan merfu olarak şahid bir rivayetin olduğunu belirtmiştir.¹⁷²³ Şahid rivayetler sayesinde incelenen hadisin zayıflığı giderilmiş olmaktadır.

¹⁷⁰⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 202, 3. dipnot.

¹⁷⁰⁹ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VII, 247, 1. ve 2. dipnot.

¹⁷¹⁰ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 651.

¹⁷¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 61, 3. dipnot.

¹⁷¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 33, 2. dipnot.

¹⁷¹³ Herhangi bir hadise, başka bir sahabiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

¹⁷¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 29, 5. dipnot.

¹⁷¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 67-68, 1. dipnot.

¹⁷¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 66 (43).

¹⁷¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 33 (44).

¹⁷¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 31 (43).

¹⁷¹⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVII, 360 (16806). Şuayb Arnavut bu hadis için sahih li-gayrihi demektir.

¹⁷²⁰ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, VII, 173 (2911). Şuayb Arnavut bu hadise sahih demiştir.

¹⁷²¹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XI, 313 (11842). Heysemî bu hadisin isnadına ceyyid demiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 192 (17472).

¹⁷²² Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 418 (8133). Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

¹⁷²³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, III, 220-221.

2.2. 47 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سَعِيدٍ -يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ- عَنْ أَبِي مَرْحُومٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: "مَنْ كَظَمَ غِيظًا، وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُفِدَّهُ، دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُخَيَّرَهُ مِنْ أَيِّ الْحُورِ شَاءَ".

Ahmed ibn Amr (h. 250)¹⁷²⁴ > İbn Vehb (h. 197)¹⁷²⁵ > İbn Ebî Eyyûb (h. 161)¹⁷²⁶ > Ebû Merhûm (h. 143)¹⁷²⁷ > Sehl ibn Muâz (?)¹⁷²⁸ > Muâz ibn Enes (?)¹⁷²⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Her kim istediğini yapmaya gücü yettiği halde öfkesine hâkim olursa, Allah onu kıyamet gününde halkın önünde çağırır ve hurilerden istediğini seçmesine izin verir."*¹⁷³⁰

¹⁷²⁴ Ahmed ibn Amr. İbn Vehb'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 415; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 64; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 83.

¹⁷²⁵ İbn Vehb. İbn Ebî Eyyûb'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 71; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 328.

¹⁷²⁶ İbn Ebî Eyyûb. Ebû Merhûm'dan hadis almıştır. İbn Hanbel ve Ebû Hâtim: "La be'se bih." demişlerdir. Yahya ibn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Muhamed ibn Sa'd: "Sikadır ve sebtir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 342; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 7; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 233.

¹⁷²⁷ Ebû Merhûm. Sehl ibn Muâz'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Hâtim: "Hadisi yazılır, ihticac edilmez." demiştir. Nesâî: "La be'se bih olmasını umut ederim." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine zayıftır. Mutaabât ve şevâhidde itibar edilir. İbn Maîn ve Ebû Hâtim onu taz'if etmişlerdir. İbn Hibbân onu 'es-Sikât'ta zikretmiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 308; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 354; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 359.

¹⁷²⁸ Sehl ibn Muâz. Sadece babası Muâz'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Zayıftır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât'ta zikretmiştir. İclî: "Mısırlıdır. Tabî'dir. Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Zebbân dışındaki rivayetlerinde la be'se bihtir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir: "Aksine zayıftır. İbn Maîn ve İbn Hibbân onu taz'if etmişlerdir. İbn Hibbân onun için: 'Aşırı şekilde münkeru'l-hadistir. İclî'den başka kimse onu tevsik etmemiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 208; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 258; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 258; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 89.

¹⁷²⁹ Muâz ibn Enes. Sahabidir. Kendisinden sadece oğlu Sehl ibn Muâz hadis almıştır. Sehl de leylinü'l-hadistir. Ancak Hassân'dan regâib ve fedâil konusunda rivayet ettikleri müstesna. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1402; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 105; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 186; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 107.

¹⁷³⁰ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî'den tahric etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 384 (15619); XXIV, 398 (15637); İbn Mâce, *es-Sünen*, Züh'd 18 (4186). (V, 280); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 3 (4777). (VII, 157); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*,

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Sehl ibn Muâz ile Ebû Merhûm'un zayıf olmalarından dolayı isnad zayıftır. Muâz ibn Enes'ten rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan 15619 nolu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf, hadisin hasen olduğunu söylemiş¹⁷³¹, yine *Müsned*'de yer alan 15637 nolu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.¹⁷³² İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadlarının hasen olduğunu ifade etmiştir.¹⁷³³ Tirmizî (ö. 279/892) *es-Sünen*'de tahrir ettiği iki rivayet için de "hasen-garîb" demiş, Beşşar Avvad ise Sehl ibn Muâz'un zayıf bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁷³⁴ Elbânî (1914-1999) de Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan söz konusu rivayete zayıf demiştir.¹⁷³⁵ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde yer alan rivayet için Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadının hasen olduğunu beyan etmiştir.¹⁷³⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁷³⁷ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁷³⁸ söz konusu rivayetin senedinin hasen olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin hasen li-gayrihi olduğunu söylemiştir.¹⁷³⁹ *Halebî*, bu hadisin mutabî ve şahidi olup bunların sıhhati takviye ettiğini ifade etmektedir.¹⁷⁴⁰ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁷⁴¹, *Elbânî* (1914-1999)¹⁷⁴² ve *Fahl*¹⁷⁴³ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Birr ve Sıla 74 (2021). (III, 547); Sıfatu'l-kıyâme 48 (2493). (IV, 269); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, III, 66 (1497).

¹⁷³¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 384, 1. dipnot.

¹⁷³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 398, 2. dipnot.

¹⁷³³ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 280, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 157, 2. dipnot.

¹⁷³⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 547, 2. dipnot.

¹⁷³⁵ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 226.

¹⁷³⁶ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, III, 67, 2. dipnot.

¹⁷³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 64, 1. dipnot.

¹⁷³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 36, 1. dipnot.

¹⁷³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 31, 2. dipnot.

¹⁷⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 70, 1. dipnot.

¹⁷⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 68 (47).

¹⁷⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 36 (48).

¹⁷⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 33 (47).

İncelenen rivayet zayıf olsa da mutabii¹⁷⁴⁴ sayesinde hasen seviyesine çıkmıştır.

2.3. 67 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ نَصْرِ النَّيْسَابُورِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَمَاعَةَ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْينُهُ. هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ.

Ahmed ibn Nasr (h. 245)¹⁷⁴⁵ > Ebû Mushir (h. 218)¹⁷⁴⁶ > İsmâîl ibn Abdullah (h. 147)¹⁷⁴⁷ > Evzâî (h. 157)¹⁷⁴⁸ > Kurra ibn Abdurrahman (h. 147)¹⁷⁴⁹ > İbn Şihâb Zührî

¹⁷⁴⁴ Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahâbi ravisi aynı olmak kaydıyla, başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahâbi ravisi farklı olursa ona, daha ziyade şahid adı verilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 230.

¹⁷⁴⁵ Ahmed ibn Nasr. Ebû Mushir'den hadis almıştır. Ahmed ibn Seyyâr Mervezî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhdir. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 498; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 85; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 85.

¹⁷⁴⁶ Ebû Mushir. İsmâîl ibn Abdullah'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Allah Ebû Mushir'e merhamet etsin. O ne kadar da sağlam bir raviydi!" demiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 98; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 332.

¹⁷⁴⁷ İsmâîl ibn Abdullah. Evzâî'den hadis almıştır. Muhammed ibn Abdullah ibn Ammâr Mevsılî, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "O, Evzâî'nin ashabının değerlilerinden ve önde gelenlerindendir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 108.

¹⁷⁴⁸ Evzâî. Kurra ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. Mizzî onu "Fıkıh ve Hadiste Şam ehlinin imamıdır." diye takdim ediyor. İbn Mehdî "Hadiste dört imam vardır" demektedir ve Evzâî'yi onlardan biri olarak saymaktadır. İbn Maîn: "Sikadır. Zührî'den rivayetleri azdır." demiştir. Sufyân ibn Uyeyne: "Hadis rivayetinde imamdır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 238; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 347.

¹⁷⁴⁹ Kurra ibn Abdurrahman. İbn Şihâb Zührî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn: "Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "Rivayet ettiği hadisler münkerdir." demiştir. Ebû Hâtim ve Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Hadisinde nekâret vardır." demiştir. İbn Adî: "Hadisinde münkerlik görmedim. La be'se bih olduğunu umarım." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Münkerâtı vardır." demiştir. İbn Hacer'in hükme karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut "Aksine zayıftır. Mütâbaat ve şevâhîdde ona i'tibar edilir. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hanbel onu zayıf saymışlardır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 581; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 455; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 182.

(h. 124)¹⁷⁵⁰ > Ebû Seleme (h. 94)¹⁷⁵¹ > Ebû Hureyre (h. 57)¹⁷⁵² şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Kişinin İslamının güzelliği, malayaniyi (kendisini ilgilendirmeyen şeyleri) terk etmesindedir.”*¹⁷⁵³

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis garîbdir. Ebû Seleme’nin Ebû Hureyre’den onun da Nebî’den (s) naklettiği bu hadisi sadece bu vecihle¹⁷⁵⁴ biliyoruz.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Kurra zayıf olup, kendisine şahid veya mutabilerle desteklendiğinde i’tibar¹⁷⁵⁵ edilebilir bir ravidir. Bu durumda söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Beyhakî (ö. 458/1066) *Şuabü’l-îmân*’da tahrir ettiği hadislerden 4632 numaralı rivayetinin mürsel¹⁷⁵⁶, 4633 numaralı rivayetinin ise ilk isnadının daha sahih olduğunu beyan etmiştir.¹⁷⁵⁷ Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵⁸ Heysemî (ö. 807/1405), İbn Hanbel (ö. 241/855) ve Taberânî’nin (ö. 360/971) kitaplarında tahrir ettikleri bu hadisin ravilerinin sika olduğunu söylemekte ve Taberânî’nin (ö. 360/971) *el-Mucemü’s-sagîr*’de tahrir ettiği bu rivayetin isnadında bulunan Muhammed ibn Kesîr’in zayıf bir ravi olduğunu açıklamaktadır.¹⁷⁵⁹ Şuayb

¹⁷⁵⁰ İbn Şihâb Zührî. Ebû Seleme’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d, İbn Şihab için: “Derler ki: Zührî, sikadır. Hadis, ilim, rivayette, bunların hepsinde fakihtir.” sözünü aktarmıştır. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Fakîh. Hâfız. İtkanı ve büyüklüğünde ittifak vardır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 419; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 445; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 506.

¹⁷⁵¹ Ebû Seleme. Ebû Hureyre’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d ve Ebû Zur’a: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIII, 370; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 115; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 645.

¹⁷⁵² Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 262.

¹⁷⁵³ Nevevî bu hadisi Tirmizî’den naklederek tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 259 (1737); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten 12 (3976). (V, 118); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühd 11 (2317-2318). (IV, 148); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, I, 466 (229); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, III, 128; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, I, 115 (359); III, 188 (2881); VIII, 202 (8402); Taberânî, *el-Mu’cemü’s-sagîr*, II, 118 (884); II, 231 (1080); Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 53-54 (4632-4633); XIII, 268 (10314-10315).

¹⁷⁵⁴ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁷⁵⁵ Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 143-4.

¹⁷⁵⁶ Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber’den –sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

¹⁷⁵⁷ Bkz. Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 53-54.

¹⁷⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 42 (67).

¹⁷⁵⁹ Bkz. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, VIII, 18.

Arnavut (1928-2016), İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivayetin şahid rivayetlerle hasen olduğunu¹⁷⁶⁰, İbn Mâce (ö. 273/887)¹⁷⁶¹ ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965)¹⁷⁶² kitaplarında tahrir ettikleri rivayetlerin ise hasen li-gayrihi olduğunu belirtmektedir.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁷⁶³ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁷⁶⁴ mezkûr hadisin şahid rivayetlerle sahih olduğunu söylemişlerdir. *Hâdî*, söz konusu hadisin sahih olduğunu beyan etmiştir.¹⁷⁶⁵ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁷⁶⁶, *Elbânî* (1914-1999)¹⁷⁶⁷, *Fahl*¹⁷⁶⁸ ve *Halebî*¹⁷⁶⁹ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir yorum yapmamışlardır.

İncelenen rivayette bulunan zayıflık bulunmaktadır. Fakat söz konusu zayıflık diğer rivayetlerle izale edilmiştir.

2.4. 192 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ دِينَارٍ الْكُوفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُصْعَبٍ أَبُو يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْجِهَادِ كَلِمَةَ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ. وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ. وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ.

¹⁷⁶⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 259, 1. dipnot.

¹⁷⁶¹ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 119, 1. dipnot.

¹⁷⁶² Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, I, 466, 1. dipnot.

¹⁷⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 73, 4. dipnot.

¹⁷⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 46, 2. dipnot.

¹⁷⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 36, 6. dipnot.

¹⁷⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 75 (67).

¹⁷⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 46 (68).

¹⁷⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 42 (67).

¹⁷⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 79 (68).

Kâsım ibn Dînâr (h. 250)¹⁷⁷⁰ > Abdurrahman ibn Mus'ab (?)¹⁷⁷¹ > İsrâîl (h. 160)¹⁷⁷² > Muhammed ibn Cuhâde (h. 131)¹⁷⁷³ > Atiyye ibn Sa'd (h. 111)¹⁷⁷⁴ > Ebû Saîd Hudrî (h. 63)¹⁷⁷⁵ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "En büyük cihad, zalim sultanın karşısında adaleti dile getirmektir."*¹⁷⁷⁶

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu konuda Ebû Umâme'den de hadis gelmiştir. Bu hadis bu veçhiyle hasen-garîbdır."¹⁷⁷⁷ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Atiyye ibn

¹⁷⁷⁰ Kâsım ibn Dînâr. Abdurrahman ibn Mus'ab'dan hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 351; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 313; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 450.

¹⁷⁷¹ Abdurrahman ibn Mus'ab. İsrâîl'den hadis almıştır. İbn Kattân: "Meçhulü'l-haldir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir. Tirmizî onun hadisini hasen saymıştır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 404; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 270; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 350; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 348.

¹⁷⁷² İsrâîl. Muhammed ibn Cuhâde'den hadis almıştır. İbn Hanbel'e İsrâîl'in hadiste infıradı sonucu onla ihticac edilip edilmeyeceği sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "İsrâîl hadiste sebtir. Yahyâ gibdir. Münker raviler ondan rivayet etmiştir." demiştir. İbn Maîn: "Kattân İsrâîl'den hadis almazdı." demiştir. Ahmed ibn Sa'd ibn Ebî Meryem, İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Sikadır saduktur." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Salihu'l-hadistir. Hadislerinde leyyindir." demiştir. Başka bir seferinde: "Sikadır saduktur. Hadiste kavî değildir." demiştir. İbn Medîni: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hüccet olmadığı söylenmiştir." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Dedesi Ebû İshâk'tan gayet sağlam şekilde hadis almıştır. Lüzum olursa sadece ondan olan rivayetlerine güvenilir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 262; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 104; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 126.

¹⁷⁷³ Muhammed ibn Cuhâde. Atiyye ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Muhammed ibn Cuhâde sikalardandır." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır. Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 575; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 92; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 471.

¹⁷⁷⁴ Atiyye ibn Sa'd. Ebû Saîd Hudrî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Daifu'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn: "Salihidir." demiştir. Ebû Zur'a: "Leyyindir." demiştir. Ebû Hâtim: "Zayıftır. Hadisi yazılır." demiştir. Nesâî: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Çok hata yapardı. Şî'a'dır. Müdelistir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine zayıftır. İbn Saîd Kattân, İbn Hanbel, Sufyân Sevrî, Ebû Zur'a, bazı rivayetlerde İbn Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî, Cûzecânî, İbn Adî, Ebû Dâvud, İbn Hibbân, Dârekutnî ve Sâcî onu taz'if etmişlerdir. Tevsîk edense sadece İbn Sa'd'dır! 'Saduktur. Hatası çoktur.' ibaresinin nereden geldiğini bilmiyoruz." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 145; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 224; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 393; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 20.

¹⁷⁷⁵ Ebû Saîd Hudrî. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 540; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 147.

¹⁷⁷⁶ Nevevî bu hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 227-228 (11143); XVIII, 131-133 (11587); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten 20 (4011). (V, 144); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Melâhim 17 (4344). (VI, 400); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Fiten 13 (2174). (IV, 45); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 551 (8543).

¹⁷⁷⁷ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

Sa'd'ın zayıf olması, İsrâîl'in de cerh edilmesi nedeniyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Ebû Saîd'den gelen bu rivayetin sıhhati için âlimler şunları demişlerdir: Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'de tahrir ettiği iki rivayetin isnadında bulunan Alî ibn Zeyd'in zayıf bir ravi olmasından dolayı mezkûr hadislerin isnadına zayıf demektedir.¹⁷⁷⁸ Yine Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Tirmizî'nin (ö. 279/892) kitaplarında tahrir ettikleri bu hadislerin isnadının Atiyye'den dolayı zayıf olduğunu, ancak genel olarak bunların sahih li-gayrihi olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁷⁹ Tirmizî muhakkiki Beşşar Avvad da bu hadisin isnadının ravi Atiyye'den dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁸⁰ Hâkim (ö. 405/1014), Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) Alî ibn Zeyd'den hadis tahrir etmediklerini belirtmekte, Zehebî (ö. 748/1348) ise İbn Cüd'ân'ın salihu'l-hadis¹⁷⁸¹ olduğunu söylemektedir.¹⁷⁸²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁷⁸³ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁷⁸⁴ incelenen rivayetin senedindeki Atiyye'den dolayı isnadın zayıf olduğunu, ancak Târik ibn Şihâb ve Ebû Umâme'den bu konuda gelen hadislerin bu hadisi takviye ettiğini belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadise sahih demiştir.¹⁷⁸⁵ *Yûsuf Ali Budeyvi*¹⁷⁸⁶, *Elbânî* (1914-1999)¹⁷⁸⁷, *Fahl*¹⁷⁸⁸ ve *Halebi*¹⁷⁸⁹ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Zikredilen rivayetin metniyle mana olarak aynı olan bir rivayet Ebû Umâme'den rivayet edilmiştir. Bu hadis, İbn Hanbel (ö. 241/855)¹⁷⁹⁰ ve İbn Mâce (ö.

¹⁷⁷⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 228, 3. dipnot; XVIII, 133, 1. dipnot.

¹⁷⁷⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 144, 1. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 400, 2. dipnot.

¹⁷⁸⁰ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 45, 3. dipnot.

¹⁷⁸¹ Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 272.

¹⁷⁸² Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 551.

¹⁷⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 129, 2. dipnot.

¹⁷⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 104, 4. dipnot.

¹⁷⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 71, 7. dipnot.

¹⁷⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvi), 119-120 (194).

¹⁷⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 103 (199).

¹⁷⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 85 (194).

¹⁷⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebi), 127 (199).

¹⁷⁹⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 482 (22158); XXXVI, 541 (22207). Şuayb Arnavut, iki rivayetin de hasen li-gayrihi olduğunu beyan etmektedir.

273/887)¹⁷⁹¹ tarafından tahrir edilmiştir. Yine mana olarak benzer olan bir rivayet de Târik ibn Şihâb'dan gelmiştir.¹⁷⁹² Bu rivayet ise İbn Hanbel (ö. 241/855)¹⁷⁹³ ve Nesâî (ö. 303/915)¹⁷⁹⁴ tarafından tahrir edilmiştir. İncelenen rivayette bulunan zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

2.5. 274 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَّالُ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَعْفِيُّ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ شَيْبِ بْنِ عَرْقَدَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْأَخْوَصِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، أَنَّهُ شَهِدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ، وَذَكَرَ، وَوَعَظَ، فَذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ قِصَّةً، فَقَالَ: أَلَا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا، فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ، إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاصْرُبُوهُنَّ صَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ، فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا، أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئَنَّ فُرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلَا يَأْذَنَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ، أَلَا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

¹⁷⁹¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten 20 (4012). Şuayb Arnavut, bu hadisin isnadına hasen demektir.

¹⁷⁹² Nevevî, bu hadisi Ebû Saîd'in hadisinden sonra tahrir etmiş ve isnadına sahih demiştir. Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 120 (195).

¹⁷⁹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 124-126 (18828, 18830). Şuayb Arnavut, iki hadisin isnadına da sahih demiştir.

¹⁷⁹⁴ Bkz. Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, Bey'at 37 (4209). (VII, 161). Elbânî bu hadise sahih demiştir. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 193 (7786).

Hasan ibn Alî el-Hallâl (h. 242)¹⁷⁹⁵ > Hüseyin ibn Alî el-Cu'fî (h. 203)¹⁷⁹⁶ > Zâide (h. 161)¹⁷⁹⁷ > Şebîb ibn Garkade (?)¹⁷⁹⁸ > Süleymân ibn Amr (?)¹⁷⁹⁹ > Babam (Amr ibn Ahvas) (?)¹⁸⁰⁰ şöyle demiştir: O, Veda Haccında Rasûlullah (s) ile beraber bulunmuştu. Rasûlullah'ın (s) Veda Haccında Allah'a hamdû sena edip bazı öğütler vermiştir. *Rasûlullah (s) bunlardan sonra şöyle demiştir: "Kadınlarınıza iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü onlar sizin yardımınız/korumanız altındadır; onların apaçık bir iffetsizlik yapmaları dışında onlara bir tahakküme hakkınız yoktur. Eğer apaçık bir iffetsizlik yapacak olurlarsa onlarla yataklarınızı ayırın ve onları hafif bir şekilde dövün. Eğer size itaat ederlerse artık ilerisine gitmeyin. Dikkat edin. Sizin kadınların üzerinde haklarınız olduğu gibi, kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediğiniz kişilerden korumaları, izniniz olmadıkça evinize hoşlanmadığınız kimseleri almamalarıdır. Onların sizin üzerinizdeki hakları ise giyinme ve beslenmelerini en güzel şekilde yapmanızdır."*¹⁸⁰¹

¹⁷⁹⁵ Hasan ibn Alî el-Hallâl. Hüseyin ibn Alî el-Cu'fî'den hadis almıştır. Ya'kûb ibn Şeybe, Nesâî ve Ebû Bekr Hatîb: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 259; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 302; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 162.

¹⁷⁹⁶ Hüseyin ibn Alî el-Cu'fî. Zâide'den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 449; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 357; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 167.

¹⁷⁹⁷ Zâide. Şebîb ibn Garkade'den hadis almıştır. Ebû Zur'a: "Saduktur. Ehl-i ilimendir." demiştir. Ebû Hâtim, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 273; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 306; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 213.

¹⁷⁹⁸ Şebîb ibn Garkade. Süleymân ibn Amr'dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Nesâî, İclî ve Ya'kûb ibn Sufyân: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 370; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 263.

¹⁷⁹⁹ Süleymân ibn Amr. Babası Amr ibn Ahvas'dan hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Kattân: "Meçhulü'l-haldir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 212; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 253.

¹⁸⁰⁰ Amr ibn Ahvas. Sahabidir. Rasûlullah'a Veda Haccında şahid olmuştur. Kendisinden sadece oğlu Süleymân ibn Amr hadis almıştır. Amr dört hadis rivayet etmiştir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1161; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 539; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 2; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 492.

¹⁸⁰¹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. İbn Mâce, *es-Sünen*, Nikâh 3 (1851). (III, 57); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Radâ' 11 (1163). (II, 455); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 264 (9124).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-sahihtir.”¹⁸⁰² demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Süleymân ibn Amr, ne kadar İbn Hacer (ö. 852/1449) tarafından makbul¹⁸⁰³ bir ravi addedilse de kendisi meçhul bir ravidir. Bundan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Amr ibn Ahvas’dan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’inde yer alan rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının hasen, hadisin ise sahih li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰⁴ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, bu rivayetin ravilerinden Süleymân ibn Amr’ın muta-baâtta¹⁸⁰⁵ makbul bir ravi olduğunu, fakat bu rivayette teferrüd ettiğini söylemiş, mezkûr hadisin şahid rivayetleri olup onun sıhhatini takviye ettiğini, Tirmizî’nin (ö. 279/892) ise sanki bu hadisin senedinden çok metnine hüküm verdiğini ifade etmiştir.¹⁸⁰⁶

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁸⁰⁷ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁸⁰⁸ bu hadisin şahid bir rivayetinin olduğunu söylemiştir. *Hâdî*, bu hadisin hasen li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁰⁹ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁸¹⁰, *Elbânî* (1914-1999)¹⁸¹¹, *Fahl*¹⁸¹² ve *Halebî*¹⁸¹³ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir değerlendirmeye yapmamışlardır.

¹⁸⁰² Tirmizî’nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

¹⁸⁰³ Zabt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 168.

¹⁸⁰⁴ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, III, 57, 2. dipnot.

¹⁸⁰⁵ Bir hadisin lafızlarına veya manasına uygun başka bir hadisin, öncekinin ravisinden ayrı biri tarafından, tamamen veya kısmen aynı senedle rivayet edilmesi; böylece bu iki hadis ve ravinin birbirini desteklemesi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 228.

¹⁸⁰⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, II, 455-456, 2. dipnot.

¹⁸⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Arnavut), 163, 2. dipnot.

¹⁸⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 142, 2. dipnot.

¹⁸⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Hâdî), 91, 6. dipnot.

¹⁸¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Budeyvî), 146 (276).

¹⁸¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Elbânî), 139 (281).

¹⁸¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Fahl), 110 (276).

¹⁸¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Halebî), 156-157 (281).

Ebû Hurre Rukâşî'nin amcasından bu konuda şahid bir rivayet mevcuttur.¹⁸¹⁴ Beşşar Avvad'ın da dediği gibi incelenen rivayetin isnadındaki zayıflık, başka bir rivayetle takviye edilmiştir.

2.6. 330 ve 1243 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، عَنِ الرَّبَابِ، عَنْ عَمِّهَا سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا أَفْطَرُ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ، فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ تَمْرًا فَلِأَمَاءٍ فَإِنَّهُ طَهُورٌ. وَقَالَ: الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ.

وَفِي الْبَابِ عَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. حَدِيثُ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَالرَّبَابُ هِيَ أُمُّ الرَّائِحِ بِنْتُ صُلَيْعٍ. وَهَكَذَا رَوَى سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، عَنِ الرَّبَابِ، عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا الْحَدِيثِ. وَرَوَى شُعْبَةُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنِ الرَّبَابِ. وَحَدِيثُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَبْنِ عُيَيْنَةَ أَصَحُّ. وَهَكَذَا رَوَى ابْنُ عَوْنٍ، وَهَشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، عَنِ الرَّبَابِ، عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ.

¹⁸¹⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 299 (20695). Şuayb Arnavut, bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin sahih li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir.

Kuteybe ibn Saîd (h. 240)¹⁸¹⁵ > Sufyân ibn Uyeyne (h. 198)¹⁸¹⁶ > Âsım Ahvel (h. 142)¹⁸¹⁷ > Hafsa bint Sîrîn (h. 101)¹⁸¹⁸ > Rebâb bint Suley' (?)¹⁸¹⁹ > Selmân ibn Âmir (h. 100)¹⁸²⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Biriniz iftar edeceğinde orucunu hurma ile açsın, çünkü hurma berekettir. Eğer hurma bulamazsa suyla iftar yap-sın, çünkü su temizdir." Sonra Rasûlullah (s) devam etti: "Yoksula bir şey vermek sadakadır. Akrabaya sadaka vermekte iki sevap vardır: sadaka verme ve akrabalığı gözetme sevabı."*¹⁸²¹

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu konuda İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb, Câbir ve Ebû Hureyre'den rivayet vardır. Selmân ibn Âmir hadisi hasendir. Rebâb, Ummu Râih bint Suley'dir. Aynı hadisi Sufyân Sevrî Âsım'dan, o Hafsa bint Sîrîn'den, o Rebâb'dan, o da Selmân ibn Âmir'den rivayet etmiştir. Bu hadisi yine Şu'be Âsım'dan, o Hafsa'dan,

¹⁸¹⁵ Kuteybe ibn Saîd. Sufyân ibn Uyeyne'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde "Saduktur." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "Takrib"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXIII, 523; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib*, 454.

¹⁸¹⁶ Sufyân ibn Uyeyne. Âsım Ahvel'den hadis almıştır. İbn Medîni: "Zührî'nin ashabından İbn Uyeyne'den daha mutkini yoktur." demiştir. İclî: "Sikadır. Hadiste sebtir." demiştir. İbn Hacer "Takrib"de "Sikadır. Hafızdır. Fakihdir. Hadis rivayetinde imamdır. Hüccettir. Hıfzı ömrünün sonlarına doğru tagayyür etmiştir. Bazen sikalardan tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XI, 177; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 117; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib*.

¹⁸¹⁷ Âsım Ahvel. Hafsa bint Sîrîn'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, İshâk ibn Mansûr, Ebû Zur'a, Muhammed ibn Abdullah ibn Ammâr, İbn Medîni ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrib"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XIII, 485; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, V, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib*, 285.

¹⁸¹⁸ Hafsa bint Sîrîn. Rebâb bint Suley'den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrib"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXV, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib*, 745.

¹⁸¹⁹ Rebâb bint Suley'. Sadece amcası Selmân ibn Âmir'den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Hafsa bint Sîrîn hadis almıştır. Buhârî, Rebâb'la istişhadda bulunmuştur. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrib"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Zehebî 'el-Mizân'da 'Ondan rivayette Hafsa teferrüd etti.' demiştir. Sadece İbn Hibbân onu 'es-Sikât'ta zikretmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXV, 171; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 417; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib*, 747; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takribi't-Tehzib*, IV, 415.

¹⁸²⁰ Selmân ibn Âmir. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 633; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XI, 244; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 137; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 118.

¹⁸²¹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye (658) aittir. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, II, 503 (1278); II, 590 (1357); Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Hüseyin Selîm Esed, 1. bs (Dimeşk: Dâru's-Sekâ, 1996), II, 71 (843); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 349 (9796-9797); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 163-164 (16225-16226); XXVI, 167 (16228); XXVI, 169 (16231-16232); XXVI, 174 (16237); XXVI, 176 (16242); XXIX, 411-412-413 (17870, 17873, 17874, 17876, 17877); Dârimî, *es-Sünen*, II, 1061 (1743); İbn Mâce, *es-Sünen*, Sıyâm 25 (1699). (I, 542); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 21 (2355). (IV, 38); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Zekât 26 (658). (II, 39); Savm 10 (695). (II, 73); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 371-373 (3301-3312); VI, 246-247 (6675-6677); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, VIII, 281 (3515).

o da Rebâb'ı zikretmeden doğruca Selmân ibn Âmir'den rivayet etmiştir. Sufyân Sevrî ve İbn Uyeyne hadisi daha sahihtir. Aynı şekilde İbn Avn ve Hişâm ibn Hassân Hafsa'dan, o Rebâb'dan, o da Selmân'dan bu hadisi rivayet etmiştir.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Rebâb bint Suley'in meçhul olması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca bu rivayet ilk üç ravi arasında mutlak ferd¹⁸²² olarak rivayet edilmiştir.

Selmân ibn Âmir'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadının zayıf ancak hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁸²³ İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan 16242 numaralı hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), Hafsa'nın Selmân ibn Âmir'den hadis almadığını, söz konusu rivayetin isnadının bu inkıtadan dolayı zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹⁸²⁴ Dârimî'nin (ö. 255/869) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadının ceyyid¹⁸²⁵ olduğunu söylemiştir.¹⁸²⁶ İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), Rasûlullah'ın (s) fiilinin sahih, bu rivayetin şahid rivayetlerle birlikte hasen olduğunu açıklamıştır.¹⁸²⁷ Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*'inde yer alan 695 nolu hadis için “hasen-sahih”¹⁸²⁸ demiştir.¹⁸²⁹ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, Rebâb bint Suley'in meçhul bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu beyan etmiştir.¹⁸³⁰ İbn

¹⁸²² Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

¹⁸²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 163, 2. dipnot; XXVI, 164, 1. dipnot; XXVI, 167, 2. dipnot; XXVI, 169, 2. dipnot; XXVI, 170, 1. dipnot; XXVI, 174, 1. dipnot; XXIX, 411, 2. dipnot; XXIX, 412, 5. dipnot; XXIX, 413, 1. dipnot.

¹⁸²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 176, 2. dipnot.

¹⁸²⁵ Hasen li-zatıhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

¹⁸²⁶ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1062, 2. dipnot.

¹⁸²⁷ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 596, 3. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 38, 2. dipnot.

¹⁸²⁸ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kastedtiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kastedtiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahîh derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahîh olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahîh kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahîh derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahîh hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

¹⁸²⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 73.

¹⁸³⁰ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 39, 2. dipnot.

Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'in de yer alan rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Rebâb bint Suley'i müellif dışında kimsenin tevsik etmediği, diğer ravilerin *Sahîh* ravileri olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³¹ Elbânî (1914-1999) bu hadisin zayıf, Rasûlullah'ın (s) fiilinin sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁸³²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁸³³ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁸³⁴ bu rivayetin hükmünün Tirmizî'nin (ö. 279/892) dediği gibi hasen olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin sıhhatinin hasen li-gayrihi olduğunu, hadisin ilk kısmının söz olarak zayıf, fiil olarak sahih ve ikinci kısmının şahid bir rivayet bulunması nedeniyle hasen olduğunu söylemiştir.¹⁸³⁵ *Yûsuf Ali Budeyvî*¹⁸³⁶, *Elbânî (1914-1999)*¹⁸³⁷, *Fahl*¹⁸³⁸ ve *Halebî*¹⁸³⁹ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir değerlendirme yapmamışlardır.

Enes ibn Mâlik'ten Rasûlullah'ın (s) orucunu hurma ile açtığını, bu yoksa su ile açtığını bildiren bir hadis nakledilmiştir.¹⁸⁴⁰ İncelenen hadisin ikinci kısmı olan kısım İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb tarafından rivayet edilmiştir.¹⁸⁴¹ Söz konusu rivayet, Rasûlullah'ın (s) sözü olarak değil, ancak fiili olarak sahih hadisi toplamayı amaç edinen kaynaklarda tahrir edilmiştir. Selmân ibn Âmir, bunu sadece söz olarak aktarmıştır. Rivayetin zayıflığı şahid rivayetlerle giderilmiştir.

¹⁸³¹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VIII, 282, 1. dipnot.

¹⁸³² Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 73; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-za'îfe*, XIII, 852 (6383).

¹⁸³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 182, 1. dipnot.

¹⁸³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 163, 2. dipnot.

¹⁸³⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 103, 4. dipnot.

¹⁸³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 161 (332).

¹⁸³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 158 (337).

¹⁸³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 123 (332).

¹⁸³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 173 (337).

¹⁸⁴⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Süneni Ebî Dâvud*, Savm 22 (2356). (IV, 39). Şuayb Arnavut, hadisin isnadına sahih demiştir.

¹⁸⁴¹ Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Zekât 45 (1000). (II, 694).

2.7. 361 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَالحَسَنُ بْنُ أَبِي كَبْشَةَ البَصْرِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ السَّدُوسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سِنَانٍ الْقَسْمَلِيُّ هُوَ الشَّامِيُّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سَوْدَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ نَادَاهُ مُنَادٍ أَنْ طُبِّتَ وَطَابَ مَمْشَاكَ وَتَبَوَّاتَ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا.

هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَأَبُو سِنَانٍ اسْمُهُ عَيْسَى بْنُ سِنَانٍ، وَقَدْ رَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا مِنْ هَذَا.

Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)¹⁸⁴² > Yûsuf ibn Ya'kûb (h. 201)¹⁸⁴³ > Ebû Sinân Kasmelî (?)¹⁸⁴⁴ > Osmân ibn Ebî Sevde (?)¹⁸⁴⁵ > Ebû Hureyre (h. 57)¹⁸⁴⁶

Hüseyin ibn Ebî Kebşe (h. 250)¹⁸⁴⁷ > Yûsuf ibn Ya'kûb (h. 201) > Ebû Sinân Kasmelî (?) > Osmân ibn Ebî Sevde (?) > Ebû Hureyre (h. 57) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Her kim bir hastayı ziyaret eder veya Allah için sevdiği birini ziyaret*

¹⁸⁴² Muhammed ibn Beşşâr. Yûsuf ibn Ya'kûb'dan hadis almıştır. İclî: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sâlih ve la be'se bih." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 469.

¹⁸⁴³ Yûsuf ibn Ya'kûb. Ebû Sinân Kasmelî'den hadis almıştır. İbn Hanbel, Ebû Hâtim ve Ebû Bekr ibn Ebî Âsım: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur. Salihi'l-hadistir." demiştir. Ebû Dâvud: "Onun hakkında sadece iyi sözler duydum." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Hanbel, onu tevsik etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 482; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 431; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 612; Beşşâr Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 138.

¹⁸⁴⁴ Ebû Sinân Kasmelî. Osmân ibn Ebî Sevde'den hadis almıştır. İshâk ibn Mansûr, Abbâs Dûrî, İbn Maîn ve Nesâî: "Zayıftır." demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. Ebû Zur'a ve Ya'kûb ibn Sufyân: "Leyyinü'l-hadistir." demişlerdir. Ebû Zur'a başka bir seferinde "Muhtelittir. Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Hâtim: "Hadiste kavî değildir." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiş, başka bir seferinde "Hadisinde nekarat var." demiştir. İclî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Leyyinü'l-hadistir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 606; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 211; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 438.

¹⁸⁴⁵ Osmân ibn Ebî Sevde. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Mervân ibn Muhammed: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. Ya'kûb ibn Sufyân onu tevsik etmiştir. İbn Kattân: "Hali bilinmiyor." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 386; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 120; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 384.

¹⁸⁴⁶ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

¹⁸⁴⁷ Hüseyin ibn Ebî Kebşe. Yûsuf ibn Ya'kûb'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Dârekutnî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir:

ederse bir münâdi: 'Dünya hayatın hoş olsun. Ahiretin de hoş olsun. Makamın cennet olsun.' diye seslenir."¹⁸⁴⁸

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis garîbdir. Ebû Sinân'ın ismi Îsâ ibn Sinân'dır. Hammâd ibn Seleme Sâbit'ten, o Ebû Râfi'den, o da Ebû Hureyre'den buna benzer bir hadis rivayet etmiştir." demiştir. İki rivayetin isnadında da raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Sinân Kasmelî'nin leyyin¹⁸⁴⁹ bir ravi olması sebebiyle söz konusu rivayetlerin isnadları zayıf olmuştur.

Ebû Hureyre'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadlarının Ebû Sinân'ın zayıf bir ravi olması dolayısıyla zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁵⁰ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, Ebû Sinân'ın zayıf olduğunu söylemekle iktifa etmiştir.¹⁸⁵¹ İbnü'l-Kattân (ö. 628/1231) bu rivayetin kendi nazarında zayıf hadise daha yakın olduğunu söylemektedir.¹⁸⁵² İbn Hacer (ö. 852/1449), bu hadisin Bezzâr'ın (ö. 292/905) *Bahrü'z-zehhar*'ında Enes ibn Mâlik'den¹⁸⁵³ ceyyid¹⁸⁵⁴ isnadla şahid bir rivayeti bulunduğunu ve daha birçok kaynakta şahid rivayetin olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁵⁵

"Aksine sikadır." Dârekutnî ve İbn Hibbân onu tevsîk etmiştir. Ebû Hâtim ona saduk demiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 380; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 166; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 288.

¹⁸⁴⁸ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV 72 (8325); XIV, 216 (8536); XIV, 292 (8651); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 2 (1443). (II, 436); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Birr ve Sıla 64 (2008). (III, 433); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 228 (2961).

¹⁸⁴⁹ Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 164.

¹⁸⁵⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 72, 1. dipnot; XIV, 216, 3. dipnot; XIV, 292, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 437, 1. dipnot; İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 228, 1. dipnot.

¹⁸⁵¹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 539, 3. dipnot.

¹⁸⁵² Bkz. İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm*, III, 600.

¹⁸⁵³ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XIII, 101 (6466); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VII, 166 (4140). Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin rivayetin isnadındaki Meymûn'u İbn Hibbân dışında kimsenin tevsîk etmediğini, kalan ravilerin sika olduğunu belirtmiştir.

¹⁸⁵⁴ Hasen li-zatıhi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

¹⁸⁵⁵ Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, X, 500.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)¹⁸⁵⁶ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁸⁵⁷ bu hadise Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde şahid bir rivayet bulunduğunu belirtmişlerdir. Elbânî (1914-1999), bu rivayetin isnadının zayıf, ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁵⁸ Hâdî, bu hadisin sıhhatinin sahih li-gayrihi olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁵⁹ Halebî, söz konusu hadisin isnadının zayıf olduğunu, ancak şahid rivayetleri bulunduğunu söylemiştir.¹⁸⁶⁰ Yûsuf Ali Budeyvî, incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.¹⁸⁶¹ Fahl, mezkûr rivayetin ravilerinden Ebû Sinân'ın zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶²

Hastayı ziyaret edenin dönene kadar cennet bahçesinde olduğu Sevbân'dan sahih isnadla rivayet edilmiştir.¹⁸⁶³ İncelenen rivayetin zayıflığı, şahid rivayetler sayesinde giderilmiştir.

2.8. 409 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ مُوَرِّقٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ، وَأَسْمَعُ مَا لَا تَسْمَعُونَ أَطَّتِ السَّمَاءُ، وَحُقَّ لَهَا أَنْ تَنْطَ مَا فِيهَا مَوْضِعُ أَرْبَعِ أَصَابِعٍ إِلَّا وَمَلَكَ وَاصِعُ جَبْهَتُهُ سَاجِدًا لِلَّهِ، وَاللَّهُ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَصَحَحْتُكُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا، وَمَا تَلَدَّدْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرْشِ وَخَرَجْتُمْ إِلَى الصُّعَدَاتِ تَجَازُونَ إِلَى اللَّهِ، لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ شَجَرَةً تُعْصَدُ.

وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنَسٍ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. وَيُرْوَى مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ أَنَّ أَبَا ذَرٍّ، قَالَ: لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ شَجَرَةً تُعْصَدُ.

¹⁸⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 194, 2. dipnot.

¹⁸⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 177, 1. dipnot.

¹⁸⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 171, 1. dipnot.

¹⁸⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 111, 4. dipnot.

¹⁸⁶⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 184, 1. dipnot.

¹⁸⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 171 (362).

¹⁸⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 133, 362. dipnot.

¹⁸⁶³ Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Birr ve Sıla 39 (2568). (IV, 1989).

Ahmed ibn Menî' (h. 244)¹⁸⁶⁴ > Ebû Ahmed Zübeyrî (h. 203)¹⁸⁶⁵ > İsrâîl (h. 160)¹⁸⁶⁶ > İbrâhîm ibn Muhâcir (?)¹⁸⁶⁷ > Mücâhid (h. 102)¹⁸⁶⁸ > Muverrik (h. 105)¹⁸⁶⁹ > Ebû Zerr (h. 32)¹⁸⁷⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Ben sizin göremediklerinizi görüyorum. Gök çatırdadı, bunda haklıydı. Orada her dört parmaklık yere Allah'a secde etmek için bir melek durmuştur. Vallahi eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız; yatakta eşlerinizden zevk alamaz, yüksek sesle Allah'a yalvararak yollara düşerdiniz. Bu yüzden ben bile kesilip yok edilen bir ağaç olmayı istedim."*¹⁸⁷¹

¹⁸⁶⁴ Ahmed ibn Menî'. Ebû Ahmed Zübeyrî'den hadis almıştır. Nesâî ve Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 85.

¹⁸⁶⁵ Ebû Ahmed Zübeyrî. İsrâîl'den hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Sikadır." derken, başka bir seferinde "Leyse bihi be's." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Ebû Zur'a ve İbn Hirâş: "Saduktur." demişlerdir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 476; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 254; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 487.

¹⁸⁶⁶ İsrâîl. İbrâhîm ibn Muhâcir'den hadis almıştır. İbn Hanbel'e İsrâîl'in hadiste infıradı sonucu onla ihticac edilip edilmeyeceği sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "İsrâîl hadiste sebtir. Yahyâ gibidir. Münker raviler ondan rivayet etmiştir." demiştir. İbn Maîn: "Kattân İsrâîl'den hadis almazdı." demiştir. Ahmed ibn Sa'd ibn Ebî Meryem, İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Sikadır saduktur." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Salihu'l-hadistir. Hadislerinde leyyindir." demiştir. Başka bir seferinde: "Sikadır saduktur. Hadiste kavî değildir." demiştir. İbn Medînî: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hüccet olmadığı söylenmiştir." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Dedesi Ebû İshâk'tan gayet sağlam şekilde hadis almıştır. Lüzum olursa sadece ondan olan rivayetlerine güvenilir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 262; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 104; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 126.

¹⁸⁶⁷ İbrâhîm ibn Muhâcir. Mücâhid'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve Sufyân Sevrî: "La be'se bih." demişlerdir. İbn Maîn: "Zayıftır." demiştir. İclî: "Câizu'l-hadistir." demiştir. Nesâî: "Hadiste kavî değildir." demiş, başka bir seferinde "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Adî: "Zayıflardandır. Hadisi yazılır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Hıfzı leyyindir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şöyle demişlerdir: "Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde kendisine itibar edilir. İbn Maîn, İbn Hibbân ve Dârekutnî onu taz'if etmişlerdir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 211; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 167; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 94; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 100.

¹⁸⁶⁸ Mücâhid. Muverrik'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer: "Sikadır. İlim ve tefsirde imamdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 228; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 520.

¹⁸⁶⁹ Muverrik. Ebû Zerr'den hadis almıştır. Nesâî, İbn Sa'd ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 16; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 331; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 549.

¹⁸⁷⁰ Ebû Zerr. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 252; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 90; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 611.

¹⁸⁷¹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 405-406 (21516); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd 19 (4190). (V, 283); Tirmizî, *el-Câmiü'l-*

Tirmizî (ö. 279/892) şöyle demiştir: “Bu konuda Ebû Hureyre, Âişe, İbn Abbâs ve Enes’ten rivayet vardır. Bu hadis hasen-garîbdır.¹⁸⁷² Ebû Zerr’den bu hadis başka vecihle¹⁸⁷³ rivayet edilmiş o: ‘Kesilip yok edilen bir ağaç olmayı istedim’ demiştir.” Raviler arasında ittisal mevcuttur. İbrâhîm ibn Muhâcir zayıf, İsrâîl hakkında da cerh olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Ebû Zerr’den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Muverrik’in Ebû Zerr’den hadis almadığı için bu rivayetin isnadının munkatı olduğunu ama hadisin hasen li-gayrihi olduğunu söylemekte¹⁸⁷⁴; İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’inde yer alan rivayet içinse buna ek olarak isnaddaki İbrâhîm ibn Muhâcir’in zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁷⁵ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, İbrâhîm ibn Muhâcir’in zayıf bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadının da zayıf olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁷⁶ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği rivayetlerin sahih isnada sahip olduğunu söylemiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise 3883 nolu rivayette sükût etmiş diğerlerinde ise onun hükmüne muvafakat etmiştir.¹⁸⁷⁷

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁸⁷⁸ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁸⁷⁹ bu rivayetin senedinin hasen olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, hadisin “yatakta eşlerinizden zevk alamaz” cümlesi hariç kalanının hasen olduğunu ifade

kebir, Zühd 9 (2312). (IV, 145); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 554 (3883); IV, 587 (8633); IV, 623 (8726).

¹⁸⁷² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁸⁷³ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

¹⁸⁷⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 406, 1. dipnot.

¹⁸⁷⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, V, 283, 5. dipnot.

¹⁸⁷⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 145, 2. dipnot.

¹⁸⁷⁷ Bkz. Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 554 (3883); IV, 587 (8633); IV, 623 (8726).

¹⁸⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 213, 3. dipnot.

¹⁸⁷⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 197, 1. dipnot.

etmektedir.¹⁸⁸⁰ Halebî, bu hadisin sahih, şahid ve tarihinin¹⁸⁸¹ çok olduğunu söylemektedir.¹⁸⁸² Yûsuf Ali Budeyyî¹⁸⁸³, Elbânî (1914-1999)¹⁸⁸⁴ ve Fahl¹⁸⁸⁵ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

İncelenen hadisin “Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız.” cümlesi Enes ibn Mâlik’ten rivayet edilmiştir.¹⁸⁸⁶ Yine bu rivayetin ilk cümlesi olan “Ben sizin göremediklerinizi görüyorum. Gök çatırdadı, bunda haklıydı. Orada her dört parmaklık yere Allah’a secde etmek için bir melek durmuştur.” kısmı da Elbânî (1914-1999) tarafından farklı tarikleri verilerek tashih edilmiştir.¹⁸⁸⁷ Hadisin tamamı Elbânî (1914-1999) tarafından önce zayıf hadisleri topladığı eserinde tahrir edilmiş¹⁸⁸⁸, ardından sahih hadisleri topladığı eserinde tahrir edilmiştir.¹⁸⁸⁹ Söz konusu edilen rivayetin isnadındaki zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

2.9. 412 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُؤَيْدٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ أَبُو الْعَلَاءِ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ أَنْعَمَ وَصَاحِبُ الْقَرْنِ قَدْ التَّقَمَ الْقَرْنَ وَاسْتَمَعَ الْإِذْنَ مَتَى يُؤْمَرُ بِالنَّفْخِ فَيَنْفُخُ فَكَانَ ذَلِكَ ثَقُلَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ هُمْ: قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

¹⁸⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 122, 1. dipnot.

¹⁸⁸¹ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

¹⁸⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 200, 1. dipnot.

¹⁸⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyyî)*, 185-186 (406).

¹⁸⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 189 (411).

¹⁸⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 145 (406).

¹⁸⁸⁶ Bkz. Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Tefsîr 119 (4621). (VI, 54); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Fedâil 134 (2359). (IV, 1832).

¹⁸⁸⁷ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, II, 506 (852); III, 49 (1059-1060).

¹⁸⁸⁸ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, IV, 261 (1780).

¹⁸⁸⁹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, IV, 299 (1722).

Suveyd ibn Nasr (h. 240)¹⁸⁹⁰ > İbn Mubârek (h. 181)¹⁸⁹¹ > Hâlid Ebû'l-Alâ' (?)¹⁸⁹² > Atiyye ibn Sa'd (h. 111)¹⁸⁹³ > Ebû Saîd Hudrî (h. 63)¹⁸⁹⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Nasıl nimetlenirim! Sûr sahibinin sûru ağzında, ne zaman üfleyeceğine dair emir beklemektedir. Emir verilince hemen üfleyecektir."* Sanki bu, Nebi'nin (s) ashabına çok ağır gelmişti. *Bunun üzerine Nebi (s) onlara şunu deyiniz buyurdu: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Allah'a tevekkül etmişizdir."*¹⁸⁹⁵

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis hasendir. Bu hadis, Atiyye'nin Ebû Saîd'den onun da Rasûlullah'tan (s) başka bir vecihle¹⁸⁹⁶ buna benzer olarak rivayet edilmiştir." demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Atiyye ibn Sa'd'ın zayıflığı sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

¹⁸⁹⁰ Süveyd ibn Nasr. İbn Mubârek'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

¹⁸⁹¹ İbn Mubârek. Hâlid Ebû'l-Alâ'dan hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹⁸⁹² Hâlid Ebû'l-Alâ'. Atiyye ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Zayıftır." demiştir. Ebû Hâtim: "Mahalli sıdkdır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiş ve "Hata yapardı ve vehmi vardı." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Teşeyyu ile itham edilmiştir. Sonradan ihtilat etmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İbn Maîn onu taz'if etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 94; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 98; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 188; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 346.

¹⁸⁹³ Atiyye ibn Sa'd. Ebû Saîd Hudrî'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Daifu'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn: "Salihtir." demiştir. Ebû Zur'a: "Leyyindir." demiştir. Ebû Hâtim: "Zayıftır. Hadisi yazılır." demiştir. Nesâî: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Çok hata yapardı. Şî'idir. Müdelistir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine zayıftır. İbn Saîd Kattân, İbn Hanbel, Sufyân Sevrî, Ebû Zur'a, bazı rivayetlerde İbn Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî, Cûzecânî, İbn Adî, Ebû Dâvud, İbn Hibbân, Dârekutnî ve Sâcî onu taz'if etmişlerdir. Tevsîk edense sadece İbn Sa'd'dır! 'Saduktur. Hatası çoktur.' ibaresinin nereden geldiğini bilmiyoruz." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 145; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 224; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 393; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 20.

¹⁸⁹⁴ Ebû Saîd Hudrî. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîlberr, *el-İstîâb*, II, 540; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 147.

¹⁸⁹⁵ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye (2431) aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 89 (11039); XVIII, 228 (11696); İbn Mâce, *es-Sünen*, Züh'd 33 (4273). (V, 338); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Sıfatu'l-Kıyâme 8 (2431). (IV, 226); Tefsîr 40 (3243). (V, 290); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 105 (823); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 603 (8678).

¹⁸⁹⁶ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 329.

Ebû Saîd Hudrî'den tahrir edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu yorumları yapmışlardır: Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği iki hadis ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği hadis için seneddeki Atiyye'nin zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu, ancak genel olarak hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹⁷ Beşar Avvad, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği iki hadisin de isnadında bulunan Atiyye'den dolayı bu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁹⁸ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahih*'inde tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartına göre bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁸⁹⁹ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayetin isnadında bulunan Ebû Yahyâ Temimî'nin (gibi zayıf bir ravinin) olmaması durumunda hadisin Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartlarına uygun olacağını belirtmiş, Zehebî (ö. 748/1348) de Ebû Yahyâ'nın "vâh"¹⁹⁰⁰ olduğunu söylemiştir.¹⁹⁰¹ Heysemî (ö. 807/1405) bu hadisi Taberânî'nin (ö. 360/971) İbn Abbas'tan¹⁹⁰², yine Taberânî (ö. 360/971) ve İbn Hanbel'in (ö. 241/855) Zeyd ibn Erkam'dan¹⁹⁰³ rivayet ettiğini belirtmiş ve bu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu söylemiştir.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁹⁰⁴ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁹⁰⁵ bu rivayetin senedinde bulunan Atiyye'den dolayı isnadın zayıf olduğunu, ama bu hadisin şahid rivayetlerle sahih olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadise sahih demiştir.¹⁹⁰⁶ Halebî, bu hadisin birçok şevahidinin olduğunu söylemekte, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) söz konusu hadise ceyyid¹⁹⁰⁷ dediğini ve İbn Hacer'in (ö.

¹⁸⁹⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 89, 4. dipnot; XVIII, 228, 2. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 338, 1. dipnot.

¹⁸⁹⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 227, 2. dipnot; V, 290, 4. dipnot.

¹⁸⁹⁹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, III, 105, 1. dipnot.

¹⁹⁰⁰ Cerhin Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 327.

¹⁹⁰¹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 603.

¹⁹⁰² Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VII, 131.

¹⁹⁰³ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 330.

¹⁹⁰⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 214, 3. dipnot.

¹⁹⁰⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 198, 2. dipnot.

¹⁹⁰⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 122, 4. dipnot.

¹⁹⁰⁷ Hasen li-zatıhi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

852/1449) bu rivayeti hasen saydığını aktarmaktadır.¹⁹⁰⁸ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁹⁰⁹, Elbânî (1914-1999)¹⁹¹⁰ ve Fahl¹⁹¹¹ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

İncelenen bu rivayet İbn Abbâs¹⁹¹² ve Zeyd ibn Erkam'dan¹⁹¹³ da rivayet edilmiştir. İncelenen zayıf isnadı olan bu rivayet, şahid rivayetlerle desteklenerek zayıflıktan kurtulmuştur.

2.10. 413 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي النَّضْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو فَرَوَةَ يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ التَّمِيمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي بُكَيْرُ بْنُ فَيْرُوزَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَافَ أَذْلَجَ، وَمَنْ أَذْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ، أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِيَةً، أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةُ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي النَّضْرِ.

¹⁹⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 202, 1. dipnot.

¹⁹⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 186-187 (409).

¹⁹¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 190 (414).

¹⁹¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 146 (409).

¹⁹¹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 145 (3008). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf olduğunu ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.

¹⁹¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 91 (19345). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf ancak hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

Ebû Bekr ibn Ebî Nadr (h. 245)¹⁹¹⁴ > Ebû Nadr (h. 207)¹⁹¹⁵ > Ebû Akîl (h. 180)¹⁹¹⁶ > Ebû Ferve Yezîd ibn Sinân (h. 155)¹⁹¹⁷ > Bukeyr ibn Feyrûz (?)¹⁹¹⁸ > Ebû Hureyre (h. 57)¹⁹¹⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Kim gecikmekten korkarsa geceden yola çıkar. Geceden yola çıkan hedefine ulaşır. Dikkat edin Allah’ın vereceği şey değerlidir. Dikkat edin Allah’ın vereceği şey cennettir.”*¹⁹²⁰

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdır.¹⁹²¹ Ebû Nadr dışında aynı tabakadan¹⁹²² bu hadisi rivayet eden bir kimseyi bilmiyoruz.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Ferve Yezîd ibn Sinân’ın zayıf olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, Ebû Fervete’nin zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir.¹⁹²³

¹⁹¹⁴ Ebû Bekr ibn Ebî Nadr. Dedesi Ebû Nadr’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği “*Tehzîbü’l-Kemâl*”de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: “İbn Hibbân ‘*es-Sikât*’ta onu zikretmiştir. İbn Merdeveyh, Zehebî ve İbn Hacer onu tevsik etmiştir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIII, 149, XXXIII, 151, 4. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 42; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 625.

¹⁹¹⁵ Ebû Nadr. Ebû Akîl’den hadis almıştır. İbn Maîn, Muhammed ibn Sa’d, İbn Medînî ve Ebû Hâtim: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 18; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 570.

¹⁹¹⁶ Ebû Akîl. Ebû Ferve Yezîd ibn Sinân’dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Ebî Hayseme, İbn Maîn, Ebû Dâvud ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde “Münkeru’l-hadistir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 323; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 314.

¹⁹¹⁷ Ebû Ferve Yezîd ibn Sinân. Bukeyr ibn Feyrûz’dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn ve İbn Medînî: “Zayıftır.” demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde “Hadisi bir şey değildir.” demiştir. Buhârî: “Mukâribu’l-hadistir.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır. Metruku’l-hadistir.” demiştir. Ukaylî: “Hadislerine tabi olunmaz.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 155; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 335; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 602.

¹⁹¹⁸ Bukeyr ibn Feyrûz. Ebû Hureyre’den hadis almıştır. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta onu zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine saduktur. Onu cerhedeni bilmiyoruz.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 250; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 494; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 128; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 184.

¹⁹¹⁹ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîlber, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 262.

¹⁹²⁰ Nevevî bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Sıfatu’l-Kıyâme 18 (2450). (IV, 241); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 343 (7851).

¹⁹²¹ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁹²² Yaş ve öğrenimde (isnadda) veya sadece öğrenimde birbirine yakın olan kimselerden oluşan küme, grup. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 297.

¹⁹²³ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 242, 1. dipnot.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁹²⁴ ve Dekkâk ile Rabâh¹⁹²⁵ bu rivayetin senedindeki Yezîd ibn Sinân'ın zayıf bir ravi olduğunu ancak, Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği Ebû İbn Ka'b hadisinin bunu takviye ettiğini ve şahid rivayeti olduğunu, dolayısıyla bu hadisin hasen seviyesine çıktığını söylemişlerdir. Hâdî, söz konusu hadise sahih li-gayrihi demektedir.¹⁹²⁶ Halebî, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'de tahrir ettiği rivayetin isnadının Ebû Ferve'den dolayı zayıf olduğunu ancak bu rivayetin şahid rivayetlerle takviye edildiğini belirtmektedir.¹⁹²⁷ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁹²⁸, Elbânî (1914-1999)¹⁹²⁹ ve Fahl¹⁹³⁰ incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Rivayetin mutabi'i konumunda olan Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği rivayet için musannif: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir." demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de ona muvafakat etmiştir.¹⁹³¹ Şahid olan rivayeti ise *el-Müstedrek*'te 7852 nolu rivayet olarak tahrir etmiştir. Bu rivayetin sıhhati hakkında Hâkim (ö. 405/1014) bir şey dememiş, Zehebî (ö. 748/1348) de sükût etmiştir.¹⁹³² Elbânî (1914-1999) de bu hadisin şahid rivayetle hasen seviyesine çıktığını belirtmektedir.¹⁹³³ İncelenen rivayetin zayıflığı mutabi'i¹⁹³⁴ sayesinde zayıflıktan kurtulmuştur.

2.11. 474 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبِي السَّفَرِ، حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَمْرٍو الْقُرَشِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذُلِّي

¹⁹²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 215, 1. dipnot.

¹⁹²⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 198, 4. dipnot.

¹⁹²⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 123, 1. dipnot.

¹⁹²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 202, 2. dipnot.

¹⁹²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 187 (410).

¹⁹²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 190 (410).

¹⁹³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 146 (410).

¹⁹³¹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 343 (7851).

¹⁹³² Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 343 (7852).

¹⁹³³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 637; V, 442.

¹⁹³⁴ Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahâbi ravisi aynı olmak kaydıyla, başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahâbi ravisi farklı olursa ona, daha ziyade şahid adı verilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 230.

عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "ارْزُقْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَارْزُقْ فِيهَا فِي أَيِّدِي النَّاسِ يُحِبُّوكَ"

Ebû Ubeyde ibn Ebî Sefer (h. 258)¹⁹³⁵ > Şihâb ibn Abbâd (h. 224)¹⁹³⁶ > Hâlid ibn Amr (?)¹⁹³⁷ > Sufyân Sevrî (h. 161)¹⁹³⁸ > Ebû Hâzim (h. 140)¹⁹³⁹ > Sehl ibn Sa'd (h. 88)¹⁹⁴⁰ şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (s) yanına bir adam geldi ve "Allah'ın Rasûlü, bana öyle bir amel göster ki onu yaptığımda Allah da, insanlar da beni sevsin." *Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle dedi: "Dünyadan yüz çevir ki Allah seni sevsin. İnsanların ellerindekinden yüz çevir ki insanlar da seni sevsin."*¹⁹⁴¹

¹⁹³⁵ Ebû Ubeyde ibn Ebî Sefer. Şihâb ibn Abbâd'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Şeyhdir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Vehmi vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde onunla itibar edilir. Nesâî: 'Kavî değildir.' demiştir. İbn Hibbân dışında onu tevsik eden yoktur." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 367; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 48; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 81; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 67.

¹⁹³⁶ Şihâb ibn Abbâd. Hâlid ibn Amr'dan hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve Cezerî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 573; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 367; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 269.

¹⁹³⁷ Hâlid ibn Amr. Sufyân Sevrî'den hadis almıştır. İbn Maîn ondan hadis yazmıştır ama rivayette bulunmamıştır. İbn Hanbel: "Münkeru'l-hadistir. Sika değildir. Batıl hadisler rivayet ederdi." demiştir. İbn Maîn: "Hadisi bir şey değildir. Kezzâbdır, yalan söyledir. Şu'be'den olan hadisleri mevzûdur." demiştir. Sâcî, Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a: "Münkeru'l-hadistir." demişlerdir. Nesâî: "Sika değildir." demiştir. Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: "Hadis uydururdu." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiş, "ed-Duâfâ" kitabında: "Sikalardan tek kaldığı hadisler mevzûattandır. Onun haberiyle ihticac etmek helal değildir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "İbn Maîn, onda yalan olduğunu söylemiş, Sâlih Cezere ve başkaları onu hadis uyduranlara nisbet etmiştir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 138; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 109; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 189.

¹⁹³⁸ Sufyân Sevrî. Ebû Hâzim'den hadis almıştır. Vekî: "Sufyan nazarımda en hafızıdır." demiştir. İbn Mubarek: "Sufyan'dan daha efdalinden hadis yazmadım." demiştir. Tercemesinde birçok muhaddisin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır. Fakîhdir. Âbiddir. İmâmdır. Hüccettir. Arada tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 244.

¹⁹³⁹ Ebû Hâzim. Sehl ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî, İclî ve Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 172; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 143; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 247.

¹⁹⁴⁰ Sehl ibn Sa'd. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 664; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 188; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 252; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 167.

¹⁹⁴¹ Nevevî bu hadisi İbn Mâce'den tahrir etmiştir. Sened ve metin İbn Mâce'ye aittir. İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd 1 (4102). (V, 225); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 348 (7873).

Raviler arasında ittisal mevcut olmakla birlikte bu rivayetin isnadında kezzâb (yalancı)¹⁹⁴² bir ravi olan Hâlid ibn Amr ile zayıf bir ravi olan Ebû Ubeyde ibn Ebî Sefer vardır. Bu raviler nedeniyle incelenen rivayetin isnadı münkerdir.¹⁹⁴³ Nevevî (ö. 676/1277), söz konusu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴⁴ Galiba Nevevî (ö. 676/1277), sadece söz konusu rivayetin isnadı için değil, bu hadisin genel hükmünü ifade etmiştir; yoksa incelenen rivayetin isnadında bulunan kezzâb bir raviyi bilmesi onun ilmine uzak görünmektedir. Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadının çok zayıf olduğunu, Hâlid ibn Amr'ın metruk¹⁹⁴⁵ ve bazılarına göre yalancı olduğunu söylemektedir.¹⁹⁴⁶ Beşşar Avvad ise, bu rivayetin isnadının çok zayıf olduğunu, Hâlid ibn Amr'ın yalancılıkla itham edildiğini ve uydurmacı olduğunu belirtmiş, ayrıca Ebû Hâtim'in (ö. 277/890) bu hadise "bâtıl"¹⁹⁴⁷ dediğini nakletmiştir.¹⁹⁴⁸ Hâkim (ö. 405/1014) ise *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği hadis için: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Şeyhân (Buhârî, Müslim) tahrir etmemiştir." demiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise: "Hâlid ibn Amr hadis uydurucusudur." demiştir.¹⁹⁴⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), ravilerden Hâlid ibn Amr'ın kizble itham edildiğini (ittihâmu'r-râvî bi'l-kizb)¹⁹⁵⁰ ancak, bu rivayeti mürsel bir şahidin takviye edip onu hasen seviyesine getirdiğini belirtmektedir.¹⁹⁵¹ *Dekkâk ile Rabâh*¹⁹⁵² ve *Elbânî* (1914-1999)¹⁹⁵³ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, fakat şahid bir rivayetin onu hasen seviyesine yükselttiğini söylemişlerdir.

¹⁹⁴² Cerhin, Zehebî ve Irâkî'ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 150.

¹⁹⁴³ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

¹⁹⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 208 (472).

¹⁹⁴⁵ Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁹⁴⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 225, 1. dipnot.

¹⁹⁴⁷ Uydurma (mevzû') hadis manasına kullanılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 39.

¹⁹⁴⁸ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen (Beşşar)*, V, 552, 4102. dipnot.

¹⁹⁴⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 348.

¹⁹⁵⁰ Hadis rivayeti dışındaki konularda yalan söylediği görülen bir ravinin, hadis rivayetinde de yalan söyleyebileceği düşünülerek bununla suçlanması. Bu durum, raviyi adalet yönünden cerh etme sebeplerinin en ağırlarından biridir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 144.

¹⁹⁵¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 242, 2. dipnot.

¹⁹⁵² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 229, 3. dipnot.

¹⁹⁵³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 217, 1. dipnot.

Hâdî, bu hadisin sahih li-gayrihi olduğunu beyan etmiştir.¹⁹⁵⁴ Halebî, söz konusu hadisin sıhhatinin tıpkı müellifinin dediği gibi hasen olduğunu söylemiştir.¹⁹⁵⁵ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁹⁵⁶ ve Fahl¹⁹⁵⁷ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

Elbânî (1914-1999), bu hadisi *Silsiletü 'l-ehâdîsi 's-sahiha*'da uzunca tetkik etmiş ve sonuç olarak mezkûr hadisin mürsel bir şahitle sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁹⁵⁸ İsnadı çok zayıf olan bu rivayet, şahid bir rivayetle takviye edilerek en azından metni zayıflıktan kurtulmuştur.

2.12. 479 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ. وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ.

Kuteybe ibn Saîd (h. 240)¹⁹⁵⁹ > Abdülhamîd ibn Süleymân (?)¹⁹⁶⁰ > Ebû Hâzim (h. 140)¹⁹⁶¹ > Sehl ibn Sa'd (h. 88)¹⁹⁶² şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Eğer*

¹⁹⁵⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Hâdî)*, 138, 5. dipnot.

¹⁹⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Halebî)*, 225, 1. dipnot.

¹⁹⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Budeyvî)*, 208 (472).

¹⁹⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn (Fahl)*, 165 (471).

¹⁹⁵⁸ Bkz. Elbânî, *Silsiletü 'l-ehâdîsi 's-sahiha*, II, 627.

¹⁹⁵⁹ Kuteybe ibn Saîd. Abdülhamîd ibn Süleymân'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde "Saduktur." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XXIII, 523; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, VIII, 358; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü 't-Tehzîb*, 454.

¹⁹⁶⁰ Abdülhamîd ibn Süleymân. Ebû Hâzim'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Bir şey değildir." demiştir. Alî ibn Medînî: "O ve kardeşi zayıftır." demiştir. Ebû Davud ve Nesâî'nin bir kavline göre: "Sika değildir." Nesâî'nin bir kavline göre de: "Zayıftır." Sâlih ibn Muhammed Esedî: "Daifu'l-hadistir." demiştir. İbn Adî: "Hadisi yazılır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XVI, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, VI, 116; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü 't-Tehzîb*, 333.

¹⁹⁶¹ Ebû Hâzim. Sehl ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî, İcîl ve Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XI, 172; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, IV, 143; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü 't-Tehzîb*, 247.

¹⁹⁶² Sehl ibn Sa'd. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 664; Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XII, 188; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, IV, 252; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 167.

dünya Allah katında bir sinek kanadı kadar değerli olsaydı dünyada hiçbir kâfire bir içim su bile vermezdi.”¹⁹⁶³

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu konuda Ebû Hureyre’den de rivayet vardır. Bu hadis bu veçhiyle sahih-garîbdır.”¹⁹⁶⁴ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdülhamîd ibn Süleymân’ın zayıf bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu yorumları yapmaktadır: İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Ebû Hâzim’in zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ancak hadisin başka tarik¹⁹⁶⁵ ve şahid rivayetleri olması münasebetiyle hasen seviyesinde çıktığını belirtmiştir.¹⁹⁶⁶ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, musannifin hadise verdiği hükmün yanlış olduğunu ve Abdülhamîd ibn Süleymân’ın zayıf olduğunu beyan etmektedir.¹⁹⁶⁷ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*’te tahrir ettiği bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, ancak Zehebî (ö. 748/1348) bu rivayetin ravilerinden Zekeriyya ibn Manzûr’un zayıf bir ravi olduğunu söylemektedir.¹⁹⁶⁸

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁹⁶⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁹⁷⁰ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, fakat birçok şahid rivayeti olduğundan dolayı sıhhatinin hasene çıktığını söylemişlerdir. *Hâdî*, bu hadise sahih

¹⁹⁶³ Nevevî bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd 3 (4110). (V, 230); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühd 13 (2320). (IV, 150); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, IV, 341 (7847); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, VI, 178 (5921).

¹⁹⁶⁴ Ravilerinden birinin tek başına rivayet etmiş olduğu hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 271.

¹⁹⁶⁵ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

¹⁹⁶⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 230, 1. dipnot.

¹⁹⁶⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 150, 3. dipnot.

¹⁹⁶⁸ Bkz. Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, IV, 341.

¹⁹⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 244, 1. dipnot.

¹⁹⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 229, 3. dipnot.

demıştır.¹⁹⁷¹ Halebî, mezkûr hadisin sâbit¹⁹⁷² olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷³ Yûsuf Ali Budeyvî¹⁹⁷⁴, Elbânî (1914-1999)¹⁹⁷⁵ ve Fahl¹⁹⁷⁶ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*'da incelenen hadisin tariklerini uzun bir incelemeye tâbi tuttuktan sonra “Şüphesiz bu hadisin bütün tarikleri onun sahih olduğunu gösterir.” demıştır.¹⁹⁷⁷ Anlaşıldığı üzere, incelenen rivayetin zayıflığı mutabi ve şahidler sayesinde takviye edilmiş ve zayıflıktan kurtulmuştur.

2.13. 513 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ، وَحُمُودُ بْنُ خَدَّاشٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي شُمَيْلَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحْصِنِ الْحَطْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوتٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مَرْوَانَ بْنِ مُعَاوِيَةَ. وَحِيزَتْ: جُمِعَتْ حَدَّثَنَا بِذَلِكَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، نَحْوُهُ.

¹⁹⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 139, 4. dipnot.

¹⁹⁷² Sahih veya hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 261.

¹⁹⁷³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 226, 1. dipnot.

¹⁹⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 209 (477).

¹⁹⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 218 (480).

¹⁹⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 166 (476).

¹⁹⁷⁷ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 301.

Amr ibn Mâlik (h. 229)¹⁹⁷⁸ > Mervân ibn Muâviye (h. 193)¹⁹⁷⁹ > Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle (?)¹⁹⁸⁰ > Seleme ibn Ubeydullah (?)¹⁹⁸¹ > Ubeydullah ibn Mihsan (?)¹⁹⁸²

Mahmûd ibn Hidâş (h. 250)¹⁹⁸³ > Mervân ibn Muâviye (h. 193) > Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle (?) > Seleme ibn Ubeydullah (?) > Ubeydullah ibn Mihsan (?) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Sizden biriniz can ve malından emin, sağlıklı ve bir günlük yiyeceği yanında olarak sabahlarsa, sanki bütün dünya ona verilmiş gibi olur."*¹⁹⁸⁴

¹⁹⁷⁸ Amr ibn Mâlik. Mervân ibn Muâviye'den hadis almıştır. Ebû Zur'a ondan rivayeti terketmiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve "Garîb rivayetleri ve hataları vardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 207; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 95; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 426.

¹⁹⁷⁹ Mervân ibn Muâviye. Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Ya'kûb ibn Şeybe ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Medîni: "Ma'ruf ravilerden rivayet ederse sika, meçhul ravilerden rivayet ederse zayıftır." demiştir. İclî: "Sikadır sebtir. Ma'rufardan hadis rivayet ederse sahih, meçhullerden hadis rivayet ederse bir şey değildir." demiştir. Ebû Hâtim: "Saduktur. Sıdkını götürmez. Meçhul şeyhlerden çokça rivayeti vardır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Şeyhlerin isminde tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 403; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 363; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 526.

¹⁹⁸⁰ Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle. Seleme ibn Ubeydullah'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Meşhurdur." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 196; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 342.

¹⁹⁸¹ Seleme ibn Ubeydullah. Sadece babasından hadis almıştır. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. İbn Hanbel: "Onu bilmiyorum." demiştir. Ukaylî: "Hadislerine uyulmaz." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 295; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 148; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 247.

¹⁹⁸² Ubeydullah ibn Mihsan. Buhârî "*et-Tarihü'l-kebir*"de onun sahabi olduğunu söylemiştir. İbn Hacer "*el-İsâbe*"de İbn Hibbân'ın onun sahabi olduğunu söylediğini, ancak İbn Seken'in bu konuya dair isnaddan sarf-ı nazar edilmesi gerektiği sözünü aktarmıştır. İbn Hacer ardından Tirmizî'nin tahrir ettiği incelediğimiz hadisi nakletmektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sahabiliği konusunda ihtilaf vardır. Bir hadisi vardır." demiştir. Moğultay ibn Kılıç, onun sahabiliği konusunda ihtilaf olduğunu belirtmiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Deriz ki: Sahabi olduğu nasıl sahih oluyor? Sadece meçhul olan oğlu Seleme ibn Ubeydullah'ın rivayet ettiği bir zayıf hadisle biliniyor. O da oğlu gibi meçhuldür." demişlerdir. Bkz. Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, V, 372; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 33; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 390; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 334; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320; Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 166; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 261.

¹⁹⁸³ Mahmûd ibn Hidâş. Mervân ibn Muâviye'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır. La be'se bihtir." demiştir. Ezdî: "O, ehl-i sıdkdandır ve sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Maîn, Ezdî ve Zehebî onu tevsik etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 298; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 522; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 352.

¹⁹⁸⁴ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. İbn Mâce, *es-Sünen*, Züh'd 9 (4141). (V, 253); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Züh'd 34 (2346). (IV, 167).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdır.¹⁹⁸⁵ Bu hadisi sadece Mervân ibn Muâviye’den biliyoruz. Buhârî (ö. 256/870): ‘Bize Humeydî tahdis¹⁹⁸⁶ etti. O da ‘Mervân ibn Muâviye tahdis etti.’ diyerek buna benzer bir hadis rivayet etmiştir.” demıştır. İki rivayetin isnadında da raviler arasında ittisal mevcuttur. Bu rivayetlerin ravilerinden biri olan Ubeydullah ibn Mihsan’ın sahâbi olup olmadığı tartışmalı olup, olmaması ağır basmaktadır ve kendisi meçhul bir ravidir. Seleme ibn Ubeydullah meçhul bir ravidir. Amr ibn Mâlik de zayıf bir ravidir. Mervân ibn Muâviye’nin meçhul ravilerden yaptığı rivayetlerde zayıf olduğu göz önüne alınırsa onu da zayıf bir ravi kabul etmek gerekecektir. Bu sebeplerden dolayı iki rivayetin isnadı da zayıftır.

Ubeydullah ibn Mihsan’dan gelen bu rivayetin sıhhati için âlimler şu yorumları yapmışlardır: İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin senedinde bulunan Seleme ibn Ubeydullah’ın meçhul bir ravi olmasından dolayı mezkûr rivayetin senedinin zayıf, hadisin şahid rivayetleri dolayısıyla hasen olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁸⁷ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan rivayet içinse Beşşar Avvad, Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle’nin zayıf bir ravi, Seleme ibn Ubeydullah’ın meçhul bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemekte ve Ukaylî’nin (ö. 322/934) Seleme için “Onun hadislerine tâbi olunmaz.” dediğini aktarmaktadır.¹⁹⁸⁸

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)¹⁹⁸⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*¹⁹⁹⁰ bu rivayetin senedindeki Abdurrahman ibn Ebî Şumeyle’yi İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediği, şeyhi Seleme’ninse meçhul bir ravi olduğunu söylemekte ve İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sahîh*’inde geçen rivayetin bu hadisi hasen seviyesine çıkardığını belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadise hasen demektedir.¹⁹⁹¹ *Halebî*, incelenen hadisin sıhhati için Elbânî’nin (1914 -1999) *Silsiletü’l-*

¹⁹⁸⁵ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

¹⁹⁸⁶ Hadis rivayet etme. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 301.

¹⁹⁸⁷ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 253, 1. dipnot.

¹⁹⁸⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 168, 1. dipnot.

¹⁹⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 257, 5. dipnot.

¹⁹⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 243, 2. dipnot.

¹⁹⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 147, 7. dipnot.

ehâdîsi's-sahiha eserindeki açıklamaya bakılmasını istemektedir.¹⁹⁹² O, bu açıklamasıyla söz konusu hadisin isnadının zayıf olmadığını belirtmektedir. Yûsuf Ali Budeyvî¹⁹⁹³, Elbânî (1914-1999)¹⁹⁹⁴ ve Fahl¹⁹⁹⁵ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

İncelenen rivayetin benzeri Hz. Ömer'den¹⁹⁹⁶, oğlu İbn Ömer'den¹⁹⁹⁷ ve Ebû Derdâ'dan¹⁹⁹⁸ nakledilmiştir. Ayrıca Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*'da bu hadisin farklı tariklerini¹⁹⁹⁹ verdikten sonra "İnşallah hadis hasendir." demektedir.²⁰⁰⁰ Söz konusu edilen zayıf rivayet, şahid rivayetlerle takviye edilip sıhhati en azından hasen li-gayrihi seviyesine ulaşmıştır.

2.14. 519 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا ابْنُ نُفَيْلٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: ذَكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمًا عِنْدَهُ الدُّنْيَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "أَلَا تَسْمَعُونَ، أَلَا تَسْمَعُونَ، إِنَّ الْبَدَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ، إِنَّ الْبَدَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ" يَعْنِي: التَّقْوَى.

¹⁹⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 237, 2. dipnot.

¹⁹⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 219 (511).

¹⁹⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 230 (515).

¹⁹⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 175 (510).

¹⁹⁹⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 361 (8875). Heysemî, isnaddaki Ebû Bekr Dâhîrî'nin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 289 (18086).

¹⁹⁹⁷ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 230 (1828). Heysemî, isnadda bulunan Alî ibn Abbâs'ın zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 289 (18085).

¹⁹⁹⁸ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, II, 445-446 (671). Şuayb Arnavut, isnadın çok zayıf olduğunu belirtmiştir.

¹⁹⁹⁹ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²⁰⁰⁰ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, V, 410.

İbn Nufeyl (h. 234)²⁰⁰¹ > Muhammed ibn Seleme (h. 191)²⁰⁰² > Muhammed ibn İshâk (h. 150)²⁰⁰³ > Abdullah ibn Ebî Umâme (?)²⁰⁰⁴ > Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik (h. 97)²⁰⁰⁵ > Ebû Umâme (?)²⁰⁰⁶ şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah'ın (s) yanında ashabı dünyadan bahsetti. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: "Duymuyor musunuz? Duymuyor musunuz? Sade yaşamak imandandır. Sade yaşamak imandandır."*²⁰⁰⁷

²⁰⁰¹ İbn Nufeyl. Muhammed ibn Seleme'den hadis almıştır. Âcurrî: "Ondan daha hafızını görmedim." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. Dârekutnî: "Sikadır. Me'mundur. İhticac edilir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 88; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 16; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 321.

²⁰⁰² Muhammed ibn Seleme. Muhammed ibn İshâk'dan hadis almıştır. Nesâî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 289; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 193; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 481.

²⁰⁰³ Muhammed ibn İshâk. İbn Şihâb Zührî'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Alî ibn Medînî: "Râsûlullah'ın hadislerinin medarındır." demiştir. İbn Hanbel: "Hasenu'l-hadistir." demiştir. Mâlik: "Deccallerden biridir." demiştir. Hâfız Ebû Bekr: "Ulemadan birçoğu İbn İshâk'ın rivayetleriyle ihticac etmekten sakınmışlardır. Bunun sebepleri teşeyyu, kaderi inkâra gitmesi, hadislerinde tedlis olmasıdır." demiştir. Ebû Zur'a Dimeşkî: "Muhammed ibn İshâk ehl-i ilmin büyükleriyle beraber olmuş birisidir. Ehl-i Hadis onun sıdkını görmüş ve İbn Şihâb'ın ona olan medhiyle hayırla anmışlardır. İbn İshâk'ı Mâlik'in sözüyle değersizleştirmişlerdir. Ama bu sözün sen onun hadisleriyle ilgili değil de kaderi olmakla ithamından kaynaklandığını görebilirsin." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır. Hücet değildir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "Tehzîbü'l-Kemâl"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (423. sayfa): "Dârimî, İbn Maîn'in 'Leyse bihi be's. Zührî'den naklettiği hadislerde zayıftır.' dediğini naklediyor. Ebû Zur'a, Yahya ibn Maîn'e 'Birisi "Muhammed ibn İshâk hüccettir." dese doğru sayılır mı?' diye sormuş, İbn Maîn de cevap olarak 'Hayır fakat o sikadır.' demiştir. Nesâî: 'Kavî değildir.' demiştir." Beşşar Avvad, tahkik ettiği "Tehzîbü'l-Kemâl"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (428. sayfa): "Ebû Hâtim: 'Muhammed ibn İshâk hadis konusunda bana göre kavî değildir. Daîfu'l-hadistir.' demiştir. İbn Hibbân onu 'es-Sikât'ta zikretmiş ve şunları demiştir: 'Zayıf ravilerden tedlisle bulunurdu. Rivayetlerinde münkerler vardır. Eğer rivayet ettiği kişiden sema yolu ile aldığını belirtirse o sebt olur. O hadis ile ihticac edilir.' demiştir. Zehebî 'el-Mizân'da 'Bir kişi hariç herkes onu tevsik etmiştir. Sâlihu'l-hadistir.' demiştir. Dârekutnî: 'Onun hükmünde ulema ihtilaf etmiştir. Hücet değildir. İ'tibar edilir.' demiştir." İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Müdellistir. Şiî ve kaderi olduğu söylenmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Müdellistir. İbn Maîn, İbn Hanbel, Sufyân ibn Uyeyne, İbn Medînî ve diğerleri onu tevsik etmiştir. Ulemanın büyük çoğunluğu onu hayırla anmıştır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 405, XXIV, 423, 6. dipnot; XXIV, 428, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 38; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 467; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 212.

²⁰⁰⁴ Abdullah ibn Ebî Umâme. Hem babası Ebû Umâme hem de Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik'den hadis almıştır. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 311; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 149; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 296.

²⁰⁰⁵ Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik. Ebû Umâme'den hadis almıştır. Ebû Zur'a, İbn Sa'd ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 473; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 319.

²⁰⁰⁶ Ebû Umâme. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1601; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 13; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 310.

²⁰⁰⁷ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Hadisin tercümesi M. Emin Özaşar ve Bünyamin Erul'dan alınmıştır. Bkz. Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, I, 350

Ebû Umâme'den gelen bu rivayetin isnadındaki Muhammed ibn İshâk, sadece Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'de tahrir ettiği hadisinde geçmektedir. İbn İshâk'ın geçtiği rivayetin isnadındaki ravilerin hepsi ihticac edilebilir ravi olmakla birlikte, İbn İshâk müdellis²⁰⁰⁸ bir ravi olup, bu rivayeti an'aneli şekilde rivayet etmiştir. Bundan dolayı bu rivayetin isnadını zayıf saymak gerekecektir. Bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰⁹ İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin hasen, söz konusu rivayetin isnadının ise Eyyûb ibn Suveyd'in zayıf bir ravi olması nedeniyle zayıf olduğunu söylemiştir.²⁰¹⁰ Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Şevkânî (ö. 1250/1834), bu rivayetin ravilerinden olan İbn İshâk'ın an'ane yaptığını, hadisi işittiğini tasrih etmediğini söylemiş, Ebû Ömer Nemerî'nin bu hadisin isnadında ihtilaf edildiğini, bu hadisle ihticac etmenin sâkıt olduğunu ve isnadın bu cihetle sahih olmadığını sözlerini aktarmıştır.²⁰¹¹ Aynı rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016) ise, hadisin hasen, söz konusu rivayetin isnadının ise Muhammed ibn İshâk'tan dolayı hükmünde ihtilaf edildiğini açıklamıştır.²⁰¹² Yine Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Elbânî (1914-1999), İbn İshâk'ın müdellis bir ravi olduğunu ve bu rivayette an'ane yaptığını söylemiştir.²⁰¹³ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayetin ravilerinden Sâlih ibn Ebî Sâlih ile Müslim'in ihticac ettiğini söylemiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.²⁰¹⁴

(360); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 493 (58); İbn Mâce, *es-Sünen*, Züh'd 4 (4118). (V, 235); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Teraccül (4161). (VI, 238); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 51 (18).

²⁰⁰⁸ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 195.

²⁰⁰⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 493, 3. dipnot.

²⁰¹⁰ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, V, 235, 2. dipnot.

²⁰¹¹ Bkz. Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 159.

²⁰¹² Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 238, 2. dipnot.

²⁰¹³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, I, 667.

²⁰¹⁴ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 51.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁰¹⁵ ve Dekkâk ile Rabâh²⁰¹⁶ bu hadisin başka tarihlerle²⁰¹⁷ sahih olduğunu belirtmişlerdir. Hâdî, söz konusu hadise sahih demiştir.²⁰¹⁸ Yûsuf Ali Budeyvî²⁰¹⁹, Elbânî (1914-1999)²⁰²⁰, Fahl²⁰²¹ ve Halebî²⁰²² incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

el-Müstedrek'in muhakkiki Mustafa Abdülkadir Ata, bu hadise Irâkî'nin (ö. 806/1404) hasen, Deylemî (ö. 509/1115) ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) sahih dediğini haber vermektedir.²⁰²³ Elbânî (1914-1999), bu hadisi sahih hadisleri topladığı eserinde zikretmiş ve hadisin tarihlerini toplayıp incelemiştir.²⁰²⁴ Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde tahrir edilmiş olan mezkûr rivayet, İbn İshâk'dan dolayı zayıf olsa da mütabî²⁰²⁵ rivayetler sayesinde bu zayıflık ortadan kalkmıştır.

2.15. 586 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ، عَنْ أَبِي كَدَيْنَةَ، عَنْ قَابُوسَ بْنِ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقُبُورِ الْمَدِينَةِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا، وَنَحْنُ بِالْآخِرِ. وَفِي الْبَابِ عَنْ بُرَيْدَةَ، وَعَائِشَةَ. حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

²⁰¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 259, 1. dipnot.

²⁰¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 244, 5. dipnot.

²⁰¹⁷ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²⁰¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 147, 7. dipnot.

²⁰¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 220 (517).

²⁰²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 231-232 (521).

²⁰²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 176 (516).

²⁰²² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 239 (522).

²⁰²³ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 51, 18. dipnot.

²⁰²⁴ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, I, 666-670 (341).

²⁰²⁵ Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahabe ravisi aynı olmak kaydıyla, başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahabi ravisi farklı olursa ona, daha ziyade şahid adı verilir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 230.

Ebû Kureyb (h. 248)²⁰²⁶ > Muhammed ibn Salt (h. 218)²⁰²⁷ > Ebû Kudeyne (?)²⁰²⁸ > Kâbus ibn Ebî Zabyân (?)²⁰²⁹ > Ebû Zabyân (h. 90)²⁰³⁰ > İbn Abbâs (h. 68)²⁰³¹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) Medîne’de bir mezarlığa uğradı ve yüzünü onlara dönerek şöyle dedi: “Ey kabir ehli, size selam olsun. Allah bizi ve sizi bağışlasın. Siz bizden öncesiniz. Biz de sizden sonra.”*²⁰³²

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu konuda Bureyde ve Âişe’den de rivayet vardır. İbn Abbâs’ın bu hadisi garîbdır.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcut olmakla birlikte, Kâbus ibn Ebî Zabyân’ın leyyin²⁰³³ olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. İbn Abbâs’tan gelen bu rivayet için Beşşar Avvad, Kâbus ibn Ebî Zabyân’dan dolayı isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin sahih olduğunun belirtmektedir.²⁰³⁴ Elbânî

²⁰²⁶ Ebû Kureyb. Muhammed ibn Salt’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Nesâî bir seferinde “La be’s bih.”; başka bir seferinde “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “es-Sikât”ta zikretmiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 500.

²⁰²⁷ Muhammed ibn Salt. Ebû Kudeyne’den hadis almıştır. Ebû Zur’a ve Ebû Hâtim: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 396; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 232; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 485.

²⁰²⁸ Ebû Kudeyne. Kâbus ibn Ebî Zabyân’dan hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Dâvud, Nesâî ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. Nesâî başka bir seferinde: “Leyse bihi be’s.” demiştir. İbn Hibbân onu “es-Sikât”ta zikretmiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine sikadır. İbn Maîn, Ebû Dâvud, Nesâî, İclî, İbn Sa’d, İbn Hanbel, Ya’kûb ibn Sufyân ve Zehebî onu tevsik etmiştir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 289; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 597; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, IV, 102.

²⁰²⁹ Kâbus ibn Ebî Zabyân. Sadece babası Ebû Zabyân’dan hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Maîn başka bir sözünde “Daîfu’l-hadistir.” demiştir. İbn Hanbel: “Bir şey değildir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Hadisi yazılır, ihticac edilmez.” demiştir. Nesâî: “Kavî değildir. Zayıftır.” demiştir. İbn Adî: “La be’s bih olduğunu umarım.” demiştir. Ya’kûb ibn Sufyân: “Sikadır.” demiştir. İbn Sa’d: “Zayıflık vardır. Onla ihticac edilmez.” demiştir. Sâcî: “Sebt değildir.” demiştir. Dârekutnî: “Zayıftır, ancak terk edilmez.” demiştir. İbn Hibbân: “Hıfzı kötüdür. Babasından aslı olmayan rivayetlerde tek kaldı. Mürselleri ref, mevkufları *Müsned* hale getirirdi. Babası sikadır.” demiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Leyyindir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIII, 327; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 305; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 449.

²⁰³⁰ Ebû Zabyân. İbn Abbâs’tan hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Ebû Zur’a, Nesâî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 514; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 379; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 169.

²⁰³¹ İbn Abbâs. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 933; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XV, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 121.

²⁰³² Nevevî bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Cenâiz 59 (1053). (II, 357); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XII, 107.

²⁰³³ Cerhin, Irâkî’ye göre beşinci, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 164.

²⁰³⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, II, 357, 2. dipnot.

(1914-1999), Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu hadise zayıf demektir.²⁰³⁵

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁰³⁶ ve Dekkâk ile Rabâh²⁰³⁷ bu rivayetin senedindeki Kâbus'un zayıf bir ravi olduğunu ancak bu rivayetin şahid rivayetleri bulunduğundan dolayı söz konusu hadisin hasen olduğunu belirtmişlerdir. Halebî, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.²⁰³⁸ Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.²⁰³⁹ Elbânî (1914-1999)²⁰⁴⁰, Fahl²⁰⁴¹ ve Hâdî²⁰⁴² incelenen hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Bu rivayetin mana olarak bir benzeri Hz. Âişe²⁰⁴³, Bureyde²⁰⁴⁴, İbn Câriye²⁰⁴⁵ ve Zeyd ibn Vehb'den²⁰⁴⁶ rivayet edilmektedir. Söz konusu edilen rivayetteki zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

2.16. 593 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنِ الرَّبْرِ أَبِي عَبْدِ السَّلَامِ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَكْرَزٍ الْفَهْرِيِّ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ الْأَسَدِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوَابِصَةَ: «جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِيمِ؟» قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَجَمَعَ أَصَابِعَهُ فَضَرَبَ بِهَا صَدْرَهُ، وَقَالَ: «اسْتَفْتِ نَفْسَكَ، اسْتَفْتِ قَلْبَكَ يَا

²⁰³⁵ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 117 (59).

²⁰³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 287, 1. dipnot.

²⁰³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 275, 3. dipnot.

²⁰³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 262, 1. dipnot.

²⁰³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 243 (584).

²⁰⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 260, 2. dipnot.

²⁰⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 196, 583. dipnot.

²⁰⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 164, 4. dipnot.

²⁰⁴³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 297 (25471); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Cenâiz 102-103 (974); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 36 (1546). (II, 496); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, Cenâiz 104 (2037, 2039). (IV, 91-93); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, XVI, 45 (7110).

²⁰⁴⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 89 (22985); XXXVIII, 147 (23039); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Cenâiz 104 (975). (II, 671); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 37 (1547). (II, 497); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, Cenâiz 104 (2040). (IV, 94); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, VII, 445 (3173).

²⁰⁴⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX, 445 (1083); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 129 (8178). Heysemî, isnaddaki ravilerden İsmâîl ibn Ayyâş'ın hakkında olumsuz sözler olduğunu belirtmektedir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, III, 60 (4317).

²⁰⁴⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV, 56 (3618). Heysemî, seneddeki Muallâ ibn Abdurrahman Vâsıtî'nin kezzâb olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 299 (15632).

وَإِبْصَةً - ثَلَاثًا - الْبُرِّ مَا أَطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، وَأَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ، وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ،
وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ»

Süleymân ibn Harb (h. 224)²⁰⁴⁷ > Hammâd ibn Seleme (h. 167)²⁰⁴⁸ > Zübeyr Ebû Abdüsselâm (?)²⁰⁴⁹ > Eyyûb ibn Abdullah ibn Mikrez (?)²⁰⁵⁰ > Vâbisa ibn Ma'bed (h. 89)²⁰⁵¹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) Vâbisa'ya dedi ki: "İyilik ve günahı sormak için geldin." Dedim ki: "Evet." Bunun üzerine Rasûlullah (s) parmaklarını toplayıp onun göğsüne vurdu ve şöyle dedi: "Nefsine sor, kalbine sor Vâbisa. (Bunu üç defa söyledi.) İyilik nefsin ve kalbin itminana erdiği şeydir. Günah ise insanlar onun için fetva verseler de seni rahatsız eden ve göğsünü tereddüde götüren şeydir."*²⁰⁵²

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Eyyûb ibn Abdullah ibn Mikrez ile Zübeyr Ebû Abdüsselâm'ın meçhul olmaları sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Vâbisa ibn Ma'bed'den gelen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Nevevî

²⁰⁴⁷ Süleymân ibn Harb. Hammâd ibn Seleme'den hadis almıştır. Nesâî, İbn Hırâş ve Ya'kub ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Hadis rivayetinde imamdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 384; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

²⁰⁴⁸ Hammâd ibn Seleme. Zübeyr Ebû Abdüsselâm'dan hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Abiddir. Esbetü'n-nasdır. Sonlara doğru hıfzı tegayyür etmiştir." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, Beyhakî'den şunu aktarıyorlar: "Yaşlandığında hıfzı kötüleşti. Bundan dolayı Buhârî ondan hadis rivayetini bıraktı. Ancak Müslim ondan hadis aldı." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 253; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 178; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 318.

²⁰⁴⁹ Zübeyr Ebû Abdüsselâm. Ravi "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de geçmemektedir. Buhârî, Hammâd ibn Seleme'nin ondan mürsel rivayetlerde bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve Hammed ibn Seleme'nin ondan hadis aldığını söylemiştir. İbn Hacer, onun bilinmediğini söylemiştir. Ravi hakkında daha fazla bilgi bulamadım. Bu durumda ravi meçhul olmaktadır. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, III, 413; İbn Hibbân el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, VI, 333; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, 1. bs (Beyrut: Mektebü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 2002), IX, 115.

²⁰⁵⁰ Eyyûb ibn Abdullah ibn Mikrez. Vâbisa ibn Ma'bed'den hadis almıştır. İbn Medînî ve Ebû Dâvud: "Meçhul biridir." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Mesturdur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Meçhul hükmünü İbn Medînî vermiştir. Bunu Mizzî teyid etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 407; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 118; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 161.

²⁰⁵¹ Vâbisa ibn Ma'bed. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1563; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 392; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 100; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 461.

²⁰⁵² Nevevî bu hadisi İbn Hanbel ve Dârimî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Dârimî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 523 (17999); XXIX, 527 (18001); XXIX, 533 (18006); Dârimî, *es-Sünen*, III, 1649 (2575); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, III, 160-162 (1586-1587); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 147 (402-403).

(ö. 676/1277), bu hadise hasen demiştir.²⁰⁵³ İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusun rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu belirtmiştir.²⁰⁵⁴ Dârimî (ö. 255/869) ve Ebû Ya'la'nın (ö. 307/919) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Hüseyin Selim Esed, zayıf demiştir.²⁰⁵⁵ Taberânî'nin (ö. 360/971) tahrir ettiği rivayete ise Heysemî (ö. 807/1405), ravilerden bazılarının tercemesinde²⁰⁵⁶ bir şey bulamadığını söylemiştir.²⁰⁵⁷ Ayrıca Heysemî (ö. 807/1405), İbn Hanbel (ö. 241/855) ve Ebû Ya'la'nın (ö. 307/919) kitaplarında tahrir ettikleri hadiste geçen Eyyûb ibn Abdullah ibn Mikrez'in Ma'bed'den hadis işitmediğini belirtmektedir.²⁰⁵⁸

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁰⁵⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁰⁶⁰ bu rivayetin senedinde bulunan Eyyûb ibn Abdullah'ın meçhul bir ravi olduğunu, ancak Ebû Sa'lebe rivayetinin bu hadisi takviye ettiğini belirtmişlerdir. *Hâdî*, mezkûr hadise hasen li-gayrihi demektir.²⁰⁶¹ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁰⁶², *Elbânî* (1914-1999)²⁰⁶³, *Fahl*²⁰⁶⁴ ve *Halebî*²⁰⁶⁵ incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

²⁰⁵³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 245 (591).

²⁰⁵⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 523, 4. dipnot; XXIX, 528, 3. dipnot; XXIX, 533, 5. dipnot.

²⁰⁵⁵ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1649, 4. dipnot; Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, III, 161, 1. dipnot; III, 162, 3. dipnot.

²⁰⁵⁶ Bir kimsenin hayat hikayesi, özgeçmişi, tercüme-i hal. Bkz. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 317.

²⁰⁵⁷ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, II, 175 (815).

²⁰⁵⁸ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, II, 175 (816).

²⁰⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 289, 3. dipnot.

²⁰⁶⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 277, 4. dipnot.

²⁰⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 195, 7. dipnot.

²⁰⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 245 (591).

²⁰⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 262 (595).

²⁰⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 198 (590).

²⁰⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 264 (596).

Bu rivayetin mana olarak benzeri Nevvâs ibn Sem'ân²⁰⁶⁶ ve Ebû Sa'lebe'den²⁰⁶⁷ tahrir edilmiştir. İncelenen rivayetin zayıflığı, şahid rivayetlerle kurtarılmıştır.

2.17. 628 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُكٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ، وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ. وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ. وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

İbn Ebî Ömer (h. 243)²⁰⁶⁸ > Sufyân ibn Uyeyne (h. 198)²⁰⁶⁹ > Amr ibn Dînâr (h. 126)²⁰⁷⁰ > İbn Ebî Müleyke (h. 117)²⁰⁷¹ > Ya'lâ ibn Memlek (?)²⁰⁷² > Ümmü Derdâ'

²⁰⁶⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 179-181 (17631, 17632, 17633); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Birr ve Sıla 14-15 (2553). (IV, 1980); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Zühd 52 (2389). (IV, 196); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, II, 123 (397); Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 245 (590).

²⁰⁶⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 278 (17742); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXII, 219 (585). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel'in hadisinin isnadına sahih demiştir. Heysemî ise İbn Hanbel ve Taberânî'nin rivayetinin sahih ve ricalinin sika olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, I, 175-176 (817).

²⁰⁶⁸ İbn Ebî Ömer. Sufyân ibn Uyeyne'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "Salih biridir. Gafleti vardır. İbn Uyeyne'den rivayet ettiği mevzû bir hadis gördüm. Saduktur." demiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*"te onu zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Maîn ve Dârekutnî onu tevsik etmişlerdir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 639; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 518; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 513; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 333.

²⁰⁶⁹ Sufyân ibn Uyeyne. Amr ibn Dînâr'dan hadis almıştır. İbn Medînî: "Zührî'nin ashabından İbn Uyeyne'den daha mutkini yoktur." demiştir. İclî: "Sikadır. Hadiste sebtir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hafızdır. Fakihdir. Hadis rivayetinde imamdır. Hüccettir. Hıfzı ömrünün sonlarına doğru tagayyür etmiştir. Bazen sikalardan tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 177; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 117; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*.

²⁰⁷⁰ Amr ibn Dînâr. İbn Ebî Müleyke'den hadis almıştır. İbn Uyeyne: "Sikadır sikadır sikadır." demiştir. Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 28; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 421.

²⁰⁷¹ İbn Ebî Müleyke. Ya'lâ ibn Memlek'den hadis almıştır. Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakihdir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 256; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 306; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 312.

²⁰⁷² Ya'lâ ibn Memlek. Ümmü Derdâ'dan hadis almıştır. İbn Hibbân "*es-Sikât*"ta onu zikretmiştir. Ebû Hâtim: "Meçhuldür." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. İbn Ebî Müleyke ondan rivayette teferrüd etmiştir. Sadece İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiştir. Nesâî: 'Meşhur değildir.' demiştir. Zehebî'e-

(h. 81)²⁰⁷³ > Ebû Derdâ' (h. 32)²⁰⁷⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kıyamet gününde mü'minin terazisinde en ağır olacak şey güzel ahlaktır. Allah kötü işler yapan ve konuşanlara gazab eder."*²⁰⁷⁵

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu konuda Âişe, Ebû Hureyre, Enes ve Üsâme'den rivayetler vardır. Bu hadis hasen-sahihtir."²⁰⁷⁶ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ya'lâ ibn Memlek'in meçhul olması dolayısıyla söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)²⁰⁷⁷ ve Dekkâk ile Rabâh²⁰⁷⁸ bu rivayetin senedindeki Ya'lâ ibn Memlek'i İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini, ancak rivayetin birçok şahid rivayeti olması dolayısıyla hadisin sıhhatinin sahih olması gerektiğini belirtmişlerdir. Hâdî, bu hadise sahih demiştir.²⁰⁷⁹ Yûsuf Ali Budeyvî²⁰⁸⁰, Elbânî (1914-1999)²⁰⁸¹, Fahl²⁰⁸² ve Halebî²⁰⁸³ incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Ebû Derdâ'dan gelen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunu demişlerdir: Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadis için Beşşar Avvad, Ya'lâ

Mîzân'da onun meçhul olduğunu nakletmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 610; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 131.

²⁰⁷³ Ümmü Derdâ'. Eşi Ebû Derdâ'dan hadis almıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhtir." demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 352; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 465; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 756.

²⁰⁷⁴ Ebû Derdâ'. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 621; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 469; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 346.

²⁰⁷⁵ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Birr ve Sıla 62 (2002). (III, 535); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 506-507 (5693, 5695).

²⁰⁷⁶ Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

²⁰⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 300, 2. dipnot.

²⁰⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 288, 2. dipnot.

²⁰⁷⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 173, 2. dipnot.

²⁰⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 253 (626).

²⁰⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 272 (630).

²⁰⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 205 (625).

²⁰⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 272-273 (631).

ibn Memlek'in meçhul bir ravi olduğunu, ancak bu rivayetin ilk cümlesinin sahih olduğunu belirtmektedir.²⁰⁸⁴ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'inde tahrir ettiği iki hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadislerin sahih olduğunu açıklamıştır.²⁰⁸⁵ Yine Ebû Derdâ'dan gelip rivayetin sadece ilk cümlesini içeren birçok rivayet mevcuttur. Bu hadisi İbn Hanbel (ö. 241/855)²⁰⁸⁶, Ebû Dâvud (ö. 275/889)²⁰⁸⁷, Tirmizî (ö. 279/892)²⁰⁸⁸, Taberânî (ö. 360/971)²⁰⁸⁹ ve İbn Hibbân (ö. 354/965)²⁰⁹⁰ kitaplarında tahrir etmişlerdir. İncelenen zayıf rivayetin ilk cümlesi, mutabî²⁰⁹¹ rivayetler sayesinde zayıflıktan kurtulmuştur.

2.18. 645 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا هَنَادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو الْأَوْدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ يَحْرُمُ عَلَى النَّارِ أَوْ بِمَنْ تَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّارُ، عَلَى كُلِّ قَرِيبٍ هَيِّنٍ سَهْلٍ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

²⁰⁸⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü 'l-kebir*, III, 536, 2. dipnot.

²⁰⁸⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 506, 1. dipnot; XII, 508, 1. dipnot.

²⁰⁸⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 487 (27496); XLV, 535 (27553); XLV, 537 (27555). Şuayb Arnavut, bu hadislerin isnadlarının sahih olduğunu belirtmektedir.

²⁰⁸⁷ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 8 (4799). (VII, 177). Şuayb Arnavut, hadisin isnadına sahih demiştir.

²⁰⁸⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü 'l-kebir*, Birr ve Sıla 62 (2003). (III, 536). Beşşar Avvad, rivayetin ilk kısmının sahih olduğunu belirtmektedir.

²⁰⁸⁹ Metin, incelenen rivayet ile mana olarak benzetilmektedir. Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-evsat*, I, 331 (550); Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-evsat*, IV, 279 (4198).

²⁰⁹⁰ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, II, 230 (481). Şuayb Arnavut, ravilerin sika olduğunu belirtmektedir.

²⁰⁹¹ Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahabe ravisi aynı olmak kaydıyla, başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahabi ravisi farklı olursa ona, daha ziyade şahid adı verilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 230.

Hennâd (h. 243)²⁰⁹² > Abdetü ibn Süleymân (h. 187)²⁰⁹³ > Hişâm ibn Urve (h. 145)²⁰⁹⁴ -- Mûsâ ibn Ukbe (h. 141)²⁰⁹⁵ > Abdullah ibn Amr Evdî (?)²⁰⁹⁶ > Abdullah ibn Mes'ûd (h. 32)²⁰⁹⁷ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Size cehennemin kime haram olduğunu veya kime cehennemin haram olduğunu haber vereyim mi? Cana yakın, yumuşak ve kolaylık gösteren herkese."*²⁰⁹⁸

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis hasen-garîbdir."²⁰⁹⁹ demiştir. Raviler arasında inkıta vardır. Hişâm ibn Urve ile Mûsâ ibn Ukbe arasında mu'âsara²¹⁰⁰ bulunsa da,

²⁰⁹² Hennâd. Abdetü ibn Süleymân'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 311; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 574.

²⁰⁹³ Abdetü ibn Süleymân. Hişâm ibn Urve'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, İclî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 530; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 458; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 369.

²⁰⁹⁴ Hişâm ibn Urve. Mûsâ ibn Ukbe'den hadis aldığına dair bir delil bulamadım. İbn Sa'd, İclî, Ebû Hâtim ve Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhdir. Arada tedlis yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 232; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 48; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 573.

²⁰⁹⁵ Mûsâ ibn Ukbe. Abdullah ibn Amr Evdî'den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa'd, Mâlik ibn Enes, İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Hâtim, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhdir. Megâzide imamdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 115; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 360; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 552.

²⁰⁹⁶ Abdullah ibn Amr Evdî. Sadece İbn Mes'ûd'dan hadis almıştır. Abdullah'tan da sadece Mûsâ ibn Ukbe hadis almıştır. Tirmizî onun bir hadisini tahrir etmiştir ki o da incelediğimiz hadistir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Mûsâ ibn Ukbe ondan rivayette teferrüd etti. İbn Hibbân dışında kimsenin onu tevsik etmediğini Zehebî '*el-Mizân*'da söylemiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 373; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 341; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 316; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 246.

²⁰⁹⁷ Abdullah ibn Mes'ud. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 987; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 27; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 198.

²⁰⁹⁸ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 52 (3938); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Sıfatu'l-Kıyâme 45 (2488). (IV, 266); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 467 (5053); VIII, 473 (5060); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, X, 231 (10562); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 256 (837); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, II, 215-216 (469-470).

²⁰⁹⁹ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

²¹⁰⁰ Bir araya geldikleri veya konuşmuş oldukları hakkında açık bir bilgi bulunmasa da, karşılaşmaları ve birbirinden hadis almaları mümkün olan iki ravinin bir dönemde yaşamış olmaları durumu. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 190.

rical kitaplarında onların mülaki (likâ')²¹⁰¹ olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ayrıca Abdullah ibn Amr Evdî meçhul bir ravidir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

İbn Mes'ûd'dan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin şahid rivayetleri bulunması dolayısıyla hasen seviyesine çıktığını belirtmiştir.²¹⁰² Ahmed Muhammed Şakir (1892-1958) ise İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği bu hadisin isnadının sahih olduğunu beyan etmektedir.²¹⁰³ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadis için Beşşar Avvad, bu rivayetin senedinde bulunan Abdullah ibn Amr Evdî'nin meçhul bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ve musannifin birçok kez senedinde meçhul bir ravi bulunan hadisleri zayıf saymak yerine hasen saydığını söylemektedir.²¹⁰⁴ Ebû Ya'la'nın (ö. 307/919) *Müsned*'inde tahrir ettiği hadislerden 5053 nolu rivayet için Hüseyin Selim Esed, söz konusu rivayetin isnadına hasendir derken²¹⁰⁵, 5060 nolu rivayet içinse mezkûr rivayetin senedinde meçhul bir ravi bulunduğu için bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu açıklamıştır.²¹⁰⁶ Taberânî'nin (ö. 360/971) kitabında tahrir ettiği hadis için Münzirî (ö. 656/1258), bu rivayetin isnadının ceyyid²¹⁰⁷ olduğunu haber vermektedir.²¹⁰⁸ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahih*'inde tahrir ettiği iki hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), şahid rivayetlerin takviyesi sonucu bu hadisin sahih seviyesine çıktığını belirtmiştir.²¹⁰⁹ Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*'da bu hadisin birçok

²¹⁰¹ Hocayla karşılaşp ondan hadis alma, semâ'da bulunma. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 165.

²¹⁰² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 53, 1. dipnot.

²¹⁰³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 92, 3938. dipnot.

²¹⁰⁴ Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 266, 2. dipnot.

²¹⁰⁵ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsılî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 468, 1. dipnot.

²¹⁰⁶ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsılî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 473, 2. dipnot.

²¹⁰⁷ Hasen li-zatihi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 50.

²¹⁰⁸ Bkz. Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, II, 353-354 (2697).

²¹⁰⁹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, II, 215, 1. dipnot; II, 216, 1. dipnot.

tarikini²¹¹⁰ incelemekte ve sonuç olarak birçok şahid rivayetin sayesinde söz konusu rivayetin sahih olduğuna hükmetmektedir.²¹¹¹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹¹² ve Dekkâk ile Rabâh²¹¹³ bu rivayetin senedinde bulunan Abdullah ibn Amr Evdî'nin İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimse tarafından tevsik edilmediğini belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, Mûsâ ibn Ukbe'nin Abdullah ibn Amr Evdî'den hadis rivayetinde teferrüd ettiğini söylemektedir.²¹¹⁴ Elbânî (1914-1999)²¹¹⁵, Fahl²¹¹⁶ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Hâdî, incelenen hadise sahih li-gayrihi demiştir.²¹¹⁷ Halebî, bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.²¹¹⁸

İncelenen hadise mana olarak yakın bir hadis Ebû Hureyre²¹¹⁹, Muaykîb²¹²⁰, Câbir ibn Abdullah²¹²¹ ve Enes ibn Mâlik'ten²¹²² gelmektedir. İncelenen rivayetin zayıflığı, birçok şahid rivayet vasıtasıyla izale edilmiştir.

2.19. 676 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مِهْرَانَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ كَسْبٍ الْعَدَوِيِّ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي بَكْرَةَ تَحْتَ مَنَبْرِ ابْنِ عَامِرٍ وَهُوَ يَخْطُبُ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ رَقَاقٌ، فَقَالَ أَبُو بَالَلٍ: انْظُرُوا إِلَى أَمِيرِنَا يَلْبَسُ

²¹¹⁰ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

²¹¹¹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, II, 614.

²¹¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 304, 4. dipnot.

²¹¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 292, 4. dipnot.

²¹¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 256, 3. dipnot.

²¹¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 276 (646).

²¹¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 208 (641).

²¹¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 174, 6. dipnot.

²¹¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 276, 1. dipnot.

²¹¹⁹ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VI, 38 (5725). Heysemî, isnadda tanınmayan bir ravinin olduğunu söylemektedir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 75 (6316).

²¹²⁰ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XX, 352 (832). Heysemî, isnadda bulunan Ebû Umeyye'nin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 75 (6314).

²¹²¹ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, III, 379 (1853); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 256 (837). Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin isnadındaki Abdullah ibn Mus'ab Zübeyrî'nin hakkında ihtilaf olduğunu belirtmektedir. Heysemî ise bu ravinin zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 75 (6315).

²¹²² Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 156 (8256). Heysemî, isnaddaki Hâris ibn Ubeyde'nin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 75 (6317).

ثِيَابَ الْفَسَاقِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ: اسْكُتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ أَهَانَ سُلْطَانَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَهَانَهُ اللَّهُ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

Bundâr (h. 252)²¹²³ > Ebû Dâvud Tayâlisî (h. 203)²¹²⁴ > Humeyd ibn Mihrân (?)²¹²⁵ > Sa'd ibn Evs (?)²¹²⁶ > Ziyâd ibn Kuseyb (?)²¹²⁷ > Ebû Bekre (h. 51)²¹²⁸ şöyle demiştir: Ziyâd dedi ki: “İbn Âmir hutbe verirken Ebû Bekre ile beraberdim. İbn Âmir’in üzerinde ince bir elbise vardı. Bunun üzerine Ebû Bilâl: ‘Emîrimize bakın fasıkların elbisesini giyiyor.’ dedi.” Onun bu sözüne Ebû Bekre dedi ki: “Sus. *Rasûlullah’tan (s) ‘Her kim yeryüzünde sultanı küçük düşürürse Allah da o kimseyi küçük düşürür.’* dediğini işittim.”²¹²⁹

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadise “hasen-garîb”²¹³⁰ demektedir, ancak Nevevî (ö. 676/1277) bu hadise Tirmizî’nin (ö. 279/892) sadece “hasen” dediğini aktarmış ve “Bu

²¹²³ Muhammed ibn Beşşâr (Bundâr). Ebû Dâvud Tayâlisî’den hadis almıştır. İclî: “Sikadır. Hadisi çoktur.” demiştir. Ebû Hâtîm: “Saduktur.” demiştir. Nesâî: “Sâlih ve la be’se bihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 469.

²¹²⁴ Ebû Dâvud Tayâlisî. Humeyd ibn Mihrân’dan hadis almıştır. Alî ibn Medînî, Tayâlisî için şöyle demiştir: “Ebû Dâvud’dan daha hafızını görmedim.” Amr ibn Alî: “Ebû Dâvud sikadır.” demiştir. Abdurrahman ibn Mehdî: “Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 250.

²¹²⁵ Humeyd ibn Mihrân. Sa’d ibn Evs’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebû Dâvud ve Nesâî: “Leyse bihi be’s.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Tirmizî ve Nesâî, ondan bir hadis tahrir etmişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 398; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 182.

²¹²⁶ Sa’d ibn Evs. Ziyâd ibn Kuseyb’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Zayıftır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Sâcî: “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine zayıftır. İbn Maîn onu tad’if etmiştir. Büyük muhaddislerden hiçbirisi onu tevsîk etmemiştir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 467; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 230; Beşşâr Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 15.

²¹²⁷ Ziyâd ibn Kuseyb. Sadece Ebû Bekre’den hadis almıştır. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Tirmizî ve Nesâî ondan bir hadis tahrir etmişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IX, 564; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 220.

²¹²⁸ Ebû Bekre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1614; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 469; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 39.

²¹²⁹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, II, 210 (928); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 79 (20433); XXXIV, 135 (20495); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Fiten 47 (2224). (IV, 81); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, IX, 121 (3670); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 283 (16659).

²¹³⁰ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

konuda *Sahîh*'te çok hadis vardır. Bazıları ilgili bablarda geçti" demiştir.²¹³¹ Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ziyâd ibn Kuseyb sadece Ebû Bekre'den hadis almıştır. İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında onu tevsik eden kimse yoktur. Bundan dolayı İbn Hacer'in (ö. 852/1449) onun hakkındaki "makbul"²¹³² hükmünü ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. Sa'd ibn Evs ise zayıftır. Bu sebeplerden dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır.

Sadece Ebû Bekre'den gelip mutlak ferd²¹³³ olan bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ravilerden Sa'd ibn Evs'i İbn Maîn'in (ö. 233/848) zayıf bir ravi saydığını ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) onu tevsik ettiğini, Ziyâd ibn Kuseyb'den ise sadece iki kişinin hadis aldığını, İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin onu tevsik etmediğini ve meçhul bir ravi olduğunu söylemiştir.²¹³⁴ Bezzâr (ö. 292/905), bu hadisin bu konuda Rasûlullah'tan (s) nakledilen sözlerine benzediğini belirtmiş, ancak bu lafızla sadece Ebû Bekre'den rivayet olunduğunu ve ravilerin hepsinin Basralı olduğunu söylemiştir.²¹³⁵

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹³⁶, *Dekkâk ile Rabâh*²¹³⁷, *Elbânî* (1914-1999)²¹³⁸ ve *Hâdî*²¹³⁹ bu rivayetin senedinin hasen olduğunu belirtmişlerdir. *Halebî*, söz konusu hadisin şahid bir rivayeti bulunduğunu ifade etmiştir.²¹⁴⁰ Yûsuf Ali Budeyvî, incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.²¹⁴¹ *Fahl*, mezkûr hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.²¹⁴²

²¹³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 315 (673).

²¹³² Zabt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 168.

²¹³³ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

²¹³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 79, 3. dipnot; XXXIV, 135, 3. dipnot.

²¹³⁵ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, IX, 121.

²¹³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 315, 2. dipnot.

²¹³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 304, 1. dipnot.

²¹³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 287, 2. dipnot.

²¹³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 181, 1. dipnot.

²¹⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 285, 2. dipnot.

²¹⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 265 (673).

²¹⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 216, 672. dipnot.

Şuayb Arnavut (1928-2016), “*Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*” tahkikinde bu hadise hasen demiştir.²¹⁴³ Elbânî (1914-1999), bu hadise ilk başta zayıf demiş²¹⁴⁴, sonradan şahidini tespit ettiği için hasen saymıştır.²¹⁴⁵ Şahid hadisler İbn Ebî Âsım’ın tahrir ettiği “Kim Allah’ın sultanını tazim ederse Allah da onu kıyamette tazim eder.” ile “İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde tahrir ettiği hadisin ilk kısmıdır: “Her kim Allah’ın sultanına dünyada ikramda bulunursa, Allah da kıyamette ona ikramda bulunur.”²¹⁴⁶ İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

2.20. 735 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّائِيُّ، حَدَّثَنَا عَيْسَى -يَعْنِي ابْنَ يُونُسَ- حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ صُحَيْحٍ، حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَزَائِيُّ عَنْ عَمِّهِ أُمَيَّةَ بْنِ مَخْشِيٍّ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَالِسًا وَرَجُلٌ يَأْكُلُ، فَلَمْ يُسَمِّ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْ طَعَامِهِ إِلَّا لُقْمَةٌ، فَلَمَّا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ قَالَ: مَا زَالَ الشَّيْطَانُ يَأْكُلُ مَعَهُ، فَلَمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ اسْتَقَاءَ مَا فِي بَطْنِهِ"

²¹⁴³ Bkz. Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, III, 20, 2. dipnot.

²¹⁴⁴ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za’ife*, III, 659 (1465).

²¹⁴⁵ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, V, 375 (2297).

²¹⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 79 (20433). Şuayb Arnavut, bu hadise zayıf demiştir. Hadisin ikinci cümlesi incelenen bölümdür.

Müemmel ibn Fadl (h. 229)²¹⁴⁷ > Îsâ ibn Yûnus (h. 187)²¹⁴⁸ > Câbir ibn Subh (?)²¹⁴⁹ > Müsennâ ibn Abdurrahman (?)²¹⁵⁰ > Ümeyye ibn Mahşî (?)²¹⁵¹ şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (s) yanında otururken birisi yemek yiyordu, yemeğinin son lokmasına kadar besmele çekmemişti. Son lokmayı ağzına götürürken: “Bismillahi evvelihî ve âhirihi.” dedi. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) güldü ve sonra şöyle dedi: “Şeytan bununla beraber yiyordu. O Allah'ın adını anınca (şeytan) yediklerini kustu.”*²¹⁵²

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Müsennâ ibn Abdurrahman'ın meçhul bir ravi olması nedeniyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Ümeyye'den tahrir edilen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), Müsennâ ibn Abdurrahman'ın zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir.²¹⁵³ Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadis için

²¹⁴⁷ Müemmel ibn Fadl. Îsâ ibn Yûnus'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hanbel: “La be'se bih olduğunu iddia ediyorlar.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine sikadır. Büyük sikaların hepsi ondan hadis rivayet etmişlerdir. Ebû Hâtim ondan hadis rivayet edenlerdendir ve onu tevsik etmiştir. Ebû Dâvud da ondan hadis rivayet etmiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 184; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 383; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 555; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 443.

²¹⁴⁸ Îsâ ibn Yûnus. Câbir ibn Subh'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim, Ya'kûb ibn Şeybe ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, me'mundur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 441.

²¹⁴⁹ Câbir ibn Subh. Müsennâ ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. Ezdî: “Hadisi hüccet ikame etmez.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine sikadır. İbn Maîn, Nesâî ve İbn Hibbân onu tevsik etmiştir. Ezdî dışında kimse onun hakkında olumsuz konuşmamıştır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 441; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 41; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 136; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 205-206.

²¹⁵⁰ Müsennâ ibn Abdurrahman. Ümeyye ibn Mahşî'den hadis almıştır. İbn Medînî: “Meçhuldür. Câbir ibn Subh'dan başkası ondan rivayette bulunmamıştır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Zehebî: “Bilinmiyor. Câbir ibn Subh ondan rivayette teferrüd etti.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Mesturdur.” demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine meçhuldür.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 207; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 37; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 519; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 346.

²¹⁵¹ Ümeyye ibn Mahşî. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 107; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 269.

²¹⁵² Nevevî bu hadisi Ebû Dâvud ve Nesâî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 296 (18963); *Sünenü Ebî Dâvud*, Et'ime 16 (3768). (V, 591); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 263 (6725); IX, 114 (10041); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, I, 291 (855); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 121 (7089).

²¹⁵³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 296, 1. dipnot.

Şuayb Arnavut (1928-2016), şahidlerle birlikte bu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.²¹⁵⁴ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadisin isnadına sahih demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.²¹⁵⁵ Şuayb Arnavut (1928-2016), Hâkim'in (ö. 405/1014) ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) bu hadise verdiği hükmü tenkit etmiştir.²¹⁵⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹⁵⁷ ve Dekkâk ile Rabâh²¹⁵⁸ bu rivayetin senedinde bulunan Müsennâ ibn Abdurrahman'ın meçhul bir ravi olduğunu ancak rivayetin şahid bir rivayeti olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî²¹⁵⁹ ve Fahl²¹⁶⁰ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Elbânî (1914-1999), Müsennâ ibn Abdurrahman'ın meçhul bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.²¹⁶¹ Hâdî, bu hadise zayıf demiştir.²¹⁶² Halebî, incelenen rivayetin senedinde meçhul bir ravi olduğu halde Hâkim'in (ö. 405/1014) bu hadisi sahih saymasını ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) onun hükmüne muvafakat etmesini tenkit etmiştir.²¹⁶³

Besmele çekilmeden yenilen yemeğin şeytanla ortak olarak yenileceğine dair birçok sahih hadis mevcuttur. Bu hadisler Huzeyfe²¹⁶⁴ ve Câbir'den²¹⁶⁵ rivayet edilmişlerdir. İncelenen rivayetin zayıflığı, şahid rivayetler sayesinde giderilmiştir.

²¹⁵⁴ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 591, 1. dipnot.

²¹⁵⁵ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 121.

²¹⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 297, 1. dipnotun devamı.

²¹⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 339, 3. dipnot.

²¹⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 330, 2. dipnot.

²¹⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 286 (732).

²¹⁶⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 226 (731).

²¹⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 312, 1. dipnot.

²¹⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 197, 1. dipnot.

²¹⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 308, 1. dipnot.

²¹⁶⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 284-285 (23249); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Eşribe 102 (2017). (III, 1597).

²¹⁶⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 69 (14729); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Eşribe 103 (2018). (III, 1598); İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ' 20 (3887). (V, 50); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Et'ime 15 (3765). (V, 589); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 100-101 (819).

2.21. 746 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنِي وَحْشِيُّ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَأْكُلُ وَلَا نَشْبَعُ، قَالَ: "فَلَعَلَّكُمْ تَفْتَرِقُونَ؟" قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: "فاجتمعوا على طعامكم، واذكروا اسمَ الله عليه، يُبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ"

İbrâhîm ibn Mûsâ (h. 225)²¹⁶⁶ > Velîd ibn Müslim (h. 194)²¹⁶⁷ > Vahşî ibn Harb (?)²¹⁶⁸ > Harb (?)²¹⁶⁹ > Vahşî ibn Harb (?)²¹⁷⁰ şöyle demiştir: Ashabdan bazıları: “Allah’ın Rasûlü, yemek yiyoruz fakat doymuyoruz.” dediler. *Rasûlullah (s) onlara: “Galiba ayrı ayrı yiyorsunuz.” dedi. Onlar da “Evet.” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle dedi: “Yemeği beraber yiyin. Besmele çekin ki yemeğiniz bereketli olsun.”*²¹⁷¹

²¹⁶⁶ İbrâhîm ibn Mûsâ. Velîd ibn Müslim’den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 219; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 170; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 94.

²¹⁶⁷ Velîd ibn Müslim. Vahşî ibn Harb’den hadis almıştır. Muhammed ibn Sa’d: “Sikadır. Hadisi çoktur.” demiştir. İclî ve Ya’kûb ibn Şeybe: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hanbel: “Hatası çoktur.” demiştir. Dârekutnî: “Velîd ibn Müslim irsal yapardı. Evzâî’den hadisler rivayet ederdi. Bunların içlerinde Evzâî’nin zayıf şeyhlerden aldıkları vardı. Bu şeyhler içinde Evzâî’nin ulaştığı kimselerden Nâfî’, Atâ’ ve Zühri misal verilebilir. Rivayetlerden zayıfların isimlerini düşürür ve onları öyle naklederdi.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır lakin tesviye ve tedlisi çoktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 584.

²¹⁶⁸ Vahşî ibn Harb. Sadece babası Harb’den hadis almıştır. İclî: “La be’s bih.” demiştir. Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: “Kendisi ve babasıyla iştigal edilmemiştir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Mesturdur.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: “Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde kendisine itibar edilir. Zehebî ‘el-Kâşif’de ‘Leyyindir.’ demiştir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 428; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 580; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, IV, 58.

²¹⁶⁹ Harb. Sadece babası Vahşî ibn Harb’den hadis almıştır. Kendisinden de sadece oğlu Vahşî ibn Harb hadis almıştır. Ebû Dâvud ve İbn Mâce ondan bir hadis tahrir etmişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Bezzâr: “Meçhuldür.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları söylemişlerdir: “Aksine meçhuldür. Oğlu Vahşî ondan rivayette teferrüd etti. İbn Hibbân dışında kimse onu tevsik etmedi. Zehebî ‘*el-Mizân*’da ‘Meçhuldür.’ demiştir.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 538; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 227; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 155; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 260.

²¹⁷⁰ Vahşî ibn Harb. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1564; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 429; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 112; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 470.

²¹⁷¹ Nevevî bu hadisi Ebû Dâvud’dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud’a aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 485 (16078); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 59 (3826). (IV, 724); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Et’ime 14 (3764). (V, 588); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 27 (5224); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XXII, 139 (368); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 113 (2500).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ravilerden Harb meçhul, oğlu Vahşî zayıf bir ravi olduğu için bu rivayetin isnadı zayıftır. Vahşî ibn Harb'den rivayet edilen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şu yorumları yapmışlardır: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) kitaplarında tahrir ettiği hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu, ancak şahid rivayetlerle birlikte hasen seviyesine çıktığını belirtmiştir.²¹⁷² Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadis hakkında herhangi bir hüküm vermemiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise bu hadisin şahidini tahrir ettiğini söylemiştir.²¹⁷³ Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*'da bu hadisin şahid rivayetlerle birlikte hasen li-gayrihi seviyesine ulaştığını söylemektedir.²¹⁷⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹⁷⁵ ve Dekkâk ile Rabâh²¹⁷⁶ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu lakin şahid rivayetlerle birlikte hasen seviyesine ulaştığını belirtmişlerdir. Hâdî, söz konusu edilen hadise hasen demektedir.²¹⁷⁷ Yûsuf Ali Budeyvî²¹⁷⁸, Elbânî (1914-1999)²¹⁷⁹, Fahl²¹⁸⁰ ve Halebî²¹⁸¹ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

²¹⁷² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 486, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 418, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 588, 1. dipnot; İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, XII, 28, 1. dipnot.

²¹⁷³ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 113.

²¹⁷⁴ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 269.

²¹⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 342, 3. dipnot.

²¹⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 333, 3. dipnot.

²¹⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 199, 2. dipnot.

²¹⁷⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 288 (743).

²¹⁷⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 315 (746).

²¹⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 238 (742).

²¹⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 310 (747).

Beraber yemek yemenin Rasûlullah'ın (s) en sevdiği yemek olduğuna dair Câbir'den bir hadis nakledilmiştir.²¹⁸² Hz. Ömer'den yemeğin bereketinin beraber yemesiyle olduğuna dair bir hadis nakledilmiştir.²¹⁸³ İncelenen rivayetin zayıflığı şahid rivayetlerle giderilmiştir.

2.22. 801 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ -يَعْنِي عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ عَمْرٍو- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ بِشْرِ التَّغْلَبِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي -وَكَانَ جَلِيسًا لِأَبِي الدَّرْدَاءِ- قَالَ: كَانَ يَدْمِشَقُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُقَالُ لَهُ: ابْنُ الْخَنْظَلِيَّةِ، وَكَانَ رَجُلًا مَتَوَحِّدًا قَلَّمَا يُجَالِسُ النَّاسَ، إِنَّمَا هُوَ صَلَاةٌ، فَإِذَا فَرَغَ فَإِنَّمَا هُوَ تَسْبِيحٌ وَتَكْبِيرٌ حَتَّى يَأْتِيَ أَهْلَهُ، قَالَ: فَمَرَّ بِنَا وَنَحْنُ عِنْدَ أَبِي الدَّرْدَاءِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَرِيَّةً، فَقَدِمْتُ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَجَلَسَ فِي الْمَجْلِسِ الَّذِي يَجْلِسُ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، فَقَالَ لِرَجُلٍ إِلَى جَنْبِهِ: لَوْ رَأَيْنَا حِينَ التَّقِينَا نَحْنُ وَالْعَدُوُّ فَحَمَلُ فَلَانٌ فَطَعَنَ فَقَالَ: خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْغَلَامُ الْغِفَارِيُّ، كَيْفَ تَرَى فِي قَوْلِهِ؟ قَالَ: مَا أَرَاهُ إِلَّا قَدْ بَطَلَ أَجْرُهُ، فَسَمِعَ بِذَلِكَ آخَرُ، فَقَالَ: مَا أَرَى بِذَلِكَ بَأْسًا، فَتَنَازَعَا، حَتَّى سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، فَقَالَ: "سُبْحَانَ اللَّهِ! لَا بَأْسَ أَنْ يُوجَرَ وَيُحْمَدَ" فَرَأَيْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ سُرَّ بِذَلِكَ، وَجَعَلَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَيْهِ، وَيَقُولُ: أَنْتَ سَمِعْتَ ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَمَا زَالَ يُعِيدُ عَلَيْهِ حَتَّى إِنِّي لِأَقُولُ: لِيَبْرَكَنَّ عَلَى رُكْبَتَيْهِ. قَالَ: فَمَرَّ بِنَا يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

"الْمُنْفِقُ عَلَى الْخَيْلِ كَالْبَاسِطِ يَدَهُ بِالصَّدَقَةِ لَا يَقْبِضُهَا".

²¹⁸² Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, IV, 39 (2045); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VII, 217 (7317). Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin tahrir ettiği hadisteki ravilerin sahih olduğunu belirtmiştir. Heysemî, Taberânî'nin tahrir ettiği hadiste zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Elbânî, bu hadisin başka tarihlerle birlikte hasen olduğunu belirtmektedir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, V, 21 (7893); Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, II, 561 (895).

²¹⁸³ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Et'ime 17 (3827). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf olduğunu fakat şahidlerle birlikte hasen seviyesine çıktığını açıklamaktadır.

ثم مرّ بنا يوماً آخر، فقال له أبو الدرداء: كلمة تنفعنا ولا تضرّك، قال: قال لنا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - "نعم الرجل خريم الأسديّ لولا طول جمته، وإسبال إزاره" فبلغ ذلك خريماً، فعجل فأخذ شفرة، فقطع بها جمته إلى أذنيه، ورفع إزاره إلى أنصاف ساقيه.

ثم مرّ بنا يوماً آخر، فقال له أبو الدرداء: كلمة تنفعنا ولا تضرّك، فقال: سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول: إنكم قادمون على إخوانكم، فأصلحوا رجالكم، وأصلحوا لباسكم، حتى تكونوا كأنكم شامة في الناس، فإن الله لا يحب الفحش ولا التفحش.

Hârûn ibn Abdullah (h. 243)²¹⁸⁴ > Ebû Amir (h. 204)²¹⁸⁵ > Hişâm ibn Sa'd (h. 160)²¹⁸⁶ > Kays ibn Bişr (?)²¹⁸⁷ > Bişr ibn Kays (?)²¹⁸⁸ şöyle demiştir: Kays diyor ki:

²¹⁸⁴ Hârûn ibn Abdullah. Ebû Amir'den hadis almıştır. İbrâhim Harbî ve Ebû Hâtîm: "Saduktur." demişlerdir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 96; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 8; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 575.

²¹⁸⁵ Ebû Amir. Hişâm ibn Sa'd'dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Şâhîn "es-Sikât"ta "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 364; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 364.

²¹⁸⁶ Hişâm ibn Sa'd. Kays ibn Bişr'den hadis almıştır. İbn Maîn bir defasında: "Salihtir. Hadisi terkedilmez." derken; başka bir seferinde: "Kavî değildir." demiş; başka bir seferde ise: "Bir şey değildir. Yahyâ ibn Saîd ondan hadis rivayet etmezdi." demiştir. İclî: "Câizu'l-hadistir. Hasenu'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "Şeyhdir. Mahalli sıdktır." demiştir. Ebû Hâtîm: "Hadisi yazılır. Onla ihticac edilmez." demiştir. Nesâî: "Zayıftır." demiş, başka bir seferinde ise: "Kavî değildir." demiştir. İbn Adî: "Zayıf olmakla birlikte hadisi yazılır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Vehmi vardır. Teşeyyu ithamı vardır." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde kendisine itibar edilir. Yahyâ ibn Saîd Kattân, İbn Hanbel, İbn Maîn, Nesâî, İbn Sa'd, İbn Hibbân, İbn Abdilberr ve Ya'kûb ibn Sufyân onu taz'if etmişlerdir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 204; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 39; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 572; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 39.

²¹⁸⁷ Kays ibn Bişr. Sadece babası Bişr ibn Kays'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece Hişâm ibn Sa'd hadis almıştır. Ebû Hâtîm: "Hadisinde bir problem görmüyorum. Hişâm ibn Sa'd'dan başka ondan rivayet eden bilmiyorum." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine saduktur. Hasenu'l-hadistir. Hişâm ibn Sa'd onu tasdik etmiştir. Zehebî'nin 'el-Mizân'daki 'Bilinmiyor.' sözü Ebû Hâtîm'in bildirmesiyle karşılanmıştır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 456; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 185.

²¹⁸⁸ Bişr ibn Kays. Ebû Derdâ ile otururdu. Ebû Derdâ'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece oğlu Kays ibn Bişr hadis almıştır. Ebû Dâvud ondan bir hadis tahrir etmiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta etba'u tabînin sikaları arasında zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Oğlu ondan rivayette tefer-rüd etti. İbn Hibbân'dan başkası onu tevsik etmedi." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 141;

“Ebû Derdâ'nın arkadaşı olan babam bana anlattı: ‘Dimeşk'de Rasûlullah'ın (s) saha-bilerinden İbn Hanzaliyye diye anılan bir adam vardı. Yalnızlığı seven biriydi. Halk ile az görüşürdü. Çok namaz kılardı. Namazı bitirince ailesinin yanına dönene kadar tesbih ve tekbir ile meşgul olurdu. Bir gün biz, Ebû Derdâ'nın yanındayken bize uğradı. Ebû Derdâ' ona: ‘Bize yararlı olacak ve sana zararlı olmayacak bir söz söyle.’ dedi. Bunun üzerine o şöyle dedi: ‘Rasûlullah (s) bir seriyye göndermişti. Bir süre sonra bu birlik savaştan döndü. Derken bu birliğe katılanlardan biri Rasûlullah'ın (s) mescidine geldi ve Rasûlullah'ın (s) da bulunduğu meclise oturdu. Yanındakine: ‘Düşmanla karşılaştığımızda bizi bir görseydin! Falan kimse düşmana saldırıp ‘Al, bu da benden! Ben Gıfırlı yiğidim!’ diyerek mızrağını sapladı. Onun bu sözü hakkında düşüncen nedir?’ dedi.’ O adam da: ‘Böyle yapmakla sevabını kaybetmiş’ cevabını verdi. Bu sözü bir başkası işitti ve: ‘Ben bu sözde bir sakınca görmüyorum,’ dedi. *Bunun üzerine tartışmaya başladılar, hatta onların bu tartışmasını Rasûlullah (s) duydu ve şöyle buyurdu: ‘Sübhanallah, bu gibi sözler söyleyen bir Müslümanın sevap almasına ve iyilikle anılmasına hiçbir engel yoktur.’*”

Gördüm ki, Ebû Derdâ', Hz. Peygamber'in bu sözüne sevindi ve ‘Sen bunu biz-zat Rasûlullah'tan (s) mı duydun?’ diyerek başını İbn Hanzaliyye'ye doğru kaldırmaya başladı. İbn Hanzaliyye de: ‘Evet.’ dedi. Ebû Derdâ', İbn Hanzaliyye'ye bu soruyu sormaya devam etti ki ben Ebû Derdâ'nın bu soruyu tekrarlarlarken ‘Kesinlikle Ebû Derdâ' yere yığılacak’ dedim.”

Bış şöyle dedi: “Bir başka gün yine o yanımıza uğradı. Yine Ebû Derdâ' ona: ‘Bize yararlı olan ve sana zararlı olmayan bir söz söyle’ dedi. *O da: ‘Rasûlullah (s) bize: ‘Cihad için elinde tuttuğu ata masraf eden kimse sadaka veren kimse gibidir’ dedi.*”

Başka bir gün (yine) bize uğradı. Yine Ebû Derdâ': ‘Bize yararlı ve sana zararlı olmayan bir söz söyle’ dedi. *O da: ‘Rasûlullah (s) bize: ‘Saçları uzun, elbisesi de yere*

İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 456; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 124; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 435; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 174.

sarkmasa Esedli Hureym ne iyi adamdır. 'dedi. ' Hureym bunu duyunca makas alarak saçını kulaklarına kadar kesti ve elbisesini de baldırlarının yarısına kadar kısalttı.

Sonra diğer bir günde bize yine uğradı. Ebû Derdâ' ona: 'Bize fayda verecek ve sana zarar vermeyecek bir söz söyle' dedi. *O da: 'Rasûlullah'tan (s): 'Ey ashabım, siz kardeşlerinizin yanına varacaksınız, bineklerinize çeki düzen verin, güzel elbiseler giyiniz. Öyle ki halk içinde vücuttaki 'ben' gibi olunuz. Çünkü Allah çirkinliği ve isteyerek çirkinleşmeyi sevmez. ' dediğini duydum' dedi. "*²¹⁸⁹

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bişr ibn Kays meçhul, Hişâm ibn Sa'd ise zayıf bir ravidir. Bu sebeplerden dolayı incelenen rivayetin isnadı zayıftır. Kays ibn Bişr'in babasından rivayet ettiği bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: Nevevî (ö. 676/1277), Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde bu hadisi sahih bir isnadla tahrir ettiğini söylemiştir.²¹⁹⁰ Elbânî (1914-1999) *Riyâzü's-sâlihîn* tahkikinde Nevevî'nin (ö. 676/1277) şunları söylediği geçmektedir: "Ebû Dâvud (ö. 275/889) bu rivayeti hasen bir isnadla rivayet etmiştir. Ancak Kays ibn Bişr'in tashih yahut taz'ifinde ihtilaf edilmiştir. Müslim (ö. 261/875) ondan hadis rivayet etmiştir."²¹⁹¹ İbn Hanbel (ö. 241/855) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016) şunları demiştir: "(Bu rivayetin)İsnadının hasen olması muhtemeldir. Bişr'den sadece iki kişi rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân (ö. 354/965) onu '*es-Sikât*'ta zikretmiştir. O, tabînin büyüklerindendir. Hadiste geçtiği gibi Ebû Derdâ' ile görüşmüştür. Hişâm ibn Sa'd, Bişr'in oğlu Kays'tan rivayette teferrüd etti. Onun için: 'Doğru adamdır.' denildi. Ebû Hâtim (ö. 277/890): 'Hadisinde bir problem görmüyorum.' dedi. İbn Hibbân (ö. 354/965) '*es-Sikât*'ta onu

²¹⁸⁹ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a ait. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 227 (19524); VI, 530 (33580); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 158-162 (17622); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Libâs 28 (4089). (VI, 185-188); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VI, 94 (5616); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 101 (2455); IV, 203 (7371).

²¹⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 360.

²¹⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 332.

zikretti. Hişâm ibn Sa'd'a gelirse o, saduktur²¹⁹² ve hatası vardır. Hadisin metni münker²¹⁹³ olmaya veya muhalefete konu değildir. Biz: 'Bu hadisin bazı bölümlerinin şahid rivayetleri vardır ve bunlar bunu desteklemektedir.' deriz. İbn Hacer (ö. 852/1449) 'el-Emâlî'de bu hadise hasen dedi.'²¹⁹⁴ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği 2455 nolu rivayet için herhangi bir hüküm vermemiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise bir şahid rivayet tahrir ettiğini söylemiştir.²¹⁹⁵ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği 7371 nolu rivayet için bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun verdiği hükme muvafakat etmiştir.²¹⁹⁶

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²¹⁹⁷ ve *Dekkâk ile Rabâh*²¹⁹⁸ bu hadisin senedinin hasen sayılmasının mümkün olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.²¹⁹⁹ Elbânî (1914-1999), Kays ibn Bişr'in zayıf bir ravi olduğunu tasrih eden birini görmediğini, incelenen hadisin asıl illetinin²²⁰⁰ onun babasının tanınmamasında olduğunu ifade etmiştir.²²⁰¹ Fahl²²⁰² ve Hâdî²²⁰³ bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Halebî, Kays'ın hadisin illeti olduğunu söylemiş, oğlundan başka kimse ondan hadis rivayet etmediğini ve sadece İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) onu tevsik ettiğini söylemiştir.²²⁰⁴

Senedi zayıf olan söz konusu rivayet, şahid rivayetler sayesinde en azından hasen seviyesine ulaşabilme imkânına sahip olmuştur ki Nevevî (ö. 676/1277) bu hadisin

²¹⁹² Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 261.

²¹⁹³ Za'îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 210.

²¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 159, 1. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VI, 187, 1. dipnot.

²¹⁹⁵ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 101.

²¹⁹⁶ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 203.

²¹⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 360, 1. dipnot.

²¹⁹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 352, 1. dipnot.

²¹⁹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 301-302 (798).

²²⁰⁰ Hadisin sahihliğine zarar veren, onu sahihlikten düşüren her türlü kusur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 135.

²²⁰¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 332, 1. dipnot.

²²⁰² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 251, 797. dipnot.

²²⁰³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 210, 1. dipnot.

²²⁰⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 325, 1. dipnot.

isnadının sahih olduğunu söylemiş, İbn Hacer (ö. 852/1449) ise bu rivayeti hasen saymıştır.

2.23. 837 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ، قَالَ: قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ حَتَّى يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ لِأَصْحَابِهِ: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّاتِكَ، وَمِنْ الْيَقِينِ مَا تَهْوُونَ بِهِ عَلَيْنَا مَصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مَصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ.

Alî ibn Hucr (h. 244)²²⁰⁵ > İbn Mubârek (h. 181)²²⁰⁶ > Yahyâ ibn Eyyûb (h. 163)²²⁰⁷ > Ubeydullah ibn Zahr (?)²²⁰⁸ > Hâlid ibn Ebî İmrân (h. 129)²²⁰⁹ -- Abdullah ibn Ömer (h. 73)²²¹⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) şu duaları ashabına okur ve meclisten kalkardı: "Allah'ım, bize günahlardan uzak tutacak kadar haşyetini ver. Bizi cennetine ulaştıracak kadar taatinden ver. Dünya musibetlerini hafif görecektir kadar yakînini ver. Bizi yaşattığın sürece kulak, göz ve kuvvetinden mahrum etme. Bunları bizden sonrakilere bir miras kıl. Bize zulmedenlerden intikamımızı sen al. Düşmanlarımıza karşı sen yardım et. Bizi dinimizde musibete uğratma. Dünyayı en büyük düşüncemiz ve ilmizin gayesi yapma. Bize acımayanları bize musallat etme."*²²¹¹

²²⁰⁵ Alî ibn Hucr. İbn Mubârek'den hadis almıştır. Nesâî ve Hâkim: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 355; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 293; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 399.

²²⁰⁶ İbn Mubârek. Yahyâ ibn Eyyûb'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²²⁰⁷ Yahyâ ibn Eyyûb. Ubeydullah ibn Zahr'dan hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Salih."; başka bir seferindeyse: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Mahalli sıdkdır. Hadisi yazılır, ihticac edilmez." demiştir. Ebû Dâvud: "Salihdir." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiş, başka bir seferinde: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Arada hata yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 233; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 186; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 588.

²²⁰⁸ Ubeydullah ibn Zahr. Hâlid ibn Ebî İmrân'dan hadis almıştır. İbn Hanbel Ubeydullah'ı bir seferinde taz'if, başka bir seferinde tevsik etmiştir. İbn Maîn bir seferinde: "Bir şey değildir." demiş; başka bir seferinde ise: "Bütün hadisleri nazarımda zayıftır." demiştir. İbn Medînî: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "La be'se bih. Saduktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Leyyinü'l-hadistir." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. Ebû Bekr Hatîb: "Salih biridir, hadislerde leyyindir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde itibar edilir. Bu şeyhin hükmünde ihtilaf edilmiştir. Taz'if edenler daha çoktur." demişlerdir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XIX, 36; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 12; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 371; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 405.

²²⁰⁹ Hâlid ibn Ebî İmrân. Abdullah ibn Ömer'den hadis almamıştır. İbn Sa'd: "İnşallah sikadır. Tedlis yapmazdı." demiştir. Ebû Hâtim: "La be'se bih." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Fakîhdir. Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Ebû Hâtim, İbn Sa'd, İclî ve İbn Hibbân onu tevsik etmiştir. Müslim 'Sahih'inde ondan rivayette bulunmuştur. Tirmizî onun hadisini tashih etmiştir. Onun hakkında cerh ifadesi kullanan birini bilmiyoruz." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 142; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 110; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 189; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 349.

²²¹⁰ Abdullah ibn Ömer. Sahabidir. Hafsa, Rasûlullah'tan (s) şunu naklediyor: "Abdullah, salih biridir." Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 950; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 155.

²²¹¹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, De'avât 80 (3502). (V, 481).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdır.”²²¹² Bu hadisi bazıları Hâlid ibn Ebî İmrân’dan o Nâfi’den o da İbn Ömer’den rivayet etmişlerdir.” demiştir. Hâlid ibn Ebî İmrân, İbn Ömer’den hadis almamıştır. Bundan dolayı senedde inkıta vardır. Ayrıca ravilerden Ubeydullah ibn Zahr zayıf bir ravidir. Hem inkıta hem de zayıf raviden dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır. Şuayb Arnavut (1928-2016), bu hadisin tıpkı Tirmizî’nin (ö. 279/892) dediği gibi hasen olduğunu söylemektedir.²²¹³ Elbânî (1914-1999), hadisin “*Bizi yaşattığın sürece kulak, göz ve kuvvetinden mahrum etme. Bunları bizden sonrakilere bir miras kıl. Bize zulmedenlerden intikamımızı sen al.*” kısmının bütün tariklerinin²²¹⁴ toplamının sahihe ulaştığını beyan etmiştir.²²¹⁵

Riyâzû’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²²¹⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*²²¹⁷ Hâkim’in (ö. 405/1014) tahrir etmiş olduğu bu hadisin hasen olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, söz konusu hadise hasen demiştir.²²¹⁸ *Halebî*, Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’de tahrir ettiği hadiste inkıta bulunduğunu ancak Hâkim (ö. 405/1014) ve başkalarının tahrir ettiği rivayetlerin muttasıl olduğunu beyan etmekte ve hadisin sâbit olup, bunda herhangi bir şüphe olmadığını söylemektedir.²²¹⁹ *Yûsuf Ali Budeyvî*²²²⁰, *Elbânî* (1914-1999)²²²¹ ve *Fahl*²²²² incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu hadisi Hâlid ibn Ebî İmrân, İbn Ömer’den rivayet etmiştir. Bu şekildeki isnad, sadece Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer almaktadır. Söz konusu rivayetin senedinin inkıtasının giderilmiş olduğu “Hâlid ibn Ebî İmrân > Nâfi’ > İbn

²²¹² Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

²²¹³ Bkz. Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, XVIII, 435, 1. dipnot.

²²¹⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²²¹⁵ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, VII, 506-514 (3170).

²²¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Arnavut)*, 370, 1. dipnot.

²²¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 362, 1. dipnot.

²²¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Hâdî)*, 218, 2. dipnot.

²²¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Halebî)*, 333, 2. dipnot.

²²²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 311 (834).

²²²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Elbânî)*, 340 (837).

²²²² Bkz. Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn (Fahl)*, 260 (833).

Ömer” rivayetleri ise bu hadisin mütabilerini oluşturmaktadır. İnkıtanın giderilmiş olduğu rivayet Bezzâr (ö. 292/905)²²²³, Nesâî (ö. 303/915)²²²⁴, Taberânî (ö. 360/971)²²²⁵ ve Hâkim (ö. 405/1014)²²²⁶ tarafından tahrir edilmiştir. İncelenen rivayetteki zayıflık, mutabilerle giderilmiştir.

2.24. 858 ve 869 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُؤَيْدٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَهْرَامَ، أَنَّهُ سَمِعَ شَهْرَ بْنَ حَوْشَبٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَسْمَاءَ بِنْتَ يَزِيدَ، تُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا وَعُصْبَةٌ مِنَ النِّسَاءِ قُعُودٌ، فَأَلَوَى بِيَدِهِ بِالتَّسْلِيمِ وَأَشَارَ عَبْدُ الْحَمِيدِ بِيَدِهِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: لَا بَأْسَ بِحَدِيثِ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ بَهْرَامَ عَنْ شَهْرَ بْنِ حَوْشَبٍ وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: شَهْرٌ حَسَنُ الْحَدِيثِ وَقَوَى أَمْرُهُ وَقَالَ: إِنَّمَا تَكَلَّمَ فِيهِ ابْنُ عَوْنٍ ثُمَّ رَوَى عَنْ هَالِكِ بْنِ أَبِي زَيْنَبٍ، عَنْ شَهْرَ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: إِنَّ شَهْرًا نَزَّكَوهُ قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ النَّضْرُ: نَزَّكَوهُ أَيُّ طَعَنُوا فِيهِ وَإِنَّمَا طَعَنُوا فِيهِ لِأَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَ السُّلْطَانِ.

²²²³ Bkz. Bezzâr, *Bahrü 'z-zehhar*, XII, 243 (5989).

²²²⁴ Bkz. Nesâî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, IX, 154 (10161-10162).

²²²⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü 's-sagîr*, II, 109 (866).

²²²⁶ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 709 (1934). Hâkim, hadisin Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Suveyd ibn Nasr (h. 240)²²²⁷ > Abdullah ibn Mubârek (h. 181)²²²⁸ > Abdülhamîd ibn Behrâm (?)²²²⁹ > Şehr ibn Havşeb (h. 100)²²³⁰ > Esmâ bint Yezîd (?)²²³¹ şöyle demiştir: Rasûlullah (s) bir gün mescide uğradı. Orada birkaç kadın oturuyordu. Onlara eliyle işaret ederek selam verdi.²²³²

²²²⁷ Suveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mubârek'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

²²²⁸ Abdullah ibn Mubârek. Abdülhamîd ibn Behrâm'dan hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²²²⁹ Abdülhamîd ibn Behrâm. Şehr ibn Havşeb'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Dâvud ve İbn Medîni: "Sikadır." demişlerdir. İclî: "La be'se bih." demiştir. Ebû Hâtim, Abdülhamîd'in hadisleriyle ihticac edilmeyeceğini ve Şehr'den yaptığı rivayetlerde de aynı durumun söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Sâlih ibn Muhammed Esedî: "Bir şey değildir." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 109; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 333; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 296.

²²³⁰ Şehr ibn Havşeb. Esmâ bint Yezîd'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Maîn, Şehr'den hadis rivayet etmemiştir. Mûsâ ibn Hârun: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hanbel, Şehr'i tevsik etmiş ve şöyle demiştir: "Esmâ bint Yezîd'den hasen hadisler rivayet etmiştir." İbn Hanbel başka bir seferinde: "La be'se bih." demiştir. Buhârî: "Hasenu'l-hadistir." demiştir. İclî ve İbn Avn: "Sikadır." demişlerdir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Bazıları onu ta'n etmiştir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Ebû Hâtim: 'Şehr, sû-i hıfzından dolayı terk edilmez. Bu ızdıraba delildir.' demiştir. İbn Hibbân: 'Sikalardan karmaşık şeyler rivayet ediyor.' demiştir. İbn Adî: 'Hadiste kavî değildir. Hadisiyle ihticac edilmez.' demiştir. İbn Adî ek olarak şunu demiştir: 'Aşırı zayıftır.' Dârekutnî: 'Kavî değildir.' derken; başka bir seferinde 'Zayıftır.' demiştir. Bezzâr: 'Ehli ilimden birçok kişi Şehr hakkında olumsuz konuşmuştur. Hiç kimsenin onun rivayetlerini terk ettiğini bilmiyoruz.' demiştir. İbn Kuteybe: 'Zayıftır.' demiştir. Sâcî: 'Kavî değildir. Hafız değildir.' demiştir. Beyhakî: 'Zayıftır.' demiştir. İbn Hazm: 'Sakıttır.' demiştir." İbn Hacer: "Saduktur. İrsali ve evhamı çoktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: "Eğer zayıftır, itibar edilir deseydi daha güzel olurdu. Şehr infirad ettiğinde onunla ihticac edilmez. Lakin mütabaât ve şevâhidde itibar için kullanılır." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 578, XII, 588, 8. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 269; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 122.

²²³¹ Esmâ bint Yezîd. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1787; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 128; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 399; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VIII, 21.

²²³² Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 542 (27561); XLV, 569 (27589); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 15 (3701). (IV, 653); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 148 (5204). (VII, 497); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, İsti'zan 9 (2697). (IV, 427).

Tirmizî (ö. 279/892) şöyle demiştir: “Bu hadis hasendir. İbn Hanbel (ö. 241/855): ‘Abdülhamîd ibn Behrâm’ın Şehr’den yaptığı tahdislerde²²³³ bir sorun yoktur.’ demiştir. Buhârî (ö. 256/870): ‘Şehr hasenu’l-hadistir.²²³⁴ Durumu onu kuvvetlendiriyor. Onun hakkında İbn Avn olumsuz konuşmuş (cerh) sonra Hilâl ibn Ebî Zeyneb > Şehr ibn Havşeb tarikiyle²²³⁵ hadis rivayet etmiştir.’ demiştir. Ebû Dâvud (ö. 275/889): ‘Bize Nadr ibn Şumeyl o da İbn Avn’dan haber verdi. Şehr’i cerh ederiz.’ demiştir. Nadr: ‘Cerh ederiz ta’n ederiz demek olup, onu sadece yöneticiyle arkadaş olduğu için cerh etmişlerdir.’ demiştir.” Raviler arasında ittisal mevcuttur. Şehr ibn Havşeb zayıf bir ravi olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Esmâ bint Yezîd’den gelen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir etmiş oldukları hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadındaki Şehr hakkında ihtilaf olduğunu, onun zayıf bir ravi olabileceğini de söylemekte ve hadisin hasen olduğunu belirtmektedir.²²³⁶ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği hadise Mübârekfûrî (1865-1935) şahid bir rivayeti var derken²²³⁷, Elbânî (1914-1999) ise zayıf demiştir.²²³⁸

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²²³⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²²⁴⁰ bu rivayetin senedindeki Şehr’in çok evhamı²²⁴¹ olduğunu, ancak

²²³³ Hadis rivayet etme. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 300.

²²³⁴ Ta’dîlin, Irâkî’ye göre 4., Sehâvî’ye göre 6. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

²²³⁵ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²²³⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 542, 3. dipnot; XLV, 570, 3. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 653, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 497, 1. dipnot.

²²³⁷ Bkz. Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî bi-şerhi Câmi’i’t-Tirmizî*, VII, 395.

²²³⁸ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 322.

²²³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 376, 1. dipnot.

²²⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 368, 3. dipnot.

²²⁴¹ Ravinin hadisi hep zanla, bazen böyle, bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum ravinin zabtının eksikliği gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Edebü'l-müfred*²²⁴² adlı eserinde başka bir hasen olan tarikle bu hadisi naklettiğini ve hadisin başka şahid rivayetlerinin olduğunu haber vermişlerdir. Yûsuf Alî Budeyvî²²⁴³, Elbânî (1914-1999)²²⁴⁴ ve Fahl²²⁴⁵ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Hâdî, mezkûr hadisin zayıf olduğunu, hasen kısmının el işareti olmadan nakledildiğini, bu rivayetle onun arasında fark olduğunu belirtmektedir.²²⁴⁶ Halebî, incelenen hadisteki el işaretiyle selam konusunda Şehr'in teferrüd ettiğini ve bunun sahih olmadığı açıklamaktadır.²²⁴⁷

Rasûlullah'ın (s) kadınlara selam verdiğiine dair Cerîr'den bir rivayet gelmiştir.²²⁴⁸ İncelenen rivayetteki zayıflık, şahidlerle giderilmiştir. Bu durumda Rasûlullah'ın (s) kadınlara selam verdiği sahih rivayetlerde yer alırken, selamı sadece eliyle işaret ederek verdiğiine dair rivayetler doğru değildir.

2.25. 865 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ الْبَصْرِيُّ الْأَنْصَارِيُّ مُسْلِمُ بْنُ حَاتِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُونُ بَرَكَهٌ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

²²⁴² Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbakî, 3. bs (Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1989), 360 (1048). Elbânî, hadisin el zikredilen yeri hariç kalanının sahih olduğunu belirtmektedir. Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Sahîhu el-Edebü'l-müfred li'l-imam el-Buhârî*, 4. bs (yy: Mektebetü'd-Delîl, 1997), 399-400.

²²⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 316 (855).

²²⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 346 (858).

²²⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 265 (854).

²²⁴⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 222, 4. dipnot.

²²⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 344, 1. dipnot.

²²⁴⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 493 (19154). Şuayb Arnavut, bu hadis için hasen li-gayrihi demiştir.

Ebû Hâtîm Basrî (?)²²⁴⁹ > Muhammed ibn Abdullah Ensârî (h. 212)²²⁵⁰ > Abdullah ibn Musennâ Ensârî (?)²²⁵¹ > Alî ibn Zeyd (h. 131)²²⁵² > Saîd ibn Müseyyeb (h. 92)²²⁵³ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²²⁵⁴ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Yavrucuğum, ailenin yanına girdiğinde onlara selam ver. Bu selam sana ve ailene bereket olsun."*²²⁵⁵

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis hasen-garîbdir."²²⁵⁶ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Alî ibn Zeyd'in zayıf bir ravi olması nedeniyle söz konusu rivayetin

²²⁴⁹ Ebû Hâtîm Basrî. Muhammed ibn Abdullah Ensârî'den hadis almıştır. Tirmizî ve Taberânî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Arada vehmi olurdu." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 496; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 124; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 529; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 371.

²²⁵⁰ Muhammed ibn Abdullah Ensârî. Babası Abdullah ibn Musennâ Ensârî'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. Ebû Dâvud: "Çok fazla şekilde aklı tegayyür etti." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 539; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 274; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 490.

²²⁵¹ Abdullah ibn Musennâ Ensârî. Alî ibn Zeyd'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtîm: "Salihtir." demişlerdir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve "Arada hata yapardı." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Tirmizî: "Muhammed ibn Abdullah Ensârî ve babası sikadır." demiştir. Sâcî: "Zayıflık vardır. Ehl-i hadisten değildir. Münker rivayetler ve buna benzer şeyler naklederdi." demiştir. Ukaylî: "Hadislerinin ekserisine tâbi olunmaz." demiştir. Dârekutnî bir seferinde: "Sikadır." derken; başka bir seferinde: "Zayıftır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Galatı çoktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 25; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 387; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²²⁵² Alî ibn Zeyd. Saîd ibn Müseyyeb'den hadis almıştır. İbn Sa'd: "Hadisi çoktur. Hadislerinde zayıflık vardır. Onla ihticac edilmez." demiştir. İbn Hanbel ve İbn Maîn: "Kavî değildir." demişlerdir. İbn Maîn, bu ravi hakkında "Zayıftır."; "Her şeyinde zayıflık vardır."; "Hüccet değildir." sözlerini de eklemiştir. İclî: "Hadisi yazılır. Kavî değildir." demiş, başka bir seferinde: "Teşeyyu etti. La be'se bih." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Sâlihu'l-hadistir." demiştir. Cüzecânî: "Vâhu'l-hadistir. Zayıftır. Hadisiyle ihticac edilmez." demiştir. Nesâî: "Zayıftır." demiştir. İbn Huzeyme: "Su-i hıfzından dolayı onla ihticac edilmez." demiştir. Dârekutnî: "Onun üzerinde durdum. Nazarımda onda leyyinlik olduğu hükmü devam ediyor." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 325; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 401.

²²⁵³ Saîd ibn Müseyyeb. Enes ibn Mâlik'den hadis almıştır. Süleymân ibn Mûsâ: "Saîd, tabîinin en fakîhiydi." demiştir. Ebû Zur'a: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de şunları demiştir: "Mürsellelerinin en sahih mürseller olduğunda ittifak vardır. İbn Medînî: 'Tabîîn arasında ondan ilmen daha genişini bilmiyorum.' demiştir." Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 66; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 241.

²²⁵⁴ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²²⁵⁵ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, İsti'zan 10 (2698). (IV, 428).

²²⁵⁶ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

isnadı zayıftır. Beşşar Avvad, isnaddaki Alî ibn Zeyd'in zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir.²²⁵⁷ Elbânî (1914-1999) de incelenen hadisin isnadına zayıf demektedir.²²⁵⁸

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²²⁵⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²²⁶⁰ bu rivayetin senedinde bulunan Zeyd ibn Alî'nin zayıf bir ravi olduğunu ancak bu konuda Beyhakî'nin (ö. 458/1066)²²⁶¹ Katâde'den isnadı ceyyid²²⁶² olan mürsel bir hadis naklettiğini belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadise sahih li-gayrihi demektedir.²²⁶³ *Halebî*, incelenen hadisin hasen olduğunu söylemiştir.²²⁶⁴ *Yûsuf Ali Budeyvî*²²⁶⁵, *Elbânî* (1914-1999)²²⁶⁶ ve *Fahl*²²⁶⁷ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Bu hadisin metnine yakın bir hadis Câbir'den nakledilmiştir.²²⁶⁸ İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid rivayetle giderilmiştir.

2.26. 891 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ وَابْنُ ثُمَيْرٍ، عَنِ الْأَجْلَحِ، عَنِ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَلْتَقِيَانِ، فَيَتَصَافَحَانِ، إِلَّا غُفِرَ لهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْترَقَا"

²²⁵⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, I, 585, 2. dipnot.

²²⁵⁸ Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 322-323.

²²⁵⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 387, 1. dipnot.

²²⁶⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 370, 3. dipnot.

²²⁶¹ Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, XI, 231 (8459).

²²⁶² Hasen li-zatîhi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

²²⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 223, 5. dipnot.

²²⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 342, 1. dipnot.

²²⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 318 (861).

²²⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 347 (860).

²²⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 267 (861).

²²⁶⁸ Bkz. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 375 (1095). Elbânî, isnada sahih demektedir. Bkz. Elbânî, *Sahihu el-Edebü'l-müfred li'l-imam el-Buhârî*, 423.

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235)²²⁶⁹ > Ebû Hâlid (h. 189)²²⁷⁰ > Ecleh (h. 145)²²⁷¹ > Ebû İshâk (h. 126)²²⁷² > Berâ' ibn Âzib (h. 71)²²⁷³

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (h. 235) > İbn Numeyr (h. 199)²²⁷⁴ > Ecleh (h. 145) > Ebû İshâk (h. 126) > Berâ' ibn Âzib (h. 71) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "İki Müslüman karşılaşır da musafaha ederlerse, daha onlar ayrılmadan onlara mağfiret edilir."*²²⁷⁵

İki isnadın ravileri arasında ittisal mevcuttur, ancak Ecleh zayıf bir ravi olduğu için söz konusu rivayetlerin isnadları zayıf hale gelmiştir. Berâ'dan nakledilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitapların tahrir ettikleri hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadında yer alan Ahlec'in zayıf bir

²²⁶⁹ Ebu Bekr ibn Ebî Şeybe. Ebû Hâlid ve İbn Numeyr'den hadis almıştır. İclî, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²²⁷⁰ Ebû Hâlid. Ecleh'den hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Saduktur. Hücet değildir." demiş; başka bir seferindeyse: "Sikadır." demiştir. İbn Medîni ve Ebû Hişâm Rufâi de ona "Sikadır." demişlerdir. İbn Maîn'in bir kavline göre ve Nesâi'nin hükmüne göre Ebû Hâlid: "Leyse bihi be's."dir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 394; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 181; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

²²⁷¹ Ecleh. Ebû İshâk'dan hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Sikadır." demiş, başka bir seferinde: "Leyse bihi be's." demiş; başka bir seferindeyse: "Salihidir." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Kavî değildir. Hadisi yazılır, ihticac edilmez." demiştir. Nesâi: "Zayıftır. Bir şey değildir." demiştir. İbn Adî: "Hadisleri salihidir. Kûfeliler ve başkaları ondan rivayette bulunmuştur. Onun hadislerinde münker olanını bulamadım." demiştir. Ya'kûb ibn Sufyân: "Sikadır. Hadisi leyyindir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İ'tibar edilir. İbn Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâi, İbn Sa'd, Cûzecânî, Sâci, İbn Hibbân ve İbn Cârûd onu taz'if etmişlerdir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 275; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 189; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 96; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 106.

²²⁷² Ebû İshâk. Berâ' ibn Âzib'den hadis almıştır. İbn Hanbel, İbn Maîn ve Nesâi: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 102; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 63; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 423.

²²⁷³ Berâ' ibn Âzib. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 155; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 425; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 411.

²²⁷⁴ İbn Numeyr. Ecleh'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İclî: "Sikadır. Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur. Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Fâzıldır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 225; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 57; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 490.

²²⁷⁵ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 517 (18547); XXX, 557 (18594); XXX, 629 (18699); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 15 (3703). (IV, 654); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 153 (5211-5212). (VII, 502); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, İsti'zan 31 (2727). (IV, 447); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 160 (13571).

ravi olup sadece i'tibar²²⁷⁶ için kullanılabileceğini, ancak hadisin sahih li-gayrihi olduğunu beyan etmiştir.²²⁷⁷ Tirmizî (ö. 279/892) bu hadis için: “Bu hadis Ebû İshâk’ın Berâ’dan naklettiği bir hadis olarak garîbdır. Bu hadis Berâ’dan başka başka bir vecihle²²⁷⁸ de rivayet edilmiştir.” demiştir.²²⁷⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²²⁸⁰ ve *Dekkâk ile Rabâh*²²⁸¹ söz konusu hadisin Enes ibn Mâlik'ten şâhid bir rivayeti bulunduğunu, bu hadisi takviye ederek sıhhatini hasene çıkardığını belirtmişlerdir. *Hâdî*, incelenen hadisin sahih li-gayrihi olduğunu söylemiştir.²²⁸² *Yûsuf Ali Budeyvî*²²⁸³, *Elbânî* (1914-1999)²²⁸⁴, *Fahl*²²⁸⁵ ve *Halebî*²²⁸⁶ bu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*'da söz konusu rivayetin bütün tariklerini²²⁸⁷ incelemiş ve şâhid rivayetlerle birlikte söz konusu edilen hadisin sahih yahut en azından hasen olduğunu belirtmiştir.²²⁸⁸ Enes ibn Mâlik'den bu konuda bir şahid bir rivayet mevcuttur.²²⁸⁹ Başka bir rivayette ise Enes ibn Mâlik'e ashabın musafaha yapıp yapmadıkları sorulduğunda buna “Evet.” cevabını vermiştir.²²⁹⁰ İncelenen rivayetdeki zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

²²⁷⁶ Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 143-4.

²²⁷⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 517, 3. dipnot; XXX, 558, 1. dipnot; XXX, 629, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 655, 1. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 502, 2. dipnot.

²²⁷⁸ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

²²⁷⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 447.

²²⁸⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 384, 3. dipnot.

²²⁸¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 377, 3. dipnot.

²²⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 228, 1. dipnot.

²²⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 323 (887).

²²⁸⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 353 (891).

²²⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 272 (887).

²²⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 348 (892).

²²⁸⁷ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²²⁸⁸ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 56-59 (525).

²²⁸⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 435-436 (12451). Şuayb Arnavut, hadisin sahih li-gayrihi olduğunu belirtmektedir.

²²⁹⁰ Bkz. Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, İsti'zan 27 (6263). (VIII, 59).

2.27. 892 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُؤَيْدٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ مِمَّا يَلْقَى أَخَاهُ أَوْ صَدِيقَهُ أَيْنَحْنِي لَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفِيَلْتَرُمُهُ وَيُقْبَلُهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفِيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِحُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Suveyd ibn Nasr (h. 240)²²⁹¹ > Abdullah ibn Mubârek (h. 181)²²⁹² > Hanzala ibn Ubeydullah (?)²²⁹³ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²²⁹⁴ şöyle demiştir: Bir adam: “Ey Allah’ın Rasûlü, bizden biri kardeşine yahut arkadaşına rastlasa, ona eğilebilir mi?” diye sordu. *Rasûlullah (s)* “Hayır.” dedi. Adam: “Kucaklayıp öpebilir mi?” deyince *Rasûlullah (s)* yine “Hayır.” dedi. Adam: “Öyleyse elini tutup musafaha edebilir mi?” diye sorunca *Rasûlullah (s)* “Evet.” dedi.²²⁹⁵

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasendir.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hanzala ibn Ubeydullah’ın zayıf bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Enes ibn Mâlik’ten rivayet edilen bu hadisin sıhhati için âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Mâce’nin (ö. 273/887) kitaplarında tahrir ettiği hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), Hanzala ibn Ubeydullah’ın

²²⁹¹ Suveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mubârek’den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 260.

²²⁹² Abdullah ibn Mubârek. Hanzala ibn Ubeydullah’dan hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi’ye “Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?” diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek’ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 320.

²²⁹³ Hanzala ibn Ubeydullah. Enes ibn Mâlik’den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd: “Onu gördüm ve ondan hadis almayı terkettim.” demiş, ona Hanzala’nın ihtilat edip etmediği sorulunca olumlu cevap vermiştir. İbn Hanbel: “Daifu’l-hadistir.” demiştir. İbn Maîn ve Nesâî: “Zayıftır.” demişlerdir. Ebû Hâtîm: “Kavî değildir.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 147; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 184.

²²⁹⁴ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²²⁹⁵ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 340 (13044); İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 15 (3702). (IV, 653); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, İsti’zan 31 (2728). (IV, 447); Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VII, 269 (4287).

zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetlerin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir.²²⁹⁶ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği hadis için Beşşar Avvad, bu rivayetin senedinde bulunan Hanzala'nın zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir.²²⁹⁷ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde tahrir ettiği hadis için Hüseyin Selim Esed, Hanzala'nın zayıf bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu açıklamıştır.²²⁹⁸

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²²⁹⁹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²³⁰⁰ bu hadisin isnadındaki Hanzala'nın zayıf bir ravi olduğunu, ancak bu rivayetin mutabillerinin onu takviye edip hasen seviyesine çıkardığını açıklamışlardır. *Hâdî*, incelenen hadisin “kucaklaşma” lafzı hariç kalanın hasen li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.²³⁰¹ *Halebî*, söz konusu hadisin Tirmizî'nin (ö. 279/892) dediği gibi hasen olup, turûkunun çok olduğunu söylemekte ancak “kucaklaşma” lafzının takviye edilmediğini söylemektedir.²³⁰² *Yûsuf Ali Budeyvî*²³⁰³, *Elbânî* (1914-1999)²³⁰⁴ ve *Fahl*²³⁰⁵ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Bir önceki hadiste Enes ibn Mâlik'ten ashabın kendi arasında musafaha yaptığına dair rivayetler zikredilmişti. Bu da bize musafahanın ashabın arasında yaygın bir fiil olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine İbn Mâlik'ten ashabın karşılaştıklarında musafaha, seferden döndüklerinde ise kucaklaştığına dair bir hadis rivayet edilmiştir.²³⁰⁶ İncelenen rivayette iki konu geçmektedir. Bunlar bir kişiyi görünce onu kucaklayıp öpme ve onla musafaha etme. İlk konu hakkında herhangi bir delil olmadığı ve desteklenemediği için isnadın zayıflığı bu konuyu da kapsamaktadır. Ancak ikinci konu olan musafaha konusu başka rivayetlerle desteklenmekte ve zayıflıktan kurtulmaktadır. Maamafih, kucaklayıp öpme mevzuunda herhangi bir olumlu bir söz, yahut bu

²²⁹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 340, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 654, 1. dipnot.

²²⁹⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 448, 2. dipnot.

²²⁹⁸ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IV, 269, 3. dipnot.

²²⁹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 384, 4. dipnot.

²³⁰⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 377, 4. dipnot.

²³⁰¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 228, 2. dipnot.

²³⁰² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 348, 1. dipnot.

²³⁰³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 323 (888).

²³⁰⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 353 (892).

²³⁰⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 272 (888).

²³⁰⁶ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 37 (97). Heysemî, bu isnaddaki ravilerin *Sahîh*'in ravileri olduğunu haber vermektedir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VIII, 36 (12765).

konuyu destekleyen bir rivayetin olmaması, Rasûlullah'ın (s) söz konusu fiili yapmadığına yahut hoş görmediğine yorulabilir ki, bu da rivayeti destekleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir.

2.28. 894 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو حَدَّثَهُ، وَذَكَرَ قِصَّةً، قَالَ: فَدَنَوْنَا -يَعْنِي مِنَ النَّبِيِّ- صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -- فَقَبَّلَنَا يَدَهُ.

Ahmed ibn Yûnus (h. 227)²³⁰⁷ > Ebû Hayseme (h. 172)²³⁰⁸ > Yezîd ibn Ebî Ziyâd (h. 137)²³⁰⁹ > Abdurrahman ibn Ebî Leylâ (h. 83)²³¹⁰ > Abdullah ibn Ömer (h. 73)²³¹¹ şöyle demiştir: Biz, Rasûlullah'a (s) yaklaştık ve elini öptük.²³¹²

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Yezîd ibn Ebî Ziyâd'ın zayıf bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö.

²³⁰⁷ Ahmed ibn Yûnus. Ebû Hayseme'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır. Mütkindir." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 375; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 50; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 81.

²³⁰⁸ Ebû Hayseme. Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 420; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 351; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 218.

²³⁰⁹ Yezîd ibn Ebî Ziyâd. Abdurrahman ibn Ebî Leylâ'dan hadis almıştır. İbn Hanbel bir seferinde: "Hâfız değildir." derken; başka bir seferinde: "Hadisi bir şey değildir." demiştir. İbn Maîn: "Hadisiyle ihticac edilmez." demiş, başka bir seferinde: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Zur'a: "Leyyindir. Hadisi yazılır, ihticac edilmez." demiştir. Ebû Hâtim: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Onun hadisini bırakan birini görmedim. Başkaları, bana ondan daha sevimlidir." demiştir. İbn Adî: "Zayıflığı olmakla birlikte hadisi yazılır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Zayıftır. Tagayyür etti ve telkine açık hale geldi. Şî'adır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 135; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 329; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 601.

²³¹⁰ Abdurrahman ibn Ebî Leylâ. Abdullah ibn Ömer'den hadis almıştır. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 260; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 349.

²³¹¹ Abdullah ibn Ömer. Sahabidir. Hafsa, Rasûlullah'tan (s) şunu naklediyor: "Abdullah, salih biridir." Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 950; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 328; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 155.

²³¹² Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a (5223) aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 372-373 (4750); IX, 281-282 (5384); İbn Mâce, *es-Sünen*, Ebed 16 (3704). (IV, 655); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cihâd 104 (2647). (IV, 284); Edeb 159 (5223). (VII, 510); Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XII, 8 (5368); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IX, 446 (5597).

273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir ettikleri hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin senedindeki Yezîd ibn Ebî Ziyâd'ın zayıf bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu belirtmiştir.²³¹³ Bezzâr (ö. 292/905), bu hadis için İbn Ebî Leylâ'nın bu hadisten başka İbn Ömer'den rivayetinin olmadığını söylemiştir.²³¹⁴ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde tahrir ettiği hadis için Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadında yer alan Yezîd ibn Ebî Ziyâd'ın zayıf bir ravi olmasından ötürü isnadın da zayıf olduğunu söylemektedir.²³¹⁵

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²³¹⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*²³¹⁷ bu rivayetin isnadında yer alan Yezîd ibn Ebî Ziyâd'ın zayıf bir ravi olduğunu söylemekle beraber, bu konudaki başka hadislerin varlığıyla birlikte kavuşulan âlimin elinin öpülmesine adet edinmemek şartıyla cevaz verildiğini haber vermişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*²³¹⁸ ve *Elbânî* (1914-1999)²³¹⁹ mezkûr hadisin sıhhati hakkında açıklama yapmamışlardır. *Fahl*²³²⁰ ve *Hâdî*²³²¹ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemişlerdir. *Halebî* ise Elbânî'nin (1914-1999) bu hadisin isnadındaki Yezîd'in zayıf bir ravi olduğunu söylediğini aktarmıştır.²³²²

Rasûlullah'ın (s) elinin öpülmesi konusunda Abdurrahman ibn Rezîn²³²³ ve Üsâme ibn Şerîk'ten²³²⁴ bir hadis nakledilmiştir. İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid rivayetlerle giderilmiştir.

²³¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 373, 1. dipnot; IX, 282, 1. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 655, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 284, 2. dipnot; VII, 510, 2. dipnot.

²³¹⁴ Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, XII, 8.

²³¹⁵ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IX, 447, 3. dipnot.

²³¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 385, 2. dipnot.

²³¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 378, 2. dipnot.

²³¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 323 (890).

²³¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 354 (894).

²³²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 272, 890. dipnot.

²³²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 228, 4. dipnot.

²³²² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 348, 3. dipnot.

²³²³ Bkz. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 338 (973); Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 330. Şuayb Arnavut, Zehebî'nin naklettiği hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Elbânî, Buhârî'nin tahrir ettiği hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. Bkz. Elbânî, *Sahîhu el-Edebü'l-müfred li'l-imam el-Buhârî*, 372.

²³²⁴ Kastallânî, Üsâme'den bu konuda senedi kavî bir hadis geldiğini haber vermektedir. O, bu hadisin Ebû Dâvud'da geçtiğini söylemekte ancak Ebû Dâvud Tayâlisî ve sünen sahibi Ebû Dâvud'un kitaplarında bu hadisi bulamadım. Bkz. Ebû'l-Abbâs Şehabeddin Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-*

2.29. 926 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، قَالَ: دَفَنْتُ ابْنِي سِنَانًا، وَأَبُو طَلْحَةَ الْحَوَّلَانِيُّ جَالِسٌ عَلَى شَفِيرِ الْقَبْرِ، فَلَمَّا أَرَدْتُ الْخُرُوجَ أَخَذَ بِيَدِي، فَقَالَ: أَلَا أُبَشِّرُكَ يَا أَبَا سِنَانٍ؟ قُلْتُ: بَلَى، فَقَالَ: حَدَّثَنِي الصَّحَّاحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَزْرَبٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: قَبِضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي، فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبِضْتُمْ ثَمَرَةً فُؤَادِهِ، فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمْدَكَ وَاسْتَرْجَعَهُ، فَيَقُولُ اللَّهُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَاسْمُ أَبِي سِنَانٍ عَيْسَى بْنُ سِنَانٍ.

Suveyd ibn Nasr (h. 240)²³²⁵ > Abdullah ibn Mubârek (h. 181)²³²⁶ > Hammâd ibn Seleme (h. 167)²³²⁷ > Ebû Sinân Kasmelî (?)²³²⁸ > Ebû Talhâ Havlânî (?)²³²⁹ >

Buhârî, 7. bs (Bulak: el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1905), IX, 155. Aynı hükmü İbn Hacer'de vermektedir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bâri*, XI, 57.

²³²⁵ Suveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mubârek'den hadis almıştır. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

²³²⁶ Abdullah ibn Mubârek. Hammâd ibn Seleme'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²³²⁷ Hammâd ibn Seleme. Ebû Sinân Kasmelî'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Abiddir. Esbetü'n-nasdır. Sonlara doğru hıfzı tegayyür etmiştir." demiştir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, Beyhakî'den şunu aktarıyorlar: "Yaşlandığında hıfzı kötüleşti. Bundan dolayı Buhârî ondan hadis rivayetini bıraktı. Ancak Müslim ondan hadis aldı." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 253; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 178; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 318.

²³²⁸ Ebû Sinân Kasmelî. Ebû Talhâ Havlânî'den hadis almıştır. İshâk ibn Mansûr, Abbâs Dûrî, İbn Maîn ve Nesâî: "Zayıftır." demişlerdir. İbn Maîn başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. Ebû Zur'a ve Ya'kûb ibn Sufyân: "Leyyinü'l-hadistir." demişlerdir. Ebû Zur'a başka bir seferinde "Muhtelittir. Daifu'l-hadistir." demiştir. Ebû Hâtim: "Hadiste kavî değildir." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur." demiş, başka bir seferinde "Hadisinde neket var." demiştir. İclî: "La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Leyyinü'l-hadistir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 606; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 211; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 438.

²³²⁹ Ebû Talhâ Havlânî. Dahhâk ibn Abdurrahman'dan hadis almıştır. İsmi tam olarak bilinmemekte ve farklı iddialar bulunmaktadır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Ebû Sinân ondan rivayette teferrüd etmiştir. Sadece İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 441; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 138; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 652; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 222.

Dahhâk ibn Abdurrahman (h. 105)²³³⁰ > Ebû Mûsâ Eş'arî (h. 50)²³³¹ şöyle demiştir: Ebu Sinân : “Oğlum Sinan'ı defnettiğimde kabrin kenarında Ebû Talhâ Havlânî otuyordu. Defin işinden çıkınca bana: “Sana müjde vermeyeyim mi?” dedi. Ben: “Tabii, söyle!” dedim. Bana Dahhâk ibn Abdurrahman, Dahhâk'a da Ebû Mûsâ Eş'arî rivayet etmiştir ki: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Bir kulun çocuğu öldüğünde Allah meleklerine: ‘Siz kulumun çocuğunu mu aldınız?’ der. Buna melekler: ‘Evet’ derler. Allah: ‘Onun sevgisinin meyvesini mi aldınız?’ der. Buna melekler: ‘Evet.’ derler. Allah: ‘Bu olayın üstüne kulum ne dedi?’ diye sorar. Melekler: ‘Sana hamd etti ve ‘Biz Allah’a aidiz ve ona döneceğiz’ dedi.’ derler. Bunun üstüne Allah: ‘Kulum için cennette bir bina inşa edin ve adını ‘hamd evi’ koyun.’ der.*”²³³²

Tirmizî (ö. 279/892): Bu hadis hasen-garîbdir.²³³³ Ebû Sinân'ın ismi Îsâ ibn Sinân'dır.” demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Talhâ Havlânî meçhul, Ebû Sinân Kasmelî leyyin²³³⁴ bir ravi olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ebû Mûsâ Eş'arî'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) kitaplarında tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin senedinde bulunan Ebû Sinân'dan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.²³³⁵ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Beşşar Avvad da, Şuayb Arnavut (1928-2016) gibi düşünmektedir.²³³⁶

²³³⁰ Dahhâk ibn Abdurrahman. Ebû Mûsâ Eş'arî'den hadis almıştır. İclî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 270; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 446; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 279.

²³³¹ Ebû Mûsâ Eş'arî. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 979; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 446; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 362; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 181.

²³³² Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, I, 409 (510); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 500 (19725); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Cenâiz 36 (1021). (II, 330); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 210 (2948).

²³³³ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²³³⁴ Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 164.

²³³⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 501, 1. dipnot; İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, VII, 210, 1. dipnot.

²³³⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 330, 2. dipnot.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²³³⁷ ve Dekkâk ile Rabâh²³³⁸ bu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişler, sadece rivayeti tahrir etmekle iktifa etmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî²³³⁹, Fahl²³⁴⁰ ve Halebî²³⁴¹ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir. Elbânî (1914-1999), incelenen hadisin Tirmizî'nin (ö. 279/892) dediği gibi hasen olduğunu ifade etmiştir.²³⁴² Hâdî, bu hadisin hasen li-gayrihi olduğunu söylemiştir.²³⁴³

Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*'da bu hadisin tariklerinin²³⁴⁴ toplamının en düşük halde incelenen rivayetin hükmünün hasen olacağını ifade etmiştir.²³⁴⁵ İncelenen rivayetin isnadı zayıf da olsa, tarik çokluğu onun hasen seviyesine çıkmasını sağlamıştır.

2.30. 938 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَيُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَزَنِيِّ، قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ هُبَيْرَةَ، إِذَا صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ، فَتَقَالُ النَّاسُ عَلَيْهَا، جَزَأَهُمْ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ ثَلَاثَةٌ صُفُوفٍ فَقَدْ أَوْجَبَ.

وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأُمِّ حَبِيبَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَمَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. حَدِيثُ مَالِكِ بْنِ هُبَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ هَكَذَا رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، وَرَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ هَذَا الْحَدِيثَ، وَأَدْخَلَ يَزِيدُ بْنُ مَرْثَدٍ، وَمَالِكُ بْنُ هُبَيْرَةَ رَجُلًا، وَرَوَايَةُ هَؤُلَاءِ أَصَحُّ عِنْدَنَا.

²³³⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 394, 2. dipnot.

²³³⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 387, 5. dipnot.

²³³⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 332 (922).

²³⁴⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 287 (922).

²³⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 356 (927).

²³⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 362, 3. dipnot.

²³⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 234, 4. dipnot.

²³⁴⁴ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zakredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²³⁴⁵ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, III, 399.

Ebû Kureyb (h. 248)²³⁴⁶ > İbn Mubârek (h. 181)²³⁴⁷ > Muhammed ibn İshâk (h. 150)²³⁴⁸ > Yezîd ibn Ebî Habîb (h. 128)²³⁴⁹ > Mersed ibn Abdullah (h. 90)²³⁵⁰ > Mâlik ibn Hubeyre (h. 65-74)²³⁵¹

Ebû Kureyb (h. 248) > Yûnus ibn Bukeyr (h. 199)²³⁵² > Muhammed ibn İshâk (h. 150) > Yezîd ibn Ebî Habîb (h. 128) > Mersed ibn Abdullah (h. 90) > Mâlik ibn

²³⁴⁶ Ebû Kureyb. İbn Mubârek ve Yûnus ibn Bukeyr'den hadis almıştır. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. Nesâî bir seferinde "La be'se bih.," başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

²³⁴⁷ Abdullah ibn Mubârek. Muhammed ibn İshâk'dan hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevri mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²³⁴⁸ Muhammed ibn İshâk. İbn Şihâb Zühri'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Alî ibn Medînî: "Râsûlullah'ın hadislerinin medarındır." demiştir. İbn Hanbel: "Hasenu'l-hadistir." demiştir. Mâlik: "Deccallerden biridir." demiştir. Hâfız Ebû Bekr: "Ulemadan birçoğu İbn İshâk'ın rivayetleriyle ihticac etmekten sakınmışlardır. Bunun sebepleri teşeyyu, kaderi inkâra gitmesi, hadislerinde tedlis olmasıdır." demiştir. Ebû Zur'a Dimeşkî: "Muhammed ibn İshâk ehl-i ilmin büyükleriyle beraber olmuş birisidir. Ehl-i Hadis onun sıdkını görmüş ve İbn Şihâb'ın ona olan medhiyle hayırla anmışlardır. İbn İshâk'ı Mâlik'in sözüyle değersizleştirmişlerdir. Ama bu sözün sen onun hadisleriyle ilgili değil de kaderi olmakla ithamından kaynaklandığını görebilirsin." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır. Hüccet değildir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (423. sayfa): "Dârimî, İbn Maîn'in 'Leyse bihi be's. Zühri'den naklettiği hadislerde zayıftır.' dediğini naklediyor. Ebû Zur'a, Yahya ibn Maîn'e 'Birisi "Muhammed ibn İshâk hüccettir." dese doğru sayılır mı?' diye sormuş, İbn Maîn de cevap olarak 'Hayır fakat o sikadır.' demiştir. Nesâî: 'Kavî değildir.' demiştir." Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor (428. sayfa): "Ebû Hâtîm: 'Muhammed ibn İshâk hadis konusunda bana göre kavî değildir. Daîfu'l-hadistir.' demiştir. İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiş ve şunları demiştir: 'Zayıf ravilerden tedlisde bulunurdu. Rivayetlerinde münkerler vardır. Eğer rivayet ettiği kişiden sema yolu ile aldığını belirtirse o sebt olur. O hadis ile ihticac edilir.' demiştir. Zehebî '*el-Mizân*'da 'Bir kişi hariç herkes onu tevsik etmiştir. Sâlihu'l-hadistir.' demiştir. Dârekutnî: 'Onun hükmünde ulema ihtilaf etmiştir. Hüccet değildir. İ'tibar edilir.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Müdellistir. Şiî ve kaderi olduğu söylenmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Müdellistir. İbn Maîn, İbn Hanbel, Sufyân ibn Uyeyne, İbn Medînî ve diğerleri onu tevsik etmiştir. Ulemanın büyük çoğunluğu onu hayırla anmıştır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 405, XXIV, 423, 6. dipnot; XXIV, 428, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 38; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 467; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 212.

²³⁴⁹ Yezîd ibn Ebî Habîb. Mersed ibn Abdullah'dan hadis almıştır. İbn Hibbân, onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Hakkında ihtilaf edilmiştir. Sikadır. Fakîhdir. İrsal yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 102; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 318; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 600.

²³⁵⁰ Mersed ibn Abdullah. Mâlik ibn Hubeyre'den hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İclî, Ya'kûb ibn Sufyân ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 357; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 82; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 524.

²³⁵¹ Mâlik ibn Hubeyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1361; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 164; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, V, 561.

²³⁵² Yûnus ibn Bukeyr. Muhammed ibn İshâk'dan hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Saduktur." derken; başka bir seferinde "Sikadır." demiştir. Osmân ibn Saîd Dârimî bir seferinde: "Yûnus hakkında

Hubeyre (h. 65-74) şöyle demiştir: Mâlik ibn Hubeyre , cenaze namazı kılacağı zaman cemaati az görürse onları üç safa ayırır ve *Rasûlullah'ın (s) şöyle söylediğini aktarırdı: "Bir kişiye üç saflık bir cemaat namaz kılarırsa, o cenneti hak etmiştir."*²³⁵³

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu konuda Âişe, Ummu Habîbe, Ebû Hureyre ve Meymûne'den benzer rivayetler vardır. Mâlik ibn Hubeyre'nin rivayet ettiği hadis hasendir. Bu hadisi Muhammed ibn İshâk'dan başkaları da rivayet etmiştir. İbrâhim ibn Sa'd, İbn İshâk'dan bu hadisi rivayet etmiştir. Mersed ile Mâlik arasında bir ravi girmiştir. Bu rivayetler indimizde daha sahihtir." demiştir. İki rivayetin isnadının ravileri arasında ittisal mevcuttur. Bu rivayetlerin ravileri sika olsa da İbn İshâk'ın müdellis²³⁵⁴ bir ravi olup an'ane yapması dolayısıyla söz konusu rivayetlerin isnadları zayıftır.

Mâlik ibn Hubeyre'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn İshâk'ın müdellis bir ravi olup bu rivayette an'ane yapmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.²³⁵⁵ İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) tahrir ettikleri rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadlarının hasen olduğunu, İbn İshâk'ın bu hadisi sema²³⁵⁶ ile aldığını tasrih ettiğini ifade etmektedir.²³⁵⁷ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan rivayet için Beşşar Avvad, İbn İshâk'ın müdellis bir ravi olup burada an'ane yaptığını beyan etmiştir.²³⁵⁸ Elbânî (1914-1999) ise Tirmizî'nin (ö.

ihtilaf edildi." derken; başka bir seferinde: "Leyse bihi be's." demiştir. İclî: "La be'se bih." demiştir. Ebû Hâtim: "Mahalli sıdktır." demiştir. Ebû Dâvud: "İndimde hüccet değildir. İbn İshâk'ın sözlerini alıp hadislere vaslediyordu. İbn İshâk'dan Rey'de hadis almıştır." demiştir. Nesâî, bir seferinde: "Kavî değildir." derken; başka bir seferinde: "Zayıftır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Buhârî "*es-Sahîh*"de ondan istişhadda bulunmuştur. İbn Ebî Şeybe: "Ondan hadis rivayet etmeyin. Onda leyyinlik vardır." demiştir. Sâcî: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 493; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 613.

²³⁵³ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, 13 (11625); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 281 (16724); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 19 (1490). (II, 462); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cenâiz 43 (3166). (V, 77); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Cenâiz 40 (1028). (II, 335); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XII, 215 (6831); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XIX, 299 (665); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 516 (1341).

²³⁵⁴ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 195.

²³⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 281, 3. dipnot.

²³⁵⁶ Bizzat hocanın ağzından hadis işitme, hadis alma. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 274.

²³⁵⁷ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 462, 2. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 78, 1. dipnot.

²³⁵⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 336, 2. dipnot.

279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayeti zayıf saymıştır.²³⁵⁹ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde yer alan rivayet için Hüseyin Selim Esed, İbn İshâk'ın an'ane yapması dışında, bu rivayetin diğer ravilerinin sika olduğunu ifade etmiştir.²³⁶⁰ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te bu hadisin Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise mezkûr rivayetin sadece Müslim'in (ö. 261/875) şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir.²³⁶¹ Nevevî (ö. 676/1277), başka bir eserinde incelenen hadisi hasen saymıştır.²³⁶²

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)²³⁶³ ve Dekkâk ile Rabâh²³⁶⁴ incelenen rivayetin bir benzerinin Ebû Umâme'den²³⁶⁵ rivayet edildiğini söylemektedirler. Hâdî, incelenen hadisin sıhhati için hasen li-gayrihi demektedir.²³⁶⁶ Halebî, İbn İshâk'ın müdellis bir ravi olup bu rivayette an'ane yaptığını söylemiş, lakin bu hadisin şahid bir rivayeti olduğunu belirtmiştir.²³⁶⁷ Yûsuf Ali Budeyvî²³⁶⁸, Elbânî (1914-1999)²³⁶⁹ ve Fahl²³⁷⁰ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Bir kişinin cenaze namazını kılan kişi sayısının yüze ulaşması durumunda meyyitin bağışlanacağına dair bir rivayet Âişe'den rivayet edilmiştir.²³⁷¹ İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette ise Allah'a şirk koşmayan kırk kişinin cenaze namazını kılmasının meyyitin mağfireti için yeterli olduğu Rasûlullah (s) tarafından belirtilmiştir.²³⁷² Mâlik ibn Hubeyre'den gelen rivayetin isnadı zayıf da olsa, bu zayıflık mutabi ve şahid rivayetlerle giderilmiştir.

²³⁵⁹ Bkz. Elbânî, *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*, 116.

²³⁶⁰ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XII, 215, 3. dipnot.

²³⁶¹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 516.

²³⁶² Bkz. Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, V, 212.

²³⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 398, 2. dipnot.

²³⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 391-392, 6. dipnot.

²³⁶⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII, 190 (7785). Heysemî, bu rivayetdeki İbn Lehî'a'nın hakkında olumsuz konuşulduğunu söylemektedir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, III, 32 (4155).

²³⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 237, 3. dipnot.

²³⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 359, 1. dipnot.

²³⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 335 (934).

²³⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 366 (938).

²³⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 281 (934).

²³⁷¹ Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Cenâiz 58 (947). (II, 654).

²³⁷² Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Cenaiz 59 (948). (II, 655).

2.31. 944 Numaralı Hadis

وعن عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنهما: أَنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةِ ابْنَةِ لَهُ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ، فَقَامَ بَعْدَ الرَّابِعَةِ كَقَدْرِ مَا بَيْنَ التَّكْبِيرَتَيْنِ يَسْتَغْفِرُ لَهَا وَيَدْعُو، ثُمَّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصْنَعُ هَكَذَا.

وفي رواية: كَبَّرَ أَرْبَعًا فَمَكَثَ سَاعَةً حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكَبِّرُ خَمْسًا، ثُمَّ سَلَّمَ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ. فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا لَهُ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: إِنِّي لَا أَزِيدُكُمْ عَلَى مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصْنَعُ، أَوْ: هَكَذَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه الحاكم، وقال: «حديث صحيح».

Alî ibn Hamşâz (h. 338) > Muhammed ibn Mende (?) > Bekr ibn Bekkâr (h. 206)²³⁷³ > Şu'be ibn Haccâc (h. 160)²³⁷⁴ > İbrâhîm Hecerî (?)²³⁷⁵ > Abdullah ibn Ebî Evfâ (h. 87)²³⁷⁶

Abdurrahman ibn Hasan Kâdî (h. 352) > İbrâhîm ibn Hüseyin (h. 281) > Âdem ibn İyâs (h. 220) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > İbrâhîm Hecerî (?) > Abdullah ibn Ebî Evfâ (h. 87)

²³⁷³ Bekr ibn Bekkâr. Şu'be ibn Haccâc'dan hadis almıştır. İbn Maîn: “Bir şey değildir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Kavî değildir.” demiştir. Nesâî bir seferinde: “Sika değildir.” derken; başka bir seferinde: “Kavî değildir.” demiştir. İbn Hibbân “*es-Sikât*”ta onu zikretmiş ve “Arada hata yapardı.” demiştir. İbn Adî: “Hadisleri aşırı münker değildir.” demiştir. Sâcî, Ebû Muhammed ibn Cârûd ve Ukaylî onu ed-Duafâ'lârında zikretmişlerdir. Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut, İbn Hacer'in “*Tehzîb*”de bu raviyi taz'if ettiğini belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 203; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 479; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 180, 1. dipnot.

²³⁷⁴ Şu'be ibn Haccâc. İbrâhîm Hecerî'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Saîd Kattân: “Hadis konusunda Şu'be'den daha iyisini görmedim.” demiştir. Muhammed ibn Sa'd: “Sikadır. Me'mundur. Sebtir. Hücettir.” demiştir. İclî: “Sikadır. Hadiste sebtir. Ravilerin isminde az da olsa hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Mütkindir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266.

²³⁷⁵ İbrâhîm Hecerî. Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan hadis almıştır. İbn Maîn: “Zayıftır. Bir şey değildir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Leyyinu'l-hadistir. Kavî değildir.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır.” demiştir. İbn Adî: “Hadislerinin genelini metni müstakimdir. İndimde onun hadisleri yazılır.” demiştir. İbn Hanbel onu taz'if etmiştir. İbn Sa'd: “Hadiste zayıftır.” demiştir. Harbî: “Onda zayıflık vardır.” demiştir. Alî ibn Hüseyin ibn Cüneyd: “Metruktur.” demiştir. Fesevî: “La be'se bih.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Leyyinu'l-hadistir. Mevkuf rivayetleri ref ederdi.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 203; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 164; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 94.

²³⁷⁶ Abdullah ibn Ebî Evfâ. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 870; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 317; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 16.

Ahmed ibn Ca'fer Katiî (h. 368) > Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel (h. 290) > İbn Hanbel (h. 241) > Muhammed ibn Ca'fer (h. 193) > Şu'be ibn Haccâc (h. 160) > İbrâhîm Hecerî (?) > Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan (h. 87) rivayet edildi ki: O, kızının cenaze namazını kılarken dört tekbir aldı. Dördüncü tekbirden sonra, iki tekbir arasındaki süre kadar istiğfar ve dua etti. Sonra: "Rasûlullah (s) da böyle yapardı." dedi.²³⁷⁷

Başka bir rivayette metin şöyledir: Dört tekbiri aldıktan sonra bir süre orada kaldı. Hatta ben onun beşinci tekbiri alacağını zannettim. Sonra sağına ve soluna selam verdi. Bitirince "Bu nedir?" diye sorduk. O da: "Muhakkak ki ben, Rasûlullah'tan (s) yaptığını gördüğüme bir şey ilave etmedim." Ya da: "Rasûlullah (s) da böyle yapardı." dedi.²³⁷⁸

Üç rivayetin isnadında da ortak ve zayıf bir ravi mevcuttur: İbrâhîm Hecerî. Bu raviden dolayı bu rivayetlerin isnadları zayıftır. Zayıflık söz konusu rivayetlerin isnadının başında olduğu ve bazı raviler kütüb-i sitte²³⁷⁹ ravisi olmadıkları için araştırılmaya gerek duyulmadı. Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu yorumları yapmışlardır: İbn Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) kitaplarında tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), İbrâhîm Hecerî'nin zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetlerin isnadının zayıf olduğunu söylemektedir.²³⁸⁰ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadisin sahih olduğunu ancak bu rivayetin ravilerinden Hecerî'nin durumunun hadisin sıhhatine karşı bir hüccet olmayacağını belirtmiş, Zehebî (ö. 748/1348) ise Hecerî'nin zayıf bir ravi sayıldığını söylemiştir.²³⁸¹

²³⁷⁷ Nevevî, bu hadisi Hâkim'den mana olarak tahrir etmiştir. Verilen sened Hâkim'e, metin ise Nevevî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 480 (19140); XXXII, 158-159 (19417); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz 24 (1503). (II, 470); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 512 (1330).

²³⁷⁸ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 58 (6937).

²³⁷⁹ Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen* isimli hadis kitapları (Âlimlerin çoğuna göre). Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 158.

²³⁸⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 480, 2. dipnot; XXXII, 159, 4. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 470, 2. dipnot.

²³⁸¹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 512.

Riyâzû's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²³⁸² ve *Dekkâk ile Rabâh*²³⁸³ bu rivayetin isnadındaki Hecerî'nin sû'u'l-hıfzından²³⁸⁴ dolayı zayıf sayıldığını ancak Beyhakî'nin (ö. 458/1066) bu konuda Ebû Ca'fer'in İbn Ebî Evfâ'dan sahih isnadla bir hadis rivayet ettiğini belirtmişlerdir. *Hâdî*, söz konusu hadisin zayıf olduğunu ancak Beyhakî'nin (ö. 458/1066) sahih isnadla buna benzer bir hadis rivayet ettiğini söylemektedir.²³⁸⁵ *Halebî*, incelenen hadise herhangi bir hüküm vermemekte sadece Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ*'sındaki bir hadise işaret etmektedir.²³⁸⁶ *Yûsuf Ali Budeyvî*²³⁸⁷ ve *Fahl*²³⁸⁸ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. *Elbânî* (1914-1999), incelenen hadisin hükmüne tartışmalıdır demektedir.²³⁸⁹

Şuayb Arnavut (1928-2016), cenaze namazında dört tekbir olmasının başka bir tarikle²³⁹⁰ sahih olduğunu ve bu konuda Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ*'da hasen isnadla bir hadis tahric ettiğini belirtmektedir.²³⁹¹ İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid bir rivayetle giderilmiştir.

2.32. 948 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ مُطَرِّفٍ الرَّؤَاسِيُّ أَبُو سَفْيَانَ وَاحْمَدُ بْنُ جَنَابٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عِيسَى - قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهُوَ ابْنُ يُونُسَ -، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَثْمَانَ الْبَلَوِيِّ، عَنْ عَزْرَةَ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّحِيمِ: عَزْرَةُ - بِنِ سَعِيدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُصَيْنِ بْنِ وَخَّوْحٍ أَنَّ طَلْحَةَ بْنَ الْبَرَاءِ مَرَضَ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُهُ، فَقَالَ: "إِنِّي لَا أَرَى طَلْحَةَ إِلَّا قَدْ حَدَثَ فِيهِ الْمَوْتُ، فَادْنُؤُنِي بِهِ وَعَجِّلُوا؟ فَإِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لَجِيفَةٍ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانِي أَهْلِهِ".

²³⁸² Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Arnavut)*, 401, 1. dipnot.

²³⁸³ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 395, 1. dipnot.

²³⁸⁴ Ravinin, hadis rivayetinde yanlışları doğrularından çok olacak derecede, hafızasının zayıf olması. Bu durum raviyi cerh sebeplerinden biridir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 290.

²³⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Hâdî)*, 239, 1. dipnot.

²³⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Halebî)*, 261, 2. dipnot.

²³⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Budeyvî)*, 337 (940).

²³⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Fahl)*, 282 (940).

²³⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Elbânî)*, 369, 1. dipnot.

²³⁹⁰ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²³⁹¹ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 470, 2. dipnot.

Abdurrahîm ibn Mutarrif (h. 232)²³⁹² > > Îsâ ibn Yûnus (h. 187)²³⁹³ > Saîd ibn Osmân (?)²³⁹⁴ > Azrete ibn Saîd (?)²³⁹⁵ > Saîd Ensârî (?)²³⁹⁶ > Husayn ibn Vahvah (?)²³⁹⁷

Ahmed ibn Cenâb (h. 230)²³⁹⁸ > Îsâ ibn Yûnus (h. 187) > Saîd ibn Osmân (?) > Azrete ibn Saîd (?) > Saîd Ensârî (?) > Husayn ibn Vahvah (?) şöyle demiştir: Talhâ ibn Berâ' ibn Âzib hastalandı. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) onu ziyaret etti ve şöyle dedi: "Görüyorum ki Talhâ ölmek üzere. Ölürse bana haber verin ve cenazeyi çabuk kaldırın. Çünkü bir Müslümanın cenazesinin ailesinin yanında bekletilmesi uygun değildir."*²³⁹⁹

²³⁹² Abdurrahîm ibn Mutarrif. Îsâ ibn Yûnus'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 41; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 354.

²³⁹³ Îsâ ibn Yûnus. Saîd ibn Osmân'dan hadis almıştır. Ebû Hâtim, Ya'kûb ibn Şeybe ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, me'mundur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 237; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 441.

²³⁹⁴ Saîd ibn Osmân. Azrete ibn Saîd'den hadis almıştır. Kendisinden sadece Îsâ ibn Yûnus hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Îsâ ibn Yûnus ondan rivayette teferrüd etti. İbn Hibbân dışında kimse onu tevsîk etmedi." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 239; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 38.

²³⁹⁵ Azrete ibn Saîd. Babası Saîd Ensârî'den hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 20; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 185; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 389.

²³⁹⁶ Saîd Ensârî. Sadece Husayn ibn Vahvah'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece oğlu Azrete ibn Saîd hadis almıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 126; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 104; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 243.

²³⁹⁷ Husayn ibn Vahvah. Sahabidir. Sadece bir hadisi vardır, o da incelenen hadistir. Bkz. İbn Abdîberr, *el-İstîâb*, I, 354; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 548; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 393; *el-İsâbe*, II, 81.

²³⁹⁸ Ahmed ibn Cenâb. Îsâ ibn Yûnus'dan hadis almıştır. Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Bakî ibn Mahled: "O, sadece sikalardan hadis rivayet ederdi." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine sikadır. O, 'es-Sahîh'de Müslim'in şeyhidir. Ondan sikaların çoğunluğu hadis rivayet etmiştir. Ebû Dâvud bunlardan biridir. İbn Hibbân onu tevsîk etmiştir. Ebû Hâtim Sâlih Cezera: 'Saduktur. Onu cerh edeni bilmiyoruz.' demiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 283; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 21; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 78; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 59.

²³⁹⁹ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cenâiz 38 (3159). (V, 71); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV, 28 (3554); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 125 (8168); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 543 (6620).

İki rivayetin isnadının ravileri arasında da ittisal mevcuttur. İncelenen rivayetin isnadında dikkat çeken şey, ilk beş ravinin hadisi sadece birbirinden duyduğudur, yani rivayet hicri 3. asra gelene kadar mutlak ferd²⁴⁰⁰ olarak gelmiştir. Sadece hadisi birbirinden duyan raviler şunlardır: “İsâ ibn Yûnus (h. 187) > Saîd ibn Osmân (?) > Azrete ibn Saîd (?) > Saîd Ensârî (?) > Husayn ibn Vahvah (?).” Bu rivayetin ravilerinden Saîd Ensârî, oğlu Azrete ibn Saîd ve Saîd ibn Osmân meçhul ravilerdir. Meçhul ravilerden dolayı iki rivayetin isnadı da zayıftır.

Husayn ibn Vahvah’dan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin senedindeki Azrete ibn Saîd ve babası Saîd Ensârî’nin meçhul raviler olmasından dolayı mezkûr rivayetin isnadına zayıf demiştir.²⁴⁰¹ Taberânî’nin (ö. 360/971) kitaplarında tahrir ettiği hadisler için Heysemî (ö. 807/1405), bu rivayetlerin isnadlarının hasen olduğunu söylemiştir.²⁴⁰² Söz konusu rivayetlerin senedinde iki meçhul ravi bulunmasına rağmen Heysemî’nin (ö. 807/1405) bu hadisi hasen saymasını Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁴⁰³ ve Elbânî (1914-1999)²⁴⁰⁴ tenkit etmiştir. Elbânî (1914-1999) de Azrete ve babasının meçhul ravi olduklarını belirtmektedir.²⁴⁰⁵

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin senedinde iki meçhul ravi bulunduğunu, ancak bu konuda Ebû Hureyre’den bir hadisin rivayet edildiğini belirtmektedir.²⁴⁰⁶ Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememiştir.²⁴⁰⁷ Dekkâk ile Rabâh, söz konusu rivayetin senedinde

²⁴⁰⁰ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 76.

²⁴⁰¹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 71, 2. dipnot.

²⁴⁰² Bkz. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, III, 37 (4194); IX, 365-366 (15969).

²⁴⁰³ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, V, 71, 2. dipnot.

²⁴⁰⁴ Bkz. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Ahkâmü’l-cenâ’iz ve bide’ihâ*, 4. bs (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1986), 13, 1. dipnot.

²⁴⁰⁵ Bkz. Elbânî, *Ahkâmü’l-cenâ’iz*, 14, 1. dipnotun devamı.

²⁴⁰⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 402, 6. dipnot.

²⁴⁰⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 338 (944).

iki meçhul ravi olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁰⁸ Elbânî (1914-1999)²⁴⁰⁹, Fahl²⁴¹⁰, Hâdî²⁴¹¹ ve Halebî²⁴¹² incelenen hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Cenazenin defin işlemlerinde acele edilmesine dair bu hadisi mana olarak destekleyecek bir hadis Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir.²⁴¹³ İncelenen zayıf hadisi, mana yönünden destekleyen sahih bir rivayet vardır, binaenaleyh hadisteki zayıflık bu şekilde giderilmiştir.

2.33. 961 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدُّورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ حَدِيدٍ، عَنْ صَخْرِ الْغَامِدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا. قَالَ: وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً، أَوْ جَيْشًا، بَعَثَهُمْ أَوَّلَ النَّهَارِ. وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ تِجَارَةً بَعَثَهُمْ أَوَّلَ النَّهَارِ، فَأَثَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ.

وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَبُرَيْدَةَ، وَأَنْسٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَجَابِرٍ. حَدِيثُ صَخْرِ الْغَامِدِيِّ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَلَا نَعْرِفُ لَصَخْرِ الْغَامِدِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ. وَقَدْ رَوَى سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ هَذَا الْحَدِيثَ.

²⁴⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 396, 6. dipnot.

²⁴⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 370, 3. dipnot.

²⁴¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 283, 944. dipnot.

²⁴¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 239, 5. dipnot.

²⁴¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 362, 2. dipnot.

²⁴¹³ Bkz. Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Cenâiz 50 (1315). (II, 86); Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Cenâiz 50 (944). (II, 651).

Ya'kûb ibn İbrâhîm (h. 252)²⁴¹⁴ > Huşeym (h. 183)²⁴¹⁵ > Ya'lâ ibn Atâ' (h. 120)²⁴¹⁶ > Ümâre ibn Hadîd (?)²⁴¹⁷ > Sahr Gâmidî (?)²⁴¹⁸ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Allah'ım, sabahın erken saatlerini ümmetime bereketli kıl."* Ravi şöyle diyor: "Rasûlullah (s) bir seriyye veya ordu göndereceği zaman sabahın erken saatlerinde gönderirdi. Sahr tüccardı. Ticaret mallarını erken saatlerde gönderirdi. Bundan dolayı zengin oldu ve malı arttı."²⁴¹⁹

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu konuda Alî, İbn Mes'ûd, Büreyde, Enes, İbn Ömer, İbn Abbâs ve Ca'fer'den hadis rivayet edilmiştir. Sahr'ın bu hadisi hasendir. Bu hadis dışında Sahr'ın Rasûlullah'tan (s) rivayet ettiği bir hadis bilmiyoruz. Sufyân Sevrî Şu'be'den, o da Ya'lâ ibn Atâ'dan bu hadisi rivayet etmiştir." demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bu rivayetin ilk üç ravisi hadisi rivayette ferd²⁴²⁰ kalmışlardır. Ya'lâ ibn Atâ'dan sonra bu rivayetin turuku çoğalmıştır. Sahr Gâmidî, bu hadisi rivayette sahabe arasında ferd kalmıştır. Ümâre ibn Hadîd'in meçhul bir ravi olması dolayısıyla söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

²⁴¹⁴ Ya'kûb ibn İbrâhîm. Huşeym'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Nesâî ve Ebû Bekr Hatîb: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 311; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 381; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 607.

²⁴¹⁵ Huşeym. Ya'lâ ibn Atâ'dan hadis almıştır. İclî: "Sikadır. Tedlis yapardı." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Sa'd: "Sikadır. Hadisi çoktur. Sebttir. Çok tedlis yapardı." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebttir. Tedlisi ve irsal-i hafisi çoktur." demiştir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 59; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 574.

²⁴¹⁶ Ya'lâ ibn Atâ'. Ümâre ibn Hadîd'den hadis almıştır. İbn Hanbel onu hayırla anmıştır. İbn Maîn, İbn Sa'd ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Ebû Hâtim: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 393; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 403; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 609.

²⁴¹⁷ Ümâre ibn Hadîd. Sadece Sahr Gâmidî'den hadis almıştır. Kendisinden de sadece Ya'lâ ibn Atâ' hadis almıştır. Ebû Zur'a: "Bilinmiyor." demiştir. Ebû Hâtim ve İbn Seken: "Meçhuldür." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Medîni: "Ya'lâ ibn Atâ' dışında ondan hadis rivayet edeni bilmiyorum." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Meçhuldür." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 236; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 414; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 408.

²⁴¹⁸ Sahr Gâmidî. Sahabidir. Rasûlullah'dan (s) sadece incelenen hadisi rivayet etmiştir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 716; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 125; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 413; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 338.

²⁴¹⁹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 171 (15438); XXIV, 177 (15443); İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticârât 41 (2236). (III, 346); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cihâd 83 (2606). (IV, 247); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Buyû' 6 (1212). (II, 500); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, XI, 62-63 (4754-4755).

²⁴²⁰ Senedinin bir veya birkaç yerinde (tabakasında) ravi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

Sahr Gâmidî'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği iki hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadında bulunan Ümâre ibn Hadîd'in meçhul bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetlerin zayıf olduğunu ancak, Rasûlullah'ın (s) duasının şahid rivayetlerle birlikte hasen seviyesine çıktığını belirtmiştir.²⁴²¹ İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) kitaplarında tahrir ettiği hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadında bulunan Ümâre ibn Hadîd'in meçhul bir ravi olmasından dolayı zayıf olduğunu, ancak hadisin sahih li-gayrihi olduğunu söylemiştir.²⁴²² Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu hadise hasen dediğini üstteki açıklamada görmüştük. Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadis için Beşşar Avvad, Ümâre'nin meçhul bir ravi olduğunu açıklamaktadır.²⁴²³ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahih*'inde tahrir ettiği iki hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin isnadının zayıf olduğunu ve Ümâre'yi müellif dışında kimsenin tevsik etmediğini söylemiştir.²⁴²⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁴²⁵ ve Dekkâk ile Rabâh²⁴²⁶ söz konusu hadisin birçok şahid rivayeti bulunduğunu, bunlar sayesinde incelenen rivayetin sahih seviyesine çıktığını belirtmişlerdir. Hâdî, bu hadise sahih li-gayrihi demektedir.²⁴²⁷ Yûsuf Ali Budeyvi²⁴²⁸, Elbânî (1914-1999)²⁴²⁹, Fahl²⁴³⁰ ve Halebi²⁴³¹ mezkûr hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

²⁴²¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 171, 4. dipnot; XXIV, 177, 2. dipnot.

²⁴²² Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, III, 346, 1. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 248, 1. dipnot.

²⁴²³ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 501, 1. dipnot.

²⁴²⁴ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, XI, 62, 1. dipnot; XI, 63, 1. dipnot.

²⁴²⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 407, 3. dipnot.

²⁴²⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 401, 4. dipnot.

²⁴²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 243, 2. dipnot.

²⁴²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 342 (957).

²⁴²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 375 (963).

²⁴³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 287 (957).

²⁴³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebi)*, 367 (964).

Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde dediği gibi Rasûlullah'ın (s) bu duası Alî²⁴³², Ebû Hureyre²⁴³³, İbn Ömer²⁴³⁴, Abdullah ibn Selâm²⁴³⁵ ve İbn Mes'ûd'dan²⁴³⁶ rivayet edilmiştir. İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid hadisler sayesinde giderilmiştir.

2.34. 1045 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ الْعَمِّيِّ، عَنْ أَبِي إِیَّاسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : " لَا يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأُذَانِ وَالْإِقَامَةِ "

²⁴³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 439 (1320). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf olduğunu ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmektedir.

²⁴³³ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticârât 41 (2237). (III, 348). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf olduğunu lakin bu hadisin birçok mutabi ve şahidinin olduğunu söylemiştir.

²⁴³⁴ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticârât 41 (2238). (III, 349). Şuayb Arnavut, isnadın zayıf olduğunu söylemiştir.

²⁴³⁵ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XIII, 488 (7500). Hüseyin Selim Esed isnadın çok zayıf olduğunu belirtmiştir.

²⁴³⁶ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IX, 279 (5406); IX, 281 (5409). Hüseyin Selim Esed iki hadisin isnadının da zayıf olduğunu söylemiştir.

Muhammed ibn Kesîr (h. 223)²⁴³⁷ > Sufyân Sevrî (h. 161)²⁴³⁸ > Zeyd Ammî (?)²⁴³⁹ > Ebû İyâs (h. 113)²⁴⁴⁰ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²⁴⁴¹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Ezan ile kamet arasında yapılan dua reddedilmez.”*²⁴⁴²

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Zeyd Ammî’nin zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır. Enes ibn Mâlik’ten rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Şuayb Arnavut (1928-2016), İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde tahrir ettiği 12200 numaralı hadisin isnadının zayıf, ancak hadisin sahih olduğunu²⁴⁴³, 12584 ile 13668 numaralı hadislerin isnadının sahih, ricalinin sika olduğunu²⁴⁴⁴ ve 13357 numaralı hadisin ise isnadının hasen, kendisinin sahih olduğunu belirtmiştir.²⁴⁴⁵ Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin ravilerinden Zeyd Ammî’nin zayıf bir ravi olması dolayısıyla mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu,

²⁴³⁷ Muhammed ibn Kesîr. Sufyân Sevrî’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Ondan bir şey yazmayın. Sika değildir.” demiştir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hanbel: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Onu zayıf sayanlar doğru yapmamıştır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 334; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 417; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 504.

²⁴³⁸ Sufyân Sevrî. Zeyd Ammî’den hadis almıştır. Veki’: “Sufyan nazarımda en hafızdır.” demiştir. İbn Mubarek: “Sufyan’dan daha efdalinden hadis yazmadım.” demiştir. Tercemesinde birçok muhad-disin övgü dolu ifadeleri mevcuttur. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır. Fakihdir. Âbiddir. İmâmdır. Hüccettir. Arada tedlis yapardı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 154; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 111; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 244.

²⁴³⁹ Zeyd Ammî. Ebû İyâs’dan hadis almıştır. İbn Maîn onun hakkında bir seferinde: “Hiçbir şey değildir.” demiş; başka bir seferindeyse onu zayıflardan saymıştır. Ebû Zur’a: “Kavî değildir. Vâhiyu’l-hadistir. Zayıftır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Daifu’l-hadistir. Hadisi yazılır, ihticac edilmez.” demiştir. Ebû Dâvud: “Şu’be’den hadis rivayet etmiştir. Bir şey değildir.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır.” demiştir. Dârekutnî: “Salihtir.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 56; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 407; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 223.

²⁴⁴⁰ Ebû İyâs. Enes ibn Mâlik’den hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Sa’d: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVIII, 210; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 538.

²⁴⁴¹ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²⁴⁴² Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud’a aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 234 (12200); XX, 41 (12584); XXI, 67 (13557); XXI, 247 (13668); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 35 (521). (I, 392); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Salât 44 (212). (I, 253); Deâvât 128 (3594-3595). (V, 546-547); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 32 (9812-9813-9814-9815); Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VI, 353-354 (3679-3680); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, I, 222 (427); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, IV, 593-594 (1696).

²⁴⁴³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 234, 2. dipnot.

²⁴⁴⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 41, 1. dipnot; XXI, 247, 2. dipnot.

²⁴⁴⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 67, 1. dipnot.

lakin hadisin sahih olduğunu söylemiştir.²⁴⁴⁶ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan 212 ve 3594 numaralı hadisler için hasen demektedir.²⁴⁴⁷ Mevsilî'nin (ö. 307/919) *Müsned*'inde tahrir ettiği iki hadis için Hüseyin Selim Esed, bu rivayetlerin isnadlarının sahih olduğunu açıklamıştır.²⁴⁴⁸ İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924) *Sahîh*'inde tahrir ettiği bu hadis için A'zamî (1932-2017), söz konusu rivayetin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.²⁴⁴⁹ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'inde tahrir etmiş olduğu bu hadisin isnadına Şuayb Arnavut (1928-2016) sahih demiştir.²⁴⁵⁰

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁴⁵¹ ve Dekkâk ile Rabâh²⁴⁵² Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve Tirmizî'nin (ö. 279/892) kitaplarında tahrir etmiş oldukları rivayetlerin senedine zayıf demişler, ancak bu rivayetlerin başka tariklerinin²⁴⁵³ sahih isnadla tahrir edildiğini belirtmişlerdir. Hâdî, bu hadise sahih demiştir.²⁴⁵⁴ Yûsuf Ali Budeyvi²⁴⁵⁵, Elbânî (1914-1999)²⁴⁵⁶, Fahl²⁴⁵⁷ ve Halebî²⁴⁵⁸ incelenen rivayetin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere incelenen hadisin mutabileri arasında isnadı sahih olanlar da bulunmaktadır. Bundan dolayı Nevevî'nin (ö. 676/1277) tahrir etmiş olduğu Ebû Dâvud (ö. 275/889) rivayeti zayıf olsa da, mutabileri onun sahih seviyesine çıkmasını sağlamıştır.

²⁴⁴⁶ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, I, 392, 1. dipnot.

²⁴⁴⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, I, 253; V, 546.

²⁴⁴⁸ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VI, 353, 1. dipnot; VI, 354, 1. dipnot.

²⁴⁴⁹ Bkz. İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, I, 222, 427. dipnot.

²⁴⁵⁰ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, IV, 594, 1. dipnot.

²⁴⁵¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 433, 3. dipnot.

²⁴⁵² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 430, 1. dipnot.

²⁴⁵³ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²⁴⁵⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 260, 5. dipnot.

²⁴⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 363 (1041).

²⁴⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 400 (1047).

²⁴⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 307 (1041).

²⁴⁵⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 389 (1048).

2.35. 1062 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ الْحَدَّادُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ أَبُو سُلَيْمَانَ الْكَحَّالُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْسٍ عَنْ بُرَيْدَةَ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "بَشِّرِ الْمَشَائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ النَّامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

İbn Maîn (h. 233)²⁴⁵⁹ > Ebû Ubeyde (h. 190)²⁴⁶⁰ > İsmâîl Ebû Süleymân (?)²⁴⁶¹ > Abdullah ibn Evs (?)²⁴⁶² > Bureyde (h. 63)²⁴⁶³ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Gecenin karanlığında mescide yürüyenleri kıyamet gününde onların tam bir nura kavuşacaklarını müjdeleyin."*²⁴⁶⁴

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Abdullah ibn Evs sadece Bureyde'den bir hadis almış, kendisinden de sadece İsmâîl Ebû Süleymân hadis almıştır. Abdullah ibn Evs meçhul, İsmâîl Ebû Süleymân ise zayıf bir ravidir. Hem meçhul hem de zayıf bir

²⁴⁵⁹ İbn Maîn. Ebû Ubeyde'den hadis almıştır. Mizzî: "Zamanının ehl-i hadisin imamıdır. Akranları arasında da aynıdır." demiştir. Hâfız Ebû Bekr Hatîb: "Rabbânî imamdır. Âlimdir. Hâfızdır. Sebttir. Mütkindir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır. Cerh ve ta'dil imamı olarak meşhurdur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 543; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 597.

²⁴⁶⁰ Ebû Ubeyde. İsmâîl Ebû Süleymân'dan hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Ya'kûb ibn Şeybe, Ya'kûb ibn Süfyan ve Ebû Dâvud: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Ezdî onun hakkında herhangi bir delil olmadan konuşmuştur." demiştir. Bkz. *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 473; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 440; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 367.

²⁴⁶¹ İsmâîl Ebû Süleymân. Abdullah ibn Evs'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve "Hata yapardı." demiştir. Yine İbn Hibbân onu ed-Duafâ'da zikretmiş ve "Meşhurlardan münker rivayetleri nakilde teferrüd etti." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İtibar edilir. Mütabaât ve şevâhidlerle hadisi hasendir. Kütüb-i sittede sadece bir hadisi tahrir edilmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 106; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 304; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 107; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 134.

²⁴⁶² Abdullah ibn Evs. Sadece Bureyde'den hadis almıştır. Kendisinden de sadece İsmâîl Ebû Süleymân hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Kattân: "Meçhulü'l-haldir. Ondan sadece bu hadisi bu vecihle biliyoruz." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Leyyinu'l-hadistir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. İsmâîl ibn Süleymân ondan rivayette teferrüd etti." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 316; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 151; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 296; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 193.

²⁴⁶³ Bureyde. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 185; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 53; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 432; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 418.

²⁴⁶⁴ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 50 (561). (I, 421); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Salât 51 (223). (I, 262).

ravi bulunması sebebiyle bu hadisin isnadı zayıftır. Bureyde'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde tahrir etmiş olduğu bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), İsmâîl Ebû Süleymân'ın zayıf, Abdullah ibn Evs'in meçhul bir ravi olması dolayısıyla söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.²⁴⁶⁵ Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadise garîb demiştir.²⁴⁶⁶ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadis için Beşşar Avvad, Şuayb Arnavut'un (1928-2016) saymış olduğu kusurları saymış ve hadise zayıf demiştir.²⁴⁶⁷

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁴⁶⁸ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁴⁶⁹ söz konusu hadisin birçok şahid rivayeti olup bunlar sayesinde sahih seviyesine çıktığını belirtmişlerdir. *Hâdî*, incelenen hadise sahih li-gayrihi demiştir.²⁴⁷⁰ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁴⁷¹, *Elbânî* (1914-1999)²⁴⁷², *Fahl*²⁴⁷³ ve *Halebî*²⁴⁷⁴ mezkûr hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Bu konuda Sehl ibn Sa'd²⁴⁷⁵ ve Enes ibn Mâlik'den²⁴⁷⁶ şahid rivayetler tahrir edilmiştir. İncelenen rivayetin zayıflığı, şahid rivayetler sayesinde giderilmiştir.

²⁴⁶⁵ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, I, 421, 2. dipnot.

²⁴⁶⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, I, 263.

²⁴⁶⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, I, 263, 1. dipnot.

²⁴⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 437, 4. dipnot.

²⁴⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 434, 3. dipnot.

²⁴⁷⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 263, 1. dipnot.

²⁴⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 367 (1058).

²⁴⁷² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 404 (1064).

²⁴⁷³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 310 (1058).

²⁴⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 392 (1065).

²⁴⁷⁵ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Mesâcid 14 (780). (I, 499); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 331 (768). İbn Mâce'nin rivayetin isnadı için Arnavut, hasen demiştir. Hâkim, hadisin Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

²⁴⁷⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Mesâcid 14 (I, 499-500); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 332 (769). İbn Mâce'nin rivayetin için Arnavut, hasen li-gayrihi demiştir. Hâkim ve Zehebî hadis için bir şey dememişlerdir.

2.36. 1233 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ سُفْيَانَ الْمَدِينِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي بِلَالُ بْنُ يَحْيَى بْنِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ قَالَ: اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

Muhammed ibn Beşşâr (h. 252)²⁴⁷⁷ > Ebû Âmir (h. 204)²⁴⁷⁸ > Süleymân ibn Sufyân (?)²⁴⁷⁹ > Bilâl ibn Yahyâ (?)²⁴⁸⁰ > Yahyâ ibn Talha (?)²⁴⁸¹ > Talha ibn Ubeydullah (h. 36)²⁴⁸² şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) hilali gördüğünde: “Allah’ım, bu yeni ayın üzerimize güvenlik, iman, selamet ve İslam ile doğmasını sağla. (Ey hilal) Benim de senin de rabbin Allah’tır.”*²⁴⁸³

²⁴⁷⁷ Muhammed ibn Beşşâr. Ebû Âmir’den hadis almıştır. İclî: “Sikadır. Hadisi çoktur.” demiştir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Nesâî: “Sâlih ve la be’s bih.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 469.

²⁴⁷⁸ Ebû Amir. Süleymân ibn Sufyân’dan hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Şâhîn “*es-Sikât*”ta “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 364; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 364.

²⁴⁷⁹ Süleymân ibn Sufyân. Bilâl ibn Yahyâ’dan hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: “Sika değildir.” demiş; başka bir seferinde ise: “Bir şey değildir.” demiştir. İbn Medîni: “Münker hadisler rivayet ederdi.” demiştir. Ebû Hâtim: “Daifu’l-hadistir. Sikalardan münker hadisler rivayet ederdi.” demiştir. Ebû Zur’a: “Münkeru’l-hadistir. Abdullah ibn Dînâr ondan üç hadis rivayet etmiş, üçü de münker rivayetlerdir.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiş ve “Hata yapardı.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 436; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 194; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 251.

²⁴⁸⁰ Bilâl ibn Yahyâ. Sadece babası Yahyâ ibn Talha’dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece Süleymân ibn Sufyân hadis almıştır. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Leyyindir.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşâr Avvad ve Şuayb Arnavut: “Aksine meçhuldür. Zayıf olan Süleymân ibn Sufyân ondan rivayette teferrüd etmiştir. İbn Hibbân dışında kimse onu tevsik etmemiştir. Tek hadisi vardır ve o da zayıf olup Tirmizî tarafından tahrir edilmiştir.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 299; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 505; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 129; Beşşâr Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, I, 188.

²⁴⁸¹ Yahyâ ibn Talha. Babası Talha ibn Ubeydullah’dan hadis almıştır. Ya’kûb ibn Şeybe ve İclî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 387; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 233; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 592.

²⁴⁸² Talha ibn Ubeydullah. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 764; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 412; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 20; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 430.

²⁴⁸³ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 17 (1397); Dârimî, *es-Sünen*, II, 1050 (1730); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deâvât 51 (3451). (V, 447); Ebû Ya’la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, II, 25-26 (661-662); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, IV, 317 (7767).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdır.”²⁴⁸⁴ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Bilâl ibn Yahyâ sadece babası Yahyâ ibn Talha’dan hadis almıştır. Ayrıca Bilâl ibn Yahyâ’dan da sadece Süleymân ibn Sufyân bu hadisi almıştır. Bilâl ibn Yahyâ meçhul, Süleymân ibn Sufyân ise zayıf bir ravidir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Nevevî’nin (ö. 676/1277) *Riyâzü’s-Sâlihîn*’de tahrir etmiş olduğu bu hadisin metninde ilave olarak “هَلَالٌ خَيْرٌ وَرُشْدٌ” lafzı geçmektedir. Bu lafız Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde geçmemekte olup, Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği hadiste geçmektedir.²⁴⁸⁵ Müellif, bu hadisi Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiğini söylemiş, ancak Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir etmiş olduğu hadisin metninin bir kısmını Tirmizî’nin (ö. 279/892) kitabından tahrir ettiği hadise idrac etmiştir.

Talha ibn Ubeydullah’tan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde tahrir ettiği bu hadis için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin senedinde bulunan Süleymân ibn Sufyân’dan dolayı mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak mezkûr hadisin şahid rivayetlerle birlikte hasen seviyesine çıktığını belirtmiştir.²⁴⁸⁶ Dârimî’nin (ö. 255/869) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu hadis için Hüseyin Selim Esed, söz konusu rivayetin ravilerinden Süleymân ibn Sufyân ve Bilâl ibn Yahyâ’dan dolayı mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.²⁴⁸⁷ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu hadis için Beşşar Avvad, Süleymân ibn Sufyân’ın zayıf bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu açıklamıştır.²⁴⁸⁸ Mevsîlî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’inde tahrir etmiş olduğu iki hadis için Hüseyin Selim Esed, bu rivayelerin ravilerinden Bilâl ibn Yahyâ hakkında birçok muhaddisin ağır

²⁴⁸⁴ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²⁴⁸⁵ Bu rivayette Hz. Peygamber (s) hilali gördüğünde “Allah’ım, hilali bizim için hayırlı ve uğurlu kıl. Allah’ım, hilali bizim için hayırlı ve uğurlu kıl. Allah’ım, hilali bizim için hayırlı ve uğurlu kıl. Seni yaratana iman ettim. (3 defa tekrar etti.) Ayı böyle böyle getiren Allah’a hamd olsun.” demiştir. Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 110 (5092). (VII, 423). Şuayb Arnavut, isnadın ricalinin sika olduğunu ancak bunun mürsel olduğunu belirtmiş, ayrıca hadisin hasen li-gayrihi olduğunu söylemiştir.

²⁴⁸⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 17, 2. dipnot.

²⁴⁸⁷ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1050, 3. dipnot.

²⁴⁸⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 447, 2. dipnot.

cerhleri olduğunu haber vermektedir.²⁴⁸⁹ Hâkim (ö. 405/1014) ve Zehebî (ö. 748/1348) ise bu hadis hakkında sükût etmişlerdir.²⁴⁹⁰

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁴⁹¹ ve Dekkâk ile Rabâh²⁴⁹² bu hadisin şahid bir rivayeti bulunduğunu ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) bu hadisi sahih saydığını belirtmişlerdir. Hâdî, söz konusu hadise sahih li-gayrihi demiştir.²⁴⁹³ Yûsuf Ali Budeyvî²⁴⁹⁴, Elbânî (1914-1999)²⁴⁹⁵, Fahl²⁴⁹⁶ ve Halebî²⁴⁹⁷ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

İncelenen rivayetin benzeri İbn Ömer tarafından rivayet edilmiş, bunu da Dârimî (ö. 255/869)²⁴⁹⁸ ve İbn Hibbân (ö. 354/965)²⁴⁹⁹ kitaplarında tahrir etmişlerdir. İncelenen rivayetin zayıflığı, şahid hadisler sayesinde giderilmiştir.

2.37. 1261 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْاِثْنَيْنِ، فَأُحِبُّ أَنْ يُعْرَضَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ. حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

²⁴⁸⁹ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, II, 26, 1. ve 2. dipnot.

²⁴⁹⁰ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 317.

²⁴⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 483, 2. dipnot.

²⁴⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 482, 2. dipnot.

²⁴⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 291, 7. dipnot.

²⁴⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 403 (1228).

²⁴⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 447 (1235).

²⁴⁹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 345 (1228).

²⁴⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 429 (1236).

²⁴⁹⁸ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1050 (1729). Hüseyin Selim Esed, hadisin isnadına zayıf demektedir.

²⁴⁹⁹ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 171 (888). Şuayb Arnavut hadisin sahih li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.

Muhammed ibn Yahyâ (h. 258)²⁵⁰⁰ > Ebû Âsım (h. 212)²⁵⁰¹ > Muhammed ibn Rifâ'a (?)²⁵⁰² > Süheyl ibn Ebî Sâlih (h. 138)²⁵⁰³ > Ebû Sâlih (h. 101)²⁵⁰⁴ > Ebû Hureyre (h. 57)²⁵⁰⁵ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Pazartesi ve Perşembe günleri ameller Allah'a arz edilir. Ben de amellerimin oruçlu olduğum sırada arz edilmesini isterim."*²⁵⁰⁶

Tirmizî (ö. 279/892): "Ebû Hureyre'den bu konudaki hadis hasen-garîbdir."²⁵⁰⁷ demiştir. Nevevî (ö. 676/1277), *Riyâzü's-Sâlihîn*'de bu hadisi zikrettikten sonra Müslim'in (ö. 261/875)²⁵⁰⁸ oruç kısmı olmadan söz konusu rivayeti tahrir ettiğini söylemiştir.²⁵⁰⁹ Raviler arasında ittisal mevcuttur. Ebû Âsım, Muhammed ibn Rifâ'a'dan hadis rivayetinde teferrüd etmiştir. Ayra Muhammed ibn Rifâ'a meçhul bir ravidir. Bu sebepten dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

²⁵⁰⁰ Muhammed ibn Yahya. Ebû Âsım'dan hadis almıştır. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: "Babamın görüşüne göre ondan hadis yazılır. Sika ve saduktur. Müslümanların imamlarından biridir." Nesâî: "Sikadır, me'mundur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Büyük hafızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 617; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 511; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 512.

²⁵⁰¹ Ebû Âsım. Muhammed ibn Rifâ'a'dan hadis almıştır. İclî ve Muhammed ibn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 281; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 450; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 280.

²⁵⁰² Muhammed ibn Rifâ'a. Süheyl ibn Ebî Sâlih'den hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Ezdî: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Ebû Âsım ondan rivayette teferrüd etti. Sadece İbn Hibbân onu tevsik etti." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 201; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 163; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 478; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 242.

²⁵⁰³ Süheyl ibn Ebî Sâlih. Babası Ebû Sâlih'den hadis almıştır. Sufyân ibn Uyeyne: "Hadiste sebtir." demiştir. İbn Maîn: "Hadisi hüccet değildir." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hıfzı tagayyür etmiştir." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İmamların ekserisi onu tevsik etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 223; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 263; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 259; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 91.

²⁵⁰⁴ Ebû Sâlih. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Ebû Zur'a, İbn Maîn, Ebû Hâtim, İbn Sa'd, İclî, Harbî ve Sâcî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 513; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 219; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 203.

²⁵⁰⁵ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

²⁵⁰⁶ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Savm 44 (747). (II, 114).

²⁵⁰⁷ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 112.

²⁵⁰⁸ Bkz. Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, Birr ve Sıla 35-36 (2565). (IV, 1987-1988).

²⁵⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 408 (1256).

Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadisin metni için Beş-şar Avvad, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) bu hadisin merfu yahut mevkuf olabilme ihtimali olduğunu belirtmiştir.²⁵¹⁰ Dârekutnî (ö. 385/995), incelenen hadisin birçok farklı tariklerle²⁵¹¹ geldiğini ve mezkûr rivayetlerin ravilerinden bazılarının bunu ref²⁵¹² ederken bazılarının ise vakfettiğini²⁵¹³ söylemiştir.²⁵¹⁴

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁵¹⁵ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁵¹⁶ bu rivayetin ravilerinden olan Muhammed ibn Rifâ'a'yı İbn Hibbân (ö. 354/965) dışında kimsenin tevsik etmediğini, fakat hadisin mana olarak şahid bir rivayeti bulunduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, mezkûr hadise sahih li-gayrihi demektedir.²⁵¹⁷ *Halebî*, söz konusu hadisi Elbânî'nin (1914-1999) sahih saydığını söylemiştir.²⁵¹⁸ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁵¹⁹, *Elbânî* (1914-1999)²⁵²⁰ ve *Fahl*²⁵²¹ bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Ebû Hureyre'den bu konuda birçok rivayet gelmiştir. Bir rivayette amellerin Pazartesi ve Perşembe günü Allah'a arz edileceği, Allah'a ortak koşmayan herkesin affedileceği, sadece kardeşi arasında düşmanlık olan kişinin muaf olacağı rivayetlerde yer almaktadır.²⁵²² Başka bir rivayette amellerin her Perşembe ve Cuma gecesi arz

²⁵¹⁰ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, II, 115, 1. dipnot.

²⁵¹¹ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 308.

²⁵¹² Bir hadisi, senedli veya senedsiz, Hz. Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- nisbet (ederek rivayet) etmek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 251.

²⁵¹³ Bir haberi/hadisi bir sahabiye veya daha sonraki nesilden birine nisbet etmek, ait göstermek. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 327.

²⁵¹⁴ Bkz. Dârekutnî, *el-İlelü'l-vârîde*, X, 87-89 (1884).

²⁵¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Arnavut), 489-490, 1. dipnot.

²⁵¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Dekkâk ve Rabâh), 489, 1. dipnot.

²⁵¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Hâdî), 297, 7. dipnot.

²⁵¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Halebî), 436, 1. dipnot.

²⁵¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Budeyvî), 408 (1256).

²⁵²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Elbânî), 453 (1263).

²⁵²¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* (Fahl), 351 (1256).

²⁵²² Bkz. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, IV, 155 (2525); Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, IV, 314 (7914); Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, II, 199 (1005); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 77 (7639); Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, Birr ve Sıla 35-36 (2565). (IV, 1987-1988); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 54 (4916). (VII, 275); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, XII, 38 (6684).

edildiği, sadece akrabalık ilişkilerini kesen kişinin aftan mahrum olacağı zikredilmiştir.²⁵²³ Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği incelenen rivayetin metni dışında başka hiçbir rivayette “*Ben de amellerimin oruçlu olduğum sırada arz edilmesini isterim.*” lafzı geçmemektedir. Yine bu konuda sahabeden Üsâme ibn Zeyd, yaşlı olmasına rağmen Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutar ve bunu niçin yaptığı sorulunca amellerin oruç tuttuğu günlerde Allah’a arz edildiğini söylemiştir.²⁵²⁴ İncelenen rivayetdeki zayıflık, birçok şahid rivayetle takviye edilmiş, bu sayede zayıflıktan kurtulmuştur.

2.38. 1340 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، حَدَّثَنِي أَبُو سَلَامٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ الْجَنَّةَ: صَانِعَهُ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّامِيَ بِهِ، وَمُنْبِلَهُ، وَارْمُوا وَارْكَبُوا، وَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا، لَيْسَ مِنَ اللَّهِوَ إِلَّا ثَلَاثٌ: تَأْدِيبُ الرَّجُلِ فَرَسَهُ، وَمُلاَعَبَتُهُ أَهْلَهُ، وَرَمْيُهُ بِقَوْسِهِ وَنَبْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْيَ بَعْدَ مَا عَلِمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ، فَإِنَّمَا نِعْمَةٌ تَرَكَهَا -أَوْ قَالَ: كَفَرَهَا-"

²⁵²³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 191 (10272). Şuayb Arnavut, hadisin isnadına hasen demiştir.

²⁵²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 72 (21744); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Savm 60 (2436). (IV, 100). Şuayb Arnavut, iki hadisin de isnadının zayıf olduğunu ancak merfu kısmının sahih olduğunu açıklamaktadır.

Saîd ibn Mansûr (h. 227)²⁵²⁵ > Abdullah ibn Mübârek (h. 181)²⁵²⁶ > Abdurrahman ibn Yezîd (h. 153)²⁵²⁷ > Ebû Selâm (?)²⁵²⁸ > Hâlid ibn Zeyd (?)²⁵²⁹ > Ukbe ibn Âmir (h. 58)²⁵³⁰ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: “Allah, bir ok vesilesiyle üç kişiyi cennete koyar: Allah rızası için o oku yapanı -yeter ki bunu hayır maksadıyla yapsın-, onu Allah için atanı, oku vereni. Atıcılığı ve biniciliği öğrenin. Atıcılığı öğrenmeniz biniciliği öğrenmenizden daha çok hoşuma gider. Şu üç şey oyalanma değildir: Kişinin atını eğitmesi, ailesiyle eğlenmesi, yayıyla ok atması. Her kim ok atmayı öğrendikten sonra onu unutursa, bu bıraktığı veya terkettiği bir nimettir.”*²⁵³¹

Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisi *Riyâzü’s-Sâlihîn*’de tahrir ederken “*Şu üç şey oyalanma değildir: Kişinin atını eğitmesi, ailesiyle eğlenmesi, yayıyla ok atması.*” kısmını hazfetmiştir.²⁵³²

²⁵²⁵ Saîd ibn Mansûr. Abdullah ibn Mübârek’den hadis almıştır. İbn Sa’d, Ebû Hâtim ve İbn Hirâş: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Musannıfdir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 77; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 89; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 241.

²⁵²⁶ Abdullah ibn Mubârek. Abdurrahman ibn Yezîd’den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi’ye “Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?” diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek’ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır, sebtir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 320.

²⁵²⁷ Abdurrahman ibn Yezîd. Ebû Selâm’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Leyse bihi be’s.” demiştir. İbn Maîn, İclî, İbn Sa’d ve Nesâî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 297; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 353.

²⁵²⁸ Ebû Selâm. Hâlid ibn Zeyd’den hadis almıştır. İclî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. İrsal yapardı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVIII, 484; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 296; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 545.

²⁵²⁹ Hâlid ibn Zeyd. Ukbe ibn Âmir’den sadece incelenen hadisi almıştır. Bu hadisi de kendisinden sadece Ebû Selâm almıştır. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. Zehebî: “Onda ızdırab vardır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Makbuldür.” demiştir. Ravi hakkında herhangi bir cerh ifadesi yok. İbn Hibbân’ın onu kitabında zikretmesi ise meçhulleri tevsik etme prensibi dolayısıyladır. İbn Hacer’in “makbul” hükmünü neye dayanarak verdiğini bilmiyorum. Mevcut şartlarda bu ravinin en azından “meçhulü’l-ayn” olması gerekmektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 71; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 64; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 91; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 188.

²⁵³⁰ Ukbe ibn Âmir. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1073; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 202; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 242; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 429.

²⁵³¹ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud’dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud’a aittir. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, II, 347 (1099); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 215 (19433); IV, 229 (19549); V, 303 (26324); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 532 (17300); XXVIII, 558 (17321); XXVIII, 571-572 (17335-17336); Dârimî, *es-Sünen*, III, 1556 (2449); İbn Mâce, *es-Sünen*, Cihâd 19 (2811). (IV, 89); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Cihâd 23 (2513). (IV, 167); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Fedâilu’l-cihâd 11 (1637). (III, 275); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, Cihâd 26 (3146). (VI, 28); Hayl 7 (3578). (VI, 222); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 289 (4339); IV, 318 (4404); Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 104 (2467).

²⁵³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvi)*, 426-427 (1335).

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hâlid ibn Zeyd'in meçhul bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır. Ukbe ibn Âmir'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: İbn Hanbel (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) tahrir ettikleri hadisler için Şuayb Arnavut (1928-2016), Hâlid ibn Zeyd'in meçhul bir ravi olmasından dolayı söz konusu rivayetlerin isnadlarının zayıf olduğunu, ancak hadisin bütün tarik²⁵³³ ve şahid rivayetlerinin onu hasen seviyesine çıkardığını belirtmiştir.²⁵³⁴ Elbânî (1914-1999) de Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde yer alan bu hadisin isnadının Hâlid ibn Zeyd'in meçhul olmasından dolayı zayıf olduğunu söylemektedir.²⁵³⁵ Dârimî'nin (ö. 255/869) *es-Sünen*'inde tahrir etmiş olduğu hadisin isnadına Hüseyin Selim Esed, ceyyid²⁵³⁶ demiştir.²⁵³⁷ Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*'inde tahrir ettiği hadise "hasen" demiştir.²⁵³⁸ Beşşar Avvad ise Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.²⁵³⁹ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadisin sahîh ve şahid rivayetinin olduğunu belirtmiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.²⁵⁴⁰ Şuayb Arnavut'un (1928-2016) belirttiğine göre söz konusu hadisin birçok şahid rivayeti vardır.²⁵⁴¹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetin isnadında meçhul bir ravi olduğunu belirtmektedir.²⁵⁴² Ancak Şuayb Arnavut (1928-2016), hadis hakkında verdiği hükmü sonradan değiştirmiş ve daha sonra tahkik ettiği kitaplarda bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. *Dekkâk ile Rabâh* da Şuayb Arnavut'un (1928-2016) verdiği hükmü tekrar etmişlerdir.²⁵⁴³ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁵⁴⁴

²⁵³³ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

²⁵³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 533, 3. dipnot; XXVIII, 559, 1. dipnot; XXVIII, 572, 2. dipnot; İbn Mâce, *es-Sünen*, IV, 90, 1. dipnot; Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 167, 1. dipnot.

²⁵³⁵ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvud*, II, 304.

²⁵³⁶ Hasen li-zatîhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

²⁵³⁷ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1557, 2. dipnot.

²⁵³⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 275.

²⁵³⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, III, 275, 3. dipnot.

²⁵⁴⁰ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 104.

²⁵⁴¹ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, IV, 168, 1. dipnotun devamı.

²⁵⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 511, 3. dipnot.

²⁵⁴³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 511, 5. dipnot.

²⁵⁴⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 426-427 (1335).

ve Fahl²⁵⁴⁵ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Elbânî (1914-1999)²⁵⁴⁶ ve Hâdî²⁵⁴⁷ incelenen hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemişlerdir. Halebî, Irâkî (ö. 806/1404) ve Elbânî'nin (1914-1999) bu hadisi zayıf saydıklarını haber vermiştir.²⁵⁴⁸

Hadisin son cümlesi hariç kalanının bir benzeri Ebû Hureyre tarafından rivayet edilmiştir.²⁵⁴⁹ Hadisin son cümlesini destekleyecek bir rivayet Ukbe tarafından rivayet edilmiştir.²⁵⁵⁰ İncelenen rivayetteki zayıflık, birçok şahid rivayetle giderilmiştir.

2.39. 1390 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ الْعَنَكِيُّ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الرَّازِيِّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَرْفَعُوهُ.

²⁵⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 371 (1335).

²⁵⁴⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 474, 1. dipnot.

²⁵⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 310, 8. dipnot.

²⁵⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 454, 1. dipnot.

²⁵⁴⁹ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 104 (2468). Hâkim, hadis hakkında yorum yapmamış, Zehebî Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Şuayb Arnavut ise isnadın zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, IV, 168, 1. dipnotun devamı.

²⁵⁵⁰ Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, İmâre 169 (1919). (III, 1522).

Nasr ibn Alî (h. 250)²⁵⁵¹ > Hâlid ibn Yezîd (h. 183)²⁵⁵² > Ebû Ca'fer Râzî (h. 160)²⁵⁵³ > Rebî' ibn Enes (h. 139)²⁵⁵⁴ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²⁵⁵⁵ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kim ilim talebi için yola çıkarsa dönene kadar Allah yolundadır."*²⁵⁵⁶

Tirmizî (ö. 279/892): "Hadis hasen-garîbdır.²⁵⁵⁷ Bazıları bu hadisi ref²⁵⁵⁸ etmeden rivayet etmişlerdir." demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Hâlid ibn Yezîd'in zayıflığı dolayısıyla bu rivayetin isnadı da zayıftır. Beşşar Avvad, söz konusu rivayetin isnadındaki Hâlid ibn Yezîd'in zayıf bir ravi olduğunu ancak mutabi ve şahid rivayetler için kullanılabileceğini belirtmektedir.²⁵⁵⁹ Elbânî (1914-1999), bu hadisin zayıf olduğunu söylemektedir.²⁵⁶⁰

²⁵⁵¹ Nasr ibn Alî. Hâlid ibn Yezîd'den hadis almıştır. Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hirâş: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 355; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 430; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*.

²⁵⁵² Hâlid ibn Yezîd. Ebû Ca'fer Râzî'den hadis almıştır. Ebû Zur'a: "La be'se bih." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Nesâî: 'Leyse bihi be's.' demiştir. Ukaylî: 'Hadislerinin birçoğuna tabi olunmaz.' demiştir. Zehebî 'el-Mugnî'de 'Ebû Ca'fer Râzî'den rivayette bulunmuştur. Zayıftır.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Vehmederdi." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İ'tibar edilir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 210, VIII, 212, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 129; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 192; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 355.

²⁵⁵³ Ebû Ca'fer Râzî. Rebî' ibn Enes'den hadis almıştır. İbn Hanbel bir seferinde: "Hadiste kavî değildir." derken; başka bir seferinde: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Maîn bir seferinde: "Sikadır." derken; başka bir seferinde: "Hadisi yazılır, lakin hata yapardı." demiş; daha başka bir seferde ise: "Salihtir." demiştir. Amr ibn Alî: "Zayıflık vardır. Ehl-i sıdkdandır. Seyyiu'l-hıfzıdır." demiştir. Ebû Zur'a: "Şeyhdir. Vehmi çoktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır. Saduktur. Salihu'l-hadistir." demiştir. Sâcî ve Nesâî: "Kavî değildir." demişlerdir. İbn Hirâş: "Seyyiu'l-hıfzıdır. Saduktur." demiştir. İbn Adî: "Hadisleri salihidir. İnsanlar ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadislerinin geneli müstakimdir. La be'se bih olmasını umarım." demiştir. İbn Sa'd: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân: "Meşhur ravilerden münker rivayetleri nakilde teferrüd etmiştir. Şu kadar var ki, onun rivayetlerinden sikaların muvafakat ettiklerinin ihticacında bir gariplik görmem." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Seyyiu'l-hıfzıdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 192; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 56; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 629.

²⁵⁵⁴ Rebî' ibn Enes. Enes ibn Mâlik'den hadis almıştır. İclî ve Ebû Hâtim: "Saduktur." demişlerdir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Vehmi vardır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 60; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 238; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 205.

²⁵⁵⁵ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²⁵⁵⁶ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, İlim 2 (2647). (IV, 386).

²⁵⁵⁷ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²⁵⁵⁸ Bir hadisi, senedli veya senedsiz, Hz. Peygamber'e -sallellahu aleyhi ve sellem- nisbet (ederek rivayet) etmek. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 251.

²⁵⁵⁹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, IV, 386, 4. dipnot.

²⁵⁶⁰ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 314; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe*, V, 55.

Riyâzû's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Suayb Arnavut (1928-2016)²⁵⁶¹ ve Dekkâk ile Rabâh²⁵⁶² bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak bu rivayeti mana olarak destekleyecek bir hadisin Ebû Hureyre'den hasen isnadla geldiğini haber vermişlerdir. Hâdî, söz konusu hadise hasen garîb demiştir.²⁵⁶³ Yûsuf Ali Budeyvi²⁵⁶⁴ ve Fahl²⁵⁶⁵ incelenen hadisin sıhhati hakkında yorumda bulunmamışlardır. Elbânî (1914-1999)²⁵⁶⁶ ve Halebî²⁵⁶⁷ mezkûr hadisin isnadına zayıf demişlerdir.

Mescide ilim öğrenmek için gelenin Allah yolunda olduğuna dair bir hadis Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir.²⁵⁶⁸ İncelenen rivayetteki zayıflık, şahid rivayetle takviye edilerek izale edilmiştir.

2.40. 1447 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ خُزَيْمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهَا، أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ وَبَيْنَ يَدَيْهَا نَوَاقٍ، أَوْ قَالَ: حَصَاةٌ تُسَبَّحُ بِهَا، فَقَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا هُوَ أَيْسَرُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ؟ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خُلِقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خُلِقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِنْ ذَلِكَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ سَعْدٍ.

²⁵⁶¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Arnavut)*, 525, 4. dipnot.

²⁵⁶² Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 526, 2. dipnot.

²⁵⁶³ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Hâdî)*, 319, 7. dipnot.

²⁵⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Budeyvi)*, 438 (1385).

²⁵⁶⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Fahl)*, 382 (1385).

²⁵⁶⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Elbânî)*, 487, 1. dipnot.

²⁵⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn (Halebî)*, 465, 1. dipnot.

²⁵⁶⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 257 (8603); XV, 245 (9419); İbn Mâce, *es-Sünen*, Sünnnet 17 (227). (I, 153-154); Ebû Ya'la el-Mevsılî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, XI, 359 (6472); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, I, 288 (87); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 169 (310). İbn Hanbel ve İbn Mâce'nin hadisleri için Arnavut, isnadları zayıftır demiştir. Mevsılî'nin isnadı için Hüseyin Selim Esed, sahih demiştir. İbn Hibbân'ın isnadı için Arnavut, hasen demiştir. Hâkim ise isnada sahih demiştir. Zehebî ise sükût etmiştir.

Ahmed ibn Hasan (h. 250)²⁵⁶⁹ > Esbag ibn Ferec (h. 225)²⁵⁷⁰ > İbn Vehb (h. 197)²⁵⁷¹ > Amr ibn Hâris (h. 149)²⁵⁷² > Saîd ibn Ebî Hilâl (h. 135)²⁵⁷³ > Huzeyme (?)²⁵⁷⁴ > Âişe bint Sa'd (h. 117)²⁵⁷⁵ > Sa'd ibn Ebî Vakkâs (h. 55)²⁵⁷⁶ şöyle demiştir: Sa'd, Rasûlullah (s) ile birlikte önünde tesbih için çekirdek veya çakıl taşları olan bir kadının yanına geldiler. *Bunun üzerine Rasûlullah (s) "Sana bundan daha kolayını ve daha üstün olan bir şey diyeyim mi?" diye kadına sordu. Sonrasında Rasûlullah (s) şunları dedi: "Gökyüzünde yarattığı varlıklar sayısınca Allah'ı tesbih ederim. Yeryüzünde yarattığı varlıklar adedince Allah'ı tesbih ederim. Bunların arasındakiler sayısınca Allah'ı tesbih ederim. Şimdiye kadar yarattığı ve bundan sonra yaratacakları adedince Allah'ı tesbih ederim. Böyle dersin. 'Allahu ekber', 'Elhamdülillah', 'La ilahe illallah', 've la havle ve la kuvvete illa billah' demek de bunun gibidir."*²⁵⁷⁷

²⁵⁶⁹ Ahmed ibn Hasan. Esbag ibn Ferec'den hadis almıştır. Mizzî onun hafız ve İbn Hanbel'in arkadaşı olduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 290; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 78.

²⁵⁷⁰ Esbag ibn Ferec. İbn Vehb'den hadis almıştır. İclî bir seferinde: "La be'se bih." derken; başka bir seferinde: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "İbn Vehb'in en saygın ashabıdır." demiş; başka bir seferinde: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 304; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 361; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 133.

²⁵⁷¹ İbn Vehb. Amr ibn Hâris'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Ebû Zur'a: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 71; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 328.

²⁵⁷² Amr ibn Hâris. Saîd ibn Ebî Hilâl'den hadis almıştır. İshâk ibn Mansûr, İbn Maîn, Ebû Zur'a, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhtir. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 570; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 14; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 419.

²⁵⁷³ Saîd ibn Ebî Hilâl. Huzeyme'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "La be'se bih." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Sa'd, İclî, İbn Huzeyme, Dârekutnî, Hatîb ve İbn Abdîlberri onu tevsik etmişlerdir. Sâcî: "Saduktur." demiştir. İbn Hazm: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 94; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 94; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 242; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 45.

²⁵⁷⁴ Huzeyme. Sadece Âişe bint Sa'd'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece Saîd ibn Ebî Hilâl hadis almıştır. Tek bir hadis rivayet etmiştir, o da incelenen hadistir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Bilinmiyor." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 245; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 141; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 193.

²⁵⁷⁵ Âişe bint Sa'd. Sa'd ibn Ebî Vakkâs'tan hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 236; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 436; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 750.

²⁵⁷⁶ Sa'd ibn Ebî Vakkâs. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîlberri, *el-İstîâb*, II, 606; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 309; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 483; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 74.

²⁵⁷⁷ Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 357 (1500). (II, 615); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deavât 114 (3568). (V, 529).

Tirmizî (ö. 279/892): “Sa’d’ın bu hadisi hasen-garîbdir.”²⁵⁷⁸ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Huzeyme, bu hadisi sadece Âişe bint Sa’d’dan almış, Huzeyme’den de sadece Saîd ibn Ebî Hilâl bu hadisi almıştır. Huzeyme meçhulü’l-aynıdır.²⁵⁷⁹ Bu rivayetin isnadında meçhul bir ravi bulunması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıf olmaktadır.

Sa’d ibn Ebî Vakkâs’tan gelen bu rivayetin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Huzeyme’nin meçhul bir ravi olmasından dolayı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak söz konusu hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.²⁵⁸⁰ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği rivayet için Beşşar Avvad da Huzeyme’nin meçhul bir ravi olduğunu söylemiş, ayrıca aynı rivayetin Huzeyme zikredilmeden İbn Hibbân (ö. 354/965) ve Hâkim (ö. 405/1014) tarafından kitaplarında tahrir edildiğini söylemiştir.²⁵⁸¹ Elbânî (1914-1999) ise Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için münker²⁵⁸² ifadesini kullanmıştır.²⁵⁸³ Beşşar Avvad’ın da dediği gibi bu rivayetin mutabileri olan diğer hadislerde Huzeyme zikredilmemiştir. Huzeyme’nin zikredilmediği daha doğrusu hafz edildiği rivayet Mevsilî (ö. 307/919)²⁵⁸⁴, İbn Hibbân (ö. 354/965)²⁵⁸⁵ ve Hâkim (ö. 405/1014)²⁵⁸⁶ tarafından tahrir edilmiştir.

²⁵⁷⁸ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²⁵⁷⁹ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta’dil alimlerinden biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma’rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

²⁵⁸⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, II, 616, 1. dipnot.

²⁵⁸¹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 530, 2. dipnot.

²⁵⁸² Za’îf ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 210.

²⁵⁸³ Bkz. Elbânî, *Za’îfü Süneni’t-Tirmizî*, 469.

²⁵⁸⁴ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, II, 66 (710). Hüseyin Selim Esed, isnadın inkıtadan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.

²⁵⁸⁵ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 118 (837). Şuayb Arnavut, ravilerin Sahih ravisi olduğunu söylemektedir.

²⁵⁸⁶ Bkz. Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, I, 732 (2009). Hâkim hadis hakkında bir şey dememiş, Zehebî ise sahih demiştir.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁵⁸⁷ ve Dekkâk ile Rabâh²⁵⁸⁸ bu rivayetin senedindeki Huzeyme'nin bilinmediğini, ancak rivayetin bir şahidi bulunduğunu ve söz konusu hadisin asıl kısmının Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde geçen bir hadisle desteklendiğini söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamıştır.²⁵⁸⁹ Elbânî (1914-1999), incelenen hadisin sahih olmadığını, üstelik Âişe ve başkalarından gelen rivayetlere muhalif olduğunu belirtmiştir.²⁵⁹⁰ Fahl²⁵⁹¹ ve Hâdî²⁵⁹² bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Halebî ise incelenen hadisin zayıf olduğunu ancak, aslının Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde geçtiğini beyan etmektedir.²⁵⁹³

İncelenen rivayetin çakıl ve çekirdek kısmı hariç şahid rivayeti mesabesinde olan bir hadis peygamberimizin eşlerinden biri olan Cüveyriye tarafından rivayet edilmiştir.²⁵⁹⁴ Bu durumda en azından rivayetin zikirle ilgili kısmının sahih ama tesbih için kullanılan malzemelerin olduğu yerin zayıf olduğunu söylenebilir.

2.41. 1492 Numaralı Hadis

وعن عُمَرَ بْنِ الْخُصَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَّمَ أَبَاهُ خُصَيْنًا كَلِمَتَيْنِ يَدْعُو بِهِمَا: «اللَّهُمَّ أَهْمْنِي رُشْدِي، وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي». رواه الترمذي، وقال: «حديث حسن».

²⁵⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 542, 2. dipnot.

²⁵⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 544, 1. dipnot.

²⁵⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 453 (1442).

²⁵⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 504, 1. dipnot.

²⁵⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 398, 1442. dipnot.

²⁵⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 331, 3. dipnot.

²⁵⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 480, 2. dipnot.

²⁵⁹⁴ Bkz. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Zikr 79 (2726). (IV, 2090); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deavât 104 (3555). (V, 520). Nevevî de bu rivayeti tahrir etmiştir. Bu rivayet için bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 450 (1433).

Ahmed ibn Menî' (h. 244)²⁵⁹⁵ > Ebû Muâviye (h. 194)²⁵⁹⁶ > Şebîb ibn Şeybe (h. 162)²⁵⁹⁷ > Hasan Basrî (h. 110)²⁵⁹⁸ > İmrân ibn Husayn (h. 52)²⁵⁹⁹ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) (İmrân'ın babası) Husayn'a dua etmesi için şu iki cümleyi öğretmişti: "Allah'ım, bana rüşdü ilham et ve nefsimin şerrinden beni koru."*²⁶⁰⁰

Raviler arasında ittisal mevcuttur. Şebîb ibn Şeybe'nin zayıf olması ve Hasan Basrî'nin müdellis²⁶⁰¹ bir ravi olup burada an'ane yapması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. İmrân ibn Husayn'dan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadının Şeyhân'ın

²⁵⁹⁵ Ahmed ibn Menî'. Ebû Muâviye'den hadis almıştır. Nesâî ve Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 85.

²⁵⁹⁶ Ebû Muâviye. Şebîb ibn Şeybe'den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Muâviye'yi A'meş'in ashabından sabitlik konusunda Sufyân ve Şu'be'den sonra saymıştır. İclî: "Sikadır. Mürciidir. Bu konuda leyyinu'l-kavldır." demiştir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikalardandır. Arada tedlis yapardı. İrcayı caiz görürdü." demiştir. Ebû Dâvud: "Mürciidir." derken, başka bir seferinde: "Kûfe'de mürcienin reisidir." demiştir. Nesâî: "Sikadır." demiştir. İbn Hirâş: "Saduktur. A'meş'den rivayetlerinde sikadır. Başkalarından rivayetlerinde ızdırab vardır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiş ve şunları demiştir: "Mütkin bir hafızdır lakin pis bir mürciidir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. İnsanlar arasında A'meş'in hadislerini bilme konusunda en bilgilisidir. A'meş dışında rivayet ettiği hadislerde vehmi vardır. İrca ile suçlanmıştır" demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 137; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 475.

²⁵⁹⁷ Şebîb ibn Şeybe. Hasan Basrî'den hadis almıştır. İbn Maîn: "Sika değildir." demiştir. Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Dâvud: "Bir şey değildir." demiştir. Nesâî, Dârekutnî ve Burkânî: "Zayıftır." demişlerdir. Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: "Sâlihu'l-hadistir." demiştir. Sâcî: "Saduktur. Vehmi vardır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Ahbârîdir. Saduktur. Hadiste vehmederdî." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 362; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 307; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 263; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 106.

²⁵⁹⁸ Hasan Basrî. İmrân ibn Husayn'dan hadis almıştır. Ma'bed Cühenî: "Ulemayla karşılaştım. İnsanlarla karşılaştım. Hasan gibisini görmedim." demiştir. Hasan'ın tercemesinde birçok âlim ondan övgü ile söz etmektedir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 95; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 271; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 160.

²⁵⁹⁹ İmrân ibn Husayn. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1208; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 319; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, VIII, 125; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 584.

²⁶⁰⁰ Nevevî bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. O, hadisin metninin son cümlesini almıştır. Bundan dolayı metin Nevevî'ye sened ise Tirmizî'ye aittir. Hadis bu lafızıyla sadece Tirmizî'de geçmekte olup diğer rivayetlerin manaları buna yakındır. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 45 (29352); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 197 (19992); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deavât 70 (3483). (V, 468); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 365 (10766); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, III, 181 (899); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 691 (1880).

²⁶⁰¹ Hadiste bulunan bir kusuru veya, ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zanettirecek şekilde rivayet eden ravi. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 195.

(Buhârî, Müslim) şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰² Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad'ın tahkikinde “garîb” dediği geçerken²⁶⁰³, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Riyâzü's-Sâlihîn*'de yer verdiği metne göre “hasen” dediği görülmektedir.²⁶⁰⁴ Ayrıca Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisin başka vehicle²⁶⁰⁵ de rivayet edildiğini, açıklamasının devamında söylemektedir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, mezkûr rivayetin ravi-lerinden olan Şebîb ibn Şeybe'nin zayıf, Hasan Basrî'nin müdellis biri olup bu rivayetin an'aneli olduğunu belirtmektedir.²⁶⁰⁶ Elbânî (1914-1999) ise Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği söz konusu rivayete zayıf demiştir.²⁶⁰⁷ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'in de yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.²⁶⁰⁸ Hâkim (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu hadis için sahih demiş, Zehebî (ö. 748/1348) de onun bu hükmüne muvafakat etmiştir.²⁶⁰⁹

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016), incelenen hadiste Hasan'ın an'anesi olduğunun ancak İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde tahrir ettiği bu hadisin sahih olduğunu, ayrıca İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'inde bu hadisi tashih ettiğini belirtmiştir.²⁶¹⁰ Dekkâk ile Rabâh, bu hadiste Hasan'ın an'anesi olmakla birlikte İbn Hacer'in (ö. 852/1449) “*el-Emâli el-Ezkâr*” kitabında onu hasen saydığını söylemişlerdir.²⁶¹¹ Yûsuf Ali Budeyvî²⁶¹² ve Elbânî (1914-1999)²⁶¹³ bu hadisin sıhhati hakkında bir şey söylememişlerdir. Fahl²⁶¹⁴ ve Hâdî²⁶¹⁵ bu

²⁶⁰² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 197, 3. dipnot.

²⁶⁰³ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, V, 468 (3483).

²⁶⁰⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 465 (1487).

²⁶⁰⁵ Bir senedin ileriki tabakalarda gösterdiği dallanmalardan her biri. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 329.

²⁶⁰⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, V, 468, 2. dipnot.

²⁶⁰⁷ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 452.

²⁶⁰⁸ Bkz. İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 182, 3. dipnot.

²⁶⁰⁹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 691.

²⁶¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 557, 1. dipnot.

²⁶¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 560, 2. dipnot.

²⁶¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 465 (1487).

²⁶¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 519 (1494).

²⁶¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 412, 1487. dipnot.

²⁶¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 341, 6. dipnot.

hadisin isnadının zayıf olduğunu beyan etmişlerdir. Halebî, bu hadisi Elbânî'nin (1914-1999) zayıf saydığını belirtmektedir.²⁶¹⁶

Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Riyâzü's-Sâlihîn*'e aldığı Tirmizî hadisi her ne kadar zayıf olsa da, mutabi rivayetleri sayesinde onun zayıflığı giderilmiş olmaktadır.

2.42. 1493 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَمَكَثْتُ أَيَّامًا ثُمَّ جِئْتُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ، فَقَالَ لِي: يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّ رَسُولَ اللَّهِ، سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ نَوْفَلٍ قَدْ سَمِعَ مِنَ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ.

²⁶¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 492, 2. dipnot.

Ahmed ibn Menî' (h. 244)²⁶¹⁷ > Abîde ibn Humejd (h. 190)²⁶¹⁸ > Yezîd ibn Ebî Ziyâd (h. 137)²⁶¹⁹ > Abdullah ibn Hâris (h. 84)²⁶²⁰ > Abbâs (h. 32)²⁶²¹ şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Rasûlü, Allah azze ve celle’den isteyeceğim bir şey öğret.” *Rasûlullah (s) “Allah’tan afiyet iste.” dedi.* Birkaç gün böyle durdum sonra yine yanına gittim ve dedim ki: “Allah’ın Rasûlü, Allah’tan isteyeceğim bir şey öğret.” *Bunun üzerine Rasûlullah (s) “Abbas, Rasûlullah’ın (s) amcası, Allah’tan dünya ve ahiret için afiyet iste.” dedi.*²⁶²²

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis sahihtir. İbn Hâris, Abbâs’tan bu hadisi duymuştur.” demiştir. Tirmizî’nin (ö. 279/892) bu hadise sahih dediği gerek Ahmed Muhammed Şakir tahkiki, gerekse de Beşşar Avvad tahkikinde geçmektedir. Ancak Nevevî’nin (ö. 676/1277) *Riyâzü’s-Sâlihîn*’de aktardığı rivayetin metninde Tirmizî’nin

²⁶¹⁷ Ahmed ibn Menî’. Abîde ibn Humejd’den hadis almıştır. Nesâî ve Sâlih ibn Muhammed Bağdâdî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, I, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 85.

²⁶¹⁸ Abîde ibn Humejd. Yezîd ibn Ebî Ziyâd’dan hadis almıştır. İbn Hanbel: “Leyse bihi be’s.” demiştir. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. İbn Medînî: “Hadisleri sahihtir. Ondan bir şey rivayet etmedim. Zayıftır.” demiştir. Sâcî: “Hadiste kavî değildir. Ehl-i sıdkdandır.” demiştir. Nesâî: “Leyse bihi be’s.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Bazen hata yapardı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIX, 257; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 81; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 379.

²⁶¹⁹ Yezîd ibn Ebî Ziyâd. Mevlası Abdullah ibn Hâris’den hadis almıştır. İbn Hanbel bir seferinde: “Hâfız değildir.” derken; başka bir seferinde: “Hadisi bir şey değildir.” demiştir. İbn Maîn: “Hadisiyle ihticac edilmez.” demiş, başka bir seferinde: “Kavî değildir.” demiştir. Ebû Zur’a: “Leyyindir. Hadisi yazılır, ihticac edilmez.” demiştir. Ebû Hâtim: “Kavî değildir.” demiştir. Ebû Dâvud: “Onun hadisini bırakan birini görmedim. Başkaları, bana ondan daha sevimlidir.” demiştir. İbn Adî: “Zayıflığı olmakla birlikte hadisi yazılır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır. Tagayyür etti ve telkine açık hale geldi. Şî’adır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 135; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 329; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 601.

²⁶²⁰ Abdullah ibn Hâris. Amcası Abbâs’tan hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur’a, Nesâî ve İbn Medînî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sika olduğuna icma edilmiştir.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIV, 396; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 180; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 299.

²⁶²¹ Abbâs. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 810; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIV, 225; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 122; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 511.

²⁶²² Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye ait. Humejdî, *Müsnedü’l-Humejdî*, I, 422 (466); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 303 (1783); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 85 (3514). (V, 491); Bezzâr, *Bahrü’z-zehhar*, IV, 139 (1314); Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya’la*, XII, 55 (6696).

(ö. 279/892) bu hadise “hasen-sahih”²⁶²³ hükmü verdiği zikredilmiştir.²⁶²⁴ Raviler arasında ittisal mevcuttur. Yezîd ibn Ebî Ziyâd’ın zayıf bir ravi olması sebebiyle bu rivayetin isnadı zayıftır.

Abbâs’tan rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu yorumları yapmışlardır: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadının Yezîd ibn Ebî Ziyâd’ın zayıflığı dolayısıyla zayıf olduğunu, ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmektedir.²⁶²⁵ Mevsilî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Hüseyin Selim Esed, mezkûr rivayetin isnadı zayıftır, demektedir.²⁶²⁶ Elbânî (1914-1999), bu hadise sahih demiştir.²⁶²⁷

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁶²⁸ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁶²⁹ bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, ancak Ebû Bekr ve Enes’den gelen şahid rivayetler bulunduğunu, söz konusu rivayetin bunlar sayesinde sahih seviyesine çıktığını söylemişlerdir. *Hâdî*, incelenen hadise sahih li-gayrihi demektedir.²⁶³⁰ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁶³¹, *Elbânî (1914-1999)*²⁶³², *Fahl*²⁶³³ ve *Halebî*²⁶³⁴ bu hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

²⁶²³ Tirmizî’nin, çokça kullandığı bu ıstilahtan ne kasdettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kasdettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 113.

²⁶²⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 557 (1488).

²⁶²⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 303, 1. dipnot.

²⁶²⁶ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, XII, 55, 2. dipnot.

²⁶²⁷ Bkz. Elbânî, *Sahîhu el-Edebü’l-müfred li’l-imam el-Buhârî*, 269.

²⁶²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 557, 2. dipnot.

²⁶²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 560, 3. dipnot.

²⁶³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 342, 2. dipnot.

²⁶³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 465 (1488).

²⁶³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 519 (1495).

²⁶³³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 412 (1488).

²⁶³⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 493 (1496).

Bu rivayetin bir benzeri Hz. Ebû Bekr²⁶³⁵ ve Enes ibn Mâlik'ten²⁶³⁶ rivayet edilmiştir. Bu şahid rivayetler dolayısıyla incelenen hadisin zayıflığı ortadan kalkmaktadır.

2.43. 1494 Numaralı Hadis

وعن شهر بن حوشب، قال: قُلْتُ لَأُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا كَانَ عِنْدَكَ؟ قَالَتْ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَائِهِ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ». رواه الترمذي، وقال: «حديث حسن».

Ebû Mûsâ Ensârî (h. 244)²⁶³⁷ > Muâz ibn Muâz (h. 196)²⁶³⁸ > Ebû Ka'b (h. 161)²⁶³⁹ > Şehr ibn Havşeb (h. 100)²⁶⁴⁰ şöyle demiştir: Ümmü Seleme'ye: "Mü'minlerin annesi, Rasûlullah (s) senin yanındayken en çok yaptığı dua neydi?" diye sordum.

²⁶³⁵ Bkz. Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, I, 149 (2); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 23 (29182-29183); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 189 (10); I, 218 (46); I, 228 (66); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, I, 96 (97), I, 112 (121); I, 123 (134); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, III, 231 (950). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel'in rivayetleri için sahih li-gayrihi demektir. Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin 97 ve 134 numaralı rivayetlerinin isnadının zayıf, 121 nolu rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtmektedir.

²⁶³⁶ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 5 (3848). (V, 18); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deavât 129 (3594). (V, 546). İbn Mâce'nin rivayetine Arnavut, hasen li-gayrihi demiştir. Tirmizî, tahrir ettiği rivayetin hükmünü "hasen" olarak vermiştir.

²⁶³⁷ Ebû Mûsâ Ensârî. Muâz ibn Muâz'dan hadis almıştır. Nesâî ve Hatîb: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, mütkindir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 480; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 251; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 103.

²⁶³⁸ Muâz ibn Muâz. Ebû Ka'b'dan hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Hâtîm ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır, mütkindir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 132; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 194; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 536.

²⁶³⁹ Ebû Ka'b. Şehr ibn Havşeb'den hadis almıştır. İbn Hanbel, Vekî' ibn Cerrâh, Yahyâ ibn Saîd, İbn Maîn, Ebû Dâvud ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Tirmizî ondan bir hadis nakletmiştir, o da incelenen hadistir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 480; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 128; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 335.

²⁶⁴⁰ Şehr ibn Havşeb. Ümmü Seleme'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Maîn, Şehr'den hadis rivayet etmemiştir. Mûsâ ibn Hârun: "Zayıftır." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiştir. İbn Hanbel, Şehr'i tevsik etmiş ve şöyle demiştir: "Esmâ bint Yezîd'den hasen hadisler rivayet etmiştir." İbn Hanbel başka bir seferinde: "La be'se bih." demiştir. Buhârî: "Hasenu'l-hadistir." demiştir. İclî ve İbn Avn: "Sikadır." demişlerdir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır. Bazıları onu ta'n etmiştir." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Ebû Hâtîm: 'Şehr, sû-i hıfzından dolayı terk edilmez. Bu ızdıraba delildir.' demiştir. İbn Hibbân: 'Sikalardan karmaşık şeyler rivayet ediyor.' demiştir. İbn Adî: 'Hadiste kavî değildir. Hadisiyle ihticac edilmez.' demiştir. İbn Adî ek olarak şunu demiştir: 'Aşırı zayıftır.' Dârekutnî: 'Kavî değildir.' derken; başka bir seferinde 'Zayıftır.' demiştir. Bezzâr: 'Ehli ilimden birçok kişi Şehr hakkında olumsuz konuşmuştur. Hiç kimsenin onun rivayetlerini

Ümmü Seleme: “*Rasûlullah (s) en çok: ‘Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl.*’ duasıydı.” dedi.²⁶⁴¹

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu konuda Âişe, Nevvâs ibn Sem’ân, Enes, Câbir, Abdullah ibn Amr ve Nuaym ibn Hemmâr’dan rivayet vardır. Bu hadis hasendir.” demiştir.²⁶⁴² Raviler arasında ittisal mevcuttur. Şehr ibn Havşeb zayıf bir ravi olduğu için söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Şehr ibn Havşeb’den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde yer alan rivayetler için Şuayb Arnavut (1928-2016), bu rivayetlerin senedlerinde bulunan Şehr’den dolayı söz konusu rivayetlerin zayıf olduğunu, ancak şahid rivayetlerle incelenen rivayetin sahih seviyesine yükseldiğini söylemiştir.²⁶⁴³ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, Şehr’in zayıf bir ravi olup sadece şevâhid ve mutâbaâtta kullanılabileceğini beyan etmiştir.²⁶⁴⁴ Mevsilî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet içinse Hüseyin Selim Esed, söz konusu rivayetlerin isnadlarının hasen olduğunu açıklamıştır.²⁶⁴⁵

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁶⁴⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁶⁴⁷ bu hadisin şahid rivayetlerle sahih olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, mezkûr hadise sahih li-gayrihi demektedir.²⁶⁴⁸ *Yûsuf Ali Budeyvi*²⁶⁴⁹, *Elbânî*

terk ettiğini bilmiyoruz.’ demiştir. İbn Kuteybe: ‘Zayıftır.’ demiştir. Sâcî: ‘Kavî değildir. Hafız değildir.’ demiştir. Beyhakî: ‘Zayıftır.’ demiştir. İbn Hazm: ‘Sâkıttır.’ demiştir.” İbn Hacer: “Saduktur. İrsali ve evhamı çoktur.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunu demişlerdir: “Eğer zayıftır, itibar edilir deseydi daha güzel olurdu. Şehr infirad ettiğinde onunla ihticac edilmez. Lakin mütabaât ve şevâhidde itibar için kullanılır.” Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 578, XII, 588, 8. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 369; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 269; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 122.

²⁶⁴¹ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den muhtasar şekilde tahrir etmiştir. Metin Nevevî’ye, sened Tirmizî’ye aittir. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, III, 181 (1713); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 25 (29197); VI, 168 (30406); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 138 (26519); XLIV, 200 (26576); XLIV, 278 (26679); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 90 (3522). (V, 496); *Müsnedu Ebî Ya’la*, XII, 350 (6919); XII, 419 (6986).

²⁶⁴² Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 496.

²⁶⁴³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 139, 1. dipnot; XLIV, 201, 5. dipnot; XLIV, 279, 1. dipnot.

²⁶⁴⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 496, 3. dipnot.

²⁶⁴⁵ Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, XII, 350, 1. dipnot; XII, 420, 1. dipnot.

²⁶⁴⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 557, 3. dipnot.

²⁶⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 560, 4. dipnot.

²⁶⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 342, 3. dipnot.

²⁶⁴⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvi)*, 465 (1489).

(1914-1999)²⁶⁵⁰, Fahl²⁶⁵¹ ve Halebî²⁶⁵² incelenen rivayetin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

Tirmizî'nin (ö. 279/892) de *es-Sünen*'inde dediği gibi bu konuda birçok rivayet gelmiştir. Bunlar Âişe²⁶⁵³, Nevvâs ibn Sem'ân²⁶⁵⁴, Enes²⁶⁵⁵ ve Câbir'den²⁶⁵⁶ gelmiştir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) Şehr'den *es-Sünen*'inde tahrir etmiş olduğu rivayetin isnadı zayıf olsa da, bu rivayetin zayıflığı şahid rivayetler sayesinde giderilmiştir.

2.44. 1497 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ مُحَمَّدٍ ابْنُ أُخْتِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعَوْتَ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، فَقَالَ: أَلَا أَذُلُّكُمْ عَلَى مَا يَجْمَعُ ذَلِكَ كُلَّهُ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرٍ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْكَ الْبَلَاغُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

²⁶⁵⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 519 (1496).

²⁶⁵¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 412 (1489).

²⁶⁵² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 493 (1497).

²⁶⁵³ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 25 (29199); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 151 (24604); XLIII, 230 (26133); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VIII, 128 (4669). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel'in rivayerlerine sahih li-gayrihi demiştir. Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin rivayetinin isnadına zayıf demiştir.

²⁶⁵⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 178 (17630); İbn Mâce, *es-Sünen*, Sünnet 13 (199). (I, 137-138). Şuayb Arnavut, rivayetler için sahih demektir.

²⁶⁵⁵ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 168 (30405); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 160 (12107); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Kader 7 (2140). (IV, 19); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, VI, 359-360 (3687-3688). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel'in rivayetinin isnadının kavî olduğunu söylemektedir. Tirmizî, tahrir ettiği rivayet için "hasen" demiştir. Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin rivayetlerinin isnadlarının sahih olduğunu belirtmiştir. .

²⁶⁵⁶ Bkz. Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, IV, 207 (2318); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 317 (3140). Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin isnadına sahih demiştir. Hâkim, hadisin Şeyhân'ın (Buhârî, Müslim) şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ise sadece Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.

Muhammed ibn Hâtim (h. 246)²⁶⁵⁷ > Ammâr ibn Muhammed (h. 182)²⁶⁵⁸ > Leys ibn Ebî Süleyym (h. 138)²⁶⁵⁹ > Abdurrahman ibn Sâbit (h. 118)²⁶⁶⁰ -- Ebû Umâme (h. 86)²⁶⁶¹ şöyle demiştir: Rasûlullah (s) bir seferinde çok uzun bir dua etti, biz onu hiç ezberleyemedik. Rasûlullah'a (s) "Allah'ın Rasûlü, siz çok uzun dua ettiniz, bir bir şey ezberleyemedik." dedik. *O da: "Bu duaların hepsini cem eden bir dua söyleyeyim mi? Şöyle deyin: 'Allah'ım, peygamberin Muhammed'in senden istediği hayırları ben de isterim. Peygamberin Muhammed'in sana sığındığı şeylerden biz de sana sığınırız. Yardım istenen ancak sensin ve istenen şeye ulaştıracak olan sensin. Kuvvet ve kudret ancak Allah'tandır.'"*²⁶⁶²

Tirmizî (ö. 279/892): "Bu hadis hasen-garîbdir."²⁶⁶³ demiştir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inin Beşşar Avvad tahkikinde bu hadis için verilen hüküm "hasen-garîb" olurken, Nevevî (ö. 676/1277), *Riyâzü's-Sâlihîn*'de Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği bu hadise "hasen" dediğini aktarmıştır.²⁶⁶⁴ Raviler arasında inkıta mevcuttur. Abdurrahman ibn Sâbit, Ebû Umâme'den hadis almamıştır. Ayrıca

²⁶⁵⁷ Muhammed ibn Hâtim. Ammâr ibn Muhammed'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. Sâlih ibn Muhammed Esdî, Nesâî ve Dârekutnî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 17; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 101; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472.

²⁶⁵⁸ Ammâr ibn Muhammed. Leys ibn Ebî Süleyym'den hadis almıştır. İbn Maîn, Alî ibn Hucr ve Katî'i: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Zur'a ve Cûzekânî: "Kavî değildir." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Leys bihi be's. Hadisi yazılır." demiştir. İbn Sa'd: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşı Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 204; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 405; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 408; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 60-61.

²⁶⁵⁹ Leys ibn Ebî Süleyym. Abdurrahman ibn Sâbit'ten hadis almıştır. İbn Maîn: "Leys ibn Ebî Süleyym zayıftır. Ancak onun hadisi yazılır." demiştir. Yahyâ ibn Saîd Kattân Leys'den hadis rivayet etmemiştir. Katî'i: "İbn Uyeyne Leys'i taz'if etmiştir." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur. İhtilâfı çok fazladır. Hadislerinin temyizi yapılamadığı için terk edilmiştir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 279; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 465; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 464.

²⁶⁶⁰ Abdurrahman ibn Sâbit. Mizzî onun Ebû Umâme'den hadis aldığını belirtse de, İbn Maîn bunun tersini düşünmektedir. İbn Maîn, Ebû Zur'a, İclî, Ya'kûb ibn Sufyân, Nesâî ve Dârekutnî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. İrsali çoktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 180; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 340.

²⁶⁶¹ Ebû Umâme. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 736; IV, 1602; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 158; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 420; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 17.

²⁶⁶² Nevevî, bu hadisi Tirmizî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî'ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Deavât 89 (3521). (V, 495); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VIII, 192 (7791).

²⁶⁶³ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²⁶⁶⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 496 (1492).

Leys ibn Ebî Süleyym'in ihtilatı²⁶⁶⁵ sonucu, hadisleri ayıklanamadığı için ondan hadis rivayeti terk edilmiştir. Hem seneddeki inkıta hem de zayıf raviden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Ebû Umâme'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, Leys ibn Ebî Süleyym'in zayıf bir ravi olmasından dolayı isnadın zayıf olduğunu, ayrıca Abdurrahman ibn Sâbit'in Ebû Umâme'den hadis almadığını belirtmektedir.²⁶⁶⁶ Elbânî (1914-1999) de, bu hadisin Leys ibn Ebî Süleyym'in ihtilatından dolayı zayıf olduğunu söylemiştir.²⁶⁶⁷

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁶⁶⁸ ve Dekkâk ile Rabâh²⁶⁶⁹ söz konusu hadisin senedindeki Leys'in seyyiü'l-hıfza²⁶⁷⁰ sahip olduğunu, ancak bu konuda Âişe'den gelen şahid bir rivayet olduğunu belirtmişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî²⁶⁷¹ ve Elbânî (1914-1999)²⁶⁷² incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Fahî²⁶⁷³, Hâdî²⁶⁷⁴ ve Halebî²⁶⁷⁵ söz konusu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Bu rivayete mana olarak yakın olup senedi de sahih olan bir rivayet Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.²⁶⁷⁶ İncelenen rivayetin zayıflığı senedi sağlam şahid bir rivayetle takviye edilmekte ve zayıflıktan kurtulmaktadır.

²⁶⁶⁵ Yaşlanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 130.

²⁶⁶⁶ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, V, 495, 2. dipnot.

²⁶⁶⁷ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 460; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-za'îfe*, VII, 368 (3356).

²⁶⁶⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 558, 2. dipnot.

²⁶⁶⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 561, 3. dipnot.

²⁶⁷⁰ Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan ravi. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 276.

²⁶⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 496 (1492).

²⁶⁷² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 520 (1499).

²⁶⁷³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahî)*, 413, 1492. dipnot.

²⁶⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 342, 7. dipnot.

²⁶⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 494, 1. dipnot.

²⁶⁷⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 475 (25019); İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 4 (3846). (V, 17); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, III, 150-151 (869). Şuayb Arnavut, bu rivayetlerin isnadlarının sahih olduğunu söylemektedir.

2.45. 1505 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الثَّقَفِيُّ الْمُرُوزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ، وَدُبْرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَقَدْ رُوِيَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ، وَابْنِ عُمَرَ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: جَوْفُ اللَّيْلِ الْآخِرُ الدُّعَاءُ فِيهِ أَفْضَلُ أَوْ أَرْجَى وَنَحْوُ هَذَا.

Muhammed ibn Yahyâ Sekafî (?)²⁶⁷⁷ > Hafs ibn Gıyâs (h. 194)²⁶⁷⁸ > İbn Cüreyc (h. 150)²⁶⁷⁹ > Abdurrahman ibn Sâbit (h. 118)²⁶⁸⁰ -- Ebû Umâme (h. 86)²⁶⁸¹ şöyle demiştir: Rasûlullah’a (s) “Hangi dua daha fazla kabul edilir?” diye soruldu. *Rasûlullah (s) dedi ki: “Gecenin sonlarında ve farz namazların ardından yapılan dua.”*²⁶⁸²

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasendir. Ebû Zerr ve İbn Ömer, Nebî’nin ‘Gecenin sonlarında yapılan dua daha efdal veya daha kabul olması umut edilendir.’ sözü

²⁶⁷⁷ Muhammed ibn Yahyâ Sekafî. Hafs ibn Gıyâs’dan hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hibbân onu “es-Sikât”ta zikretmiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır. Hâfızdır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 603; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 507; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 512.

²⁶⁷⁸ Hafs ibn Gıyâs. İbn Cüreyc’den hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Nesâî, İbn Hirâş ve Ya’kûb ibn Şeybe: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Medîni: “Vehmi vardır.” demiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır. Fakihdir. Ömrünün sonlarına doğru hıfzı az da olsa bozulmuştur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 56; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 415; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 173.

²⁶⁷⁹ İbn Cüreyc. Abdurrahman ibn Sâbit’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Kitaptan naklettiği bütün rivayetlerde sikadır.” demiştir. İbn Hirâş: “Saduktur.” demiştir. İclî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır. Fakihdir. Fâdıldır. Tedlis ve irsal yapardı.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 338; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 402; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 363.

²⁶⁸⁰ Abdurrahman ibn Sâbit. Mizzî onun Ebû Umâme’den hadis aldığını belirtse de, İbn Maîn bunun tersini düşünmektedir. İbn Maîn, Ebû Zur’a, İclî, Ya’kûb ibn Sufyân, Nesâî ve Dârekutnî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hacer “Takrîb”de “Sikadır. İrsali çoktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVII, 123; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 180; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 340.

²⁶⁸¹ Ebû Umâme. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 736; IV, 1602; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIII, 158; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 420; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 17.

²⁶⁸² Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 79 (3499). (V, 479); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 47 (9856).

ve buna benzer bir hadis rivayet edilmiştir.” demiştir. Raviler arasında inkıta mevcuttur. Abdurrahman ibn Sâbit, Ebû Umâme’den hadis almamıştır. Bu inkıtadan dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır.

Ebû Umâme’den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde yer alan bu rivayet için Beşşar Avvad, İbnü’l-Kattân’ın (ö. 628/1231) bu hadiste inkıta bulunmasından dolayı ta’lil²⁶⁸³ ettiğini söylemiş, Abdurrahman ibn Sâbit’in Ebû Umâme’den hadis almadığını aktarmıştır.²⁶⁸⁴

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁶⁸⁵ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁶⁸⁶ bu konuda Amr ibn Abese’den isnadı sahih olarak şahid bir rivayet geldiğini, bu rivayeti Tirmizî (ö. 279/892) ve İbn Huzeyme’nin (ö. 311/924) tasahih ettiğini belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin sahih li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁸⁷ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁶⁸⁸, *Elbânî (1914-1999)*²⁶⁸⁹, *Fahl*²⁶⁹⁰ ve *Halebî*²⁶⁹¹ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

Kulun Allah’a en yakın olduğu zamanın gecenin sonları olduğuna dair bir hadis Amr ibn Abese’den rivayet edilmiştir.²⁶⁹² Rasûlullah’ın (s) namazdan sonra hemen kalkmayıp dua ettiği de birçok rivayetle nakledilmiştir.²⁶⁹³ İncelenen rivayetin zayıflığı şahid rivayetlerle giderilmiştir.

²⁶⁸³ Hadiste herkesin farkedemeyeceği gizli bir kusurun bulunduğunu söyleme, buna hükmetme. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 307.

²⁶⁸⁴ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, V, 479, 2. dipnot.

²⁶⁸⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 560, 6. dipnot.

²⁶⁸⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 564, 3. dipnot.

²⁶⁸⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 344, 3. dipnot.

²⁶⁸⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 468 (1500).

²⁶⁸⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 522-523 (1507).

²⁶⁹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 414 (1500).

²⁶⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 496 (1508).

²⁶⁹² Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Deavât 119 (3579). (V, 537); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, Mevâkît 34 (572). (I, 279); Mevâkît 39 (584). (I, 283); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 213 (1556); II, 219 (1573); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, II, 182 (1147). Tirmizî tahrir ettiği hadis için “bu vecihle hasen sahih garîb” demiştir. İbn Huzeyme’nin rivayetinin isnadına Elbânî, sahih demiştir.

²⁶⁹³ Bu rivayetleri topluca görmek için bkz. Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Mesâcid 26. (I, 414-419).

2.46. 1525 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ (ح) وَحَدَّثَنَا سُؤَيْدٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا النَّجَاةُ؟ قَالَ: اْمْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسْغُكْ بَيْتُكَ، وَابْكِ عَلَى خَطِيئَتِكَ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Sâlih ibn Abdullah (h. 231)²⁶⁹⁴ > İbn Mubârek (h. 181)²⁶⁹⁵ > Yahyâ ibn Eyyûb (h. 163)²⁶⁹⁶ > Ubeydullah ibn Zahr (?)²⁶⁹⁷ > Alî ibn Yezîd (h. 113)²⁶⁹⁸ > Kâsım (h. 112)²⁶⁹⁹ -- Ebû Umâme (h. 86)²⁷⁰⁰ > Ukbe ibn Âmir (h. 58)²⁷⁰¹

²⁶⁹⁴ Sâlih ibn Abdullah. İbn Mubârek'den hadis almıştır. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 61; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 395; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 272.

²⁶⁹⁵ İbn Mubârek. Yahyâ ibn Eyyûb'den hadis almıştır. Abdurrahman ibn Mehdi'ye "Sufyân Sevrî mi yoksa İbn Mubârek mi daha efdal?" diye sorulduğunda, cevabı İbn Mubârek'ten yana olmuştur. Ayrıca hayatında İbn Mubârek gibisini görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 382; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

²⁶⁹⁶ Yahyâ ibn Eyyûb. Ubeydullah ibn Zahr'dan hadis almıştır. İbn Maîn bir seferinde: "Salih."; başka bir seferindeyse: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtim: "Mahalli sıdkdır. Hadisi yazılır, ihticac edilmez." demiştir. Ebû Dâvud: "Salihdir." demiştir. Nesâî: "Kavî değildir." demiş, başka bir seferinde: "Leyse bihi be's." demiştir. İbn Hibbân "es-Sikât"ta onu zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Arada hata yapardı." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 233; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 186; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 588.

²⁶⁹⁷ Ubeydullah ibn Zahr. Alî ibn Yezîd'den hadis almıştır. İbn Hanbel Ubeydullah'ı bir seferinde taz'if, başka bir seferinde tevsik etmiştir. İbn Maîn bir seferinde: "Bir şey değildir." demiş; başka bir seferinde ise: "Bütün hadisleri nazarımda zayıftır." demiştir. İbn Medîni: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. Ebû Zur'a: "La be'se bih. Saduktur." demiştir. Ebû Hâtim: "Leyyinü'l-hadistir." demiştir. Nesâî: "Leyse bihi be's." demiştir. Ebû Bekr Hatîb: "Salih biridir, hadislerde leyyindir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur. Hata yapardı." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. Mütabaât ve şevâhidde itibar edilir. Bu şeyhin hükmünde ihtilaf edilmiştir. Taz'if edenler daha çoktur." demişlerdir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XIX, 36; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 12; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 371; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 405.

²⁶⁹⁸ Alî ibn Yezîd. Kâsım'dan hadis almıştır. Ya'kûb ibn Şeybe: "Vâhiyu'l-hadistir. Münker rivayeti çoktur." demiştir. İbn Maîn, Alî ibn Yezîd'in Kâsım'dan onun da Ebû Umâme'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Ebû Zur'a: "Kavî değildir." demiştir. Ebû Hâtim: "Daifu'l-hadistir. Hadisleri münkerdir." demiştir. Buhârî: "Münkeru'l-hadistir." demiştir. Nesâî bir seferinde: "Sika değildir." derken; başka bir seferinde: "Metruku'l-hadistir." demiştir. Ebû Saîd ibn Yûnus: "Onun hakkında tartışma vardır." demiştir. Ezdî, Dârekutnî ve Burkânî: "Metruktur." demişlerdir. İbn Hacer "Takrîb"de "Zayıftır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 396; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 406.

²⁶⁹⁹ Kâsım ibn Abdurrahman. Ebû Umâme'den hadis almıştır. Dedesi Abdullah ibn Mes'ûd'dan irsalde bulunmuştur. İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Medîni: "Rasûlullah'ın ashabından Câbir ibn Semure dışında kimseyle görüşmemiştir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Mizzî onun Ebû Umâme'den hadis aldığını söylerken, İbn Medîni onun ashaptan sadece Câbir ibn Semure'den hadis aldığını söylemiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 379; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 321; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 450.

²⁷⁰⁰ Ebû Umâme. Sahabidir. Ukbe ibn Âmir'den hadis almıştır. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 736; IV, 1602; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 158; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 420; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 17.

²⁷⁰¹ Ukbe ibn Âmir. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1073; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 202; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 242; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 429.

Suveyd ibn Nasr (h. 240)²⁷⁰² > İbn Mübârek (h. 181) > Yahyâ ibn Eyyûb (h. 163) > Ubeydullah ibn Zahr (?) > Alî ibn Yezîd (h. 113) > Kâsım (h. 112) -- Ebû Umâme (h. 86) > Ukbe ibn Âmir (h. 58) şöyle demiştir: Rasûlullah’a (s) “Ey Allah’ın Rasûlü, kurtuluş nedir?” diye sordum. *Rasûlullah (s) dedi ki: “Diline hâkim ol, evinle yetin, günahların için ağla.”*²⁷⁰³

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasendir.” demiştir. İki rivayetin isnadında da inkıta bulunmaktadır. Kâsım, Ebû Umâme’den hadis almamıştır. Ubeydullah ibn Zahr ile Alî ibn Yezîd zayıf bir ravidir. Hem isnadda inkıta olmasından hem de iki zayıf ravinin bulunmasından dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca incelenen bu rivayete İbn Maîn (ö. 233/848) de zayıf demiştir. Bu bilgiyi Mizzî (ö. 742/1341), Alî ibn Yezîd’in tercemesinde²⁷⁰⁴ yer vermiştir.

Ukbe ibn Âmir’den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları söylemişlerdir: İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadındaki Ubeydullah ibn Zahr ile Alî ibn Yezîd’in zayıf ravi olmalarından dolayı, söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu belirtmiştir.²⁷⁰⁵ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu rivayet için Beşşar Avvad, musannifin gelen diğer tarik²⁷⁰⁶ dolayısıyla söz konusu hadisi hasen saydığını, ancak bu tarikteki Ubeydullah ibn Zahr ile Alî ibn Yezîd’in zayıf ravi olmalarından dolayı, söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰⁷ Elbânî (1914-1999), bu hadisi sahih hadisleri topladığı eserinde tahrir etmiştir.²⁷⁰⁸

²⁷⁰² Suveyd ibn Nasr. Abdullah ibn Mubârek’den hadis almıştır. Nesâî: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 272; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 280; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 260.

²⁷⁰³ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 570-571 (22235); Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Zühâd 60 (2406). (IV, 208); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XVII, 271 (743).

²⁷⁰⁴ Bir kimsenin hayat hikayesi, özgeçmişi, tercüme-i hal. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 317.

²⁷⁰⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 571, 1. dipnot.

²⁷⁰⁶ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

²⁷⁰⁷ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, IV, 208, 3. dipnot.

²⁷⁰⁸ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, II, 551 (890).

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁷⁰⁹ ve Dekkâk ile Rabâh²⁷¹⁰ bu hadisin başka tarihinin olduğunu ve bu sayede söz konusu rivayetin hasen seviyesine çıktığını söylemişlerdir. Hâdî, bu hadisin sıhhatinin sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁷¹¹ Yûsuf Ali Budeyvî²⁷¹², Elbânî (1914-1999)²⁷¹³, Fahl²⁷¹⁴ ve Halebî²⁷¹⁵ söz konusu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

İncelenen hadisin mana olarak bir benzeri Abdullah ibn Amr tarafından rivayet edilmiştir.²⁷¹⁶ Ayrıca bu rivayet İbn Mes'ûd'un kendi sözleri olarak mevkûf bir şekilde oğluna vasiyeti şeklinde de tahrir edilmiştir.²⁷¹⁷ Bu rivayette bulunan zayıflık, başka tarihi ve şahidi bulunması dolayısıyla giderilmiştir.

2.47. 1562 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ، سَمِعْتُ مِرْوَانَ يَذْكُرُ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَعَنَ شَيْئاً صَعِدَتْ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ، فَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ دُونَهَا، ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الْأَرْضِ، فَتُغْلَقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا، ثُمَّ تَأْخُذُ يَمِيناً وَشِمَالاً، فَإِذَا لَمْ تَجِدْ مَسَاعاً رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي لَعَنَ، فَإِنْ كَانَ لَذَلِكَ أَهْلاً، وَإِلَّا رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ مِرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ: هُوَ رَبَاحُ بْنُ الْوَلِيدِ، وَسَمِعَ مِنْهُ مِرْوَانُ، وَذَكَرَ أَنَّ يَحْيَى بْنَ حَسَّانَ وَهَمَ فِيهِ.

²⁷⁰⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 571, 4. dipnot.

²⁷¹⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 576, 2. dipnot.

²⁷¹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 350, 7. dipnot.

²⁷¹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 477 (1520).

²⁷¹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 534 (1527).

²⁷¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 423 (1520).

²⁷¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 505 (1528).

²⁷¹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 566-567 (6987). Şuayb Arnavut, hadisin isnadının sahih olduğunu ifade etmektedir.

²⁷¹⁷ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 102 (8536); IX, 150 (8753). Heysemî, bu rivayetin iki isnadla tahrir edildiğini ve ravilerinin Sahih ravileri olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 299 (18153).

Ahmed ibn Sâlih (h. 248)²⁷¹⁸ > Yahyâ ibn Hassân (h. 208)²⁷¹⁹ > Velîd ibn Rabah (?)²⁷²⁰ > Nimrân ibn Utbe (?)²⁷²¹ > Ümmü Derdâ' (h. 81)²⁷²² > Ebû Derdâ' (h. 32)²⁷²³ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Kul bir şeye lanet ettiğinde o lanet göğe yükselir. Bunun üzerine göklerin kapıları bu söze karşı kapanır, sonra söz yere iner, onun da kapıları kapanır. Sonra sağa gider sola gider, ulaşılacak bir yer bulamayınca lanetlenene döner. Eğer o kişi lanete layık biri değilse bu sefer lanet edene döner."*²⁷²⁴

Ebû Dâvud (ö. 275/889): "Mervân ibn Muhammed: 'Rabah ibn Velîd'den Mervân bu hadisi duymuştur. Yahyâ ibn Hassân burada şüphesini zikretmiştir." demiştir. Raviler arasında ittisal bulunmaktadır. Nimrân ibn Utbe, sadece Ümmü Derdâ'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece yeğeni Velîd ibn Rabah hadis almıştır. Nimrân ibn Utbe bu durumda meçhulü'l-ayndır.²⁷²⁵ Söz konusu rivayetin isnadında meçhul bir ravi bulunması sebebiyle bu rivayet zayıftır.

²⁷¹⁸ Ahmed ibn Sâlih. Yahyâ ibn Hassân'dan hadis almıştır. Buhârî: "Sikadır. Saduktur. Hüccet olmasına dair konuşan birini görmedim." demiştir. Ebû Hâtim: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 340; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 39; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 80.

²⁷¹⁹ Yahyâ ibn Hassân. Velîd ibn Rabah'dan hadis almıştır. Şafiî, İbn Hanbel, İclî ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Salihu'l-hadistir." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 266; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 197; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 589.

²⁷²⁰ Velîd ibn Rabah. Amcası Nimrân ibn Utbe'den hadis almıştır. Ebû Zur'a onu tevsik etmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. Muhammed ibn Mervân, Ebû Zur'a ve İbn Hibbân onu tevsik etmiştir. Onu cerh eden birini bilmiyoruz." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 235; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 205; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 391.

²⁷²¹ Nimrân ibn Utbe. Sadece Ümmü Derdâ'dan hadis almıştır. Kendisinden de sadece yeğeni Velîd ibn Rabah hadis almıştır. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut şunları demişlerdir: "Aksine meçhuldür. Ondan sadece bir kişi rivayette bulundu ve teferrüd etti. İbn Hibbân tek başına onu '*es-Sikât*'ta zikretti. Zehebî '*el-Mizân*'da 'Ona kimse erişmemiştir.' demiştir." Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 20; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 475; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 566; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 24.

²⁷²² Ümmü Derdâ'. Eşi Ebû Derdâ'dan hadis almıştır. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Fakîhtir." demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 352; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 465; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 756.

²⁷²³ Ebû Derdâ'. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 621; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 469; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 346.

²⁷²⁴ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 52 (4905). (VII, 267); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, VII, 149 (4799).

²⁷²⁵ Kendisinden hadis rivayet etmiş olan ravi/öğrenci tarafından ismi ve sika olduğu söylenmiş olsa da, kendisinden sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Tek ravisinin olması, onun ilim aleminde tanınmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle bir raviyi ayrıca cerh ve ta'dil alimlerinden

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁷²⁶ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁷²⁷ bu hadisin İbn Hanbel'in (ö. 241/855) İbn Mes'ûd'dan şahid bir rivayeti olduğunu belirtmişlerdir. *Hâdî*, söz konusu hadisin sıhhatinin sahih li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir.²⁷²⁸ *Yûsuf Ali Budeyyî*²⁷²⁹, *Elbânî* (1914-1999)²⁷³⁰, *Fahl*²⁷³¹ ve *Halebî*²⁷³² incelenen hadisin sıhhati hakkında bir şey dememişlerdir.

İbn Hacer (ö. 852/1449), bu hadisin isnadının “ceyyid”²⁷³³ olduğunu, İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde İbn Mes'ûd'dan²⁷³⁴ hasen isnadla bu hadisin şahid bir rivayetini tahrir ettiğini ifade etmektedir.²⁷³⁵ Kütüb-i sitte²⁷³⁶ içerisinde sadece Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayetin sıhhati için Şuayb Arnavut (1928-2016), söz konusu rivayetin isnadının hasen olabilme ihtimali bulunduğunu belirtmiştir.²⁷³⁷ Bu hadisin şahid rivayeti olarak İbn Mes'ûd'dan lanet edilen kişinin lanete müstehak olmaması durumunda lanetin geri döneceğini bildiren sahih isnadlı bir hadis rivayet edilmiştir.²⁷³⁸ Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde tahrir ettiği hadisteki zayıflık gerek İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde İbn Mes'ûd'dan tahrir ettiği rivayetle, gerekse de yine İbn Mes'ûd'un lanetle alakalı başka bir rivayetiyle giderilmiş olmaktadır.

biri sika olarak nitelerse o zaman onun meçhullüğü sona erer, ma'rûf biri olur. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 173.

²⁷²⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 589, 5. dipnot.

²⁷²⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 596, 1. dipnot.

²⁷²⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 362, 2. dipnot.

²⁷²⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyyî)*, 491 (1556).

²⁷³⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 553 (1563).

²⁷³¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 436 (1556).

²⁷³² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 521 (1564).

²⁷³³ Hasen li-zatıhi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 50.

²⁷³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 420-421 (3876). Şuayb Arnavut, hadisin isnadının muhtemelen hasen olduğunu söylemektedir.

²⁷³⁵ Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, X, 467.

²⁷³⁶ Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen* isimli hadis kitapları (Âlimlerin çoğuna göre). Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 158.

²⁷³⁷ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 267, 1. dipnot.

²⁷³⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 52 (4908). (VII, 270). Şuayb Arnavut, hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.

2.48. 1576 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَثْمَانُ بْنُ صَالِحٍ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ - أَوْ قَالَ: الْعُشْبَ"

Osmân ibn Sâlih (h. 256)²⁷³⁹ > Ebû Âmir (h. 204)²⁷⁴⁰ > Süleymân ibn Bilâl (h. 177)²⁷⁴¹ > İbrâhim ibn Ebî Esîd (?)²⁷⁴² > İbrâhim ibn Ebî Esîd'in Dedesi (?)²⁷⁴³ > Ebû Hureyre (h. 57)²⁷⁴⁴ şöyle demiştir: Rasûlullah (s) dedi ki: *"Hasetten uzak durun. Çünkü haset, ateşin odunu veya otları yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yer bitirir."*²⁷⁴⁵

Raviler arasında ittisal bulunmaktadır. İbrâhim ibn Ebî Esîd'in dedesi'den sadece İbrâhim ibn Ebî Esîd hadis almıştır. İbrâhim ibn Ebî Esîd'in dedesi, meçhul bir

²⁷³⁹ Osmân ibn Sâlih. Ebû Âmir'den hadis almıştır. Muhammed ibn İshâk Sekafî ve Ebû Bekr Hatîb: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu *"es-Sikât"*ta zikretmiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 390; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 384.

²⁷⁴⁰ Ebû Âmir. Süleymân ibn Bilâl'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtîm: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu *"es-Sikât"*ta zikretmiştir. İbn Şâhîn *"es-Sikât"*ta "Sikadır." demiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 364; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 364.

²⁷⁴¹ Süleymân ibn Bilâl. İbrâhim ibn Ebî Esîd'den hadis almıştır. İbn Hanbel: "La be'se bih." demiştir. İbn Maîn, Ya'kûb ibn Şeybe ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 175; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

²⁷⁴² İbrâhim ibn Ebî Esîd. Dedesinden hadis almıştır. Sadece incelenen rivayeti nakletmiştir. Ebû Hâtîm: "Şeyhdîr. Medenîdir. Mahalli sıdkdır." demiştir. İbn Hibbân onu *"es-Sikât"*ta zikretmiştir. İbn Hacer *"Takrîb"*de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine zayıftır. İ'tibar edilir. Ondan sadece iki kişi rivayette bulunmuştur." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 52; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 108; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 88; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 83.

²⁷⁴³ İbrâhim ibn Ebî Esîd'in Dedesi. Hakkında doğrudan bir başlık açılmamıştır. Mizzî, ona "Mübhemât" bölümünde yer vermektedir. Bu kişinin Sâlim ibn Abdullah Mevlâ Kuraşîyyîn olabileceğini belirtmekle birlikte, onun hakkında bir bilgiye ulaşamadığını belirtmektedir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği *"Tehzîbü'l-Kemâl"*de bu konuyla ilgili Zehebi ile İbn Hacer'in de bu kişiyle ilgili bilgilerinin olmadığını haber vermektedir. İbn Hacer *"Tehzîb"* ve *"Takrîb"*de "Bilinmiyor." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 64, XXXV, 64, 1. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 362; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 730.

²⁷⁴⁴ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

²⁷⁴⁵ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 51 (4903). (VII, 264).

ravi, İbrâhim ibn Ebî Esîd ise zayıf bir ravidir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Ayrıca bu rivayet sadece bu tarikle²⁷⁴⁶ elimizde mevcuttur. Ebû Hureyre’den rivayet edilen bu hadis kütüb-i tis’a²⁷⁴⁷ içinde sadece Ebû Dâvud’un (ö. 275/889) *es-Sünen*’inde tahrir edilmiştir. Bu rivayetin isnadı için Şuayb Arnavut (1928-2016), İbrâhim ibn Ebî Esîd’in dedesinin meçhul bir ravi olması nedeniyle mezkûr rivayetin isnadının zayıf olduğunu, ancak hadisin hasen li-gayrihi olduğunu söylemiştir.²⁷⁴⁸ Elbânî (1914-1999), bu rivayet için zayıf demekte, bunun sebebinin ise Şuayb Arnavut’un (1928-2016) dediği gibi söz konusu rivayetin senedinde meçhul bir ravi olmasına bağlamaktadır.²⁷⁴⁹

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁷⁵⁰ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁷⁵¹ bu hadisin senedinde meçhul bir ravi bulunduğunu, İbn Mâce’nin (ö. 273/887) Enes’ten bu konuda şahid bir rivayet tahrir ettiğini söylemişlerdir. *Halebî*, bu hadise şeyhi²⁷⁵² Elbânî’nin (1914-1999) zayıf dediğini, ancak kendisinin başka tariklere vâkıf olduğunu, bundan dolayı bu görüşten sarfi nazar edilmesi gerektiği beyan etmektedir.²⁷⁵³ *Yûsuf Ali Budeyvî*, söz konusu rivayetin isnadında meçhul bir ravi bulunduğunu belirtmiş, ardından bu hadisi Buhârî’nin (ö. 256/870) *et-Târîhu’l-kebîr*’de tahrir edip “sahih değildir” dediğini aktarmıştır.²⁷⁵⁴ *Elbânî* (1914-1999), incelenen rivayetin isnadında bir ravinin isminin açıklanmadığını ifade etmiştir.²⁷⁵⁵ *Fahl*, söz konusu rivayetin ravilerinden birinin meçhul olmasından dolayı mezkûr hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.²⁷⁵⁶ *Hâdî*, bu hadisin zayıf olduğunu açıklamıştır.²⁷⁵⁷

²⁷⁴⁶ Bir sözü, bir haberi, birbirinden alarak insanlara ulaştıran kimselerin isimlerinin tarihi sırayla zikredildiği kısım, okuyucuyu veya dinleyiciyi söze, habere ulaştıran yol. Buna sened de denir. Bkz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 308.

²⁷⁴⁷ Buhârî ve Müslim’in *el-Câmi’u’s-Sahih*, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî’nin *es-Sünen*, İmam Malik’in *el-Muvatta’* ve İmam Ahmed’in *el-Musned* isimli hadis kitapları. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 158.

²⁷⁴⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 264, 1. dipnot.

²⁷⁴⁹ Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za’ife*, IV, 375 (1902).

²⁷⁵⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 595, 1. dipnot.

²⁷⁵¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 601, 4. dipnot.

²⁷⁵² Kendisinden hadis alınan kimse, hoca. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 294.

²⁷⁵³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 525, 1. dipnot.

²⁷⁵⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 496, 2. dipnot.

²⁷⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 559, 1. dipnot.

²⁷⁵⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 440, 1569. dipnot.

²⁷⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 365, 3. dipnot.

İncelenen rivayete metin olarak yakın bir hadiste hasedın iyiliklerin nurunu söndüreceği Enes ibn Mâlik tarafından rivayet edilmiştir.²⁷⁵⁸ Yine şahid olacak başka bir rivayet Enes ibn Mâlik tarafından rivayet edilmiş, hasedın ateşi yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yediği nakledilmiştir.²⁷⁵⁹ Söz konusu edilen rivayetin zayıflığı, şahid iki rivayetle giderilmiştir.

2.49. 1604 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ السَّرْحَسِيُّ، أَنَّ أَبَا عَامِرٍ أَخْبَرَهُمْ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَالَلٍ، حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "لَا يَجِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَهْجُرَ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلَاثٍ، فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثٌ فَلْيَلْقَهُ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ فَقَدْ اشْتَرَا فِي الْأَجْرِ، وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ". زَادَ أَحْمَدُ: "وَخَرَجَ الْمُسْلِمُ مِنَ الْهَجْرَةِ".

²⁷⁵⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 51 (4904). (VII, 264); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, VI, 365 (3694). Şuayb Arnavut, Ebû Dâvud'un isnadının hasen olma ihtimalinin olduğunu, hadisinse hasen li-gayrihi olduğunu belirtmektedir. Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin hadisin isnadının hasen olduğunu ifade etmiştir.

²⁷⁵⁹ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 330 (26594); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd 22 (4210). (V, 295); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, VI, 330 (3656). İbn Mâce'nin rivayeti için Arnavut ve Mevsîlî'nin rivayeti için Hüseyin Selim Esed, isnadın çok zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.

Ubeydullah ibn Ömer ibn Meysere (h. 235)²⁷⁶⁰ > Ebû Âmir (h. 204)²⁷⁶¹ > Muhammed ibn Hilâl (h. 162)²⁷⁶² > Hilâl ibn Ebî Hilâl (?)²⁷⁶³ > Ebû Hureyre (h. 57)²⁷⁶⁴

Ahmed ibn Saîd (h. 253)²⁷⁶⁵ > Ebû Âmir (h. 204) > Muhammed ibn Hilâl (h. 162) > Hilâl ibn Ebî Hilâl (?) > Ebû Hureyre (h. 57) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Bir mü'minin bir mü'mine üç günden fazla küs durması helal değildir. Üç gün geçtikten sonra karşılaştığında ona selam versin. Eğer o kişi selamı alırsa, her ikisi sevapta ortaktır. Eğer selamını almazsa günaha girmiştir."* Ahmed şunu ekledi: "Selam veren küs kalma günahından kurtulur."²⁷⁶⁶

İki isnadın ravileri arasında ittisal mevcuttur. Hilâl ibn Ebî Hilâl'den sadece oğlu Muhammed ibn Hilâl hadis almıştır. Hilâl ibn Ebî Hilâl meçhul bir ravi olduğu için söz konusu iki rivayetin isnadı da zayıftır. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: Nevevî (ö. 676/1277),

²⁷⁶⁰ Ubeydullah ibn Ömer ibn Meysere. Ebû Âmir'den hadis almıştır. İbn Maîn, İclî, Nesâî, Sâlih ibn Muhammed Esdî ve İbn Sa'd: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır, sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 40; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 373.

²⁷⁶¹ Ebû Âmir. Muhammed ibn Hilâl'den hadis almıştır. İbn Maîn ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Saduktur." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Şâhîn "es-Sikât"ta "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 364; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 409; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 364.

²⁷⁶² Muhammed ibn Hilâl. Babası Hilâl ibn Ebî Hilâl'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve Nesâî: "Leyse bihi be's." demişlerdir. Ebû Hâtim: "Salihtir. Babası meşhur değildir." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Saduktur." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine sikadır. İbn Hanbel ve İbn Maîn onu tevsik etmişlerdir. Buhârî: 'Mukâribü'l-hadistir.' demiştir. Onun hakkında cerh bilmiyoruz." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 569; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 498; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 511; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 329.

²⁷⁶³ Hilâl ibn Ebî Hilâl. Ebû Hureyre'den hadis almıştır. Kendisinden ise sadece oğlu Muhammed ibn Hilâl hadis almıştır. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. Zehebî: "Bilinmiyor." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Makbuldür." demiştir. İbn Hacer'in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: "Aksine meçhuldür. Ondan sadece iki kişi rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân tek onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hanbel: 'Onu tanımıyorum.' demiştir. Zehebî: 'Bilinmiyor.' demiştir. Bunlarla birlikte müellif (İbn Hacer) isnadında Hilâl'in bulunduğu ve Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadisi tashih etmiştir." demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 352; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 86; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 576; Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 49.

²⁷⁶⁴ Ebû Hureyre. Sahabidir. Bkz. İbn Abdîlber, *el-İstîâb*, IV, 1768; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 262.

²⁷⁶⁵ Ahmed ibn Saîd. Ebû Âmir'den hadis almıştır. Yahyâ ibn Zekeriyâ Hâfiz Neysâbü'rî: "Değerli bir sikadır." demiştir. Ebû Ca'fer Dârimî: "Mütkindir. Sikadır." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Hâfızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 314; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 31; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 79.

²⁷⁶⁶ Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvud'dan tahrir etmiştir. Sened ve metin Ebû Dâvud'a aittir. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 149 (414); Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud*, Edeb 54 (4912). (VII, 273).

Riyâzü's-Sâlihîn'de bu hadisin hasen isnada sahip olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁶⁷ Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Edebü'l-müfred*'inde yer alan bu rivayete Elbânî (1914-1999), zayıf demiştir.²⁷⁶⁸ Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için Şuayb Arnavut (1928-2016), Hilâl ibn Ebî Hilâl, dışındaki ravilerin sika olduğunu, ancak İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Feth*'te²⁷⁶⁹ bu hadisi tashih ettiğini ifade etmiştir.²⁷⁷⁰

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁷⁷¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁷⁷² bu konuda Âişe'den benzer bir rivayet geldiğini ve hadisin hasen seviyesine çıktığını belirtmişlerdir. *Hâdî*, bu hadisin sıhhatinin hasen li-gayrihi olduğunu açıklamıştır.²⁷⁷³ *Halebî*, bu hadisin şahid bir rivayeti bulunması dolayısıyla İbn Hacer'in (ö. 852/1449) tashih ettiğini ve en azından söz konusu hadisin hasen olduğunu ifade etmektedir.²⁷⁷⁴ *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁷⁷⁵ ve *Fahl*²⁷⁷⁶ incelenen hadisin sıhhati hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır. *Elbânî* (1914-1999), Nevevî'nin (ö. 676/1277) söz konusu rivayetin isnadını hasen sayması konusunda şüphe olduğunu söylemekte ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) Hilâl ibn Ebî Hilâl hakkında "Bilinmiyor." dediğini aktarmaktadır.²⁷⁷⁷

Bu hadisin metnine çok benzer bir rivayet Âişe tarafından rivayet edilmiştir.²⁷⁷⁸ İncelenen rivayetin zayıflığı, gerek İbn Hacer'in (ö. 852/1449) tashihi gerekse de Âişe'den gelen şahid bir rivayetle izale edilmiştir.

²⁷⁶⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 503 (1597).

²⁷⁶⁸ Bkz. Elbânî, *Za'îfü el-Edebü'l-müfred*, 47.

²⁷⁶⁹ Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, X, 495.

²⁷⁷⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, VII, 273, 1. dipnot.

²⁷⁷¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 605, 3. dipnot.

²⁷⁷² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 611, 6. dipnot.

²⁷⁷³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 371, 4. dipnot.

²⁷⁷⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 533, 1. dipnot.

²⁷⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 503 (1597).

²⁷⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 448 (1597).

²⁷⁷⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 568, 3. dipnot.

²⁷⁷⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Edeb 54 (4913). (VII, 273). Şuayb Arnavut, isnadın kavî olduğunu söylemiştir.

2.50. 1648 Numaralı Hadis

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْحَرْشِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خِلَاسٍ، عَنْ عَلِيٍّ: «هَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَخْلُقَ الْمَرْأَةَ رَأْسَهَا»

Muhammed ibn Mûsâ (h. 248)²⁷⁷⁹ > Ebû Dâvud (h. 203)²⁷⁸⁰ > Hemmâm (h. 164)²⁷⁸¹ > Katâde (h. 117)²⁷⁸² > Hilâs (?)²⁷⁸³ -- Alî ibn Ebî Tâlib (h. 40)²⁷⁸⁴ şöyle demiştir: Rasûlullah (s) kadının saçını tıraş etmesini/kazımasını nehyetmiştir.²⁷⁸⁵

Bu rivayetin isnadında inkıta mevcuttur. Hilâs, Alî'den hadis almamıştır. Muhammed ibn Mûsâ leyyin bir ravidir. Hem inkıta hem de leyyin²⁷⁸⁶ bir ravi bulunması

²⁷⁷⁹ Muhammed ibn Mûsâ. Ebû Dâvud'dan hadis almıştır. Ebû Dâvud, onu taz'if etmiştir. Ebû Hâtım: "Şeyhidir." demiştir. Nesâî: "Salıhtır." demiştir. İbn Hibbân onu "*es-Sikât*"ta zikretmiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Leyyindir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 528; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, IX, 482; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 509.

²⁷⁸⁰ Ebû Dâvud Tayâlisî. Hemmâm'dan hadis almıştır. Alî ibn Medinî, Tayâlisî için şöyle demiştir: "Ebû Dâvud'dan daha hafızını görmedim." Amr ibn Alî: "Ebû Dâvud sikadır." demiştir. Abdurrahman ibn Mehdî: "Ebû Dâvud Tayâlisî insanların en dürüstüdür." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Hafızdır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 401; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 182; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 250.

²⁷⁸¹ Hemmâm. Katâde'den hadis almıştır. Yezîd ibn Hârun: "Hemmâm hadiste kavîdir." demiştir. İbn Hanbel: "Hemmâm bütün şeyhleri içinde sebtir." demiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. Arada vehme düşerdi." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 302; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 67; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 574.

²⁷⁸² Katâde. Hilâs'dan hadis almıştır. Saîd ibn Müseyyeb: "İrâklılar içinde bana Katâde'den daha hafızı gelmemiştir." demiştir. Ma'mer: "Katâde insanlar arasında en hafızıdır." demiştir. Şa'bî: "Katâde hâtibu'l-leyldir." demiştir. İshâk ibn Mansûr ve İbn Maîn: "Sikadır." demişlerdir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarıyor: "İbn Sa'd: 'Sikadır me'mundur. Hadiste hüccettir.' demiştir. İclî: 'Tabîidir. Sikadır. Kader hakkında bir şeyler demiştir. Ona davet etmemiştir. Onun hakkında konulmamıştır.' demiştir. İbn Hibbân onu '*es-Sikât*'ta zikretmiş ve şunları demiştir: 'Fıkıh ve Kur'an'da insanların ulemasıydı. Zamanındakilerin en hafızlarından biriydi. Müdellisti.' Dârekutnî: 'Sikadır.' demiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır sebtir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 498, XXIII, 517, 6. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 351; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 453.

²⁷⁸³ Hilâs. Alî ibn Ebî Tâlib'den hadis almıştır. İbn Hanbel ve Ebû Dâvud: "Sikadır sikadır." demişlerdir. Ebû Dâvud, onun Alî'den hadis almadığını söylemiştir. İbn Maîn: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtım: "Onda Alî'den sahîfe olduğunu öğrendim. Kavî değildir." demiştir. İbn Sa'd: "Alî ve Ammâr'dan hadis rivayet etmiştir. Sahifesiinden rivayetlerde bulunurdu." demiştir. İbn Adî: "Hadisleri salıhtır. Hadislerinin genelinde bir beis görmedim." demiştir. Beşşar Avvad, tahkik ettiği "*Tehzîbü'l-Kemâl*"de bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: "Buhârî Târihu'l-kebir'de onun Ammâr ve Aîşe'den duyduğunu söylemiştir. Eyyûb: 'Hilâs'tan hadis rivayet etmeyin. Çünkü o sahafidir. Onu sahafî olarak görüyorum.' demiştir. Dârekutnî '*es-Sünen*'de: 'Hilâs'ın Alî'den yaptığı rivayetlerle onu zayıflığı sebebiyle ihticac edilmez.' demiştir. İclî, İbn Şâhîn, Zehebî ve İbn Hacer onu tevsik etmiştir." İbn Hacer "*Takrîb*"de "Sikadır. İrsal yapardı. Ammâr'dan hadis aldığı sahîh oldu." demiştir. Mizzî, onun Alî'den hadis aldığını söylese de, gerek Ebû Dâvud'un bu konuda onun tam zıttına sözü, gerek sahafî olduğunun belirtilmesi, gerekse de İbn Hacer'in onun irsal yaptığını söylemesi dolayısıyla onun Alî'den hadis almadığı, irsalde bulunduğu söylenebilir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 364; VIII, 367, 2. dipnot; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 176; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 197.

²⁷⁸⁴ Alî ibn Ebî Tâlib. Rasûlullah'ın yeğenidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 1089; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 472; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 334; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 464.

²⁷⁸⁵ Nevevî, bu hadisi Nesâî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Nesâî'ye aittir. Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Hac 75 (914-915). (II, 246) ; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, Zînet 4 (5049). (VIII, 130).

²⁷⁸⁶ Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 164.

sebebiyle söz konusu rivayetin isnadı zayıftır. Alî ibn Ebî Tâlib’den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şu açıklamaları yapmışlardır: Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*’de tahrir ettiği 915 nolu rivayette Hilâs’ın aynı hadisi rivayet ettiğini ancak Alî’yi zikretmediğini belirtmekte, Alî’den rivayet edilen bu hadiste ızdırab²⁷⁸⁷ olduğunu söylemektedir. Sözlerinin devamında Âişe’den bu konuda bir hadis geldiğini ve ehl-i ilmin bu konuda bu şekilde amel ettiğini, kadının saçını kazıtmasını uygun görmediklerini, ancak kısaltmasını uygun gördüklerini söylemektedir.²⁷⁸⁸ Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisin zayıflığı dolayısıyla bir şeye delalet etmediğini ifade etmektedir.²⁷⁸⁹ Elbânî (1914-1999), Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’de tahrir ettiği bu rivayeti zayıf saymıştır.²⁷⁹⁰

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁷⁹¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁷⁹² söz konusu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf Ali Budeyvî, bu hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamaktadır.²⁷⁹³ Elbânî (1914-1999), Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’de tahrir ettiği mezkûr rivayetin isnadındaki ızdırabı belirttiğini ifade etmiş, kendisinin de başka bir kitabında bunu açıkladığını söylemiştir.²⁷⁹⁴ Fahl²⁷⁹⁵ ve Hâdî²⁷⁹⁶ incelenen hadisin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Halebî, bu hadis için Elbânî’nin (1914 -1999) “*Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaiife*” eserine bakılmasını istemektedir.²⁷⁹⁷

²⁷⁸⁷ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılmayacak şekilde aykırı olması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 121.

²⁷⁸⁸ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, II, 246.

²⁷⁸⁹ Bkz. Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzebe*, VIII, 204.

²⁷⁹⁰ Bkz. Elbânî, *Za’ifu Süneni’t-Tirmizî*, 106; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za’ife*, II, 124 (678).

²⁷⁹¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 620, 4. dipnot.

²⁷⁹² Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 627, 5. dipnot.

²⁷⁹³ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 516 (1641).

²⁷⁹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 583, 2. dipnot.

²⁷⁹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 460, 1641. dipnot.

²⁷⁹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Hâdî)*, 381, 3. dipnot.

²⁷⁹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Halebî)*, 547, 1. dipnot.

Mübârekfurî (1865-1935), Hilâs'ın bu hadisi bir seferinde müsned²⁷⁹⁸ başka bir seferinde mürsel²⁷⁹⁹ olarak rivayet ettiğini belirtmekte ve bu konuda İbn Abbâs'tan²⁸⁰⁰ merfu olarak kadının saçının kazıtılmasının doğru olmadığını, ancak kısaltılmasının doğru olduğuna dair bir hadisin rivayet edildiğini söylemektedir.²⁸⁰¹ İncelenen rivayetin zaafiyeti İbn Abbâs'tan gelen bir rivayetle giderilmiştir.

2.51. 1763 Numaralı Hadis

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ حَاتِمِ الْبَصْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَدِيِّ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا بُنَيَّ، إِيَّاكَ وَالْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ الْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَبِالتَّطَوُّعِ لَا فِي الْفَرِيضَةِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

²⁷⁹⁸ Senedi, hiçbir ravi eksikliği/düşmesi olmaksızın kesintisiz olarak Resûlullah'a –sallallahu aleyhi ve sellem- varan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 219.

²⁷⁹⁹ Tâbiûn neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den –sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 213.

²⁸⁰⁰ Bkz. Dârimî, *es-Sünen*, II, 1212 (1946); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Menâsik 78 (1984-1985). (III, 340-341); Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, III, 320 (2666). Hüseyin Selim Esed, Dârimî'nin tahrir ettiği hadisin isnadına sahih demiştir. Şuayb Arnavut da Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadislerin isnadına sahih demiştir.

²⁸⁰¹ Bkz. Mübârekfurî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, III, 566.

Müslim ibn Hâtim (?)²⁸⁰² > Muhammed ibn Abdullah (h. 212)²⁸⁰³ > Abdullah ibn Müsennâ Ensârî (?)²⁸⁰⁴ > Alî ibn Zeyd (h. 131)²⁸⁰⁵ > Saîd ibn Müseyyeb (h. 92)²⁸⁰⁶ > Enes ibn Mâlik (h. 93)²⁸⁰⁷ şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) bana dedi ki: “Yavrucuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın. Çünkü namazda etrafa bakınmak helak olmaya sebeptir. Eğer etrafa bakman gerekiyorsa bu nafilede olsun, farz namazda olmasın.”*²⁸⁰⁸

²⁸⁰² Müslim ibn Hâtim. Muhammed ibn Abdullah’dan hadis almıştır. Tirmizî ve Ebû Kâsım Taberânî: “Sikadır.” demişlerdir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Arada vehmederdi.” demiştir. İbn Hacer’in bu hükmüne karşılık Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut: “Ak-sine sikadır. Büyük sikaların bütünü ondan rivayette bulunmuşlardır. Bunlar arasında Tirmizî vardır ki onu tevsik etmiştir, Ebû Dâvud ki o sadece sikalardan rivayet ederdi, Ebû Kâsım Taberânî ve İbn Hibbân vardır.” demişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII, 496; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 124; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 529; Beşşar Avvad Ma’ruf ve Şuayb Arnavut, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, III, 371.

²⁸⁰³ Muhammed ibn Abdullah Ensârî. Babası Abdullah ibn Musennâ Ensârî’den hadis almıştır. İbn Maîn: “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtim: “Saduktur.” demiştir. Ebû Dâvud: “Çok fazla şekilde aklı tegayyür etti.” demiştir. Nesâî: “Leyse bihi be’s.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Sikadır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 539; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 274; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 490.

²⁸⁰⁴ Abdullah ibn Müsennâ Ensârî. Alî ibn Zeyd’den hadis almıştır. İbn Maîn, Ebû Zur’a ve Ebû Hâtim: “Salihtir.” demişlerdir. Nesâî: “Kavî değildir.” demiştir. İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ta zikretmiş ve “Arada hata yapardı.” demiştir. İclî: “Sikadır.” demiştir. Tirmizî: “Muhammed ibn Abdullah Ensârî ve babası sikadır.” demiştir. Sâcî: “Zayıflık vardır. Ehl-i hadisten değildir. Münker rivayetler ve buna benzer şeyler naklederdi.” demiştir. Ukaylî: “Hadislerinin ekserisine tâbi olunmaz.” demiştir. Dârekutnî bir seferinde: “Sikadır.” derken; başka bir seferinde: “Zayıftır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Saduktur. Galatı çoktur.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 25; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 387; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 320.

²⁸⁰⁵ Alî ibn Zeyd. Saîd ibn Müseyyeb’den hadis almıştır. İbn Sa’d: “Hadisi çoktur. Hadislerinde zayıflık vardır. Onla ihticac edilmez.” demiştir. İbn Hanbel ve İbn Maîn: “Kavî değildir.” demişlerdir. İbn Maîn, bu ravi hakkında “Zayıftır.”; “Her şeyinde zayıflık vardır.”; “Hüccet değildir.” sözlerini de eklemiştir. İclî: “Hadisi yazılır. Kavî değildir.” demiş, başka bir seferinde: “Teşeyyu etti. La be’s bih.” demiştir. Ya’kûb ibn Şeybe: “Sikadır. Sâlihu’l-hadistir.” demiştir. Cüzecânî: “Vâhu’l-hadistir. Zayıftır. Hadisiyle ihticac edilmez.” demiştir. Nesâî: “Zayıftır.” demiştir. İbn Huzeyme: “Su-i hıfzından dolayı onla ihticac edilmez.” demiştir. Dârekutnî: “Onun üzerinde durdum. Nazarımda onda leyyinlik olduğu hükmü devam ediyor.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de “Zayıftır.” demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 434; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VII, 325; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 401.

²⁸⁰⁶ Saîd ibn Müseyyeb. Enes ibn Mâlik’den hadis almıştır. Süleymân ibn Mûsâ: “Saîd, tabîinin en fakîhiydi.” demiştir. Ebû Zur’a: “Sikadır.” demiştir. İbn Hacer “*Takrîb*”de şunları demiştir: “Mürsellelerinin en sahih mürseller olduğunda ittifak vardır. İbn Medînî: ‘Tabîîn arasında ondan ilmen daha genişini bilmiyorum.’ demiştir.” Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 66; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 84; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 241.

²⁸⁰⁷ Enes ibn Mâlik. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 109; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 376; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 275.

²⁸⁰⁸ Nevevî, bu hadisi Tirmizî’den tahrir etmiştir. Sened ve metin Tirmizî’ye aittir. Tirmizî dışındaki Enes rivayetleri çok uzundur ve Tirmizî’nin hadisini de kapsamaktadır. Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, Sefer 60 (589). (I, 584); Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VI, 306 (3624); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, VI, 123 (5991); Taberânî, *el-Mu’cemü’s-sagîr*, II, 100 (856).

Tirmizî (ö. 279/892): “Bu hadis hasen-garîbdır.”²⁸⁰⁹ demiştir. Raviler arasında ittisal mevcuttur. Alî ibn Zeyd zayıf bir ravidir. Abdullah ibn Müsennâ Ensârî’ninse üzerinde ithamlar, cerhler bulunmaktadır. Fakat sonuçta o saduk²⁸¹⁰ bir ravi olup, çok hata yaptığı söylenmiştir. Söz konusu rivayetin isnadında zayıf bir ravi bulunması nedeniyle, mezkûr rivayetin isnadı zayıftır.

Enes ibn Mâlik’ten rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu rivayet için Beşşar Avvad, musannifin verdiği hükmün kendi içtihamı olduğunu, Alî ibn Zeyd’in zayıf bir ravi olması sebebiyle söz konusu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmektedir.²⁸¹¹ Mevsilî’nin (ö. 307/919) *Müsned*’inde yer alan bu rivayet için Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin ravilerinden olan Muhammed ibn Hasan ve Alî ibn Zeyd’in zayıf ravi olduklarını, İbâd ibn Meysere’nin kavî olmadığını söylemekte, bu sebeplerden dolayı söz konusu rivayetin isnadının çok zayıf olduğuna hüküm vermektedir.²⁸¹² Taberânî’nin (ö. 360/971) tahrir ettiği rivayetler için Heysemî (ö. 807/1405), söz konusu rivayetin senedinde bulunan Muhammed ibn Hasan ve Alî ibn Zeyd’in bulunduğunu ve bu hadisin zayıf olduğuna karar vermiştir.²⁸¹³

Riyâzü’s-Sâlihîn’i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁸¹⁴ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁸¹⁵ Tirmizî’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’inde tahrir ettiği bu rivayetin isnadında bulunan Alî ibn Zeyd’in zayıf bir ravi olduğunu ancak bu konuda Ebû Zerr’den ravilerinden biri kusurlu olan bir rivayet ve Hâris Eşarî’den isnadı sahih bir hadisin şahid rivayet olarak geldiğini söylemişlerdir. *Yûsuf Ali Budeyvî*²⁸¹⁶, *Elbânî* (1914-1999)²⁸¹⁷ ve *Fahl*²⁸¹⁸ bu rivayetin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır.

²⁸⁰⁹ Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

²⁸¹⁰ Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigâ. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 261.

²⁸¹¹ Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’l-kebir*, I, 585, 2. dipnot.

²⁸¹² Bkz. Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, VI, 309, 2. dipnot.

²⁸¹³ Bkz. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, I, 271-272 (1470).

²⁸¹⁴ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Arnavut)*, 654, 4. dipnot.

²⁸¹⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 663, 3. dipnot.

²⁸¹⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Budeyvî)*, 542 (1756).

²⁸¹⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Elbânî)*, 614 (1764).

²⁸¹⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn (Fahl)*, 487 (1756).

Hâdî, incelenen hadisin sıhhatinin zayıf olduğunu belirtmiştir.²⁸¹⁹ Halebî, Elbânî'nin (1914 -1999) bu hadiste zayıflık ve inkıta bulunduğunu söylediğini aktarıyor.²⁸²⁰

Elbânî (1914-1999), Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer alan bu rivayet için zayıf demekte²⁸²¹ ve Ukaylî'nin (ö. 322/934) namazda sağa sola bakma konusunda gelen hadislerin sâlih²⁸²² isnadlara sahip olduğunu, ancak lafızlarının muhtelif olduğunu belirttiği sözünü aktarmıştır.²⁸²³ Bu konuda Ebû Zerr'den kulun namazda sağa sola baktığı baktığı müddetçe Allah'ın onun namazını kabu etmeyeceğine dair bir rivayet edilmiştir.²⁸²⁴ Yine bu konuda Hâris Eşarî'den rivayet edilen uzun bir rivayetin içinde namaza kalkılınca sağa sola bakılmaması Rasûlullah (s) tarafından emredilmektedir.²⁸²⁵ İncelenen rivayetin namazda etrafa bakılmaması kısmı Rasûlullah (s) tarafından emredilmiş, başka sahabiler tarafından da nakledilmiştir. Rivayetin bu kısmı zayıflıktan kurtulmuştur, ancak bakılacaksa nafil namazda bakılması ifadesi İbn Mâlik rivayeti dışında diğer rivayetlerde geçmediği için bu cümle şaz²⁸²⁶ kabul edilmelidir. Ayrıca bu cümlelerin sahabe idracı²⁸²⁷ olma olasılığı da mümkündür.

²⁸¹⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 404, 2. dipnot.

²⁸²⁰ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 576, 1. dipnot.

²⁸²¹ Bkz. Elbânî, *Za'îfü Süneni't-Tirmizî*, 65.

²⁸²² Hasen hadisin altında olmakla beraber, zaif denilecek kadar da düşük olmayan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 271.

²⁸²³ Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, IX, 390.

²⁸²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 400 (21508); Dârimî, *es-Sünen*, II, 892 (1463); Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Salât 164 (909). (II, 177); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, Sehv 10 (1195). (III, 8); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 286 (532); II, 37 (1119); İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, I, 243-244 (481-482); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 361 (862); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 400 (3531-3532). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel ve Ebû Dâvud'un rivayetlerinin isnadının hasen olmasının muhtemel olduğunu, hadisin ise sahih li-gayrihi olduğunu ifade etmiştir. Hüseyin Selim Esed, Dârimî'nin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Huzeyme'nin rivayeti için A'zamî, isnadın zayıf olduğunu söylemiştir. Hâkim ise tahrir ettiği rivayetin isnadına sahih demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

²⁸²⁵ Bkz. Tayâlisî, *Müsnedü Tayâlisî*, II, 479 (1257); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 404 (17170); XXIX, 335 (17800); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Emsâl 3 (2863). (IV, 544); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, III, 140 (1571); İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, XIV, 124-125 (6233). Şuayb Arnavut, İbn Hanbel ve İbn Hibbân'un rivayetlerinin sahih olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî, tahrir ettiği rivayetin "hasen sahih garîb" olduğunu söylemiştir. Hüseyin Selim Esed, Mevsîlî'nin rivayetindeki isnadın sahih olduğunu belirtmiştir.

²⁸²⁶ Sika ravinin diğer sika ravilere veya kendisinden daha sika olan raviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Diğer hadise mahfuz denir. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

²⁸²⁷ Hadisin sened veya metnine, aslında olmayan bir şeyin karıştırılması. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 76.

2.52. 1839 Numaralı Hadis

نا الْقَاسِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَحَامِلِيُّ , نا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ , وَمُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ الْأَزْرَقُ , قَالَا: ثنا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ , نا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدَ , عَنْ مَكْحُولٍ , عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُصَيِّعُوهَا , وَحَرَّمَ حُرْمَاتٍ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا , وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا , وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ فَلَا تَبَحْثُوا عَنْهَا». لَفْظُ يَعْقُوبَ

Kâsım ibn İsmâîl (h. 323)²⁸²⁸ > Ya'kûb ibn İbrâhîm (h. 252)²⁸²⁹ -- İshâk Ezrak (h. 195)²⁸³⁰ -- Dâvud ibn Ebî Hind (h. 139)²⁸³¹ > Mekhûl (h. 112)²⁸³² -- Ebû Sa'lebe (h. 75)²⁸³³

Kâsım ibn İsmâîl (h. 323) -- Muhammed ibn Hassân (h. 257)²⁸³⁴ -- İshâk Ezrak (h. 195) -- Dâvud ibn Ebî Hind (h. 139) > Mekhûl (h. 112) -- Ebû Sa'lebe (h. 75) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s) dedi ki: "Allah azze ve celle bazı şeyleri farz kılmıştır, onları*

²⁸²⁸ Kâsım ibn İsmâîl. Ravi, "Tehzîbü'l-Kemâl"de geçmemektedir. Ya'kûb ibn İbrâhîm'den hadis almıştır. Muhammed ibn Hassân'dan hadis aldığına dair bir delil yok. Zehebî: "Muhaddistir. Sikadır." demiştir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XV, 263.

²⁸²⁹ Ya'kûb ibn İbrâhîm. İshâk Ezrak'dan hadis aldığına dair bir bilgi bulamadım. Ebû Hâtım: "Saduktur." demiştir. Nesâî ve Ebû Bekr Hatîb: "Sikadır." demişlerdir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 311; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 381; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 607.

²⁸³⁰ İshâk Ezrak. Dâvud ibn Ebî Hind'den hadis aldığına dair bir delil bulamadım. İbn Hanbel, İbn Maîn ve İclî: "Sikadır." demişlerdir. Ebû Hâtım: "Sahîhu'l-hadistir. Saduktur. La be'se bih." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 496; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 257; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 104.

²⁸³¹ Dâvud ibn Ebî Hind. Mekhûl'dan hadis almıştır. İbn Hanbel: "Sikadır sikadır." demiştir. İbn Maîn, İclî, Ebû Hâtım ve Nesâî: "Sikadır." demişlerdir. Ya'kûb ibn Şeybe: "Sikadır sebtir." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Mütkindir. Ömrünün sonlarına doğru vehmetmiştir." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 461; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 204; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 200.

²⁸³² Mekhûl. Ebû Sa'lebe'den yaptığı rivayetlerin mürsel olduğu söylenmiştir. Muhammed ibn Sa'd: "Şam ehlinin tabîilerindendir." demiştir. Tirmizî: "Mekhûl, Vâsile ibn Eska', Enes ibn Mâlik ve Ebû Hind Dârî'den hadis almıştır. Bu üçü dışında başka bir sahabiden hadis almadığı söylenir." demiştir. İclî: "Sikadır." demiştir. Ebû Hâtım: "Şamlılardan Mekhûl'den daha fakihini görmedim." demiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır. Fakihidir. İrsâli çoktur." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 464; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 289; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 545.

²⁸³³ Ebû Sa'lebe. Sahabidir. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1618; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 167; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 49; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, VII, 50.

²⁸³⁴ Muhammed ibn Hassân. İshâk Ezrak'dan hadis aldığına dair bir delil bulamadım. İbn Hanbel: "Saduktur. La be'se bih." demiştir. Ebû Hâtım: "Saduktur. Sikadır." demiştir. Dârekutnî: "Sikadır." demiştir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiştir. İbn Hacer "Takrîb"de "Sikadır." demiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 52; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 112; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, 477.

kaybetmeyin. Bazı haramlar belirlemiştir, onları çiğnemeyin. Bazı sınırlar çizmiştir, onları aşmayın. Bazı şeylerin hükmünde sükût etmiştir, bu unuttuğu için değildir. Onları da araştırmayın.”²⁸³⁵

Taberânî (ö. 360/971) ve Dârekutnî'nin (ö. 385/995) kitaplarında tahrir ettikleri bu hadislerin lafızları aynıyken, Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği hadisin metninde Allah'ın sükût etmesinin sebebi kullara merhametinden dolayı olduğu geçmekte olup, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir ettiği rivayette ise bunun sebebi kullara ruhsat olması içindir. Nevevî (ö. 676/1277), *Riyâzü's-Sâlihîn*'de bu hadisin Dârekutnî (ö. 385/995) ve diğerleri tarafından tahrir edildiğini söylemiş, kitabına aldığı metni ise Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'inden kullanmıştır.²⁸³⁶

Söz koşunu iki rivayetin isnadında da inkıta mevcuttur. İlk rivayetin isnadında Ya'kûb ibn İbrâhîm, İshâk Ezrak'tan; İshâk Ezrak, Dâvud ibn Ebî Hind'den ve Mekhûl de Ebû Sa'lebe'den hadis almamıştır. İkinci rivayetin isnadında ise Kâsım ibn İsmâîl, Muhammed ibn Hassân'dan; Muhammed ibn Hassân, İshâk Ezrak'tan, İshâk Ezrak, Dâvud ibn Ebî Hind'den ve Mekhûl de Ebû Sa'lebe'den hadis almamıştır. Raviler sika olmasına rağmen incelenen rivayetin senedinde birçok inkıta mevcuttur. Ravilerin arasında bu inkıtanın varlığı, diğer muhaddisler tarafından hiç gündeme getirilmemiştir. İttisal bilgilerini kontrol için “*Tehzîbü'l-Kemâl*”, “*Tehzîbu't-Tehzîb*”, “*Takrîbu't-Tehzîb*”e müracaat ettim. Bu bilgiyi kontrol için sadece ravinin kendi tercemesine değil, şeyhi ve talebesinin de tercemesine bakmama rağmen ittisale dair bir şey yoktu. Ama muhaddislerin bunu gündeme getirmemeleri, aslında raviler arasında ittisal olduğuna hamledilebilir. Kendi araştırmam neticesinde denilebilir ki, incelenen iki rivayetin isnadı da mu'dal²⁸³⁷ hükmündedir. Ebû Sa'lebe'den rivayet edilen bu hadisin sıhhati hakkında âlimler şunları demişlerdir: Taberânî'nin (ö. 360/971) kitabında tahrir ettiği bu rivayet için Heysemî (ö. 807/1405), söz konusu rivayetin ravilerinin

²⁸³⁵ Nevevî, bu hadisi Dârekutnî'den tahrir etmiştir. Sened ve metin Dârekutnî'ye aittir. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 222 (589); Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, V, 325 (4396); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 129 (7114); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 21 (19725-19726).

²⁸³⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvi)*, 566 (1832).

²⁸³⁷ Senedinde peş peşe iki veya daha fazla ravi atlanmış/eksik olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 194.

Sahîh ravileri olduğunu belirtmiştir.²⁸³⁸ Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*'te tahrir ettiği bu rivayetin sıhhati hakkında bir şey dememiş, Zehebî (ö. 748/1348) de bu konuda sükût etmiştir.²⁸³⁹ Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*'da tahrir ettiği bu rivayetin mevkuf olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁴⁰ Rivayetin durumu zayıf olmasına rağmen, aşağıda da görüleceği üzere Şuayb Arnavut (1928-2016), iki şahid rivayet bulunduğunu ve bu sayede söz konusu rivayetin sıhhatinin takviye edildiğini belirtmiştir.

Riyâzü's-Sâlihîn'i tahkik ederek neşreden Şuayb Arnavut (1928-2016)²⁸⁴¹ ve *Dekkâk ile Rabâh*²⁸⁴² bu hadisin şahid rivayetlerle hasen seviyesine çıktığını belirtmiş, Mekhûl'un Ebû Sa'lebe'den hadis duymasının sahih olmadığını, bu konuda Ebû Derdâ'dan²⁸⁴³ ricali sika olan bir rivayet ve Selmân'dan²⁸⁴⁴ da senedi zayıf bir rivayetin şahid rivayet olarak tahrir edildiğini açıklamışlardır. Yûsuf Ali Budeyvî²⁸⁴⁵ ve Elbânî (1914-1999)²⁸⁴⁶ incelenen hadisin sıhhati hakkında bir açıklama yapmamışlardır. Fahl²⁸⁴⁷, Hâdî²⁸⁴⁸ ve Halebî²⁸⁴⁹ bu hadisin zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Değerlendirme

İkinci bölümde zayıf olup, bu zayıflığın takviye ile kurtarılabildiği rivayetler incelenmiştir. Söz konusu edilen rivayetlerin asgari düzeyde hasen li-gayrihi olduğu

²⁸³⁸ Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, I, 171 (796).

²⁸³⁹ Bkz. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 129.

²⁸⁴⁰ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 21.

²⁸⁴¹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*, 683, 6. dipnot.

²⁸⁴² Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*, 694, 2. dipnot.

²⁸⁴³ Rivayetin metni şöyledir: "Allah'ın kitabında helal kıldığı şey helal, haram kıldığı şey ise haramdır. Sükût ettiği şey ise onun merhametidir. Allah'tan bunları kabul edin ki afiyette kalın. Muhakkak ki Allah, hiçbir şeyi unutmaz." Bkz. Bezzâr, *Bahrü'z-zehhar*, X, 26 (4087); Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, III, 59 (2066); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 406 (3419); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 21 (19724). Hâkim, tahrir ettiği hadisin isnadına sahih demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Dârekutnî'nin rivayeti için Heysemî, isnadın hasen, ravilerin sika olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, I, 171 (794); VII, 55 (11160).

²⁸⁴⁴ Rivayetin metni şöyledir: "Helal Allah'ın kitabında helal kıldığıdır, haram da Allah'ın kitabında haram kıldığıdır. Sükût ettiğiyse merhamet ettiği içindir." Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Et'ime 60 (3367). (IV, 459); Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebir*, Libâs 6 (1726). (III, 340); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 129 (7115); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 537 (19391). İbn Mâce'nin rivayeti için Arnavut, isnadın zayıf ancak hadisin bütün tariklerinin toplamıyla inşallah hasen olduğunu söylemektedir. Tirmizî, hadisin garîb olduğunu sanki mevkuf olmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, ancak Zehebî ravilerden Seyf'in Şeyhân (Buhârî, Müslim) tarafından tahrir edildiğini açıklamıştır.

²⁸⁴⁵ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*, 566 (1832).

²⁸⁴⁶ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*, 644 (1840).

²⁸⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*, 511, 1832. dipnot.

²⁸⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*, 423, 1. dipnot.

²⁸⁴⁹ Bkz. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*, 600, 2. dipnot.

söylenebilir. Toplam incelenen rivayet sayısı mükerrerler hariç 52, mükerrerler dâhil 54'dür. İncelenen rivayetleri ve zayıflıklarını topluca görmek adına aşağıda bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 3 Zayıf Olup Takviye Edilebilen Hadisler Tablosu

ZAYIF OLUP TAKVİYE EDİLEBİLEN HADİSLER			
Sıra	Hadis No	Hadisin Metni	Zayıflık Sebebi
1	43	<i>“Allah bir kulunun hayrını isterse onun cezasını dünyada verir. Eğer bir kulunun şerrini isterse onun günahını tutar da karşılığını kıyamet günü verir.” Bu isnadla Nebî (s) şöyle buyurdu: “Karşılığın büyüklüğü beraberindeki belanın büyüklüğü boyutundadır. Eğer Allah bir kavmi severse onlara bela verir. Kim bundan dolayı Allah’tan razıysa o da ondan razıdır. Kim de bundan dolayı öfkelenirse o da ona öfkelenir.”</i>	Zayıf Ravi
2	47	<i>“Her kim istediğini yapmaya gücü yettiği halde öfkesine hâkim olursa, Allah onu kıyamet gününde halkın önünde çağırır ve hurilerden istediğini seçmesine izin verir.”</i>	2 Zayıf Ravi
3	67	<i>“Kişinin İslamının güzelliği malayaniyi terk etmesindedir.”</i>	Zayıf Ravi
4	192	<i>“En büyük cihad, zalim sultanın karşısında adaleti dile getirmektir.”</i>	Zayıf Ravi
5	274	<i>“Kadınlarınıza iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü onlar sizin yardımınız/korumanız altındadır; bunun dışında onlara bir tahakküme hakkınız yoktur. Eğer apaçık bir iffetsizlik yapacak olurlarsa onlarla yataklarınızı ayırın ve onları hafif bir şekilde dövün. Eğer size itaat ederlerse artık ilerisine gitmeyin. Dikkat edin. Sizin kadınların üzerinde haklarınız olduğu gibi, kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istenmeyen kişilerden korumaları, izniniz olmadıkça evinize hoşlanmadığınız kimseleri almamalarıdır. Onların sizin üzerinizdeki hakları ise giyinme ve beslenmelerini en güzel şekilde yapmanızdır.”</i>	Meçhul Ravi

6	330 ve 1243	<i>“Biriniz iftar edeceğinde orucunu hurma ile açsın, çünkü hurma berekettir. Eğer hurma bulamazsa suyla iftar yapsın, çünkü su temizdir.” Sonra Rasûlullah (s) devam etti: “Yoksula bir şey vermek sadakadır. Akrabaya sadaka vermekte iki sevap vardır: sadaka vermek ve akrabalığı gözetmek.”</i>	Meçhul Ravi
7	361	<i>“Her kim bir hastayı ziyaret eder veya Allah için sevdiği birini ziyaret ederse bir münâdi: ‘Dünya hayatın hoş olsun. Ahiretin de hoş olsun. Makamın cennet olsun.’ diye seslenir.”</i>	Zayıf Ravi
8	409	<i>“Ben sizin göremediklerinizi görüyorum. Gök çatırdadı, bunda haklıydı. Orada her dört parmaklık yere Allah’a secde etmek için bir melek durmuştur. Vallahi eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız; yatakta eşlerinizden zevk alamaz, yüksek sesle Allah’a yalvararak yollara düşerdiniz. Bu yüzden ben bile kesilip yok edilen bir ağaç olmayı istedim.”</i>	Zayıf Ravi
9	412	<i>“Nasıl nimetlenirim! Sûr sahibinin sûru ağzında, ne zaman üfleyeceğine dair emir beklemektedir. Emir verilince hemen üfleyecektir.” Sanki bu, Rasûlullah’ın (s) ashabına çok ağır gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) onlara şunu deyiniz buyurdu: “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Allah’a tevekkül etmişizdir.”</i>	Zayıf Ravi
10	413	<i>“Kim gecikmekten korkarsa geceden yola çıkar. Geceden yola çıkan hedefine ulaşır. Dikkat edin Allah’ın vereceği şey değerlidir. Dikkat edin Allah’ın vereceği şey cennettir.”</i>	Zayıf Ravi
11	474	<i>“Dünyadan yüz çevir ki Allah seni sevsin. İnsanların ellerindekinden yüz çevir ki insanlar da seni sevsin.”</i>	Kezzab ve Zayıf Ravi
12	479	<i>“Eğer dünya Allah katında bir sinek kanadı kadar değerli olsaydı dünyada hiçbir kâfire bir içim su bile vermezdi.”</i>	Zayıf Ravi
13	513	<i>“Sizden biriniz can ve malından emin, sağlıklı ve bir günlük yiyeceği yanında olarak sabahlarsa, sanki bütün dünya ona verilmiş gibi olur.”</i>	2 Meçhul ve 1 Zayıf Ravi
14	519	<i>Bir gün Rasûlullah’ın (s) yanında ashabı dünyadan bahsetti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) dedi ki: “Duymuyor musunuz? Duymuyor musunuz? Sade yaşamak imandandır. Sade yaşamak imandandır.”</i>	An’aneli Rivayet
15	586	<i>Rasûlullah (s) Medîne’de bir mezarlığa uğradı ve yüzünü onlara dönerek şöyle dedi: “Ey kabir ehli, size selam olsun. Allah bizi ve sizi bağışlasın. Siz bizden öncesiniz. Biz de sizden sonra.”</i>	Zayıf Ravi

16	593	<i>Rasûlullah (s) Vâbisa'ya dedi ki: "İyilik ve günahı sormak için geldin." Dedim ki: "Evet." Bunun üzerine Rasûlullah (s) parmaklarını toplayıp onun göğsüne vurdu ve şöyle dedi: "Nefsine sor, kalbine sor Vâbisa. (Bunu üç defa söyledi.) İyilik nefsin ve kalbin itminana erdiği şeydir. Günah ise insanlar onun için fetva verseler de seni rahatsız eden ve göğsünü tereddüde götüren şeydir."</i>	2 Meçhul Ravi
17	628	<i>"Kıyamet gününde mü'minin terazisinde en ağır olacak şey güzel ahlaktır. Allah kötü işler yapan ve konuşanlara gazab eder."</i>	Meçhul Ravi
18	645	<i>"Size cehennemin kime haram olduğunu veya kime cehennemin haram olduğunu haber vereyim mi? Cana yakın, yumuşak ve kolaylık gösteren herkese."</i>	İnkıta ve Meçhul Ravi
19	676	<i>Ziyâd dedi ki: "İbn Âmir hutbe verirken Ebû Bekre ile beraberdim. İbn Âmir'in üzerinde ince bir elbise vardı. Bunun üzerine Ebû Bilâl: 'Emîrimize bakın fasıkların elbisesini giyiyor.' dedi." Onun bu sözüne Ebû Bekre dedi ki: "Sus. Rasûlullah'tan (s) 'Her kim yeryüzünde sultanı küçük düşürürse Allah da o kimseyi küçük düşürür.' dediğini işittim."</i>	Meçhul ve Zayıf Ravi
20	735	<i>Rasûlullah'ın (s) yanında otururken birisi yemek yiyordu, yemeğinin son lokmasına kadar besmele çekmemişti. Son lokmayı ağzına götürürken: "Bismillahi evvelihî ve âhirihi." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s) güldü ve sonra şöyle dedi: "Şeytan bununla beraber yiyordu. O Allah'ın adını anınca (şeytan) yediklerini kustu."</i>	Meçhul Ravi
21	746	<i>Ashabdan bazıları: "Allah'ın Rasûlü, yemek yiyoruz fakat doymuyoruz." dediler. Rasûlullah (s) onlara: "Galiba ayrı ayrı yiyorsunuz." dedi. Onlar da "Evet." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle dedi: "Yemeği beraber yiyin. Besmele çekin ki yemeğiniz bereketli olsun."</i>	Meçhul ve Zayıf Ravi
22	801	<i>Bunun üzerine tartışmaya başladılar, hatta onların bu tartışmasını Rasûlullah (s) duydu ve şöyle buyurdu: 'Sübhane Allah, bu gibi sözler söyleyen bir Müslümanın sevap almasına ve iyilikle anılmasına hiçbir engel yoktur.'; O da: 'Rasûlullah (s) bize: 'Cihad için elinde tuttuğu ata masraf eden kimse sadaka veren kimse gibidir' dedi.; O da: 'Rasûlullah'tan (s): 'Ey ashabım, siz kardeşlerinizin yanına varacaksınız, bineklerinize çeki düzen ver, güzel elbiseler giyiniz. Öyle ki halk içinde vücuttaki 'ben' gibi olunuz. Çünkü Allah çirkinliği ve isteyerek çirkinleşmeyi sevmez.' dediğini duydum' dedi."</i>	Meçhul ve Zayıf Ravi

23	837	<i>“Allah’ım, bize günahlardan uzak tutacak kadar haşyetini ver. Bizi cennetine ulaştıracak kadar taatinden ver. Dünya musibetlerini hafif görecektir kadar yakîni ver. Bizi yaşattığın sürece kulak, göz ve kuvvetinden mahrum etme. Bunları bizden sonrakilere bir miras kıl. Bize zulmedenlerden intikamımızı sen al. Düşmanlarımıza karşı sen yardım et. Bizi dinimizde musibete uğratma. Dünyayı en büyük düşüncemiz ve ilmin gayesi yapma. Bize acımayanları bize musallat etme.”</i>	İnkita ve Zayıf Ravi
24	858 ve 869	Rasûlullah (s) bir gün mescide uğradı. Orada birkaç kadın oturuyordu. Onlara eliyle işaret ederek selam verdi.	Zayıf Ravi
25	865	<i>“Yavrucuğum, ailenin yanına girdiğinde onlara selam ver. Bu selam sana ve ailene bereket olsun.”</i>	Zayıf Ravi
26	891	<i>“İki Müslüman karşılaşır da musafaha ederlerse, daha onlar ayrılmadan onlara mağfiret edilir.”</i>	Zayıf Ravi
27	892	Bir adam: “Ey Allah’ın Rasûlü, bizden biri kardeşine yahut arkadaşına rastlasa, ona eğilebilir mi?” diye sordu. Rasûlullah (s) <i>“Hayır.”</i> dedi. Adam: “Kucaklayıp öpebilir mi?” deyince Rasûlullah (s) yine <i>“Hayır.”</i> dedi. Adam: “Öyleyse elini tutup musafaha edebilir mi?” diye sorunca Rasûlullah (s) <i>“Evet.”</i> dedi.	Zayıf Ravi
28	894	Biz, Rasûlullah’a (s) yaklaştık ve elini öptük.	Zayıf Ravi
29	926	<i>“Bir kulun çocuğu öldüğünde Allah meleklerine: ‘Siz kulumun çocuğunu mu aldınız?’ der. Buna melekler: ‘Evet’ derler. Allah: ‘Onun sevgisinin meyvesini mi aldınız?’ der. Buna melekler: ‘Evet.’ derler. Allah: ‘Bu olayın üstüne kulum ne dedi?’ diye sorar. Melekler: ‘Sana hamd etti ve ‘Biz Allah’a aidiz ve ona döneceğiz’ dedi.’ derler. Bunun üstüne Allah: ‘Kulum için cennette bir bina inşa edin ve adını ‘hamd evi’ koyun.’ der.”</i>	Meçhul ve Zayıf Ravi
30	938	Mâlik ibn Hubeyre, cenaze namazı kılacağı zaman cemaati az görürse onları üç safa ayırır ve Rasûlullah’ın (s) şöyle söylediğini aktarırdı: <i>“Bir kişiye üç saflık bir cemaat namaz kılarsa, o cenneti hak etmiştir.”</i>	An’aneli Rivayet

31	944	O, kızının cenaze namazını kılariken dört tekbir aldı. Dördüncü tekbirden sonra, iki tekbir arasındaki süre kadar istiğfar ve dua etti. Sonra: “Rasûlullah (s) da böyle yapardı.” dedi.	Zayıf Ravi
32	948	Talhâ ibn Berâ’ ibn Âzib hastalandı. <i>Bunun üzerine Rasûlullah (s) onu ziyaret etti ve şöyle dedi: “Görüyorum ki Talhâ ölmek üzere. Ölürsa bana haber verin ve cenazeyi çabuk kaldırın. Çünkü bir Müslümanın cenazesinin ailesinin yanında bekletilmesi uygun değildir.”</i>	3 Meçhul Ravi
33	961	“Allah’ım, sabahın erken saatlerini ümmetime bereketli kıl.” Ravi şöyle diyor: “Rasûlullah (s) bir seriyye veya ordu göndereceği zaman sabahın erken saatlerinde gönderirdi. Sahr tüccardı. Ticaret mallarını erken saatlerde gönderirdi. Bundan dolayı zengin oldu ve malı arttı.”	Meçhul Ravi
34	1045	“Ezan ile kamet arasında yapılan dua reddedilmez.”	Zayıf Ravi
35	1062	“Gecenin karanlığında mescide yürütenleri kıyamet gününde onlara tam bir nura kavuşacaklarını müjdeleyin.”	Meçhul ve Zayıf Ravi
36	1233	Rasûlullah (s) hilali gördüğünde: “Allah’ım, bu yeni ayın üzerimize güvenlik, iman, selamet ve İslam ile doğmasını sağla. (Ey hilal) Benim de senin de rabbin Allah’tır.”	Meçhul ve Zayıf Ravi
37	1261	“Pazartesi ve Perşembe günleri ameller Allah’a arz edilir. Ben de amellerimin oruçlu olduğum sırada arz edilmesini isterim.”	Meçhul Ravi
38	1340	“Allah, bir ok vesilesiyle üç kişiyi cennete koyar: Allah rızası için o oku yapanı -yeter ki bunu hayır maksadıyla yapsın-, onu Allah için atanı, oku vereni. Atıcılığı ve biniciliği öğrenin. Atıcılığı öğrenmeniz biniciliği öğrenmenizden daha çok hoşuma gider. Şu üç şey oyalanma değildir: Kişinin atını eğitmesi, ailesiyle eğlenmesi, yayıyla ok atması. Her kim ok atmaya öğrendikten sonra onu unutursa, bu bıraktığı veya terkettiği bir nimettir.”	Meçhul Ravi
39	1390	“Kim ilim talebi için yola çıkarsa dönene kadar Allah yolundadır.”	Zayıf Ravi
40	1447	Sa’d, Rasûlullah (s) ile birlikte önünde tesbih için çekirdek veya çakıl taşları olan bir kadının yanına geldiler. <i>Bunun üzerine Rasûlullah (s) “Sana bundan daha kolayını ve daha üstün olan bir şey diyeyim</i>	Meçhul Ravi

		<i>mi?” diye kadına sordu. Sonrasında Rasûlullah (s) şunları dedi: “Gökyüzünde yarattığı varlıklar sayısınca Allah’ı tesbih ederim. Yeryüzünde yarattığı varlıklar adedince Allah’ı tesbih ederim. Bunların arasındakiler sayısınca Allah’ı tesbih ederim. Şimdiye kadar yarattığı ve bundan sonra yaratacakları adedince Allah’ı tesbih ederim. Böyle dersin. ‘Allahu ekber’, ‘Elhamdülillah’, ‘La ilahe illallah’, ‘ve la havle ve la kuvvete illa billah’ demek de bunun gibidir.”</i>	
41	1492	<i>Rasûlullah (s) (İmrân’ın babası) Husayn’a dua etmesi için şu iki cümleyi öğretmişti: “Allah’ım, bana rüşdü ilham et ve nefsimin şerrinden beni koru.”</i>	An’aneli Rivayet ve Zayıf Ravi
42	1493	<i>“Ey Allah’ın Rasûlü, Allah azze ve celle’den isteyeceğim bir şey öğret.” Rasûlullah (s) “Allah’tan afiyet iste.” dedi. Birkaç gün böyle durdum sonra yine yanına gittim ve dedim ki: “Allah’ın Rasûlü, Allah’tan isteyeceğim bir şey öğret.” Bunun üzerine Rasûlullah (s) “Abbas, Rasûlullah’ın (s) amcası, Allah’tan dünya ve ahiret için afiyet iste.” dedi.</i>	Zayıf Ravi
43	1494	<i>Ümmü Seleme’ye: “Mü’minlerin annesi, Rasûlullah (s) senin yanıdayken en çok yaptığı dua neydi?” diye sordum. Ümmü Seleme: “Rasûlullah (s) en çok: ‘Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl.’ duasıydı.” dedi.</i>	Zayıf Ravi
44	1497	<i>Rasûlullah (s) bir seferinde çok uzun bir dua etti, biz onu hiç ezberleyemedik. Rasûlullah’a (s) “Allah’ın Rasûlü, siz çok uzun dua ettiniz, bir bir şey ezberleyemedik.” dedik. O da: “Bu duaların hepsini cem eden bir dua söyleyeyim mi? Şöyle deyin: ‘Allah’ım, peygamberin Muhammed’in senden istediği hayırları ben de isterim. Peygamberin Muhammed’in sana sığındığı şeylerden biz de sana sığınırız. Yardım istenen ancak sensin ve istenen şeye ulaştıracak olan sensin. Kuvvet ve kudret ancak Allah’tandır.”</i>	İnkıta ve Zayıf Ravi
45	1505	<i>Rasûlullah’a (s) “Hangi dua daha fazla kabul edilir?” diye soruldu. Rasûlullah (s) dedi ki: “Gecenin sonlarında ve farz namazların ardından yapılan dua.”</i>	İnkıta
46	1525	<i>Rasûlullah’a (s) “Ey Allah’ın Rasûlü, kurtuluş nedir?” diye sordum. Rasûlullah (s) dedi ki: “Diline hâkim ol, evinle yetin, günahların için ağla.”</i>	İnkıta ve 2 Zayıf Ravi
47	1562	<i>“Kul bir şeye lanet ettiğinde o lanet göğe yükselir. Bunun üzerine göklerin kapıları bu söze karşı kapanır, sonra söz yere iner, onun da kapıları kapanır. Sonra sağa gider sola gider, ulaşılacak bir yer bulamayınca lanetlenene döner. Eğer o kişi lanete layık biri değilse bu sefer lanet edene döner.”</i>	Meçhul Ravi

48	1576	<i>“Hasetten uzak durun. Çünkü haset, ateşin odunu veya otları yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yer bitirir.”</i>	Meçhul ve Zayıf Ravi
49	1604	<i>“Bir mü'minin bir mü'mine üç günden fazla küs durması helal değildir. Üç gün geçtikten sonra karşılaştığında ona selam versin. Eğer o kişi selamı alırsa, her ikisi sevapta ortaktır. Eğer selamını almazsa günaha girmiştir.”</i>	Meçhul Ravi
50	1648	Rasûlullah (s) kadının saçını tıraş etmesini/kazımasını nehyetmiştir.	İnkıta ve Zayıf Ravi
51	1763	<i>“Yavrucuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın. Çünkü namazda etrafa bakınmak helak olmaya sebeptir. Eğer etrafa bakman gerekiyorsa bu nafilede olsun, farz namazda olmasın.”</i>	Zayıf Ravi
52	1839	<i>“Allah azze ve celle bazı şeyleri farz kılmıştır, onları kaybetmeyin. Bazı haramlar belirlemiştir, onları çiğnemeyin. Bazı sınırlar çizmiştir, onları aşmayın. Bazı şeylerin hükmünde sükût etmiştir, bu unuttuğu için değildir. Onları da araştırmayın.”</i>	İnkıta

Her ne kadar incelenen rivayetler zayıflıktan kurtulmuş olsa da, onların zayıflık sebepleri 9 başlık altında açıklanacaktır. Bu başlıklardan ilki isnadında zayıf ravi olan rivayetlerdir ki mükerrerler hariç 21, mükerrerler dâhil 22 rivayet olarak tespit edilmiştir: “43, 47, 67, 192, 361, 409, 412, 413, 479, 586, 858 ve 869, 865, 891, 892, 894, 944, 1045, 1390, 1493, 1494, 1763.” 47 nolu rivayetin isnadında 2 zayıf ravi varken diğerlerinde bu sayı bir tanedir. İkinci grupta isnadında meçhul ravi olan rivayetler vardır ki bunların sayısı mükerrerler hariç 12, mükerrerler dâhil 13 rivayet olduğu ortaya çıkmıştır: “274, 330 ve 1243, 593 (2 meçhul), 628, 735, 948 (3 meçhul), 961, 1261, 1340, 1447, 1562, 1604.” 593 nolu rivayetin isnadında 2; 948 nolu rivayetin isnadında ise 3 meçhul ravi vardır. Kalan rivayetlerin isnadların bir meçhul ravi olduğu ortaya çıkmıştır. Üçüncü grupta isnadında hem zayıf hem de meçhul ravi bulunan rivayetler olmuştur ki bunların toplamı 8’dir: “513, 676, 746, 801, 926, 1062, 1233, 1576.” 513 nolu rivayetin isnadın 2 meçhul ve 1 zayıf ravi varken, kalan rivayetler bunların sayısı bir tanedir. Dördüncü grupta isnadında hem zayıf hem de kezzab bir ravi bulunan 1 rivayet vardır: “474.” Beşinci grupta isnadında inkıta bulunan rivayetler vardır ki bunların sayısı 2’dir: “1505, 1839.” Altıncı grupta hem isnadında inkıta hem de zayıf ravi bulunan 4 rivayet vardır: “837, 1497, 1525, 1648.” 1525 nolu rivayetin isnadında inkıtaya ek olarak diğerlerinden ayrılan yönü isnadında 2 zayıf ravi bulunmasıdır. Yedinci grupta hem isnadında inkıta hem de bir meçhul ravi bulunan 1 rivayet vardır: “645.” Sekizinci grupta an’ane yapılarak rivayet edilmiş 2 rivayet vardır: “519, 938.” Dokuzuncu ve son grupta hem an’ane ile rivayet edilmiş hem de isnadında zayıf bir ravi bulunan 1 rivayet vardır: “1492.”

Genel Değerlendirme

“*Riyâzü’s-Sâlihîn*”deki zayıf olan rivayetler ile zayıf olup takviye edilen hadisler incelendikten sonra, şimdi de Diyanet İslam Ansiklopedisi’nde mezkûr kitabın zayıf hadislere dair kısmındaki bir yanlışlık ortaya konulacak, ardından incelemeye dâhil edilen “*Riyâzü’s-Sâlihîn*” tahkiklerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Diyanet İslam Ansiklopedisi’ndeki “*Riyâzü’s-Sâlihîn*” maddesinde, bu eserdeki hadislerin durumu şöyle anlatılmıştır: “Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn*’e aldığı hadislerle

rin sahih olduğunu söylemekteyse de eserde az sayıda zayıf hadisin bulunduğu kaydedilmekte, bazıları bunların üç kadar, bazıları ise elli kadar olduğunu ileri sürmektedir. Nâsirüddin el-Elbânî ve Şuayb el-Arnaût yaptıkları neşirlerde zayıf rivayetlerin zayıflık derecelerini belirtmiş, ancak bunların eserin değerini azaltmadığına işaret etmişlerdir.”²⁸⁵⁰ Söz konusu maddede “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”deki zayıf hadisler konusunun çok yüzeysel ele alındığı görülmektedir. “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de 3 zayıf hadis bulunduğunu ileri süren kişi büyük olasılıkla Ebû Gudde’dır. Ebû Gudde (1917-1997), bir göz gezdirmeye 3 tane zayıf hadisi “tesadüfen” bulduğunu, ancak üstünde durulursa daha fazla zayıf hadisin çıkabileceğini de belirtmiştir.²⁸⁵¹

“*Riyâzü’s-Sâlihîn*” muhakkiklerinin söz konusu eserdeki hadislerle dair değerlendirmeleri ise şu şekildedir: Şuayb Arnavut (1928-2016), mukaddimede bu konuda toplu bir liste verse de, bu listedeki birçok hadisin durumu, onun değerlendirdiğinden daha farklı hükümlere sahiptir. Bundan dolayı yapılan araştırmada çıkan sonuçlara göre Şuayb Arnavut’un (1928-2016) tahkiki neticesinde zayıf olarak değerlendirdiği 49 hadis, zayıf ama desteği olan hadislerin sayısı ise 41’dir. Yûsuf Ali Budeyvî’nin eleştiride bulunduğu hadis sayısı 41 olup, bunlardan ikisinin bir problemi olmadığı inceleme sonucu ortaya çıkmıştır. Elbânî’nin (1914-1999) tahkikinde hüküm verdiği hadislerin sayısı 46’dır. Fahl, 49 hadise hüküm vermiş, ancak onlardan 82 numaralı hadise münkatı dese de aslında bunun öyle olmadığı yine inceleme sonucu ortaya çıkmıştır. Hâdî, toplam 74 hadise hüküm vermiş, ancak bunlardan 271 nolu olanı mürsel olup Buhârî’de (ö. 256/870) geçtiği inceleme sonucu ortaya çıkmıştır. Halebî ise 64 hadise hüküm vermiştir.

7 farklı muhakkikin verdiği hükümler incelenmiş ve bu çalışma ona göre şekillenmiştir. Onlar bazen bir hadisin zayıf olduğunu ön sözde belirtmişler, bazen de metnin devamında dile getirmişler ancak daha sonra yaptıkları başka çalışmalarında verdikleri bu hükümlerden bazılarını değiştirmişlerdir. Aslında yapılan bu araştırma ile hadislerin hükümlerinin güncelleştirilmesinin yapıldığı da söylenebilir.

²⁸⁵⁰ Küçük, “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”, XXXV: 146.

²⁸⁵¹ Bkz. Leknevî ve Ebû Gudde, “Klâsik Dönem Bazı Tefsir, Hadis ve Tasavvuf Eserlerinde Yer Alan Hadislerin Değeri Üzerine”, 480-481.

Şuayb Arnavut'un (1928-2016) tahkikine bakarsak onun işaret ettiği bazı hadislerin hükümlerinin aslında öyle olmadığı, incelemelerde ortaya çıkmıştır. Hadislere işaret etmeden önce belirtmek gerekir ki az sonra verilecek hadis numaraları Şuayb Arnavut'un (1928-2016) tahkikine göre olacaktır. Yani çalışmaya esas alınan Türkçe "*Riyâzü's-Sâlihîn*" in numaraları ile örtüşmeyebilir. Onun zayıf dediği, ancak öyle olmayan rivayetler şunlardır: "108, 367, 478, 486, 514, 807, 1109, 1340, 1384, 1439, 1597, 1651." 812 numaralı rivayet ise sahih ama mürseldir. 836 ve 909 nolu rivayet için başta hadisi zayıf saysa da sonraki çalışmalarında bu hadislerin hükmünün sahih olduğunu belirtmektedir.

Yûsuf Ali Budeyvî'nin tahkikinde 812. rivayet zayıf olarak gösteriliyor, lakin söz konusu hadis, başka muhaddislerce mürsel ve sahih olarak değerlendiriliyor. Ayrıca 909 nolu rivayet için de zayıflıkla ilgili şeyler söylese de hadisin zayıf olmadığı ortadadır. Elbânî (1914-1999), 1594 nolu rivayetin Buhârî'nin (ö. 256/870) hasen rivayetlerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Fahl'a gelirsek 82 nolu rivayet için isnada münkatı dese de, aslında bunun doğru olmadığı incelemeler sonucu ortaya çıkmıştır. Hâdî, 271 nolu rivayetin mürsel olduğunu ancak bunun Buhârî'de (ö. 256/870) geçtiğini söylemektedir.

İncelenen tahkiklerin aslında temelde iki ekole dayandığını söylenebilir: Şuayb Arnavut (1928-2016) ve Elbânî (1914-1999). Şuayb Arnavut (1928-2016)'u adım takip eden, hatta hadislerin hükümlerini neredeyse aynen ondan alan Dekkâk ve Rabâh vardır. Elbânî'yi (1914 -1999) takip eden, ancak çok az da olsa ondan farklı düşünen Hâdî ve Halebî vardır. Geriye iki muhakkik kalmaktadır: Yûsuf Ali Budeyvî ve Fahl. Yûsuf Ali Budeyvî, hadislere doğrudan hüküm vermek yerine tercemelerde geçen bilgileri aktarmış ve çoğu zaman konuşulması gereken yerde susmuştur. Bundan dolayı onun çalışması, incelenen 7 çalışma içinde hadislere hüküm verme noktasında en zayıf kalanı olarak belirtilmesi gerekir. Fahl'ın çalışması ise incelenen çalışmalar içinde kullanımı ve okuması en kolay olanıdır. Onun hadislere hüküm verme noktasında Yûsuf Ali Budeyvî'den önde olduğu rahat bir şekilde söylenebilir. Geriye kalan tahkikler hakkında şunlar denilebilir: Şuayb Arnavut'un (1928-2016) tahkiki genel olarak yeterli ve hadislere hüküm verme noktasında da gayet iyidir. Elbânî'nin (1914

-1999) çalışması ise okuması ve kullanımı zor bir çalışmadır. Çoğu zaman hadisin hükmünü belirtmek yerine kendi çalışmasını işaret etmekle çalışmanın kullanımını daha da zorlaştırmıştır. Hâdî'nin çalışmasına gelirse 7 çalışma içinde kullanım ve hadise hüküm verme noktasında en kesin ve net açıklama yapan kişinin o olduğu söylenebilir. Halebî'nin çalışmasına gelince onun çalışması da Hâdî'den aşağı kalır yanı yoktur, ama o, kitabını sanki başka bir çalışmaya reddiye olarak yazmış gibi bir tavır içindedir. Bu konuda çalışmanın ekseni farklı bir yere kaymıştır. Belirtilen durumlara göre söz konusu 7 tahkik çalışması 4 grup olarak incelenebilir. İlk grupta Şuayb Arnavut (1928-2016) ve onun hükümlerini neredeyse aynen alan Dekkâk ve Rabâh gelmektedir. İkinci grupta Elbânî (1914-1999) ve onu takip eden Hâdî ve Halebî vardır. Üçüncü grupta önceki iki gruptan bağımsız şekilde olan Fahl vardır. Dördüncü ve son grupta ise hiçbir gruba dâhil edilemeyen Yûsuf Ali Budeyvî bulunmaktadır.

SONUÇ

Riyâzü's-Sâlihîn'deki zayıf rivayetlerin incelendiği bu çalışmada doğrudan ulaşılan sonuçlar şunlardır:

İlk bölüm olan “Zayıf Olup Takviye Edilemeyen Hadisler”in incelendiği bölümde mükerrerler hariç tutulursa 51, mükerrerler dâhil edilirse toplamda 54 rivayetin zayıf olduğu tespit edildi. Bu rivayetlerin zayıflık sebepleri bazı ravilerin zayıf veya meçhul olması, isnadda inkıta bulunması, rivayetin mürsel, şaz veya mevkuf olmasıdır.

İkinci bölüm olan “Zayıf Olup Takviye Edilebilen Hadisler”in incelendiği bölümde mükerrerler hariç 52, mükerrerler dâhil 54 rivayet incelendi. İncelenen rivayetlerin takviyesinde şahid ve mütabi rivayetler kullanıldı. Böylelikle “*Riyâzü's-Sâlihîn*”de kullanılan bu rivayetler her ne kadar zayıf olsa da, belirtilen destekleyici rivayetler ile zayıflıktan kurtulmuş ve en azından hasen li-gayrihi seviyesine çıkmışlardır. Bu rivayetlerin zayıflık sebepleri bazı ravilerin zayıf, meçhul veya kezzab olması, isnadda inkıta bulunması ve an'ane ile rivayet edilmiş olmasıdır.

Çalışmanın dolaylı olarak elde ettiği sonuçlara gelindiğinde ise şunlara ulaşılmıştır: İlk olarak ravileri inceleyen muhaddisler açısından bakıldığında Buhârî'nin (ö. 256/870) hıfzı kötüleşen bir raviyi terkettiği halde, Müslim'in (ö. 261/875) ondan hadis almaya devam ettiği tespit edilmiştir. (1253 nolu rivayetteki ravilerden Hammad ibn Seleme.)

Yine ravilerle ilgili Mizzî'nin (ö. 742/1341) eksiklerini, bir ravi hakkında hükümlerin eksik kaldığı yerde İbn Hacer (ö. 852/1449) “*Tehzîbu't-Tehzîb*” adlı eserinde “kultü” diyerek gidermeye çalışmıştır. İbn Hacer'in (ö. 852/1449) “*Takrîbu't-Tehzîb*”de verdiği hükümlerin bazen yanlış veya hatalı olduğu da ortaya çıkmıştır. Onun en çok yaptığı hata meçhul raviye “makbul” demesidir. Nadiren de olsa sika bir raviye saduk yahut zayıf bir raviye saduk demek gibi hatalar yaptığı da çalışmada gözlemlenmiştir. İbn Hacer'in (ö. 852/1449) bu hata veya yanlışlarının büyük çoğunluğunu Beşşar Avvad ve Şuayb Arnavut'un (1928-2016) beraber hazırladıkları “*Tahrîru*

Takrîbi't-Tehzîb” ile tashih etmişler ve ravinin hükmünün neden kendilerinin dediği gibi olduğu hakkında yer yer uzun açıklamalarda bulunmuşlardır.

Hadislere hüküm vermede muhaddisleri inceleyecek olursak ilk olarak geniş bir şekilde Tirmizî'ye (ö. 279/892) değinmek gerekecektir. İlk önce birinci bölümde Tirmizî'nin (ö. 279/892) tashih, tahsin veya tagrib ettiği ancak zayıf olan rivayetlere işaret edelim. Bunlar 6 grup halinde toplanabilir. İlk bölümde “sahih” dediği ancak zayıf olan 1 rivayet vardır: “484.” İkinci grupta “hasen” dediği ancak zayıf olan 1 rivayet vardır: “66.” Üçüncü grupta “hasen sahih” dediği ancak zayıf olan mükerrerler hariç 7, mükerrerler dâhil 8 rivayet vardır: “374 ve 717, 833, 893, 1004, 1231, 1271, 1633.” Dördüncü grupta “hasen garib” dediği ancak zayıf olan mükerrerler hariç 17, mükerrerler dâhil 19 rivayet vardır: “93 ve 580, 194, 284, 358, 486, 521 ve 793, 598, 622, 761, 895, 1064, 1240, 1391, 1403, 1445, 1495, 1584.” Beşinci grupta “hasen sahih garib” dediği ancak zayıf olan 1 rivayet bulunmaktadır: “411.” Altıncı ve son grupta “garib” dediği ancak zayıf olan 3 rivayet vardır: “916, 1523, 1544.” Toplam 23 rivayete Tirmizî (ö. 279/892), farklı hükümler vermiştir. Bunlar da gösteriyor ki onun verdiği hükümlere karşı dikkat edilmesi ve yeniden incelenmesi gerekmektedir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) isnadında meçhul ravi bulunan rivayetleri tashih etme âdeti olduğunu Beşşar Avvad belirtmektedir. (1633 nolu rivayetteki Beşşar Avvad'ın açıklaması.) Ayrıca Tirmizî'nin (ö. 279/892) zayıf hadislere neden böyle farklı hükümler verdiğine dair İbn Teymiyye (ö. 728/1328), onun hafızasına fazla itimat ettiğini söylemiştir. (374 ve 717 nolu rivayet Tirmizî rivayetindeki açıklama.)

Tirmizî'nin (ö. 279/892) hadislere verdiği hükümler bazı aktarımlarda değişebilmektedir. Mesela 676 nolu rivayete Tirmizî'nin (ö. 279/892) “hasen garib” dediği Beşşar Avvad tahkikinde ortaya çıkarken, Nevevî (ö. 676/1277) bu rivayete Tirmizî'nin (ö. 279/892) sadece “hasen” hükmü verdiğini nakletmiştir. Bu konuda da dikkatli olunması gerekmektedir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) hadislere verdiği hükümler kendi kitaplarından teyit edilmelidir.

Diğer muhaddislere gelecek olursak burada Tirmizî'den (ö. 279/892) belki daha fazla sorunlu bir alanı teşkil eden Hâkim'in (ö. 405/1014) “*el-Müstedrek ale's-*

Sahihayn’ına değinmek gerekecektir. Hâkim (ö. 405/1014), birçok zayıf rivayete sahih damgasını vurmuştur. Onun rivayetlerini tahkik eden Zehebî (ö. 748/1348) ise çoğu zaman mütesahhil davranmıştır. Hatta bazen Zehebî (ö. 748/1348) öyle olur ki, zayıf bir ravinin geçtiği rivayet konusunda Hâkim’e (ö. 405/1014) muvafakat ederken, aynı zayıf ravinin geçtiği başka bir rivayette zayıflığı açıklayabilmektedir. Yani, “*el-Müstedrek ale's-Sahihayn*” eserindeki hadisler kullanılacağında Zehebî’nin (ö. 748/1348) hükümleri de çoğu zaman hata içermektedir. Hatta bu hükümleri çoğu kez Şuayb Arnavut (1928-2016) ile Elbânî (1914-1999) tenkit etmiştir. Hâkim (ö. 405/1014) ile Zehebî’nin (ö. 748/1348) hükümlerinin üstüne Vadiî’nin çalışması da kullanılmalıdır. O, bu çalışmada Hâkim (ö. 405/1014) ile Zehebî’nin (ö. 748/1348) sustuğu rivayetlere hüküm vermiştir.

Nevevî (ö. 676/1277) de bazen hadislere hatalı hükümler vermiştir. (Örnek olarak 800 ile 1098 nolu rivayetler. Bu rivayetler zayıf olduğu halde Nevevî (ö. 676/1277), Müslim’in (ö. 261/875) şartına göre sahihtir, demiştir.) Nevevî (ö. 676/1277), sadece “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de değil, diğer eserlerinde de yer yer zayıf bir hadise sahih diyebilmiştir. (Örnek: 1163 nolu rivayet. Nevevî (ö. 676/1277), bu hadise hem “*el-Hulâsa*” hem de “*el-Mecmu*” adlı eserinde yer vermiş ve ikisinde de sahih demiştir. Aslında bu rivayet zayıftır.) Yine Nevevî (ö. 676/1277), başka bir eserinde zayıf dediği bir rivayeti “*Riyâzü’s-Sâlihîn*”de tahrir etmiştir. (1648 nolu rivayet.)

KAYNAKÇA

- Abdüllatif, Muhammed Amr. *Tebyîdü's-sahîfe bi-usûli'l-ehâdisi'd-daîfe*. 1. bs, I-II cilt, Mektebetü't-Tev'iyyeti'l-İslâmiyye, Cize, 1989.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27). *el-Musannef*. Thk. Habiburrahman A'zamî, 2. bs, I-XI cilt, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855). *el-Müsned*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir, 1. bs, I-VIII cilt, Dârü'l-Hadis, Kahire, 1995.
- . *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şuayb el-Arnaut ve Adil Mürşid, 1. bs, I-L cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001.
- Akalın, İsa. “‘Erkeğe, Karısını Niçin Dövdüğü Sorulmaz’ Rivâyetinin Merfû’ Hadîs-Mevkûf Hadîs İltibası Açısından Tahlili”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)* XIII/26 (2015): 143-159.
- Akgün, Hüseyin. “Sahâbe Tefsirinin Hz. Peygamber’e İsnâdı Meselesi”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2017): 21-54, Amasya, 2017.
- Alî b. Medînî, Ebû'l-Hasen Alî b. Abdillâh (ö. 234/848-49). *el-İlel*. Thk. Muhammed Mustafa A'zamî, 2. bs, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, 1980.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. 7. bs, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin (ö. 855/1451). *Nuhabü'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî Şerhi Meâni'l-âsâr*. Thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, 1. bs, I-XIX cilt, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, Katar, 2008.
- . *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. I-XXV cilt, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ty.
- Azimâbâdî, Ebu-t Tayyib Muhammed Şemsulhak (1857-1911). *Avnu'l Ma'bûd Şerhi Ebû Dâvud*. 2. bs, I-XIV cilt, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Barlak, Yasemin. “Dört Halife Dönemi Siyasî Hadiselerinde Eş'as b. Kays'ın Rolü”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (2016): 101-141, Amasya, 2016.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne (ö. 286/899). *Şerhü's-sünne*. Thk. Muhammed Züheyr eş-Şaviş ve Şuayb el-Arnaut, 2. bs, I-XV cilt, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1983.
- Beşşar Avvad Ma'ruf ve Şuayb Arnaut (1928-2016). *Tahrîru Tahrîbi't-Tehzîb li'l-Hafız Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî*. 1. bs, I-IV cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066). *ed-Da'avâtü'l-kebîr*. Thk. Bedr b. Abdullah Bedr, 1. bs, I-II cilt, Gıras li'n-Neşr, Kuveyt, 2009.
- . *el-Esmâ' ve's-sıfât*. Thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî, 1. bs, I-II cilt, Mektebetü's-Sevâdî, Cidde, 1993.
- . *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, 3. bs, I-X cilt, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- . *Şuabü'l-îmân*. Thk. Abdülalî Abdülhamid Hamid, 1. bs, I-XIV cilt, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 2003.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik (ö. 292/905). *Müsnedü'l-Bezzâr el-Bahrü'z-zehhâr*. Thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, 1. bs, I-XVIII cilt, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine, 1988.

- Bıyıkoglu, Yakup. “Rivayet Türü Tefsir Mukaddimelerinin Tefsir Usûlü Bilgisi Bağlamında Değeri (Hüseyin el-Begavî, Muhammed İbnü'l-Cevzî ve İbn Kesîr Örneği)”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXVIII/1 (2019): 49-57, Bursa, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870). *el-Câmi'u's-Sahîh*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, 1. bs, I-IX cilt, Dâru Tavku'n-Necât, yy, 1422.
- . *el-Edebü'l-müfred*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 3. bs, Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989.
- . *et-Târîhu'l-kebir*. I-IX cilt, Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, ty.
- Bûsîrî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin (ö. 840/1436). *İthâfü'l-hıyere bi-zevâ'idil-mesânîdi'l-aşere*. Thk. Daru'l-Mişkat İlmî Araştırma Kurulu, 1. bs, I-IX cilt, Darü'l-Vatan, Riyad, 1999.
- Çakan, İsmail Lütü. *Hadis - Sünnet Üzerine*. 3. bs, İfav Yayınları, İstanbul, 2017.
- Çakır, Mesut ve Yavuz Horoz. “Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* V/9 (2018): 118-140, Kars, 2018.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer (ö. 385/995). *el-İlzâmât ve't-tetebbu'*. Thk. Ebû Abdurrahman Mukbil b. Vadii, 2. bs, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- . *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdisi'n-nebeviyye*. Thk. Mahfuzürrahman Selefî, 1. bs, I-XV cilt, Daru Taybe, Riyad, 1985.
- . *Sünenü'd-Dârekutnî*. Thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr., 1. bs, I-V cilt, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö. 255/869). *es-Sünen*. Thk. Hüseyin Selîm Esed, I-IV cilt, Dâru'l-Muğnî, Riyâd, 2000.
- Demirel, Harun Reşit. “İbn Hacer'in *Takribü'l-Tezhîb*'de Buhârî'nin Bid'at Ehli Olmakla Cerh Edilen Râvilerinden Bahsetmesi ve Hedyu's-Sârî (Mukaddime) deki Müdafası”. *EKEV Akademi Dergisi* II/3 (2000): 29-60.
- Durmuş, Üzeyir. “Sünenü't-Tirmizî'ye Kaynaklık Bakımından İmâm Buhârî'nin Eserleri (Tahrîc ve Değerlendirme)”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VI/11 (2018): 447-468, Amasya, 2018.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani (ö. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvud*. Thk. Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed Kâmil Karabelli, 1. bs, I-VII cilt, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyye, Şam, 2009.
- Ebû Gudde, Abdu'l-Fettâh (1917-1997). “Halk'ı Kur'an Meselesi : Raviler, Muhad-disler, Cerh ve Ta'dil Kitaplarına Tesiri”. Çev. Mücteba Uğur, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX (1975): 307-321, Ankara, 1975.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî (ö. 430/1038). *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*. I-X cilt, Matbaatü's-Saade, Kahire, 1974.
- Ebû Ya'la el-Mevsilî, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (ö. 307/919). *Müsnedü Ebî Ya'la*. Thk. Hüseyin Selîm Esed, 1. bs, I-XIII cilt, Dârü'l-Me'mun li't-Türas, Dimeşk, 1984.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (1914 -1999). *Ahkâmü'l-cenâ'iz ve bide'ihâ*. 4. bs, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1986.
- . *Sahîhu el-Edebü'l-müfred li'l-imam el-Buhârî*. 4. bs, Mektebetü'd-Delîl, yy, 1997.
- . *Sahîhu Süneni Ebî Dâvud*. 1. bs, I-VIII cilt, Müessesetü Garâs, yy, 2002.

- . *Silsiletü'l-ehâdîsi's-Sahîha ve şey'ün min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*. 1. bs, I-VI cilt, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1995.
- . *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*. 1. bs, I-XIV cilt, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1992.
- . *Za'ifu el-Edebü'l-müfred*. 4. bs, Darü's-Siddîk, yy, 1998.
- . *Za'ifu Süneni Ebî Dâvûd*. 1. bs, I-II cilt, Müessesetü Garâs, Kuveyt, 1423.
- . *Za'ifu Süneni't-Tirmizî*. Nşr. Muhammed Züheyr eş-Şaviş, 1. bs, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1991.
- Fahl, Mahir Yasin. *Eseru ihtilâfi'l mütûn ve'l-esânîd fi ihtilâfi'l-fukahâ*. Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed (ö. 405/1014). *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. bs, I-IV cilt, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- . *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Vâdiî)*. Nşr. Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdiî, 1. bs, I-V cilt, Dârü'l-Haremeyn, Beyrut, 1997.
- . *Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs*. Thk. Muazzam Hüseyin, 2. bs, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1977.
- Heysemî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (ö. 807/1405). *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. Thk. Husameddîn el-Kudsî, I-X cilt, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1994.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr (ö. 219/834). *Müsnedü'l-Humeydî*. Thk. Hüseyin Selîm Esed, 1. bs, I-II cilt, Dârü's-Sekâ, Dimeşk, 1996.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah (ö. 365/976). *el-Kâmil fi duâfâi'r-ricâl*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavviz, 1. bs, I-IX cilt, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- İrâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin (ö. 806/1404). *et-Takyîd ve'l-îzâh limâ utlika ve uglîka min Mukaddimeti'bni's-Salâh*. Thk. Abdurrahman Muhammed Osman, 1. bs, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1969.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî (ö. 463/1071). *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashab*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. bs, I-IV cilt, Dârü'l-Ciyl, Beyrut, 1992.
- . *el-İstizkâr*. Thk. Sâlim Muhammed Atâ ve Muhammed Ali Muavvaz, 1. bs, I-IX cilt, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- . *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdülkebir el-Bekri, I-XXIV cilt, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, Tıtvân, 1967.
- İbn Arrâk, Ebü'l-Hasen Nûruddîn (ö. 963/1556). *Tenzîhü's-şerîati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şenî'ati'l-mevzû'a*. Thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf ve Abdullah Muhammed es-Siddîk, 2. bs, I-II cilt, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1981.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849). *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-asar*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, 1. bs, I-VII cilt, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409.
- . *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*. Thk. Adil b. Yusuf el-Gazavî ve Ahmed Ferîd el-Mezîdî, 1. bs, I-II cilt, Darü'l-Vatan, Riyad, 1997.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali (ö. 852/1449). *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavvaz, 1. bs, I-VIII cilt, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

- . *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve Muhibbüddin el-Hatîb, I-XIII cilt, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1960.
- . *Lisânü'l-Mizân*. Thk. Abdülfettah Ebû Gudde, 1. bs, I-X cilt, Mektebü'l-Matbatuati'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002.
- . *Takrîbü't-Tehzîb*. Thk. Muhammed Avvame, 1. bs, Dârü'r-Reşid, Haleb, 1986.
- . *Tehzîbü't-Tehzîb*. 1. bs, I-XII cilt, Matbatü'l-Meclisi Dâireti'l-Maarifi'n-Nizamîyye, Haydarabad, 1908.
- . *Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfi'iyi'l-kebîr*. Thk. Ebû 'Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutub, 1. bs, I-IV cilt, Müessesetü Kurtubâ, Mısır, 1995.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zahiri (ö. 456/1064). *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir, I-VIII cilt, Darü'l-Afâki'l-Cedide, Beyrut, ty.
- İbn Hibbân el-Büstî, Ebû Hâtım Muhammed (ö. 354/965). *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibban*. Thk. Şuayb el-Arnâvut, 1. bs, I-XVIII cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.
- . *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*. Thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, 1. bs, I-III cilt, Dârü'l-Va'y, Haleb, 1976.
- . *Kitâbü's-Sikât*. I-IX cilt, Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak (ö. 311/924). *Sahîhu İbn Huzeyme*. Thk. Muhammed Mustafa A'zamî, I-IV cilt, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1980.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373). *Câmi'u'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li-akvâmi's-senen*. Thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, 2. bs, I-X cilt, Matbaatü'n-Nehdati'l-Hadise, Mekke, 1998.
- . *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 1. bs, I-XXI cilt, Daru Hicr, yy, 1997.
- . *Müsnedü'l-Fâruk emiri'l-mü'minin Ebi Hafs Ömer b. el-Hattâb ve akvâluhu ala ebvâbi'l-ilm*. Thk. İmam b. Ali b. İmam, 1. bs, I-III cilt, Darü'l-Felah, Feyyum, 2009.
- . *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. Thk. Sami b. Muhammed es-Selame, 2. bs, I-VIII cilt, Daru Taybe, Riyad, 1999.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvini (ö. 273/887). *es-Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr., 1. bs, I-V cilt, Darü'r-Risaleti'l-Alemîyye, Dımaşk, 2009.
- . *es-Sünen (Beşşar)*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 1. bs, I-VI cilt, Dârü'l-Ceyl, Beyrut, 1998.
- İbn Müflih, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (ö. 763/1362). *el-Âdâbü's-şer'iyye*. Thk. Şuayb el-Arnâvut ve Ömer el-Kayyam, 3. bs, I-III cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed (ö. 795/1393). *Letâ'ifü'l-ma'ârif fî mâ li-mevâsimi'l-'âm mine'l-vezâ'if*. 1. bs, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 2004.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec (ö. 597/1201). *el-İlelü'l-mütenâhiye fî'l-ehâdîsi'l-vâhiye*. Thk. İrşadü'l-Hakk el-Eserî, 2. bs, I-II cilt, İdaretü'l-Ulûm el-Eserîyye, Pakistan, 1981.
- . *Kitâbü'l-mevzû'ât*. Thk. Abdurrahman Muhammed Osman, 1. bs, I-III cilt, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1968.

- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek (ö. 630/1233). "Salâ". *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Tahir Ahmed Zavi ve Mahmûd Muhammed Tanahi, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.
- İbnü'l-Kattân, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Mağribi (ö. 628/1231). *Beyânü'l-vehm ve'l-ihami'l-vakiayn fî kitâbi'l-ahkâm*. Thk. Hüseyin Ayt Saîd, 1. bs, I-VI cilt, Daru Taybe, Riyad, 1997.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir (ö. 507/1113). *Tezkiretü'l-huffâz*. Thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, 1. bs, Dârü's-Sumay'î, Riyad, 1994.
- . *Zahîretü'l-huffâz el-muhrec 'ale'l-hurûf ve'l-elfâz*. Thk. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Ferîvâî, 1. bs, I-V cilt, Dârü's-Selef, Riyad, 1996.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali (ö. 804/1401). *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-asari'l-vakia fî ş-Şerhi'l-kebîr*. Thk. Mustafa Ebü'l-Gayt Abdülhay v.dğr., 1. bs, I-IX cilt, Dârü'l-Hicre, Riyad, 2004.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII: 45-49, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin (ö. 923/1517). *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 7. bs, I-X cilt, el-Matbaatü'l-Meymeniyye, Bulak, 1905.
- Kurtubî, Ebü'l-Abbas Ziyaeddin Ahmed b. Ömer (ö. 656/1258). *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim*. Thk. Muhyiddin Dîb Müstû v.dğr., 1. bs, I-VII cilt, Dârü İbn Kesir, Beyrut, 1996.
- Kutlay, Halil İbrahim. *Hadiste Sened Tenkidi*. Elif Yayınları, İstanbul, 2015.
- Küçük, Raşit. "Riyâzü's-Sâlihîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV: 146-147, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Leknevî, M. Abdülhayy (1848-1886) ve Abdulfettah Ebû Gudde (1917-1997). "Klâsik Dönem Bazı Tefsir, Hadis ve Tasavvuf Eserlerinde Yer Alan Hadislerin Değeri Üzerine". Çev. Hayati Yılmaz, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* V/13 (2004): 469-492.
- Mansûrî, Ebü't-Tayyib Nayif b. Salah b. Ali. *er-Ravdü'l-bâsim fî teracimi şuyûhi'l-Hâkim*. 1. bs, I-II cilt, Dârü'l-Âsime, Riyad, 2011.
- Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman (ö. 742/1341). *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 1. bs, I-XXXV cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.
- Moğultay b. Kılıç, Ebu Abdullah Alâüddîn (ö. 762/1361). *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'ricâl*. Thk. Adil b. Muhammed ve Üsâme b. İbrahim, 1. bs, I-XII cilt, el-Faruku'l-hadise, yy, 2001.
- Musa Erkaya (çev.). "Mesâbîhu's-Sunne'nin Bazı Hadisleri Çerçevesinde Ömer el-Kazvînî'nin Risalesine İbn Hacer el-Askalânî'nin Cevapları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/2 (2006): 95-108, Elazığ, 2006.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ula Muhammed Abdurrahman (1865-1935). *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. I-X cilt, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim (ö. 656/1258). *et-Tergîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi ş-şerîf*. Thk. İbrahim Şemsüddin, 1. bs, I-IV cilt, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi (ö. 261/875). *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V cilt, Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ty.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915). *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Hasan Abdülmün'im Şalebî, 1. bs, I-X cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001.

- . *Sünenü'n-Nesâî*. Thk. Abdülfettah Ebû Gudde, 2. bs, I-IX cilt, Dârü'l-Matbuâtî'l-İslâmiyye, Haleb, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277). *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. I-XX cilt, Dârü'l-Fikr, Beyrut, ty.
- . *Riyâzü's-Sâlihîn*. Çev. M. Emin Özafşar ve Bünyamin Erul, 5. bs, I-III cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Arnavut)*. Thk. Şuayb el-Arnâvut, 5. bs, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1984.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Budeyvî)*. Thk. Yûsuf Ali Budeyvî, 6. bs, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2012.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Dekkâk ve Rabâh)*. Thk. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk ve Abdülaziz Rabâh, 2. bs, Dârü'l-Me'mun li't-Tûras, Dimeşk, 1971.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Elbânî)*. Thk. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, 1. bs, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, 1992.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Fahl)*. Thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2007.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Hâdî)*. Thk. Âsım Mûsâ Hâdî, 4. bs, Müessesetü'r-Rayyân, Beyrut, 2007.
- . *Riyâzü's-sâlihîn (Halebî)*. Thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdülhamid el-Halebî, 1. bs, Dâru İbnü'l-Cevzi, Riyad, 2000.
- Özcan, Kemal. "Buhârî ve Müslim'in *Sahih*leri Hakkında Farklı Görüşler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II/40 (2014): 215-244, İzmir, 2014
- Özdemir, Ahmet. "İdris-i Bitlisî'nin 'Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba'in' Adlı Eseri". *IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, 2018, 455-464.
- Polat, Salahattin. "Cerh ve Ta'dîl'de Öznellik Sorunu". *Hadis Araştırmaları*, 6. bs, 41-67, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017.
- Rubâî, Şerefeddin Hasan b. Ahmed. *Fethü'l-gaffâr el-müştemilu ala ahkâmi sünneti Nebiyyîne'l-Muhtâr*. 1. bs, I-IV cilt, Daru Alem el-Fevaid, Mekke, 2006.
- San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzeddin Muhammed b. İsmail Emir (ö. 1182/1768). *Sübülü's-selam*. I-II cilt, Dâru'l-Hadîs, yy, ty.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed (ö. 902/1497). *el-Makâsîdü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire*. Thk. Muhammed Osman el-Huş, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1985.
- Sıbt İbnü'l-Acemî, Ebü'l-Vefa Burhaneddin (ö. 841/1438). *et-Tebyînu li-esmâi'l-mü-dellisîn*. Thk. Yahyâ Şefik, 1. bs, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Sofuoğlu, M. Cemal (1941-2013). "Zayıf ve Mevzu Hadisler Açısından Tirmizi'nin Sünen'i Üzerine Bir İnceleme". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1989): 43-87, İzmir, 1989.
- Sülemî, Ebü'l-Meali Sadreddin Muhammed b. İbrahim Münavi (ö. 803/1400). *Keşfü'l-menâhic ve't-tenakih fî tahrîci ehâdîsi'l-mesabih*. Thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 1. bs, I-V cilt, ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsuat, Beyrut, 2004.
- Şelâhî, Hâlid b. Dayfullah. *et-Tibyân fî tahrîci ve tebvîbi ehâdîsi Bulûgi'l-meram ve beyâni ma verede fî'l-bab*. 1. bs, I-XII cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2000.

- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali (ö. 1250/1834). *el-Fethu'r-rabbânî min fetâva'l-İmâm eş-Şevkânî*. Thk. Ebû Mus'ab Muhammed Subhi b. Hasan Hal-lak, I-XII cilt, Mektebetü'l-Cilî'l-Cedid, San'a, 2002.
- . *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. Thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemani, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- . *Mevzu Hadisler*. Çev. Mehmet Emin Akın, 2. bs., Medarik Yayınları, İstanbul, 2012.
- . *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*. Thk. Üsameddin es-Sebâbitî, 1. bs, I-VIII cilt, Darü'l-Hadis, Mısır, 1993.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım (ö. 360/971). *el-Mu'cemü'l-evsat*. Thk. Târik b. Abdullah ve Abdulmuhsin b. İbrâhim, I-X cilt, Dâru'l-Harameyn, Kahire, ty.
- . *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, 3. bs, I-XXV cilt, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.
- . *el-Mu'cemü's-sagîr*. Thk. Muhammed Şekûr Mahmud, 1. bs, I-II cilt, Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1985.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (ö. 321/933). *Şerhu müşkili'l-âsâr*. Thk. Şuayb el-Arnâvut, 1. bs, I-XVI cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.
- Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud (ö. 204/819). *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. Thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-IV cilt, Daru Hicr, Mısır, 1999.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892). *el-Câmiü'l-Kebîr*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 1. bs, I-VI cilt, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.
- Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr (ö. 322/934). *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*. Thk. Abdülmuh'ti Emin Kal'aci, 1. bs, I-IV cilt, Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- Useymîn, Muhammed b. Salih (1929-2001). *Şerhu Riyâzi's-sâlihîn min kelâmi sey-yidi'l-mürselîn*. I-VI cilt, Darü'l-Vatan, Riyad, 1426.
- Vâdiî, Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdi. *Ehâdisu muallale zâhiruha's-sıhha*. 2. bs, Darü'l-Âsâr, yy, 2000.
- Yusuf el-Karadavî. *İslam'da Helal ve Haram*. Çev. Ramazan Nazlı, Hilal Yayınları, İstanbul, 2005.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1348). *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübî's-sitte*. Thk. Ahmed Muhammed Nemr Hatîb ve Muhammed Avvame, 1. bs, I-II cilt, Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992.
- . *el-Mühezzeb fî ihtisâri's-Süneni'l-Kübrâ li'l-Beyhakî*. Thk. Daru'l-Mişkat İlmî Araştırma Kurulu, 1. bs, I-X cilt, Darü'l-Vatan, yy, 2001.
- . *el-Ulu'v li'l-ali el-gaffar fî izahi sahihi'l-ahbar ve sakimiha*. 1. bs, Mektebetu Edvai's-Selef, Riyad, 1995.
- . *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. Thk. Ali Muhammed Bicavi, 1. bs, I-IV cilt, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1963.
- . *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. Thk. Şuayb el-Arnâvut ve Hüseyin el-Esed, 3. bs, I-XXV cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah (ö. 762/1360). *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. Thk. Muhammed Avvâme, 1. bs, I-IV cilt, Müessesetü'r-Rayyân, Beyrut, 1997.

- . *Tahrîcü'l-ehâdîs ve'l-âsâri'l-vâkı'a fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*. Thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd, 1. bs, I-IV cilt, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1414.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

Öz Geçmiş

1994 yılında Yozgat Akdağmadeni’nde doğdu. İlkokul ve liseyi Akdağmadeni’nde tamamladı. Yükseköğrenimini de Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi’nde tamamladı.

2017 yılında Siirt – Kurtalan’da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliğine atandı ve halen bu görevine devam etmektedir.

Mail: sametonur1@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9753-441X>

Academia: <https://konya.academia.edu/SametOnur>